

Suttantapiṭake Khuddakanikāye

Jātakapāliyā samvaṇṇanābhūtā

Bhadantamahābuddhaghosattherena katā

JĀTAKAṬṬHAKATHĀ

(Paṭhamo bhāgo)

Buddhavasse 2552

Marammavasse 1370

AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1959

© Buddhasāsana Society

Aṭṭhakathā Series 36

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET
IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a   အာ ā   ဣ i   ဤ ī   ဥ u   ဦ ū   ဧ e   ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka	ခ kha	ဂ ga	ဃ gha	င ṅa
စ ca	ဆ cha	ဇ ja	ဈ jha	ည ṇa
ဋ ta	ဌ tha	ဍ ḍa	ဎ ḍha	ဏ ṇa
တ ta	ထ tha	ဒ da	ဓ dha	န na
ပ pa	ဖ pha	ဗ ba	ဘ bha	မ ma

ယ ya   ရ ra   လ la   ဝ va   သ sa   တ ha   ဠ ḷa   ၵ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

-၁ ၵ = ā   ၵ = i   ၵ = ī   ၵ - ၵ = u   ၵ - ၵ = ū   - = e   -၁ ၵ = o

က ka	ကာ kā	ကိ ki	ကီ kī	ကု ku	ကူ kū	ကေ ke	ကော ko
ခ kha	ခါ khā	ခိ khi	ခီ khī	ခု khu	ခု khū	ခေ khe	ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

ကက kka	ဃ န္ဂha	ဏ န္ဓha	ဈ သ္ဃa	ဠ ပာ	ဣ လာ
ကွ kka	ဠ cca	ဏှ န္ဓha	ဠ သ္ဃa	ဠ ပာ	လျ လာ
ကျ kya	ဠ ccha	ဏှ န္ဓha	ဠ န္ဓa	ဠ ဗ္ဃa	လှ လာ
ကြ kri	ဠ jja	ဏှ န္ဓha	ဠ န္ဓva	ဠ ဗျa	ဂှ ဖာ
ကလ kla	ဠ jjha	တ္တ ta	ဠ န္ဓha	ဠ ဗာ	ဠှာ
ကွာ kva	ည န္ဏha	တ္တ thha	ဠ န္ဓa	ဠ မ္ဗာ	ဠှာ
ချ ကျha	ည န္ဏha	တ္တ tva	ဠ န္ဓra	ဠ မ္ဗာ	ဠှာ
ခွ ကျha	ည န္ဏha	တ္တ tya	ဠ န္ဓha	ဠ မ္ဗာ	ဠှာ
ဂွ ဂ္ဃa	ဠ န္ဏha	တြ tra	ဠ န္ဓa	ဠ မ္ဗာ	ဠှာ
ဠှ ဂ္ဃa	ည န္ဏha	ဠှ dda	ဠှ န္ဓa	ဠှ မ္ဗာ	ဠှာ
ချ ဂျa	ည န္ဏha	ဠှ ddha	ဠှ န္ဓa	ဠှ မျာ	ဠှာ
ဂြ ဂာ	ဠှ တ္တa	ဠှ သ္ဃa	ဠှ ပ္ဗာ	ဠှ မ္ဗာ	ဠှာ
ကံ န္ဓka	ဠှ တ္တha	ဠှ သ္ဃa	ဠှ ပ္ဗာ	ဠှ ယျာ	ဠှာ
ခံ န္ဓka	ဠှ သ္ဃa	ဠှ သ္ဃa	ဠှ ပျာ	ဠှ ယျာ	ဠှာ
ဂံ န္ဂa					

၁	၂	၃	၄	၅	၆	၇	၈	၉	၀
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Jātakatṭhakathā

Paṭhamabhāga

Mātikā		Piṭṭhanka
Ganthārambhakathā	...	1

Nidānakathā

1. Dūrenidānakathā	...	2
Sumedhakathā	...	3
2. Avidūrenidānakathā	...	56
3. Santikenidānakathā	...	89

1. Ekakanipāta

1. Apaṇṇakavagga

1. Apaṇṇakajātakavaṇṇanā	...	111
2. Vaṇṇupathajātakavaṇṇanā	...	122
3. Serivavāṇijajātakavaṇṇanā	...	126
4. Cūḷasetṭhijātakavaṇṇanā	...	130
5. Taṇḍulanālijātakavaṇṇanā	...	139
6. Devadhammajātakavaṇṇanā	...	142
7. Kaṭṭhavāhanaajātakavaṇṇanā	...	150
8. Gāmaṇijātakavaṇṇanā	...	153
9. Maghadevajātakavaṇṇanā	...	154
10. Sukhavihārijātakavaṇṇanā	...	156
Uddānagāthā	...	159

2. Sīlavagga

1. Lakkhaṇamigajātakavaṇṇanā (11)	...	159
2. Nigrodhamigajātakavaṇṇanā (12)	...	162
3. Kaṇḍijātakavaṇṇanā (13)	...	170
4. Vātamigajātakavaṇṇanā (14)	...	172

Mātikā			Piṭṭhaṅka
5. Kharādiyajātakavaṇṇanā (15)	...	...	175
6. Tipallatthamigajātakavaṇṇanā (16)	...	...	177
7. Mālutaajātakavaṇṇanā (17)	...	...	181
8. Matakabhatajātakavaṇṇanā (18)	...	...	182
9. Āyācitabhatajātakavaṇṇanā (19)	...	...	185
10. Naḷapānāajātakavaṇṇanā (20)	...	...	186
Uddānagāthā	...	...	188

3. Kuruṅgavagga

1. Kuruṅgamigajātakavaṇṇanā (21)	...	...	189
2. Kukkurajātakavaṇṇanā (22)	...	...	190
3. Bhojājāniyajātakavaṇṇanā (23)	...	...	194
4. Ājaññajātakavaṇṇanā (24)	...	...	196
5. Titthajātakavaṇṇanā (25)	...	...	198
6. Mahiḷāmukhajātakavaṇṇanā (26)	...	...	201
7. Abhiṇhajātakavaṇṇanā (27)	...	...	205
8. Nandivīsālajātakavaṇṇanā (28)	...	...	207
9. Kaṇhajātakavaṇṇanā (29)	...	...	209
10. Munikajātakavaṇṇanā (30)	...	...	212
Uddānagāthā	...	...	214

4. Kulāvakaavagga

1. Kulāvakajātakavaṇṇanā (31)	...	...	214
2. Naccajātakavaṇṇanā (32)	...	...	222
3. Sammodamānāajātakavaṇṇanā (33)	...	...	224
4. Macchajātakavaṇṇanā (34)	...	...	226
5. Vaṭṭakajātakavaṇṇanā (35)	...	...	228
6. Sakuṇajātakavaṇṇanā (36)	...	...	231
7. Tittirajātakavaṇṇanā (37)	...	...	233

Mātikā		Piṭṭhaṅka
8. Bakajātakavaṇṇanā (38)	...	237
9. Nandajātakavaṇṇanā (39)	...	241
10. Khadiraṅgārajātakavaṇṇanā (40)	...	243
Uddānagāthā	...	251

5. Atthakāmvagga

1. Losakajātakavaṇṇanā (41)	...	251
2. Kapotajātakavaṇṇanā (42)	...	259
3. Veḷukajātakavaṇṇanā (43)	...	262
4. Makasajātakavaṇṇanā (44)	...	264
5. Rohiṇijātakavaṇṇanā (45)	...	266
6. Ārāmadūsakajātakavaṇṇanā (46)	...	267
7. Vāruṇidūsakajātakavaṇṇanā (47)	...	269
8. Vedabbajātakavaṇṇanā (48)	...	270
9. Nakkhattajātakavaṇṇanā (49)	...	274
10. Dummedhajātakavaṇṇanā (50)	...	276
Uddānagāthā	...	279

6. Āsīsavagga

1. Mahāsīlavajātakavaṇṇanā (51)	...	279
2. Cūḷajanakajātakavaṇṇanā (52)	...	285
3. Puṇṇapātijātakavaṇṇanā (53)	...	286
4. Kimphalajātakavaṇṇanā (54)	...	288
5. Pañcāvudhajātakavaṇṇanā (55)	...	290
6. Kañcanakkhandhajātakavaṇṇanā (56)	...	293
7. Vānarindajātakavaṇṇanā (57)	...	296
8. Tayodhammajātakavaṇṇanā (58)	...	298
9. Bherivādakajātakavaṇṇanā (59)	...	300
10. Saṅkhadhamajātakavaṇṇanā (60)	...	302
Uddānagāthā	...	302

Mātikā		Piṭṭhaṅka
7. Itthivagga		
1. Asātamantajātakavaṇṇanā (61)	...	303
2. Aṇḍabhūtajātakavaṇṇanā (62)	...	307
3. Takkapaṇḍitajātakavaṇṇanā (63)	...	313
4. Durājānajātakavaṇṇanā (64)	...	317
5. Anabhiratijātakavaṇṇanā (65)	...	319
6. Mudulakkhaṇajātakavaṇṇanā (66)	...	320
7. Ucchaṅgajātakavaṇṇanā (67)	...	324
8. Sāketajātakavaṇṇanā (68)	...	326
9. Visavantajātakavaṇṇanā (69)	...	328
10. Kuddārajātakavaṇṇanā (70)	...	330
Uddānagāthā	...	334
8. Varuṇavagga		
1. Varuṇajātakavaṇṇanā (71)	...	334
2. Silavanāgarārajātakavaṇṇanā (72)	...	337
3. Saccamkirajātakavaṇṇanā (73)	...	341
4. Rukkhadhammajātakavaṇṇanā (74)	...	346
5. Macchajātakavaṇṇanā (75)	...	348
6. Asaṅkiyajātakavaṇṇanā (76)	...	351
7. Mahāsupinajātakavaṇṇanā (77)	...	353
8. Illisajātakavaṇṇanā (78)	...	366
9. Kharassarajātakavaṇṇanā (79)	...	375
10. Bhīmasenajātakavaṇṇanā (80)	...	377
Uddānagāthā	...	381
9. Apāyimhavagga		
1. Surāpānajātakavaṇṇanā (81)	...	381
2. Mittavindakajātakavaṇṇanā (82)	...	384
3. Kāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā (83)	...	385

Mātikā	Piṭṭhaṅka
4. Atthassadvārajātakavaṇṇanā (84)	388
5. Kimpakkajātakavaṇṇanā (85)	389
6. Silavīmaṁsakajātakavaṇṇanā (86)	391
7. Maṅgalajātakavaṇṇanā (87)	394
8. Sārambhajātakavaṇṇanā (88)	397
9. Kuhakajātakavaṇṇanā (89)	398
10. Akataññujātakavaṇṇanā (90)	400
Uddānagāthā	402

10. Littavagga

1. Littajātakavaṇṇanā (91)	402
2. Mahāsārajātakavaṇṇanā (92)	404
3. Vissāsabhojanajātakavaṇṇanā (93)	411
4. Lomahaṁsajātakavaṇṇanā (94)	413
5. Mahāsudassanajātakavaṇṇanā (95)	415
6. Telapattajātakavaṇṇanā (96)	417
7. Nāmasiddhijātakavaṇṇanā (97)	426
8. Kūṭavāṇijātakavaṇṇanā (98)	428
9. Parosahassajātakavaṇṇanā (99)	430
10. Asātarūpajātakavaṇṇanā (100)	431
Uddānagāthā	434

11. Parosatavagga

1. Parosatajātakavaṇṇanā (101)	435
2. Paṇṇikajātakavaṇṇanā (102)	435
3. Verijātakavaṇṇanā (103)	437
4. Mittavindakajātakavaṇṇanā (104)	438
5. Dubbalakatṭhajātakavaṇṇanā (105)	439
6. Udañcanījātakavaṇṇanā (106)	440
7. Sālittakajātakavaṇṇanā (107)	442

Mātikā			Piṭṭhaṅka
8. Bāhiyajātakavaṇṇanā (108)	...	...	445
9. Kuṇḍakapūvajātakavaṇṇanā (109)	...	...	446
10. Sabbasaṃhārakapañhajātakavaṇṇanā (110)	...	...	449
Uddānagāthā	...	...	449

12. Haṃcivagga

1. Gadrabhapañhajātakavaṇṇanā (111)	...	...	449
2. Amarādevīpañhajātakavaṇṇanā (112)	...	...	449
3. Siṅgāljātakavaṇṇanā (113)	...	...	450
4. Mitacintījātakavaṇṇanā (114)	...	...	451
5. Anusāsikajātakavaṇṇanā (115)	...	...	453
6. Dubbacajātakavaṇṇanā (116)	...	...	455
7. Tittirajātakavaṇṇanā (117)	...	...	456
8. Vaṭṭajātakavaṇṇanā (118)	...	...	458
9. Akālarāvījātakavaṇṇanā (119)	...	...	461
10. Bandhanamokkhajātakavaṇṇanā (120)	...	...	462
Uddānagāthā	...	...	466

13. Kusanālivagga

1. Kusanālijātakavaṇṇanā (121)	...	...	466
2. Dummedhajātakavaṇṇanā (122)	...	...	469
3. Naṅgalīsajātakavaṇṇanā (123)	...	...	472
4. Ambajātakavaṇṇanā (124)	...	...	475
5. Kaṭāhakajātakavaṇṇanā (125)	...	...	477
6. Asilakkhaṇajātakavaṇṇanā (126)	...	...	480
7. Kalaṇḍukajātakavaṇṇanā (127)	...	...	483
8. Biḷāravatajātakavaṇṇanā (128)	...	...	485
9. Aggikabhāradvājajātakavaṇṇanā (129)	...	...	487
10. Kosiyajātakavaṇṇanā (130)	...	...	488
Uddānagāthā	...	...	491

Mātikā

Piṭṭhaṅka

14. Asampadānavagga

1. Asampadānajātakavaṇṇanā (131)	...	...	491
2. Bhīrukajātakavaṇṇanā (132)	...	...	494
3. Ghatāsana-jātakavaṇṇanā (133)	...	...	496
4. Jhānasodhanajātakavaṇṇanā (134)	...	...	498
5. Candābhajātakavaṇṇanā (135)	...	...	499
6. Suvaṇṇahaṃsajātakavaṇṇanā (136)	...	...	500
7. Babbujātakavaṇṇanā (137)	...	...	502
8. Godhājātakavaṇṇanā (138)	...	...	506
9. Ubhatobhaṭṭhajātakavaṇṇanā (139)	...	...	508
10. Kākajātakavaṇṇanā (140)	...	...	510
Uddānagāthā	...	...	512

15. Kakaṇṭakavagga

1. Godhājātakavaṇṇanā (141)	...	...	513
2. Siṅgāla-jātakavaṇṇanā (142)	...	...	515
3. Virocajātakavaṇṇanā (143)	...	...	516
4. Naṅguṭṭhajātakavaṇṇanā (144)	...	...	519
5. Rādhajātakavaṇṇanā (145)	...	...	521
6. Samuddakākajātakavaṇṇanā (146)	...	...	522
7. Puppharattajātakavaṇṇanā (147)	...	...	525
8. Siṅgāla-jātakavaṇṇanā (148)	...	...	526
9. Ekapaṇṇajātakavaṇṇanā (149)	...	...	530
10. Sañjīvajātakavaṇṇanā (150)	...	...	534
Uddānagāthā	...	...	538

Jātakatṭhakathāya paṭhamabhāge mātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Jātakatṭhakathā

(Paṭhamo bhāgo)

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

Ganthārambhakathā

Jātikotīsaḥassehi, pamāṇarahitaṃ hitaṃ.

Lokassa **Lokanāthena**, kataṃ yena Mahesinā.

Tassa pāde namassitvā, katvā **dhammassa** cañjalim.

Samghaṇca patimānetvā, sabbasammānabhājanaṃ.

Namassanādino¹ assa, puññassa ratanattaye.

Pavattassānubhāvena, chetvā² sabbe upaddave.

Taṃ taṃ kāraṇamāgama, desitāni jūtīmatā.

Apaṇṇakādīni purā, Jātakāni Mahesinā.

Yāni yesu ciraṃ Sathā, lokanittaraṇatthiko.

Anante bodhisambhāre, paripācesī Nāyako.

Tāni sabbāni ekajjhaṃ, āropentehi saṅgahaṃ.

Jātakam nāma saṅgītaṃ, dhammasaṅgāhakehi yaṃ.

Buddhavaṃsassa etassa, icchantena ciraṭṭhitim.

Yācito abhigantvāna, therena **Atthadassinā**.

1. Namassanādito (Sī, I)

2. Bhetvā (Sī, I)

Asaṃsaṭṭhavihārena, sadā suddhavihārinā¹.

Tatheva **Buddhamittena**, santacittena viññunā.

Mahimsāsakavaṃsamhi, sambhūtena² nayaññunā.

Buddhadevena ca tathā, bhikkhunā suddhabuddhinā.

Mahāpurisacariyānaṃ, ānubhāvaṃ acintiyāṃ.

Tassa vijjotayantassa, Jātakassatthavaṇṇanaṃ.

Mahāvihāravāsīnaṃ, vācanāmagganissitaṃ.

Bhāsissaṃ bhāsato taṃ me, sādhu gaṇhantu sādhavoti.

Nidānakathā

Sā panāyaṃ Jātakassa atthavaṇṇanā Dūrenidānaṃ Avidūrenidānaṃ Santikenidānanti imāni tīṇi nidānāni dassetvā vaṇṇiyamānā ye naṃ suṇanti, tehi samudāgamato paṭṭhāya viññātattā yasmā suṭṭhu viññātā nāma hoti, tasmā taṃ tāni nidānāni dassetvā vaṇṇayissāma.

Tattha ādito tāva tesāṃ nidānānaṃ paricchedo veditabbo. Dīpaṅkarapādamūlasmiṃ hi katābhinihārassa mahāsattassa yāva Vessantarattabhāvā cavitvā Tusitapure nibbatti, tāva pavatto kathāmaggo **Dūrenidānaṃ** nāma. Tusitabhavanato pana cavitvā yāva Bodhimaṇḍe sabbaññutappatti³, tāva pavatto kathāmaggo **Avidūrenidānaṃ** nāma. **Santikenidānaṃ** pana tesu tesu ṭhānesu viharato tasmim tasmim yeva ṭhāne labbhatīti.

1. Dūrenidānakathā

Tatridaṃ **Dūrenidānaṃ** nāma—ito⁴ kira kappasatasahassādhikānaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake **Amaravati** nāma nagaraṃ ahosi, tattha **Sumedho** nāma brāhmaṇo paṭivasati ubhato sujāto

1. Saddhivihārinā (Si, I)

3. Sabbaññutaṃ adhigataṃ (Ka)

2. Tathā tena (Ka)

4. Bhaddakappato (Ka)

mātito ca pitito ca saṃsuddhagahaṇiko yāva sattamā kulaparivaṭṭā akkhitto anupakuṭṭho¹ jātivādena abhirūpo dassanīyo pāsādiko paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgato. So aññaṃ kammaṃ akatvā brāhmaṇasippameva uggaṇhi. Tassa daharakāleyeva mātāpitāro kālamakaṃsu. Athassa rāsivaḍḍhako² amacco āyapotthakaṃ āharitvā suvaṇṇarajatamaṇimuttādibharite gabbhe vivaritvā “ettakaṃ te kumāra mātu santakaṃ, ettakaṃ pitu santakaṃ, ettakaṃ ayyakapayyakānaṃ”ti yāva sattamā kulaparivaṭṭā dhanam ācikkhitvā “etaṃ paṭipajjāhi”ti āha. Sumedhapaṇḍito cintesi “imaṃ dhanam saṃharitvā mayham pitupitāmahādayo paralokaṃ gacchantā ekaṃ kahāpaṇampi gahetvā na gatā, mayā pana gahetvā gamanakāraṇam kātuṃ vaṭṭati”ti. So rañño ārocetvā nagare bherim carāpetvā mahājanassa dānam datvā tāpasapabbajjam pabbaji. Imassa panatthassa āvibhāvattam imasmim ṭhāne Sumedhakathā kathetabbā. Sā panesā kiñcāpi Buddhavaṃse nirantaram āgatāyeva, gāthāsambandhena³ pana āgatattā na suṭṭhu pākaṭā, tasmā tam antarantarā gāthāya sambandhadīpakehi⁴ vacanehi saddhim kathessāma.

Sumedhakathā

Kappasatasahassādhikānaṃ hi catunnam asaṅkhyeyyānaṃ matthake dasahi saddehi avivittam “Amaravatī”ti ca “Amaran”ti ca laddhanāmaṃ nagaram ahosi, yam sandhāya Buddhavaṃse vuttam—

“Kappe ca satasahasse, caturo ca asaṅkhiye.

Amaram nāma nagaram, dassaneyyam manoramam.

Dasahi saddehi avivittam, annapānasamāyutan”ti.

Tattha **dasahi saddehi avivittanti** hatthisaddena assasaddena rathasaddena bherisaddena mudiṅgasaddena viṇāsaddena sammāsaddena⁵ tālasaddena saṅkhasaddena “asnātha pivatha khādathā”ti dasamena saddenāti imehi dasahi saddehi avivittam ahosi. Tesam pana saddānam ekadesameva gahetvā—

1. Anupakuṭṭho (Sī, I)

2. Sirivaḍḍhako (Ka)

3. Gāthābandhanena (Sī, I)

4. Gāthābandhadīpakehi (Sī, I)

5. Gītasaddena (Sī, I)

“Hatthisaddam assasaddam, bherisaṅkharathāni ca.
Khādatha pivatha ceva, annapānena ghositan”ti—

Buddhavamse imam gātham vatvā—

“Nagam sabbaṅgasampannam, sabbakammamupāgataṃ.
Sattaratanasampannam, nānājanasamākulaṃ.
Samiddham devanagamva, āvāsam puññakamminam.
Nagare Amaravatiyā, Sumedho nāma brāhmaṇo.
Anekakoṭisannicayo, pahūtadhanadhaññavā.
Ajjhāyako mantadharo, tiṇṇam vedāna pāragū.
Lakkaṇe itihāse ca, sadhamme pāramim gato”ti—vuttam.

Athekadivasam so Sumedhapaṇḍito uparipāsādaratale rahogato hutvā
pallaṅkam ābhujitvā nisinnocintesi “punabbhave paṇḍita
paṭisandhiggahaṇam nāma dukkham, tathā nibbattanibbattaṭṭhāni
sarīrabhedanam, ahaṅca jātidhammo jarādhammo byādhidhammo
maraṇadhammo, evambhūtena mayā ajātim ajaram abyādhim adukkham
sukham¹ sītalam amatamahānibbānam pariyesitum vaṭṭati, avassam Bhavato
muccitvā nibbānagāminā ekena maggena bhavitabban”ti. Tena vuttam—

“Rahogato nisīditvā, evam cintesaham tadā.
Dukkho punabbhavo nāma, sarīrassa ca bhedanam.
Jātidhammo jarādhammo, byādhidhammo saham² tadā.
Ajam amataṃ khemaṃ, pariyesissāmi nibbutim.
Yannūnimam pūtikāyam, nānakuṇapapūritam.
Chaddayitvāna gaccheyyam, anapekkho anattiko.
Atthi hehiti so maggo, na so sakkā na hetuye.
Pariyesissāmi tam maggam, bhavato parimuttiyā”ti.

1. Adukkhamasukham (Sī, I)

2. Caham (Sī, Syā, I)

Tato uttaripi evaṃ cintesi—yathā hi loke dukkhassa paṭipakkhabhūtaṃ sukhaṃ nāma atthi, evaṃ bhava sati tappaṭipakkhena vibhavenāpi bhavitabbaṃ. Yathā ca uṇhe sati tassa vūpasamabhūtaṃ sītampi atthi, evaṃ rāgādīnaṃ aggīnaṃ vūpasamena nibbānenāpi bhavitabbaṃ. Yathā ca pāpassa lāmakassa dhammassa paṭipakkhabhūto kalyāṇo anavajjadhakkopi atthiyeva, evameva pāpikāya jātiyā sati sabba-jātikkepanato ajāti-saṅkhātena nibbānenāpi bhavitabbamevāti. Tena vuttaṃ—

“Yathāpi dukkhe vijjante, sukhaṃ nāmapi vijjati.

Evaṃ bhava vijjamāne, vibhavopi icchi tabbako.

Yathāpi uṇhe vijjante, aparaṃ vijjati sītalaṃ.

Evaṃ tividhaggi vijjante, nibbānaṃ icchitabbakaṃ.

Yathāpi pāpe vijjante, kalyāṇamapi vijjati.

Evameva jāti vijjante, ajātipicchitabbakan”ti.

Aparampi cintesi—yathā nāma gūtharāsīmhi nimuggena purisena dūrato pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ mahātaḷākaṃ disvā “katarena nu kho maggena ettha gantabban”ti taṃ taḷākaṃ gavesituṃ yuttaṃ. Yaṃ tassa agavesanaṃ, na so taḷākassa doso. Evameva kilesamaladhovane amatamahānibbānataḷāke vijjante tassa agavesanaṃ na amatanibbānamahātaḷākassa doso. Yathā ca corehi samparivārito puriso palāyanamagge vijjamānepi sace na palāyati, na so maggassa doso, purisasseva doso. Evameva kilesehi parivāretvā gahitassa purisassa vijjamāneyeva nibbānagāmimhi sive magge maggassa agavesanaṃ nāma na maggassa doso, puggalasseva doso. Yathā ca byādhipīlito puriso vijjamāne byādhitikicchake vejje sace taṃ vejjaṃ gavesitvā byādhiṃ na tikicchāpeti, na so vejjassa doso, purisasseva doso. Evameva yo kilesabyādhipīlito puriso kilesavūpasamamaggakovidāṃ vijjamānameva ācariyaṃ na gavesati, tasseva doso, na kilesavināsakassa ācariyassāti. Tena vuttaṃ—

“Yathā gūthagato puriso, taḷākaṃ disvāna pūritaṃ.

Na gavesati taṃ taḷākaṃ, na doso taḷākassa so.

Evam̐ kilesamaladhove, vijjante amatantaḷe.

Na gavesati taṃ taḷākam̐, na doso amatantaḷe.

Yathā arīhi pariruddho, vijjante gamanampathe.

Na palāyati so puriso, na doso añjasassa so.

Evam̐ kilesapariruddho, vijjamāne sive pathe.

Na gavesati taṃ maggam̐, na doso sivamañjase.

Yathāpi byādhito puriso, vijjamāne tikicchake.

Na tikicchāpeti taṃ byādhim̐, na doso so tikicchake.

Evam̐ kilesabyādhīhi, dukkhito paripīlito¹.

Na gavesati taṃ ācariyam̐, na doso so vināyake”ti.

Aparampi cintesi—yathā maṇḍana-jātikopuriso kaṇṭhe āsattam̐ kuṇapam̐ chaḍḍetvā sukī gacchati, evam̐ mayāpi imam̐ pūtikāyam̐ chaḍḍetvā anapekkhena nibbānanagaram̐ pavisitabbam̐. Yathā ca naranāriyo ukkārabhūmiyam̐ uccārapassāvam̐ katvā na taṃ ucchaṅgena vā ādāya dasantena vā veṭhetvā² gacchanti, jigucchamānā pana anapekkhāva chaḍḍetvā gacchanti, evam̐ mayāpi imam̐ pūtikāyam̐ anapekkhena chaḍḍetvā amataṃ nibbānanagaram̐ pavisitum̐ vaṭṭati. Yathā ca nāvikā nāma jajjaram̐ nāvam̐ anapekkhā chaḍḍetvā gacchanti, evam̐ ahampi imam̐ navahi vaṇamukhehi paggharantaṃ kāyam̐ chaḍḍetvā anapekkho nibbānapuram̐ pavisissāmi. Yathā ca puriso nānāratanaṃ ādāya corehi saddhim̐ maggam̐ gacchanto attano ratananāsabhayena³ te chaḍḍetvā khemaṃ maggam̐ gaṇhāti, evam̐ ayampi karajakāyo ratanavilopakacorasadiso. Sacāham̐ ettha taṇham̐ karissāmi, ariyamaggakusaladhammaratanaṃ me nassissati, tasmā mayā imam̐ corasadisaṃ kāyam̐ chaḍḍetvā nibbānanagaram̐ pavisitum̐ vaṭṭatīti. Tena vuttam̐—

“Yathāpi kuṇapam̐ puriso, kaṇṭhe baddham̐ jigucchiya⁴.

Mocayitvāna gaccheyya, sukhī serī sayamvasī.

1. Paṭipīlito (Sī, I, Ka)

3. Ratanavilopabhayena (Ka)

2. Dussante vā bandhitvā (Ka)

4. Jigucchiyam̐ (Ka)

Tathevimaṃ pūtikāyaṃ, nānākuṇapasañcayaṃ.
Chaddāyitvāna gaccheyyaṃ, anapekkho anattiko.

Yathā uccāraṭṭhānamhi, karīsaṃ naranāriyo.
Chaddāyitvāna gacchanti, anapekkhā anattikā.

Evamevāhaṃ imaṃ kāyaṃ, nānākuṇapapūritaṃ.
Chaddāyitvāna gacchissāṃ, vaccaṃ katvā yathā kuṭim.

Yathāpi jajjaraṃ nāvaṃ, paluggaṃ udagāhinim.
Sāmī chaddetvā gacchanti, anapekkhā anattikā.

Evamevāhaṃ imaṃ kāyaṃ, navacchiddaṃ dhuvassavaṃ.
Chaddāyitvāna gacchissāṃ, jiṇṇanāvaṃva sāmikā.

Yathāpi puriso corehi, gacchanto bhaṇḍamādiya.
Bhaṇḍacchedabhayaṃ disvā, chaddāyitvāna gacchati.

Evameva ayaṃ kāyo, mahācorasamo viya.
Pahāyimaṃ gamissāmi, kusalacchedanābhayā”ti.

Evam Sumedhapaṇḍito nānāvidhāhi upamāhi imaṃ
nekkhammūpasamhitam attham cintetvā sakanivesane aparimitam
bhogakkhandham heṭṭhā vuttanayena kapaṇaddhikādīnaṃ vissajjetvā
mahādānaṃ datvā vatthukāme ca kilesakāme ca pahāya Amaranagarato
nikkhamitvā ekakova Himavante Dhammikaṃ nāma pabbataṃ nissāya
assamaṃ katvā tattha paṇṇasālañca caṅkamañca māpetvā pañcahi
nīvaraṇadosehi vivajjitaṃ “evaṃ samāhite citte”ti-ādinā nayena vuttehi
aṭṭhahi kāraṇaguṇehi samupetaṃ abhiññāsaṅkhātāṃ balaṃ āharitum tasmim
assamapade navadosasamannāgataṃ sātakaṃ pajahitvā
dvādasaguṇasamannāgataṃ vācakāraṃ nivāsetvā isipabbajjam pabbaji.
Evam pabbajito aṭṭhadosasamākiṇṇam tam paṇṇasālam pahāya
dasaguṇasamannāgataṃ rukkhamūlam upagantvā sabbam dhaññavikatim
pahāya pavattaphalabhajano hutvā nisajjaṭṭhānacaṅkamanavaseneva
padhānaṃ padahanto sattāhabbhantareyeva aṭṭhannaṃ samāpattīnaṃ
pañcannañca abhiññānaṃ lābhī ahosi. Evam tam yathapatthitam
abhiññābalaṃ pāpuṇi. Tena vuttam—

“Evāhaṃ cintayitvāna, nekakoṭṭisataṃ dhanāṃ.
Nāthānāthānaṃ datvāna, Himavantamupāgamim.

Himavantassāvidūre, Dhammiko nāma pabbato.
Assamo sukato mayhaṃ, paṇṇasālā sumāpitā.

Caṅkamaṃ tattha māpesim, pañcadosavivajjitaṃ.
Aṭṭhaguṇasamupetaṃ, abhiññābalaṃ māharim.

Sāṭakaṃ pajahim tattha, navadosamupāgataṃ.
Vākacīraṃ nivāsesim, dvādasaguṇamupāgataṃ.

Aṭṭhadosasamākiṇṇaṃ, pajahim paṇṇasālakaṃ.
Upāgamim rukkhamūlaṃ, guṇe dasahupāgataṃ.

Vāpitaṃ ropitaṃ dhaññaṃ, pajahim niravasesato.
Anekaguṇasampannaṃ, pavattaphalamādiyim.

Tatthappadhānaṃ padahim, nisajjaṭṭhānacaṅkame.
Abbhantaramhi sattāhe, abhiññābalaṃ pāpuṇim”ti.

Tattha “assamo sukato mayhaṃ, paṇṇasālā sumāpitā”ti imāya Pāḷiyā Sumedhapaṇḍitena assamaṃ paṇṇasālācaṅkamā sahatthā māpitā viya vuttā. Ayaṃ panettha attho—mahāsattaṃ “Himavantaṃ ajjhogāhetvā ajja Dhammikaṃ pabbataṃ pavississāmī”ti nikkhantaṃ disvā Sakko Devānamindo Vissakammadevaputtaṃ¹ āmantesi “tāta ayaṃ Sumedhapaṇḍito pabbajissāmīti nikkhanto, etassa vasanaṭṭhānaṃ māpehī”ti. So tassa vacanaṃ sampañcchitvā ramaṇīyaṃ assamaṃ, suguttaṃ paṇṇasālaṃ, manoramaṃ caṅkamaṅca māpesi. Bhagavā pana tadā attano puññānubhāvena nipphannaṃ taṃ assamaṃ sandhāya “Sāriputta tasmim Dhammikapabbate—

Assamo sukato mayhaṃ, paṇṇasālā sumāpitā.

Caṅkamaṃ tattha māpesim, pañcadosavivajjitaṃ”ti—

āha. Tattha **sukato mayhanti** sukato mayā. **Paṇṇasālā sumāpitā**ti paṇṇacchadanasālāpi me sumāpitā ahosi.

---

1. Vissukammadevaputtaṃ (Syā), Visukammadevaputtaṃ (Ka)

Pañcadosavivajjinti pañcime caṅkamadosā nāma thaddhavisamatā antorukkhatā gahanacchannatā atisambādhatā ativisālatāti. Thaddhavisamabhūmibhāgasmim hi caṅkame caṅkamantassa pādā rujjanti, phoṭā uṭṭhahanti, cittaṃ ekaggaṃ na labhati, kammaṭṭhānaṃ vipajjati. Mudusamatale pana phāsuvihāraṃ āgamma kammaṭṭhānaṃ sampajjati. Tasmā thaddhavisamabhūmibhāgatā eko dosoti veditabbo. Caṅkamassa anto vā majjhe vā koṭiyaṃ vā rukkhe sati pamādamāgamma caṅkamantassa nalātaṃ vā sīsaṃ vā paṭihaññatīti antorukkhatā dutiyo doso. Tiṇalatādigahanacchanne caṅkame caṅkamanto andhakāraṃvāyaṃ uragādike pāṇe akkamitvā vā māreti, tehi vā daṭṭho dukkhaṃ āpajjati gahanacchannatā tatiyo doso. Atisambādhe caṅkame vitthārato ratanike vā adḍharatanike vā caṅkamantassa paricchede pakkhalitvā nakhāpi aṅguliyoṃ bhijjantīti atisambādhatā catuttho doso. Ativisāle caṅkame caṅkamantassa cittaṃ vidhāvati, ekaggataṃ na labhatīti ativisālatā pañcamo doso. Puthulato pana diyaḍḍharatanaṃ dvīsu passesu ratanamatta-anucaṅkamaṃ¹ dīghato saṭṭhihatthaṃ mudutalaṃ samavippakiṇṇavālukaṃ caṅkamaṃ vaṭṭati Cetiyaḡirimhi dīpappasādakamahindattherassa caṅkamaṃ viya, tādisaṃ taṃ ahoṣi. Tenāha “caṅkamaṃ tattha māpesiṃ, pañcadosavivajjitaṃ”ti.

Aṭṭhaguṇasamupetanti aṭṭhahi samaṇasukhehi upetaṃ. Aṭṭhimāni samaṇasukhāni nāma dhanadhañṇapariggahābhāvo, anavajjapiṇḍapātapariyesanabhāvo, nibbutapiṇḍapātabhuñjanabhāvo, raṭṭhaṃ piḷetvā dhanasāraṃ vā sīsakahāpaṇādīni vā gaṇhantesu rājakulesu raṭṭhapīḷanakilesābhāvo, upakaraṇesu nicchandarāgabhāvo, coravilope nibbhayabhāvo, rājarājamahāmattehi asaṃsaṭṭhabhāvo, catūsu disāsu appaṭihatabhāvoti. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā tasmim assame vasantena sakkā honti imāni aṭṭhasamaṇasukhāni vindituṃ, evaṃ aṭṭhaguṇasamupetaṃ taṃ assamaṃ māpesinti.

Abhiññābalaṃmāharinti pacchā tasmim assame vasanto kaṣiṇaparikkamaṃ katvā abhiññānaṃ samāpattīnaṃ uppādanatthāya aniccato dukkhato vipassanaṃ ārabhitvā thāmapattaṃ vipassanābalaṃ āharim. Yathā tasmim vasanto taṃ

---

1. Ratanamattaṃ anucaṅkamaṃ (Sī, Ka)

balaṃ āharitum sakkomi, evaṃ taṃ assamaṃ tassa abhiññatthāya vipassanābalassa anucchavikaṃ katvā māpesinti attho.

Sāṭakam pajahim tattha, navadosamupāgatanti etthāyaṃ anupubbikathā. Tadā kira kuṭileṇacaṅkamādiṭṭhitaṃ pupphūpagaphalūpagarukkhasañchannaṃ ramaṇīyaṃ madhurasalilāsayaṃ apagatavāḷamigabhimsanakasakuṇaṃ pavivekakkhamaṃ assamaṃ māpetvā alaṅkatacaṅkamassa ubhosu antesu ālambanaphalakaṃ saṃvidhāya nisīdanatthāya caṅkamavemajjhe samatalaṃ muggavaṇṇasilaṃ māpetvā antopaṇṇasālāyaṃ jaṭāmaṇḍalavākacīratidaṇḍakuṇḍikādike tāpasaparikkhāre, maṇḍape pānīyaghaṭapānīyasaṅkhaṇḍapānīyasarāvāni, aggisālāyaṃ aṅgārapalladāru-ādīnīti evaṃ yaṃ yaṃ pabbajitānaṃ upakārāya saṃvattati, taṃ taṃ sabbaṃ māpetvā paṇṇasālāya bhittiyaṃ “ye keci pabbajitukāmā ime parikkhāre gahetvā pabbajantū”ti akkharāni chinditvā devalokameva gate Vissakammadevaputte Sumedhapaṇḍito Himavantapabbatapāde girikandarānusārena attano nivāsānurūpaṃ phāsukaṭṭhānaṃ olokento nadīnivattane Vissakammanimittaṃ Sakkadattiyaṃ ramaṇīyaṃ assamaṃ disvā caṅkamanakoṭṭim gantvā padavalaṅgaṃ apassanto “dhuvaṃ pabbajitā dhuragāme bhikkhaṃ pariyesitvā kilantarūpā āgantvā paṇṇasālaṃ pavisitvā nisinnā bhavissantī”ti cintetvā thokaṃ āgametvā “ativiya cirāyanti, jānissāmī”ti paṇṇāsālakuṭṭidvāraṃ vivaritvā anto pavisitvā ito cito ca olokento mahābhittiyaṃ akkharāni vācetvā “mayhaṃ kappiyaparikkhārā ete, ime gahetvā pabbajissāmī”ti attano nivatthapārutaṃ sāṭakayugaṃ pajahi. Tenāha “sāṭakam pajahim tatthā”ti. Evaṃ pavitṭho ahaṃ Sāriputta tassaṃ paṇṇasālāyaṃ sāṭakam pajahim.

Navadosamupāgatanti sāṭakam pajahanto nava dose disvā pajahinti dīpeti. Tāpasapabbajjaṃ pabbajitānaṃ hi sāṭakasmim nava dosā upaṭṭhahanti. Tesu tassa mahagghabhāvo eko doso, parapaṭibaddhatāya uppajjanabhāvo eko, paribhogena lahuṃ kilissanabhāvo eko. Kiliṭṭho hi¹ dhovitaḥ ca rajitaḥ ca hoti. Paribhogena jīraṇabhāvo eko. Jiṇṇassa hi tunnaṃ vā aggaḷadānaṃ vā kātabbaṃ

---

1. Kiliṭṭhe ca (Sī), kiliṭṭho ca (Syā)

hoti. Puna pariyesanāya durabhisambhavabhāvo eko, tāpasapabbajjāya asārubbabhāvo eko, paccatthikānam sādharmaṇabhāvo eko. Yathā hi nam paccatthikā na gaṇhanti, evaṃ gopetabbo hoti. Paribhuñjantassa vibhūsanatṭhānabhāvo eko, gahetvā vicarantassa khandhabhāramahicchabhāvo ekoti.

Vākacīram nivāsesinti tadāham Sāriputta ime nava dose disvā sātakaṃ pahāya vākacīram nivāsesim, muñjatiṇam hīram hīram katvā ganthetvā katavākacīram nivāsanaparupanattṭhāya ādiyinti attho.

Dvādasaguṇamupāgatanti dvādasahi ānisaṃsehi samannāgataṃ. Vākacīrasmiṃ hi dvādasa ānisaṃsā—appagghaṃ sundaraṃ kappiyanti ayaṃ tāva eko ānisaṃso, sahatthā kātuṃ sakkāti ayaṃ dutiyo, paribhogena saṅikaṃ kilissati, dhoviyamānepi papañco natthīti ayaṃ tatiyo, paribhogena jiṇṇepi sibbitabbābhāvo catuttho, puna pariyesantassa sukkena karaṇabhāvo pañcamo, tāpasapabbajjāya sārubbabhāvo chaṭṭho, paccatthikānam nirupabhogabhāvo sattamo, paribhuñjantassa vibhūsanatṭhānabhāvo aṭṭhamo, dhāraṇe sallahukabhāvo navamo, cīvarapaccaye appicchabhāvo dasamo, vākuppattiyā dhammika-anavajjabhāvo ekādasamo, vākacīre natṭhepi anapekkhabhāvo dvādasamoti.

Aṭṭhadosasamākiṇṇam, pajahim paṇṇasālakanti kathaṃ pajahi? So kira varasātakayugaṃ omuñcitvā cīvaravaṃse laggitaṃ anojapupphadāmasadisam rattaṃ vākacīram gahetvā nivāsetvā tassūpari aparāṃ suvaṇṇavaṇṇam vākacīram paridahitvā punnāgapupphasantharasadisam sakhuraṃ ajinacammaṃ ekaṃsam katvā jaṭāmaṇḍalaṃ paṭimuñcitvā cūḷāya saddhim niccalabhāvakaraṇattham sārasūciṃ pavevetvā muttajālasadisāya sikkāya pavāḷavaṇṇam kuṇḍikaṃ odahitvā tisu ṭhānesu vaṅkakājam ādāya ekissā kājakoṭiyā kuṇḍikaṃ, ekissā aṅkusapacchitidaṇḍakādīni olaggetvā khāribhāram aṃse katvā dakkhiṇena hatthena kattaradaṇḍam gahetvā paṇṇasālato nikkhamitvā satṭhihatthe mahācaṅkame aparāparam caṅkamanto attano vesam oloketvā “mayham manoratho matthakaṃ pattho, sobhati vata me pabbajjā, Buddhapaccekabuddhādīhi sabbehi dhīrapurisehi¹ vaṇṇitā

---

1. Virasappurisehi (Ka)

thomitā ayaṃ pabbajjā nāma, pahīnaṃ me gihibandhanaṃ, nikkhantosi
 nekkhammaṃ, laddhā me uttamapabbajjā, karissāmi samaṇadhammaṃ,
 labhissāmi maggaphalasukhaṃ”ti ussāhajāto khārikājaṃ otāretvā
 caṅkamavemajjhe muggavaṇṇasilāpaṭṭe suvaṇṇapaṭimā viya nisinno
 divasabhāgaṃ vītināmetvā sāyanhasamayaṃ paṇṇasālaṃ pavisitvā
 bidalamaṅcakapasse kaṭṭhattharikāya nipanno sarīraṃ utuṃ gāhāpetvā
 balavapaccūse pabujjhitvā attano āgamaṇaṃ āvajjesi “ahaṃ gharāvāse
 ādīnaṃ disvā amitabhogaṃ anantayasaṃ pahāya araṇṇaṃ pavisitvā
 nekkhammagavesako hutvā pabbajito, ito dāni paṭṭhāya pamādacāraṃ
 carituṃ na vaṭṭati. Pavivekañhi pahāya vicarantaṃ micchāvitakkamakkhikā
 khādanti, idāni mayā vivekamanubrūhetuṃ vaṭṭati. Ahañhi gharāvāsaṃ
 palibodhato disvā nikkhanto, ayaṅca manāpā paṇṇasālā,
 beluvapakkavaṇṇaparibhaṇḍakatā bhūmi, rajatavaṇṇā setabhittiyo,
 kapotapādavaṇṇaṃ paṇṇacchadanaṃ, vicittattharaṇavaṇṇo bidalamaṅcako,
 nivāsaphāsukaṃ vasanaṭṭhānaṃ, na etto atirekarā viya me gehasampadā
 paññāyati”ti paṇṇasālāya dose vicinanto aṭṭha dose passi.

Paṇṇasālāparibhogasmiṃ hi aṭṭha ādīnavā—mahāsamārambhena
 dabbasambhāre samodhānetvā karaṇapariyesanabhāvo eko ādīnavo,
 tiṇapaṇṇamattikāsu patitāsu tāsāṃ punappunaṃ ṭhapetabbatāya
 nibaddhajaggaṇabhāvo dutiyo, senāsaṇaṃ nāma mahallakassa pāpuṇāti,
 avelāya vuṭṭhāpiyamānassa cittekaggatā na hotīti utṭhāpaniyabhāvo tatiyo,
 sītuṇhapaṭiḡhātena kāyassa sukhumālakaraṇabhāvo catuttho, gehaṃ
 pavitṭhena yaṃkiñci pāpaṃ sakkā kātunti garaḡhāpaṭicchādanabhāvo
 pañcamaṃ, “mayhaṃ”ti pariggahakaraṇabhāvo chaṭṭho, gehassa atṭhibhāvo
 nāma sadutiyakavāsoti¹ sattamaṃ, ūkāmaṅgulagharagoḡikādīnaṃ²
 sādīhāraṇatāya bahusādīhāraṇabhāvo aṭṭhamaṃ. Iti ime aṭṭha ādīnave disvā
 mahāsatto paṇṇasālaṃ pajahi. Tenāha “aṭṭhadosaṃsāmaṅkiṇṇaṃ, pajahiṃ
 paṇṇasālakaṃ”ti.

Upāgamiṃ rukkhamaṃ, guṇe dasahupāgataṃ channaṃ paṭikkhipitvā
 dasahi guṇehi upetaṃ rukkhamaṃ upagatosmīti vadati. Tatṭhā dasa
 guṇā—appasamārambhataṃ eko guṇo. Upagamaṇamattakameva hi tatṭhā hoti.

1. Nāmesa dutiyakavāso (Ka)

2. Ūkāmaṅkuṇagharagoḡikādīnaṃ (Sī)

Apaṭijagganatā¹ dutiyo. Taṃ hi sammaṭṭhampi asammaṭṭhampi paribhogaphāsukam hotiyeva. Anuṭṭhāpaniyabhāvo tatiyo. Garaham nappaṭicchādeti. Tattha hi pāpaṃ karonto lajjatīti garahāya appaṭicchannabhāvo catuttho. Abbhokāsavāso viya kāyaṃ na santhambhetīti kāyassa asanthambhanabhāvo pañcama, pariggahakaraṇābhāvo chaṭṭho, gehālayapaṭikkhepo sattamo. Bahusādhāraṇagehe viya “paṭijaggissāmi nam, nikkhamathā”ti nīharaṇakābhāvo aṭṭhama, vasantassa sappītikabhāvo navama, rukkhamūlasenāsanassa gatagataṭṭhāne sulabhatāya anapekkhabhāvo dasamoti ime dasa guṇe disvā rukkhamūlam upāgatosmīti vadati.

Imāni ettakāni kāraṇāni sallakkhetvā mahāsatto punadivase bhikkhāya gāmaṃ pāvīsi. Athassa sampattagāme manussā mahantena ussāhena bhikkham adamsu. So bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā assamaṃ āgamma nisīditvā cintesi “nāham āhāraṃ na labhāmīti pabbajito, siniddhāhāro nāmesa mānamadapurisamade vaḍḍheti, āhāramūlakassa ca dukkhassa anto natthi, yannūnāham vāpitaropitadhaññanibbattaṃ āhāraṃ pajahitvā pavattaphalabhojano bhavēyyan”ti. So tato paṭṭhāya tathā katvā ghaṭento vāyamanto sattāhabbhantareyeva aṭṭha samāpattiyo pañca abhiññāyo ca nibbattesi. Tena vuttam—

“Vāpitaṃ ropitaṃ dhaññaṃ, pajahim niravasesato.

Anekaguṇasampannaṃ, pavattaphalamādiyim.

Tatthappadhānaṃ padahim, nisajjaṭṭhānacaṅkame.

Abbhantaramhi sattāhe, abhiññābalapāpuṇin”ti.

Evam abhiññābalaṃ patvā Sumedhatāpase samāpattisukhena vītināmente Dīpaṅkaro nāma Satthā loke udapādi. Tassa paṭisandhiajātisambodhidhammacakkappavattanesu sakalāpi dasasahassī lokadhātu saṅkampi sampakampi sampavedhi, mahāviraṇaṃ viravi, dvattimsa pubbanimittāni pāturaheṣum. Sumedhatāpaso samāpattisukhena vītināmento neva taṃ saddamassosi, na tāni nimittāni addasa. Tena vuttam—

---

1. Appajagganatā (Sī, I)

“Evaṃ me siddhipattassa, vasībhūtassa sāsane.

Dīpaṅkaro nāma Jino, uppajji Lokanāyako.

Uppajjante ca jāyante, bujjhante dhammadesane.

Caturo nimitte nāddasaṃ, jhānaratisamappito”ti.

Tasmim kāle Dīpaṅkaradasabalo catūhi khīṇāsavasatasahasseehi parivuto anupubbena cārikaṃ caramāno Rammaṃ nāma nagaraṃ patvā Sudassanamahāvihāre paṭivasati. Rammanagaravāsino “Dīpaṅkaro kira samaṇissaro paramātisambodhiṃ patvā pavattavaradhammacakko anupubbena cārikaṃ caramāno Rammanagaraṃ patvā Sudassanamahāvihāre paṭivasati”ti sutvā sappinavanītādīni ceva bhesajjāni vatthacchādanāni ca gāhāpetvā gandhamālādihathā yena Buddho, yena dhammo, yena saṃgho, tanninnā tappoṇā tappabbhārā hutvā Satthāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā gandhamālādīhi pūjetvā ekamantaṃ nisinnā dhammadesanaṃ sutvā svātanāya nimantetvā uṭṭhāyāsanaṃ pakkamiṃsu.

Te punadivase mahādānaṃ sajjetvā nagaraṃ alaṅkaritvā Dasabalassa āgamanamaggaṃ alaṅkarontā udakabhinnatṭhānesu paṃsuṃ pakkhipitvā samaṃ bhūmitalaṃ katvā rajatapaṭṭavaṇṇaṃ vālukaṃ ākiranti, lājāni ceva pupphāni ca vikiranti, nānāviraḡehi vatthehi dhajapaṭāke ussāpentī, kadaliyo ceva puṇṇaghaṭapantiyo ca patiṭṭhāpentī. Tasmim kāle Sumedhatāpaso attano assamapadā uggantvā tesam manussānaṃ uparibhāgena ākāsenā gacchanto te haṭṭhatuṭṭhe manusse disvā “kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti ākāsatō oruyha ekamantaṃ ṭhito manusse pucchi “ambho kassa tumhe imaṃ maggaṃ alaṅkaroṭhā”ti. Tena vuttam—

“Paccantadesavisaye, nimantetvā Tathāgataṃ.

Tassa āgamaṃ maggaṃ, sodhenti tuṭṭhamānasā.

Ahaṃ tena samayena, nikkhamitvā sakassamā.

Dhunanto vākacīrāni, gacchāmi ambare tadā.

Vedajātaṃ janaṃ disvā, tuṭṭhahaṭṭhaṃ pamoditaṃ.

Orohitvāna gaganā, manusse pucchi tāvade.

‘Tuṭṭhahaṭṭho pamudito, vedajāto mahājano.
Kassa sodhīyati maggo, añjasam vaṭumāyanan’ti’.

Manussā āhamsu “bhante Sumedha na tvaṃ jānāsi, Dīpaṅkaradasabalo sammāsambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakko cārikaṃ caramāno amhākaṃ nagaraṃ patvā Sudassanamahāvihāre paṭivasati, mayaṃ taṃ Bhagavantam nimantayimhā, tassetam Buddhassa Bhagavato āgamanamaggaṃ alaṅkaromā”ti. Sumedhatāpaso cintesi “Buddhoti kho ghosamattakampi loke dullabham, pageva Buddhuppādo, mayāpi imehi manussehi saddhiṃ Dasabalassa maggaṃ alaṅkaritum vaṭṭati”ti. So te manusse āha “sace bho tumhe etaṃ maggaṃ Buddhassa alaṅkarotha, mayhampi ekaṃ okāsam detha, ahampi tumhehi saddhiṃ maggaṃ alaṅkarissāmī”ti. Te “sādhū”ti sampatiṅcchitvā “Sumedhatāpaso iddhiṃ”ti jānantā udakabhinnokāsam sallakkhetvā “tvaṃ imaṃ ṭhānam alaṅkarohī”ti adamsu. Sumedho Buddhārammaṇam pītiṃ gahetvā cintesi “aham imaṃ okāsam iddhiyā alaṅkaritum sakkomi, evaṃ alaṅkato pana mama manam¹ na paritosessati, ajja mayā kāyaveyyāvaccam kātuṃ vaṭṭati”ti paṃsum āharitvā tasmim padese pakkhipi.

Tassa tasmim padese analaṅkateyeva Dīpaṅkaro Dasabalo mahānubhāvānam chaḷabhiññānam khīṇāsavānam catūhi satasahassemi parivuto devatāsu dibbagandhamālādīhi pūjayantīsu dibbasanṅītesu pavattantesu manussesu mānusakagandhehi ceva mālādīhi ca pūjayantesu anantāya Buddhalīlāya manosilātale vijambhamāno siho viya taṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ maggaṃ paṭipajji. Sumedhatāpaso akkhīni ummīletvā alaṅkatamaggena āgacchantassa Dasabalassa dvattimsamahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍitaṃ asītiyā anubyañjanehi anurañjitaṃ² byāmapabhāya samparivāritaṃ maṇivaṇṇagaganatale nānappakārā vijjulātā viya āveḷāveḷabhūtā ceva yugalayugalabhūtā ca chabbaṇṇaghanabuddharasmiyo vissajjentaṃ rūpaggappattaṃ attabhāvam oloketvā “ajja mayā Dasabalassa jīvitapariccāgam kātuṃ vaṭṭati, mā Bhagavā kalalam akkami, maṇiphalakasetum pana akkamanto viya saddhiṃ catūhi khīṇāsavasatasahassemi mama piṭṭhiṃ maddamāno gacchatu,

1. Man (Sī, I)

2. Anubyañjitaṃ (Sī, I)

taṃ me bhavissati dīgharattaṃ hitāya sukhāyā”ti kese mocetvā
ajinacammajaṭāmaṇḍalavākacīrāni¹ kālavaṇṇe kalale pattharivā
maṇiphalakasetu viya kalalapiṭṭhe nipajji. Tena vuttaṃ—

“Te me puṭṭhā viyākaṃsu, ‘Buddho loke anuttaro.

Dīpaṅkaro nāma Jino, uppajji Lokanāyako.

Tassa sodhīyati maggo, añjasam vaṭumāyanam’.

Buddhoti mama sutvāna, pīti uppajji tāvade.

Buddho Buddhoti kathayanto, somanassam pavedayim.

Tattha thatvā vicintesim, tuṭṭho samviggamānaso.

‘Idha bijāni ropissam, khaṇo ve mā upaccagā’.

Yadi Buddhassa sodhetha, ekoḷāsam dadātha me.

Ahampi sodhayissāmi, añjasam vaṭumāyanam.

Adamsu te mamokāsam, sodhetum añjasam tadā.

Buddho Buddhoti cinto, maggam sodhemaham tadā.

Aniṭṭhite mamokāse, Dīpaṅkaro Mahāmuni.

Catūhi satahassehi, chaḷabhiññehi tādihi.

Khīṇāsavehi vimalehi, paṭipajji añjasam Jino.

Paccuggamanā vattanti, vajjanti bheriyo bahū.

Āmoditā naramarū, sādhuḷkaram pavattayum.

Devā manusse passanti, manussāpi ca devatā.

Ubhopi te pañjalikā, anuyanti Tathāgataṃ.

Devā dibbehi turiyehi, manussā mānusehi ca.

Ubhopi te vajjayantā, anuyanti Tathāgataṃ.

Dibbam mandāravam pupham, padumam Pārichattakam.

Disodisam okiranti, ākāsanaḷbhagatā² marū.

1. Ajinajaṭāvākacīrāni (Sī, I)

2. Ākāsena gatā (Syā, Ka)

Campakaṃ salalaṃ nīpaṃ, nāgapunnāgaketakam.
Disodisaṃ ukkhipanti, bhūmitalagatā narā.

Kese muñcitvāhaṃ tattha, vākacīrañca cammakam.
Kalale pattharivāna, avakujjo nipajjaham.

Akkamitvāna maṃ Buddho, saha sissehi gacchatu.
Mā naṃ kalale akkamittho, hitāya me bhavissatī”ti.

So kalalapiṭṭhe nipannakova puna akkhīni ummīletvā
Dīpaṅkaradasabalassa Buddhasiriṃ sampassamāno evaṃ cintesi “sacāhaṃ
iccheyyaṃ, sabbakilese jhāpetvā saṃghanavako hutvā Rammanagaraṃ
paviseyyaṃ, aññātakavesena pana me kilese jhāpetvā nibbānappattiyā
kiccaṃ natthi, yannūnāhaṃ Dīpaṅkaradasabalo viya paramābhisaṃbodhiṃ
patvā dhammanāvaṃ āropetvā mahājanaṃ saṃsārasāgarā uttāretvā pacchā
parinibbāyeyyaṃ, idaṃ mayhaṃ patirūpan”ti. Tato aṭṭha dhamme
samodhānetvā Buddhabhāvāya abhinīhāraṃ katvā nipajji. Tena vuttam—

“Pathaviyaṃ nipannassa, evaṃ me āsi cetaso.
‘Icchamāno ahaṃ ajja, kilese jhāpaye mama.

Kiṃ me aññātaveseṇa, dhammaṃ sacchikatenidha.
Sabbaññutaṃ pāpuṇitvā, Buddho hessaṃ sadevake.

Kiṃ me ekena tiṇṇena, purisena thāmadassinā.
Sabbaññutaṃ pāpuṇitvā, santāressaṃ sadevake.

Iminā me adhikārena, katena purisuttame.
Sabbaññutaṃ pāpuṇitvā, tāremi janataṃ bahuṃ.

Saṃsārasotaṃ chinditvā, viddhamsetvā tayo bhava.
Dhammanāvaṃ samāruyha, santāressaṃ sadevake’ti”.

Yasmā pana Buddhattaṃ patthentassa—

Manussattaṃ liṅgasampatti, hetu Satthāradassanaṃ.
Pabbajjā guṇasampatti, adhikāro ca chandatā.
Aṭṭhadhammasamodhānā, abhinīhāro samijjhatī¹.

1. Khu 4. 311 piṭṭhe.

Manussattabhāvasmiṃyeva hi ṭhatvā Buddhattaṃ patthentassa patthanā samijjhati, na nāgassa vā supaṇṇassa vā devatāya vā patthanā samijjhati. Manussattabhāvepi purisaliṅge ṭhitasseva patthanā samijjhati, na itthiyā vā paṇḍakanapumsaka-ubhatobyañjanakānaṃ vā patthanā samijjhati. Purisassāpi tasmim̐ attabhāve arahattappattiyā hetusampannasseva patthanā samijjhati, no itarassa. Hetusampannassāpi¹ jīvamānakabuddhasseva santike patthentassa patthanā samijjhati, parinibbute Buddhhe cetiyasantike vā bodhimūle vā patthentassa na samijjhati. Buddhānaṃ santike patthentassāpi pabbajjāliṅge ṭhitasseva samijjhati, no gihiliṅge ṭhitassa. Pabbajitassāpi pañcābhinnāssa aṭṭhasamāpattilābhinoyeva samijjhati, na imāya guṇasampattiyā virahitassa. Guṇasampannenāpi yena attano jīvitam̐ Buddhānaṃ pariccattaṃ hoti, tassa iminā adhikārena adhikārasampannasseva samijjhati, na itarassa. Adhikārasampannassāpi yassa Buddhakāradhammānaṃ atthāya mahanto chando ca ussāho ca vāyāmo ca pariyeṭṭhi ca, tasseva samijjhati, na itarassa.

Tatridaṃ chandamahantatāya opammaṃ—sace hi evamassa “yo sakalacakkavāḷagabbhaṃ ekodakībhūtaṃ attano bāhubalena uttaritvā² pāraṃ gantuṃ samattho, so Buddhattaṃ pāpuṇāti. Yo vā pana sakalacakkavāḷagabbhaṃ veḷugumbasañchannaṃ byūhitvā madditvā padasā gacchanto pāraṃ gantuṃ samattho, so Buddhattaṃ pāpuṇāti. Yo vā pana sakalacakkavāḷagabbhaṃ sattiyo ākoṭetvā nirantaraṃ sattiphalasamākiṇṇaṃ padasā akkamamāno pāraṃ gantuṃ samattho, so Buddhattaṃ pāpuṇāti. Yo vā pana sakalacakkavāḷagabbhaṃ vītaccitaṅgārabharitaṃ pādehi maddamāno pāraṃ gantuṃ samattho, so Buddhattaṃ pāpuṇāti”ti. Yo etesu ekampi attano dukkaraṃ na maññati, “ahaṃ etampi taritvā vā gantvā vā pāraṃ gahessāmī”ti evaṃ mahantena chandena ca ussāhena ca vāyāmena ca pariyeṭṭhiyā ca samannāgato hoti, tassa patthanā samijjhati, na itarassa. Sumedhatāpaso pana ime aṭṭha dhamme samodhānetvā Buddhabhāvāya abhinīhāraṃ katvā nipajji.

1. Hetusampannepi (Sī), hetusampannenapi (I)

2. Pataritvā (Sī, I)

Dīpaṅkaropi Bhagavā āgantvā Sumedhatāpasassa sīsabhāge ṭhatvā maṇisīhapañjaram uggahārento viya pañcavaṇṇappasādasampannāni akkhīni ummīletvā kalalapiṭṭhe nipannaṃ Sumedhatāpasam disvā “ayaṃ tāpaso Buddhattāya abhinīhāram katvā nipanno, ijjhissati nu kho imassa patthanā, udāhu no”ti anāgataṃsaññaṃ pesetvā upadhārento “ito kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni atikkamitvā Gotamo nāma Buddho bhavissati”ti ṇatvā ṭhitakova parisamajjhe byākāsi “passatha no tumhe imaṃ uggatapaṃ tāpasam kalalapiṭṭhe nipannaṃ”ti. Evaṃ bhanteti. “Ayaṃ Buddhattāya abhinīhāram katvā nipanno, samiijjhissati imassa patthanā, ito kappasatasahassādhikānaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake Gotamo nāma Buddho bhavissati. Tasmim panassa attabhāve Kapilavatthu nāma nagaram nivāso bhavissati, Māyā nāma devī mātā, Suddhodano nāma rājā pitā, aggasāvako Upatisso nāma thero, dutiyasāvako Kolito nāma, Buddhupaṭṭhāko Ānando nāma, aggasāvika Khemā nāma therī, dutiyasāvika Uppalavaṇṇā nāma therī bhavissati, paripakkaññaṃ mahābhinikkhamaṇam katvā mahāpadhānaṃ padahitvā nigrodhamūle pāyāsam paṭiggahetvā Nerañjarāya tīre paribhuñjitvā Bodhimaṇḍam āruyha assattharukkhamūle abhisambujjhissati”ti. Tena vuttam—

“Dīpaṅkaro Lokavidū, āhutīnaṃ paṭiggaho.

Ussīsake maṃ ṭhatvāna, idaṃ vacanamabravi.

‘Passatha imaṃ tāpasam, jaṭilaṃ uggatāpanam.

Aparimeyye ito kappe, Buddho loke bhavissati.

Ahu Kapilavhayā rammā, nikkhamitvā Tathāgato.

Padhānaṃ padahitvāna, katvā dukkarakārikam.

Ajapālarukkhamūle, nisīditvā Tathāgato.

Tattha pāyāsam paggayha, Nerañjaramupehiti.

Nerañjarāya tīramhi, pāyāsam ada so Jino.

Paṭiyattavaramaggena, bodhimūlamupehiti.

Tato padakkhiṇaṃ katvā, Bodhimaṇḍaṃ anuttaro.
Assattharukkhamūlamhi, bujjhissati mahāyaso¹.

Imassa janikā mātā, māyā nāma bhavissati.
Pitā Suddhodano nāma, yaṃ hessati Gotamo.

Anāsavā vītarāgā, santacittā samāhitā.
Kolito Upatisso ca, aggā hessanti sāvakā.
Ānando nāmapaṭṭhako, upaṭṭhissati taṃ Jinaṃ.

Khemā Uppalavaṇṇā ca, aggā hessanti sāvikā.
Anāsavā vītarāgā, santacittā samāhitā.
Bodhi tassa Bhagavato, assatthoti pavuccatī'ti".

Sumedhatāpaso “mayhaṃ kira patthanā samijjhissati”ti somanassappatto ahoṣi. Mahājano Dīpaṅkaradasabalassa vacanaṃ sutvā “Sumedhatāpaso kira Buddhabījaṃ Buddhaṅkuro”ti haṭṭhatuṭṭho ahoṣi. Evañcassa ahoṣi “yathā nāma puriso nadiṃ taranto ujukena titthena uttaritum asakkonto heṭṭhātithena uttarati, evameva mayampi Dīpaṅkaradasabalassa sāsane maggaphalaṃ alabhamānā anāgate yadā tvaṃ Buddho bhavissasi, tadā tava sammukhā maggaphalaṃ sacchikātuṃ samatthā bhaveyyāmā”ti patthanam ṭhapyimsu. Dīpaṅkaradasabalopi bodhisattaṃ pasaṃsitvā aṭṭhahi pupphamuṭṭhīhi pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi, tepi catusatasahassasaṅkhā khīṇāsavā bodhisattaṃ gandhehi ca mālehi ca pūjetvā padakkhiṇaṃ katvā pakkamimsu. Devamanussā pana tatheva pūjetvā vanditvā pakkantā.

Bodhisatto sabbesaṃ paṭikkantakāle sayanā vuṭṭhāya “pāramiyo vicinissāmī”ti puppharāsimatthake pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. Evaṃ nisinne bodhisatte sakaladasasahassacakkavāḷadevatā sannipatitvā sādhuḅkāraṃ datvā “ayya Sumedhatāpasa porāṇakabodhisattānaṃ pallaṅkaṃ ābhujitvā ‘pāramiyo vicinissāmā’ti nisinnakāle yāni pubbanimittāni nāma paññāyanti, tāni sabbānipi ajja pātubhūtāni,

---

1. Assatthamūle sambuddho, bujjhissati mahāvīro (Ka)

nissaṃsayena tvaṃ Buddho bhavissasi, mayampetaṃ jānāma ‘yassetāni
nimittāni paññāyanti, ekantena so Buddho hoti’, tvaṃ attano vīriyaṃ
dalhaṃ katvā paggaṇhā”ti bodhisattaṃ nānappakārāhi thutīhi abhitthuniṃsu.
Tena vuttaṃ—

“Idaṃ sutvāna vacanaṃ, asamassa Mahesino.
Āmoditā naramarū, Buddhabījaṃ kira¹ ayaṃ.

Ukkuṭṭhisaddā vattanti, apphoṭenti² hasanti ca.
Katañjalī namassanti, dasasahassī sadevakā.

Yadimassa Lokanāthassa, virajjhissāma sāsanaṃ.
Anāgatamhi addhāne, hessāma sammukhā imaṃ.

Yathā manussā nadiṃ tarantā, paṭititthaṃ virajjhiya.
Heṭṭhātthe gahetvāna, uttaranti mahānadiṃ.

Evameva mayaṃ sabbe, yadi muñcāmimaṃ Jinaṃ.
Anāgatamhi addhāne, hessāma sammukhā imaṃ.

Dīpaṅkaro Lokavidū, āhutīnaṃ paṭiggaho.
Mama kammaṃ pakittetvā, dakkhiṇaṃ pādamuddhari.

Ye tatthāsuṃ Jinaputtā, sabbe padakkhiṇamakaṃsu maṃ.
Narā nāgā ca gandhabbā, abhivādetvāna pakkamuṃ.

Dassanaṃ me atikkante, sasaṃghe Lokanāyake.
Haṭṭhatuṭṭhena³ cittena, āsanā vuṭṭhahim tadā.

Sukhena sukhito homi, pāmojjena pamodito.
Pītiyā ca abhissanno, pallaṅkaṃ ābhujim tadā.

Pallaṅkena nisīditvā, evaṃ cintesahaṃ tadā.
‘Vasībhūto ahaṃ jhāne, abhiññāsu pāramim gato⁴.

Sahassiyamhi lokamhi⁵, isayo natthi me samā.
Asamo iddhidhammesu, alabhim īdisaṃ sukhaṃ’.

1. Buddhabījaṅkuro (Sī, Syā, I)

3. Haṭṭho haṭṭhena (Sī)

5. Dasasahassilokamhi (Ka)

2. Apphoṭenti (Sī, I), appoṭenti (Syā)

4. Abhiññāpāramim gato (Ka)

Pallaṅkābhujane mayhaṃ, dasasahassādhivāsino.
Mahānādaṃ pavattesuṃ, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Yā pubbe bodhisattānaṃ, pallaṅkavaramābhuje.
Nimittāni padissanti, tāni ajja padissare.

Sītaṃ byapagataṃ hoti, uṇhañca upasammati.
Tāni ajja padissanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Dasasahassī lokadhātū, nissaddā honti nirākulā.
Tāni ajja padissanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Mahāvātā na vāyanti, na sandanti savantiyo.
Tāni ajja padissanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Thalajā dakajā pupphā, sabbe pupphanti tāvade.
Tepajja pupphitā sabbe, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Latā vā yadi vā rukkhā, phalabhārā honti tāvade.
Tepajja phalitā sabbe, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Ākāsaṭṭhā ca bhūmaṭṭhā, ratanā jotanti tāvade.
Tepajja ratanā jotanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Mānusakā ca dibbā ca, turiyā vajjanti tāvade.
Tepajjubho abhiravanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Vicittapupphā gaganā, abhivassanti tāvade.
Tepi ajja pavassanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Mahāsamuddo ābhujati, dasasahassī pakampati.
Tepajjubho abhiravanti¹, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Nirayepi dasasahasse, aggī nibbanti tāvade.
Tepajja nibbutā aggī, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Vimalo hoti sūriyo, sabbā dissanti tārakā.
Tepi ajja padissanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Anovaṭṭhena udakaṃ, mahiyā ubbhijji tāvade.
 Tampajjubbhijjate mahiyā, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Tārāgaṇā virocanti, nakkhattā gaganamaṇḍale.
 Visākhā candimāyuttā, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Bilāsayā darīsayā, nikkhamanti sakāsayā.
 Tepajja āsayā chuddhā, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Na hoti arati sattānaṃ, santuṭṭhā honti tāvade.
 Tepajja sabbe santuṭṭhā, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Rogā tadūpasammanti, jighacchā ca vinassati.
 Tānipajja padissanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Rāgo tadā tanu hoti, doso moho vinassati.
 Tepajja vigatā sabbe, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Bhayaṃ tadā na bhavati, ajjapetaṃ padissati.
 Tena liṅgena jānāma, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Rajo nuddhamsati uddhaṃ, ajjapetaṃ padissati.
 Tena liṅgena jānāma, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Aniṭṭhagandho pakkamati, dibbagandho pavāyati.
 Sopajja vāyati gandho, dhuvaṃ Buddho bhavissati.
 Sabbe devā padissanti, ṭhapayitvā arūpino.
 Tepajja sabbe dissanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Yāvatā nirayā nāma, sabbe dissanti tāvade.
 Tepajja sabbe dissanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Kuṭṭā kavāṭā selā ca, na hontāvaraṇā tadā.
 Ākāśabhūtā tepajja, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.
 Cutī ca upapatti ca, khaṇe tasmim na vijjati.
 Tānipajja padissanti, dhuvaṃ Buddho bhavissasi.

Daḷham paggaṇha vīriyam, mā nivatta abhikkama.

Mayampetaṃ vijānāma, dhuvaṃ Buddho bhavissasi”ti.

Bodhisatto Dīpaṅkaradasabalassa ca dasasahassacakkavāḷadevatānañca vacanaṃ sutvā bhiiyoso mattāya sañjātussāho hutvā cintesi “Buddhā nāma amoghavacanā, natthi Buddhānaṃ kathāya aññathattaṃ. Yathā hi ākāse khittaleḍḍussa patanaṃ dhuvaṃ, jātassa maraṇaṃ dhuvaṃ, aruṇe uggate sūriyassuṭṭhānaṃ, āsayā nikkhantaśīhassa sīhanādanadanaṃ, garugabbhāya itthiyā bhāramoropanaṃ avassambhāvī, evameva Buddhānaṃ vacanaṃ nāma dhuvaṃ amoghaṃ, addhā ahaṃ Buddho bhavissāmī”ti. Tena vuttaṃ—

“Buddhassa vacanaṃ sutvā, dasasahassīna cūbhayaṃ.

Tuṭṭhahaṭṭho pamodito, evaṃ cintesahaṃ tadā.

Advejjhavacanā Buddhā, amoghavacanā Jinā.

Vitathaṃ natthi Buddhānaṃ, dhuvaṃ Buddho bhavāmahaṃ.

Yathā khittaṃ nabhe leḍḍu, dhuvaṃ patati bhūmiyam.

Tatheva Buddhaseṭṭhānaṃ, vacanaṃ dhuvasassataṃ.

Yathāpi sabbasattānaṃ, maraṇaṃ dhuvasassataṃ.

Tatheva Buddhaseṭṭhānaṃ, vacanaṃ dhuvasassataṃ.

Yathā rattikkhaye patte, sūriyuggamaṇaṃ dhuvaṃ.

Tatheva Buddhaseṭṭhānaṃ, vacanaṃ dhuvasassataṃ.

Yathā nikkhantasayanassa, sīhassa nadanaṃ dhuvaṃ.

Tatheva Buddhaseṭṭhānaṃ, vacanaṃ dhuvasassataṃ.

Yathā āpannasattānaṃ, bhāramoropanaṃ dhuvaṃ.

Tatheva Buddhaseṭṭhānaṃ, vacanaṃ dhuvasassataṃ”ti.

So “dhuvāhaṃ Buddho bhavissāmī”ti evaṃ katasanniṭṭhāno Buddhakārake dhamme upadhāretuṃ “kahaṃ nu kho Buddhakāradhammā, kiṃ uddhaṃ, udāhu adho, disāsu, vidisāsū”ti anukkamena sakalaṃ dhammadhātuṃ vicinanto porāṇakabodhisattehi āsevitānisevitaṃ paṭhamaṃ dānapāramiṃ disvā evaṃ attānaṃ ovadi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ ito paṭṭhāya paṭhamaṃ dānapāramiṃ pūreyyāsi. Yathā hi nikkujjito udakakumbho nissesam katvā

udakaṃ vamatīyeva, na paccāharati, evameva dhanam vā yasaṃ vā puttam
vā dāram vā aṅgapaccaṅgam vā anoloketvā sampattayācakānam sabbam
icchiticchitam nissesam katvā dadamāno Bodhirukkhamūle nisīditvā Buddho
bhavissasī”ti paṭhamam dānapāramim daḷham katvā adhiṭṭhāsi. Tena
vuttam—

“Handa Buddhakare dhamme, vicināmi ito cito.
Uddham adho dasa disā, yāvata dhammadhātuyā.
Vicinanto tadādakkhim, paṭhamam dānapāramim.
Pubbakehi Mahesīhi, anuciṇṇam mahāpatham.
Imam tvaṃ paṭhamam tāva, daḷham katvā samādiya.
Dānapāramitam gaccha, yadi bhodhim pattumicchasi.
Yathāpi kumbho sampuṇṇo, yassa kassaci adhokato.
Vamatevudakam nissesam, na tattha parirakkhati.
Tatheva yācake disvā, hīnamukkaṭṭhamajjhime.
Dadāhi dānam nissesam, kumbho viya adhokato”ti.

Athassa “na ettakeveva Buddhakāradhammehi bhavitabban”ti uttaripi
upadhārayato dutiyam sīlapāramim disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ
ito paṭṭhāya sīlapāramimpi pūreyyāsi. Yathā hi camarimigo nāma jīvitampi
anoloketvā attano vālemeva rakkhati, evam tvampi ito paṭṭhāya jīvitampi
anoloketvā sīlemeva rakkhanto Buddho bhavissasī”ti dutiyam sīlapāramim
daḷham katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttam—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.
Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.
Vicinanto tadādakkhim, dutiyam sīlapāramim.
Pubbakehi Mahesīhi, āsevitānisevitam.
Imam tvaṃ dutiyam tāva, daḷham katvā samādiya.
Sīlapāramitam gaccha, yadi bodhim pattumicchasi.
Yathāpi camarī vālam, kismiñci paṭilaggitam.
Upeti maraṇam tattha, na vikopeti vāladhim.

Tatheva catūsu bhūmīsu, sīlāni paripūraya.

Parirakkha sabbadā sīlaṃ, camarī viya vāladhin”ti.

Athassa “na ettakeheva Buddhakāradhammehi bhavitabban”ti uttariṇi upadhārayato tatiyaṃ nekkhammapāramiṃ disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ ito paṭṭhāya nekkhammapāramimpi pūreyyāsi. Yathā hi ciraṃ bandhanāgāre vasamāno puriso na tattha sinehaṃ karoti, atha kho ukkaṇṭhitoyeva avasitukāmo hoti, evameva tvampi sabbabhava bandhanāgārasadise katvā sabbabhavehi ukkaṇṭhito mucchitukāmo hutvā nekkhammābhimukhova hohi, evaṃ Buddho bhavissasī”ti tatiyaṃ nekkhammapāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.

Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

Vicinanto tadādakkhiṃ, tatiyaṃ nekkhammapāramiṃ.

Pubbakehi mahesīhi, āsevitānisevitaṃ.

Imaṃ tvaṃ tatiyaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya.

Nekkhmapāramitaṃ gaccha, yadi bodhiṃ pattumicchasi.

Yathā andughare puriso, ciravuttho dukhaṭṭito.

Na tattha rāgaṃ janeti, muttimeva gavesati.

Tatheva tvaṃ sabbabhava, passa andughare viya.

Nekkhmābhimukho hohi, bhavato parimuttiyā”ti.

Athassa “na ettakeheva Buddhakāradhammehi bhavitabban”ti uttariṇi upadhārayato catutthaṃ paññāpāramiṃ disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ ito paṭṭhāya paññāpāramimpi pūreyyāsi, hīnamajjhimukkaṭṭhesu kañci avajjetvā sabbepi paṇḍite upasaṅkamitvā pañhi puccheyyāsi. Yathā hi piṇḍacāriko bhikkhu hīnādikesu kulesu kiñci avajjetvā paṭipāṭiyā piṇḍāya caranto khippaṃ yāpanaṃ labhati, evaṃ tvampi sabbapaṇḍite upasaṅkamitvā pañhaṃ pucchanto Buddho bhavissasī”ti catutthaṃ paññāpāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.
 Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.
 Vicinanto tadādakkhim, catuttham paññāpāramim.
 Pubbakehi Mahesīhi, āsevitānisevitam.
 Imam tvaṃ catuttham tāva, daḷham katvā samādiya.
 Paññāpāramitam gaccha, yadi bodhim pattumicchasi.
 Yathāpi bhikkhu bhikkhanto, hīnamukkaṭṭhamajjhime.
 Kulāni na vivajjento, evam labhati yāpanam.
 Tatheva tvaṃ sabbakālam, paripucchanto budham janam.
 Paññāpāramitam gantvā, sambodhim pāpuṇissasī”ti.

Athassa “na ettakeheva Buddhakāradhammehi bhavitabban”ti uttari pi upadhārayato pañcamam vīriyapāramim disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ ito paṭṭhāya vīriyapāramimpi pūreyyāsī. Yathā hi sīho migarājā sabba-iriyāpathesu daḷhavīriyo hoti, evam tvampi sabbabhavesu sabba-iriyāpathesu daḷhavīriyo anolīnavīriyo samāno Buddho bhavissasī”ti pañcamam vīriyapāramim daḷham katvā adhiṭṭhāsī. Tena vuttam—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.
 Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.
 Vicinanto tadādakkhim, pañcamam vīriyapāramim.
 Pubbakehi Mahesīhi, āsevitānisevitam.
 Imam tvaṃ pañcamam tāva, daḷham katvā samādiya.
 Vīriyapāramitam gaccha, yadi bodhim pattumicchasi.
 Yathāpi sīho migarājā, nisajjaṭṭhānacaṅkame.
 Alīnavīriyo hoti, paggaḥitamano sadā.
 Tatheva tvaṃ sabbabhava, paggaṇha vīriyam daḷham.
 Vīriyapāramitam gantvā, sambodhim pāpuṇissasī”ti.

Athassa “na ettakeheva Buddhakāradhammehi bhavitabban”ti uttari pi upadhārayato chaṭṭham khantipāramim disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ

ito paṭṭhāya khantipāramimpi pūreyyāsi, sammānanepi avamānanepi khamova bhavyeyyāsi. Yathā hi pathaviyaṃ nāma sucimpi pakkhipanti asucimpi, na tena pathavī sinehaṃ, na paṭighaṃ karoti, khamati sahati adhivāsetiyeva, evaṃ tvampi sammānanāvamānanakkhamova samāno Buddho bhavissasī”ti chaṭṭhaṃ khantipāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.
Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

Vicinanto tadādakkhim, chaṭṭhamaṃ khantipāramiṃ.
Pubbakehi Mahesīhi, āsevitānisevitāṃ.

Imaṃ tvaṃ chaṭṭhamaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya.
Tattha advejjhamānaso, sambodhiṃ pāpuṇissasi.

Yathāpi pathavī nāma, sucimpi asucimpi ca.
Sabbaṃ sahati nikkhepaṃ, na karoti paṭighaṃ tayā.

Tatheva tvampi sabbesaṃ, sammānāvamānakkhamo.
Khantipāramitaṃ gantvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi”ti.

Athassa “na ettakeveva Buddhakāradhammehi bhavitabban”ti uttari pi upadhārayato sattamaṃ saccapāramiṃ disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ ito paṭṭhāya saccapāramimpi pūreyyāsi, asaniyā matthake patamānāyapi dhanādīnaṃ atthāya chandādivasena sampajānamusāvādaṃ nāma mākāsi¹. Yathā hi osadhitārakā nāma sabba-utūsu attano gamanavīthiṃ jahitvā aññāya vīthiyā na gacchati, sakavīthiyāva gacchati, evameva tvampi saccaṃ pahāya musāvādaṃ nāma akarontoyeva Buddho bhavissasī”ti sattamaṃ saccapāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.
Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

Vicinanto tadādakkhim, sattamaṃ saccapāramiṃ.
Pubbakehi Mahesīhi, āsevitānisevitāṃ.

---

1. Mā abhāsi (Sī)

Imaṃ tvaṃ sattamaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya.
 Tattha advejjhavacano, sambodhiṃ pāpuṇissasi.
 Yathāpi osadhī nāma, tulābhūtā sadevake.
 Samaye utuvasse vā, na vokkamati vīthito.
 Tatheva tvampi saccesu, mā vokkamasi vīthito.
 Saccapāramitaṃ gantvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi”ti.

Athassa “na ettakeheva Buddhakāradhammehi bhavitabban”ti uttaripi upadhārayato aṭṭhamaṃ adhiṭṭhānapāramiṃ disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ ito paṭṭhāya adhiṭṭhānapāramimpi pūreyyāsi. Yaṃ adhiṭṭhāsi, tasmīṃ adhiṭṭhāne niccalo bhaveyyāsi. Yathā hi pabbato nāma sabbadisāsu vātehi pahaṭopi na kampati na calati, attano ṭhāneyeva tiṭṭhati, evameva tvampi attano adhiṭṭhāne niccalo hontova Buddho bhavissasi”ti aṭṭhamaṃ adhiṭṭhānapāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttam—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.
 Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.
 Vicinanto tadādakkhim, aṭṭhamaṃ adhiṭṭhānapāramiṃ.
 Pubbakehi Mahesīhi, āsevitānisevitaṃ.
 Imaṃ tvaṃ aṭṭhamaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya.
 Tattha tvaṃ acalo hutvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi.
 Yathāpi pabbato selo, acalo suppatiṭṭhito.
 Na kampati bhusavātehi, sakaṭṭhāneva tiṭṭhati.
 Tatheva tvampi adhiṭṭhāne, sabbadā acalo bhava.
 Adhiṭṭhānapāramitaṃ gantvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi”ti.

Athassa “na ettakeheva Buddhakāradhammehi bhavitabban”ti uttaripi upadhārayato navamaṃ mettāpāramiṃ disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ ito paṭṭhāya navamaṃ mettāpāramimpi pūreyyāsi, ahitesupi hitesupi ekacitto bhaveyyāsi. Yathā hi udakaṃ nāma pāpajanassāpi kalyāṇajanassāpi sītibhāvaṃ ekasadisam katvā pharati, evameva tvampi

sabbasattesu mettacittena ekacittova honto Buddho bhavissasī”ti navamaṃ mettāpāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.

Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

Vicinanto tadādakkiṃ, navamaṃ mettāpāramiṃ.

Pubbakehi Mahesīhi, āsevitānisevitaṃ.

Imaṃ tvaṃ navamaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya.

Mettāya asamo hohi, yadi bodhiṃ pattumicchasi.

Yathāpi udakaṃ nāma, kalyāṇe pāpake jane.

Samaṃ pharati sītena, pavāheti rajomalaṃ.

Tatheva tvampi ahitahite, samaṃ mettāya bhāvaya.

Mettāpāramitaṃ gantvā, sambodhiṃ pāpuṇissasī”ti.

Athassa “na ettakeveva Buddhakāradhammehi bhavitabban”ti uttariṃ upadhārayato dasamaṃ upekkhāpāramiṃ disvā etadahosi “Sumedhapaṇḍita tvaṃ ito paṭṭhāya upekkhāpāramiṃ pūreyyāsi, sukhepi dukkhepi majjhattova bhaveyyāsi. Yathā hi pathavī nāma sucimpi asucimpi pakkhippamānā majjhattāva hoti, evameva tvampi sukhadukkhesu majjhattova honto Buddho bhavissasī”ti dasamaṃ upekkhāpāramiṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ—

“Na hete ettakāyeva, Buddhadhammā bhavissare.

Aññepi vicinissāmi, ye dhammā bodhipācanā.

Vicinanto tadādakkiṃ, dasamaṃ upekkhāpāramiṃ.

Pubbakehi Mahesīhi, āsevitānisevitaṃ.

Imaṃ tvaṃ dasamaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya.

Tulābhūto daḷho hutvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi.

Yathāpi pathavī nāma, nikkhittaṃ asuciṃ suciṃ.

Upekkhati ubhopete, kopānunayavajjitā.

Tatheva tvampi sukhadukkhe, tulābhūto sadā bhava.

Upekkhāpāramitaṃ gantvā, sambodhiṃ pāpuṇissasī”ti.

Tato cintesi “imasmim loke bodhisattehi pūretabbā bodhiparipācanā Buddhakāradhammā ettakāyeva, dasa pāramiyo ṭhapetvā aññe¹ natthi, imāpi dasa pāramiyo uddham ākāsepi natthi, heṭṭhā pathaviyampi, puratthimādīsu disāsupi natthi, mayhameva pana hadayamaṃsabbhantare patiṭṭhitā”ti. Evaṃ tāsam hadaye patiṭṭhitabhāvaṃ disvā sabbāpi tā daḷham katvā adhiṭṭhāya punappunam sammasanto anulomapaṭilomaṃ sammasati, pariyante gahetvā ādim pāpeti, ādimhi gahetvā pariyante ṭhapeti, majjhe gahetvā ubhato osāpeti, ubhato koṭīsu gahetvā majjhe osāpeti. Bāhirakabhaṇḍapariccāgo dānapāramī nāma, aṅgapariccāgo dāna-upapāramī nāma, jīvitapariccāgo dānaparamatthapāramī nāmāti² dasa pāramiyo dasa upapāramiyo dasa paramatthapāramiyo yantatelaṃ³ vinivaṭṭento viya Mahāmeruṃ mattham katvā cakkavāḷamahāsamuddaṃ āluḷento viya ca sammasi. Tassevaṃ dasa pāramiyo sammasantassa dhammatejena catunahutādhikadvijojanasatasahasabahalā ayaṃ mahāpathavī hatthinā akkantaṇaḷakalāpo viya, pīḷiyamānaṃ ucchuyantaṃ viya ca mahāviraṃ viravamānā saṅkampi sampakampi sampavedhi, kulālacakkaṃ viya telayantacakkaṃ viya ca paribbhami. Tena vuttaṃ—

“Ettakāyeva te loke, ye dhammā bodhipācanā.

Tatuddham natthi aññatra, daḷham tattha patiṭṭhaha.

Ime dhamme sammasato, sabhāvasarasalakkhaṇe.

Dhammatejena vasudhā, dasasahassī pakampatha.

Calatī ravatī pathavī, ucchuyantaṃva pīḷitaṃ.

Telayante⁴ yathā cakkaṃ, evaṃ kampati medani”ti.

Mahāpathaviyā kampamānāya Rammanagaravāsino saṅṭhātuṃ asakkontā yugantavātabbhāhatā⁵ mahāsālā viya mucchitamucchitāva papatimsu,

1. Aññam (Ka)

2. Aṅgapariccāgo pāramiyo nāma, bāhirakabhaṇḍapariccāgo upapāramiyo nāma, jīvitapariccāgo paramatthapāramiyo nāmāti (Sī, I) Buddhavaṃsaṭṭhakathāpi passitabbā.

3. Paramatthapāramiyoti yamakatelaṃ (Sī, I) paramatthapāramiyo majjhe gahetvā yantatelaṃ (Syā)

4. Telayantaṃ (Syā, Ka)

5. Yugandharavātapahatā (Syā, Ka)

ghaṭṭādīni kulālabhājanāni pavaṭṭantāni aññamaññaṃ paharantāni
 cuṇṇavicuṇṇāni ahesuṃ. Mahājano bhīttasito satthāraṃ upasaṅkamtivā
 “kinu kho Bhagavā nāgāvaṭṭo ayaṃ bhūtayakkhadevatāsu aññatarāvaṭṭoti
 na hi mayaṃ etaṃ jānāma, apica kho sabbopi ayaṃ mahājano upadduto,
 kinu kho imassa lokassa pāpakam bhavissati, udāhu kalyāṇam, kathetha no
 etaṃ kāraṇaṃ”ti āha. Atha Satthā tesam katham sutvā “tumhe mā bhāyatha
 mā cintayittha, natthi vo itonidānam bhayaṃ, yo so mayā ajja
 Sumedhapaṇḍito ‘anāgate Gotamo nāma Buddho bhavissati’ti byākato, so
 dasa pāramiyo sammāsati, tassa dasa pāramiyo sammāsantassa viloḷentassa
 dhammatejena sakaladasasahasilokadhātu ekappahārena kampati ceva
 ravati cā”ti āha. Tena vuttaṃ—

“Yāvatā parisā āsi, Buddhassa parivesane.

Pavedhamānā sā tatha, mucchitā sesi bhūmiyam.

Ghaṭṭānekasahassāni, kumbhīnaṅca satā bahū.

Sañcuṇṇamathitā tatha, aññamaññaṃ paghaṭṭitā.

Ubbiggā tasitā bhītā, bhantā byadhitamānasā.

Mahājanā samāgamma, Dīpaṅkaramupāgamuṃ.

Kiṃ bhavissati lokassa, kalyāṇamatha pāpakam.

Sabbo upadduto loko, taṃ vinodehi cakkhuma.

Tesam tadā saññāpesi, Dīpaṅkaro Mahāmuni.

Vissatthā hotha mā bhātha, imasmim pathavikampane.

Yamahaṃ ajja byākāsim, Buddho loke bhavissati.

Eso sammāsati dhammaṃ, pubbakam Jinasevitam.

Tassa sammāsato dhammaṃ, Buddhabhūmim asesato.

Tenāyam kampitā pathavī, dasasahassī sadevake”ti.

Mahājano Tathāgatassa vacanam sutvā haṭṭhatuṭṭho
 mālāgandhavilepanam ādāya Rammanagarā nikkhamitvā bodhisattam
 upasaṅkamtivā mālādīhi

pūjetvā vanditvā padakkhiṇaṃ katvā Rammanagameva pāvisi.
Bodhisattopi dasa pāramiyo sammāsītva vīriyaṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāya
nisinnāsanā vuṭṭhāsi. Tena vuttaṃ—

“Buddhassa vacanaṃ sutvā, mano nibbāyi tāvade.
Sabbe maṃ upasaṅkamma, punāpi abhivandisuṃ.
Samādiyitvā Buddhaguṇaṃ, daḷhaṃ katvāna mānasaṃ.
Dīpaṅkaraṃ namassitvā, āsanā vuṭṭhahiṃ tadā”ti.

Atha bodhisattaṃ āsanā vuṭṭhantaṃ
sakaladasasahassacakkavāḷadevatā sannipatitvā dibbehi mālāgandhehi
pūjetvā vanditvā “ayya Sumedhatāpasa tayā ajja Dīpaṅkaradasabalassa
pādamūle mahatī patthanā patthitā, sā te anantarāyena samijjhatu, mā te
bhayaṃ vā chambhitattaṃ vā ahosi, sarīre appamattakopi rogo mā uppajji,
khippaṃ pāramiyo pūretvā sammāsambodhiṃ paṭivijjha. Yathā
pupphūpagaphalūpagā rukkhā samaye pupphanti ceva phalanti ca, theveva
tvampi samayaṃ anatikkamitvā khippaṃ sambodhimuttamaṃ phusassū”ti-
ādīni thutimaṅgalāni payirudāhaṃsu, evaṃ payirudāhitvā attano attano
devaṭṭhānameva agamaṃsu. Bodhisattopi devatāhi abhitthuto “ahaṃ dasa
pāramiyo pūretvā kappasatasahassādhiṅkānaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ
matthake Buddho bhavissāmī”ti vīriyaṃ daḷhaṃ katvā adhiṭṭhāya nabhaṃ
abhuggantvā Himavantameva agamaṃsi. Tena vuttaṃ—

“Dibbaṃ mānusakāṃ pupphaṃ, devā mānusakā ubho.
Samokiranti pupphehi, vuṭṭhahantassa āsanā.
Vedayanti ca te sotthiṃ, devā mānusakā ubho.
Mahantaṃ patthitaṃ tuyhaṃ, taṃ labhassu yathicchitaṃ.
Sabbītiyo vivajjantu, soko rogo vinassatu.
Mā te bhavantvantarāyā, phusa khippaṃ bodhimuttamaṃ.
Yathāpi samaye patte, pupphanti pupphino dumā.
Theveva tvaṃ mahāvīra, Buddhañāṇena pupphassu.

Yathā ye keci sambuddhā, pūrayum̐ dasa pāramī.

Tatheva tvaṃ mahāvīra, pūraya dasa pāramī.

Yathā ye keci sambuddhā, Bodhimaṇḍamhi bujjhare.

Tatheva tvaṃ mahāvīra, bujjhassu Jinabodhiyaṃ.

Yathā ye keci sambuddhā, dhammacakkaṃ pavattayum̐.

Tatheva tvaṃ mahāvīra, dhammacakkaṃ pavattaya.

Puṇṇamāye yathā cando, parisuddho virocati.

Tatheva tvaṃ puṇṇamano, viroca dasasahassiyaṃ.

Rāhumutto yathā sūriyo, tāpena atirocati.

Tatheva lokā muccitvā, viroca siriyā tvaṃ.

Yathā yā kāci nadiyo, osaranti mahodadhiṃ.

Evam̐ sadevakā lokā, osarantu tavantike.

Tehi thutappasattho so, dasa dhamme samādiya.

Te dhamme paripūrento, pavanaṃ pāvisī tadā”ti.

Sumedhakathā niṭṭhitā.

Rammanagaravāsinopi kho nagaraṃ pavisitvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ adaṃsu. Satthā tesaṃ dhammaṃ desetvā mahājana saraṇādīsu patiṭṭhāpetvā Rammanagaramhā nikkhamitvā tato uddhampi yāvatāyukaṃ tiṭṭhanto sabbaṃ Buddhakiccaṃ katvā anukkamena anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Tattha yaṃ vattabbaṃ, taṃ sabbaṃ Buddhavaṃse vuttanayeneva veditabbaṃ. Vuttaṃ hi tattha—

“Tadā te bhōjayitvāna, sasam̐ghaṃ Lokanāyakaṃ.

Upagacchum̐ saraṇaṃ tassa, Dīpaṅkarassa Satthuno.

Saraṇāgamane kañci, niveseti Tathāgato.

Kañci pañcasu sīlesu, sīle dasavidhe paraṃ.

Kassaci deti sāmāññaṃ, caturo phalamuttame.
 Kassaci asame dhamme, deti so paṭisambhidā.
 Kassaci varasamāpattiyo, aṭṭha deti Narāsabho.
 Tisso kassaci vijjāyo, chaḷabhiññā pavecchati.
 Tena yogena janakāyaṃ, ovasati Mahāmuni.
 Tena vitthārikam āsi, Lokanāthassa sāsanaṃ.
 Mahāhanusabhakkhandho, Dīpaṅkarasanāmako.
 Bahū jane tārayati, parimoceti duggatiṃ.
 Bodhaneyyaṃ janaṃ disvā, satasahassepī yojane.
 Khaṇena upagantvāna, bodheti taṃ Mahāmuni.
 Paṭhamābhisamaye Buddho, koṭisatamabodhayi.
 Dutiyābhisamaye nātho, navutikoṭimabodhayi¹.
 Yadā ca devabhavanamhi, Buddho dhammamedesayi.
 Navutikoṭisahassānaṃ, tatiyābhisamayo ahu.
 Sannipātā tayo āsuṃ, Dīpaṅkarassa Satthuno.
 Koṭisatasahassānaṃ, paṭhamo āsi samāgamo.
 Puna nāradakūṭamhi, pavivekagate Jine.
 Khīṇāsavā vītamaḷā, samimsu satakoṭiyo.
 Yamhi kāle² mahāvīro, Sudassanasiluccaye.
 Navutikoṭisahassehi, pavāresi Mahāmuni³.
 (Ahaṃ tena samayena, jaṭilo uggatāpano.
 Antalikkhamhi caraṇo, pañcābhiññāsu pāragū)⁴.
 Dasavīsahasassānaṃ, dhammābhisamayo ahu.
 Ekadvinnaṃ abhisamayā, gaṇanāto asaṅkhiyā.
 Vitthārikam bāhujaññaṃ, iddham phītam ahu tadā.
 Dīpaṅkarassa Bhagavato, sāsanaṃ suvisodhitam.

---

1. Satasahasam abodhayi (Sī, Syā, I)

3. Tadā Muni (Sī, Ka)

2. Yadā vasī (Sī, Syā, I)

4. ( ) natthi Buddhavaṃse.

Cattāri satasahassāni, chaḷabhiññā mahiddhikā.

Dīpaṅkaraṃ lokaviduṃ, parivārenti sabbadā.

Ye keci tena samayena, jahanti mānusaṃ bhavaṃ.

Apattamānasā sekkhā, garahitā bhavanti te.

Supupphitaṃ pāvacaṇaṃ, arahantehi tādihi.

Khīṇāsavehi vimalehi, upasobhati sadevake.

Nagaraṃ Rammavatī nāma, Sudevo nāma khattiyo.

Sumedhā nāma janikā, Dīpaṅkarassa Satthuno.

Sumaṅgalo ca tisso ca, ahesuṃ aggasāvaka.

Sāgato¹ nāmupaṭṭhāko, Dīpaṅkarassa Satthuno.

Nandā ceva Sunandā ca, ahesuṃ aggasāvika.

Bodhi tassa Bhagavato, pipphalīti pavuccati.

Asītihatthamubbedho, Dīpaṅkaro Mahāmuni.

Sobhati dīparukkhova, sālarājāva phullito.

Satasahassavassāni, āyu tassa Mahesino.

Tāvataṃ tiṭṭhamāno so, tāresi janataṃ bahuṃ.

Jotayitvāna saddhammaṃ, santāretvā mahājanaṃ.

Jalivā aggikhandhova, nibbuto so sasāvako.

Sā ca iddhi so ca yaso, tāni ca pādesu cakkaratanāni.

Sabbaṃ tamantarahitaṃ², nanu rittā sabbasaṅkhārā³ti.

Dīpaṅkarassa pana Bhagavato aparabhāge ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā **Koṇḍañño** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭṭhamasannipāte koṭisatasahassaṃ, dutiye koṭisahasassaṃ, tatiye navutikoṭiyo. Tadā bodhisatto Vijitāvī nāma cakkavattī hutvā koṭisatasahassasaṅkhassa Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ adāsi. Satthā bodhisattaṃ³ “Buddho bhavissasi”ti byākaritvā dhammaṃ desesi. So Satthu dhammakathaṃ sutvā rajjaṃ niyyādetvā pabbaji. So

1. Sobhito (Ka)

2. Samantarahitaṃ (Sī, Syā, I, Ka)

3. Bodhisattassa (Sī)

tīṇi piṭakāni uggahetvā aṭṭha samāpattiyo pañca abhiññāyo ca uppādetvā aparihīnajjhāno brahmaloke nibbatti. Koṇḍañña Buddha pana Rammavatī nāma nagaram, Sunando nāma khattiyo pitā, Sujātā nāma devī mātā, Bhaddo ca Subhaddo ca dve aggasāvaka, Anuruddho nāmupaṭṭhako, Tissā ca Upatissā ca dve aggasāvika, sālakalyāṇī bodhi, aṭṭhāsītihatthubbedham sarīram, vassasatasahassam āyuppamāṇam ahoṣi.

Dīpaṅkarassa aparena, Koṇḍañño nāma Nāyako.
Anantatejo amitayaso, appameyyo durāsadoti.

Tassa aparabhāge ekaṁ asaṅkhyeyyaṁ atikkamitvā ekasmiṁ yeva kappe caturo Buddhā nibbattiṃsu **Maṅgalo Sumanō Revato Sobhitoti. Maṅgalassa** Bhagavato tayo sannipātā ahesuṁ. Tesu paṭṭhamasannipāte koṭisatasahassam bhikkhū ahesuṁ, dutiye koṭisahasam, tatiye navutikoṭiyo. Vemātikabhātā kirassa Ānandakumāro nāma navutikoṭisaṅkhāya parisāya saddhiṁ dhammassavanatthāya Satthu santikaṁ agamāsi. Satthā tassa anupubbim katham kathesi, so saddhiṁ parisāya saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi. Satthā tesam kulaputtānam pubbacaritam olokeno iddhimayapattacīvarassa upanissayam disvā dakkhiṇahattham pasāretvā “etha bhikkhavo”ti āha, sabbe taṅkhaṇaṅṅeva iddhimayapattacīvaradharā saṭṭhivassamahātherā viya ākappasampannā hutvā Satthāram vanditvā parivārayiṃsu. Ayamassa tatiyo sāvakasannipāto ahoṣi.

Yathā pana aññesaṁ Buddhānam samantā asītihatthappamāṇāyeva sarīrappabhā ahoṣi, na evaṁ tassa tassa pana Bhagavato sarīrappabhā niccakālam dasasahasilokadhātuṁ pharivā aṭṭhāsi. Rukkhapathavipabbatasamuddādayo antamaso ukkhalikādīni upādāya suvaṇṇapaṭṭapariyonaddhā viya ahesuṁ. Āyuppamāṇam panassa navutivassasahassāni ahoṣi. Ettakam kālam candimasūriyādayo attano pabhāya virocitum nāsakkhiṃsu, rattindivaparicchedo na paññāyittha. Divā sūriyālokena viya sattā

niccaṃ Buddhālokeneva vicariṃsu, sāyaṃ pupphitakusumānaṃ¹, pāto ravanakasakuṇḍānāṅca vasena loko rattindivaparicchedaṃ sallakkhesi.

Kim pana aññesaṃ Buddhānaṃ ayamānubhāvo natthīti? No natthi. Tepi hi ākaṅkhamānā dasasahassim vā lokadhātum tato vā bhiyyo ābhāya phareyyum. Maṅgalassa pana Bhagavato pubbapatthanāvasena aññesaṃ byāmapabbhā viya sarīrapabbhā niccakālamaeva dasasahasilokadhātum pharivā atthāsi. So kira bodhisattacariyakāle Vessantarasadise attabhāve thito saputtadāro Vaṅkapabbatasadise pabbate vasi. Atheko Kharadāthiko nāma yakkho mahāpurisassa dānajjhāsayaṭaṃ sutvā brāhmaṇavaṇṇena upasaṅkamtivā mahāsattaṃ dve dārake yāci. Mahāsatto “dadāmi brāhmaṇassa puttake”ti haṭṭhapahaṭṭho udakapariyaṅgaṃ pathaviṃ kampaṇo dvepi dārake adāsi. Yakkho caṅkamanakoṭiyaṃ ālambanaphalakaṃ nissāya thāvā passantasseva mahāsattassa mūlakalāpe viya dve dārake khādi. Mahāpurisassa yakkhaṃ oloketvā mukhe vivaṭamatte aggijālaṃ viya lohitaḍḍhāraṃ uggiramānaṃ tassa mukhaṃ disvāpi kesaggamattampi domanassaṃ na uppajji. “Sudinnaṃ vata me dānaṃ”ti cintayato panassa sarīre mahantaṃ pītisomanassaṃ udapādi. So “imassa me nissandena anāgate imināva nīhārena rasmiyo nikkhamantū”ti patthanaṃ akāsi. Tassa taṃ patthanaṃ nissāya Buddhabhūtaṃ sarīrato rasmiyo nikkhamitvā ettakaṃ thānaṃ phariṃsu.

Aparāpissa pubbacariyaṃ atthi. So kira bodhisattakāle ekassa Buddhassa cetiyaṃ disvā “imassa Buddhassa mayā jīvitaṃ pariccajitaṃ vaṭṭati”ti daṇḍadīpikāveṭṭhananiyāmena sakalasarīraṃ veṭṭhāpetvā ratanamattamaḷaṃ sataṣasahassagghaṇikaṃ suvaṇṇapātīṃ sappissa pūrāpetvā tatha saḥassavaṭṭiyo jālāpetvā taṃ sisenādāya sakalasarīraṃ jālāpetvā cetiyaṃ padakkhiṇaṃ karonto sakalarattiṃ vītināmesi. Evaṃ yāva aruṇuggamaṇā vāyamaṇṭassāpissa lomakūpamattampi usumaṃ na gaṇhi. Padumaḡabbhaṃ pavitṭhakālo viya ahoṣi. Dhammo hi nāmesa attānaṃ rakkhantaṃ rakkhati. Tenāha Bhagavā—

---

1. Pupphanakusumānaṃ (Sī)

“Dhammo have rakkhati dhammacāriṃ,
 Dhammo suciṇṇo sukhamāvahāti.
 Esānisaṃso dhamme suciṇṇe,
 Na duggatiṃ gacchati dhammacārī”¹.

Imassāpi kammaṣṣa nissandena tassa Bhagavato sarīrobhāso
 dasasahassilokadhātum pharivā aṭṭhāsi.

Tadā amhākaṃ bodhisatto Suruci nāma brāhmaṇo hutvā “Satthāraṃ
 nimantessāmi”^{ti} upasaṅkamitvā madhuradhammakathaṃ sutvā “sve
 mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhatha bhante”^{ti} āha. Brāhmaṇa kittakehi te bhikkhūhi
 atthoti. “Kittakā pana vo bhante parivārabhikkhū”^{ti} āha. Tadā pana satthu
 paṭhamasannipātoyeva hoti, tasmā “koṭisatasahassan”^{ti} āha. Bhante
 sabbehi saddhiṃ mayhaṃ gehe bhikkhaṃ gaṇhathāti. Satthā adhivāsesi.
 Brāhmaṇo svātanāya nimantevā gehaṃ gacchanto cintesi “ahaṃ ettakānaṃ
 bhikkhūnaṃ yāgubhattavatthādīni dātum sakkomi, nisīdanaṭṭhānaṃ pana
 kathaṃ bhavissati”^{ti}.

Tassa sā cintā caturāsītiyojanasahassamatthake ṭhitassa Devaraṇṇo
 Paṇḍukambalasilāsanassa uṇhabhāvaṃ janesi. Sakko “ko nu kho maṃ
 imamhā ṭhānā cāvetukāmo”^{ti} dibbacakkhunā olokeno mahāpurisaṃ disvā
 “Suruci nāma brāhmaṇo Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantevā
 nisīdanaṭṭhānatthāya cintesi, mayāpi tattha gantvā puññakoṭṭhāsaṃ gahetum
 vaṭṭati”^{ti} vaḍḍhakivaṇṇaṃ nimminivā vāsipharasuhatto mahāpurisassa
 purato pāturahosi. So “atthi nu kho kassaci bhatiyā kattabban”^{ti} āha.
 Mahāpuriso taṃ disvā “kiṃ kammaṃ karissasī”^{ti} āha. Mama ajānanasippaṃ
 nāma natthi, gehaṃ vā maṇḍapaṃ vā yo yaṃ kāreti, tassa taṃ kātum
 jānāmīti. Tena hi mayhaṃ kammaṃ atthīti. Kiṃ ayyāti. Svātanāya me
 koṭisatasahassabhikkhū nimantitā, tesaṃ nisīdanamaṇḍapaṃ karissasīti.
 Ahaṃ nāma kareyyaṃ, sace mama bhatim dātum sakkhissathāti.
 Sakkhissāmi tātāti. “Sādhu karissāmi”^{ti} gantvā ekaṃ padesaṃ olokesi,
 dvādasaterasayojanappamaṇo padeso

---

1. Khu 2. 272; Khu 5. 215, 357 piṭṭhesu.

kaṣiṇamaṇḍalaṃ viya samatalo ahosi. So “ettake thāne sattaratanamayo maṇḍapo uṭṭhahatū”ti cintetvā olokesi, tāvadeva pathaviṃ bhinditvā maṇḍapo uṭṭhahi. Tassa sovaṇṇamayesu thambhesu rajatamayā ghaṭakā ahesuṃ, rajatamayesu sovaṇṇamayā, maṇiṭṭhambhesu pavāḷamayā, pavāḷatthambhesu maṇimayā, sattaratanamayesu sattaratanamayāva ghaṭakā ahesuṃ. Tato “maṇḍapassa antarantarena kiṅkiṇikajālaṃ olambatū”ti olokesi, saha olokaneneva kiṅkiṇikajālaṃ olambi, yassa mandavāteritassa pañcaṅgikasessa tūriyassa madhurasaddo niggacchati, dibbasāṅgīvattanakālo viya hoti. “Antarantarā gandhadāmamālādāmāni olambantū”ti cintesi, dāmāni olambimsu. “Koṭisatasahassasaṅkhānaṃ bhikkhūnaṃ āsanāni ca ādhārakāni ca pathaviṃ bhinditvā uṭṭhahantū”ti cintesi, tāvadeva uṭṭhahimsu. “Koṇe koṇe ekekā udakacāṭiyo uṭṭhahantū”ti cintesi, udakacāṭiyo uṭṭhahimsu.

Ettakaṃ māpetvā brāhmaṇassa santikaṃ gantvā “ehi ayya, tava maṇḍapaṃ oloketvā mayhaṃ bhatim dehi”ti āha. Mahāpuriso gantvā maṇḍapaṃ olokesi, oloketassevassa sakalasarīraṃ pañcavaṇṇāya pīṭiyā nirantaraṃ phuṭaṃ ahosi. Athassa maṇḍapaṃ olokayato etadahosi “nāyaṃ maṇḍapo manussabhūtena kato, mayhaṃ pana ajjhāsayaṃ mayhaṃ guṇaṃ āgamma addhāsakkabhavanaṃ uṇhaṃ ahosi, tato Sakkena devaraṇṇā ayaṃ maṇḍapo kārito bhavissati”ti, “na kho pana me yuttaṃ evarūpe maṇḍape ekadivasamiyeva dānaṃ dātum, sattāhaṃ dassāmi”ti cintesi. Bāhirakadānaṃ hi kittakampi samānaṃ¹ bodhisattānaṃ tuṭṭhiṃ kātum na sakkoti, alaṅkatasīsaṃ pana chinditvā añjita-akkhīni uppāṭetvā hadayamaṃsaṃ vā ubbaṭṭetvā dinnakāle bodhisattānaṃ cāgaṃ nissāya tuṭṭhi nāma hoti. Amhākampi hi bodhisattassa siviṇṇātake² devasikaṃ pañca kahāpaṇasatasahassāni vissajjetvā catūsu dvāresu nagaramajjhe ca dānaṃ dentassa taṃ dānaṃ cāgatutuṭṭhiṃ uppādetum nāsakkhi. Yadā panassa brāhmaṇavaṇṇena āgantvā Sakko devarājā akkhīni yāci, tadā tāni uppāṭetvā dadamānasessa hāso uppajji, kesaggamattampi cittassa aññathattaṃ nāhosi. Evaṃ dānaṃ nissāya bodhisattānaṃ titti nāma natthi. Tasmā sopi

---

1. Ettakampi pamāṇaṃ (Ka)

2. Sivirājajātakāle (Ka)

mahāpuriso “sattāhaṃ mayā koṭisatasahassasaṅkhānaṃ bhikkhūnaṃ dānaṃ dātuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā tasmim̄ maṇḍape Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nisīdāpetvā sattāhaṃ gavapānaṃ nāma dānaṃ adāsi. Gavapānanti mahante mahante kolambe khīrassa pūretvā uddhanesu āropetvā ghanapākakakke khīre thoke taṇḍule pakkhipitvā pakkamadhusakkarācuṇṇasappihi abhisāṅkhataṃ bhojanaṃ vuccati. Manussāyeva pana parivisitūṃ nāsakkhimsu, devāpi ekantarikā hutvā parivisimsu. Dvādasaterasayojanappamāṇaṃ ṭhānampi bhikkhū gaṇhitūṃ nappahosiyeva, te pana bhikkhū attano attano ānubhāvena nisīdimsu. Pariyosānadivase sabbabhikkhūnaṃ pattāni dhovāpetvā bhesajjatthāya sappinavanītamadhuphāṇitādīni pūretvā ticīvarehi saddhiṃ adāsi, saṅghanavakabhikkhunā laddhacīvarasāṭakā satasahassagghanakā ahesuṃ.

Satthā anumodanaṃ karonto “ayaṃ puriso evarūpaṃ mahādānaṃ adāsi, ko nu kho bhavissatī”ti upadhārento “anāgate kappasatasahassādhikānaṃ dvinnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake Gotamo nāma Buddho bhavissatī”ti disvā mahāpurisaṃ āmantetvā “tvaṃ ettakaṃ nāma kālaṃ atikkamitvā Gotamo nāma Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Mahāpuriso byākaraṇaṃ sutvā “ahaṃ kira Buddho bhavissāmi, ko me gharāvāsena attho, pabbajissāmi”ti cintetvā tathārūpaṃ sampattiṃ kheḷapiṇḍaṃ viya pahāya Satthu santike pabbajitvā Buddhavacanaṃ uggaṇhitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā āyupariyosāne brahmaloke nibbatti.

Maṅgalassa pana Bhagavato nagaraṃ Uttaraṃ nāma ahoṣi, pitāpi Uttaro nāma khattiyo, mātāpi Uttarā nāma devī, Sudevo ca Dhammaseno ca¹ dve aggasāvaka, Pālito nāmupaṭṭhāko, Sīvalī ca Asokā ca dve aggasāvikā, nāgarukkho bodhi, aṭṭhāsītihatthubbedhaṃ sarīraṃ ahoṣi. Navutivassasahassāni ṭhatvā parinibbute pana tasmim̄ Bhagavati ekappahāreneaṃ dasa cakkavāḷasahassāni ekandhakārāni ahesuṃ, sabbacakkavāḷesu manussānaṃ mahantaṃ ārodanaparidevanaṃ ahoṣi.

---

1. Dhammadevoca (Ka)

Koṇḍaññaassa aparena, Maṅgalo nāma Nāyako.

Tamaṃ loke nihantvāna, dhammakkamabhīdhārayīti.

Evam dasasahasilokadhātum andhakāraṃ katvā parinibbutassa tassa Bhagavato aparabhāge **Sumano** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesum. Paṭhamasannipāte koṭisatasahassabhikkhū ahesum, dutiye Kañcanapabbatamhi navutikoṭisahasāni, tatiye asītkoṭisahasāni. Tadā mahāsatto Atulo nāma nāgarājā ahoṣi mahiddhiko mahānubhāvo. So “Buddho uppanno”ti sutvā nātisaṃghaparivuto nāgabavanā nikkhamitvā koṭisatasahassabhikkhuparivārassa tassa Bhagavato dibbatūriyehi upahāraṃ kāretvā mahādānaṃ pavattetvā paccekāṃ dussayugāni datvā saraṇesu paṭiṭṭhāsi. Sopi naṃ satthā “anāgate Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa Bhagavato nagaraṃ Khemaṃ nāma ahoṣi, Sudatto nāma rājā pitā, Sirimā nāma mātā, Saraṇo ca Bhāvitatto ca dve aggasāvaka, Udeno nāmupaṭṭhāko, Soṇā ca Upasoṇā ca dve aggasāvikā, nāgarukkho bodhi, navutihatthubbedhaṃ sarīraṃ, navutiyeva vassasahasāni āyuppanāṇaṃ ahoṣi.

Maṅgalassa aparena, Sumano nāma Nāyako.

Sabbadhammehi asamo, sabbasattānamuttamoti.

Tassa aparabhāge **Revato** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesum. Paṭhamasannipāte gaṇanā natthi, dutiye koṭisatasahassabhikkhū ahesum, tathā tatiye. Tadā bodhisatto Atidevo nāma brāhmaṇo hutvā Satthu dhammadesanaṃ sutvā saraṇesu paṭiṭṭhāya sirasmim añjalim ṭhapetvā tassa Satthuno kilesappahāne vaṇṇaṃ vatvā uttarāsaṅgena pūjaṃ akāsi. Sopi naṃ “Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa pana Bhagavato nagaraṃ dhañṇavatī nāma ahoṣi, pitā Vipulo nāma khattiyo, mātāpi Vipulā nāma devī, Varuṇo ca Brahmadevo ca dve aggasāvaka, Sambhavo nāmupaṭṭhāko, Bhaddā ca Subhaddā ca dve aggasāvikā, nāgarukkho bodhi, sarīraṃ asītihatthubbedhaṃ ahoṣi, āyu satṭhi vassasahasānīti.

Sumanassa aparena, Revato nāma Nāyako.

Anūpamo asadiso, atulo uttamo Jinoti.

Tassa aparabhāge **Sobhito** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte koṭisatabhikkhū ahesuṃ, dutiye navutikoṭiyo, tatiye asītkoṭiyo. Tadā bodhisatto Ajito nāma brāhmaṇo hutvā Satthu dhammadesanaṃ sutvā saraṇesu paṭiṭṭhāya Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ adāsi. Sopi naṃ “Buddho bhavissasi”ti byākāsi. Tassa pana Bhagavato Sudhammaṃ nāma nagaraṃ ahoṣi, pitāpi Sudhammo nāma rājā, mātāpi Sudhammā nāma devī, Asamo ca Sunetto ca dve aggasāvakā, Anomo nāmupaṭṭhāko, Nakulā ca Sujātā ca dve aggasāvikā, nāgarukkho bodhi, aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ sarīraṃ ahoṣi, navuti vassasahassāni āyuppamaṇanti.

Revatassa aparena, Sobhito nāma Nāyako.

Samāhito santacitto, asamo appaṭipuggaloti.

Tassa aparabhāge ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā ekasmiṃyeva kappe tayo Buddhā nibbattiṃsu **Anomadassī Padumo Nāradoti. Anomadassissa** Bhagavato tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte bhikkhū aṭṭhasatasahassāni ahesuṃ, dutiye satta, tatiye cha. Tadā bodhisatto eko yakkhasenāpati ahoṣi mahiddhiko mahānubhāvo anekakoṭisatasahassānaṃ yakkhānaṃ adhipati. So “Buddho uppanno”ti sutvā āgantvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ adāsi. Satthāpi naṃ “anāgate Buddho bhavissasi”ti byākāsi. Anomadassissa pana Bhagavato Candavatī nāma nagaraṃ ahoṣi, Yasavā nāma rājā pitā, Yasodharā nāma mātā, Nisabho ca Anomo ca dve aggasāvakā, Varuṇo nāmupaṭṭhāko, Sundarī ca Sumanā ca dve aggasāvikā, ajjunarukkho bodhi, aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ sarīraṃ ahoṣi, vassasatasahassaṃ āyūti.

Sobhitassa aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Anomadassī amitayaso, tejassī duratikkamoti.

Tassa aparabhāge **Padumo** nāma satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesum. Paṭhamasannipāte koṭisatasahassabhikkhū ahesum, dutiye tīṇi satasahassāni, tatiye agāmake araṅṅe mahāvanasaṇḍavāsīnaṃ bhikkhūnaṃ dve satasahassāni. Tadā Tathāgate tasmim vanasaṇḍe vasante bodhisatto sīho hutvā Satthāraṃ nirodhasamāpattim samāpannaṃ disvā pasannacitto vanditvā padakkhiṇaṃ katvā pītisomanassajāto tikkhattum sīhanādaṃ naditvā sattāhaṃ Buddhārammaṇapītim avijahitvā pītisukheneva gocarāya apakkamitvā jīvitapariccāgaṃ katvā payirupāsamāno aṭṭhāsi. Satthā sattāhaccayena nirodhā vuṭṭhito sīhaṃ oloketvā “bhikkhusaṃghepi cittaṃ pasādetvā saṃghaṃ vandissatīti bhikkhusaṃgho āgacchatū”ti cintesi. Bhikkhū tāvadeva āgamiṃsu. Sīho saṃghe cittaṃ pasādesi. Satthā tassa manāṃ oloketvā “anāgate Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Padumassa pana Bhagavato Campakaṃ nāma nagaraṃ ahosi, Asamo¹ nāma rājā pitā, Asamā nāma devī mātā, Sālo ca Upasālo ca dve aggasāvakā, Varuṇo nāmupaṭṭhāko, Rāmā ca Surāmā ca dve aggasāvikā, soṇarukkho nāma bodhi, aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ sarīraṃ ahosi, āyu vassasatasahassanti.

Anomadassissa aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Padumo nāma nāmena, asamo appaṭipuggaloti.

Tassa aparabhāge **Nārado** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesum. Paṭhamasannipāte koṭisatasahassabhikkhū ahesum, dutiye navutikoṭisahasāni, tatiye asītikoṭisahasāni. Tadā bodhisatto isipabbajjaṃ pabbajitvā pañcasu abhiññāsu aṭṭhasu ca samāpattisu ciṇṇavasī hutvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā lohitacandanena pūjāṃ akāsi. Sopi naṃ “anāgate Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa Bhagavato dhaññavatī nāma nagaraṃ ahosi, Sudevo nāma khattiyo pitā, Anomā nāma mātā, Bhaddasālo ca Jitamitto ca dve aggasāvakā, Vāseṭṭho

---

1. Padumo (Ka)

nāmupaṭṭhāko, Uttarā ca Phagunī ca dve aggasāvikā, mahāsoṇarukkho nāma bodhi, sarīraṃ aṭṭhāsītihatthubbedhaṃ ahosi, navutivassasahassāni āyūti.

Padumassa aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Nārado nāma nāmena, asamo appaṭipuggaloti.

Nāradabuddhassa aparabhāge ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā ito satasahassakappamatthake ekasmiṃ kappe ekova **Padumuttara**buddho nāma udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhame koṭisatasahassabhikkhū ahesuṃ, dutiye vebhārapabbate navutikoṭisahassāni, tatiye asītikoṭisahassāni. Tadā bodhisatto jaṭilo nāma mahāraṭṭhiyo hutvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa sacīvaraṃ dānaṃ adāsi. Sopi nam “anāgate Buddho bhavissasi”ti byākāsi. Padumuttarassa pana Bhagavato kāle titthiyā nāma nāhesuṃ, sabbe devamanussā Buddhameva saraṇaṃ agamaṃsu. Tassa nagaraṃ Hamsavatī nāma ahosi, pitā Ānando nāma khattiyo, mātā Sujātā nāma devī, Devalo ca Sujāto ca dve aggasāvakā, Sumano nāmupaṭṭhāko, Amitā ca Asamā ca dve aggasāvikā salalarukkho¹ bodhi, sarīraṃ aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ ahosi, sarīrapabhā samantato dvādasa yojanāni gaṇhi, vassasatasahassaṃ āyūti.

Nāradassa aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Padumuttaro nāma Jino, akkhobho sāgarūpamoti.

Tassa aparabhāge sattati kappasahassāni² atikkamitvā **Sumedho Sujāto** cāti ekasmiṃ kappe dve Buddhā nibbattiṃsu. **Sumedhassāpi** tayo sāvakasannipātā ahesuṃ, paṭhamasannipāte sudassananagare koṭisatakhīṇāsavā ahesuṃ, dutiye pana navutikoṭiyo, tatiye asītikoṭiyo. Tadā bodhisatto Uttaro nāma māṇavo hutvā nidahitvā ṭhapitaṃyeva asītikoṭidhanaṃ vissajjetvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā dhammaṃ sutvā saraṇesu

1. Sālarukkho (Sī, Syā)

2. Tiṃsa kappasatasahassāni (Sī), tiṃsa kappasahassāni (I, Ka) Buddhavaṃsa-aṭṭhakathā passitabbā.

patiṭṭhāya nikkhamitvā pabbaji. Sopi nam “anāgate Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Sumedhassa Bhagavato Sudassanam nāma nagaram ahoṣi, Sudatto nāma rājā pitā, mātāpi Sudattā nāma, Saraṇo ca Sabbakāmo ca dve aggasāvaka, Sāgaro nāmupaṭṭhāko, Rāmā ca Surāmā ca dve aggasāvikā, mahānīparukkho bodhi, sarīram aṭṭhāsītihatthubbedham ahoṣi, āyu navuti vassasahassānīti.

Padumuttarassa aparena, Sumedho nāma Nāyako.

Durāsado uggatejo, sabbalokuttamo Munīti.

Tassa aparabhāge **Sujāto** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesum. Paṭhamasannipāte satṭhi bhikkhusatasahassāni ahesum, dutiye paññāsam, tatiye cattālīsam. Tadā bodhisatto cakkavattirājā hutvā “Buddho uppanno”ti uttvā upasaṅkamtivā dhammam uttvā Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa saddhim sattahi ratanehi catumahādīparajjam datvā Satthu santike pabbaji. Sakalapaṭṭhāvāsino paṭṭhuppādam gahetvā āramikakiccam sādhetā Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa niccam mahādānam adamsu. Sopi nam Satthā “anāgate Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa Bhagavato nagaram Sumāngalam nāma ahoṣi, Uggato nāma rājā pitā, pabhāvati nāma mātā, Sudassano ca Sudevo ca dve aggasāvaka, Nārado nāmupaṭṭhāko, Nāgā ca Nāgasamālā ca dve aggasāvikā, mahāvelurukkho bodhi. So kira mandacchiddo ghanakkhandho upari niggatāhi mahāsākhāhi morapiñchakalāpo viya virocittha. Tassa Bhagavato sarīram paññāsahatthubbedham ahoṣi, āyu navuti vassasahassānīti.

Tattheva maṇḍakappamhi, Sujāto nāma Nāyako.

Sīhahanusabhakkhandho, appameyyo durāsadoti.

Tassa aparabhāge ito aṭṭhārasakappasatamatthake ekasmim kappe **Piyadassī Atthadassī Dhammadassī**ti tayo Buddhā nibbattimsu. **Piyadassissāpi** tayo sāvakasannipātā ahesum. Paṭhame koṭisatasahassā bhikkhū ahesum, dutiye navutikoṭiyo, tatiye asītikotiyo. Tadā bodhisatto Kassapo nāma māṇavo tiṇṇam vedānam pāram gato

hutvā Satthu dhammadesanaṃ sutvā koṭisatasahassadhanapariccāgena saṃghārāmaṃ kāretvā saraṇesu ca sīlesu ca patitṭhāsi. Atha naṃ Satthā “aṭṭhārasakappasataccayena Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa Bhagavato anomāṃ nāma nagaraṃ ahoṣi, pitā Sudinno nāma rājā, mātā Candā nāma devī, Pālito ca Sabbadassī ca dve aggasāvakā, Sobhito nāmupaṭṭhāko, Sujātā ca Dhammadinnā ca dve aggasāvikā, kakudharukkho bodhi, sarīraṃ asītihatthubbedhaṃ ahoṣi, navuti vassasahassāni āyūti.

Sujātassa aparena, sayambhū Lokanāyako.

Durāsado asamasamo, Piyadassī mahāyasoti.

Tassa aparabhāge **Atthadassī** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhame aṭṭhanavuti bhikkhusatasahassāni ahesuṃ, dutiye aṭṭhāsītisatasahassāni, tathā tatiye. Tadā bodhisatto Susīmo nāma mahiddhiko tāpaso hutvā devalokato mandāravapupphacchattaṃ āharitvā Satthāraṃ pūjesi, sopi naṃ “anāgate Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa Bhagavato Sobhitaṃ nāma nagaraṃ ahoṣi, Sāgaro nāma rājā pitā, Sudassanā nāma mātā, Santo ca Upasanto ca dve aggasāvakā, Abhayo nāmupaṭṭhāko, Dhammā ca Sudhammā ca dve aggasāvikā, campakarukkho bodhi, sarīraṃ asītihatthubbedhaṃ ahoṣi, sarīrappabhā samantato sabbakālaṃ yojanamattaṃ pharivā aṭṭhāsi, āyu vassasatasahassanti.

Tattheva maṇḍakappamhi, Atthadassī Narāsabho.

Mahātamaṃ nihantvāna, patto sambodhimuttamanti.

Tassa aparabhāge **Dhammadassī** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhame koṭisataṃ bhikkhū ahesuṃ, dutiye sattatikoṭiyo, tatiye asītikoṭiyo. Tadā bodhisatto Sakko devarājā hutvā dibbagandhapupphehi ca dibbatūriyehi ca pūjaṃ akāsi, sopi naṃ “anāgate Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa Bhagavato Saraṇaṃ nāma nagaraṃ ahoṣi, pitā Saraṇo nāma rājā, mātā Sunandā nāma, Padumo ca Phussadevo ca dve aggasāvakā, Sunetto

nāmupaṭṭhāko, Khemā ca Sabbanāmā ca dve aggasāvikā, rattaṅkurarukkho¹ bodhi, “Bimbijālo”ti vuccati, sarīraṃ panassa asītihatthubbedhaṃ ahoṣi, vassasatasahassaṃ āyūti.

Tattheva maṇḍakappamhi, Dhammadassī mahāyaso.

Tamandhakāraṃ vidhamitvā, atirocati sadevaketi.

Tassa aparabhāge ito catunavutikappamatthake ekasmiṃ kappe ekova **Siddhattho** nāma Buddho udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte koṭisatasahassaṃ bhikkhū ahesuṃ, dutiye navutikoṭiyo, tatiye asītikotiyo. Tadā bodhisatto uggatejo abhiññābalasampanno Maṅgalo nāma tāpaso hutvā mahājambuphalaṃ āharitvā Tathāgatassa adāsi. Satthā taṃ phalaṃ paribhuñjitvā “catunavutikappamatthake Buddho bhavissasī”ti bodhisattaṃ byākāsi. Tassa Bhagavato nagaraṃ Vebhāraṃ nāma ahoṣi, pitā Jayaseno nāma rājā, mātā Suphassā nāma, Sambalo ca Sumitto ca dve aggasāvakā, Revato nāmupaṭṭhāko, Sivalī ca Surāmā ca dve aggasāvikā, kaṇikārarukkho bodhi, sarīraṃ saṭṭhihatthubbedhaṃ ahoṣi, vassasatasahassaṃ āyūti.

Dhammadassissa aparena, Siddhattho nāma Nāyako².

Nihanitvā tamaṃ sabbaṃ, sūriyo abbhuggato yathāti.

Tassa aparabhāge ito dvānavutikappamatthake **Tisso Phussoti** ekasmiṃ kappe dve Buddhā nibbattiṃsu. **Tissassa** Bhagavato tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte bhikkhūnaṃ koṭisataṃ ahoṣi, dutiye navutikoṭiyo, tatiye asītikotiyo. Tadā bodhisatto mahābhogo mahāyaso Sujāto nāma khattiyo hutvā isipabbajjaṃ pabbajitvā mahiddhikabhāvaṃ patvā “Buddho uppanno”ti sutvā dibbamandāravapadumapāricchattakapupphāni ādāya catuparisamajjhe gacchantaṃ Tathāgataṃ pūjesi, ākāse pupphavitānaṃ akāsi. Sopi naṃ satthā “ito dvānavutikappe Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa Bhagavato khemaṃ nāma nagaraṃ ahoṣi, pitā Janasandho nāma khattiyo, mātā Padumā

1. Rattakuravakarukkho (Sī)

2. Siddhattho Lokanāyako (Ka)

nāma, Brahmadevo ca Udayo ca dve aggasāvakā, Samaṅgo¹ nāmupaṭṭhāko, Phussā ca Sudattā ca dve aggasāvikā, asanarukkho bodhi, sarīraṃ saṭṭhihatthubbedhaṃ ahoṣi, vassasatasahassaṃ āyūti.

Siddhatthassa aparena, asamo appaṭipuggalo.

Anantasīlo amitayaso, Tisso lokagganāyakoti.

Tassa aparabhāge **Phusso** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte saṭṭhi bhikkhusatasahassāni ahesuṃ, dutiye paṇṇāsa, tatiye dvattimsa. Tadā bodhisatto Vijitāvī nāma khattiyo hutvā mahārajjaṃ pahāya Satthu santike pabbajitvā tīṇi piṭakāni uggahetvā mahājanassa dhammakathaṃ kathesi, sīlapāramiṅca pūresi. Sopi naṃ “Buddho bhavissasī”ti tatheva byākāsi. Tassa Bhagavato Kāsi nāma nagaraṃ ahoṣi, Jayaseno nāma rājā pitā, Sirimā nāma mātā, Surakkhito ca Dhammaseno ca dve aggasāvakā, Sabhiyo nāmupaṭṭhāko, Cālā ca Upacālā ca dve aggasāvikā, āmalakarukkho bodhi, sarīraṃ aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ ahoṣi, navuti vassasahassāni āyūti.

Tattheva maṇḍakappamhi, ahu Satthā anuttaro.

Anūpamo asamasamo, Phusso lokagganāyakoti.

Tassa aparabhāge ito ekanavutikappe **Vipassī** nāma Bhagavā udapādi. Tassāpi tayo sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte aṭṭhasaṭṭhi bhikkhusatasahassaṃ ahoṣi, dutiye ekasatasahassaṃ, tatiye asītisahassāni. Tadā bodhisatto mahiddhiko mahānubhāvo Atulo nāma nāgarājā hutvā sattaratanakhacitaṃ sovaṇṇamayāṃ mahāpīṭhaṃ Bhagavato adāsi. Sopi naṃ “ito ekanavutikappe Buddho bhavissasī”ti byākāsi. Tassa Bhagavato Bandhumatī nāma nagaraṃ ahoṣi, Bandhumā nāma rājā pitā, Bandhumatī nāma mātā, Khaṇḍo ca Tisso ca dve aggasāvakā, Asoko nāmupaṭṭhāko, Candā ca Candamittā ca dve aggasāvikā, pāṭalirukkho bodhi, sarīraṃ

---

1. Sambhavo (Sī, Syā), Sumano (Ka)

asītihatthubbedham ahoṣi, sarīrappabhā sadā satta yojanāni pharivā aṭṭhāsi,
asīti vassasahassāni āyūti.

Phussassa ca aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Vipassī nāma nāmena, loke uppajji cakkhumāti.

Tassa aparabhāge ito ekatimsakappe **Sikhī** ca **Vessabhū** cāti dve Buddhā
ahesuṃ. **Sikhissāpi** Bhagavato tayo sāvakasannipātā ahesuṃ.
Paṭhamasannipāte bhikkhusatasahassaṃ ahoṣi, dutiye asītisahassāni, tatiye
sattatisahassāni. Tadā bodhisatto Arindamo nāma rājā hutvā
Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa sacīvaraṃ mahādānaṃ pavattetvā
sattaratanapaṭimaṇḍitaṃ hatthiratanam datvā hatthippamāṇam katvā
kappiyabhaṇḍam adāsi. Sopi nam “ito ekatimsakappe Buddho bhavissasī”ti
byākāsi. Tassa Bhagavato Aruṇavatī nāma nagaram ahoṣi, Aruṇo nāma
khattiyopiṭā, Pabhāvatī nāma mātā, Abhibhū ca Sambhavo ca dve
aggasāvaka, Khemaṅkaro nāmupaṭṭhāko, Sakhilā ca Padumā ca dve
aggasāvika, puṇḍarīkarukkho bodhi, sarīram sattatihathubbedham ahoṣi,
sarīrappabhā yojanattayam pharivā aṭṭhāsi, sattati vassasahassāni āyūti.

Vipassissa aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Sikhivhayo nāma Jino, asamo appaṭipuggaloti.

Tassa aparabhāge **Vessabhū** nāma Satthā udapādi. Tassāpi tayo
sāvakasannipātā ahesuṃ. Paṭhamasannipāte asīti bhikkhusahassāni¹ ahesuṃ,
dutiye sattati, tatiye saṭṭhi. Tadā bodhisatto Sudassano nāma rājā hutvā
Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa sacīvaraṃ mahādānaṃ datvā tassa
santike pabbajitvā ācāraguṇasampanno Buddharatane cittikārapītibahulo
ahoṣi. Sopi nam Bhagavā “ito ekatimsakappe Buddho bhavissasī”ti byākāsi.
Tassa pana Bhagavato Anomam nāma nagaram ahoṣi, Suppatīto nāma rājā
piṭā, Yasavatī nāma

---

1. Asīti bhikkhusatasahassāni (Sī, Syā)

mātā, Soṇo ca Uttaro ca dve aggasāvakā, Upasanto nāmupaṭṭhāko, Dāmā ca Samālā¹ ca dve aggasāvikā, sālarukkho bodhi, sarīraṃ saṭṭhihatthubbedhaṃ ahosi, saṭṭhi vassasahassāni āyūti.

Tattheva maṇḍakappamhi, asamo appaṭipuggalo.

Vessabhū nāma nāmena, loke uppajji so Jinoti.

Tassa aparabhāge imasmim kappe cattāro Buddhā nibbattā **Kakusandho Koṇāgamano Kassapo amhākaṃ Bhagavāti. Kakusandhassa** Bhagavato ekova sāvakasannipāto, tattha cattālīsa bhikkhusahassāni ahesum. Tadā bodhisatto khemo nāma rājā hutvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa sapattacīvaraṃ mahādānañceva añjanādibhesajjāni ca datvā Satthu dhammadesanaṃ sutvā pabbaji. Sopi naṃ Satthā byākāsi. Kakusandhassa pana Bhagavato Khemaṃ nāma nagaraṃ ahosi, Aggidatto nāma brāhmaṇo pitā, Visākhā nāma brāhmaṇī mātā, Vidhuro ca Sañjīvo ca dve aggasāvakā, Buddhijo nāmupaṭṭhāko, Sāmā ca Campakā² ca dve aggasāvikā, mahāsirīsarukkho bodhi, sarīraṃ cattālīsahatthubbedhaṃ ahosi, cattālīsa vassasahassāni āyūti.

Vessabhussa aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Kakusandho nāma nāmena, appameyyo durāsadoti.

Tassa aparabhāge **Koṇāgamano** nāma Satthā udapādi. Tassāpi eko sāvakasannipāto, tattha tiṃsa bhikkhusahassāni ahesum. Tadā bodhisatto pabbato nāma rājā hutvā amaccagaṇaparivuto Satthu santikaṃ gantvā dhammadesanaṃ sutvā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā mahādānaṃ pavattetvā paṭṭuṇṇacīnapaṭṭakoseyyakambaladukūlāni ceva suvaṇṇapādukaṅca³ datvā Satthu santike pabbaji. Sopi naṃ byākāsi. Tassa Bhagavato sobhavatī nāma nagaraṃ ahosi, yaññadatto nāma brāhmaṇo pitā, Uttarā nāma brāhmaṇī mātā, Bhiyyaso ca Uttaro ca dve aggasāvakā, Sothhijo nāmupaṭṭhāko, Samuddā ca Uttarā ca dve aggasāvikā, udumbararukkho bodhi, sarīraṃ tiṃsahatthubbedhaṃ ahosi, tiṃsa vassasahassāni āyūti.

1. Rāmā ca Surāmā (Ka)

2. Rambhā (Ka)

3. Suvaṇṇapaṭṭakaṅca (Sī)

Kakusandhassa aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Koṇāgamano nāma Jino, Lokajettho Narāsabhoti.

Tassa aparabhāge **Kassapo** nāma Satthā udapādi. Tassāpi eko sāvakasannipāto, tattha vīsati bhikkhusahassāni ahesum. Tadā bodhisatto jotipólo nāma māṇavo hutvā tiṇṇam vedānam pāragū bhūmiyañca antalikkhe ca pākaṭo ghaṭikārassa kumbhakārassa mitto ahoṣi. So tena saddhiṃ Satthāraṃ upasaṅkamitvā dhammakathaṃ sutvā pabbajitvā āraddhavīriyo tīṇi piṭakāni uggahetvā vattāvattasampattiyā Buddhassa sāsanaṃ sobhesi. Sopi naṃ byākāsi. Tassa Bhagavato jātanagaraṃ Bārāṇasī nāma ahoṣi, Brahmaddatto nāma brāhmaṇo pitā, Dhanavatī nāma brāhmaṇī mātā, Tisso ca Bhāradvājo ca dve aggasāvaka, Sabbamitto nāmupaṭṭhāko, Anulā ca Uruveḷā ca dve aggasāvikā, nigrodharukkho bodhi, sarīraṃ vīsatihatthubbedhaṃ ahoṣi, vīsati vassasahassāni āyūti.

Koṇāgamanassa aparena, sambuddho Dvipaduttamo.

Kassapo nāma gottena¹, dhammarājā pabhaṅkaroti.

Yasmiṃ pana kappe Dīpaṅkaro Dasabalo udapādi, tasmīṃ aññepi tayo Buddhā ahesum. Tesam santikā bodhisattassa byākaraṇaṃ natthi, tasmā te idha na dassitā. Aṭṭhakathāyaṃ pana tamhā kappā paṭṭhāya sabbepi Buddhē dassetuṃ idaṃ vuttam—

“Taṅhaṅkaro Medhaṅkaro, athopi Saraṇaṅkaro.

Dīpaṅkaro ca sambuddho, Koṇḍañño Dvipaduttamo.

Maṅgalo ca Sumano ca, Revato Sobhito Muni.

Anomadassī Padumo, Nārado Padumuttaro.

Sumedho ca Sujāto ca, Piyadassī mahāyaso.

Atthadassī Dhammadassī, Siddhattho Lokanāyako.

Tisso Phusso ca sambuddho, Vipassī Sikhi Vessabhū.

Kakusandho Koṇāgamano, Kassapo cāpi Nāyako.

---

1. So Jino (Sī, Syā, I), nāmena (Ka) Buddhavaṃsa-aṭṭhakathā passitabbā.

Ete ahesuṃ sambuddhā, vītarāgā samāhitā.
 Sataraṃsīva uppannā, mahātamavinodanā.
 Jalitvā aggikhandhāva, nibbutā te sasāvakā”ti.

Tattha amhākaṃ bodhisatto Dīpaṅkarādīnaṃ catuvīsatiyā Buddhānaṃ
 santike adhikāraṃ karonto kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni
 āgato. Kassapassa pana Bhagavato orabhāge¹ ṭhapetvā imaṃ
 Sammāsambuddhaṃ añño Buddho nāma natthi. Iti Dīpaṅkarādīnaṃ
 catuvīsatiyā Buddhānaṃ santike laddhabyākaraṇo pana bodhisatto yenena—

“Manussattaṃ liṅgasampatti, hetu Satthāradassanaṃ.
 Pabbajjā guṇasampatti, adhikāro ca chandatā.
 Aṭṭhadhammasamodhānā, abhinīhāro samijjhatī”ti³—

Ime aṭṭha dhamme samodhānetvā Dīpaṅkarapādamūle katābhinihārena
 “handa Buddhakare dhamme, vicināmi ito cito”ti ussāhaṃ katvā “vicinanto
 tadādakkhiṃ, paṭhamaṃ dānapāraṃ”ti dānapāramitādayo
 Buddhakāradhammā diṭṭhā, te pūrentoyeva yāva Vessantarattabhāvā
 āgami. Āgacchanto ca ye te katābhinihārānaṃ bodhisattānaṃ ānisaṃsā
 saṃvaṇṇitā—

“Evaṃ sabbaṅgasampannā, bodhiyā niyatā narā.
 Saṃsaraṃ dīghamaddhānaṃ, kappakoṭisatehipi.
 Avīcimhi nuppajjanti, tathā Lokantaresu ca.
 Nijjhāmataṇhā khuppipāsā, na honti kālakañjakā.
 Na honti khuddakā pāṇā, uppajjantāpi duggatim.
 Jāyamānā manussesu, jaccandhā na bhavanti te.
 Sotavekallatā natthi, na bhavanti mūgapakkhikā.
 Itthibhāvaṃ na gacchanti, ubhatobyañjanapaṇḍakā.
 Na bhavanti pariyāpannā, bodhiyā niyatā narā.
 Mutta ānantarikehi, sabbattha suddhagocarā.

1. Aparabhāge (Ka) 2. Yena pana tena (Sī, I), ye tena (Ka) 3. Khu 4. 311 piṭṭhe.

Micchādiṭṭhīm na sevanti, kammakiriyadassanā.

Vasamānāpi saggesu, asaññaṃ nūpapajjare.

Suddhāvāsesu devesu, hetu nāma na vijjati.

Nekkhammaninnā sappurisā, visaṃyuttā bhavābhave.

Caranti lokatthacariyāyo, pūrenti sabbapāramī¹ti.

Te ānisaṃse adhigantvāva āgato. Pāramiyo pūrentassa cassa Akittibrāhmaṇakāle Saṅkhabrāhmaṇakāle Dhanañcayarājakāle Mahāsudassanakāle Mahāgovindakāle Nimimahārājakāle Candakumārakāle Visayhaseṭṭhikāle Sivirājakāle Vessantarakāleti dānapāramitāya pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa Sasapaṇḍitajātake—

“Bhikkhāya upagataṃ disvā, sakattānaṃ pariccajīm.

Dānena me samo natthi, esā me dānapāramī¹ti—

Evaṃ attapariccāgaṃ karontassa **dānapāramitā** paramatthapāramī² nāma jātā. Tathā Silavarājakāle Campeyyanāgarājakāle Bhūridattanāgarājakāle Chaddantanāgarājakāle Jayaddisarājaputtakāle Alīnasattukumārakāleti sīlapāramitāya pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa Saṅkhapālaajātake—

“Sūlehi vijjhiyantopi, koṭṭiyantopi sattihi³.

Bhojaputte na kuppāmi, esā me sīlapāramī⁴ti—

Evaṃ attapariccāgaṃ karontassa **sīlapāramitā** paramatthapāramī nāma jātā. Tathā Somanassakumārakāle Hatthipālakumārakāle Ayogharapaṇḍitakāleti mahārajjaṃ pahāya nekkhammapāramitāya pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa Cūlasutasomajātake—

“Mahārajjaṃ hatthagataṃ, kheḷapiṇḍaṃva chaḍḍayīm.

Cajato na hoti laggāṃ, esā me nekkhammapāramī¹ti—

1. Khu 4. 398 piṭṭhe.

3. Sūlehi vijjhayantepi, koṭṭayantepi sattibhi (Sī)

2. Paramatthapāramitā (Sī)

4. Khu 4. 407 piṭṭhe.

Evam nissaṅgatāya rajjam chaḍḍetvā nikkhamantassa **nekkhammapāramitā** paramatthapāramī nāma jātā. Tathā Vidhurapaṇḍitakāle Mahāgovindapaṇḍitakāle Kuddālapaṇḍitakāle Arakapaṇḍitakāle Bodhiparibbājakakāle Mahosadhapaṇḍitakāleti paññāpāramitāya pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa Sattubhastajātake Senakapaṇḍitakāle—

“Paññāya vicinantoḥaṃ, brāhmaṇaṃ mocayim dukhā.
Paññāya me samo natthi, esā me paññāpāramī”ti—

Antobhastagataṃ sappam dassentassa **paññāpāramitā** paramatthapāramī nāma jātā. Tathā vīriyapāramitādīnampi pūritattabhāvānaṃ parimāṇaṃ nāma natthi. Ekantena panassa Mahājanakajātake—

“Atīradassī jalamajjhe, hatā sabbeva mānusa.
Cittassa aññathā natthi, esā me vīriyapāramī”ti—

Evam mahāsamuddaṃ tarantassa pavattā **vīriyapāramitā** paramatthapāramī nāma jātā. Khantivādijātake—

“Acetanaṃva koṭṭente, tiṇhena pharasunā mamaṃ.
Kāsirāje na kuppāmi, esā me khantipāramī”ti—

Evam acetanabhāvena viya mahādukkhaṃ adhivāsantassa **khantipāramitā** paramatthapāramī nāma jātā. Mahāsutasomajātake—

“Saccavācaṃ anurakkhanto, cajitvā mama jīvitaṃ.
Mocesim¹ ekasataṃ khattiye, esā me saccapāramī”ti²—

Evam jīvitaṃ cajitvā saccamanurakkhantassa **saccapāramitā** paramatthapāramī nāma jātā. Mūgapakkhajātake—

“Mātā pitā na me dessā, napi me dessaṃ mahāyasaṃ.
Sabbaññutaṃ piyaṃ mayhaṃ, tasmā vatamadhiṭṭhahin”ti³—

Evam jīvitampi cajitvā vataṃ adhiṭṭhahantassa **adhiṭṭhānapāramitā** paramatthapāramī nāma jātā. Ekarājajātake⁴—

1. Mocayim (Sī, I)

2. Paramatthasaccapāramīti (Sī)

3. Khu 4. 408 piṭṭhe thokaṃ visadisam.

4. Evameva sabbattha, Suvaṇṇasāmacariyāpiṭikeyeva pana ayaṃ gāthā dissati.

“Na maṃ koci uttasati, napihaṃ bhāyāmi kassaci.

Mettābalenupatthaddho, ramāmi pavane tadā”ti¹—

Evam jīvitampi anoloketvā mettāyantassa **mettāpāramitā** paramatthapāramī nāma jātā. Lomahaṃsajātaka—

“Susāne seyyaṃ kappemi, chavaṭṭhikaṃ upadhāyahaṃ².

Gāmaṇḍalā upāgantvā³, rūpaṃ dassentinappakan”ti⁴—

Evam gāmadārakesu niṭṭhubhanādīhi ceva mālāgandhūpahārādīhi ca sukhadukkhāṃ uppādentepi upekkhāṃ anativattantassa **upekkhāpāramitā** paramatthapāramī nāma jātā. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato panesa attho Cariyāpiṭakato gahetabbo. Evam pāramiyo pūretvā Vessantarattabhāve ṭhito—

“Acetanāyaṃ pathavī, aviññāya sukhaṃ dukhaṃ.

Sāpi dānabalā mayhaṃ, sattakkhattuṃ pakampathā”ti⁵—

Evam mahāpathavikampanādīni mahāpuññāni katvā āyupariyosāne tato cuto Tusitabhavane nibbatti. Iti Dīpaṅkarapādamūlato paṭṭhāya yāva ayaṃ Tusitapure nibbatti, ettakaṃ ṭhānaṃ **Dūrenidānaṃ** nāmāti veditabbaṃ.

Dūrenidānakathā niṭṭhitā.

2. Avidūrenidānakathā

Tusitapure vasanteyeva pana bodhisatte Buddhakolāhalaṃ nāma udapādi. Lokasmiṃ hi **tīṇi kolāhalāni** uppajjanti kappakolāhalaṃ Buddhakolāhalaṃ cakkavattikolāhalanti. Tattha “vassasatasahassassa accayena kappuṭṭhānaṃ bhavissati”ti lokabyūhā nāma kāmāvacaradevā muttasirā vikiṇṇakesā rudamukhā assūni hatthehi puñchamānā rattavatthanivatthā ativiya virūpavesadhārino hutvā manussapathe vicarantā evaṃ ārocenti

1. Khu 4. 418 piṭṭhe.

2. Upanidhāya (Ka)

3. Gomaṇḍalā upagantvā (Sī, I)

4. Khu 4. 419 piṭṭhe.

5. Khu 4. 396 piṭṭhe.

“Mārisā ito vassasatasahassassa accayena kappuṭṭhānam bhavissati, ayaṃ loko vinassissati, mahāsamuddopi sussissati, ayañca mahāpathavī Sineru ca pabbatarājā uḍḍayhissanti vinassissanti, yāva brahmalokā lokavināso bhavissati, mettaṃ mārisā bhāvētha, karuṇaṃ, muditaṃ, upekkhaṃ mārisā bhāvētha, mātaraṃ upaṭṭhahatha, pitaraṃ upaṭṭhahatha, kule jeṭṭhāpacāyino hothā”ti. Idaṃ **kappakolāhalaṃ** nāma. Vassasahasassa accayena pana sabbaññubuddho loke uppajjissatīti lokapāladevatā “ito mārisā vassasahasassa accayena Buddho loke uppajjissatī”ti ugghosentā āhiṇḍanti. Idaṃ **Buddhakolāhalaṃ** nāma. Vassasatassa accayena cakkavattī rājā uppajjissatīti devatā “ito mārisā vassasatassa accayena cakkavattī rājā loke uppajjissatī”ti ugghosentiyo āhiṇḍanti. Idaṃ **cakkavattikolāhalaṃ** nāma. Imāni tīṇi kolāhalāni mahantāni honti.

Tesu Buddhakolāhalasaddaṃ sutvā sakaladasasahasaccakkavāḷadevatā ekato sannipatīvā “asuko nāma satto Buddho bhavissatī”ti ñatvā taṃ upasaṅkamitvā āyācanti. Āyacamānā ca pubbanimittesu uppannesu āyācanti. Tadā pana sabbāpi devatā ekekaccakkavāḷe Catumahārājasakkasuyāmasantusitasunimmitavasavattimahābrahmehi saddhiṃ ekaccakkavāḷe sannipatīvā Tusitabhavane bodhisattassa santikaṃ gantvā “mārisā tumhehi dasa pāramiyo pūrentehi na Sakkasampattiṃ, na mārasampattiṃ, na brahmasampattiṃ, na cakkavattisampattiṃ patthentehi pūritā, lokanittaraṇatthāya pana sabbaññutaṃ patthentehi pūritā, so vo idāni kālo mārisā Buddhattāya samayo, mārisā Buddhattāya samayo”ti yāciṃsu.

Atha mahāsatto devatānaṃ paṭiññaṃ adatvāva kāladīpadesakulajanetti-āyuparicchedavasena **pañcamahāvilocanaṃ** nāma vilokesi. Tattha “kālo nu kho, akālo nu kho”ti paṭhamaṃ kālaṃ vilokesi. Tattha vassasatasahasato uddhaṃ vaḍḍhita-āyukālo kālo nāma na hoti. Kasmā? Tadā hi sattānaṃ jātijarāmarāṇāni na paññāyanti. Buddhānañca dhammadesanā tilakkhaṇamuttā nāma natthi. Tesāṃ “aniccaṃ dukkhaṃ anattā”ti kathentānaṃ “kiṃ nāmetaṃ kathenti”ti neva sotabbaṃ na

saddhātabbaṃ maññanti, tato abhisamayo na hoti, tasmim̄ asati aniyyānikaṃ sāsanaṃ hoti. Tasmā so akālo. Vassasatato ūna-āyukālopi kālo na hoti. Kasmā? Tadā sattā ussannakilesā honti, ussannakilesānañca dinno ovādo ovādaṭṭhāne na tiṭṭhati, uduke daṇḍarāji viya khippaṃ vigacchati. Tasmā sopi akālo. Vassasatasahassato pana paṭṭhāya heṭṭhā, vassasatato paṭṭhāya uddham̄ āyukālo kālo nāma. Tadā ca vassasatakālo, atha mahāsatto “nibbattitabbakālo”ti kalam̄ passi.

Tato dīpaṃ vilokento saporivāre cattāro dīpe oloketvā “tisu dīpesu Buddhā na nibbattanti, Jambudīpeyeva nibbattantī”ti dīpaṃ passi.

Tato “Jambudīpo nāma mahā dasayojanasahassaparimāṇo, katarasmim̄ nu kho padese Buddhā nibbattantī”ti okāsaṃ vilokento Majjhimadesaṃ passi. Majjhimadeso nāma—“puratthimāya disāya Gajaṅgalaṃ nāma nigamo, tassa aparena mahāsālo, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe. Pubbadakkhiṇāya disāya Sallavatī nāma¹ nadī, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe. Dakkhiṇāya disāya Setakaṇṇikaṃ nāma nigamo, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe. Pacchimāya disāya Thūṇaṃ nāma brāhmaṇagāmo, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe. Uttarāya disāya Usīraddhajo nāma pabbato, tato paraṃ paccantimā janapadā, orato majjhe”ti evaṃ vinaye² vutto padeso. So āyāmato tīṇi yojanasatāni, vitthārato aḍḍhateyyāni, parikkhepato nava yojanasatānīti etasmim̄ padese Buddhā Paccekabuddhā aggasāvakaṃ asīti mahāsāvakaṃ cakkavattirājā aññe ca mahesakkhā khattiyabrāhmaṇagahapatimahāsālā uppajjanti. Idaṃ cettha Kapilavatthu nāma nagaraṃ, tattha mayā nibbattitabbanti niṭṭhaṃ agamāsi.

Tato kulam̄ vilokento “Buddhā nāma vessakule vā suddakule vā na nibbattanti, lokasammate pana khattiyakule vā brāhmaṇakulevāti dvīsuyeva kulesu nibbattanti. Idāni ca khattiyakulam̄

1. Saḷalavatī nāma (Sī)

2. Vi 3. 287 piṭṭhe.

lokasammataṃ, tattha nibbattissāmi. Suddhodano nāma rājā me pitā bhavissatī”ti kulaṃ passi.

Tato mātaraṃ vilokento “Buddhamātā nāma lolā surādhuttā na hoti, kappasatasahassaṃ pana pūritapāramī jātito paṭṭhāya akhaṇḍapañcasilāyeva hoti. Ayañca Mahāmāyā nāma devī edisī, ayaṃ me mātā bhavissati, kittakaṃ panassā āyūti dasannaṃ māsānaṃ upari satta divasāni”ti passi.

Iti imaṃ pañcamahāvilokanaṃ viloketvā “kālo me mārisā Buddhabhāvāyā”ti devatānaṃ saṅghaṃ karonto paṭiññaṃ datvā “gacchatha tumhe”ti tā devatā¹ uyyojetvā Tusitadevatāhi parivuto Tusitapure Nandanavanaṃ pāvīsi. Sabbadevalokesu hi Nandanavanaṃ atthiyeva. Tattha naṃ devatā “ito cuto sugatiṃ gaccha, ito cuto sugatiṃ gacchā”ti pubbe katakusalakammokāsaṃ sārāyamaṇā vicaranti. So evaṃ devatāhi kusalaṃ sārāyamaṇāhi parivuto tattha vicaranto cavitvā Mahāmāyāya deviyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi.

Tassa āvibhāvattaṃ ayamanupubbikathā—tadā kira Kapilavatthunagare āsāḥhinakkhattaṃ saṅghuṭṭhaṃ ahosi, mahājano nakkhattaṃ kīḷati. Mahāmāyāpi devī pure puṇṇamāya sattamadivasato paṭṭhāya vigatasurāpānaṃ mālāgandhavibhūtisampannaṃ nakkhattakīḷaṃ anubhavamāṇā sattame divase pātova uṭṭhāya gandhodakena nhāyitvā cattāri satasahassāni vissajjetvā mahādānaṃ datvā sabbālaṅkāravibhūsitā varabhojanaṃ bhujjivā uposathaṅgāni adhiṭṭhāya alaṅkatapaṭiyattaṃ sirigabbhaṃ pavisitvā sirisayane nipannā niddaṃ okkamamāṇā imaṃ supinaṃ addasa—cattāro kira naṃ mahārājāno sayaneneva saddhiṃ ukkhipitvā Himavantaṃ netvā saṭṭhiyojanike manosilātale sattayojanikassa mahāsālarukkhasa heṭṭhā ṭhapetvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsu. Atha nesaṃ deviyo āgantvā devīṃ Anotattadahaṃ netvā manussamalahaṇaṭṭhaṃ nhāpetvā dibbavatthaṃ nivāsāpetvā gandhehi vilimpāpetvā dibbapupphāni piḷandhāpetvā tato avidūre eko rajatapabbato atthi, tassa anto kanakavimānaṃ

---

1. Tāva deva (Ka)

atthi, tattha pācīnasīsakaṃ dibbasayanam paññāpetvā nipajjāpesuṃ. Atha bodhisatto setavaravāraṇo hutvā tato avidūre eko suvaṇṇapabbato atthi, tattha vicarivā tato oruyha rajatapabbatam abhiruhitvā uttaradisato āgamma rajatadāmaṇṇāya soṇḍāya setapadumam gahetvā koṇcaṇādam naditvā kanakavimānam pavisitvā mātusayanam tikkhattuṃ padakkhiṇam katvā dakkhiṇapassam phāletvā kucchim pavitṭhasadiso ahoṣīti. Evaṃ uttarāsālhanakkhattena paṭisandhim gaṇhi.

Punadivase pabuddhā devī taṃ supinam rañño ārocesi. Rājā catusaṭṭhimatte brāhmaṇapāmokkhe pakkosāpetvā gomayaharitūpalittāya lājādīhi katamaṅgalasakkārāya bhūmiyā mahārahāni āsanāni paññāpetvā tattha nisinnānam brāhmaṇānam sappimadhusakkharābhisaṅkhatassa varapāyāsassa suvaṇṇarajatapātiyo pūretvā suvaṇṇarajatapātihiyeva paṭikujjitvā adāsi, aññehi ca ahatavatthakapilagāvidānādīhi te santappesi. Atha nesam sabbakāmehi santappitānam supinam ārocāpetvā “kim bhavissati”ti pucchi. Brāhmaṇā āhamṃsu “mā cintayi mahārāja, deviyā te kucchimhi gabbho paṭiṭṭhito, so ca kho purisagabbho, na itthigabbho, putto te bhavissati, so sace agāram ajjhāvasissati, rājā bhavissati cakkavattī. Sace agārā nikkamma pabbajissati, Buddho bhavissati loke vivaṭṭacchaddo”ti.

Bodhisattassa pana mātukucchimhi paṭisandhiggahaṇakkhaṇe ekappahāreneva sakaladasasahassī lokadhātu saṅkampi sampakampi sampavedhi. Bāttimsapubbanimittāni pāturaheṣuṃ—dasasu cakkavālasahassesu appamāṇo obhāso phari, tassa taṃ sirim daṭṭhukāmā viya andhā cakkhūni paṭilabhiṃsu. Badhirā saddam suṇiṃsu, mūgā samālapiṃsu¹, khujjā ujugattā aheṣuṃ, paṅgulā padasā gamanam paṭilabhiṃsu, bandhanagatā sabbasattā andubandhanādīhi mucciṃsu, sabbanarakesu aggi nibbāyi, pettivisaye khuppipāsā vūpasami, tiracchānānam bhayam nāhoṣi, sabbasattānam rogo vūpasami, sabbasattā piyamvadā aheṣuṃ, madhurenākārena assā hasiṃsu, vāraṇā gajjiṃsu, sabbatūriyāni sakasakaninnādam muñciṃsu, aghaṭṭitāniyeva manussānam hatthūpagādīni ābharaṇāni viraviṃsu, sabbadisā vippasannā

---

1. Sammālapiṃsu (Syā), ālapiṃsu (Ka)

ahesuṃ, sattānaṃ sukhaṃ uppādayamāno mudusītalavāto vāyi, akālamegho vassi, pathavitopi udakaṃ ubbhijjivā vissandi, pakkhino ākāsagamanam vijahiṃsu, nadiyo asandamānā aṭṭhaṃsu, mahāsamudde madhuraṃ udakaṃ ahosi, sabbatthakameva pañcavaṇṇehi padumehi sañchannatalo ahosi, thalajajalajādīni sabbapupphāni pupphiṃsu, rukkhānaṃ khandhesu khandhapadumāni, sākḥāsu sākḥāpadumāni, latāsu latāpadumāni pupphiṃsu, thale silātalāni bhinditvā uparūpari satta satta¹ hutvā daṇḍapadumāni nāma nikkhamiṃsu, ākāse olambakapadumāni nāma nibbattiṃsu, samantato pupphavassā vassiṃsu, ākāse dibbatūriyāni vajjiṃsu, sakaladasasahassilokadhātu vaṭṭetvā vissaṭṭhamālāguḷo² viya, uppīletvā baddhamālākalāpo viya, alaṅkatapaṭiyattaṃ mālāsanaṃ viya ca ekamālāmālinī vipphurantavāḷabījanī pupphadhūmagandhaparivāsītā paramasobhaggappattā ahosi.

Evam gahitapaṭisandhikassa bodhisattassa paṭisandhito paṭṭhāya bodhisattassa ceva bodhisattamātuyā ca upaddavanivāraṇatthaṃ khaggahatthā cattāro devaputtā ārakkhaṃ gaṇhiṃsu. Bodhisattamātu pana purisesu rāgacittaṃ nuppajji, lābhaggayasaggappattā ca ahosi sukhiṇī akilantakāyā. Bodhisattañca antokucchigataṃ vippasanne maṇiratane āvutapaṇḍusuttaṃ viya passati. Yasmā ca bodhisattena vasitakucchi nāma cetiyagabbhasadisā hoti, na sakkā aññena sattena āvasituṃ vā paribhuñjituṃ vā, tasmā bodhisattamātā sattāhajāte bodhisatte kālaṃ katvā tusitapure nibbattati. Yathā ca aññā itthiyo dasa māse apatvāpi atikkamitvāpi nisinnāpi nipannāpi vijāyanti, na evaṃ bodhisattamātā. Sā pana bodhisattaṃ dasa māse kucchinā pariharitvā ṭhitāva vijāyati. Ayaṃ **bodhisattamātudhammatā**.

Mahāmāyāpi devī pattena telam viya dasa māse kucchinā bodhisattaṃ pariharitvā paripuṇṇagabbhā ñātigharaṃ gantukāmā
Suddhodanamahārājassa ārocesi “icchāmahaṃ deva kulasantakaṃ
Devadahanagaraṃ gantun”ti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchitvā Kapilavatthuto
yāva Devadahanagarā maggaṃ samaṃ kāretvā
kadalipuṇṇaghaṭadhajapaṭākādīhi alaṅkārapetvā devim suvaṇṇasivikāya
nisīdāpetvā amaccasahassena ukkhipāpetvā

---

1. Satapattāni (Ka)

2. Vissaṭṭhamālāguḷam (Sī, Syā, I)

mahantena parivārena pesesi. Dvinnam̐ pana nagarānam̐ antare ubhayanagaravāsīnampi Lumbinīvanam̐ nāma maṅgalasālavanam̐ atthi, tasmim̐ samaye mūlato paṭṭhāya yāva aggasākhā sabbam̐ ekapāli-phullam̐ ahosi, sākhantarehi ceva pupphantarehi ca pañcavaṇṇā bhamaragaṇā nānappakārā ca sakuṇasaṅghā madhurassarena vikūjantā vicaranti. Sakalam̐ Lumbinīvanam̐ cittalatāvanasadisaṃ, mahānubhāvassa rañño susajjitam̐ āpānamaṇḍalam̐ viya ahosi. Deviyā taṃ disvā sālavanakīlam̐ kīlitukāmatācittam̐¹ udapādi. Amaccā devim̐ gahetvā sālavanam̐ pavisiṃsu. Sā maṅgalasālamūlam̐ gantvā sālāsākhāṃ gaṇhitukāmā ahosi, sālāsākhā suseditavettaggam̐ viya onamitvā deviyā hatthapatham̐ upagañchi², sā hattham̐ pasāretvā sākham̐ aggaheṣi. Tāvadeva cassā kammajavātā calīṃsu, athassā sāṇim̐ parikkhitvā mahājano paṭikkami, sālāsākhāṃ gahetvā tiṭṭhamānāya evassā gabbhavuṭṭhānam̐ ahosi. Taṅkhaṇam̐yeva cattāro visuddhacittā mahābrahmāno suvaṇṇajālam̐ ādāya sampattā tena suvaṇṇajālena bodhisattam̐ sampaticchitvā mātu purato ṭhapetvā “attamanā devi hoti, mahesakkho te putto uppanno”ti āhaṃsu.

Yathā pana aññe sattā mātukucchito nikkhamantā paṭikūlena asucinā makkhitā nikkhamanti, na evam̐ bodhisatto. So pana dhammāsanato otaranto dhammakathiko viya nisseṇito otaranto puriso viya ca dve ca hatthe dve ca pāde pasāretvā ṭhitakova mātukucchisambhavena kenaci asucinā amakkhito suddho visado Kāsikavatthe nikkhittamaṇiratanam̐ viya jotayanto mātukucchito nikkhami. Evam̐ santepi bodhisattassa ca bodhisattamātuyā ca sakkārattham̐ ākāsatō dve udakadhārā nikkhamitvā bodhisattassa ca mātuyā ca sarīre utum̐ gāhāpesum̐.

Atha nam̐ suvaṇṇajālena paṭiggahetvā ṭhitānam̐ brahmānam̐ hatthato cattāro mahārājāno maṅgalasammatāya sukhasamphassāya ajinappaveṇiyā gaṇhiṃsu, tesam̐ hatthato manussā dukūlacumbaṭakena. Manussānam̐ hatthato muccitvā pathaviyam̐ patiṭṭhāya puratthimadisaṃ olokesi, anekāni cakkavālasahassāni ekaṅgaṇāni ahesum̐. Tattha devamanussā

1. Kīlitukāmatā (Sī, Syā, I)

2. Hattham̐ upagatā (Ka)

gandhamālādīhi pūjayamānā “mahāpurisa idha tumhehi sadiso añño natthi, kutettha uttaritaro”ti āhaṃsu. Evaṃ catasso disā, catasso anudisā, heṭṭhā, uparīti dasa disā anuviloketvā attanā sadisaṃ kañci adisvā “ayaṃ uttarādisā”ti sattapadavītiḥārena agamāsi mahābrahmunā setacchattaṃ dhāriyamāno, Suyāmena vāḷabījanim, aññāhi ca devatāhi sesarājajakudhabhaṇḍahatthāhi anugammamāno. Tato sattamapade ṭhito “aggohamasmi lokassā”ti-ādikaṃ āsatim vācaṃ nicchārento sīhanādaṃ nadi.

Bodhisatto hi tīsu attabhāvesu mātukucchito nikkhantamattova vācaṃ nicchāresi Mahosadhatabhāve, Vessantaratabhāve, imasmim attabhāvesi. Mahosadhatabhāve kirassa mātukucchito nikkhantamattasseva Sakko devarājā āgantvā candanasāraṃ hatthe ṭhapetvā gato, so taṃ muṭṭhiyaṃ katvāva nikkhanto. Atha naṃ mātā “tāta kiṃ gahetvā āgatosī”ti pucchi. Osadhaṃ ammāti. Iti osadhaṃ gahetvā āgatattā “Osadhadārako”tvevassa nāmaṃ akaṃsu. Taṃ osadhaṃ gahetvā cāṭiyaṃ pakkhipiṃsu, āgatāgatānaṃ andhabadhirādīnaṃ tadeva sabbarogavūpasamāya bhesajjaṃ ahosi. Tato “mahantaṃ idaṃ osadhaṃ, mahantaṃ idaṃ osadhan”ti uppannavacanaṃ upādāya “Mahosadho”tvevassa nāmaṃ jātāṃ. Vessantaratabhāve pana mātukucchito nikkhanto dakkhiṇahatthaṃ pasāretvā “atthi nu kho amma kiñci gehasmim, dānaṃ dassāmī”ti vadanto nikkhami. Athassa mātā “sadhane kule nibbattosi tātā”ti puttassa hatthaṃ attano hatthatale katvā sahasatthavikaṃ ṭhapesi. Imasmim pana attabhāve imaṃ sīhanādaṃ nadīti evaṃ bodhisatto tīsu attabhāvesu mātukucchito nikkhantamattova vācaṃ nicchāresi. Yathā ca paṭisandhiggahaṇakkhaṇe, jātakkaṇepissa dvattimsa pubbanimittāni pāturaheṣuṃ. Yasmiṃ pana samaye amhākaṃ bodhisatto Lumbinīvane jāto, tasmimyeva samaye Rāhulamātā devī, Ānandatthero, Channo amacco, Kāḷudāyī amacco, Kaṇḍako¹ assarājā, Mahābodhirukkho, catasso

---

1. Rāhulamātā devī, Channo amacco, Kāḷudāyī amacco, ājānīyo hatthirājā, Kanthako (Sī)

nidhikumbhiyo ca jāta. Tattha ekā gāvutappamāṇā, ekā aḍḍhayanappamāṇā, ekā tigāvutappamāṇā, ekā yojanappamāṇā ahoṣīti. Ime **satta sahajātā** nāma.

Ubhayanagaravāsino bodhisattaṃ gahetvā Kapilavatthunagameva agamaṃsu. Taṃ divasaṃyeva ca “Kapilavatthunagare Suddhodanamahārājassa putto jāto, ayaṃ kumāro bodhitale nisīditvā Buddho bhavissati”ti Tāvatiṃsabhavane haṭṭhatuṭṭhā devasaṃghā celukkhepādīni pavattentā kiḷiṃsu. Tasmim̐ samaye Suddhodanamahārājassa kulūpako aṭṭhasamāpattilābhī Kāḷadevilo¹ nāma tāpaso bhattakiccaṃ katvā divāvihāratthāya Tāvatiṃsabhavanam̐ gantvā tattha divāvihāram̐ nisinno tā devatā kiḷamānā disvā “kiṃ kāraṇā tumhe evaṃ tuṭṭhamānasā kiḷatha, mayhampetaṃ kāraṇam̐ kathethā”ti pucchi. Devatā āhaṃsu “mārisa Suddhodanarañño putto jāto, so bodhitale nisīditvā Buddho hutvā dhammacakkaṃ pavattessati, tassa anantaṃ Buddhalīlam̐ daṭṭhum̐ dhammañca sotum̐ lacchāmāti iminā kāraṇena tuṭṭhāmhā”ti. Tāpaso tāsam̐ vacanaṃ sutvā khippaṃ devalokato oruyha rājanivesanaṃ pavisitvā paññattāsane nisinno “putto kira te mahārāja jāto, passissāmi naṃ”ti āha. Rājā alaṅkatapaṭiyattaṃ kumāram̐ āharāpetvā tāpasam̐ vandāpetum̐ abhihari, bodhisattassa pādā parivattitvā tāpasassa jaṭṭasu patiṭṭhahimsu. Bodhisattassa hi tenattabhāvena vanditabbayuttako nāma añño natti. Sace hi ajānantā bodhisattassa sīsam̐ tāpasassa pādāmūle ṭhapeyyum̐, sattadhā tassa muddhā phaleyya. Tāpaso “na me attānam̐ nāsetum̐ yuttan”ti uṭṭhāyāsanaṃ bodhisattassa añjalim̐ paggaheṣi. Rājā taṃ acchariyam̐ disvā attano puttaṃ vandi.

Tāpaso atīte cattālīsa kappe, anāgate cattālīsāti asīti kappe anussarati. Bodhisattassa lakkaṇasampattiṃ disvā “bhavissati nu kho Buddho, udāhu no”ti āvajjetvā upadhārento “nissaṃsayam̐ Buddho bhavissati”ti ñatvā “acchariyapuriso ayan”ti sitam̐ akāsi. Tato “aham̐ imaṃ Buddhabhūtam̐ daṭṭhum̐ labhissāmi nu kho, no”ti upadhārento “na labhissāmi, antarāyeva kālam̐ katvā

---

1. Kāḷadevalo (Sī, Syā)

Buddhasatenapi Buddhasahassenapi gantvā bodhetuṃ asakkuṇeyye arūpabhavē nibbattissāmi”ti disvā “evarūpaṃ nāma acchariyapurisaṃ Buddhabhūtaṃ daṭṭhuṃ na labhissāmi, mahatī vata me jāni bhavissatī”ti parodi.

Manussā disvā “amhākaṃ ayyo idāneva hasitvā puna parodi¹. Kim nu kho bhante amhākaṃ ayyaputtassa koci antarāyo bhavissatī”ti pucchimsu. Natthetassa antarāyo, nissamsayena Buddho bhavissatīti. Atha kasmā paroditthāti. “Evarūpaṃ purisaṃ Buddhabhūtaṃ daṭṭhuṃ na labhissāmi, ‘mahatī vata me jāni bhavissatī’ti attānaṃ anusocanto rodāmi”ti āha. Tato so “kim nu kho me ñātakesu koci etaṃ Buddhabhūtaṃ daṭṭhuṃ labhissati, na labhissatī”ti upadhārento attano bhāgineyyaṃ Nālakadārakaṃ addasa. So bhaginiyā gehaṃ gantvā “kahaṃ te putto Nālako”ti. Atthi gehe ayyāti. “Pakkosāhi nan”ti pakkosāpetvā attano santikaṃ āgataṃ kumāraṃ āha “tāta Sudhodanamahārājassa kule putto jāto, Buddhaṅkuro esa pañcatimsa vassāni atikkamitvā Buddho bhavissati, tvaṃ etaṃ daṭṭhuṃ labhissasi, ajjeva pabbajāhī”ti. Sattāsītikoṭidhane kule nibbattadārakopi “na maṃ mātulo anatthe niyojessatī”ti cintevā tāvadeva antarāpaṇato kāsāyāni ceva mattikāpattañca āharāpetvā kesamassuṃ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā “yo loke uttamapuggalo, taṃ uddissa mayhaṃ pabbajjā”ti bodhisattābhimukhaṃ añjaliṃ paggayha pañcapatitṭhitena vanditvā pattam thavikāya pakkhipitvā aṃsakūṭe laggetvā Himavantaṃ pavisitvā samaṇadhammaṃ akāsi. So paramābhisambodhiṃ pattam Tathāgataṃ upasaṅkamitvā Nālakapaṭipadaṃ kathāpetvā puna Himavantaṃ pavisitvā arahattaṃ patvā ukkaṭṭhapaṭipadaṃ paṭipanno satteva māse āyuraṃ pāletvā ekaṃ suvaṇṇapabbataṃ nissāya ṭhitakova anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāsi.

Bodhisattampi kho pañcame divase sīsaṃ nhāpetvā “nāmaggaṇaṃ gaṇhissāmā”ti rājabhavanaṃ catujjātikagandhehi vilimpitvā lājāpañcamakāni pupphāni vikiritvā asambhinnapāyāsaṃ pacāpetvā tiṇṇaṃ vedānaṃ pārāngate aṭṭhasatabrahmaṇe² nimantetvā rājabhavane nisīdāpetvā

1. Rodituṃ upaṭṭhito (Sī, Syā, I)

2. Pārage aṭṭhuttarasataṃ brāhmaṇe (Sī)

subhojanam bhojetvā mahāsakkāram katvā “kim nu kho bhavissatī”ti
lakkhaṇāni pariggahāpesum. Tesu—

Rāmo Dhajo Lakkhaṇe cāpi Mantī¹,
Koṇḍañño ca Bhojo Suyāmo Sudatto².
Ete tadā aṭṭha ahesum brāhmaṇā,
Chalaṅgavā mantam viyākarimsūti³—

Ime aṭṭheva brāhmaṇā **lakkhaṇapariggāhakā** ahesum.
Paṭisandhiggahaṇadivase supinopi etheva pariggahito. Tesu satta janā dve
aṅguliyo ukkhipitvā dvedhā byākarimsu “imehi lakkhaṇehi samannāgato
agāram ajjhāvasamāno rājā hoti cakkavattī, pabbajamāno Buddho”ti,
sabbaṃ cakkavattirañño sirivibhavam ācikkhimsu. Tesam pana sabbadaharo
gottato Koṇḍañño nāma māṇavo bodhisattassa varalakkhaṇanipphattim
oloketvā “imassa agāramajjhe ṭhānakāraṇam natthi, ekantenesa
vivaṭṭacchado Buddho bhavissatī”ti ekameva aṅgulim ukkhipitvā
ekamsabyākaraṇam byākāsi. Ayam hi katādhikāro pacchimabhavikasatto
paññāya itare satta jane abhibhavitvā “imehi lakkhaṇehi samannāgatassa
agāramajjhe ṭhānam nāma natthi, asaṃsayam Buddho bhavissatī”ti ekameva
gatiṃ addasa, tasmā ekaṃ aṅgulim ukkhipitvā evaṃ byākāsi. Athassa
nāmam gaṇhantā sabbalokassa atthasiddhikarattā “Siddhattho”ti
nāmamakamsu.

Atha te brāhmaṇā attano gharāni gantvā putte āmantayimsu “tātā amhe
mahallakā, Suddhodanamahārājassa puttam sabbaññutam pattam mayam
sambhaveyyāma vā no vā, tumhe tasmim kumāre sabbaññutam patte tassa
sāsane pabbajeyyāthā”ti. Te sattapi janā yāvatāyukam ṭhatvā yathākammaṃ
gatā, Koṇḍañnamāṇavova arogo ahoṣi. So mahāsatte vuḍḍhimanvāya
mahābhinnikkhamaṇam abhinikkhamitvā anukkamena Uruvelam gantvā
“ramaṇīyo vata ayam bhūmibhāgo, alam vatidam

1. Jotimanti (Ka)

2. Bhojo Suyāmo Koṇḍañño Sudatto (Syā), Yañño Subhojo Suyāmo Sudatto (Ka)

3. Khu 11. 229 piṭṭhe Milindapañhe cuṇṇiyavasena āgatā; Ma-Ṭṭha 2. 92 piṭṭhepi
passitabbaṃ.

kulaputtassa padhānatthikassa padhānāyā”ti cittaṃ uppādetvā tattha vāsaṃ upagate “mahāpuriso pabbajito”ti sutvā tesāṃ brāhmaṇānaṃ putte upasaṅkamitvā evamāha “Siddhatthakumāro kira pabbajito, so nissāṃsayam Buddho bhavissati. Sace tumhākaṃ pitaro arogā assu, ajja nikkhamitvā pabbajeyyūṃ. Sace tumhepi iccheyyātha, etha, ahaṃ taṃ purisaṃ anupabbajissāmi”ti. Te sabbe ekacchandā bhavituṃ nāsakkhimsu, tayo janā na pabbajimsu, Koṇḍaññaḥ brāhmaṇaṃ jeṭṭhakaṃ katvā itare cattāro pabbajimsu. Te pañcapi janā Pañcavaggiyattherā nāma jātā.

Tadā pana rājā “kiṃ disvā mayhaṃ putto pabbajissati”ti pucchi. Cattāri pubbanimittānīti. Katarāñca katarāñcāti. Jarājīṇṇaṃ byādhitāṃ kālakatāṃ pabbajitanti. Rājā “īto paṭṭhāya evarūpānaṃ mama puttassa santikaṃ upasaṅkamuṃ mā adattha, mayhaṃ puttassa Buddhabhāvena kammaṃ natthi, ahaṃ mama puttaṃ dvisahassaḍḍipaparivārānaṃ catunnaṃ mahādīpānaṃ issariyādhipaccaṃ rajjaṃ kārentāṃ chattimsayojanaparimaṇḍalāya parisāya parivutaṃ gaganatale vicaramānaṃ passitukāmo”ti. Evañca pana vatvā imesaṃ catuppakārānaṃ nimittānaṃ¹ kumārassa cakkhupathe āgamananivāraṇatthaṃ catūsu disāsu gāvute gāvute ārakkhaṃ ṭhapesi. Taṃ divasaṃ pana maṅgalaṭṭhāne sannipatitesu asītiyā ñātikulasahassesu ekeko ekamekaṃ puttaṃ paṭijāni “ayaṃ Buddho vā hotu rājā vā, mayhaṃ ekamekaṃ puttaṃ dassāma. Sacepi Buddho bhavissati, khattiyasamaṇheva purakkhataparivārīto vicarissati. Sacepi rājā bhavissati, khattiyakumāreheva purakkhataparivārīto vicarissati”ti. Rājāpi bodhisattassa uttamarūpasampannā vigatasabbadosā dhātiyo paccupaṭṭhāpesi. Bodhisatto anantena parivārena mahantena sirisobhaggena vaḍḍhati.

Athekadivasāṃ rañño **vappamaṅgalaṃ** nāma ahosi. Taṃ divasaṃ sakalanagaraṃ devavimānaṃ viya alaṅkaronti, sabbe dāsakammakarādayo ahatavatthanivatthā gandhamālādīpaṭimaṇḍitā rājakule sannipatanti, rañño kammante naṅgalasahassaṃ yoḷiyati. Tasmim̄ pana divase ekenūna-aṭṭhasatanaṅgalāni² saddhim̄ balibaddarasmiyottehi rajataparikkhatāni honti, rañño

1. Purisānaṃ (Sī), parisānaṃ (Syā)

2. Ekena ūnaṃ aṭṭhasataṃ naṅgalāni (Sī), ekenūna-aṭṭhasatena naṅgalena (Ka)

ālambananaṅgalaṃ pana rattasuvaṇṇaparikkhataṃ hoti. Balibaddānaṃ siṅgarasmipatodāpi suvaṇṇaparikkhatāva honti. Rājā mahatā parivārena nikkhanto puttaṃ gahetvā agamāsi. Kammantaṭṭhāne eko jamburukkho bahalapaḷāso sandacchāyo ahosi. Tassa heṭṭhā kumārassa sayanaṃ paññapāpetvā upari suvaṇṇatāraḷakakhacitaṃ vitānaṃ bandhāpetvā sāṇipākārena parikkhipāpetvā ārakkhaṃ ṭhapāpetvā rājā sabbālaṅkāraṃ alaṅkaritvā amaccagaṇaparivuto naṅgalakaraṇaṭṭhānaṃ agamāsi. Tattha rājā suvaṇṇanaṅgalaṃ gaṇhāti, amaccā ekenūnaṭṭhasatarajātanaṅgalāni, kassakā sesanaṅgalāni. Te tāni gahetvā ito cito ca kasanti. Rājā pana orato vā pārāṃ gacchati, pārato vā oraṃ āgacchati. Etasmim̐ ṭhāne mahāsampatti ahosi. Bodhisattaṃ parivāretvā nisinnā dhātiyo “rañño sampattiṃ passissāmā”ti antosāṇito bahi nikkhantā. Bodhisatto ito cito ca olokeno kañci adisvā vegena uṭṭhāya pallaṅkaṃ ābhujitvā ānāpāne pariggahetvā paṭhamajjhānaṃ nibbatesi. Dhātiyo khajjabhojjantare vicaramānā thokaṃ cirāyimsu. Sesarukkhaṇaṃ chāyā nivattā¹, tassa pana rukkhaṃ parimaṇḍalā hutvā aṭṭhāsi. Dhātiyo “ayyaputto ekako”ti vegena sāṇim̐ ukkhipitvā anto pavisaṃmānā bodhisattaṃ sayane pallaṅkena nisinnaṃ tañca pāṭihāriyaṃ disvā gantvā rañño ārocesuṃ “deva kumāro evaṃ nisinno, aññesaṃ rukkhaṇaṃ chāyā nivattā, jamburukkhaṃ pana parimaṇḍalā ṭhitā”ti. Rājā vegenāgantvā pāṭihāriyaṃ disvā “idaṃ te tāta dutiyaṃ vandanaṃ”ti puttaṃ vandi.

Atha anukkamena bodhisatto soḷasavassuddesiko jāto. Rājā bodhisattassa tiṇṇaṃ utūnaṃ anucchavike tayo pāsāde kāresi ekaṃ navabhūmakam̐, ekaṃ sattabhūmakam̐, ekaṃ pañcabhūmakam̐, cattālīsasahassā ca nāṭakitthiyo upaṭṭhāpesi. Bodhisatto devo viya accharāsaṃghaparivuto alaṅkatanāṭakaparivuto nippurischi tūriyehi paricāriyamāno mahāsampattiṃ anubhavanto utuvārena tesu pāsādesu viharati. Rāhulamātā panassa devī aggamaheṣī ahosi.

---

1. Anativattā (Sī), ativattā (I)

Tassevaṃ mahāsampattiṃ anubhavantassa ekadivasam ñātisaṃghassa abbhantare ayam kathā udapādi “Siddhattho kīlāpasutova vicarati, kiñci sippaṃ na sikkhati, saṅgāme paccupaṭṭhite kiṃ karissatī”ti. Rājā bodhisattaṃ pakkosāpetvā “tāta tava ñātakā ‘Siddhattho kiñci sippaṃ asikkhitvā kīlāpasutova vicarati’ti vadanti, ettha kiṃ pattakāle maññasi”ti. Deva mama sippaṃ sikkhanakiccaṃ natthi, nagare mama sippadassanattthaṃ bheriṃ carāpetha “ito sattame divase ñātakānaṃ sippaṃ dassessāmi”ti. Rājā tathā akāsi. Bodhisatto akkhaṇavedhivāavedhidhanuggahe sannipātāpetvā mahājanassa majjhe aññehi dhanuggahehi asādhāraṇaṃ ñātakānaṃ dvādasavidhaṃ sippaṃ dassesi. Taṃ Sarabhaṅgajātake āgatanayeneva veditabbaṃ. Tadāssa ñātisaṃgho nikkaṅkho ahosi.

Athekadivasam bodhisatto uyyānabhūmiṃ gantukāmo sārathiṃ āmantetvā “rathaṃ yojehi”ti āha. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā mahārahaṃ uttamarathaṃ sabbālaṅkārena alaṅkaritvā kumudapattavaṇṇe cattāro maṅgalasindhava yojetvā bodhisattassa paṭivedesi. Bodhisatto devavimānasadisam rathaṃ abhiruhitvā uyyānābhimukho agamāsi. Devatā “Siddhatthakumārassa abhisambujjhanakālo āsanno, pubbanimittam dassessāmā”ti ekaṃ devaputtaṃ jarājajjaraṃ khaṇḍadantaṃ palitakesam vaṅkaṃ obhaggasarīraṃ daṇḍahatthaṃ pavedhamānaṃ katvā dassesuṃ. Taṃ bodhisatto ceva sārathi ca passanti. Tato bodhisatto sārathiṃ “samma ko nāmesa puriso, kesāpissa na yathā aññesan”ti mahāpadāne āgatanayena pucchitvā tassa vacanaṃ sutvā “dhīratthu vata bho jāti, yatra hi nāma jātassa jarā paññāyissatī”ti samviggahadayo tatova paṭinivattitvā pāsādameva abhiruhi. Rājā “kiṃ kāraṇā mama putto khippaṃ paṭinivattī”ti pucchi. Jiṇṇakaṃ purisaṃ disvā devāti. “Jiṇṇakaṃ disvā pabbajissatīti āhaṃsu, kasmā maṃ¹ nāsetha, sīghaṃ puttassa nātakāni sajjetha, sampattiṃ anubhavanto pabbajjāya satim na karissatī”ti vatvā ārakkhaṃ vaḍḍhetvā sabbadisāsu aḍḍhayojane aḍḍhayojane ṭhapesi.

---

1. Tasmā mā maṃ (Sī)

Punekadivasam bodhisatto tatheva uyyānam gacchanto devatāhinimmitam byādhitam purisam disvā purimanayeneva pucchitvā samviggahadayo nivattitvā pāsadam abhiruhi. Rājāpi pucchitvā heṭṭhā vuttanayeneva samvidahitvā puna vaḍḍhetvā samantā tigāvutappamāṇe padese ārakkham ṭhapesi. Aparam ekadivasam bodhisatto tatheva uyyānam gacchanto devatāhi nimmitam kālakatam disvā purimanayeneva pucchitvā samviggahadayo puna nivattitvā pāsadam abhiruhi. Rājāpi pucchitvā heṭṭhā vuttanayeneva samvidahitvā puna vaḍḍhetvā samantā yojanappamāṇe padese ārakkham ṭhapesi. Aparam pana ekadivasam uyyānam gacchanto tatheva devatāhi nimmitam sunivattham supārutam pabbajitam disvā “ko nāmeso sammā”ti sārathim pucchi. Sārathi kiñcāpi Buddhuppādassa abhāvā pabbajitam vā pabbajitaguṇe vā na jānāti, devatānubhāvena pana “Pabbajito nāmāyam devā”ti vatvā pabbajjāya guṇe vaṇṇesi. Bodhisatto pabbajjāya rucim uppādetvā tam divasam uyyānam agamāsi. Dīghabhāṇakā panāhu “cattāri nimittāni ekadivaseneva disvā agamāsi”ti.

So tattha divasabhāgam kilivā maṅgalapokkharāṇiyam nhāyitvā atthaṅgate sūriye maṅgalasilāpaṭṭe nisīdi attānam alaṅkārapetukāmo, athassa paricārapurisā nānāvaṇṇāni dussāni nānappakārā ābharaṇavikatiyo mālāgandhavilepanāni ca ādāya samantā parivāretvā aṭṭhamasu. Tasmim khaṇe Sakkassa nisinnāsanam uṇham ahosi. So “ko nu kho maṃ imamhā ṭhānā cāvetukāmo”ti upadhārento bodhisattassa alaṅkāretukāmataṃ ṇatvā Vissakammaṃ āmantesi “samma Vissakamma siddhatthakumāro ajja aḍḍharattasamaye mahābhinnikkhamanam nikkhamissati, ayamassa pacchimo alaṅkāro, uyyānam gantvā mahāpurisam dibbālaṅkārehi alaṅkarohi”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā devatānubhāvena taṅkhaṇamyeva upasaṅkamtivā tasseva kappakasadiso hutvā kappakassa hatthato veṭhanadussam gahetvā bodhisattassa sīsam veṭhesi. Bodhisatto hatthasamphasseneva “nāyam manusso, devaputto eso”ti aññāsi. Veṭhanena veṭhitamatte sīse molīyam maṇiratanākārena dussasahassam abbhuggañchi, puna veṭhentassa dussasahassanti dasakkhattum veṭhentassa dasa dussasahassāni

abbhuggacchimsu. “Sīsam khuddakam, dussāni bahūni, katham abbhuggatānī”ti na cintetabbam. Tesu hi sabbamahantaṃ āmalakapupphappamāṇam¹, avasesāni kusumbakapupphappamāṇāni ahesum. Bodhisattassa sīsam kiṅjakkhagavacchitam viya kuyyakapuppham ahosi.

Athassa sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitassa sabbatālāvacaressu sakāni sakāni paṭibhānāni dassayantesu, brāhmaṇesu “jayanandā”ti-ādivacanehi, sūtamāgadhādīsu² nānappakārehi maṅgalavacanatthutighosehi sambhāventesu sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitam rathavaram abhiruhi. Tasmim samaye “Rāhulamātā puttam vijātā”ti sutvā Suddhodanamahārājā “puttassa me tuṭṭhim nivedethā”ti sāsanaṃ paṇi. Bodhisatto taṃ sutvā “rāhu jāto, bandhanaṃ jātan”ti āha. Rājā “kiṃ me putto avacā”ti pucchitvā taṃ vacanaṃ sutvā “ito paṭṭhāya me nattā Rāhulakumāroyeva nāma hotū”ti āha.

Bodhisattopi kho rathavaram āruyha mahantena yasena atimanoramena sirisobhaggena nagaram pāvisi. Tasmim samaye Kisāgotamī nāma khattiyakaññā uparipāsādaratalagatā nagaram padakkhiṇam kurumānassa bodhisattassa rūpasirim disvā pītisomanassajātā idaṃ udānam udānesi—

“Nibbutā nūna sā mātā, nibbuto nūna so pitā.

Nibbutā nūna sā nārī, yassāyam īdiso patī”ti.

Bodhisatto taṃ sutvā cintesi “ayam evamāha ‘evarūpaṃ atabhāvaṃ passantiyā mātu hadayaṃ nibbāyati, pitu hadayaṃ nibbāyati, pajāpatiyā hadayaṃ nibbāyatī’ti. Kismim nu kho nibbute hadayaṃ nibbutam nāma hotī”ti. Athassa kilesesu virattamānasassa etadahosi “rāgaggimhi nibbute nibbutam nāma hoti, dosaggimhi nibbute nibbutam nāma hoti, mohaggimhi nibbute nibbutam nāma hoti, mānadiṭṭhi-ādīsu sabbakilesadarathesu nibbutesu nibbutam nāma hoti. Ayam me sussavanaṃ sāvesi, aham hi nibbānam gavesanto carāmi, ajjeva mayā gharāvāsam chaḍḍetvā nikkhamma

1. Sāmalatāpupphappamāṇam (Sī, Syā, I)

2. Sūtamāghatantakādīsu (Syā, I), sutamaṅgalikādīsu (Ka)

pabbajitvā nibbānaṃ gavesituṃ vaṭṭati, ayaṃ imissā ācariyabhāgo hotū”ti kaṇṭhato omuñcitvā Kisāgotamiyā sataśahassagghanakaṃ muttāhāraṃ pesesi. Sā “Siddhatthakumāro mayi paṭibaddhacitto hutvā paṇṇākāraṃ pesesi”ti somanassajātā ahoṣi.

Bodhisattopi mahantena sirisobhaggena attano pāsādaṃ abhiruhitvā sirisayane nipajji. Tāvadeva ca naṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā naccagītādīsu susikkhitā devakaññā viya rūpasobhaggappattā itthiyo nānātūriyāni gahetvā samparivārayitvā abhiraṃpentiyo naccagītavādītāni payojayimsu. Bodhisatto kilesesu virattacittatāya naccādīsu anabhirato muhuttaṃ niddaṃ okkami. Tāpi itthiyo “yassatthāya mayaṃ naccādīni payojema, so niddaṃ upagato, idāni kimatthaṃ kilamāmā”ti gahitaggahitāni tūriyāni ajjhottharivā nipajjimsu, gandhatelappadīpā jhāyanti. Bodhisatto pabujjhivā sayanapiṭṭhe pallaṅkena nisinna addasa tā itthiyo tūriyabhaṇḍāni avattharivā niddāyantiyo—ekaccā paggharitakheḷā lālākilinnagattā, ekaccā dante khādantiyo, ekaccā kākacchantiyo, ekaccā vippalapantiyo, ekaccā vivaṭamukhā, ekaccā apagatavatthā pākāṭabībhacchasambādhaṭṭhānā. So tāsāṃ taṃ vippakāraṃ disvā bhīyoso mattāya kāmesu virattacitto ahoṣi. Tassa alaṅkatapaṭiyattaṃ Sakkabhavanasadisampi taṃ mahātalaṃ apaviddhanānākuṇapabharitaṃ¹ āmakasusānaṃ viya upaṭṭhāsi, tayo bhavā ādittagehasadisā khāyimsu, “upaddutaṃ vata bho, upassaṭṭhaṃ vata bho”ti udānaṃ pavattesi, ativiya pabbajjāya cittaṃ nami.

So “ajjeva mayā mahābhiniikkhamaṇaṃ nikkhamituṃ vaṭṭatī”ti sayanā uṭṭhāya dvārasamīpaṃ gantvā “ko etthā”ti āha. Ummāre sīsāṃ katvā nipanno Channo “ahaṃ ayyaputta Channo”ti āha. “Ahaṃ ajja mahābhiniikkhamaṇaṃ nikkhamitukāmo, ekaṃ me assaṃ kappehī”ti āha. So “sādhu devā”ti assabhaṇḍikaṃ gahetvā assasālaṃ gantvā gandhatelapadīpesu jalantesu sumanapaṭṭavitānassa heṭṭhā ramaṇīye bhūmibhāge ṭhitaṃ Kaṇḍakaṃ assarājānaṃ disvā “ajja mayā imameva kappetuṃ vaṭṭatī”ti Kaṇḍakaṃ kappesi. So kappiyamānova aññāsi “ayaṃ kappanā

---

1. Vippaviddhanānākuṇapabharitaṃ (Sī, I)

atigāḷhā, aññesu divasesu uyyānakīḷādigamane kappanā viya na hoti, mayhaṃ ayyaputto ajja mahābhinnikkhamanaṃ nikkhamitukāmo bhavissatī”ti. Tato tuṭṭhamānaso mahāhasitaṃ hasi, so saddo sakalanagaraṃ pattharivā gaccheyya, devatā pana taṃ saddaṃ nirumbhitvā¹ na kassaci sotuṃ adaṃsu.

Bodhisattopi kho Channaṃ pesetvāva “puttaṃ tāva passissāmi”ti cintetvā nisinnapallaṅkato uṭṭhāya rāhulamātāya vasanaṭṭhānaṃ gantvā gabbhadvāraṃ vivari. Tasmim̄ khaṇe antogabbhe gandhatelapadīpo jhāyati, rāhulamātā sumanamallikādīnaṃ pupphānaṃ ambaṇamattena abhippakinnasayane puttassa matthake hatthaṃ ṭhapetvā niddāyati. Bodhisatto ummāre pādaṃ ṭhapetvā ṭhitakova oloketvā “sacāhaṃ deviyā hatthaṃ apanetvā mama puttaṃ gaṇhissāmi, devī pabujjhissati, evaṃ me gamanantarāyo bhavissati, Buddho hutvāva āgantvā puttaṃ passissāmi”ti pāsādatalato otari. Yaṃ pana Jātakatṭhakathāyaṃ “tadā sattāhajāto Rāhulakumāro hotī”ti vuttaṃ, taṃ sesaṭṭhakathāsu natthi, tasmā idameva gahetabbaṃ.

Evaṃ bodhisatto pāsādatalā otarivā assasamīpaṃ gantvā evamāha “tāta Kaṇḍaka tvaṃ ajja ekarattim̄ maṃ tārāya, ahaṃ taṃ nissāya Buddho hutvā sadevakaṃ lokaṃ tāressāmi”ti. Tato ullaṅghitvā Kaṇḍakassa piṭṭhiṃ abhiruhi. Kaṇḍako gīvato paṭṭhāya āyāmena aṭṭhārasahattho hoti tadanucchavikena ubbedhena samannāgato thāmajavasampanno sabbaseto dhotasaṅkhasadiso. So sace haseyya vā padasaddaṃ vā kareyya, saddo sakalanagaraṃ avatthareyya. Tasmā devatā attano ānubhāvena tassa yathā na koci suṇāti, evaṃ hasitasaddaṃ sannirumbhitvā akkamana-akkamanapadavāre hatthatalāni upanāmesuṃ. Bodhisatto assavarassa piṭṭhivemajjhagato Channaṃ assassa vāladhiṃ gāhāpetvā aḍḍharattasamaye mahādvārasamīpaṃ patto. Tadā pana rājā “evaṃ bodhisatto yāya kāyaci velāya nagaradvāraṃ vivarivā nikkhamituṃ na sakkhissatī”ti dvīsu dvārakavātesu ekekaṃ purisasahassena vivaritabbaṃ kārāpesi. Bodhisatto thāmabalasampanno, hatthigaṇanāya koṭisahasahatthīnaṃ balaṃ dhāreti, putisagaṇanāya

---

1. Sannirujjhivā (Ka)

dasakoṭisahassapurisānam¹. So cintesi “sace dvāraṃ na vivariyati, ajja Kaṇḍakassa piṭṭhe nisinnova vāladhiṃ gahetvā ṭhitena Channena saddhimyeva kaṇḍakam ūrūhi nippīletvā aṭṭhārasahatthubbedham pākāraṃ uppatitvā atikkamessāmi”ti. Channopi cintesi “sace dvāraṃ na vivariyati, ahaṃ ayyaputtam khandhe nisīdāpetvā Kaṇḍakam dakkhiṇena hatthena kucchiyam parikkhipanto upakacchantare katvā pākāraṃ uppatitvā atikkamissāmi”ti. Kaṇḍakopi cintesi “sace dvāraṃ na vivariyati, ahaṃ attano sāmikam piṭṭhiyam yathānisinnaeva Channena vāladhiṃ gahetvā ṭhitena saddhimyeva ukkhipitvā pākāraṃ uppatitvā atikkamissāmi”ti. Sace dvāraṃ na avāpurīyittha, yathācintitameva tesu tīsu janesu aññataro sampādeyya. Dvāre adhivatthā devatā pana dvāraṃ vivari.

Tasmimyeva khaṇe māro “bodhisattam nivattessāmi”ti āgantvā ākāse ṭhito āha “mārisa mā nikkhama, ito te sattame divase cakkaratanam pātubhavissati, dvisahassaparittadīpaparivārānam catunnam mahādīpanam rajjam kāressasi, nivatta mārisā”ti. Kosi tvanti. Aham vasavattīti. “Māra jānāmaham mayham cakkaratanassa pātubhāvam, anathhikoham rajjena, dasasahasilokadhātum unnādetvā Buddho bhavissāmi”ti āha. Māro “ito dāni te paṭṭhāya kāmavitakkaṃ vā byāpādavitaṅkaṃ vā vihiṃsāvitakkaṃ vā cintitakāle jānissāmi”ti otārāpekkho chāyā viya anapagacchanto² anubandhi.

Bodhisattopi hatthagatam cakkavattirajjam khelapiṇḍam viya anapekkho chaḍḍetvā mahantena sakkārena nagarā nikkhami āsālhipuṇṇamāya uttarāsālhanakkhatte vattamāne. Nikkhamitvā ca puna nagaram oloketukāmo jāto. Evañca panassa citte uppannamattheyeva “mahāpurisa na tayā nivattitvā olokanakammaṃ katan”ti vadamānā viya mahāpathavī kulālacakkaṃ viya bhijjitvā parivatti. Bodhisatto nagarābhimukho ṭhatvā nagaram oloketvā tasmim pathavippadese Kaṇḍakanivattanacetiyatṭhānam dassetvā gantabbamaggābhimukham Kaṇḍakam katvā pāyāsi mahantena sakkārena uḷārena sirisobhaggena. Tadā kirassa devatā purato saṭṭhi ukkāsaḥassāni dhārayimṣu, pacchato saṭṭhi, dakkhiṇapassato saṭṭhi,

1. Dasapurisakoṭisahassānam (Sī, I)

2. Anugacchanto (Ka)

vāmapassato saṭṭhi, aparā devatā cakkavāḷamukhavatṭhiyaṃ aparimāṇā ukkā dhārayiṃsu, aparā devatā ca nāgasupaṇṇādayo ca dibbehi gandhehi mālāhi cuṇṇehi dhūmehi¹ pūjayamānā gacchanti. Pāricchattakapupphehi ceva mandāravapupphehi ca ghanameghavutṭhikāle dhārāhi viya nabham nīrantarāṃ ahoṣi, dibbāni saṃgītāni pavattiṃsu, samantato² aṭṭhasaṭṭhi tūriyasatasahassāni pavajjiṃsu, samuddakucchiyaṃ meghatthanitakālo viya Yugandharakucchiyaṃ sāgaranigghosakālo viya vattati.

Iminā sirisobhaggena gacchanto bodhisatto ekaratteneva tīṇi rajjāni atikkamma tiṃsayojanamattake Anomānadītiraṃ pāpuṇi. Kim pana asso tato paraṃ gantuṃ na sakkotīti? No na sakkoti. So hi ekaṃ cakkavāḷagabbhaṃ nābhiyā ṭhitacakkassa nemivatṭim maddanto viya antantena caritvā purepātarāsameva āgantvā attano sampāditāṃ bhattaṃ bhuñjitum samattho, tadā pana devanāgasupaṇṇādīhi ākāse ṭhatvā ossaṭṭhehi gandhamālādīhi yāva ūruppadesā sañchannaṃ sarīraṃ ākaḍḍhitvā gandhamālājaṭṭhaṃ chindantassa atippapaṇṇo ahoṣi, tasmā tiṃsayojanamattameva agamāsi. Atha bodhisatto nadītīre ṭhatvā Channaṃ pucchi “kinnāmā ayaṃ nadī”ti. Anomā nāma devatī. “Amhākampi pabbajjā anomā bhavissati”ti paṇhiyā ghaṭṭento assassa saññaṃ adāsi, asso uppatitvā aṭṭhūsabhavitthārāya nadiyā pārimatīre aṭṭhāsi.

Bodhisatto assaṭṭhitto oruyha rajatapaṭṭasadise vālukāpuline ṭhatvā Channaṃ āmantesi “samma Channa tvaṃ mayhaṃ ābharaṇāni ceva Kaṇḍakaṇca ādāya gaccha, ahaṃ pabbajissāmi”ti. Ahampi deva pabbajissāmiti. Bodhisatto “na labbhā tayā pabbajitum, gaccha tvaṃ”ti tikkhattum paṭibāhitvā ābharaṇāni ceva aṇḍakaṇca paṭicchāpetvā cintesi “ime mayhaṃ kesā samaṇasārubbā na hontī”ti³. Añño bodhisattassa kese chinditum yuttarūpo natthi, tato “sayameva khaggena chindissāmi”ti dakkhiṇena hatthena asim gāhitvā vāmahatthena

---

1. Dhūpehi (Sī, Syā)

2. Samantato aṭṭha tūriyāni saṭṭhi tūriyānīti (Sī, I), samantato aṭṭha tūriyānīti (Ka)

3. Na hontī (Sī)

moḷiyā saddhim cūlaṃ gahetvā chindi, kesā dvaṅgulamattā hutvā dakkhiṇato āvattamānā sīsaṃ allīyimsu. Tesāṃ yāvajīvaṃ tadeva pamāṇaṃ ahosi, massu ca tadanurūpaṃ, puna kesamassu-ohāraṇakiccaṃ nāma nāhosi. Bodhisatto saha moḷiyā cūlaṃ gahetvā “sacāhaṃ Buddho bhavissāmi, ākāse tiṭṭhatu, no ce, bhūmiyaṃ patatū”ti antalikkhe khipi. Taṃ cūlāmaṇiveṭhanaṃ yojanappamāṇaṃ ṭhānaṃ gantvā ākāse aṭṭhāsi. Sakko devarājā dibbacakkhunā oloketvā yojaniyaratanaṅkaṇṇakena¹ sampaṭicchitvā Tāvatiṃsabhavane Cūlāmaṇicetiyaṃ nāma patitiṭṭhāpesi.

Chetvāna moḷiṃ varagandhavāsitaṃ,
Vehāyasaṃ ukkhipi aggapuggalo.
Sahassanetto sirasā paṭiggahi,
Suvaṇṇacaṅkaṇṇavarena vāsavoti.

Puna bodhisatto cintesi “imāni kāsikavatthāni mayhaṃ na samaṇasārūppāni”ti. Athassa Kassapabuddhakāle purāṇasahāyako ghaṭṭikāramahābrahmā ekaṃ Buddhantaraṃ jaraṃ² apattena mittabhāvena cintesi “ajja me sahāyako mahābhinnikkhimaṃ nikkhanto, samaṇaparikkhāramassa gahetvā gacchissāmi”ti.

“Ticīvaraṇca patto ca, vāsī sūci ca bandhanaṃ.

Parissāvanena aṭṭhete, yuttayogassa bhikkhuno”ti—

Ime aṭṭha samaṇaparikkhāre āharitvā adāsi. Bodhisatto arahaddhajaṃ nivāsetvā uttamapabbajjāvesaṃ gaṇhitvā “Channa mama vacanena mātāpitūnaṃ ārogyaṃ vadehī”ti vatvā uyyojesi. Channo bodhisattaṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi. Kaṇḍako pana channaena saddhim mantayamānassa bodhisattassa vacanaṃ suṇanto ṭhatvā “natthi dāni mayhaṃ puna sāmīno dassanaṃ”ti cakkhupathaṃ vijahanto sokaṃ adhvāsetuṃ asakko hadayena phalitena kālaṃ katvā Tāvatiṃsabhavane Kaṇḍako nāma devaputto hutvā nibbatti. Channassa paṭhamaṃ ekova

1. Yojaniyaratanaṅkaṇṇakena (Sī, I)

2. Vināsabhāvaṃ (Ka)

soko ahosi, Kaṇḍakassa pana kālakiriyāya dutiyena sokena pīlito rodanto paridevanto nagaram agamāsi.

Bodhisattopi pabbajitvā tasmimyeva padese Anupiyam nāma ambavanam atthi, tattha sattāham pabbajjāsukhena vītināmetvā ekadivaseneva timsayojanamaggaṃ padasā gantvā Rājagaham pāvisi. Pavisitvā sapadānam piṇḍāya cari, sakalanagaram bodhisattassa rūpadassanena Dhanapālakena pavitṭharājagaham viya Asurindena pavitṭhadevanagaram viya ca saṅkhobham agamāsi. Rājapurisā gantvā “deva evarūpo nāma satto nagare piṇḍāya carati, ‘devo vā manusso vā nāgo vā supaṇṇo vā ko nāmeso’ti na jānāmā”ti ārocesum. Rājā pāsadatale thatvā mahāpurisam disvā acchariyabbhutaajāto purise āṇāpesi “gacchatha bhaṇe, vīmaṃsatha, sace amanusso bhavissati, nagarā nikkhamitvā antaradhāyissati, sace devatā bhavissati, ākāsenā gacchissati, sace nāgo bhavissati, pathaviyam nimujjitvā gamissati, sace manusso bhavissati, yathāladdham bhikkham paribhuñjissati”ti.

Mahāpurisopi kho missakabhattam saṃharitvā “alam me ettakam yāpanāyā”ti ñatvā pavitṭhadvāreneva nagarā nikkhamitvā Paṇḍavapabbatacchāyāya puratthābhimukkho nisīditvā āhāram paribhuñjituṃ āraddho. Athassa antāni parivattitvā mukhena nikkhamanākārappattāni viya ahesum. Tato tena attabhāvena evarūpassa āhārassa cakkhunāpi adiṭṭhapubbatāya tena paṭikūlāhārena aṭṭiyamāno evam attanāva attānam ovadi “Siddhattha tvam sulabhannapāne kule tivassikagandhasālibhojanam nānaggarasehi bhuñjanaṭṭhāne nibbattitvāpi ekam paṃsukūlikam disvā ‘kadā nu kho ahampi evarūpo hutvā piṇḍāya caritvā bhuñjissāmi, bhavissati nu kho me so kālo’ti cintetvā nikkhanto, idāni kiṃ nāmetam karosī”ti. Evam attanāva attānam ovaditvā nibbikāro hutvā āhāram paribhuñji.

Rājapurisā tam pavattim disvā gantvā rañño ārocesum. Rājā dūtavacanam sutvā vegena nagarā nikkhamitvā bodhisattassa santikam gantvā iriyāpathasmimyeva pasīditvā bodhisattassa sabbam issariyam

niyyādesi. Bodhisatto “mayham mahārāja vatthukāmehi vā kilesakāmehi vā attho natthi, aham paramābhisambodhim patthayanto nikkhanto”ti āha. Rājā anekappakāram yācantopi tassa cittam alabhitvā “addhā tvam Buddho bhavissasi, Buddhabhūtena pana te paṭhamam mama vijitam āgantabban”ti paṭiññam gaṇhi. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana “pabbajjam kittayissāmi, yathā pabbaji cakkhumā”ti imam **Pabbajjasuttam**¹ saddhim Aṭṭhakathāya oloketvā veditabbo.

Bodhisattopi rañño paṭiññam datvā anupubbena cārikam caramāno Ālāraṅca Kālāmam Udakaṅca Rāmaputtam upasaṅkamitvā samāpattiyo nibbattetvā “nāyam maggo bodhāyā”ti tampi samāpattibhāvanam analaṅkaritvā sadevakassa lokassa attano thāmaṅvīriyasandassanattam mahāpadhānam padahitukāmo Uruvelam gantvā “ramaṅīyo vatāyam bhūmibhāgo”ti tattheva vāsam upagantvā mahāpadhānam padahi. Tepi kho Koṇḍaññappamukhā paṅca pabbajitā gāmanigamarājadhānisu bhikkhāya carantā tattha bodhisattam sampāpuṅimsu. Atha nam chabbassāni mahāpadhānam padahantam “idāni Buddho bhavissati, idāni Buddho bhavissati”ti pariveṇasammajjanādikāya vattapaṭipattiyā upaṭṭhahamānā santi kāvacarāvassa ahesum. Bodhisattopi kho “koṭippattam dukkarakāriyam karissāmi”ti ekatilaṅḍulādīhipi vītināmesi, sabbasopi āhārūpacchedam akāsi, devatāpi lomakūpehi ojam upasaṅgharamānā paṭikkhipi².

Athassa tāya nirāhāratāya paramakasimānappattakāyassa³ suvaṇṇavaṇṇo kāyo kālavaṇṇo ahoṣi, bāttimsa mahāpurisalakkhaṇāni paṭicchannāni ahesum. Appekadā appāṇakam jhānam jhāyanto mahāvedanāhi abhitunno visaññibhūto caṅkamanakoṭiyam patati. Atha nam ekaccā devatā “kālakato samaṇo Gotamo”ti vadanti, ekaccā “vihāroveso arahatan”ti⁴ āhaṃsu. Tattha yāsam “kālakato”ti ahoṣi, tā gantvā Suddhodanamahārājassa ārocesum “tumhākam putto kālakato”ti. Mama putto Buddho hutvā kālakato, ahutvāti. Buddho bhavitum nāsakkhi, padhānabhūmiyaṅveva

1. Khu 1. 140 piṭṭhe Suttanipāte.

2. Pakkhipimsu (Ka)

3. Paramakisappattakāyassa (Ka)

4. Nirāhāratāya mucchito esoti (Ka) Ma-Ṭṭha 2. 190 piṭṭhe pana passitabbari.

patitvā kālakatoti. Idam sutvā rājā “nāham saddahāmi, mama puttassa bodhim appatvā kālakiriyā nāma natthi”ti paṭikkhipi. Kasmā pana rājā na saddahatīti? Kāḷadevīlatāpasassa vandāpanadivase jamburukkhamūle ca pāṭihāriyānam diṭṭhattā.

Puna bodhisatte saññam paṭilabhitvā uṭṭhite tā devatā gantvā “arogo te mahārāja putto”ti ārocenti. Rājā “jānāmahaṃ puttassa amaraṇabhāvan”ti vadati. Mahāsattassa chabbassāni dukkarakāriyam karontassa ākāse gaṇṭhikaraṇakālo viya ahosi. So “ayam dukkarakārikā nāma bodhāya maggo na hoti”ti oḷārikam āhāram āhāretum gāmanigamesu piṇḍāya caritvā āhāram āhari, athassa bāttimsa mahāpurisalakkhaṇāni pākatikāni ahesum, kāyo suvaṇṇavaṇṇo ahosi. Pañcavaggiyā bhikkhū “ayam chabbassāni dukkarakārikam karontopi sabbaññutam paṭivijjhītum nāsakkhi, idāni gāmādīsū piṇḍāya caritvā oḷārikam āhāram āhariyamāno kim sakkhissati, bāhuliko esa padhānavibbhanto, sīsam nhāyitukāmassa ussāvabindutakkanam viya amhākam etassa santikā visesatakkanam, kim no iminā”ti mahāpurisam pahāya attano attano pattacīvaram gahetvā aṭṭhārasayojanamaggaṃ gantvā Isipatanam pavisiṃsu.

Tena kho pana समयena Uruvelāyam Senānigame Senānikuṭumbikassa¹ gehe nibbattā Sujātā nāma dārikā vayappattā ekasmiṃ nigrodharukkhe patthanam akāsi “sace samajātikam kulagharam gantvā paṭhamagabbhe puttam labhissāmi, anusamvaccharam te satahassapariccāgena balikammaṃ karissāmi”ti. Tassā sā patthanā samijjhi. Sā mahāsattassa dukkarakārikam karontassa chaṭṭhe vasse² paripuṇṇe visākhapuṇṇamāyam balikammaṃ kātukāmā hutvā puretaram dhenusahassam laṭṭhimadhukavane carāpetvā tāsam khīram pañca dhenusatāni pāyetvā tāsam khīram aḍḍhatiyānīti evam yāva soḷasannaṃ dhenūnam khīram aṭṭha dhenuyo pivanti, tāva khīrassa bahalatañca madhuratañca ojavantatañca patthayamānā khīraparivattanam nāma akāsi. Sā visākhapuṇṇamadivase “pātova balikammaṃ karissāmi”ti rattiyā paccūsasamayam paccuṭṭhāya tā aṭṭha dhenuyo duhāpesi.

1. Senānigame Senānikuṭumbikassa (Sī, I) Ma-Ṭṭha 2. 79 piṭṭhepi passitabbam.

2. Chabbasse (Ka)

vacchakā dhenūnaṃ thanamūlaṃ nāgamim̐su, thanamūle pana navabhājane upanītamatte¹ attano dhammatāya khīradhārā pavattim̐su. Tam acchariyaṃ disvā Sujātā sahattheneva khīraṃ gahetvā navabhājane pakkhipitvā sahattheneva aggim̐ katvā pacitum̐ ārabhi.

Tasmim̐ pāyāse paccamāne mahantamahantā pubbulā² uṭṭhahitvā dakkhiṇāvattā hutvā sañcaranti, ekaphusitampi bahi na patati, uddhanato appamattakopi dhūmo na uṭṭhahati. Tasmim̐ samaye cattāro lokapālā āgantvā uddhane ārakkham̐ gaṇhim̐su, mahābrahmā chattaṃ dhāresi, Sakko alātāni samānento aggim̐ jālesi. Devatā dvisahassadīparivāresu catūsu mahādīpesu devānañca manussānañca upakappana-ojaṃ attano devānubhāvena daṇḍakabaddham̐ madhupaṭalaṃ piḷetvā madhum̐ gaṇhamānā viya saṃharitvā tattha pakkhipim̐su. Aññesu hi kālesu devatā kabaḷe kabaḷe ojaṃ pakkhipanti, sambodhidivase ca pana parinibbānadivase ca ukkhaliyaṃyeva pakkhipanti. Sujātā ekadivaseyeva³ tattha attano pākātāni anekāni acchariyāni disvā Puṇṇaṃ dāsim̐ āmantesi “amma Puṇṇe ajja amhākaṃ devatā ativiya pasannā, mayā ettake kāle evarūpaṃ acchariyaṃ nāma na diṭṭhapubbaṃ, vegena gantvā devaṭṭhānaṃ paṭijaggāhī”ti. Sā “sādhu ayye”ti tassā vacanaṃ sampaṭicchitvā turitaturitā rukkhamūlaṃ agamāsi.

Bodhisattopi kho tasmim̐ rattibhāge pañca mahāsupine disvā pariggaṇhanto “nissamsayenāhaṃ ajja Buddho bhavissāmi”ti katasanniṭṭhāno tassā rattiyā accayena katasarīrapaṭijaggano bhikkhācārakālaṃ āgamayamāno pātova āgantvā tasmim̐ rukkhamūle nisīdi attano pabhāya sakalarukkham̐⁴ obhāsayaṃmāno. Atha kho sā puṇṇā āgantvā addasa bodhisattaṃ rukkhamūle pācīnalokadhātum̐ olokayamaṇaṃ nisinnaṃ, sarīrato cassa nikkhantāhi pabhāhi sakalarukkham̐ suvaṇṇavaṇṇaṃ. Disvā tassā etadahosi “ajja amhākaṃ devatā rukkhatō oruyha sahattheneva balikammaṃ sampaṭicchitum̐ nisinnā maññe”ti ubbegappattā hutvā vegenāgantvā Sujātāya etamatthaṃ ārocesi.

1. Navabhājanesu upanītamattesu (Syā, Ka)

3. Ekadivaseneva (Sī, Syā, I)

2. Bubbulā (Sī, I)

4. Sakalarukkhamūlaṃ (Ka)

Sujātā tassā vacanaṃ sutvā tuṭṭhamānasā hutvā “ajja dāni paṭṭhāya mama jeṭṭhadhītuṭṭhāne tiṭṭhāhī”ti dhītu anucchavikaṃ sabbālaṅkāraṃ adāsi. Yasmā pana Buddhabhāvaṃ pāpuṇanadivase satasahassagghanikaṃ suvaṇṇapātim laddhuṃ vaṭṭati, tasmā sā “suvaṇṇapātiyaṃ pāyāsaṃ pakkhipissāmi”ti cittaṃ uppādetvā satasahassagghanikaṃ suvaṇṇapātim nīharāpetvā tattha pāyāsaṃ pakkhipitukāmā pakkabhājanāṃ āvajjesi, sabbo pāyāso padumapattā udakaṃ viya vinivattitvā pātiyaṃ patiṭṭhāsi, ekapātipūramattova ahosi. Sā taṃ pātim aññāya suvaṇṇapātiyā paṭikujjitvā odātavatthena¹ veṭhetvā sabbālaṅkārehi attabhāvaṃ alaṅkaritvā taṃ pātim attano sīse ṭhapetvā mahantena ānubhāvena nigrodharukkhamūlaṃ gantvā bodhisattaṃ oloketvā balavasomanassajātā “rukkhadevatā”ti saññāya diṭṭhaṭṭhānato paṭṭhāya onatonatā gantvā sīsato pātim otāretvā vivaritvā suvaṇṇabhīṅkārena gandhapupphavāsitaṃ udakaṃ gahetvā bodhisattaṃ upagantvā aṭṭhāsi. Ghaṭikāramahābrahmunā dinno mattikāpatto ettakaṃ addhānaṃ bodhisattaṃ avijahitvā tasmim khaṇe adassanaṃ gato, bodhisatto pattāṃ apassanto dakkhiṇahatthaṃ pasāretvā udakaṃ sampaṭicchi. Sujātā saheva pātiyā pāyāsaṃ mahāpurisassa hatthe ṭhapesi, mahāpuriso Sujātaṃ olokesi. Sā ākāraṃ sallakkhetvā “ayya mayā tumhākaṃ pariccattaṃ, gaṇhitvā yathārucaṃ gacchathā”ti vanditvā “yathā mayhaṃ manoratho nipphanno, evaṃ tumhākampi nipphajjatū”ti vatvā satasahassagghanikāya suvaṇṇapātiyā purāṇapaṇṇe viya anapekkhā² hutvā pakkāmi.

Bodhisattopi kho nisinnaṭṭhānā uṭṭhāya rukkhaṃ padakkhiṇaṃ katvā pātim ādāya Nerañjarāya tīraṃ³ gantvā anekesaṃ bodhisattasahassānaṃ abhisambujjhanadivase otarivā nhānaṭṭhānaṃ Suppatiṭṭhitatitthaṃ nāma atthi, tassa tīre pātim ṭhapetvā otarivā nhatvā anekabuddhasatasahassānaṃ nivāsanaṃ arahaddhajaṃ nivāsetvā puratthābhimukho nisīditvā ekaṭṭhitālapakkappamaṇe ekūnapaññāsa piṇḍe katvā sabbaṃ appodakaṃ madhupāyāsaṃ paribhuñji. So eva hissa Buddhabhūtaṃ sattaṃ sattaṃ Bodhimaṇḍe vasantassa ekūnapaññāsa divasāni āhāro ahosi, ettakaṃ

---

1. Vasana (Sī, I)

2. Purāṇapaṇṇaṃ viya pariccajitvā anapekkhā (Ka)

3. Nerañjarābhimukhaṃ (Ka)

kālaṃ neva añño āhāro atthi, na nhānaṃ, na mukhadhovanāṃ, na sarīravaḷaṅjo, jhānasukhena maggasukhena phalasukhena ca vītināmesi. Taṃ pana pāyāsaṃ paribhuñjitvā suvaṇṇapātiṃ gahetvā “sacāhaṃ ajja Buddho bhavituṃ sakkhissāmi, ayaṃ pāti paṭisotaṃ gacchatu, no ce sakkhissāmi, anusotaṃ gacchatū”ti vatvā nadīsote pakkhipi. Sā sotaṃ chindamānā nadīmajjhaṃ gantvā majjhamajjhaṭṭhāneneva jvasampanno asso viya asīhatthamattaṭṭhānaṃ paṭisotaṃ gantvā ekasmiṃ āvaṭṭe nimujjitvā kāḷanāgarājabhavanaṃ gantvā tiṇṇaṃ Buddhānaṃ paribhogapātiyo “kili kili”ti ravaṃ kārayamānā paharivāva tāsāṃ sabbaheṭṭhimā hutvā aṭṭhāsi. Kāḷo nāgarājā taṃ saddaṃ sutvā “hiyyo eko Buddho nibbatto, puna ajja eko nibbatto”ti vatvā anekehi padasatehi thutiyo vadamāno utṭhāsi. Tassa kira mahāpathaviyā ekayojanatigāvutappamāṇaṃ nataṃ pūretvā ārohanakālo “ajja vā hiyyo vā”ti sadiso ahoṣi.

Bodhisatto pi nadītīraṃhi supupphitasālavane divāvihāraṃ katvā sāyanhasamaye pupphānaṃ vaṇṇato muccanakāle devatāhi alaṅkatena aṭṭhūsabhavitthārena maggena siho viya vijambhamāno Bodhirukkhābhimukho pāyāsi. Nāgayakkhasupaṇṇādayo dibbehi gandhapupphādīhi pūjayiṃsu, dibbasāṅgītādīni pavattayiṃsu, dasasahassī lokadhātu ekagandhā ekamālā ekasādhukārā ahoṣi. Tasmīṃ samaye Sotthiyo nāma¹ tiṇahārako tiṇaṃ ādāya paṭipathe āgacchanto mahāpurisassa ākāraṃ ñatvā aṭṭha tiṇamuṭṭhiyo adāsi. Bodhisatto tiṇaṃ gahetvā Bodhimaṇḍaṃ āruyha dakkhiṇadisābhāge uttarābhimukho aṭṭhāsi, tasmīṃ khaṇe dakkhiṇacakkavāḷaṃ osīditvā heṭṭhā Avīcisampattaṃ viya ahoṣi, uttaracakkavāḷaṃ ullaṅghitvā upari Bhavaggappattaṃ viya ahoṣi. Bodhisatto “idaṃ sambodhiṃ pāpuṇaṇaṭṭhānaṃ na bhavissati maññe”ti padakkhiṇaṃ karonto pacchimadisābhāgam gantvā puratthābhimukho aṭṭhāsi, tato pacchamacakkavāḷaṃ osīditvā heṭṭhā Avīcisampattaṃ viya ahoṣi, puratthimacakkavāḷaṃ ullaṅghitvā upari Bhavaggappattaṃ viya ahoṣi. Thitaṭṭhitatṭhāne kirassa nemivaṭṭipariyante akkante nābhiyā patiṭṭhitamahāsakaṭacakkāṃ

---

1. Suddhiyo nāma(Ka)

viya mahāpathavī onatunnatā ahoṣi. Bodhisatto “idampi sambodhiṃ pāpuṇaṇaṭṭhānaṃ na bhavissati maññe”ti padakkhiṇaṃ karonto uttaradisābhāgaṃ gantvā dakkhiṇābhimukho aṭṭhāsi, tato uttaracakkavāḷaṃ osīditvā heṭṭhā Avīcisampattaṃ viya ahoṣi, dakkhiṇacakkavāḷaṃ ullaṅghitvā upari Bhavaggappattaṃ viya ahoṣi. Bodhisatto “idampi sambodhiṃ pāpuṇaṇaṭṭhānaṃ na bhavissati maññe”ti padakkhiṇaṃ karonto puratthimadisābhāgaṃ gantvā pacchimābhimukho aṭṭhāsi. Puratthimadisābhāge pana sabbabuddhānaṃ pallaṅkaṭṭhānaṃ, taṃ neva chambhati, na kampati. Mahāsatto “idaṃ sabbabuddhānaṃ avijahitaṃ acalaṭṭhānaṃ kilesapañjaravidhamaṇaṇaṭṭhānaṃ”ti ñatvā tāni tiṇāni agge gahetvā cālesi, tāvadeva cuddasahattho pallaṅko ahoṣi. Tānipi kho tiṇāni tathārūpena saṅghānena saṅghahimsu¹, yathārūpaṃ sukusalopi cittaḱāro vā potthakāro vā ālikhitumpi samattho natthi. Bodhisatto bodhikkhandhaṃ piṭṭhito katvā puratthābhimukho daḷhamānaso hutvā—

“Kāmaṃ taco ca nhāru ca, aṭṭhi ca avasissatu.

Upasussatu nissesam, sarīre maṃsalohitaṃ.

Na tvevāhaṃ sammāsambodhiṃ appatvā imaṃ pallaṅkaṃ bhindissāmi”ti asanisatasannipātenapi abhejjarūpaṃ Aparājītapallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi.

Tasmiṃ samaye māro devaputto “Siddhatthakumāro mayhaṃ vasaṃ atikkamitukāmo, na dānissa atikkamituṃ dassāmi”ti mārabalassa santikaṃ gantvā etamatthaṃ ārocetvā māraghosanaṃ nāma ghosāpetvā mārabalaṃ ādāya nikkhami. Sā mārasenā mārasa purato dvādasayojanā hoti, dakkhiṇato ca vāmato ca dvādasayojanā, pacchato yāva cakkavāḷapariyantaṃ katvā ṭhitā, uddhaṃ navayojanubbedhā, yassā unnadantiyā unnādasaddo yojanasahassato paṭṭhāya pathavi-undriyanasaddo² viya suyyati. Atha māro devaputto diyaddhayaḱojanasatikāṃ Girimekhalāṃ nāma hatthiṃ abhiruhitvā bāhusahassaṃ māpetvā nānāvudhāni aggahesi. Avasesāyapi māraparisāya dve janā ekasadisāṃ āvudhaṃ na gaṇhimsu, nānappakāraḱaṇṇā nānappakāramukhā hutvā mahāsattaṃ ajjhotttharamānā āgamimsu.

1. Santharimsu (Ka)

2. Pathavi-udriyanasaddo (Sī, I)

Dasasahassacakkavāḷadevatā pana mahāsattassa thutiyo vadamānā aṭṭhaṃsu, Sakko devarājā Vijayuttarasaṅkham dhamamāno aṭṭhāsi. So kira saṅkho vīśahatthasatiko hoti, sakim vātaṃ gāhāpetvā dhamanto¹ cattāro māse saddaṃ karitvā nissaddo hoti. Mahākāḷanāgarājā atirekapadasatena vaṇṇaṃ vadanto aṭṭhāsi, mahābrahmā setacchattaṃ dhārayamāno aṭṭhāsi. Mārābale pana Bodhimaṇḍaṃ upasaṅkamante² tesam ekopi ṭhātuṃ nāsakkhi, sammukhasammukhaṭṭhāneneva palāyimsu. Kāḷo nāgarājā pathaviyaṃ nimujjitvā pañcayojanasatikaṃ mañjermanāgabhavanaṃ gantvā ubhohi hatthehi mukhaṃ pidahitvā nipanno, Sakko Vijayuttarasaṅkham piṭṭhiyaṃ katvā cakkavāḷamukhavaṭṭhiyaṃ aṭṭhāsi, mahābrahmā setacchattaṃ cakkavāḷakoṭiyaṃ ṭhapetvā brahmalokameva agamāsi. Ekā devatāpi ṭhātuṃ samatthā nāhosi, mahāpuriso ekakova nisīdi.

Māropi attano parisam āha “tātā Suddhodanaputtena Siddhatthena sadiso añño puriso nāma natthi, mayaṃ sammukhā yuddhaṃ dātuṃ na sakkhissāma, pacchābhāgena dassāma”ti. Mahāpurisopi tīṇi passāni oloketvā sabbadevatānaṃ palātattā suññāni addasa. Puna uttarapassena mārābalaṃ ajjhottharamānaṃ disvā “ayaṃ ettako jano maṃ ekakaṃ sandhāya mahantaṃ vāyāmaṃ parakkamaṃ karoti, imasmiṃ ṭhāne mayhaṃ mātā vā pitā vā bhātā vā añño vā koci ñātako natthi, imā pana dasa pāramiyova mayhaṃ dīgharattaṃ puṭṭhaparijanasadisā, tasmā pāramiyova phalakaṃ katvā pāramisattheneva paharitvā ayaṃ balakāyo mayā viddhaṃsetuṃ vaṭṭati”ti dasa pāramiyo āvajjamāno nisīdi.

Atha kho māro devaputto “eteneva Siddhatthaṃ palāpessāmi”ti **vātamaṇḍalam** samuṭṭhāpesi, taṅkhaṇāmyeva puratthimādibhedā vātā samuṭṭhahitvā aḍḍhayaोजना-ekayojanaadvijoyanatiyojanappamāṇāni pabbatakūṭāni padāletvā vanagaccharukkhādīni ummūletvā samantā gāmanigame cuṇṇavicuṇṇaṃ kātuṃ samatthāpi mahāpurisassa puññatejena vihatānubhāvā bodhisattaṃ patvā cīvarakaṇṇamattampi cāletuṃ nāsakkhimsu. Tato “udakena naṃ ajjhottharivā māressāmi”ti

---

1. Dhamamāno (?)

2. Upasaṅkamante upasaṅkamante (Sī, I)

mahāvassam samuṭṭhāpesi, tassānubhāvena uparūpari satapaṭalasaḥassapaṭalādibhedā valāhakā uṭṭhahitvā vassimsu. Vuṭṭhidhārāvegena pathavī chiddā ahoṣi. Vanarukkadhānaṃ uparibhāgena mahāmegho āgantvā mahāsattassa cīvare ussāvabinduṭṭhānamattampi¹ temetuṃ nāsakkhi. Tato **pāsāṇavassam** samuṭṭhāpesi, mahantāni mahantāni pabbatakūṭāni dhūmayantāni pajjalantāni ākāsenāgantvā bodhisattam patvā dibbamālāguḷabhāvaṃ āpajjimsu. Tato **paharaṇavassam** samuṭṭhāpesi, ekatodhārā-ubhatodhārā-asisattikhurappādayo dhūmayantā pajjalantā ākāsenāgantvā bodhisattam patvā dibbapupphāni ahesuṃ. Tato **aṅgāravassam** samuṭṭhāpesi, kiṃ sukavaṇṇā aṅgārā ākāsenāgantvā bodhisattassa pādamūle dibbapupphāni hutvā vikiriṃsu. Tato **kukkuḷavassam** samuṭṭhāpesi, accuṇho aggivaṇṇo kukkuḷo ākāsenāgantvā bodhisattassa pādamūle dibbacandanacuṇṇam hutvā nipatī. Tato **vālukāvassam** samuṭṭhāpesi, atisukhumavālukā dhūmayantā pajjalantā ākāsenāgantvā bodhisattassa pādamūle dibbapupphāni hutvā nipatiṃsu. Tato **kalalavassam** samuṭṭhāpesi, taṃ kalalaṃ dhūmayantaṃ pajjalantaṃ ākāsenāgantvā bodhisattassa pādamūle dibbavilepanaṃ hutvā nipatī. Tato “iminā bhimsetvā siddhatthaṃ palāpessāmi”ti **andhakāram** samuṭṭhāpesi, taṃ caturaṅgasamannāgataṃ viya mahātamaṃ hutvā bodhisattam patvā sūriyappabhāvihataṃ viya andhakāram antaradhāyi.

Evam māro imāhi navahi vātavassapāsāṇapaharaṇa-aṅgārakukkuḷavālukākālala-andhakāravuṭṭhīhi bodhisattam palāpetuṃ asakkonto “kiṃ bhaṇe tiṭṭhatha, imaṃ Siddhatthakumāraṃ gaṇhatha hanatha palāpethā”ti parisam āṇāpetvā sayampi Girimekhalassa hatthino khandhe nisinnō cakkāvudhaṃ ādāya bodhisattam upasaṅkamitvā “Siddhattha uṭṭhāhi etasmā pallaṅkā, nāyaṃ tuyhaṃ pāpuṇāti, mayhaṃ eva pāpuṇāti”ti āha. Mahāsatto tassa vacanaṃ sutvā avoca “māra neva tayā dasa pāramiyo pūritā, na upapāramiyo, na paramatthapāramiyo, nāpi pañca mahāpariccāgā pariccattā, na nātattacariyā, na lokattacariyā, na buddhicariyā pūritā,

---

1. Ussāvabindupatanamattampi (Syā), ussāvabindugaṇhamattampi (Ka)

sabbā tā mayāyeva pūritā, tasmā nāyaṃ pallaṅko tuyhaṃ pāpuṇāti,
mayheveso pāpuṇāti”ti.

Māro kuddho kodhavegaṃ asahanto mahāpurisassa cakkāvudhaṃ
vissajjesi, taṃ tassa dasa pāramiyo āvajjentassa uparibhāge mālāvitānaṃ
hutvā aṭṭhāsi. Taṃ kira khuradhāracakkāvudhaṃ aññadā tena kuddhena
vissatṭhaṃ ekaghanapāsāṇatthambhe vaṃsakaḷāre viya chindantaṃ gacchati,
idāni pana tasmim̃ mālāvitānaṃ hutvā ṭhite avasesā māraparisā “idāni
pallaṅkato vuṭṭhāya palāyissatī”ti mahantamahantāni selakūṭāni vissajjesuṃ,
tānipi mahāpurisassa dasa pāramiyo āvajjentassa mālāguḷabhāvaṃ āpajjitvā
bhūmiyaṃ patimsu. Devatā cakkavāḷamukhavaṭṭiyaṃ ṭhitā gīvaṃ pasāretvā
sīsaṃ ukkhipitvā “naṭṭho vata bho Ciddhatthakumārassa rūpaggappatto
attabhāvo, kiṃ nu kho karissatī”ti olokenti.

Tato mahāpuriso “pūritapāramīnaṃ bodhisattānaṃ
abhisambujjhanadivase pattapallaṅko mayhaṃva pāpuṇāti”ti vatvā ṭhitaṃ
māraṃ āha “māra tuyhaṃ dānassa dinnabhāve ko sakkhī”ti. Māro “ime
ettakā janā sakkhino”ti mārabalābhimukhaṃ hatthaṃ pasāresi. Tasmim̃
khaṇe māraparisāya “ahaṃ sakkhī, ahaṃ sakkhī”ti pavattasaddo pathavi-
undriyanasaddasadiso ahosi. Atha māro mahāpurisaṃ āha “Siddhattha
tuyhaṃ dānassa dinnabhāve ko sakkhī”ti. Mahāpuriso “tuyhaṃ tāva dānassa
dinnabhāve sacetanā sakkhino, mayhaṃ pana imasmim̃ ṭhāne sacetano koci
sakkhī nāma natthi, tiṭṭhatu tāva me avasesattabhāvesu dinnadānaṃ,
Vessantarattabhāve pana ṭhatvā mayhaṃ sattasatakamahādānassa
dinnabhāve ayaṃ acetanāpi ghanamahāpathavī sakkhī”ti
cīvaragabbhantarato dakkhiṇahatthaṃ abhinīharitvā “vessantarattabhāve
ṭhatvā mayhaṃ sattasatakamahādānassa dinnabhāve tvaṃ sakkhī na
sakkhī”ti mahāpathavi-abhimukhaṃ hatthaṃ pasāresi. Mahāpathavī “ahaṃ
te tadā¹ sakkhī”ti viravasatena viravasahassena viravasatasahassena
mārabalaṃ avattharamānā viya unnadi.

---

1. Dānassa (Ka)

Tato mahāpurise “dinnam te Siddhattha mahādānam uttamadānam”ti Vessantaradānam sammasante diyaḍḍhayojanasatiko Girimekhalahatthi jaṇṇukehi pathaviyam patitṭhāsi, māraparisā disāvidisā palāyi, dve ekamaggena gatā nāma natthi, sīsābharaṇāni ceva nivatthavatthāni¹ ca pahāya sammukhasammukhadisāhiyeva palāyimsu. Tato devasaṅghā palāyamānam mārabalam disvā “mārassa parājayo jāto, Siddhatthakumārassa jayo, jayapūjam karissāmā”ti nāgā nāgānam supaṇṇā supaṇṇānam devatā devatānam brahmāno brahmānam ugghosetvā² gandhamālādihatthā mahāpurisassa santikaṃ Bodhipallaṅkaṃ agamaṃsu.

Evam gatesu ca pana tesu—

Jayo hi Buddhassa sirīmato ayam,
Mārassa ca pāpimato parājayo.
Ugghosayum³ Bodhimaṇḍe pamoditā,
Jayam tadā nāgagaṇā Mahesino.

Jayo hi Buddhassa sirīmato ayam,
Mārassa ca pāpimato parājayo.
Ugghosayum Bodhimaṇḍe pamoditā,
Supaṇṇasaṅghāpi jayam⁴ Mahesino.

Jayo hi Buddhassa sirīmato ayam,
Mārassa ca pāpimato parājayo.
Ugghosayum Bodhimaṇḍe pamoditā,
Jayam tadā devagaṇā Mahesino.

Jayo hi Buddhassa sirīmato ayam,
Mārassa ca pāpimato parājayo.
Ugghosayum Bodhimaṇḍe pamoditā,
Jayam tadā brahmagaṇāpi tādinoti.

Avasesā dasasu cakkavāḷasahassesu devatā mālāgandhavilepanehi ca pūjayamānā nānappakārā thutiyo ca vadamānā atṭhaṃsu. Evam

1. Vatthābharaṇāni (Ka)

2. Pesetvā (Sī, I)

3. Ugghosisum (Ka)

4. Jayam tadā supaṇṇasaṅghāpi (Ka)

anattaṅgateyeva¹ sūriye mahāpuriso mārabalaṃ vidhametvā cīvarūpari patamānehi Bodhirukkhaṅkurehi rattapavāḷapallavehi² viya pūjyamāno paṭhamayāme pubbenivāsaññaṃ anussarivā majjhimayāme dibbacakkhuṃ visodhetvā pacchimayāme paṭiccasamuppāde ññaṃ otāresi. Athassa dvādasapadikaṃ paccayākāraṃ vaṭṭavivaṭṭavasena anulomapaṭilomato sammasantassa³ dasasahassī lokadhātu udakapariyantam katvā dvādasakkhattuṃ sampakampi.

Mahāpurise pana dasasahasilokadhātuṃ unnādetvā aruṇuggamanavelāya sabbaññutaññaṃ paṭivijjhante sakaladasasahassī lokadhātu alaṅkatapaṭiyattā ahoṣi. Pācīnacakkavāḷamukhavaṭṭiyam ussāpitānaṃ dhajānaṃ paṭākānaṃ raṃsiyo⁴ pacchimakakkavāḷamukhavaṭṭiyam paharanti, tathā pacchimakakkavāḷamukhavaṭṭiyam ussāpitānaṃ pācīnacakkavāḷamukhavaṭṭiyam, dakkhiṇacakkavāḷamukhavaṭṭiyam ussāpitānaṃ uttaracakkavāḷamukhavaṭṭiyam, uttaracakkavāḷamukhavaṭṭiyam ussāpitānaṃ dakkhiṇacakkavāḷamukhavaṭṭiyam paharanti, pathavitale ussāpitānaṃ pana dhajānaṃ paṭākānaṃ brahmalokaṃ āhacca aṭṭhaṃsu, brahmaloke baddhānaṃ pathavitale paṭiṭṭhahimsu, dasasahassacakkavāḷesu pupphūpagarukkā pupphaṃ gaṇhimsu, phalūpagarukkā phalapiṇḍībhārabharitā ahesuṃ. Khandhesu khandhapadumāni pupphimsu, sākḥāsu sākḥāpadumāni, latāsu latāpadumāni, ākāse olambakapadumāni, silātalāni bhinditvā uparūpari satta satta⁵ hutvā daṇḍakapadumāni uṭṭhahimsu. Dasasahassī lokadhātu vaṭṭetvā vissaṭṭhamāḷaguḷā viya susanthatapupphasanthāro viya ca ahoṣi. Cakkavāḷantaresu aṭṭhayaḷjanasahasalokantarikā sattaṣūriyappabhāyapi anobhāsitaḷpubbā ekobhāsā ahesuṃ, caturāsītiyojanasahasagambhīro mahāsamuddo madhurodako ahoṣi, nadiyo nappavattimsu, jaccandhā rūpāni passimsu, jātibadhirā saddaṃ suṇimsu, jātipīṭhasappino padasā gacchimsu, andubandhanādāni chijjivā patimsu.

Evam aparimāṇena sirivibhavena pūjyamāno mahāpuriso anekappaḷāresu acchariyadhammesu pātubhūtesu sabbaññutaññaṃ paṭivijjhivā sabbabuddhānaṃ avijahitaṃ udānaṃ udānesi—

1. Dharamāneyeva (Sī, Syā)

3. Sammasantassa sammasantassa (Sī)

5. Satapattāni (Ka)

2. Rattapavāḷadalehi (Sī, Syā)

4. Dhajānaṃ paṭākā (Ka)

“Anekajāṭisaṃsāraṃ, sandhāvissaṃ anibbisaṃ.
 Gahakāraṃ gavesanto, dukkhā jāti punappunaṃ.
 Gahakāraka diṭṭhosi, puna gehaṃ na kāhasi.
 Sabbā te phāsukā bhaggā, gahakūṭaṃ visaṅkhatāṃ.
 Visaṅkhāragataṃ cittaṃ, taṇhānaṃ khayamajjhagā”¹.

Iti tusitapurato paṭṭhāya yāva ayaṃ Bodhimaṇḍe sabbaññutappatti,
 ettakaṃ ṭhānaṃ **Avidūrenidānaṃ** nāmāti veditabbaṃ.

Avidūrenidānakathā niṭṭhitā.

3. Santikenidānakathā

“**Santikenidānaṃ** pana ‘Bhagavā Sāvattiyaṃ viharati Jetavane
 Anāthapiṇḍikassa ārāme. Vesāliyaṃ viharati mahāvane Kūṭāgārasālāyaṇ’^{ti}
 evaṃ tesu tesu ṭhānesu viharato tasmim tasmim ṭhāneyeva labbhatī”^{ti}
 vuttaṃ. Kiñcāpi evaṃ vuttaṃ, atha kho pana tampi ādito paṭṭhāya evaṃ
 veditabbaṃ—udānaṃ udānetvā jayapallaṅke nisinnassa hi Bhagavato
 etadahosi “ahaṃ kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni imassa
 pallaṅkassa kāraṇā sandhāvim, ettakaṃ me kālaṃ imasseva pallaṅkassa
 kāraṇā alaṅkatasīsaṃ gīvāya chinditvā dinnāṃ, su-añjītāni akkhīni
 hadayamaṃsaṅca ubbaṭṭetvā dinnāṃ, Jālīkumārasadisā puttā
 Kaṇhājīnakumārisadisā dhītaro Maddīdevisadisā bhariyāyo ca paresaṃ
 dāsathāya dinnā, ayaṃ me pallaṅko jayapallaṅko varapallaṅko ca², ettha
 me nisinnassa saṅkappā paripuṇṇā, na tāva ito utṭhahissāmi”^{ti}
 anekakoṭṭisatasahassā samāpattiyo samāpajjanto sattāhaṃ tattheva nisīdi.
 Yaṃ sandhāya vuttaṃ “atha kho Bhagavā sattāhaṃ ekapallaṅkena nisīdi
 vimuttisukhapaṭisaṃvedī”^{ti}³.

Atha ekaccānaṃ devatānaṃ “ajjāpi nūna Siddhatthassa kattabbakiccaṃ
 atthi, pallaṅkasmim hi ālayaṃ na vijahatī”^{ti} parivitaṅko udapādi. Satthā

1. Khu 1. 36 piṭṭhe Dhammapade.

2. Dhirapallaṅko (Ka)

3. Khu 1. 77; Vi 3. 1 piṭṭhesu.

devatānaṃ parivittakkaṃ ñatvā tāsāṃ vitakkavūpasamanatthaṃ vehāsaṃ abbhuggantvā Yamakapāṭihāriyaṃ dassesi. Mahābodhimaṇḍasmiṃ hi katapāṭihāriyaṅca ñāṭisamāgame katapāṭihāriyaṅca pāthikaputtasamāgame katapāṭihāriyaṅca sabbaṃ kaṇḍambarukkhamūle Yamakapāṭihāriyasadisamāhosi.

Evam Sattā iminā pāṭihāriyena devatānaṃ vitakkaṃ vūpasamētvā pallaṅkato īsakaṃ pācīnanissite uttaradisābhāge tathavā “imasmiṃ vata me pallaṅke sabbaññutaññāṇaṃ paṭividdhaṃ”ti cattāri asaṅkhyeyyāni kappasatasahassaṅca pūritānaṃ pāramīnaṃ phalādhigamaṭṭhānaṃ pallaṅkaṃ Bodhirukkhaṅca animisehi akkhīhi olokayamāno sattāhaṃ vītinaṃsesi, taṃ ṭhānaṃ animisacetiyaṃ nāma jātaṃ. Atha pallaṅkassa ca tathatṭhānassa ca antarā caṅkamaṃ māpetvā puratthimapacchimoto āyate ratanacaṅkame caṅkamanto sattāhaṃ vītinaṃsesi, taṃ ṭhānaṃ Ratanacaṅkamacetiyaṃ nāma jātaṃ.

Catutthe pana sattāhe bodhito pacchimuttaradisābhāge devatā ratanagharaṃ māpayiṃsu, tattha pallaṅkena nisīditvā Abhidhammapiṭakaṃ visesato cettha anantanayaṃ samantapaṭṭhānaṃ vicinanto sattāhaṃ vītinaṃsesi. Ābhidhammikā panāhu “ratanagharaṃ nāma na sattaratanamayaṃ gehaṃ, sattannaṃ pana pakaraṇānaṃ sammāsitaṭṭhānaṃ ‘ratanagharaṃ’ti vuccatī”ti. Yasmaṃ panettha ubhopete pariyāyā¹ yujjanti, tasmā ubhayampetaṃ gahetabbameva. Tato paṭṭhāya pana taṃ ṭhānaṃ Ratanagharacetiyaṃ nāma jātaṃ. Evaṃ bodhisamīpeyeva cattāri sattāhāni vītinaṃmetvā pañcame sattāhe Bodhirukkhamūlā yena Ajapālanigrodho tenupasaṅkami, tatrāpi dhammaṃ vicinantoyeva vimuttisukhaṃ paṭisamvedento nisīdi.

Tasmiṃ samaye māro devaputto “ettakaṃ kālaṃ anubandhanto otārāpekkhopi imassa na kiñci khalitaṃ addasaṃ, atikkantodāni esa mama vasaṃ”ti domanassappatto mahāmagge nisīditvā soḷasa kāraṇāni cintento bhūmiyaṃ soḷasa lekhaṃ kaḍḍhi—“ahaṃ eso viya dānapāramiṃ napūresim, tenamhi iminā sadiso na jāto”ti ekaṃ lekhaṃ kaḍḍhi. Tathā “ahaṃ eso viya sīlapāramiṃ nekkhammapāramiṃ paññāpāramiṃ vīriyapāramiṃ khantipāramiṃ saccapāramiṃ adhiṭṭhānapāramiṃ mettāpāramiṃ upekkhāpāramiṃ na

pūresim̄, tenamhi iminā sadiso na jāto”ti dasamaṃ lekhaṃ kaḍḍhi. Tathā “ahaṃ eso viya asādhāraṇassa indriyaparopariyattañāṇassa paṭivedhāya upanissayabhūtā dasa pāramiyo na pūresim̄, tenamhi iminā sadiso na jāto”ti ekādasamaṃ lekhaṃ kaḍḍhi. Tathā “ahaṃ eso viya asādhāraṇassa āsayānusayañāṇassa mahākaruṇāsamāpattiñāṇassa yamakapāṭihirañāṇassa anāvaraṇañāṇassa, sabbaññutaññāṇassa paṭivedhāya upanissayabhūtā dasa pāramiyo na pūresim̄, tenamhi iminā sadiso na jāto”ti soḷasamaṃ lekhaṃ kaḍḍhi. Evaṃ imehi kāraṇehi mahāmagge soḷasa lekhā kaḍḍhamāno nisīdi.

Tasmim̄ samaye Taṇhā Arati Ragāti tisso māradhītarō “pitā no na paññāyati, kahaṃ nu kho etarahī”ti olokayamānā taṃ domanassappattaṃ bhūmim̄ vilekhamānaṃ nisinnaṃ disvā pitu santikaṃ gantvā “kasmā tāta dukkhī dummano”ti pucchiṃsu. Ammā ayaṃ mahāsamaṇo mayhaṃ vasaṃ atikkanto, ettakaṃ kālaṃ olokento otāramassa daṭṭhuṃ nāsakkhim̄, tenāhaṃ dukkhī dummanoti. Yadi evaṃ mā cintayittha, mayametaṃ attano vase katvā ādāya āgamiṣṣāmāti. Na sakkā ammā eso kenaci vase kātum̄, acalāya saddhāya paṭiṭṭhito eso purisoti. “Tāta mayaṃ itthiyo nāma idāneva naṃ rāgapāsādīhi bandhitvā ānessāma, tumhe mā cintayitthā”ti Bhagavantaṃ upasaṅkamtivā “pāde te samaṇa paricāremā”ti āhaṃsu. Bhagavā neva tāsāṃ vacanaṃ manasi akāsi, na akkhīni ummīletvā olokesi, anuttare upadhisaṅkhaye vimuttamānaso vivekasukhaññeva anubhavanto nisīdi.

Puna māradhītarō “uccāvacaḥ kho purisānaṃ adhippāyā, kesañci kumārīkāsu pemaṃ hoti, kesañci paṭhamavaye ṭhitāsu, kesañci majjhimavaye ṭhitāsu, yannūna mayaṃ nānappakārehi rūpehi palobheyyāmā”ti ekamekā kumārivaṇṇādivasena sataṃ sataṃ attabhāve abhinimminivā kumārīyo, avijātā, sakiṃvijātā, duvijātā, majjhimitthiyo, mahitthiyo ca hutvā chakkhattum̄ Bhagavantaṃ upasaṅkamtivā “pāde te samaṇa paricāremā”ti āhaṃsu. Tampi Bhagavā na manasākāsi, yathā taṃ anuttare upadhisaṅkhaye vimutto. Keci panācariyā vadanti “tā

mahitthibhāvena upagatā disvā Bhagavā ‘evamevaṃ etā khaṇḍadantā palitakesā hontū’ti adhiṭṭhāsī”ti, taṃ na gahetabbaṃ. Na hi Satthā evarūpaṃ adhiṭṭhānaṃ karoti. Bhagavā pana “apetha tumhe, kiṃ disvā evaṃ vāyamatha, evarūpaṃ nāma avītarāgādīnaṃ purato kātuṃ yuttaṃ, Tathāgatassa pana rāgo pahīno, doso pahīno, moho pahīno”ti attano kilesappahānaṃ ārabha—

“Yassa jitaṃ nāvajīyati,
Jitamassa no’yāti koci loke.
Taṃ Buddhamanantagocaraṃ,
Apadaṃ kena padena nessatha.

Yassa jālinī visattikā,
Taṇhā natthi kuhiñci netave.
Taṃ Buddhamanantagocaraṃ,
Apadaṃ kena padena nessathā”ti¹—

Imā Dhammapade Buddhavagge dve gāthā vadanto dhammaṃ kathesi. Tā “saccaṃ kira no piṭā avoca, arahāṃ Sugato loke na rāgena suvānayo”ti-ādīni vatvā pitu santikaṃ agamaṃsu.

Bhagavāpi tattha sattāhaṃ vītināmetvā Mucalindamūlaṃ agamāsi. Tattha sattāhavaddalikāya uppannāya sītādīpaṭibāhanatthaṃ Mucalindena nāgarājena sattakkhattuṃ bhogehi parikkhitto asambādhāya gandhakuṭiyaṃ viharanto viya vimuttisukhaṃ paṭisaṃvediyamāno sattāhaṃ vītināmetvā rājāyatanam upasaṅkami, tatthāpi vimuttisukhaṃ paṭisaṃvediyamānoyeva nisīdi. Ettāvatā satta sattāhāni paripuṇṇāni. Etthantare neva mukhadhovanam, na sarīrapaṭijagganam, na āhāra-kiccaṃ ahoṣi, jhānasukhaphalasukheneva² vītināmesi.

Athassa tasmim satta-sattāhamatthake ekūnapaññāsatime divase tattha nisinnassa “mukhaṃ dhovissāmī”ti cittaṃ udapādi. Sakko Devānamindo agadaharītakam āharitvā adāsi, Satthā taṃ paribhuñji, tenassa sarīravaḷaṅgam ahoṣi. Athassa Sakkoyeva nāgalatādantakaṭṭhañceva

1. Khu 1. 48 piṭṭhe Dhammapade.

2. Jhānasukhena maggasukhena phalasukheneva (Sī, Syā)

mukhadhovana-udakañca adāsi. Satthā taṃ dantakaṭṭham khādītvā
Anotattadahodakena mukham dhovītvā tattheva Rājāyatanamūle nisīdi.

Tasmim samaye Tapussabhallikā¹ nāma dve vāṇijā pañcahi sakaṭasatehi
Ukkalājanapadā Majjhimadesaṃ gacchantā attano ñāṭisālohitāya devatāya
sakaṭāni sannirumbhitvā Satthu āhārasampādane ussāhitā manthañca
madhupiṇḍikañca ādāya “paṭiggaṇhātu no bhante Bhagavā imam āhāram
anukampaṃ upādāyā”ti Satthāram upasaṅkamītvā aṭṭhaṃsu. Bhagavā
pāyāsapaṭiggaṇhadivaseyeva pattassa antarahitattā “na kho Tathāgatā
hatthesu paṭiggaṇhanti, kimhi nu kho aham paṭiggaṇheyyam”ti cintesi.
Athassa cittaṃ ñatvā catūhi disāhi cattāro mahārājāno indanīlamanimaye
patte upanāmesuṃ, Bhagavā te paṭikkhipi. Puna muggavaṇṇasalamaye
cattāro patte upanāmesuṃ. Bhagavā catunnampi devaputtānaṃ anukampāya
cattāropi patte paṭiggahetvā uparūpari ṭhapetvā “eko hotū”ti adhiṭṭhāsi,
cattāropi mukhavatṭiyam paññāyamānalekhā hutvā majjhimena pamāṇena
ekattaṃ upagamīsu. Bhagavā tasmim paccagghe salamaye patte āhāram
paṭiggaṇhitvā paribhuñjitvā anumodanaṃ akāsi. Dve bhātaro vāṇijā
Buddhañca dhammañca saraṇaṃ gantvā dvevācīkā upāsakā ahesuṃ. Atha
nesaṃ “ekaṃ no bhante paricaritabbaṭṭhānaṃ dethā”ti vadantānaṃ
dakkhiṇahatthena attano sīsaṃ parāmasītvā kesadhātuyo adāsi. Te attano
nagare tā dhātuyo suvaṇṇasamuggassa anto² pakkhipītvā cetiyam
patiṭṭhāpesuṃ.

Sammāsambuddhopi kho tato uṭṭhāya puna Ajapālanigrodhameva
gantvā nigrodhamūle nisīdi. Athassa tattha nisinnamattasseva attanā
adhigatassa dhammassa gambhīrataṃ paccavekkhantassa sabbabuddhānaṃ
āciṇṇo “adhigato kho myāyaṃ dhammo”ti paresaṃ dhammaṃ
adesetukamyatākārapavatto vitakko udapādi. Atha **brahmā Sahampati**
“nassati vata bho loko, vinassati vata bho loko”ti dasahi cakkavālasahashehi
Sakkasuyāma santusitasunimmita vasavatti mahābrahmāno ādāya Satthu
santikaṃ gantvā “desetu bhante Bhagavā dhamman”ti-ādinā nayena
dhammadesanaṃ āyāci.

1. Tapassubhallikā (Sī, I)

2. Dhātuyo anto (Sī, Syā, I)

Satthā tassa paṭiññaṃ datvā “kassa nu kho ahaṃ paṭhamaṃ dhammaṃ deseyyan”ti cintento “Āḷāro paṇḍito, so imaṃ dhammaṃ khippaṃ ājānissatī”ti cittaṃ uppādetvā puna olokeno tassa sattāhakālakatabhāvaṃ ñatvā Udakaṃ āvajjesi. Tassāpi abhidosakālakatabhāvaṃ ñatvā “bahūpakārā kho me pañcavaggiyā bhikkhū”ti pañcavaggiye ārabha manasikāraṃ katvā “kahaṃ nu kho te etarahi viharantī”ti āvajjento “bāraṇasiyaṃ Isipatane migadāye”ti ñatvā “tattha gantvā dhammacakkaṃ pavattessāmi”ti katipāhaṃ Bodhimaṇḍasāmantāyeva piṇḍāya caranto viharitvā āsāḷhipuṇṇamāsiyaṃ “Bāraṇasiṃ gamissāmi”ti cātuddasiyaṃ paccūsasamaye vibhātāya rattiyā kālasseva pattacīvaramādāya aṭṭhārasayojanamaggaṃ paṭipanno antarāmagge Upakaṃ nāma ājīvakaṃ disvā tassa attano Buddhabhāvaṃ ācikkhitvā taṃ divasaṃyeva sāyanhasamaye Isipatanaṃ agamāsi.

Pañcavaggiyā therā Tathāgataṃ dūrato va āgacchantāṃ disvā “ayaṃ āvuso samaṇo Gotamo paccayabāhullāya āvattitvā paripuṇṇakāyo piṇḍriyo suvaṇṇavaṇṇo hutvā āgacchati, imassa abhivādanādīni na karissāma, mahākulapasuto kho panesa āsanābhīhāraṃ arahati, tenassa āsanamattaṃ paññāpessāmā”ti katikaṃ akaṃsu. Bhagavā sadevakassa lokassa cittācāraṃ jānanaśamatthena ñāṇena “kaṃ nu kho ime cintayimsū”ti āvajjetvā cittaṃ aññāsi. Atha ne sabbadevamanussesu anodissakavasena pharaṇasamatthaṃ mettacittaṃ saṅkhipitvā odissakavasena mettacittena¹ phari. Te Bhagavatā mettacittena phuṭṭhā Tathāgate upasaṅkamante sakāya katikāya saṅṭhātum asakkontā abhivādanapaccuṭṭhānādīni sabbakiccāni akaṃsu, Sammāsambuddhabhāvaṃ panassa ajānamānā kevalaṃ nāmena ca āvusovādena ca samudācaranti.

Atha ne Bhagavā “mā vo bhikkhave Tathāgataṃ nāmena ca āvusovādena ca samudācaratha, ahaṃ bhikkhave Tathāgato Sammāsambuddho”ti attano Buddhabhāvaṃ saññāpetvā paññatte varabuddhāsane nisinno uttarāsāḷhanakkhattayoge vattamāne aṭṭhārasahi brahmakoṭṭhi parivuto

---

1. Mettacittaṃ (Sī, I)

pañcavaggiye there āmantetvā **Dhammacakkappavattanasuttantaṃ**¹ desesi. Tesu Aññāsikoṇḍaññatthero desanānusārena ñāṇaṃ pesento suttapariyosāne aṭṭhārasahi brahmakoṭīhi saddhiṃ sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Satthā tattheva vassaṃ upagantvā punadivase Vappattheraṃ ovadanto vihāreyeva nisīdi, sesā cattāro piṇḍāya carimsu. Vappatthero bubbaṇḥeyeva sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Eteneva upāyena punadivase Bhaddiyattheraṃ, punadivase Mahānāmattheraṃ, punadivase Assajittheranti sabbe sotāpattiphale patiṭṭhāpetvā pañcamiyaṃ pakkhassa pañcapi jane sannipātetvā **Anattalakkhaṇasuttantaṃ**² desesi, desanāpariyosāne pañcapi therā arahattaphale patiṭṭhahimsu. Atha Satthā **Yasakulaputtassa** upanissayaṃ disvā taṃ rattibhāge nibbijjivā gehaṃ pahāya nikkhantaṃ “ehi yasā”ti pakkositvā tasmimyeva rattibhāge sotāpattiphale, punadivase arahatte patiṭṭhāpetvā aparepi tassa sahāyake **catupaṇṇāsa jane** ehibhikkhupabbajjāya pabbājetvā arahattaṃ pāpesi.

Evam loke ekasaṭṭhiyā arahantesu jātesu Satthā vutthavasso pavāretvā “caratha bhikkhave cārikan”ti saṭṭhi bhikkhū disāsu pesetvā sayam Uruvelaṃ gacchanto antarāmagge kappāsikavanasaṇḍe tiṃsa jane **Bhaddavaggiyakumāre** vinesi. Tesu sabbapacchimako sotāpanno, sabbuttamo anāgāmī ahoṣi. Tepi sabbe ehibhikkhubhāveneva pabbājetvā disāsu pesetvā Uruvelaṃ gantvā aḍḍhuḍḍhāni pāṭihāriyasahassāni dassetvā Uruvelakassapādayo sahasajaṭilaparivāre **tebhātikajaṭile** vinetvā ehibhikkhubhāveneva pabbājetvā gayāsīse nisīdāpetvā **Ādittapariyāyadesanāya**³ arahatte patiṭṭhāpetvā tena arahantasahassena parivuto “Bimbisārarañño dinnāṃ paṭiññāṃ mocessāmī”ti Rājagahaṃ gantvā nagarūpacāre laṭṭhivanuyyānaṃ agamāsi. Rājā uyyānapālassa santikā “Satthā āgato”ti sutvā dvādasanahutehi brāhmaṇagahapatikehi parivuto Satthāraṃ

1. Āmantetvā dvādasākāraṃ tiparivaṭṭaṃ chañāṇavijambhanaṃ anuttaraṃ dhammacakkappavattanasuttantaṃ (Ka) Saṃ 3. 368; Vi 3. 14 piṭṭhesu.

2. Saṃ 2. 55; Vi 3. 18 piṭṭhesu.

3. Vi 3. 44 piṭṭhe.

upasaṅkamitvā cakkavicittatalesu suvaṇṇapaṭṭavitānaṃ viya
pabhāsamudayaṃ vissajjantesu Tathāgatassa pādesu sirasā nipatitvā
ekamantaṃ nisīdi saddhiṃ parisāya.

Atha kho tesāṃ brāhmaṇagahapatikānaṃ etadahosi “kiṃ nu kho
mahāsamaṇo Uruvelakassape brahmacariyaṃ carati, udāhu Uruvelakassapo
mahāsamaṇe”ti. Bhagavā tesāṃ cetasā cetoparivitakkamaññāya therāṃ
gāthāya ajjhabhāsi—

“Kimeva disvā Uruvelavāsi,
Pahāsi aggiṃ kisakovadāno.
Pucchāmi taṃ Kassapa etamattham,
Kathaṃ pahīnaṃ tava agghuttan”ti¹.

Theropi Bhagavato adhippāyaṃ viditvā—

“Rūpe ca sadde ca atho rase ca,
Kāmitthiyo cābhivadanti yaññā.
Etaṃ malanti upadhīsu ñatvā,
Tasmā na yiṭṭhe na hute araṇjin”ti¹—

Imaṃ gāthaṃ vatvā attano sāvaka bhāvapakāsanattham Tathāgatassa
pādapiṭṭhe sīsaṃ ṭhapetvā “Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmi”ti
vatvā ekatālaṃ dvitālaṃ titālanti yāva sattatālappamāṇaṃ sattakkhattuṃ
vehāsaṃ abbhuggantvā oruyha Tathāgataṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Taṃ
pāṭihāriyaṃ disvā mahājano “aho mahānubhāvā Buddhā, evaṃ
thāmagatadiṭṭhiko nāma ‘arahā’ti maññamāno Uruvelakassapopi diṭṭhijālaṃ
bhinditvā Tathāgatena damito”ti Satthu guṇakathamyeva kathesi. Bhagavā
“nāham idāniyeva Uruvelakassapaṃ damemi, atītepi esa mayā
damitoyevā”ti vatvā imissā aṭṭhuppattiyā **Mahānāradakassapajātakaṃ**²
kathetvā cattāri saccāni pakāsesi. Magadharājā ekādasahi nahutehi saddhiṃ
sotāpattiphale paṭiṭṭhāsi, ekaṃ nahutaṃ upāsakattaṃ paṭivedesi. Rājā Satthu
santike nisinnoyeva pañca assāsake

1. Vi 3. 46 piṭṭhe.

2. Khu 6. 257 piṭṭhe.

pavedetvā saraṇaṃ gantvā svātanāya nimantetvā āsanā vuṭṭhāya
Bhagavantaṃ padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi.

Punadivase yehi ca Bhagavā diṭṭho, yehi ca adiṭṭho, sabbepi
Rājagahavāsino aṭṭhārasakoṭisāṅkhā manussā Tathāgataṃ daṭṭhukāma
pātova Rājagahato Laṭṭhivanuyyānaṃ agamaṃsu. Tigāvuto maggo
nappahosi, sakalalaṭṭhivanuyyānaṃ nirantaraṃ phuṭaṃ ahosi. Mahājano
Dasabalassa rūpasobhaggappattaṃ attabhāvaṃpassanto tittim kātuṃ
nāsakkhi. Vaṇṇabhūmi nāmesā. Evarūpesu hi ṭhānesu Tathāgataṃ
lakkhaṇānubyañjanādippabhedā sabbāpi rūpakāyasirī vaṇṇetabbā. Evaṃ
rūpasobhaggappattaṃ Dasabalassa sarīraṃ passamānena mahājanena
nirantaraṃ phuṭe uyyāne ca magge ca ekabhikkhussapi nikkhamaṇokāso
nāhosi. Taṃ divasaṃ kira Bhagavā chinnabhatto bhaveyya, taṃ mā ahoṣīti
sakkassa nisinnāsaṇaṃ uṇhākāraṃ dassesi, so āvajjamāno taṃ kāraṇaṃ
ñatvā māṇavakavaṇṇaṃ abhinimminivā
Buddhadhammasaṃghapaṭisaṃyuttā thutiyo vadamāno Dasabalassa purato
otarivā devatānubhāvena okāsaṃ katvā—

“Danto dantehi saha purāṇajaṭilehi,
Vippamutto vippamuttehi¹.
Siṅgīnikkhasavaṇṇo,
Rājagahaṃ pāvisi Bhagavā.

Mutto muttehi saha purāṇajaṭilehi,
Vippamutto vippamuttehi.
Siṅgīnikkhasavaṇṇo,
Rājagahaṃ pāvisi Bhagavā.

Tiṇṇo tiṇṇehi saha purāṇajaṭilehi,
Vippamutto vippamuttehi.
Siṅgīnikkhasavaṇṇo,
Rājagahaṃ pāvisi Bhagavā.

---

1. Danto dantehi saha purāṇajaṭilehi vippamuttehi (Sī, Syā, I) evaṃ
aparagāthāpadadvayepi.

Dasavāso Dasabalo,
 Dasadhammaividū dasabhi cupeto.
 So dasasataparivāro.
 Rājagahaṃ pāvisi Bhagavā”ti¹—

Imāhi gāthāhi Satthu vaṇṇaṃ vadamāno purato pāyāsi. Tadā mahājano māṇavakassa rūpasiriṃ disvā “ativiya abhirūpo ayaṃ māṇavako, na kho pana amhehi diṭṭhapubbo”ti cintetvā “kuto ayaṃ māṇavako, kassa vāyan”ti āha. Taṃ sutvā māṇavo—

“Yo dhīro sabbadhi danto, suddho² appaṭipuggalo.
 Arahaṃ Sugato loke, tassāhaṃ paricārako”ti³—

gāthamāha.

Satthā Sakkena katokāsaṃ maggaṃ paṭipajjitvā bhikkhusahassaparivuto Rājagahaṃ pāvisi. Rājā Buddhappamukhassa saṃghassa mahādānaṃ datvā “ahaṃ bhante tīṇi ratanāni vinā vattituṃ na sakkhissāmi, velāya vā avelāya vā Bhagavato santikaṃ āgamiṃsāmi, Laṭṭhivanuyyānaṃ nāma atidūre, idaṃ pana amhākaṃ Veḷuvanaṃ nāma uyyānaṃ nātidūre nāccāsanne gamanāgamanasampannaṃ Buddhārahaṃ senāsaṇaṃ. Idaṃ me Bhagavā paṭiggaṇhātū”ti suvaṇṇabhiṅkārena pupphagandhavāsitaṃ maṇivaṇṇaṃ udakaṃ ādāya Veḷuvanuyyānaṃ pariccajanto Dasabalassa hatthe udakaṃ pātesi. Tasmīṃ ārāmapaṭiggahaṇe “Buddhasāsaṇassa mūlāni otiṇṇāni”ti mahāpathavī kampi. Jambudīpasmīṃ hi ṭhapetvā Veḷuvanaṃ aññaṃ mahāpathaviṃ kampetvā gahitasenāsaṇaṃ nāma natthi. Tambapaṇṇidīpepi ṭhapetvā mahāvihāraṃ aññaṃ pathaviṃ kampetvā gahitasenāsaṇaṃ nāma natthi. Satthā Reḷuvanārāmaṃ paṭiggahetvā rañño anumodanaṃ katvā uṭṭhāyāsanaṃ bhikkhusaṃghaparivuto Veḷuvanaṃ agamāsi.

Tasmīṃ kho pana samaye Sāriputto ca Moggallāno cāti dve paribbājakā Rājagahaṃ upanissāya viharanti amataṃ pariyesamānā. Tesu Sāriputto Assajittheraṃ piṇḍāya pavitṭhaṃ disvā pasannacitto

1. Vi 3. 48 piṭṭhe.

2. Buddho (Sī, I)

3. Vi 3. 49 piṭṭhe.

payirupāsivā “ye dhammā hetuppabhavā”ti gātham sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāya attano sahāyakassa Moggallānāparibbājakassapi tameva gātham abhāsi. Sopi sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Te ubhopi janā Sañcayam oloketvā attano parisāya saddhim Bhagavato santike pabbajimsu. Tesu Mahāmogallāno sattāhena arahattam pāpuṇi, Sāriputtatthero aḍḍhamāsenā. Ubhopi ca ne Satthā aggasāvakaṭṭhāne ṭhapesi. Sāriputtattherena arahattappattadivaseyeva sāvakasannipātam akāsi.

Tathāgate pana tasmimyeva Veḷuvanuyyāne viharante Suddhodanamahārājā “putto kira me chabbassāni dukkarakārikam caritvā paramābhisambodhim patvā pavattavaradhammacakko Rājagaham upanissāya Veḷuvane viharatī”ti sutvā aññataram amaccam āmantesi “chi bhāṇe, purisasahassaparivāro Rājagaham gantvā mama vacanena ‘pitā vo Suddhodanamahārājā daṭṭhukāmo’ti vatvā puttam me gaṇhitvā ehi”ti āha. So “evam devā”ti rañño vacanam sirasā sampañcchitvā purisasahassaparivāro khippameva saṭṭhiyojanamaggam gantvā Dasabalassa catuparisamajjhe nisīditvā dhammadesanāvelāya vihāram pāvisi. So “tiṭṭhatu tāva rañño pahitasāsanam”ti pariyante ṭhito Satthu dhammadesanam sutvā yathāṭhitova saddhim purisasahassena arahattam patvā pabbajjam yāci. Bhagavā “etha bhikkhavo”ti hattham pasāresi, sabbe taṅkhaṇamyeva iddhimayapattacīvaradharā saṭṭhivassattherā¹ viya ahesum. Arahattam pattakālato paṭṭhāya pana ariyā nāma majjhattāva hontīti so raññā pahitasāsanam Dasabalassa na kathesi. Rājā “neva gato āgacchati², nasāsanam suyyatī”ti “chi bhāṇe, tvam gacchāhī”ti tenava niyāmena aññam amaccam pesesi. Sopi gantvā purimanayeneva saddhim parisāya arahattam patvā tuṅhī ahosi. Rājā eteneva niyāmena purisasahassaparivāre nava amacce pesesi, sabbe attano kiccam niṭṭhāpetvā tuṅhībūtā tattheva viharimsu.

---

1. Vassatikattherā (Sī, Syā, I)

2. Neva gatako āgacchati (Sī), neva Bhagavā, na gato āgacchati (Ka)

Rājā sāsanamattampi āharitvā ācikkhantaṃ alabhitvā cintesi “ettakā janā mayi sinehābhāvena sāsanamattampi na paccāhariṃsu, ko nu kho mama vacanaṃ karissatī”ti sabbam rājabalaṃ olokeno Kāḷudāyima addasa. So kira rañño sabbatthasādhako amacco abbhantariko ativissāsiko bodhisattena saddhima ekadivase jāto sahaṃsukīlako sahāyo. Atha naṃ rājā āmantesi “tāta Kāḷudāyi ahaṃ mama puttaṃ passitukāmo nava purisasahassāni pesesim, ekapurisopi āgantvā sāsanamattaṃ ārocentopi natthi, dujjāno kho pana jīvitantarāyo, ahaṃ jīvamānova puttaṃ daṭṭhuma icchāmi, sakkhissasi nu kho me puttaṃ dassetun”ti. Sakkhissāmi deva, sace pabbajituma labhissāmīti. Tāta tvaṃ pabbajitvā vā apabbajitvā vā mayhaṃ puttaṃ dassēhīti. So “sādhu devā”ti rañño sāsanam ādāya Rājagahaṃ gantvā Satthu dhammadesanāvelāya parisapariyante ṭhito dhammaṃ sutvā saparivāro arahattaphalaṃ patvā chibhikkhubhāve patiṭṭhāsi.

Satthā Buddho hutvā paṭhamaṃ antovassaṃ Isipatane vasitvā vutthavasso pavāretvā Uruvelaṃ gantvā tattha tayo māse vasanto tebhātikajaṭile vinetvā bhikkhusahassaparivāro phussamāsapuṇṇamāyaṃ Rājagahaṃ gantvā dve māse vasi. Ettāvata Bārāṇasito nikkhantassa pañca māsā jātā, sakalo hemanto atikkanto. Kāḷudāyittherassa āgatadivasato sattaṭṭha divasā vītivattā¹, so phagguṇipūṇṇamāsiyaṃ cintesi “atikkanto hemanto, vasantasamayo anuppatto, manussehi sassādīni uddharitvā sammukhasammukhaṭṭhānehi maggā dinnā, haritaṇṇasañchannā pathavī, supupphitā vanasaṇḍā, paṭipajjanakkhamā maggā, kālo Dasabalassa nāṭisaṅgahaṃ kātun”ti. Atha Bhagavantaṃ upasaṅkamtivā—

“Aṅgārino dāni dumā bhadante,
Phalesino chadanaṃ vipphāyā.
Te accimantova pabhāsanti,
Samayo mahāvīra aṅgīrasānaṃ² -pa-.

1. Āgatadivasato paṭṭhāya sattame divase vītivatte (Ka)

2. Bhagī rasānaṃ (Sī, Syā, I)

Nātisītaṃ nāti-uṇhaṃ, nātidubbhikkhachātakaṃ.

Saddalā haritā bhūmi, esa kālo Mahāmuni”ti—

Saṭṭhimattāhi gāthāhi Dasabalassa kulanagaraṃ gamanattāya gamanavaṇṇaṃ vaṇṇesi. Atha naṃ Satthā “kiṃ nu kho udāyi madhurassarena gamanavaṇṇaṃ vaṇṇesi”ti-āha. Bhante tumhākaṃ pitā Suddhodanamahārājā passitukāmo, karotha ñātakānaṃ saṅgahanti. Sādhu Udāyi, karissāmi ñātakānaṃ saṅgahaṃ, bhikkhusaṅghassa ārocehi, gamikavattaṃ pūressantīti. “Sādhu bhante”ti thero tesāṃ ārocesi.

Bhagavā Aṅgamagadhavāsīnaṃ kulaputtānaṃ dasahi sahassehi, Kapilavatthuvāsīnaṃ dasahi sahassehīti sabbeheva vīsatisahassehi khīṇāsavabhikkhūhi parivuto Rājagahā nikkhamitvā divase divase yojanaṃ gacchati. “Rājagahato saṭṭhiyojanaṃ Kapilavatthum dvīhi māsehi pāpuṇissāmi”ti aturita-cārikaṃ pakkāmi. Theropi “Bhagavato nikkhantabhāvaṃ rañño ārocessāmi”ti vehāsaṃ abbhuggantvā rañño nivesane pāturaḥosi. Rājā therāṃ disvā tuṭṭhacitto mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā attano paṭiyāditassa nānaggarasabhojanassa pattāṃ pūretvā adāsi. Thero uṭṭhāya gamanākāraṃ dassesi. Nisīditvā bhuñjatha tātāti. Satthu santikaṃ gantvā bhuñjissāmi mahārājāti. Kahaṃ pana tāta Satthāti. Vīsatisahassabhikkhuparivāro tumhākaṃ dassanattāya cārikaṃ nikkhanto mahārājāti. Rājā tuṭṭhamānaso āha “tumhe imaṃ paribhuñjitvā yāva mama putto imaṃ nagaraṃ pāpuṇāti, tāvassa itova piṇḍapātaṃ harathā”ti. Thero adhivāsesi. Rājā therāṃ parivisitvā pattāṃ gandhacuṇṇena ubbaṭṭetvā uttamabhojanassa pūretvā “Tathāgatassa dethā”ti therassa hatthe patiṭṭhāpesi. Thero sabbesaṃ passantānaṃyeva pattāṃ ākāse khipitvā sayampi vehāsaṃ abbhuggantvā piṇḍapātaṃ āharitvā Satthu hatthe ṭhapesi. Satthā taṃ paribhuñji. Etenupāyena thero divase divase āhari, Satthāpi antarāmagge rañño yeva piṇḍapātaṃ paribhuñji. Theropi bhattakiccāvasāne divase divase “ajja ettakaṃ Bhagavā āgato, ajja ettakaṃ”ti Buddhaguṇapaṭisaṃyuttāya kathāya sakalaṃ rājakulaṃ Satthu dassanaṃ vināyeva Satthari sañjātappasādaṃ akāsi. Teneva naṃ Bhagavā “etadaggaṃ bhikkhave mama

sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ kulappasādakānaṃ yadidaṃ Kāḷudāyī”¹ti etadagge ṭhapesi.

Sākiyāpi kho “anuppatte Bhagavati amhākaṃ ñātiseṭṭhaṃ passissāmā”²ti sannipatitvā Bhagavato vasanaṭṭhānaṃ vīmaṃsamānā “Nigrodhasakkassa ārāmo ramaṇīyo”³ti sallakkhetvā tattha sabbaṃ paṭijagganavidhiṃ kāretvā gandhapupphahatthā paccuggamaṇaṃ karontā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍite daharadahare nāgaradārake ca nāgaradārikāyo ca paṭhamam pahiṇimsu, tato rājakumāre ca rājakumārikāyo ca, tesam anantaraṃ sāmam gandhapupphacuṇṇādīhi pūjayamānā Bhagavantaṃ gahetvā Nigrodhārāmameva agamaṃsu. Tatra Bhagavā vīsatisahassakhīṇāsavaparivuto paññattavarabuddhāsane nisīdi. Sākiyā nāma mānājātikā mānattaddhā, te “Siddhatthakumāro amhehi daharataro, amhākaṃ kaniṭṭho, bhāgineyyo, putto, nattā”⁴ti cintetvā daharadahare rājakumāre āhaṃsu “tumhe vandatha, mayaṃ tumhākaṃ piṭṭhito nisīdissāmā”⁵ti.

Tesu evaṃ avanditvā nisinnesu Bhagavā tesam ajjhāsayaṃ oloketvā “na maṃ ñātayo vandanti, handadāni ne vandāpessāmī”⁶ti abhiññāpādakaṃ catutthajjhānaṃ samāpajjitvā tato vuṭṭhāya ākāsaṃ abbhuggantvā tesam sīse pādapaṃsum okiramāno viya kaṇḍambarukkhamūle Yamakapāṭihāriyasadisam paṭihāriyam akāsi. Rājā taṃ acchariyam disvā āha “Bhagavā tumhākaṃ jātadivase Kāḷadevīlassa vandanattham upanītānaṃ pāde vo parivattitvā brāhmaṇassa matthake patiṭṭhite disvāpi ahaṃ tumhe vandim, ayaṃ me paṭhamavandanā. Vappamaṅgaladivase jambucchāyāya sirisayane nisinnānaṃ vo jambucchāyāya aparivattanaṃ disvāpi pāde vandim, ayaṃ me dutiyavandanā. Idāni imaṃ adiṭṭhapubbaṃ pāṭihāriyam disvāpi ahaṃ tumhākaṃ pāde vandāmi, ayaṃ me tatiyavandanā”⁷ti. Raññā pana vandite Bhagavantaṃ avanditvā ṭhātuṃ samattho nāma ekasākiyopi nāhosi, sabbe vandimsuyeva.

Iti Bhagavā ñātayo vandāpetvā ākāsaṃ otarivā paññattāsane nisīdi. Nisinne Bhagavati sikhāpatto ñātisamāgamo

---

1. Am 1. 25 piṭṭhe.

ahosi, sabbe ekaggacittā hutvā nisīdim̐su. Tato mahāmegho pokkharavassam̐ vassi. Tambavaṇṇam̐ udakam̐ heṭṭhā viravantam̐ gacchati, temitukāmoḅva temeti¹, atemitukāmassa sarīre ekabindumattampi na patati. Tam̐ disvā sabbe acchariyabbhutacittajātā “aho acchariyam̐, aho abbhutan”ti katham̐ samuṭṭhāpesum̐. Satthā “na idāneva mayham̐ ñāṭisamāgame pokkharavassam̐ vassati, atītepi vassī”ti imissā aṭṭhuppattiyā **Vessantarajātakam̐** kathesi. Dhammadesanam̐ sutvā sabbe uṭṭhāya vanditvā pakkamim̐su. Ekopi rājā vā rājamahāmatto vā “sve amhākam̐ bhikkham̐ gaṇhathā”ti vatvā gato nāma natthi.

Satthā punadivase vīsatisahassabhikkhuparivuto Kapilavatthum̐ piṇḍāya pāvīsi. Tam̐ na koci gantvā nimantesi, pattam̐ vā aggahesi. Bhagavā indakhīle ṭhitova āvajjesi “katham̐ nu kho pubbabuddhā kulanagare piṇḍāya carim̐su, kim̐ uppaṭipāṭiyā issarajanānam̐ gharāni agamam̐su, udāhu sapadānacārikam̐ carim̐sū”ti. Tato ekabuddhassapi uppaṭipāṭiyā gamanam̐ adisvā “mayāpi idāni ayameva vaṃso, ayam̐ pavenī paggahetabbā, āyatim̐ ca me sāvakāpi mamaññeva anusikkhantā piṇḍacārikavattam̐ paripūressanti”ti koṭiyam̐ nivīṭṭhagehato paṭṭhāya sapadānam̐ piṇḍāya cari. “Ayyo kira Siddhatthakumāro piṇḍāya caratī”ti dvibhūmakatibhūmakādīsū pāsādesu sīhapaṅjare vivarivā mahājano dassanabyāvaṭo ahoṣi.

Rāhulamātāpi devī “ayyaputto kira imasmim̐yeva nagare mahantena rājānubhāvena suvaṇṇasivikādīhi vicarivā idāni kesamassum̐ ohāretvā kāsāyavatthavasano kapālahattho piṇḍāya carati, sobhati nu kho”ti sīhapaṅjaram̐ vivarivā olokayamānā Bhagavantam̐ nānāvīrāgasamujjalāya sarīrappabhāya nagaravīthiyo obhāsetvā byāmappabhāparikkhepasamaṅgībhūtāya² asīti-anubyañjanāvabhāsītāya dvattim̐samahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍītāya anopamāya Buddhasiriyā virocamānam̐ disvā uṇhīsato paṭṭhāya yāva pādatalā—

---

1. Ye temitukāmā, te temeti (Ka) 2. Byāmappabhāparikkhepasamupaguḷhāya (Sī, I)

“Siniddhanīlamudukuñcitakeso,
Sūriyanimmalatalābhinalāṭo.
Yuttatūṅgamudukāyatanāso,
Raṃsijālavitato¹ Narasīho. (1)

Cakkavaraṅkitarattasupādo,
Lakkhaṇamaṇḍita-āyatapaṇhi.
Cāmarihatthavibhūsitapaṇho,
Esa hi tuyhaṃ pitā Narasīho. (2)

Sakyakumāro varado sukhumālo,
Lakkhaṇavicittapasannasarīro.
Lokahitāya āgato naravīro,
Esa hi tuyhaṃ pitā Narasīho. (3)

Āyatayuttasusaṅghitasoto,
Gopakhumo abhinīlanetto.
Indadhanu-abhinīlabhamuko,
Esa hi tuyhaṃ pitā Narasīho. (4)

Puṇṇacandanibho mukhavaṇṇo,
Devanarānaṃ piyo naranāgo.
Mattagajindavilāsitagāmī,
Esa hi tuyhaṃ pitā Narasīho. (5)

Siniddhasugambhīramañjusaghoso,
Hiṅgulavaṇṇarattasujivho.
Vīsativīsatisetasudanto,
Esa hi tuyhaṃ pitā Narasīho. (6)

Khattiyasambhava-aggakulindo,
Devamanussanamassitapādo.
Sīlasamādhipatiṭṭhitacitto,
Esa hi tuyhaṃ pitā Narasīho. (7)

---

1. Raṃsijālavikasito (Ka)

Vaṭṭasuvattasusaṅṭhitagīvo,
 Sīhahanumigarājasarīro.
 Kañcanasucchavi-uttamavaṇṇo,
 Esa hi tuyham piṭā Narasiho. (8)

Añjanasamavaṇṇasunīlakeso,
 Kañcanapaṭṭavisuddhanalāṭo.
 Osadhipaṇḍarasuddhasu-uṇṇo,
 Esa hi tuyham piṭā Narasiho. (9)

Gacchantonilapathe viya cando,
 Tārāgaṇaparivaḍḍhitarūpo.
 Sāvakamajjhagato samaṇindo,
 Esa hi tuyham piṭā Narasiho”ti— (10)

Evamimāhi dasahi **Narasīhagāthāhi** nāma abhitthavitvā “tumhākaṃ putto kira idāni piṇḍāya caratī”ti rañño ārocesi. Rājā saṃviggahadayo hatthena sāṭakaṃ saṅṭhapento turitaturitaṃ nikkhamitvā vegena gantvā Bhagavato purato ṭhatvā āha “kiṃ bhante amhe lajjāpetha, kimatthaṃ piṇḍāya caratha, kiṃ ‘ettakānaṃ bhikkhūnaṃ na sakkā bhattaṃ laddhun’ti saññaṃ karitthā”ti. Vaṃsacārittametaṃ mahārāja amhākanti. Nanu bhante amhākaṃ Mahāsammatakhattiyavaṃso nāma vaṃso, tatha ca ekakhattiyopi bhikkhācaro nāma natthīti. “Ayaṃ mahārāja rājavaṃso nāma tava vaṃso, amhākaṃ pana Dīpaṅkaro Koṇḍañño -pa- Kassapoti ayaṃ Buddhavaṃso nāma¹. Ete ca aññe ca anekasahassasaṅkhā Buddhā bhikkhācarā, bhikkhācāreneva jīvikaṃ kappesun”ti antaravīthiyaṃ ṭhitova—

“Uttitṭhe nappamajjeyya, dhammaṃ sucaritaṃ care.
 Dhammacārī sukhaṃ seti, asmiṃ loke paramhi cā”ti²—

Imaṃ gāthamāha, gāthāpariyosāne rājā sotāpattiṭṭhale patiṭṭhāsi.

“Dhammaṃ care sucaritaṃ, na naṃ duccharitaṃ care.
 Dhammacārī sukhaṃ seti, asmiṃ loke paramhi cā”ti²—

1. Buddhavaṃso vaṃso nāma (Vi-Ṭṭha 3. 288 piṭṭhe)

2. Khu 1. 38 piṭṭhe Dhammapade.

Imaṃ pana gātham sutvā sakadāgāmiphale patiṭṭhāsi,
Mahādhammapālajātakaṃ¹ sutvā anāgāmiphale patiṭṭhāsi, maraṇasamaye
 setacchattassa heṭṭhā sirisayane nipanno yeva arahattaṃ pāpuṇi.
 Araññavāsena pana padhānānuyogakiccaṃ rañño nāhosi. Soṭāpattiphalaṃ
 sacchikatvā yeva pana Bhagavato pattaṃ gahetvā saparisam Bhagavantaṃ
 mahāpāsādaṃ āropetvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisi.
 Bhattakiccapariyosāne sabbaṃ itthāgāraṃ āgantvā Bhagavantaṃ vandi
 ṭhapetvā Rāhulamātaraṃ. Sā pana “gaccha, ayyaputtaṃ vandāhi”ti
 parijanena vuccamānāpi “sace mayhaṃ guṇo atthi, sayameva mama
 santikaṃ ayyaputto āgamissati, āgatameva naṃ vandissāmī”ti vatvā na
 agamāsi.

Bhagavā rājānaṃ pattaṃ gāhāpetvā dvīhi aggasāvakehi saddhiṃ
 rājadhītāya sirigabbhaṃ gantvā “rājadhītā yathāruci vandamānā na kiñci
 vattabbā”ti vatvā paññattāsane nisīdi. Sā vegeṇāgantvā gopphakesu gahetvā
 pādapiṭṭhiyaṃ sīsaṃ parivattetvā yathā-ajjhāsayaṃ vandi. Rājā rājadhītāya
 Bhagavati sinehabahumānādiguṇasampattiyo kathesi “bhante mama dhītā
 ‘tumhehi kāsāyāni vatthāni nivāsītāni’ti sutvā tato paṭṭhāya
 kāsāyavatthani vatthā jātā, tumhākaṃ ekabhattikabhāvaṃ sutvā
 ekabhattikāva jātā, tumhehi mahāsayanassa chaḍḍitabhāvaṃ sutvā
 paṭṭikāmañcakeyeva² nipannā, tumhākaṃ mālāgandhādīhi viratabhāvaṃ
 ñatvā viratamālāgandhāva jātā, attano ñātakehi ‘mayam paṭijaggissāmā’ti
 sāsane pesitepi ekañātakampi na olokesi, evam guṇasampannā me dhītā
 Bhagavā”ti. “Anacchariyam mahārāja yaṃ idāni tayā rakkhiyamānā
 rājadhītā paripakke ñāṇe³ attānaṃ rakkheyya, esā pubbe anārakkhā
 pabbatapāde vicaramānā aparipakke ñāṇe attānaṃ rakkhī”ti vatvā
Candakinnarijātakaṃ⁴ kathetvā uṭṭhāyāsanaṃ pakkāmi.

Dutiyadvase pana Dandassa rājakumārassa
 abhisekagehappavesanavivāhamaṅgalesu vattamānesu tassa geham gantvā
 kumāraṃ pattaṃ gāhāpetvā pabbājetukāmo maṅgalaṃ vatvā uṭṭhāyāsanaṃ
 pakkāmi. Janapadakalyāṇī kumāraṃ gacchantaṃ disvā “tuvaṇaṃ kho
 ayyaputta āgaccheyyāsi”ti

1. Khu 5. 214 piṭṭhe.

3. Paripakkañāṇena (Ka)

2. Mattikāmañcakeyeva (Ka)

4. Khu 5. 277 piṭṭhe.

vatvā gīvaṃ pasāretvā olokesi. Sopi Bhagavantam “pattam gaṇhathā”ti vattum avisahamāno vihāraṃyeva agamāsi, tam anicchamaṇāṃyeva Bhagavā pabbājesi. Iti Bhagavā Kapilavatthum gantvā tatiyadivase Nandam pabbājesi.

Sattame divase Rāhulamātā kumāram alankarivā Bhagavato santikam pesesi “passa tāta etaṃ vīsatisahassasamaṇaparivutaṃ suvaṇṇavaṇṇam brahmarūpavaṇṇam¹ samaṇam, ayaṃ te pitā, etassa mahantā nidhayo ahesum, tyāssa nikkhamaṇakālato paṭṭhāya na passāma, gaccha, naṃ dāyajjam yācāhi ‘ahaṃ tāta kumāro abhisekam patvā cakkavattī bhavissāmi, dhanena me attho, dhanam me dehi. Sāmiko hi putto pitu santakassā’ti”. Kumāro ca Bhagavato santikam gantvā pitu sineham paṭilabhitvā haṭṭhatuṭṭho “sukhā te samaṇa chāyā”ti vatvā aññaṇca bahum attano anurūpam vadanto aṭṭhāsi. Bhagavā katabhattakicco anumodanam katvā uṭṭhāyāsanā pakkāmi. Kumāropi “dāyajjam me samaṇa dehi, dāyajjam me samaṇa dehi”ti Bhagavantam anubandhi. Bhagavā kumāram na nivattāpesi, pariyanopi Bhagavatā saddhim gacchantam nivattetuṃ nāsakkhi. Iti so Bhagavatā saddhim āramameva agamāsi.

Tato Bhagavā cintesi “yam ayaṃ pitu santakam dhanam icchatī, tam vaṭṭānugataṃ savighātam, handassa Bodhimaṇḍe paṭiladdham sattavidham ariyadhanam demi, lokuttaradāyajjassa naṃ sāmikam karomī”ti āyasmantaṃ Sāriputtam āmantesi “tena hi tvaṃ Sāriputta Rāhulakumāram pabbājehī”ti. Thero tam pabbājesi. Pabbajite pana kumāre rañño adhimattam dukkham uppajji, tam adhivāsetum asakko Bhagavato nivedetvā “sādhu bhante ayyā māṭāpitūhi ananuññātam puttam na pabbājeyyun”ti varam yāci. Bhagavā tassa tam varam datvā punadivase rājanivesane katapātarāso² ekamantaṃ nisinnena raññā “bhante tumhākam dukkarakārikakāle ekā devatā maṃ upasaṅkamtivā ‘putto te kālakato’ti āha, tassā vacanam asaddahanto ‘na mayham putto bodhim appatvā kālam karotī’ti tam paṭikkhipin”ti vutte “idāni kiṃ saddahissatha, ye tumhe

1. Brahmarūpīvaṇṇam (Sī, I)

2. Katabhattakicco (Ka)

pubbepi aṭṭhikāni dassetvā ‘putto te mato’ti vutte na saddahitthā”ti imissā aṭṭhuppattiyā **Mahādhammapāla jātakam**¹ kathesi, kathāpariyosāne rājā anāgāmiṃphale patiṭṭhāsi.

Iti Bhagavā pitaram tīsu phalesu patiṭṭhāpetvā bhikkhusaṃghaparivuto punadeva Rājagaham gantvā Veḷuvane² vihāsi. Tasmim samaye Anāthapiṇḍiko gahapati pañcahi sakaṭasatehi bhaṇḍam ādāya Rājagahe attano piyasahāyakassa seṭṭhino geham gantvā tattha Buddhassa Bhagavato uppanabhāvaṃ sutvā balavapaccūsasamaye devatānubhāvena vivaṭena dvārena Satthāraṃ upasaṅkamitvā dhammaṃ sutvā sotāpattiṃphale patiṭṭhāya dutiyadivase Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā Sāvattim āgamanatthāya Satthu paṭiññam gahetvā antarāmagge pañcacattālīsajoyanaṭṭhāne satahassaṃ satahassaṃ datvā yojanike yojanike vihāre kāretvā Jetavanam koṭisānāhārena aṭṭhārasahiraññakoṭihi kiṇitvā navakammaṃ paṭṭhapesi. So majjhe Dasabalassa gandhakuṭim kāresi, tam parivāretvā asīmahātherānaṃ pāṭiyekkasannivesane³ āvāse ekakūṭāgāradvikūṭāgāra⁴ haṃsavaṭṭakadīghasālāmaṇḍapādivasena sesasenāsanāni pokkharāṇīcaṅkamanarattiṭṭhānadivāṭṭhānāni cāti aṭṭhārasakoṭipariccāgena ramaṇīye bhūmibhāge manoramaṃ vihāraṃ kārapetvā Dasabalassa āgamanatthāya dūtam pesesi. Satthā dūtassa vacanaṃ sutvā mahābhikkhusaṃghaparivuto Rājagahā nikkhamitvā anupubbena Sāvattinagaraṃ pāpuṇi.

Mahāseṭṭhiṃ kho vihāramaham sajjetvā Tathāgatassa Jetavanappavisanadivase puttam sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitam katvā alaṅkatapaṭiyatteheva pañcahi kumārasatehi saddhim pesesi. So saparivāro pañcavaṇṇavatthasamujjalāni pañca dhajasatāni gahetvā Dasabalassa purato ahosi, tesam pacchato Mahāsubhaddā Cūlasubhaddāti dve seṭṭhidhītaro pañcahi kumārikāsatehi saddhim puṇṇaghaṭe gahetvā nikkhamimsu, tāsam pacchato seṭṭhibhariyā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā pañcahi mātuḡāmasatehi saddhim puṇṇapāṭiyō gahetvā nikkhami, sabbesam pacchato sayam mahāseṭṭhi

1. Khu 5. 214 piṭṭhe.   2. Sītavane (Sī, Syā, I)   3. Paṭipāṭiyā ekasannivese (Ka)
4. Ekakuḍḍakadvikuḍḍaka (Sī), ekakuṭikadvikuṭika (Syā)

ahatavatthanivattho ahatavatthanivattheveva pañcahi seṭṭhisatehi saddhim
Bhagavantam abbhuggañchi. Bhagavā imam upāsakaparisam purato katvā
mahābhikkhusamghaparivuto attano sarīrappabhāya
suvaṇṇarasasekapiñjarāni viya vanantarāni kurumāno anantāya Buddhalīlāya
apaṭisamāya Buddhasiriyā Jetavanavihāram pāvīsi.

Atha nam Anāthapiṇḍiko pucchi “kathāham bhante imasmim vihāre
paṭipajjāmī”ti. Tena hi gahapati imam vihāram āgatānāgatassa cātuddisassa
bhikkhusamghassa dehīti. “Sādhu bhante”ti mahāseṭṭhi suvaṇṇabhiṅkārām
ādāya Dasabalassa hatthe udakam pāteṭvā “imam Jetavanavihāram
āgatānāgatassa cātuddisassa bhikkhusamghassa¹ dammī”ti adāsi. Sattā
vihāram paṭiggahetvā anumodanam karonto—

“Sītam uṇham paṭihanti, tato vālamigāni ca.
Sarīsape ca makase, sisire cāpi vuṭṭhiyo.

Tato vātātapo ghorō, sañjāto² paṭihaññati.
Leṇatthañca sukhatthañca, jhāyitum ca vipassitum.

Vihāradānam samghassa, aggam Buddhena vaṇṇitam.
Tasmā hi paṇḍito poso, sampassam atthamatthano.

Vihāre kāraye ramme, vāsayettha bahussute.
Tesam annañca pānañca, vatthasenāsanāni ca.

Dadeyya ujubhūtesu, vippasannena cetasā.
Te tassa dhammam desenti, sabbadukkhāpanūdanam.
Yaṁ so dhammam idhaññāya, parinibbāti anāsavo”ti³—

Vihārānisamsam kathesi. Anāthapiṇḍiko dutiyadivasato paṭṭhāya
vihāramaham ārabhi. Visākhāya pāsādamaho⁴ catūhi māsehi niṭṭhito,
Anāthapiṇḍikassa pana vihāramaho navahi māsehi niṭṭhāsī. Vihāramahepi
aṭṭhārāseva koṭiyo pariccāgam agamaṁsu. Iti ekasmimyeva⁵ vihāre
catupaṇṇāsakoṭisaṅkhyam dhanam pariccaji.

1. Buddhapamukhassa samghassa (Sī)

2. Vātātape ghore, sañjāte (Sī, I, Ka)

3. Vi 4. 291 piṭṭhe.

4. Vihāramaho (Ka)

5. Imasmimyeva (Sī, I)

Atīte pana Vipassissa Bhagavato kāle Punabbasumitto nāma seṭṭhi suvaṇṇiṭṭhakāsanthārena kiṇitvā tasmimyeva ṭhāne yojanappamāṇaṃ saṃghārāmaṃ kāresi. Sikhissa Bhagavato kāle Sirivaḍḍho nāma seṭṭhi suvaṇṇaphālasanthārena kiṇitvā tasmim yeva ṭhāne tigāvutappamāṇaṃ saṃghārāmaṃ kāresi. Vessabhussa Bhagavato kāle Sotthijo¹ nāma seṭṭhi suvaṇṇahatthipadasanthārena kiṇitvā tasmimyeva ṭhāne aḍḍhayanappamāṇaṃ saṃghārāmaṃ kāresi. Kakusandhassa Bhagavato kāle Accuto nāma seṭṭhi suvaṇṇiṭṭhakāsanthārena kiṇitvā tasmimyeva ṭhāne gāvutappamāṇaṃ saṃghārāmaṃ kāresi. Koṇāgamanassa Bhagavato kāle Uggo nāma seṭṭhi suvaṇṇakacchapasanthārena kiṇitvā tasmimyeva ṭhāne aḍḍhagāvutappamāṇaṃ saṃghārāmaṃ kāresi. Kassapassa Bhagavato kāle Sumaṅgalo nāma seṭṭhi suvaṇṇakaṭṭhisanthārena² kiṇitvā tasmimyeva ṭhāne soḷasakarīsappamāṇaṃ saṃghārāmaṃ kāresi. Amhākaṃ pana Bhagavato kāle Anāthapiṇḍiko nāma seṭṭhi kahāpaṇakoṭisanthārena kiṇitvā tasmimyeva ṭhāne aṭṭhakarīsappamāṇaṃ saṃghārāmaṃ kāresi. Idam kira ṭhānaṃ sabbabuddhānaṃ avijahitaṭṭhānameva.

Iti Mahābodhimaṇḍe sabbaññutappattito yāva mahāparinibbānanañcā yasmim yasmim ṭhāne Bhagavā vihāsi, idam **Santikenidānaṃ** nāma, tassa vasena sabbajātakāni vaṇṇayissāma.

Nidānakathā niṭṭhitā.

---

1. Sotthiyo (Sī, Syā, I)

2. Suvaṇṇiṭṭhikasanthārena (Sī, I), suvaṇṇakaṭṭhasanthārena (Ka), Dī-Ṭṭha 2. 17 piṭṭhepi passitabbaṃ.

1. Ekakanipāta

1. Aparaṇṇakavagga

1. Aparaṇṇakajātakavaṇṇanā

Imaṃ tāva aparāṇṇakadhammadesanaṃ Bhagavā Sāvattthim upanissāya Jetavanamahāvihāre viharanto kathesi. Kaṃ pana ārabha ayaṃ kathā samuṭṭhitāti? Setṭhissa saḥāyake pañcasate titthiyasāvake. Ekasmim hi divase Anāthapiṇḍiko setṭhi attano saḥāyake pañcasate aññatitthiyasāvake ādāya bahuṃ mālāgandhavilepanaṃ ceva sappitelamadhuḥāṇitavatthacchādanāni ca gāhāpetvā Jetavanaṃ gantvā Bhagavantam vanditvā gandhamālādīhi pūjetvā bhesajjāni ceva vatthāni ca bhikkhusaṃghassa vissajjetvā cha nisajjādose vajjetvā ekamantaṃ nisīdi. Tepi aññatitthiyasāvakā Tathāgataṃ vanditvā Satthu puṇṇacandasassirikaṃ mukhaṃ, lakkhaṇānubyañjanapaṭimaṇḍitaṃ byāmappabhāparikkhitaṃ brahmakāyaṃ, āveḷāveḷā yamakayamakā hutvā niccharantiyo ghanabuddharasmiyo ca olokayamānā Anāthapiṇḍikassa samīpeyeva nisīdimsu.

Atha nesaṃ Sathā manosilātale sīhanādaṃ nadanto taruṇasīho viya gajjanto pāvussakamegho¹ viya ca ākāsagaṅgaṃ otārento viya ca ratanadāmaṃ ganthento viya ca aṭṭhaṅgasamannāgatena savanīyena kamanīyena brahmassarena nānāyavicittaṃ madhuradhammakathaṃ kathesi. Te Satthu dhammadesanaṃ sutvā pasannacittā uṭṭhāya Dasabalaṃ vanditvā Aññatitthiyasaraṇaṃ bhinditvā Buddhaṃ saraṇaṃ agamaṃsu. Te tato paṭṭhāya niccakālaṃ Anāthapiṇḍikena saddhim gandhamālādihatthā vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇanti, dānaṃ denti, sīlaṃ rakkhanti, uposathakammaṃ karonti.

Atha Bhagavā Sāvattthito punadeva Rājagahaṃ agamāsi. Te Tathāgatassa gatakāle taṃ saraṇaṃ bhinditvā puna aññatitthiyasaraṇaṃ gantvā

---

1. Kappapāvussakamegho (Ka)

attano mūlaṭṭhāneyeva paṭiṭṭhitā. Bhagavāpi sattaṭṭha māse vītināmetvā puna Jetavanameva agamāsi. Anāthapiṇḍiko punapi te ādāya Satthu santikaṃ gantvā Satthāraṃ gandhamālādīhi pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Tepi Bhagavantaṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Atha nesaṃ Tathāgate cārikaṃ pakkante gahitasaraṇaṃ bhinditvā puna aññatitthiyasaraṇameva gahetvā mūle paṭiṭṭhitabhāvaṃ Bhagavato ārocesi.

Bhagavā aparimitakappaṇiyo nirantaraṃ pavattitavacīsucaritānubhāvena dibbagandhagandhitam¹ nānāgandhapūritaṃ ratanakaraṇḍakaṃ vivaranto viya mukhapadumaṃ vivarivā madhurassaraṃ nicchārento “saccaṃ kira tumhe upāsakā tīṇi saraṇāni bhinditvā aññatitthiyasaraṇaṃ gatā”ti pucchi. Atha tehi paṭicchādetuṃ asakkontehi “saccaṃ Bhagavā”ti vutte Satthā “upāsakā heṭṭhā Avīciṃ upari Bhavaggaṃ paricchedaṃ katvā tiriyaṃ aparimāṇāsu lokadhātūsu sīlādīhi guṇehi Buddhena sadiso nāma natthi, kuto adhikataro”ti. “Yāvatā bhikkhave sattā apadā vā dvipadā vā catuppadā vā bahuppadā vā, Tathāgato tesam aggamakkhāyati², yaṃ kiñci vittaṃ idha vā huram vā -pa-³ Aggato ve pasannānaṃ”ti-ādīhi⁴ suttehi pakāsite ratanattayaguṇe pakāsetvā “evaṃ uttamaguṇehi samannāgataṃ ratanattayaṃ saraṇaṃ gatā upāsakā vā upāsikā vā nirayādīsu nibbattakā nāma natthi, apāyanibbattito pana mucchitvā devaloke uppajjitvā mahāsampattiṃ anubhonti, tasmā tumhehi evarūpaṃ saraṇaṃ bhinditvā aññatitthiyasaraṇaṃ gacchantehi ayuttaṃ katan”ti āha.

Ettha ca tīṇi ratanāni mokkhasena uttamavasena saraṇagatānaṃ apāyesu nibbattiyā abhāvadīpanattham imāni suttāni dassetabbāni—

“Ye keci Buddhaṃ saraṇaṃ gatāse,
Na te gamissanti apāyabhūmiṃ.
Pahāya mānusaṃ dehaṃ,
Devakāyaṃ paripūressanti⁵.”

1. Dibbagandhādīnaṃ (Ka)

2. Sam 3. 38; Am 1. 343 piṭṭhesu.

3. Khu 1. 5, 312 piṭṭhesu.

4. Am 1. 344; Khu 1. 255 piṭṭhesu.

5. Dī 2. 204; Sam 1. 25 piṭṭhesu.

Ye keci dhammaṃ saraṇaṃ gatāse,
 Na te gamissanti apāyabhūmiṃ.
 Pahāya mānusaṃ dehaṃ,
 Devakāyaṃ paripūressanti.

Ye keci saṃghaṃ saraṇaṃ gatāse,
 Na te gamissanti apāyabhūmiṃ.
 Pahāya mānusaṃ dehaṃ,
 Devakāyaṃ paripūressanti.

Bahuṃ ve saraṇaṃ yanti, pabbatāni vanāni ca.
 Ārāmarukkhacetyāni, manussā bhayatajjitā.

Netam kho saraṇaṃ khemaṃ, netam saraṇamuttamaṃ.
 Netam saraṇamāgamma, sabbadukkhā pamuccati.

Yo ca Buddhañca dhammañca, saṃghañca saraṇaṃ gato.
 Cattāri ariyasaccāni, sammappaññāya passati.

Dukkhaṃ dukkhasamuppādaṃ, dukkhassa ca atikkamaṃ.
 Ariyaṃ caṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, dukkhūpasamagāminam.

Etaṃ kho saraṇaṃ khemaṃ, etaṃ saraṇamuttamaṃ.
 Etaṃ saraṇamāgamma, sabbadukkhā pamuccatī”ti¹.

Na kevalañca nesaṃ Satthā ettakāmyeva dhammaṃ desesi, apica kho
 “upāsakā Buddhānussatikammaṭṭhānaṃ nāma,
 dhammānussatikammaṭṭhānaṃ nāma, saṃghānussatikammaṭṭhānaṃ nāma
 sotāpattimaggaṃ deti, sotāpattiphalaṃ deti, sakadāgāmimaggaṃ deti,
 sakadāgāmiphalaṃ deti, anāgāmimaggaṃ deti, anāgāmiphalaṃ deti,
 arahattamaggaṃ deti, arahattaphalaṃ deti”ti-evamādhipi nayehi dhammaṃ
 desetvā “evarūpaṃ nāma saraṇaṃ bhindantehi ayuttaṃ tumhehi katan”ti
 āha. Ettha ca Bddhānussatikammaṭṭhānādīnaṃ sotāpattimaggādippadānaṃ
 “ekadhammo bhikkhave bhāvito bahuḷīkato ekantanibbidāya virāgāya
 nirodhāya upasamāya abhiññāya sambodhāya

---

1. Khu 1. 41 piṭṭhe Dhammapade.

nibbānāya saṁvattati. Katamo ekadhammo. Buddhānussati”ti-*evamādihi*¹ suttehi dīpetabbaṁ.

Evam Bhagavā nānappakārehi upāsake ovaditvā “upāsakā pubbepi manussā asaraṇaṁ ‘saraṇaṁ’ti takkaggāhena viraddhaggāhena² gahetvā amanussapariggahite kantāre yakkhabhakkhā³ hutvā mahāvināsaṁ pattā, apaṇṇakaggāhaṁ pana ekamsikaggāhaṁ aviraddhaggāhaṁ gahitamanussā tasmimyeva kantāre sotthibhāvaṁ pattā”ti vatvā tuṅhī ahoṣi. Atha kho Anāthapiṇḍiko gahapati uṭṭhāyāsanaṁ Bhagavantaṁ vanditvā abhitthavitvā sirasmiṁ añjaliṁ patitṭhāpetvā *evamāha* “bhante idāni tāva imesaṁ upāsakānaṁ uttamasaraṇaṁ bhinditvā takkaggahaṇaṁ amhākaṁ pākaṭaṁ, pubbe pana amanussapariggahite kantāre takkikānaṁ vināso, apaṇṇakaggāhaṁ gahitamanussānaṁca sotthibhāvo amhākaṁ paṭicchanno, tumhākameva pākaṭo, sādhu vata no Bhagavā ākāse puṇṇacandaṁ uṭṭhāpento viya imaṁ kāraṇaṁ pākaṭaṁ karotū”ti. Atha Bhagavā “mayā kho gahapati aparimitakālaṁ dasa pāramiyo pūretvā lokassa kaṅkacchedanattameva sabbaññutaññāṇaṁ paṭividdhaṁ, sīhavasāya suvaṇṇanālīṁ pūrento viya sakkaccaṁ sotamaṁ odahitvā suṇohī”ti seṭṭhino satuppādaṁ janetvā higabbhaṁ padāletvā puṇṇacandaṁ niharanto viya bhavantarena paṭicchannakāraṇaṁ pākaṭaṁ akāsi.

Atīte Kāsiraṭṭhe Bārāṇasīnagare Brahmaddatto nāma rājā ahoṣi. Tadā bodhisatto sathavāhakule paṭisandhiṁ gahetvā dasamāsaccayena mātukucchito nikkhamitvā anupubbena vayappatto pañcahi sakaṭasatehi vaṇijjaṁ karonto vicarati. So kadāci pubbantato aparantaṁ gacchati, kadāci aparantato pubbantaṁ. Bārāṇasiyaṁyeva aññopi sathavāhaputto atthi bālo abyatto anupāyakusalo, tadā bodhisatto Bārāṇasito mahagghaṁ bhaṇḍaṁ gahetvā pañca sakaṭasatāni pūretvā gamanasajjāni katvā ṭhapesi, sopi bālasatthavāhaputto tatheva pañca sakaṭasatāni pūretvā gamanasajjāni katvā ṭhapesi.

Tadā bodhisatto cintesi “sace ayam bālasatthavāhaputto mayā saddhimyeva gamissati, sakaṭasahassee ekato maggaṁ gacchante

1. Am 1. 32 piṭṭhe.

2. Viruddhaggāhena (Sī, Syā)

3. Yakkhabhattaṁ (Sī, I)

maggopi nappahossati, manussānaṃ dārudakādīnīpi, balibaddānaṃ tiṇānīpi dullabhāni bhavissanti, etena vā mayā vā purato gantuṃ vaṭṭati”ti. So taṃ pakkosāpetvā etamattham ārocetvā “dvīhipi amhehi ekato gantuṃ na sakkā, kiṃ tvaṃ purato gamissasi, udāhu pacchato”ti āha. So cintesi “mayi purato gacchante bahū ānisaṃsā, maggena abhinneneva gamissāmi, goṇā anāmaṭṭhatīnaṃ khādissanti, manussānaṃ anāmaṭṭham sūpeyyapaṇṇaṃ bhavissati, pasannaṃ udakaṃ bhavissati, yathārucciṃ agghaṃ ṭhapetvā bhaṇḍaṃ vikkiṇissāmi”ti. So “ahaṃ samma purato gamissāmi”ti āha. Bodhisattopi pacchato gamane bahū ānisaṃse addasa. Evaṃ hissa ahosi “purato gacchantā magge visamaṭṭhānaṃ samaṃ karissanti, ahaṃ tehi gatamaggena gamissāmi, purato gatehi balibaddehi pariṇatathaddhatīne¹ khādīte mama goṇā puna uṭṭhitāni madhuraṭṭhāni khādissanti, gahitapaṇṇaṭṭhānato uṭṭhitaṃ manussānaṃ sūpeyyapaṇṇaṃ madhuraṃ bhavissati, anudake ṭhāne āvāṭaṃ khanitvā ete udakaṃ uppādessanti, tehi katesu āvāṭesu mayaṃ udakaṃ pivissāma, agghaṭṭhapaṇaṃ nāma manussānaṃ jīvitā voropanasadisāṃ, ahaṃ pacchato gantvā etehi ṭhapitagghena bhaṇḍaṃ vikkiṇissāmi”ti. Atha so ettake ānisaṃse disvā “samma tvaṃ purato gacchāhi”ti āha. “Sādhu sammā”ti bālasatthavāho sakaṭāni yojetvā nikkhanto anupubbena manussāvāsaṃ atikkamitvā kantāramukhaṃ pāpuṇi.

Kantāraṃ nāma corakantāraṃ vāḷakantāraṃ nirudakakantāraṃ amanussakantāraṃ appabhakkhakantāraṃ pañcavidhaṃ. Tattha corehi adhiṭṭhitamaggo **corakantāraṃ** nāma. Sihādīhi adhiṭṭhitamaggo **vāḷakantāraṃ** nāma. Yattha nhāyitum vā pātum vā udakaṃ natthi, idaṃ **nirudakakantāraṃ** nāma. Amanussādhiṭṭhitaṃ **amanussakantāraṃ** nāma. Mūlakhādaniyādivirahitaṃ **appabhakkhakantāraṃ** nāma. Imasmim pañcavidhe kantāre taṃ kantāraṃ nirudakakantāraṇceva amanussakantāraṇca. Tasmā so bālasatthavāhaputto sakaṭesu mahantamahantā cāṭīyo ṭhapetvā udakassa pūrāpetvā satṭhiyojanikaṃ kantāraṃ paṭipajji.

Athassa kantāramajjhaṃ gatakāle kantāre adhiṭṭhitayakkho “imehi manussehi gahitaṃ udakaṃ chaḍḍāpetvā dubbale katvā sabbeva ne

---

1. Purāṇe thaddhatīne (Ka)

khādissāmī”ti sabbasetataruṇabalibaddayuttaṃ manoramaṃ yānakaṃ māpetvā dhanukalāpaphalakāvudhahatthehi dasahi dvādasahi amanussehi parivuto uppalakumudāni piḷandhitvā allakeso allavattho issarapuriso viya tasmim yānake nisīditvā kaddamamakkhitehi cakkehi paṭipathaṃ agamāsi, parivāra-amanussāpissa purato ca pacchato ca gacchantā allakesā allavatthā uppalakumudamālā piḷandhitvā padumapuṇḍarikakalāpe gahetvā bhisamuḷālāni khādantā udakabindūhi ceva kalalehi ca paggharantehi agamaṃsu. Satthavāhā ca nāma yadā dhuravāto¹ vāyati, tadā yānake nisīditvā upaṭṭhākaparivutā rajam pariharantā purato gacchanti. Yadā pacchato vāto vāyati, tadā teneva nayena pacchato gacchanti. Tadā pana dhuravāto ahosi, tasmā so satthavāhaputto purato agamāsi.

Yakkho taṃ āgacchantam disvā attano yānakaṃ maggā okkamāpetvā “kahaṃ gacchathā”ti tena saddhim paṭisanthāram akāsi. Satthavāhopi attano yānakaṃ maggā okkamāpetvā sakaṭānaṃ gamanokāsaṃ datvā ekamante ṭhito taṃ yakkham avoca “bho amhe tāva Bārāṇasito āgacchāma, tumhe pana uppalakumudāni piḷandhitvā padumapuṇḍarikahatthā bhisamuḷālāni khādantā kaddamamakkhita udakabindūhi paggharantehi āgacchatha, kim nu kho tumhehi āgatamagge devo vassati, uppalādisañchannāni vā sarāni atthī”ti pucchi. Yakkho tassa katham sutvā “samma kim nāmetaṃ kathesi, esā nīlavanarāji paññāyati, tato paṭṭhāya sakalam araññaṃ ekodakam, nibaddham devo vassati, kandarā pūrā, tasmim tasmim ṭhāne padumādisañchannāni sarāni atthī”ti vatvā paṭipāṭiyā gacchantesu sakaṭesu “imāni sakaṭāni ādāya kahaṃ gacchathā”ti pucchi. Asukajanapadam nāmāti. Imasmim cimasmīṇca sakaṭe kim nāma bhaṇḍanti. Asukaṇca asukaṇcāti. Pacchato āgacchantam sakaṭam ativiya garukam hutvā āgacchati, etasmim kim bhaṇḍanti. Udakam etthāti. Parato tāva udakam ānentehi vo manāpam katam, ito paṭṭhāya pana udakena kiccam natthi, purato bahu udakam, cāṭiyō bhinditvā udakam chaḍḍetvā sukhena gacchathā”ti āha. Evañca pana vatvā “tumhe gacchatha, amhākam papañco hotī”ti thokam gantvā tesam adassanam patvā attano yakkhanagameva agamāsi.

---

1. Purato vāto (Ka)

Sopi bālasatthavāho attano bālatāya yakkhassa vacanaṃ gahetvā cāṭiyo bhindāpetvā pasatamattampi udakaṃ anavasesetvā sabbaṃ chaḍḍāpetvā sakaṭāni pājāpesi, purato appamattakampi udakaṃ nāhosi, manussā pānīyaṃ alabhantā kilamiṃsu. Te yāva sūriyatthaṅgamanā gantvā sakaṭāni mocetvā parivaṭṭakena ṭhapetvā goṇe cakkesu bandhiṃsu. Neva goṇānaṃ udakaṃ ahosi, na manussānaṃ yāgubhattaṃ vā. Dubbalamanussā tattha tattha nipajjitvā sayiṃsu. Rattibhāgasamanantare yakkhā yakkhanagarato āgantvā sabbepi goṇe ca manusse ca jīvitakkhayaṃ pāpetvā maṃsaṃ khāditvā aṭṭhīni avasesetvā agamaṃsu. Evamekaṃ bālasatthavāhaputtaṃ nissāya sabbepi te vināsaṃ pāpuṇiṃsu, hatthaṭṭhikādīni disāvīdisāsu vippakiṇṇāni ahesuṃ, pañca sakaṭasatāni yathāpūritāneva aṭṭhaṃsu.

Bodhisattopi kho bālasatthavāhaputtassa nikkhantadivasato māsaḍḍhamāsaṃ vītināmetvā pañcahi sakaṭasatehi nagarā nikkhamma anupubbena kantāramukhaṃ pāpuṇi. So tattha udakacāṭiyo pūretvā bahuṃ udakaṃ ādāya khandhāvāre bheriṃ carāpetvā manusse sannipātetvā evamāha “tumhe maṃ anāpucchitvā pasatamattampi udakaṃ mā vaḷañjayittha, kantāre visarukkhā nāma honti, pattaṃ vā pupphaṃ vā phalaṃ vā tumhehi pure akhāditapubbaṃ maṃ anāpucchitvā mā khāditthā”ti. Evaṃ manussānaṃ ovādaṃ datvā pañcahi sakaṭasatehi kantāraṃ paṭipajji. Tasmīṃ kantāramajjhaṃ sampatte so yakkho purimanayeneva bodhisattassa paṭipathe attānaṃ dassesi. Bodhisatto taṃ disvāva aññāsi “imasmiṃ kantāre udakaṃ natthi, nirudakakantāro nāmesa, ayañca nibbhayo rattanetto, chāyāpissa na paññāyati, nissamsayaṃ iminā purato gato bālasatthavāhaputto sabbaṃ udakaṃ chaḍḍāpetvā kilametvā sapaṇiso khādito bhavissati, mayhaṃ pana paṇḍitabhāvaṃ upāyakosallaṃ na jānāti maññe”ti. Tato naṃ āha “gacchatha tumhe, mayaṃ vāṇijā nāma aññāṃ udakaṃ adisvā gahita-udakaṃ na chaḍḍema, diṭṭhaṭṭhāne pana chaḍḍetvā sakaṭāni sallahukāni katvā gamissāmā”ti. Yakkho thokaṃ gantvā adassanaṃ upagamma attano yakkhanagarameva gato.

Yakkhe pana gate manussā bodhisattaṃ āhaṃsu “ayya ete manussā ‘esā nīlavanarāji paññāyati, tato paṭṭhāya nibaddhaṃ devo vassatī”ti

vatvā uppalakumudamālādhārino¹ padumapuṇḍarīkakaḷāpe ādāya
 bhisamuḷālāni khādantā allavatthā allakesā udakabindūhi paggharantehi
 āgatā, udakaṃ chaḍḍetvā sallahukehi sakaṭehi khippaṃ gacchāmā”ti.
 Bodhisatto tesam katham sutvā sakaṭāni ṭhapāpetvā sabbe manusse
 sannipātāpetvā “tumhehi ‘imasmiṃ kantāre saro vā pokkharaṇī vā atthī’²ti
 kassaci sutapubban”ti pucchi. Na ayya sutapubbanti². Nirudakakantāro
 nāma eso³, idāni ekacce manussā “etāya nīlavanarājīyā purato⁴ devo
 vassatī”ti vadanti, vuṭṭhivāto nāma kittakaṃ ṭhānaṃ vāyatīti. Yojanamattaṃ
 ayyāti. Kacci pana vo ekassāpi sarīraṃ vuṭṭhivāto paharatīti. Natthi ayyāti.
 Meghasīsam nāma kittake ṭhāne paññāyatīti. Tiyojanamate ayyāti. Atthi
 pana vo kenaci ekampi meghasīsam diṭṭhanti. Natthi ayyāti. Vijjulatā nāma
 kittake ṭhāne paññāyatīti. Catuppañcayojanamatte ayyāti. Atthi pana vo
 kenaci vijjulatobhāso diṭṭhoti. Natthi ayyāti. Meghasaddo nāma kittake
 ṭhāne suyyatīti. Ekadviyojanamate ayyāti. Atthi pana vo kenaci
 meghasaddo sutoti. Natthi ayyāti. “Na ete manussā, yakkhā ete, amhe
 udakaṃ chaḍḍāpetvā dubbale katvā khādītukāmā āgatā bhavissanti, purato
 gato bālasatthavāhaputto na upāyakusalo, addhā so etehi udakaṃ
 chaḍḍāpetvā kilamtvā khādito bhavissati, pañca sakaṭasatāni
 yathāpūritāneva ṭhitāni bhavissanti, ajja mayaṃ tāni passissāma,
 pasatamattampi udakaṃ achaḍḍetvā sīghasīghaṃ pājethā”ti pājāpesi.

So gacchanto yathāpūritāneva pañca sakaṭasatāni goṇamanussānañca
 hatthaṭṭhikādīni disāvidisāsu vippakiṇṇāni disvā sakaṭāni mocāpetvā
 sakaṭaparivaṭṭakena khandhāvāraṃ bandhāpetvā kālasseva manusse ca goṇe
 ca sāyamāsabhattaṃ bhojāpetvā manussānaṃ majjhe goṇe nipajjāpetvā
 sayam balanāyako hutvā⁵ khaggahattho tiyāmarattim ārakkhaṃ gahetvā
 ṭhitakova aruṇaṃ uṭṭhāpesi. Punadivase pana

---

1. Uppalakumudamālāmāliṇo (Sī, I)

2. Sutapubban (Sī)

3. Esoti (Sī, I, Ka)

4. Parato (Sī, I)

5. Balanāyake gahetvā (Sī, Syā)

pātova sabbakiccāni niṭṭhāpetvā goṇe bhojetvā dubbalasakaṭāni chaḍḍāpetvā thirāni gāhāpetvā appagghaṃ bhaṇḍaṃ chaḍḍāpetvā mahagghaṃ bhaṇḍaṃ āropāpetvā yathādhippetaṃ ṭhānaṃ gantvā diguṇatiguṇena mūlena bhaṇḍaṃ vikkiṇitvā sabbaṃ parisaṃ ādāya puna attano nagarameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammakathaṃ kathetvā “evaṃ gahapati pubbe takkaggāhagāhino mahāvināsaṃ pattā, apaṇṇakaggāhagāhino pana amanussānaṃ hatthato muccitvā sotthinā icchitaṭṭhānaṃ gantvā puna sakaṭṭhānameva paccāgamimsū”ti vatvā dvepi vatthūni ghaṭetvā imissā apaṇṇakadhammadesanāya abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

1. “Apaṇṇakaṃ ṭhānameke, dutiyaṃ āhu takkikā.

Etadaññāya medhāvī, taṃ gaṇhe ya’dapaṇṇakan”ti.

Tattha **apaṇṇakanti** ekaṃsikaṃ aviraddhaṃ¹ niyyānikaṃ. **Ṭhānanti** kāraṇaṃ. Kāraṇaṃ hi yasmā tadāyattavuttitāya phalaṃ tiṭṭhati nāma, tasmā “ṭhānan”ti vuccati, “ṭhānaṃca ṭhānato aṭṭhānaṃca aṭṭhānato”ti-ādīsu² cassa payogo veditabbo. Iti “apaṇṇakaṃ ṭhānan”ti padadvayenāpi “yaṃ ekantahitasukhāvahattā paṇḍitehi paṭipannaṃ ekaṃsikaṃkāraṇaṃ aviraddhakāraṇaṃ niyyānikakāraṇaṃ, taṃ idan”ti dīpeti. Ayamettha saṅkhepo, pabhedato pana tīṇi saraṇagamanāni pañca sīlāni dasa sīlāni pātimokkhasaṃvaro indriyasaṃvaro ājīvapārisuddhi paccayapaṭisevanāṃ sabbampi catupārisuddhisīlaṃ indriyesu guttadvāratā bhojane mattaññutā jāgariyānuyogo jhānaṃ vipassanā abhiññā samāpatti ariyamaggo ariyaphalaṃ, sabbampetaṃ apaṇṇakatṭhānaṃ apaṇṇakapaṭipadā, niyyānikapaṭipadāti attho.

Yasmā ca pana niyyānikapaṭipadāya etaṃ nāmaṃ, tasmāyeva Bhagavā apaṇṇakapaṭipadaṃ dassento imaṃ suttamāha—

“Tīhi bhikkhave dhammehi samannāgato bhikkhu
apaṇṇakapaṭipadaṃ paṭipanno hoti, yoni cassa āraddhā hoti āsavānaṃ

1. Aviruddhaṃ (Sī, Syā)

2. Abhi 2. 348 piṭṭhe.

khayāya. Katamehi tīhi. Idha bhikkhave bhikkhu indriyesu guttadvāro hoti, bhojane mattaññū hoti, jāgariyaṃ anuyutto hoti. Kathañca bhikkhave bhikkhu indriyesu gutta dvāro hoti. Idha bhikkhave bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā na nimittaggāhī hoti -pa-. Evaṃ kho bhikkhave bhikkhu indriyesu guttadvāro hoti.

Kathaṅca bhikkhave bhikkhu bhojane mattaññū hoti. Idha bhikkhave bhikkhu paṭisaṅkhā yoniso āhāraṃ āhāreti neva davāya na madāya -pa-. Evaṃ kho bhikkhave bhikkhu bhojane mattaññū hoti.

Kathaṅca bhikkhave bhikkhu jāgariyaṃ anuyutto hoti. Idha bhikkhave bhikkhu divasaṃ caṅkamaṇa nisajjāya -pa-. Evaṃ kho bhikkhave bhikkhu jāgariyaṃ anuyutto hoti”¹.

Imasmiñcāpi sutte tayova dhammā vuttā. Ayaṃ pana apaṇṇakapaṭipadā yāva arahattaphalaṃ labbhateva. Tattha arahattaphalampi phalasamāpattivihārassa ceva anupādāparinibbānassa ca paṭipadāyeva nāma hoti.

Eketi ekacce paṇḍitamanussā. Tattha kiñcāpi “asukā nāmā”^{ti} niyamo natthi, idaṃ pana sapariyaṃ bodhisattamiyeva sandhāya vuttanti veditabbaṃ. **Dutiyam āhu takkikāti dutiyanti** paṭhamato apaṇṇakaṭṭhānato niyyānikakāraṇato dutiyam takkaggāhakāraṇam aniyyānikakāraṇam. **Āhu takkikāti** ettha pana saddhim purimāpadena ayaṃ yojanā—**apaṇṇakaṭṭhānam** ekamsikakāraṇam aviraddhakāraṇam niyyānikakāraṇam **eke** bodhisattappamukhā paṇḍitamanussā gaṇhimsu. Ye pana bālasatthavāhaputtappamukhā takkikā āhu, te **dutiyam** sāparādham anekamsikaṭṭhānam viraddhakāraṇam aniyyānikakāraṇam aggahesum. Tesu ye apaṇṇakaṭṭhānam aggahesum, te sukkapaṭipadam paṭipannā. Ye dutiyam “purato bhavitabbaṃ udakenā”^{ti} takkaggāhasaṅkhātāni aniyyānikakāraṇam aggahesum, te kaṇhapaṭipadam paṭipannā.

---

1. Am 1. 111 piṭṭhe.

Tattha sukkapaṭipadā aparihānīpaṭipadā, kaṇhapaṭipadā parihānīpaṭipadā. Tasmā ye sukkapaṭipadam paṭipannā, te aparihīnā sotthibhāvaṃ pattā. Ye pana kaṇhapaṭipadam paṭipannā, te parihīnā anayabyasanam āpannāti imamattham Bhagavā Anāthapiṇḍikassa gahapatino vatvā uttari idamāha “**etadaññāya me dhāvī, taṃ gaṇhe ya’dapaṇṇakan**”ti.

Tattha **etadaññāya medhāvī**ti “medhā”ti laddhanāmāya vipulāya visuddhāya uttamāya paññāya samannāgato kulaputto etaṃ apaṇṇake ceva sapaṇṇake cāti¹ dvīsu atakkaggāhatakkaggāhasaṅkhātesu thānesu gūṇadosam vuddhīhānim atthānattham ñatvāti attho. **Taṃ gaṇhe ya’dapaṇṇakanti** yaṃ apaṇṇakam ekamsikam sukkapaṭipadā-aparihānīyapaṭipadāsaṅkhātāni niyyānikakāraṇam, tadeva gaṇheyya. Kasmā? Ekamsikādibhāvatoyyeva. Itaram pana na gaṇheyya. Kasmā? Anekamsikādibhāvatoyyeva. Ayam hi apaṇṇakapaṭipadā nāma sabbesam Buddhapaccekabuddhaputtānam paṭipadā. Sabbabuddhā hi apaṇṇakapaṭipadāyameva thatvā daḷhena vīriyena pāramiyo pūretvā bodhimūle Buddhā nāma honti, Paccekabuddhā paccekabodhim uppādentī, Buddhaputtā sāvakaṇāmiññaṇam paṭivijjhanti.

Iti Bhagavā tesam upāsakānam tisso kulasampattiyo ca cha kāmasagge brahmalokasampattiyo ca datvāpi pariyoṣāne arahattamaggaphaladāyikā apaṇṇakapaṭipadā nāma, catūsu apāyesu pañcasu ca nīcakulesu nibbattidāyikā sapaṇṇakapaṭipadā nāmāti imam apaṇṇakadhammedesanam dassetvā uttari cattāri saccāni soḷasahi ākārehi pakāsesi, catusaccapariyoṣāne sabbepi te pañcasatā upāsakā sotāpattiṭṭhale paṭiṭṭhahimsu.

Satthā imam dhammedesanam āharitvā dassetvā dve vatthūni kathetvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānetvā dassesi “tasmim samaye bālasatthavāhaputto Devadatto ahoṣi, tassa parisā Devadattaparīsāva, paṇḍitasatthavāhaputtaparīsā Buddhaparīsā, paṇḍitasatthavāhaputto pana ahameva ahoṣin”ti desanam niṭṭhāpesi.

Apaṇṇakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

---

1. Apaṇṇakañceva sapaṇṇakañcāti (Ka)

2. Vaṇṇupathajātakavaṇṇanā

Akilāsunoti imam dhammadesanam Bhagavā Sāvattiyam viharanto katesi. Kam pana ārabhāti? Ekam ossaṭṭhavīriyam bhikkhum. Tathāgate kira Sāvattiyam viharante eko Sāvattivāsī kulaputto Jetavanam gantvā Satthu santike dhammadesanam sutvā pasannacitto kamesu ādinavam disvā pabbajitvā upasampadāya pañcavassiko hutvā dve mātikā uggaṇhitvā vipassanācāram sikkhitvā Satthu santike attano cittaruciyaṃ kammaṭṭhānaṃ gahetvā ekam araṇṇam pavisitvā vassam upagantvā temāsam vāyamantopi obhāsamattaṃ vā nimittamattaṃ vā uppādetum nāsakkhi.

Athassa etadahosi “Satthārā cattāro puggalā kathitā, tesu mayā padaparamena bhavitabbam, natthi maññe mayham imasmiṃ attabhāve maggo vā phalam vā, kiṃ karissāmi araṇṇavāsena, Satthu santikaṃ gantvā rūpasobhaggappattaṃ Buddhasarīram olokento madhuram dhammadesanam suṇanto viharissāmi”ti puna Jetavanameva paccāgamāsi. Atha naṃ sandiṭṭhasambhattā āhaṃsu “āvuso tvaṃ Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā ‘samaṇadhammaṃ karissāmi’ti gato, idāni pana āgantvā saṅgaṇikāya abhiramamāno carasi, kiṃ nu kho te pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pattam, appaṭisandhiko jātosī”ti. Āvuso aham maggaṃ vā phalam vā alabhitvā “abhabbapuggalena mayā bhavitabban”ti vīriyaṃ ossajitvā āgatohīti. “Akāraṇam te āvuso kataṃ dalhavīriyassa Satthu sāsane pabbajitvā vīriyaṃ ossajantena, ayuttaṃ te kataṃ, ehi Tathāgatassa dassemā”ti taṃ ādāya Satthu santikaṃ agamaṃsu.

Satthā taṃ disvā evamāha “bhikkhave tumhe etaṃ bhikkhum anicchamānaṃ ādāya āgatā, kiṃ kataṃ iminā”ti. “Bhante ayaṃ bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā samaṇadhammaṃ karonto vīriyaṃ ossajitvā āgato”ti āhaṃsu. Atha naṃ Satthā āha “saccaṃ kira tayā bhikkhu vīriyaṃ ossaṭṭhan”ti. Saccaṃ Bhagavāti. “Kiṃ pana tvaṃ bhikkhu evarūpe mama sāsane pabbajitvā ‘appiccho’ti vā ‘santuṭṭho’ti vā ‘pavivitto’ti vā ‘āraddhavīriyo’ti vā evaṃ attānaṃ ajānāpetvā ‘ossaṭṭhavīriyo bhikkhū’ti jānāpesi, nanu tvaṃ pubbe vīriyavā ahosi, tayā ekena kataṃ vīriyaṃ nissāya marukantāre pañcasu sakaṭasatesu manussā ca

goṇā ca pānīyaṃ labhitvā sukhitā jātā, idāni kasmā vīriyaṃ ossajasī”ti. So bhikkhu ettakena vacanena upatthambhito ahosi.

Taṃ pana kathaṃ sutvā bhikkhū Bhagavantaṃ yāciṃsu “bhante idāni iminā bhikkhunā vīriyassa ossatṭhabhāvo amhākaṃ pākaṭo, pubbe panassa ekassa vīriyaṃ nissāya marukantāre goṇamanussānaṃ pānīyaṃ labhitvā sukhitabhāvo paṭicchanno, tumhākaṃ sabbaññutaññāṇasseva pākaṭo, amhākampetaṃ kāraṇaṃ kathethā”ti. “Tena hi bhikkhave suṇāthā”ti Bhagavā tesam bhikkhūnaṃ satuppādaṃ janetvā bhavantarena paṭicchannakāraṇaṃ pākaṭamakāsi.

Atīte Kāsiraṭṭhe Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto satthavāhakule paṭisandhim gahetvā vayappatto pañcahi sakaṭasatehi vaṇijjam karonto vicarati. So ekadā saṭṭhiyojanikaṃ marukantāraṃ paṭipajji. Tasmim kantāre sukhumavālukā muṭṭhinā gahitā hatthe na tiṭṭhati, sūriyuggamanato paṭṭhāya aṅgārārāsi viya uṇhā hoti, na sakkā akkamituṃ. Tasmā taṃ paṭipajjantā dārudakatilataṇḍulādāni sakaṭehi ādāya rattimeva gantvā aruṇuggamane sakaṭāni parivaṭṭam katvā matthake maṇḍapaṃ kāretvā kālasseva āhāraṅgiccam niṭṭhāpetvā chāyāya nisinnā divasaṃ khepetvā atthaṅgate sūriye sāyamāsaṃ bhuñjitvā bhūmiyā sītalāya jātāya sakaṭāni yojetvā gacchanti, samuddagamanasadisameva gamanaṃ hoti. Thalaniyāmakō nāma laddhuṃ vaṭṭati, so tārakasaññāya sattham tāreti.

Sopi satthavāho tasmim kāle imināva niyāmena taṃ kantāraṃ gacchanto ekūnasatṭhi yojanāni gantvā “idāni ekaratteneva marukantārā nikkhamaṇaṃ bhavissati”ti sāyamāsaṃ bhuñjitvā sabbaṃ dārudakaṃ khepetvā sakaṭāni yojetvā pāyāsi. Niyāmakō pana purimasakaṭe āsanaṃ pattharāpetvā¹ ākāse tāraṅgaṃ olovento “ito pājetha, ito pājethā”ti vadamāno nipajji. So dīghamaddhānaṃ aniddāyanabhāvena kilanto niddaṃ okkami, goṇe nivattitvā āgatamaggameva gaṇhante

---

1. Āsandiṃ santharāpetvā (Sī, I)

na aññāsi. Goṇā sabbarattim āgamaṃsu. Niyāmakō aruṇuggamanavelāya pabuddho nakkhattam oloketvā “sakaṭāni nivattetha nivattethā”ti āha. Sakaṭāni nivattetvā paṭipāṭim karontānaññeva aruṇo uggato. Manussā “hiyyo amhākaṃ nivittḥakhandhāvāraṭṭhānamevetam, dārudakampi no khīṇam, idāni naṭṭhamhā”ti sakaṭāni mocetvā parivaṭṭakena ṭhapetvā matthake maṇḍapaṃ katvā attano attano sakaṭassa heṭṭhā anusocantā nipajjimsu.

Bodhisatto “mayi vīriyam ossajante sabbe vinassissantī”ti pāto sītalavelāyameva āhiṇḍanto ekaṃ dabbatiṇagacchaṃ disvā “imāni tiṇāni heṭṭhā udakasinehena uṭṭhitāni bhavissantī”ti cintetvā kuddālam gāhāpetvā tam padesaṃ khaṇāpesi, te saṭṭhihatthaṭṭhānam khaṇimsu. Ettakaṃ ṭhānam khaṇitvā paharantānam kuddālo heṭṭhāpāsāṇe paṭihaññi, pahaṭamatte sabbe vīriyam ossajimsu. Bodhisatto pana “imassa pāsāṇassa heṭṭhā udakena bhavitabban”ti otarivā pāsāṇe ṭhito oṇamitvā sotam odahitvā saddam āvajjento heṭṭhā udakassa pavattanasaddam sutvā uttarivā cūlupaṭṭhākaṃ āha “tāta tayā vīriye ossaṭṭhe sabbe vinassissāma, tvaṃ vīriyam anossajanto imam ayakūṭam gahetvā āvāṭam otarivā etasmim pāsāṇe pahāram dehi”ti. So tassa vacanam sampaṭicchitvā sabbesu vīriyam ossajitvā ṭhitesupi vīriyam anossajanto otarivā pāsāṇe pahāram adāsi, pāsāṇo majjhe bhijjitvā heṭṭhā patitvā sotam sannirumbhitvā¹ aṭṭhāsi, tālakkhandhappamāṇā udakavaṭṭi uggañchi. Sabbe pānīyam pivitvā nhāyimsu, atirekāni akkhayugādīni phāletvā yāgubhattam pacitvā bhuñjitvā goṇe ca bhojetvā sūriye atthaṅgate udakāvāṭasamīpe dhajam bandhitvā icchitaṭṭhānam āgamaṃsu. Te tattha bhaṇḍam vikkīṇitvā diguṇam tiguṇam catugguṇam lābham labhitvā attano vasanaṭṭhānameva āgamaṃsu. Te tattha yāvatāyukam ṭhatvā yathākammaṃ gatā, bodhisattopi dānādīni puññāni katvā yathākammameva gato.

Sammāsambuddho imam dhammadesanam kathetvā abhisambuddhova imam gātham kathesi—

---

1. Sannirundhitvā (Ka)

2. “Akilāsuno vaṇṇupathe khaṇantā,
 Udaṅgaṇe tattha papaṃ avindum.
 Evaṃ munī vīriyabalūpapanno,
 Akilāsu vinde hadayassa santin”ti.

Tattha **akilāsunoti** nikkosajjā āraddhavīriyā. **Vaṇṇupatheti** vaṇṇu vuccati vālukā, vālukāmaggeti attho. **Khaṇantāti** bhūmim khaṇamānā. **Udaṅgaṇeti** ettha **udāti** nipāto, **aṅgaṇeti** manussānaṃ sañcaraṇaṭṭhāne, anāvāṭe bhūmibhāgeti attho. **Tatthāti** tasmim vaṇṇupathe. **Papaṃ avinduntī** udakaṃ paṭilabhiṃsu. Udakaṃ hi paṭiyānabhāvena “papā”ti vuccati. Pavaddhaṃ vā āpaṃ papaṃ, mahodakanti attho.

Evanti opammaṇaṭṭipādanaṃ. **Munīti** monaṃ vuccati ñāṇaṃ, kāyamoneyyādīsu vā aññatarāṃ, tena samannāgatattā puggalo “Munī”ti vuccati. So panaesa agāriyamuni anagāriyamuni sekkhamuni asekkhamuni Paccekabuddhamuni¹ Munimunīti anekavidho. Tattha **agāriyamunīti** gihi āgataphalo viññātasāsano. **Anagāriyamunīti** tathārūpova pabbajito. **Sekkhmunīti** satta sekkhā. **Asekkhamunīti** khīṇāsavo. **Paccekabuddhamunīti** paccekasambuddho. **Munimunīti** Sammāsambuddho. Imasmim panatthe sabbasaṅgāhakavasena moneyyasaṅkhātāya paññāya samannāgato “Munī”ti veditabbo. **Vīriyabalūpapannoti** vīriyena ceva kāyabalañāṇabalena ca samannāgato. **Akilāsūti** nikkosajjo—

“Kāmaṃ taco ca nhāru ca, aṭṭhi ca avasissatu.

Upasussatu nissesam, sarīre maṃsalohitan”ti—

Evaṃ vuttena caturaṅgasamannāgatena vīriyena samannāgatattā analaso. **Vinde hadayassa santinti** cittassapi hadayarūpassapi sītalabhāvakaraṇena “santin”ti saṅkhaṃ gataṃ jhānavipassanābhiññā-arahattamaggañāṇasaṅkhātāṃ ariyadhammaṃ vindati paṭilabhatīti attho. Bhagavatā hi—

“Dukkhaṃ bhikkhave kusīto viharati vokiṇṇo pāpakehi akusalehi dhammehi, mahantaṅca sadatthaṃ parihāpeti. Āraddhavīriyo ca kho bhikkhave sukhaṃ viharati pavivitto pāpakehi

---

1. Paccekamuni (Sī, Syā)

akusalehi dhammehi, mahantañca sadattham̐ paripūreti, na bhikkhave
hīnena aggassa patti hotī”ti¹—

Evam̐ anekehi suttehi kusītassa dukkhavihāro, āradhāvīriyassa ca
sukhavihāro samvaṇṇito. Idhāpi āradhāvīriyassa akatābhinivesassa
vipassakassa vīriyabalena adhigantabham̐ tameva sukhavihāram̐ dassento
“evam̐ munī vīriyabalūpapanno, akilāsu vinde hadayassa santin”ti āha. Idam̐
vuttam̐ hoti—yathā te vāṇijā akilāsuno vaṇṇupathe khaṇantā udakam̐
labhiṃsu, evam̐ imasmimpi sāsane akilāsu hutvā vāyamamāno paṇḍito
bhikkhu imam̐ jhānādibhedam̐ hadayassa santim̐ labhati. So tvam̐ bhikkhu
pubbe udakamattassa atthāya vīriyam̐ katvā idāni evarūpe
maggaphaladāyake niyyānikasāsane kasmā vīriyam̐ ossajasīti evam̐ imam̐
dhammadesanam̐ dassetvā cattāri saccāni pakāsesi, saccapariyosāne
ossaṭṭhavīriyo bhikkhu aggaphale arahatte patiṭṭhāsi.

Satthāpi dve vatthūni kathetvā anusandhim̐ ghaṭetvā jātakam̐
samodhānetvā dassesi “tasmiṃ samaye vīriyam̐ anossajitvā pāsānam̐
bhinditvā mahājanassa-udakadāyako cūlupaṭṭhāko ayam̐ ossaṭṭhavīriyo
bhikkhu ahoṣi, avasesaparisā idāni Buddhaparisā jātā, satthavāhajeṭṭhako
pana ahameva ahoṣin”ti desanam̐ niṭṭhāpesi.

Vaṇṇupathajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Serivavāṇijajātakavaṇṇanā

Idha ce nam̐ virādhesīti imampi dhammadesanam̐ Bhagavā Sāvattthiyam̐
viharanto ekam̐ ossaṭṭhavīriyameva bhikkhum̐ ārabha katesi. Tañhi
purimanayeneva bhikkhūhi ānītam̐ disvā Satthā āha “tvam̐ bhikkhu evarūpe
maggaphaladāyake sāsane pabbajitvā vīriyam̐ ossajanto
satasahassagghanikāya kañcanapātiyā parihīno Serivavāṇijo viya ciram̐
socissasī”ti. Bhikkhū

---

1. Sam̐ 1. 267 piṭṭhe.

tassatthassa āvibhāvatthaṃ Bhagavantam yācimsu, Bhagavā bhavantarena paṭicchannakāraṇam pākaṭamakāsi.

Atīte ito pañcame kappe bodhisatto Serivaraṭṭhe kacchapuṭavāṇijo ahoṣi. So Serivanāmakena¹ ekena lolakacchapuṭavāṇijena saddhim vohāratthāya gacchanto nīlavāham² nāma nadim uttaritvā Ariṭṭhapuram³ nāma nagaram pavisanto nagaravīthiyo bhājetvā attano pattavīthiyā bhaṇḍam vikkiṇanto vicari, itaropi attano pattavīthim gaṇhi. Tasmim ca nagare ekam seṭṭhikulam pariṇṇam ahoṣi, sabbe puttabhātikā ca dhanañca parikkhayaṃ agamaṃsu, ekā dārikā ayyikāya saddhim avasesā ahoṣi, tā dvepi paresam bhatim katvā jīvanti. Gehe pana tāsam mahāseṭṭhinā paribhuttapubbā suvaṇṇapāti bhājanantare nikkhattā dīgharattam avalaṇṇijyamānā malaggahitā ahoṣi, tā tassā suvaṇṇapātibhāvampi na jānanti. So lolavāṇijo tasmim samaye “maṇike gaṇhatha, maṇike gaṇhathā”ti vicaranto tam gharadvāram pāpuṇi. Sā kumārikā tam disvā ayyikam āha “amma mayham ekam piḷandhanam gaṇhā”ti. Amma mayam duggatā, kim datvā gaṇhissāmāti. Ayam no pāti atthi, no ca amhākam upakārā, imam datvā gaṇhāti. Sā vāṇijam pakkosāpetvā āsane nisīdāpetvā tam pātim datvā “ayya imam gahetvā tava bhaginiyā kiñcideva dehi”ti āha. Vāṇijo pātim hatthena gahetvāva “suvaṇṇapāti bhavissati”ti parivattetvā pātipiṭṭhiyam sūciyā lekham kaḍḍhitvā suvaṇṇabhāvam ṇatvā “imāsam kiñci adatvāva imam pātim harissāmī”ti “ayam kim agghati, aḍḍhamāsakopissā mūlam na hoti”ti bhūmiyam khipitvā utṭhāyāsanā pakkāmi. Ekena pavisitvā nikkhantavīthim itaro pavisitum labhati bodhisatto tam vīthim pavisitvā “maṇike gaṇhatha, maṇike gaṇhathā”ti vicaranto tameva gharadvāram pāpuṇi.

Puna sā kumārikā tatheva ayyikam āha. Atha nam ayyikā “amma paṭhamam āgatavāṇijo pātim bhūmiyam khipitvā gato, idāni kim datvā gaṇhissāmā”ti āha. Amma so vāṇijo pharusavāco, ayam pana piyadassano mudusallāpo, appeva nāma nam gaṇheyyāti. Amma tena hi pakkosāhīti. Sā tam pakkosi. Athassa geham pavisitvā

---

1. Scrivā nāma (Sī, I)   2. Nilavāhinim (Sī), telavāham (I)   3. Andhapuram (Sī, I)

nisinnassa taṃ pātiṃ adamsu. So tassā suvaṇṇapātibhāvaṃ ṇatvā “amma ayaṃ pāti satahassam agghati, satahassagghanakabhaṇḍam mayham hatthe natthī”ti āha. Ayya paṭhamam āgatavāṇijo “ayaṃ aḍḍhamāsakampi na agghatī”ti vatvā bhūmiyam khipitvā gato, ayaṃ pana tava puññaena suvaṇṇapāti jātā bhavissati, mayam imam tuyham dema, kiñciveva no datvā imam gahetvā yāhīti. Bodhisatto tasmim khaṇe hatthagatāni pañca kahāpaṇasatāni pañcasatagghanakañca bhaṇḍam sabbam datvā “mayham imam tulañca pasibbakañca aṭṭha ca kahāpaṇe dethā”ti ettakam yācitvā ādāya pakkāmi. So sīghameva nadītiram gantvā nāvikassa aṭṭha kahāpaṇe datvā nāvam abhiruhi.

Tato lolavāṇijopi puna taṃ geham gantvā “āharatha taṃ pātiṃ, tumhākam kiñciveva dassāmi”ti āha. Sā taṃ paribhāsivā “tvam amhākam satahassagghanikam suvaṇṇapātiṃ aḍḍhamāsagghanikampi na akāsi, tuyham pana sāmikasadiso eko dhammiko vāṇijo amhākam sahasam datvā taṃ ādāya gato”ti āha. Taṃ sutvāva “satahassagghanikāya suvaṇṇapātiyā parihīnomhi, mahājānikaro vata me ayan”ti sañjātabalavasoko satim paccupaṭṭhāpetum asakkonto visaññi hutvā attano hatthagate kahāpaṇe ceva bhaṇḍikañca gharadvāreyeva vikiritvā nivāsanapārūpanam pahāya tulādaṇḍam muggaram katvā ādāya bodhisattassa anupadam pakkanto nadītiram gantvā bodhisattam gacchantam disvā “ambho nāvika nāvam nivattehī”ti āha. Bodhisatto pana “tāta mā nivattayī”ti paṭisedhesi. Itarassapi bodhisattam gacchantam passantasseva¹ balavasoko udapādi, hadayam uṇham ahosi, mukhato lohitaṃ uggañchi, vāpikaddamo viya hadayam phali. So bodhisatte āghātam bandhitvā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Idam paṭhamam Devadattassa bodhisatte āghātabandhanam. Bodhisatto dānādāni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Sammāsambuddho imam dhammadesanam kathetvā abhisambuddhova imam gātham kathesi—

---

1. Passantassa passantassa (Sī, I)

3. “Idha ce naṃ virādhesi, saddhammassa niyāmatam.

Ciram tvam anutappesi, Serivā’yamva vāṇijo”ti.

Tattha **idha ce naṃ virādhesi, saddhammassa niyāmatanti** imasmim sāsane etaṃ saddhammassa niyāmatāsaṅkhātāṃ sotāpattimaggāṃ virādhesi, yadi virādhesi, vīriyaṃ ossajanto nādhigacchasi na paṭilabhasīti attho. **Ciram tvam anutappesīti**¹ evaṃ sante tvam dīghamaddhānaṃ socanto paridevanto anutapessasi, atha vā ossatṭhavīriyatāya ariyamaggassa virādhitattā dīgharattaṃ nirayādīsu uppanno nānappakārāni dukkhāni anubhavanto anutappissasi kilamissasīti ayamettha attho. Kathaṃ? **Serivā’yamva vāṇijoti** “serivā”ti evaṃnāmaṃko ayaṃ vāṇijo yathā. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā pubbe Serivanāmaṃko vāṇijo satahassagghanikaṃ suvaṇṇapātīm labhitvā tassā gahaṇatthāya vīriyaṃ akatvā tato parihīno anutappi, evameva tvampi imasmim sāsane paṭiyattasuvaṇṇapātīsadisam ariyamaggāṃ ossatṭhavīriyatāya anadhigacchanto tato parihīno dīgharattaṃ anutappissasi. Sace pana vīriyaṃ na ossajissasi, paṇḍitavāṇijo suvaṇṇapātīm viya mama sāsane navavidhampi lokuttaradhammaṃ paṭilabhissasīti.

Evamassa Satthā arahattena kūṭam gaṇhanto imaṃ dhammadesanaṃ dassetvā cattāri saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ossatṭhavīriyo bhikkhu aggaphale arahatte patiṭṭhāsi.

Satthāpi dve vatthūni kathetvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānetvā dassesi “tadā bālavāṇijo Devadatto ahosi, paṇḍitavāṇijo pana ahameva ahosin”ti desanaṃ niṭṭhāpesi.

Serivavāṇijajātakavaṇṇanā tatiyā.

---

1. Anutapessasīti (Sī, I)

4. Cūlasitthijātakavaṇṇanā

Appakenapi medhāvīti imaṃ dhammadesanaṃ Bhagavā Rājagahaṃ upanissāya Jīvakaṃbavane viharanto Cūḷapanthakattheraṃ ārabha kathesi.

Tattha Cūḷapanthakassa tāva nibbatti¹ kathetabbā. Rājagahe kira Dhanasetthikulassa dhītā attano dāseneva saddhiṃ santhavaṃ katvā “aññepi me imaṃ kammaṃ jāneyyun”ti bhītā evamāha “amhehi imasmiṃ ṭhāne vasituṃ na sakkā, sace me mātāpitaro imaṃ dosaṃ jānissanti, khaṇḍākhaṇḍaṃ karissanti, videsaṃ gantvā vasissāmā”ti hatthasāraṃ gahetvā aggadvārena nikkhamitvā “yattha vā tattha vā aññehi ajānanatṭhānaṃ gantvā vasissāmā”ti ubhopi agamaṃsu.

Tesaṃ ekasmiṃ ṭhāne vasantānaṃ saṃvāsamanvāya tassā kucchiyaṃ gabbho paṭiṭṭhāsi. Sā gabbhaparipākaṃ āgamma sāmikena saddhiṃ mantesi “gabbho me paripākaṃ gato, ñātibandhuvirahite ṭhāne gabbhavuṭṭhānaṃ nāma ubhinnaṃpi amhākaṃ dukkhameva, kulagehameva gacchāmā”ti. So “sacāhaṃ gamissāmi, jīvitaṃ me natthi”ti cintetvā “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti divase atikkāmesi. Sā cintesi “ayaṃ bālo attano dosamahanta tāya gantuṃ na ussahati, mātāpitaro nāma ekantahitā, ayaṃ gacchatu vā mā vā, mayā gantuṃ vaṭṭati”ti. Sā tasmīṃ gehā nikkhante gehaparikkhāraṃ paṭisāmetvā attano kulagharaṃ gatabhāvaṃ anantaragehavāsīnaṃ ārocetvā maggaṃ paṭipajji.

Atha so puriso gharaṃ āgato taṃ adisvā paṭivissake pucchitvā “kulagharaṃ gatā”ti sutvā vegena anubandhitvā antarāmagge sampāpuṇi. Tassāpi tattheva gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. So “kiṃ idaṃ bhadde”ti pucchi. Sāmi eko putto jātoti. Idāni kiṃ karissāmāti. “Yassatthāya mayaṃ kulagharaṃ gaccheyyāma, taṃ kammaṃ antarāva nipphannaṃ, tattha gantvā kiṃ karissāma, nivattāmā”ti dvepi ekacittā hutvā nivattiṃsu. Tassa ca dārakassa panthe jātattā “Panthako”ti nāmaṃ akaṃsu. Tassā na cirasseva aparopi gabbho paṭiṭṭhahi. Sabbaṃ purimanayeneva vitthāretabbaṃ. Tassāpi dārakassa panthe jātattā paṭhamajātassa “Mahāpanthako”ti

---

1. Tāva uppatti pabbajjā ca (Ka)

nāmaṃ katvā itarassa “Cūḷapanthako”ti nāmaṃ akaṃsu. Te dvepi dārake gahetvā attano vasanaṭṭhānameva āgatā.

Tesaṃ tattha vasantānaṃ ayaṃ Mahāpanthakadārako aññe dārake “cūḷapitā mahāpitā”ti, “ayyako ayyikā”ti ca vadante sutvā mātaraṃ pucchi “amma aññe dārakā ‘cūḷapitā mahāpitā’tipi vadanti, ‘ayyako ayyikā’tipi vadanti, amhākaṃ ñātakā natthi”ti. Āma tāta tumhākaṃ ettha ñātakā natthi, Rājagahanagare pana vo Dhanaseṭṭhi nāma ayyako, tattha tumhākaṃ bahū ñātakāti. Kasmā tattha na gacchatha ammāti. Sā attano agamanakāraṇaṃ puttassa akathetvā puttesu punappunaṃ kathentesu sāmikaṃ āha “ime dārakā maṃ ativiya kilamenti, kiṃ no mātāpitaro disvā maṃsaṃ khādissanti, ehi dārakānaṃ ayyakakulaṃ dassessāmā”ti. Ahaṃ sammukhā bhavituṃ¹ na sakkhissāmi, taṃ pana tattha nayissāmīti. “Sādhu ayya yena kenaci upāyena dārakānaṃ ayyakakulameva daṭṭhum vaṭṭatī”ti dvepi janā dārake ādāya anupubbena Rājagahaṃ patvā nagaradvāre ekissā sālāya nivāsaṃ katvā dārakamātā dve dārake gahetvā āgatabhāvaṃ mātāpitūnaṃ ārocāpesi.

Te taṃ sāsaṇaṃ sutvā “saṃsāre vicarantānaṃ na putto na dhītā nāma natthi, te amhākaṃ mahāparādhikā, na sakkā tehi amhākaṃ cakkhupathe ṭhātuṃ, ettakaṃ pana dhaṇaṃ gahetvā dvepi janā phāsukaṭṭhānaṃ gantvā jīvantu, dārake pana idha pesentū”ti. Seṭṭhidhītā mātāpitūhi pesitaṃ dhaṇaṃ gahetvā dārake āgatadūtānaṃyeva hatthe datvā pesesi, dārakā ayyakakule vadḍhanti. Tesu Cūḷapanthako atidaharo, Mahāpanthako pana ayyakena saddhiṃ Dasabalassa dhammakathaṃ sotuṃ gacchati. Tassa niccaṃ Satthu sammukhā dhammaṃ suṇantassa pabbajjāya cittaṃ nami, so ayyakaṃ āha “sace tumhe sampaṭicchatha, ahaṃ pabbajeyyan”ti. “Kiṃ vadesi tāta, mayhaṃ sakalalokassapi pabbajjāto taveva pabbajjā bhaddikā, sace sakkosi, pabbaja tātā”ti sampaṭicchitvā Satthu santikaṃ gato. Satthā “kiṃ mahāseṭṭhi dārako te laddho”ti. “Āma bhante ayaṃ dārako mayhaṃ nattā, tumhākaṃ santike pabbajāmīti vadatī”ti āha. Satthā

---

1. Sammukhāva ṭhātuṃ (Sī, I)

aññatarāṃ piṇḍacārikaṃ bhikkhūṃ “imaṃ dāraṃ pabbājehī”ti āṇāpesi.
Thero tassa tacapañcakakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā pabbājesi, so bahūṃ
Buddhavacanaṃ uggaṇhitvā paripuṇṇavasso upasampadaṃ labhi.
Upasampanno hutvā yoniso manasikāre kammaṃ karonto arahattaṃ pāpuṇi.

So jhānasukhena maggasukhena phalasukhena vītināmento cintesi
“sakkā nu kho imaṃ sukhaṃ Cūḷapanthakassa dātun”ti. Tato
ayyakasetṭhissa santikaṃ gantvā “mahāseṭṭhi sace tumhe sampāṭicchatha,
ahaṃ Cūḷapanthakaṃ pabbājeyyan”ti āha. Pabbājetha bhanteti. Thero
Cūḷapanthakadāraṃ pabbājetvā dasasu sīlesu patiṭṭhāpesi.
Cūḷapanthakasāmaṇero pabbajitvāva dandho ahosi.

“Padumaṃ yathā kokanadaṃ sugandhaṃ,
Pāto siyā phullamavītagandhaṃ.
Aṅgīrasaṃ passa virocamaṇaṃ,
Tapantamādiccamivantalikkhe”ti¹—

Imaṃ ekagāthaṃ catūhi māsehi gaṇhituṃ nāsakkhi. So kira
Kassapasammāsambuddhakāle pabbajitvā paññavā hutvā aññatarassa
dandhabhikkhuno uddesaggahaṇakāle parihāsakeḷim akāsi. So bhikkhu tena
parihāsena lajjito neva uddesaṃ gaṇhi, na sajjhāyamakāsi. Tena kammena
ayaṃ pabbajitvāva dandho jāto, gahitagahitaṃ padaṃ uparūpari padaṃ
gaṇhantassa nassati. Tassa imameva gāthaṃ gahetuṃ vāyamantassa cattāro
māsā atikkantā.

Atha naṃ Mahāpanthako āha “Cūḷapanthaka tvaṃ imasmim sāsane
abhabbo, catūhi māsehi ekampi gāthaṃ gahetuṃ na sakkosi,
pabbajitakiccaṃ pana tvaṃ kathaṃ matthakaṃ pāpessasi, nikkhama ito”ti
vihārā nikkadḍhi. Cūḷapanthako Buddhasāsane sinehena gihibhāvaṃ na
pattheti. Tasmim ca kāle Mahāpanthako bhattuddesako hoti. Jīvako
Komārabhacco bahūṃ gandhamālaṃ ādāya attano ambavanaṃ gantvā
Satthāraṃ pūjetvā dhammaṃ sutvā utṭhāyāsanaṃ Dasabalaṃ vanditvā
Mahāpanthakaṃ upasaṅkamitvā

---

1. Saṃ 1. 81; Aṃ 2. 209 piṭṭhesu.

“kittakā bhante Satthu santike bhikkhū”ti pucchi. Pañcamattāni bhikkhusatānīti. Sve bhante Buddhappamukhāni pañca bhikkhusatāni ādāya amhākaṃ nivesane bhikkhaṃ gaṇhathāti. “Upāsaka Cūḷapanthako nāma bhikkhu dandho aviruḷhidhammo, taṃ ṭhapetvā sesānaṃ nimantanāṃ sampaṭicchāmī”ti thero āha. Taṃ sutvā Cūḷapanthako cintesi “thero ettakānaṃ bhikkhūnaṃ nimantanāṃ sampaṭicchanto maṃ bāhiraṃ katvā sampaṭicchati, nissaṃsayāṃ mayhaṃ bhātikassa mayi cittaṃ bhinnaṃ bhavissati, kiṃ idāni mayhaṃ iminā sāsanaena, gihi hutvā dānādīni puññāni karonto jīvissāmī”ti.

So punadivase pātova “gihi bhavissāmī”ti pāyāsi. Satthā paccūsakāleyeva lokaṃ olokento imaṃ kāraṇaṃ disvā paṭhamataraṃ gantvā Cūḷapanthakassa gamanamagge dvārakoṭṭhake caṅkamanto aṭṭhāsi. Cūḷapanthako gharaṃ gacchanto Satthāraṃ disvā upasaṅkamitvā vandi. Atha naṃ Satthā “kahaṃ pana tvaṃ Cūḷapanthaka imāya velāya gacchasi”ti āha. Bhātā maṃ bhante nikkadḍhati, tenāhaṃ vibbhamitum gacchāmīti. Cūḷapanthaka tava pabbajjā nāma mama santakā, bhātarā nikkadḍhito kasmā mama santikaṃ nāgañchi, ehi kiṃ te gihibhāvena, mama santike bhavissasi”ti Bhagavā Cūḷapanthakaṃ ādāya gantvā gandhakuṭippamukhe nisīdāpetvā “Cūḷapanthaka tvaṃ puratthābhimukho hutvā imaṃ pilotikaṃ ‘rajoharaṇaṃ rajoharaṇa’ti parimajjanto idheva hotī”ti iddhiyā abhisankhataṃ parisuddhaṃ pilotikākhaṇḍaṃ datvā kāle ārocite bhikkhusaṃghaparivuto jīvakassa getaṃ gantvā paññattāsane nisīdi.

Cūḷapanthakopi sūriyaṃ olokento taṃ pilotikākhaṇḍaṃ “rajoharaṇaṃ rajoharaṇa”ti parimajjanto nisīdi, tassa taṃ pilotikākhaṇḍaṃ parimajjantassa parimajjantassa kiliṭṭhaṃ ahosi. Tato cintesi “idaṃ pilotikākhaṇḍaṃ ativiya parisuddhaṃ, imaṃ pana attabhāvaṃ nissāya purimapakatiṃ vijahitvā evaṃ kiliṭṭhaṃ jātaṃ, aniccā vata saṅkhārā”ti khayavayaṃ paṭṭhapento vipassanaṃ vaḍḍhesi. Satthā “Cūḷapanthakassa cittaṃ vipassanaṃ āruḷhaṇa”ti ñatvā “Cūḷapanthaka tvaṃ etaṃ pilotikākhaṇḍameva saṃkiliṭṭhaṃ rajorañjitaṃ jātanti mā saññaṃ kari, abbhantare pana te rāgarajādayo atthi, te harāhi”ti vatvā obhāsaṃ vissajjetvā purato nisinna viya paññāyamānarūpo hutvā imā gāthā abhāsi—

“Rāgo rajo na ca pana reṇu vuccati,
Rāgassetam̐ adhivacanam̐ rajoti.
Etam̐ rajam̐ vippajahitva bhikkhavo,
Viharanti te vigatarajassa sāsane.

Doso rajo na ca pana reṇu vuccati,
Dosassetam̐ adhivacanam̐ rajoti.
Etam̐ rajam̐ vippajahitva bhikkhavo,
Viharanti te vigatarajassa sāsane.

Moho rajo na ca pana reṇu vuccati,
Mohassetam̐ adhivacanam̐ rajoti.
Etam̐ rajam̐ vippajahitva bhikkhavo,
Viharanti te vigatarajassa sāsane”¹.

Gāthāpariyosāne Cūḷapanthako saha paṭisambhidāhi arahattam̐ pāpuṇi, paṭisambhidāhiyevassa tīṇi piṭakāni āgamamsu. So kira pubbe rājā hutvā nagaram̐ padakkhiṇam̐ karonto nalāṭato sede muccante parisuddhena sāṭakena nalāṭantam̐ puñchi, sāṭako kiliṭṭho ahosi. So “imam̐ sarīram̐ nissāya evarūpo parisuddho sāṭako pakatim̐ jahitvā kiliṭṭho jāto, aniccā vata saṅkhārā”^{ti} aniccasaññam̐ paṭilabhi. Tena kāraṇenassa rajoharaṇameva paccayo jāto.

Jīvakopi kho Komārabhacco Dasabalassa dakkhiṇodakam̐ upanāmesi. Satthā “nanu jīvaka vihāre bhikkhū atthī”^{ti} hatthena pattam̐ pidahi. Mahāpanthako “bhante vihāre natthi bhikkhū”^{ti} āha. Satthā “atthi jīvakā”^{ti} āha. Jīvako “tena hi bhaṇe gaccha, vihāre bhikkhūnam̐ atthibhāvam̐ vā natthibhāvam̐ vā jānāhī”^{ti} purisam̐ pesesi. Tasmim̐ khaṇe Cūḷapanthako “mayham̐ bhātiko ‘vihāre bhikkhū natthī’^{ti} bhaṇati, vihāre bhikkhūnam̐ atthibhāvamassa pakāsessāmī”^{ti} sakalam̐ ambavanam̐ bhikkhūnam̐yeva pūresi. Ekacce bhikkhū cīvarakammam̐ karonti, ekacce rajanakammam̐, ekacce sajjhāyam̐ karontīti evam̐ aññamaññam̐ asadisam̐ bhikkhusahassam̐ māpesi. So puriso vihāre bahū bhikkhū disvā nivattitvā

---

1. Khu 7. 406; Khu 8. 154 piṭṭhesu.

“ayya sakalaṃ ambavanaṃ bhikkhūhi paripuṇṇaṃ”ti jīvakassa ārocesi.

Theropi kho tattheva—

Sahassakkhattumattānaṃ, nimminivāna panthako.

Nisīdambavane ramme, yāva kālappavedanā¹.

Atha Satthā taṃ purisaṃ āha “vihāraṃ gantvā ‘Satthā Cūḷapanthakaṃ nāma pakkosati’ti vadehi”ti. Tena gantvā tathāvutte “ahaṃ Cūḷapanthako, ahaṃ Cūḷapanthako”ti mukhasahassaṃ uṭṭhahi. Puriso gantvā “sabbepi kira te bhante Cūḷapanthakāyeva nāmā”ti āha. Tena hi tvaṃ gantvā yo paṭhamaṃ “ahaṃ Cūḷapanthako”ti vadati, taṃ hatthe gaṇha, avasesā antaradhāyissantīti. So tathā akāsi, tāvadeva sahassamattā bhikkhū antaradhāyimsu. Thero tena purisena saddhiṃ agamāsi. Satthā bhattakiccapariyosāne jīvakaṃ āmantesi “Jīvaka Cūḷapanthakassa pattam gaṇha, ayaṃ te anumodanaṃ karissati”ti. Jīvako tathā akāsi. Thero sīhanādaṃ nadanto taruṇasiho viya tīṇi piṭakāni saṃkhobhetvā anumodanaṃ akāsi.

Satthā uṭṭhāyāsanaṃ bhikkhusaṃghaparivāro vihāraṃ gantvā bhikkhūhi vatte dassite uṭṭhāyāsanaṃ gandhakuṭippamukhe ṭhatvā bhikkhusaṃghassa Sugatovādaṃ datvā kammaṭṭhānaṃ kathetvā bhikkhusaṃghaṃ uyyojetvā surabhigandhavāsitaṃ gandhakuṭiṃ pavisitvā dakkhiṇena passena sīhaseyyaṃ upagato. Atha sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ bhikkhū ito cito ca samosaritvā rattakambalasāṇiṃ parikkhipantā viya nisīditvā Satthu guṇakathaṃ ārabhimso “āvuso mahāpanthako Cūḷapanthakassa ajjhāsayaṃ ajānanto ‘catūhi māsehi ekagāthaṃ gaṇhituṃ na sakkoti, dandho ayaṃ’ti vihārā nikkadḍhi, Sammāsambuddho pana attano anuttaradhammarājatāya ekasmimyevassa antarabhatte saha paṭisambhidāhi arahattaṃ adāsi, tīṇi piṭakāni paṭisambhidāhiyeva āgatāni, aho Buddhānaṃ balaṃ nāma mahantaṃ”ti.

Atha Bhagavā dhammasabhāyaṃ imaṃ kathāpavattiṃ ṇatvā “ajja mayā gantuṃ vaṭṭati”ti Buddhaseyyāya uṭṭhāya surattadupaṭṭaṃ nivāsetvā vijjulataṃ viya

1. Khu 2. 304 piṭṭhe.

kāyabandhanam bandhitvā rattakambalasadisam Sugatamahācīvaram
 pārupitvā surabhigandhakuṭito nikkhamma mattavāraṇo viya
 sīhavikkantavilāsena vijambhamāno sīho viya¹ anantāya Buddhalīlaya
 dhammasabhamam gantvā alaṅkatamaṇḍapamajjhe
 supaññattavarabuddhāsanam abhiruyha chabbaṇṇabuddharasmiyo
 vissajjento aṇṇavakucchim obhāsaya māno² Yugandharamatthake bālasūriyo
 viya āsanamajjhe nisīdi. Sammāsambuddhe pana āgatamate bhikkhusamgho
 katham pacchinditvā tuṅhī ahosi.

Satthā mudukena mettacittena parisam oloketvā “ayam parisā ativiya
 sobhati, ekassapi hatthakukkuccam vā pādakukkuccam vā ukkāsitassaddo vā
 khipitasaddo vā natthi, sabbe pime Buddhagāravena sagāravā Buddhatejena
 tajjitā mayi āyukappampi akathetvā nisinne paṭhamam katham
 samuṭṭhāpetvā na kathessanti, kathāsamuṭṭhāpanavattam nāma mayāva
 jānitabbam, ahameva paṭhamam kathessāmī”ti madhurena brahmassarena
 bhikkhū āmantetvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā, kā
 ca pana vo antarākathā vipakatā”ti āha. Bhante na mayam imasmim ṭhāne
 nisinnā aññam tiracchānakatham kathema, tumhākaṃyeva pana guṇe
 vaṇṇayamānā nisinnāma “āvuso Mahāpanthako Cūḷapanthakassa
 ajjhāsayaṃ ajānanto ‘catūhi māsehi ekam gātham gaṇhitum na sakkoti,
 dandho ayan’ti vihārā nikkacchādi, Sammāsambuddho pana
 anuttaradhammarājatāya ekasmim yevassa antarabhatte saha paṭisambhidāhi
 arahattam adāsi, aho Buddhānam balaṃ nāma mahantan”ti. Satthā
 bhikkhūnam katham sutvā “bhikkhave Cūḷapanthako maṃ nissāya idāni
 tāva dhammesu dhammamahantatam patto, pubbe pana maṃ nissāya
 bhogesupi bhogamahantatam pāpuṇī”ti āha. Bhikkhū tassatthassa
 āvibhāvattham Bhagavantam yācimsu. Bhagavā bhavantarena paṭicchannam
 kāraṇam pākaṭam akāsi.

Atīte Kāsiraṭṭhe Bārāṇasīyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto
 seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto seṭṭhiṭṭhānam labhitvā Cūḷaseṭṭhi nāma
 ahosi, so paṇḍito byatto sabbanimittāni jānāti. So ekadivasam rājupaṭṭhānam
 gacchanto antaravīthiyam matamūsikam taṅkhaṇaṇṇeva

1. Mattavaravāraṇasīhavikkantavilāsena (Sī, Syā, I), mattavāraṇasīhavikkantavilāso
 viya (Ka)

2. Saṅkhobhayamāno (Syā), khobhayamāno (Ka)

nakkhattam samānetvā idamāha “sakkā cakkhumatā kulaputtana imam undūram gahetvā puttadārabharaṇaṅca kātuṃ kammante ca payojetun”ti. Aññataro duggatakulaputto tam seṭṭhissa vacanam sutvā “nāyam ajānitvā kathessatī”ti tam mūsikam gahetvā ekasmim āpaṇe biḷalassatthāya vikkiṇitvā kākaṇikam labhitvā tāya kākaṇikāya phāṇitam gahetvā ekena ghaṭena pānīyam gaṇhi. So araññato āgacchante mālākāre disvā thokam thokam phāṇitakhaṇḍam datvā uḷuṅkena pānīyam adāsi, te cassa ekekam pupphamuṭṭhim adamsu. So tena pupphamūlena punadivasepi phāṇitaṅca pānīyaghaṭaṅca gahetvā pupphārāmameva gato. Tassa tam divasam mālākārā aḍḍhocitake pupphagacche datvā agamsu. So na cirasseva iminā upāyena aṭṭha kahāpaṇe labhi.

Puna ekasmim vātavuṭṭhidivase rājuyyāne bahū sukkhadaṇḍakā ca sakhā ca palāsaṅca vātena pātitam hoti, uyyānapālo chaḍḍetum upāyam na passatī. So tattha gantvā “sace imāni dārupaṇṇāni mayham dassasi, aham te imāni sabbāni nīharissāmī”ti uyyānapālam āha, so “gaṇha ayyā”ti sampaṭicchi. Cūḷantevāsiko dārakānam kīḷanamaṇḍalam gantvā phāṇitam datvā muhuttana sabbāni dārupaṇṇāni nīharāpetvā uyyānavāre rāsīm kāresi. Tadā rājakumbhakāro rājakule bhājanānam pacanatthāya dārūni pariyesamāno uyyānavāre tāni disvā tassa hatthato kiṇitvā gaṇhi. Tam divasam Cūḷantevāsiko dāruvikkayena soḷasa kahāpaṇe cāṭi-ādīni ca paṅca bhājanāni labhi.

So catuvīsatiyā kahāpaṇesu jātesu “atthi ayam upāyo mayhan”ti nagaradvārato avidūre ṭhāne ekam pānīyacāṭim ṭhapetvā pañcasate tiṇahārake pānīyena upaṭṭhahi. Te āhamsu “samma tvam amhākam bahūpakāro, kim te karomā”ti. So “mayham kicce uppanne karissathā”ti vatvā ito cito ca vicaranto thalopathakammikena ca jalopathakammikena ca saddhim mittasanthavam akāsi. Tassa thalopathakammiko “sve imam nagaram assavāṇijako paṅca assasatāni gahetvā āgamissatī”ti ācikkhi. So tassa vacanam sutvā tiṇahārake āha “ajja mayham ekekam tiṇakalāpam detha, mayā ca tiṇe avikkiṇite attano tiṇam mā vikkiṇathā”ti. Te “sādhū”ti

sampañcchitvā pañca tiṇakalāpasatāni āharitvā tassa ghare pāpayiṃsu.
Assavāṇijo sakalanagare assānaṃ gocaraṃ alabhitvā tassa sahasaṃ datvā
taṃ tiṇaṃ gaṇhi.

Tato katipāhaccayenassa jalapathakammiko sahāyako ārocesi
“paṭṭanamhi mahānāvā āgatā”ti. So “atthi ayaṃ upāyo”ti aṭṭhahi kahāpaṇehi
sabbaparivārasampannaṃ tāvakālikaṃ rathaṃ gahetvā mahantena yasena
nāvāpaṭṭanaṃ gantvā ekaṃ aṅgulimuddikaṃ nāvikassa saccakāraṃ datvā
avidūre ṭhāne sāṇiyā parikkhipāpetvā nisinno purise āṇāpesi “bāhirato
vāṇijesu āgatesu tatiyena paṭihārena maṃ ārocethā”ti. “Nāvā āgatā”ti sutvā
Bārāṇasito satamattā vāṇijā “bhaṇḍaṃ gaṇhāmā”ti āgamimsu. Bhaṇḍaṃ
tumhe na labhissatha, asukaṭṭhāne nāma mahāvāṇijena saccakāro dinnoti. Te
taṃ sutvā tassa santikaṃ āgatā. Pādamūlikapurisā purimasaññāvasena
tatiyena paṭihārena tesam āgatabhāvaṃ ārocesuṃ. Te satamattā vāṇijā
ekekam sahasaṃ datvā tena saddhiṃ nāvāya pattikā hutvā puna ekekam
sahassaṃ datvā pattim vissajjāpetvā bhaṇḍaṃ attano santakamaṃsu.

Cūlantevāsiko dve satasahassāni gaṇhitvā Bārāṇasiṃ āgantvā
“kataññunā me bhavitum vaṭṭatī”ti ekaṃ satasahassaṃ gāhāpetvā
Cūlaseṭṭhissa samīpaṃ gato. Atha naṃ seṭṭhi “kiṃ te tāta katvā idaṃ
dhanam laddhan”ti pucchi. So “tumhehi kathita-upāye ṭhatvā
catumāsabbhantareyeva laddhan”ti matamūsikaṃ ādim katvā sabbaṃ
vatthum kathesi. Cūlaseṭṭhi tassa vacanaṃ sutvā “idāni evarūpaṃ dāraṃ
mama santakaṃ kātum vaṭṭatī”ti vayappattaṃ attano dhītaraṃ datvā
sakalakuṭumbassa sāmikaṃ akāsi. So seṭṭhino accayena tasmim nagare
seṭṭhiṭṭhānaṃ labhi. Bodhisattopi yathākammaṃ agamāsi.

Sammāsambuddhopi imaṃ dhammadesanaṃ kathetvā
abhisambuddhova imaṃ gātham kathesi—

4. “Appakenapi medhāvī, pābhatena vicakkhaṇo.

Samuṭṭhāpeti attānaṃ, aṇum aggimva sandhaman”ti.

Tattha **appakenapī**ti thokenapi parittakenapi. **Medhāvī**ti paññavā. **Pābhatenā**ti bhaṇḍamūlena. **Vicakkhaṇoti** vohāra kusalo. **Samuṭṭhāpeti attānanti** mahantaṃ dhanañca yasañca uppādetvā tattha attānaṃ saṅṭhāpeti patiṭṭhāpeti. Yathā kiṃ? **Aṇuṃ aggimva sandhamam**, yathā paṇḍitapuriso parittaṃ aggim anukkamena gomayacuṇṇādīni pakkhipitvā mukhavātena dhamanto samuṭṭhāpeti vaḍḍheti mahantaṃ aggikkhandhaṃ karoti, evameva paṇḍito thokampi pābhataṃ labhitvā nānā-upāyehi payojetvā dhanañca yasañca vaḍḍheti, vaḍḍhetvā ca pana tattha attānaṃ patiṭṭhāpeti, tāya eva vā pana dhanayasamahantatāya attānaṃ samuṭṭhāpeti, abhiññātaṃ pākaṭaṃ karotīti attho.

Iti Bhagavā “bhikkhave Cūḷapanthako maṃ nissāya idāni dhammesu dhammamahantataṃ patto, pubbe pana bhogesupi bhogamahantataṃ pāpuṇī”ti evaṃ imaṃ dhammadesanaṃ dassetvā dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Cūḷantevāsiko Cūḷapanthako ahoṣi, cūḷakaseṭṭhi pana ahameva ahoṣin”ti desanaṃ niṭṭhāpesi.

Cūḷaseṭṭhijātakavaṇṇanā catutthā.

5. Taṇḍulanāḷijātakavaṇṇanā

Kimagghati taṇḍulanāḷikāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Lāludāyittheraṃ ārabha kathesi. Tasmim samaye āyasmā Dabbo Mallaputto saṃghassa bhattuddesako hoti. Tasmim pātova salākabhattāni uddisamāne Lāludāyittherassa kadāci varabhattaṃ pāpuṇāti, kadāci lāmakabhattaṃ. So lāmakabhattassa pattadivase salākaggaṃ ākulaṃ karoti, “kiṃ Dabbova salākaṃ dātuṃ jānāti, amhe na jānāmā”ti vadati. Tasmim salākaggaṃ ākulaṃ karonte “handā dāni tvameva salākaṃ dehī”ti salākacchimaṃ adāmsu. Tato paṭṭhāya so saṃghassa salākaṃ adāsi. Dento ca pana “idaṃ varabhattaṃ”ti vā “lāmakabhattaṃ”ti vā “asukavassagge varabhattaṃ”ti vā “asukavassagge lāmakabhattaṃ”ti vā na jānāti, ṭhitikaṃ karontopi “asukavassagge ṭhitikā”ti

na sallakkheti. Bhikkhūnaṃ ʘhitavelāya “imasmim ʘhāne ayaṃ ʘhitikā ʘhitā, imasmim ʘhāne ayan”ti bhūmiyaṃ vā bhittiyaṃ vā lekhaṃ kaḍḍhati. Punadivase salākagge bhikkhū mandatarā vā honti bahutarā vā, tesu mandataresu lekhā heṭṭhā hoti, bahutaresu upari. So ʘhitikaṃ aḷānanto lekhāsaññāya salākaṃ deti.

Athanaṃ bhikkhū “āvuso Udāyi lekhā nāma heṭṭhā vā hoti upari vā, varabhattaṃ pana asukavassagge ʘhitaṃ, lāmakabhattaṃ asukavassagge”ti āhaṃsu. So bhikkhū paṭippharanto “yadi evaṃ ayaṃ lekhā kasmā evaṃ ʘhitā, kiṃ ahaṃ tumhākaṃ saddahāmi, imissā lekhāya saddahāmi”ti vadati. Atha naṃ daharā ca sāmaṇerā ca “āvuso Lāludāyi taya salākaṃ dente bhikkhū lābhena pariḷāyanti, na tvaṃ dātuṃ anucchaviko, gaccha ito”ti salākaggato nikkāḍḍhiṃsu. Tasmim khaṇe salākagge mahantaṃ kolāhalaṃ ahoṣi. Taṃ sutvā Satthā Ānandattheraṃ pucchi “Ānanda salākagge mahantaṃ kolāhalaṃ, kiṃ saddo nāmeso”ti. Thero Tathāgatassa tamatthaṃ ārocesi, “Ānanda na idāneva Lāludāyi attano bālatāya paresaṃ lābhahānimaṃ karoti, pubbeḷi akāsiyevā”ti āha. Thero tassatthassa āvibhāvattaṃ Bhagavantaṃ yāci, Bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākaṭaṃ akāsi.

Atīte Kāsiraṭṭhe Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatto rājā ahoṣi, tadā amhākaṃ bodhisatto tassa agghāpaniko¹ ahoṣi, hatthi-assādīni ceva maṇisuvaṇṇādīni ca agghāpesi, agghāpetvā bhaṇḍasāmikānaṃ bhaṇḍānurūpameva mūlaṃ dāpesi. Rājā pana luddho hoti, so lobhapakatitāya evaṃ cintesi “ayaṃ agghāpaniko evaṃ agghāpento na cirasseva mama gehe dhanāṃ parikkhayaṃ gamessati, aññaṃ agghāpanikaṃ karissāmi”ti. So sīhapañjaraṃ ugghāṭetvā rājaṅgaṇaṃ olovento ekaṃ gāmikamanussaṃ lolabālaṃ rājaṅgaṇena gacchantaṃ disvā “esa mayhaṃ agghāpanikakammaṃ kātuṃ sakkhissatī”ti taṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi bhaṇe amhākaṃ agghāpanikakammaṃ kātuṃ”ti āha. Sakkhissāmi devātī. Rājā attano dhanarakkhaṇatthāya taṃ bālaṃ agghāpanikakamme ʘhapesi, tato paṭṭhāya so bālo hatthi-assādīni agghāpento agghaṃ

---

1. Agghakārako (Sī, I)

hāpetvā yathāruciyā katheti. Tassa ṭhānantare ṭhitattā yaṃ so katheti, tameva mūlaṃ hoti.

Tasmim̄ kāle Uttarāpathato eko assavāṇijo pañca assasatāni ānesi. Rājā taṃ purisaṃ pakkosāpetvā asse agghāpesi, so pañcannaṃ assasatānaṃ ekaṃ taṇḍulanālikāṃ agghamakāsi. Katvā ca pana “assavāṇijassa ekaṃ taṇḍulanālikāṃ dethā”ti vatvā asse assasālāyaṃ saṅṭhāpesi. Assavāṇijo porāṇa-agghāpanikassa santikaṃ gantvā taṃ pavattiṃ ārocetvā “idāni kiṃ kattabban”ti pucchi. So āha “tassa purisassa lañjaṃ datvā evaṃ pucchatha ‘amhākaṃ tāva assā ekaṃ taṇḍulanālikāṃ agghantīti nātametaṃ, tumhe pana nissāya taṇḍulanāliyaṃ agghaṃ jānitukāmamhā, sakkhissatha no rañño santike ṭhatvā sā taṇḍulanālikā idam̄ nāma agghatīti vattun’ti, sace sakkomīti vadati, taṃ gahetvā rañño santikaṃ gacchatha, ahampi tattha āgamiṣṣāmī”ti.

Assavāṇijo “sādhū”ti bodhisattassa vacanaṃ sampaṭicchitvā agghāpanikassa lañjaṃ datvā tamatthaṃ ārocesi. So lañjaṃ labhitvā “sakkhissāmi taṇḍulanāliṃ agghāpetun”ti. “Tena hi gacchāma rājakulaṃ”ti taṃ ādāya rañño santikaṃ agamāsi. Bodhisattopi aññepi bahū amaccā agamimsu. Assavāṇijo rājānaṃ vanditvā āha “deva pañcannaṃ assasatānaṃ ekaṃ taṇḍulanāliṃ agghanakabhāvaṃ jānāma¹, sā pana taṇḍulanāli kiṃ agghatīti agghāpanikaṃ pucchatha devā”ti. Rājā taṃ pavattiṃ aṇānto “ambho agghāpanika pañca assasatāni kiṃ agghantī”ti pucchi. Taṇḍulanāliṃ devāti. “Hotu bhaṇe assā tāva taṇḍulanāliṃ agghantu, sā pana kiṃ agghati taṇḍulanālikā”ti pucchi. So bālapuriso “Bārāṇasiṃ santarabāhiraṃ agghati taṇḍulanālikā”ti āha. So kira bubble rājānaṃ anuvattanto ekaṃ taṇḍulanāliṃ assānaṃ agghamakāsi, puna vāṇijassa hatthato lañjaṃ labhitvā tassā taṇḍulanālikāya Bārāṇasiṃ santarabāhiraṃ agghamakāsi. Tadā pana Bārāṇasiyā pākāraparikkhepo dvādasayojaniko hoti. Idamassa antaraṃ, bāhiraṃ pana tiyojanasatikaṃ raṭṭhaṃ. Iti so

---

1. Jānim (Sī, I)

bālo evaṃ mahantaṃ Bārāṇasim̐ santarabāhiraṃ taṇḍulanālikāya agghamakāsi.

Taṃ sutvā amaccā paṇim̐ paharivā hasamānā “mayam̐ pubbe pathaviṅca rajjaṅca anagghanti saññino ahumha, evaṃ mahantaṃ kira sarājakam̐ Bārāṇasirajjam̐ taṇḍulanāḷimattam̐ agghati, aho agghāpanikassa ṅāṇasampadā, kahaṃ ettakam̐ kālam̐ ayam̐ agghāpaniko vihāsi, amhākam̐ rañño eva anucchaviko”ti parihāsam̐ akaṃsu—

5. “Kimagghati taṇḍulanālikā’yam̐,
Assāna mūlāya vadehi rāja.
Bārāṇasim̐ santarabāhiraṃ¹,
Ayamagghati taṇḍulanālikā”ti.

Tasmim̐ kāle rājā lajjito taṃ bālam̐ nikkadḍhāpetvā bodhisattasseva agghāpanikaṭṭhānam̐ adāsi. Bodhisattopi yathākammaṃ gato.

Satthā imam̐ dhammadesanam̐ āharivā dve vatthūni kathetvā anusandhim̐ ghaṭetvā jātakam̐ samodhānesi “tadā gāmikabāla-agghāpaniko Lāludāyī ahosi, paṇḍita-agghāpaniko pana ahameva ahosin”ti desanam̐ niṭṭhāpesi.

Taṇḍulanāḷijātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Devadhammajātakavaṇṇanā

Hiri-ottappasampannāti idam̐ Bhagavā Jetavane viharanto aññataram̐ bahubhaṇḍikam̐ bhikkhum̐ ārabba katesi. Sāvattivāsī kireko kuṭumbiko bhariyāya kālakatāya pabbaji. So pabbajanto attano pariveṇaṅca aggisālaṅca bhaṇḍagabbhaṅca kāretvā bhaṇḍagabbham̐ sappitaṇḍulādīhi pūretvā pabbaji. Pabbajitvā ca pana attano dāse pakkosāpetvā yathārucitam̐ āhāram̐ pacāpetvā bhuñjati, bahuparikkhāro ca

---

1. Santarabāhirato (Ka)

ahosi, rattim aññaṃ nivāsanapārūpanaṃ hoti, divā aññaṃ. Vihārapaccante vasati. Tassekadivasam cīvarapaccattharaṇādīni nīharitvā pariveṇe pattharivā sukkhāpentassa sambahulā jānapadā bhikkhū senāsanacārikam āhiṇḍantā pariveṇam gantvā cīvarādīni disvā “kassimānī”ti pucchimsu. So “mayham āvuso”ti āha. Āvuso idampi cīvaraṃ idampi nivāsanam idampi paccattharaṇam sabbam tuyhamevāti. Āma mayhamevāti. “Āvuso Bhagavatā tīṇi cīvarāni anuññātāni, tvaṃ evaṃ appicchassa Buddhassa sāsane pabbajitvā evaṃ bahuparikkhāro jāto, ehi taṃ Dasabalassa santikam nessamā”ti taṃ ādāya Satthu santikam agamaṃsu.

Satthā disvāva “kim nu kho bhikkhave anicchamānakaṃyeva bhikkhum gaṇhitvā āgatatthā”ti āha. Bhante ayaṃ bhikkhu bahubhaṇḍo bahuparikkhāroti. Saccam kira tvaṃ bhikkhu bahubhaṇḍoti. Saccam Bhagavatī. Kasmā pana tvaṃ bhikkhu bahubhaṇḍo jāto, nanu aham appicchatāya santuṭṭhitāya pavivekassa vīriyārambhassa vaṇṇam vadāmīti. So Satthu vacanam sutvā kupito “iminā dāni nīhārena carissāmī”ti pārūpanam chaḍḍetvā parisamajjhe ekacīvaro aṭṭhāsi.

Atha nam Satthā upatthambhayamāno “nanu tvaṃ bhikkhu pubbe hirottappagavesako dakarakkhasakālepi hirottappam gavesamāno dvādasa samvaccharāni vihāsi, atha kasmā idāni evaṃ garuke Buddhasāsane pabbajitvā catuparisamajjhe pārūpanam chaḍḍetvā hirottappam pahāya ṭhitosi”ti. So Satthu vacanam sutvā hirottappam paccupaṭṭhāpetvā taṃ cīvaraṃ pārūpitvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Bhikkhū tassatthassa āvibhāvattham Bhagavantaṃ yācimsu, Bhagavā bhavantarena paṭicchannam kāraṇam pākāṇam akāsi.

Aṭṭe Kāsiraṭṭhe Bārāṇasīyam Brahmadatto nāma rājā ahosi. Tadā bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi. Tassa nāmaggaṇḍivase “Mahissāsakumāro”ti¹ nāmam akaṃsu. Tassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle raṇṇo añño¹ putto jāto, tassa “Candakumāro”ti nāmam akaṃsu. Tassa pana ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle bodhisattassa mātā kalamakāsi, rājā

---

1. Mahissāsakumāroti (Sī, I), Mahissāsakumāroti (Syā)

aññaṃ aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Sā rañño piyā ahosi manāpā, sāpi samvāsamanvāya ekaṃ puttāṃ vijāyi, “Sūriyakumāro”tissa nāmaṃ akaṃsu. Rājā puttāṃ disvā tuṭṭhacitto “bhadde puttassa te varaṃ dammī”ti āha, devī varaṃ icchitakāle gahetabbaṃ katvā ṭhapesi. Sā putte vayappatte rājānaṃ āha “devena mayhaṃ puttassa jātakāle varo dinno, puttassa me rajjaṃ dehi”ti. Rājā “mayhaṃ dve puttā aggikkhandhā viya jalamānā vicaranti, na sakkā tava puttassa rajjaṃ dātun”ti paṭikkhipitvāpi taṃ punappunaṃ yācamānameva disvā “ayaṃ mayhaṃ puttānaṃ pāpakampi cinteyyā”ti putte pakkosāpetvā āha “tātā ahaṃ Sūriyakumārassa jātakāle varaṃ adāsim, idānissa mātā rajjaṃ yācati, ahaṃ tassa na dātukāmo, mātugāmo nāma pāpo, tumhākaṃ pāpakampi cinteyya, tumhe araññaṃ pavisitvā mama accayena kulasantake nagare rajjaṃ kareyyāthā”ti roditvā kanditvā sise cumbitvā uyyojesi. Te pitaraṃ vanditvā pāsādā otarante rājaṅgaṇe kīlamāno Sūriyakumāro disvā taṃ kāraṇaṃ ñatvā “ahampi bhātikehi saddhiṃ gamissāmi”ti tehi saddhiṃyeva nikkhami. Te Himavantaṃ pavisiṃsu.

Bodhisatto maggā okkamma rukkhamūle nisīditvā Sūriyakumāraṃ āmantesi “tāta Sūriyakumāra etaṃ saraṃ gantvā nhatvā ca pivitvā ca paduminipaṇṇehi amhākampi pānīyaṃ ānehī”ti. Taṃ pana saraṃ Vessavaṇassa santikā ekena dakarakkhasena laddhaṃ hoti, vessavaṇo ca taṃ āha “ṭhapetvā devadhammajānanake ye aññe imaṃ saraṃ otaranti, te khādituṃ labhasi. Anotiṇṇe na labhasī”ti. Tato paṭṭhāya so rakkhaso ye taṃ saraṃ otaranti, te devadhamme pucchitvā ye na jānanti, te khādanti. Atha kho Sūriyakumāro taṃ saraṃ gantvā avīmaṃsitvāva otari. Atha naṃ so rakkhaso gahetvā “devadhamme jānāsī”ti pucchi. So “devadhammā nāma candimasūriyā”ti āha. Atha naṃ “tvaṃ devadhamme na jānāsī”ti vatvā udakaṃ pavesetvā attano vasanaṭṭhāne ṭhapesi. Bodhisattopi taṃ aticirāyantaṃ disvā Candakumāraṃ pesesi. Rakkhaso tampi gahetvā “devadhamme jānāsī”ti pucchi. Āma jānāmi, devadhammā nāma catasso disāti. Rakkhaso “na tvaṃ devadhamme jānāsī”ti tampi gahetvā tattheva ṭhapesi.

Bodhisatto tasmimpi cirāyante “ekena antarāyena bhavitabban”ti sayam tatha gantvā dvinnampi otaraṇapadavaḷaṅjaṃ disvā “rakkhasapariggahitena iminā sarena bhavitabban”ti khaggaṃ sannayhitvā dhanuṃ gahetvā aṭṭhāsi. Dakarakkhaso bodhisattaṃ udakaṃ anotarantaṃ disvā vanakammikapuriso viya hutvā bodhisattaṃ āha “bho purisa tvaṃ maggakilanto kasmā imaṃ saraṃ otarivā nhatvā pivivā bhisamuḷālaṃ khāditvā pupphāni piḷandhitvā yathāsukhaṃ na gacchasi”ti. Bodhisatto taṃ disvā “eso yakkho bhavissati”ti ṇatvā “tayā me bhātikā gahitā”ti āha. Āma gahitāti. Kimkāraṇāti. Ahaṃ imaṃ saraṃ otiṇṇake labhāmīti. Kim pana sabbeva labhasīti. Ye devadhamme jānanti, te ṭhapetvā avasese labhāmīti. Atthi pana te devadhammehi atthoti. Āma atthīti. Yadi evaṃ ahaṃ te devadhamme kathessāmīti. Tena hi kathehi, ahaṃ devadhamme suṇissāmīti. Bodhisatto āha “ahaṃ devadhamme katheyyaṃ, kiliṭṭhagatto panamhī”ti. Yakkho bodhisattaṃ nhāpetvā bhojanaṃ bhojetvā pānīyaṃ pāyetvā pupphāni piḷandhāpetvā gandhehi vilimpāpetvā alaṅkatamaṇḍapamajjhe pallaṅkaṃ attharivā adāsi.

Bodhisatto āsane nisīditvā yakkhaṃ pādāmūle nisīdāpetvā “tena hi ohitasoto sakkaccaṃ devadhamme suṇāhi”ti imaṃ gāthamāha—

6. “Hiri-ottappasampannā, sukkadhammasamāhitā.
Santo sappurisā loke, devadhammāti vuccare”ti.

Tattha **hiri-ottappasampannā**ti hiriyā ca ottappena ca samannāgatā. Tesu kāyaduccarītādīhi hiriyatīti hirī, lajjāyetaṃ adhivacanaṃ. Tehiyeva ottappatīti ottappaṃ, pāpato ubbegassetam adhivacanaṃ. Tattha ajjhattasamuṭṭhānā hirī, bahiddhāsamuṭṭhānaṃ ottappaṃ. Attādhipateyyā hirī, lokādhipateyyaṃ ottappaṃ. Lajjāsabhāvasaṅṭhitā hirī, bhayasabhāvasaṅṭhitaṃ ottappaṃ. Sappatissavalakkaṇā hirī, vajjabhīrukabhayadassāvilakkaṇaṃ ottappaṃ.

Tattha ajjhattasamuṭṭhānaṃ hirim catūhi kāraṇehi samuṭṭhāpeti—jātim paccavekkhitvā vayaṃ paccavekkhitvā sūrabhāvaṃ paccavekkhitvā bāhusaccaṃ

paccavekkhitvā. Kathaṃ? “Pāpakaraṇaṃ nāmetaṃ na jātisampannānaṃ kammaṃ, hīnajaccānaṃ kevaṭṭādīnaṃ kammaṃ, mādisassa jātisampannassa idaṃ kammaṃ kātuṃ na yuttan”ti evaṃ tāva jātiṃ paccavekkhitvā pāṇātipātādipāpaṃ akaronto hiriṃ samuṭṭhāpeti. Tathā “pāpakaraṇaṃ nāmetaṃ daharehi kattabbaṃ kammaṃ, mādisassa vaye ṭhitassa idaṃ kammaṃ kātuṃ na yuttan”ti evaṃ vayaṃ paccavekkhitvā pāṇātipātādipāpaṃ akaronto hiriṃ samuṭṭhāpeti. Tathā “pāpakammaṃ nāmetaṃ dubbalajātikānaṃ kammaṃ, mādisassa sūrabhāva sampannassa idaṃ kammaṃ kātuṃ na yuttan”ti. Evaṃ sūrabhāvaṃ paccavekkhitvā pāṇātipātādipāpaṃ akaronto hiriṃ samuṭṭhāpeti. Tathā “pāpakammaṃ nāmetaṃ andhabālānaṃ kammaṃ, na paṇḍitānaṃ, mādisassa paṇḍitassa bahussutassa idaṃ kammaṃ kātuṃ na yuttan”ti evaṃ bāhusaccaṃ paccavekkhitvā pāṇātipātādipāpaṃ akaronto hiriṃ samuṭṭhāpeti. Evaṃ ajjhattasamuṭṭhānaṃ hiriṃ catūhi kāraṇehi samuṭṭhāpeti. Samuṭṭhāpetvā ca pana attano citte hiriṃ pavesetvā pāpakammaṃ na karoti. Evaṃ hirī ajjhattasamuṭṭhānā nāma hoti.

Kathaṃ ottappaṃ bahiddhāsamuṭṭhānaṃ nāma? “Sace tvaṃ pāpakammaṃ karissasi, catūsu parisāsu garahappatto bhavissasi.

Garahissanti taṃ viññū, asuciṃ nāgariko yathā.

Vajjito sīlavantehi, kathaṃ bhikkhu karissasi”ti¹—

Evaṃ paccavekkhanto hi bahiddhāsamuṭṭhitena ottappena pāpakammaṃ na karoti. Evaṃ ottappaṃ bahiddhāsamuṭṭhānaṃ hoti.

Kathaṃ hirī attādhipateyyā nāma? Idhekacco kulaputto attānaṃ adhipatiṃ jeṭṭhakaṃ katvā “mādisassa saddhāpabbajitassa bahussutassadhutaṅgadhārassa² na yuttam pāpakammaṃ kātun”ti pāpaṃ na karoti. Evaṃ hirī attādhipateyyā nāma hoti. Tenāha Bhagavā—

“So attānaṃyeva adhipatiṃ katvā akusalaṃ pajahati, kusalaṃ bhāveti. Sāvajjaṃ pajahati, anavajjaṃ bhāveti. Suddhamattānaṃ pariharatī”ti³.

Kathaṃ ottappaṃ lokādhipateyyaṃ nāma? Idhekacco kulaputto lokaṃ adhipatiṃ jeṭṭhakaṃ katvā pāpakammaṃ na karoti. Yathāha—

1. Abhi-Ṭṭha 1. 169 piṭṭhepi.

2. Dhutavādissa (Sī, I), dhutavādassa (Syā)

3. Am 1. 146 piṭṭhe.

“Mahā kho panāyaṃ lokasannivāso. Mahantasmim̃ kho pana lokasannivāse santi samaṇabrāhmaṇā iddhimanto dibbacakkhukā paracittaviduno, te dūratopi passantī, āsannāpi na dissanti, cetasāpi cittaṃ jānanti, tepi maṃ evaṃ jānissanti ‘passatha bho imaṃ kulaputtaṃ, saddhā agārasmā anagāriyaṃ pabbajito samāno vokiṇṇo viharati pāpakehi akusalehi dhammehī’ti.

Santi devatā iddhimantiyo dibbacakkhukā paracittaviduniyo, tā dūratopi passantī, āsannāpi na dissanti, cetasāpi cittaṃ jānanti, tāpi maṃ evaṃ jānissanti ‘passatha bho imaṃ kulaputtaṃ, saddhā agārasmā anagāriyaṃ pabbajito samāno vokiṇṇo viharati pāpakehi akusalehi dhammehī’ti. So lokamyeva adhipatiṃ jeṭṭhakaṃ karitvā akusalaṃ pajahati, kusalaṃ bhāveti. Sāvajjaṃ pajahati, anavajjaṃ bhāveti. *Suddhamattānaṃ pariharatī*”ti¹.

Evaṃ ottappaṃ lokādhipateyyaṃ nāma hoti.

“Lajjāsabhāvasaṅṭhitā hirī, bhayasabhāvasaṅṭhitaṃ ottappaṃ”ti ettha pana **lajjāti** lajjanākāro, tena sabhāvena saṅṭhitā hirī. **Bhayanti** apāyabhayaṃ, tena sabhāvena saṅṭhitaṃ ottappaṃ. Tadubhayampi pāpaparivajjane pākaṭaṃ hoti. Ekacco hi yathā nāmeko kulaputto uccārapassāvādīni karonto lajjitabbayuttakaṃ ekaṃ disvā lajjanākārappatto bhaveyya hīlito, evamevaṃ ajjhattaṃ lajjidhammaṃ okkamitvā pāpakammaṃ na karoti. Ekacco apāyabhayaabhīto hutvā pāpakammaṃ na karoti. Tatridaṃ opammaṃ—yathā hi dvīsu ayogūḷesu eko sītalo bhaveyya gūthamakkhito, eko uṇho āditto. Tattha paṇḍito sītalaṃ gūthamakkhittatā jigucchanto na gaṇhāti, itaraṃ ḍāhabhayena. Tattha sītalassa gūthamakkhittassa jigucchāya agaṇhanaṃ viya ajjhattaṃ lajjidhammaṃ okkamitvā pāpassa akaraṇaṃ, uṇhassa ḍāhabhayena agaṇhanaṃ viya apāyabhayaena pāpassa akaraṇaṃ veditabbaṃ.

---

1. Am̃ 1. 146 piṭṭhe.

“Sappatissavalakkhaṇā hirī, vajjabhīrukabhayadassāvilakkhaṇaṃ ottappan”ti idampi dvayaṃ pāparivajjaneyeva pākaṭaṃ hoti. Ekacco hi jātimahattapaccavekkhaṇā satthumahattapaccavekkhaṇā dāyajjamahattapaccavekkhaṇā sabrahmacārimahattapaccavekkhaṇāti catūhi kāraṇehi sappatissavalakkhaṇaṃ hirim samuṭṭhāpetvā pāpaṃ na karoti, ekacco attānuvādabhayaṃ parānuvādabhayaṃ daṇḍabhayaṃ duggatibhayanti catūhi kāraṇehi vajjabhīrukabhayadassāvilakkhaṇaṃ ottappaṃ samuṭṭhāpetvā pāpaṃ na karoti. Tattha jātimahattapaccavekkhaṇādīni ceva attānuvādabhayādīni ca vitthāretvā kathetabbāni. Tesāṃ vitthāro Aṅguttaranikāyaṭṭhakathāyaṃ¹ vutto.

Sukkadhammasamāhitāti idameva hirottappaṃ ādim katvā kattabbā kusalā dhammā sukkadhammā nāma, te sabbasaṅgāhakanayena catubhūmakalokiyalokuttaradhammā. Tehi samāhitā samannāgatāti attho. **Santo sappurisā loketi** kāyakammādīnaṃ santatāya santo, kataññukataveditāya sobhanā purisāti sappurisā. **Loko** pana saṅkhāraloko sattaloko okāsaloko khandhaloko āyatanaloko dhātulokoti anekavidho. Tattha “eko loko sabbe sattā āhāraṭṭhitikā -pa-. Aṭṭhārasa lokā aṭṭhārasa dhātuyo”ti² ettha saṅkhāraloko vutto. Khandhalokādayo tadantogadhāyeva. “Ayaṃ loko paraloko, devaloko manussaloko”ti-ādīsu³ pana sattaloko vutto.

“Yāvatā candimasūriyā,
Pariharanti disā bhanti virocamānā.
Tāva sahasadhā loko,
Ettha te vattate vaso”ti⁴—

Ettha okāsaloko vutto. Tesu idha sattaloko adhippeto. Sattalokasmiñhi ye evarūpā sappurisā, te **devadhammā**ti vuccanti.

1. Am-Ṭṭha 2. 130 piṭṭhe.

3. Khu 7. 7; Khu 8. 25 piṭṭhādīsu.

2. Khu 9. 117 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

4. Ma 1. 404 piṭṭhe.

Tattha **devā**ti sammutidevā upapattidevā visuddhidevāti tividhā. Tesu Mahāsammatakalato paṭṭhāya lokena “devā”ti sammatattā rājarājakumārādayo **sammutidevā** nāma. Devaloke uppannā **upapattidevā** nāma. Khīṇāsavā pana **visuddhidevā** nāma. Vuttampi cetam—

“Sammutidevā nāma rājāno deviyo rājakumārā. Upapattidevā nāma bhummadeve upādāya taduttaridevā. Visuddhidevā nāma Buddhā Paccekabuddhā khīṇāsavā”ti¹.

Imesaṃ devānaṃ dhammāti **devadhammā**. **Vuccareti** vuccanti. Hirottappamūlakā hi kusalā dhammā kulasampadāya² ceva devaloke nibbattiyā ca visuddhibhāvassa ca kāraṇattā kāraṇatṭhena tividhānampi tesaṃ devānaṃ dhammāti devadhammā, tehi devadhammehi samannāgatā puggalāpi devadhammā. Tasmā puggalādhiṭṭhānadesanāya te dhamme dassento “santo sappurisā loke, devadhammāti vuccare”ti āha.

Yakkho imaṃ dhammadesanaṃ sutvā pasannacitto bodhisattaṃ āha “paṇḍita ahaṃ tumhākaṃ pasanno, ekaṃ bhātaraṃ demi, katarāṃ ānemī”ti. Kaniṭṭhaṃ ānehīti. Paṇḍita tvaṃ kevalaṃ devadhamme jānāsīyeva, na pana tesu vattasīti. Kimkāraṇāti? Yamkāraṇā jeṭṭhakaṃ ṭhapetvā kaniṭṭhaṃ āṇāpento jeṭṭhāpacāyikakammaṃ na karosīti. Devadhamme cāhaṃ yakkha jānāmi, tesu ca vattāmi. Mayañhi imaṃ araṇṇaṃ etaṃ nissāya pavitṭhā. Etassa hi atthāya amhākaṃ pitaraṃ etassa mātā rajjaṃ yāci, amhākaṃ pana pitā taṃ varaṃ adatvā amhākaṃ anurakkhaṇatthāya araṇṇavāsaṃ anujāni. So kumāro anuvattitvā amhehi saddhiṃ āgato. “Taṃ araṇṇe eko yakkho khādī”ti vuttepi na koci saddahissati, tenāhaṃ garahabhayabhīto tameva āṇāpemīti. “Sādhu sādhu paṇḍita tvaṃ devadhamme ca jānāsi, tesu ca vattasī”ti pasanno yakkho bodhisattassa sādhukāraṃ datvā dvepi bhātaro ānetvā adāsī.

Atha naṃ bodhisatto āha “samma tvaṃ pubbe attanā katena pāpakammaena paresaṃ maṃsalohitakhādako yakkho hutvā nibbatto, idānipi pāpameva karosi, idaṃ te pāpakammaṃ nirayādīhi muccituṃ okāsaṃ na

1. Khu 8. 92, 225 piṭṭhesu.

2. Kusalasampadāya (Ka)

dassati, tasmā ito paṭṭhāya pāpaṃ pahāya kusalaṃ karohī”ti. Asakkhi ca pana taṃ dametuṃ. So taṃ yakkhaṃ dametvā tena saṃvihitārakkho tattheva vasanto ekadivasam nakkhattam oloketvā pitu kālakatabhāvaṃ ñatvā yakkhaṃ ādāya Bārāṇasim gantvā rajjaṃ gahetvā candakumārassa oparajjaṃ Sūriyakumārassa senāpatiṭṭhānaṃ datvā yakkhassa ramaṇīye ṭhāne āyatanam kāretvā yathā so aggamālam aggapuppham aggabhattañca labhati, tathā akāsi. So dhammena rajjaṃ kāretvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā dassetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Sammāsambuddhopi dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā dakarakkhaso bahubhaṇḍikabhikkhu ahosi, Sūriyakumāro Ānando, Candakumāro Sāriputto, jeṭṭhakabhātā Mahisāsakumāro pana ahameva ahosin”ti.

Devadhammajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Kaṭṭha vāhanajātakavaṇṇanā

Putto tyāham mahārājāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Vāsabhakhattiyam¹ ārabha kathesi. Vāsabhakhattiyāya vatthu Dvādasakanipāte Bhaddasālajātake āvibhavissati. Sā kira Mahānāmassa Sakkassa dhītā Nāgamuṇḍāya nāma dāsiyā kucchismim jātā Kosalarājassa aggamahesī ahosi. Sā rañño puttam vijāyi. Rājā panassā pacchā dāsibhāvaṃ ñatvā ṭhānam parihāpesi, puttassa Viṭaṭubhassāpi ṭhānam parihāpesiyeva. Te ubhopi antonivesaneyeva vasanti. Satthā taṃ kāraṇam ña tvā pubbaṇhasamaye pañcasatabhikkhuparivuto rañño nivesanaṃ gantvā paññattāsane nisīditvā “mahārāja kham Vāsabhakhattiyā”ti āha. Rājā taṃ kāraṇam ārocesi. Mahārāja Vāsabhakhattiyā kassa dhītāti. Mahānāmassa bhanteti. Āgacchamānā kassa āgatāti. Mayham bhanteti. Mahārāja sā rañño dhītā, rañño va āgatā, rājānaṃ yeva paṭicca

---

1. Vāsabhakhattiyāya vatthum (Sī, I)

puttaṃ labhi, so putto kiṃkāraṇā pitu santakassa rajjassa sāmiko na hoti, pubbe rājāno muhuttikāya kaṭṭhahārikāya kucchismimpi puttaṃ labhitvā puttassa rajjaṃ adamsūti. Rājā tassatthassāvibhāvatthāya Bhagavantam yāci, Bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākaṭaṃ akāsi.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatto rājā mahantena yasena uyyānaṃ gantvā tattha pupphaphalalobhena vicaranto uyyānavanasaṇḍe gāyitvā dārūni uddharamānaṃ ekaṃ itthiṃ disvā paṭibaddhacitto saṃvāsaṃ kappesi, taṅkhaṇaṅṅeva bodhisatto tassā kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi, tāvadeva tassā vajirapūritā viya garukā kucchi ahoṣi. Sā gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ ṇatvā “gabbho me deva patiṭṭhito”ti āha. Rājā aṅgulimuddikaṃ datvā “sace dhītā hoti, imaṃ vissajjetvā poseyyāsi, sace putto hoti, aṅgulimuddikāya saddhiṃ mama santikaṃ āneyyāsi”ti vatvā pakkāmi.

Sāpi paripakkagabbhā bodhisattaṃ vijāyi. Tassa ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle kīlāmaṇḍale¹ kīlantaṃ evaṃ vattāro honti “nippitikenamhā pahaṭā”ti. Taṃ sutvā bodhisatto mātu santikaṃ gantvā “amma ko mayhaṃ pitā”ti pucchi. Tāta tvaṃ Bārāṇasiraṅṅo puttoti. Amma atthi pana koci sakkhīti. Tāta rājā imaṃ muddikaṃ datvā “sace dhītā hoti, imaṃ vissajjetvā poseyyāsi, sace putto hoti, imāya aṅgulimuddikāya saddhiṃ āneyyāsi”ti vatvā gatoti. Amma evaṃ sante kasmā maṃ pitu santikaṃ na nesīti. Sā puttassa ajjhāsayaṃ ṇatvā rājadvāraṃ gantvā raṅṅo ārocāpesi. Raṅṅā ca pakkosāpitā pavisitvā rājānaṃ vanditvā “ayaṃ te deva putto”ti āha. Rājā jānantopi parisamajjhe lajjāya “na mayhaṃ putto”ti āha. Ayaṃ te deva muddikā, imaṃ saṅjānāsīti. Ayampi mayhaṃ muddikā na hotīti. “Deva idāni ṭhapetvā saccakiriyaṃ aṅṅo mama sakkhi natthi, sacāyaṃ dārako tumhe paṭicca jāto, ākāse tiṭṭhatu, no ce, bhūmiyaṃ patitvā maratū”ti bodhisattassa pāde gahetvā ākāse khiṃ. Bodhisatto ākāse pallaṅkamābhujitvā nisinna madhurassarena pitu dhammaṃ kathento imaṃ gāthamāha—

---

1. Keḷimaṇḍale (Sī, I)

7. “Putto tyāhaṃ mahārāja, tvaṃ maṃ posa janādhipa.

Aññepi devo poseti, kiñca devo sakam pajan”ti.

Tattha **putto tyāhanti** putto te ahaṃ. Putto ca nāmesa atrajo khettajo antevāsiko dinnakoti catubbidho. Tattha attānaṃ paṭicca jāto **atrajo** nāma. Sayanapiṭṭhe pallaṅke ureti-evamādīsu nibbatto **khettajo** nāma. Santike sippuggaṇhanako **antevāsiko** nāma. Posāvanatthāya dinno **dinnako** nāma. Idha pana atrajam sandhāya “putto”ti vuttaṃ. Catūhi saṅgahavatthūhi janam rañjetīti rājā, mahanto rājā **mahārājā**. Tamālapanto āha “**mahārājā**”ti. **Tvaṃ maṃ posa janādhipāti** janādhipa mahājanajetṭhaka tvaṃ maṃ posa bharassu vaḍḍhehi. **Aññepi devo posetīti** aññepi hatthibandhādayo manusse, hatthi-assādayo tiracchānagate ca bahujane devo poseti. **Kiñca devo sakam pajanti** ettha pana **kiñcāti** garahatthe ca anuggahaṇatthe ca nipāto. “Sakam pajam attano puttaṃ maṃ devo na posetī”ti vadanto garahati nāma, “aññe bahujane posetī”ti vadanto anuggaṇhanti nāma. Iti bodhisatto garahantopi anuggaṇhantopi “kiñca devo sakam pajan”ti āha.

Rājā bodhisattassa ākāse nisīditvā evaṃ dhammaṃ desentassa sutvā “chi tātā”ti hattham pasāresi, “ahameva possessāmi, ahameva possessāmi”ti hatthasahassam pasāriyittha¹. Bodhisatto aññassa hatthe anotaritvā raññova hatthe otaritvā aṅke nisīdi. Rājā tassa oparajjam datvā mātaram aggamahesim akāsi. So pitu accayena Kaṭṭhavāhanarājā nāma hutvā dhammena rajjam kāretvā yathākammaṃ gato.

Satthā Kosalarañño imam dhammadesanam āharitvā dve vatthūni dassetvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā mātā Mahāmāyā ahoṣi, pitā Siddhodanamahārājā, Kaṭṭhavāhanarājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Kaṭṭhahārijātakavaṇṇanā sattamā.

---

1. Pasārayittha (Ka)

8. Gāmaṇijātakavaṇṇanā

Api ataramānānanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Imasmiṃ pana jātake paccuppannavatthu ca atītavatthu ca Ekādasakanipāte Saṃvarajātake āvibhavissati. Vatthu hi tasmīṃca imasmiṃca ekasadisameva, gāthā pana nānā. Gāmaṇikumāro bodhisattassa ovāde ṭhatvā bhātikasatassa kaniṭṭhopi hutvā bhātikasataparivārito setacchattassa heṭṭhā varapallaṅke nisinnō attano yāsasampattiṃ oloketvā “ayaṃ mayhaṃ yāsasampatti amhākaṃ ācariyassa santakā”ti tuṭṭho imaṃ udānaṃ udānesi—

8. “Api ataramānānaṃ, phalāsāva samijjhati.

Vipakkabrahmacariyosmi, evaṃ jānāhi gāmaṇi”ti.

Tattha **apī**ti nipātamattaṃ. **Ataramānānanti** paṇḍitānaṃ ovāde ṭhatvā atarivā avegāyivā upāyena kammaṃ karontānaṃ. **Phalāsāva samijjhatī**ti yathāpatthite phale āsā tassa phalassa nipphattiyā samijjhatiyeva. Atha vā **phalāsāti** āsāphalaṃ, yathāpatthitaṃ phalaṃ samijjhatiyevāti attho. **Vipakkabrahmacariyosmī**ti ettha cattāri saṅgahavatthūni seṭṭhacariyattā brahmacariyaṃ nāma, taṅca tammūlikāya yāsasampattiyā paṭiladdhattā vipakkaṃ nāma. Yo vāssa yaso nipphanno, sopi seṭṭhatṭhena brahmacariyaṃ nāma. Tenāha “vipakkabrahmacariyosmī”ti. **Evaṃ jānāhi gāmaṇi**ti katthaci gāmikapurisopi gāmajetṭhakopi gāmaṇi, idha pana sabbajana jetṭhakaṃ attānaṃ sandhāyāha. Ambho gāmaṇi tvaṃ etaṃ kāraṇaṃ evaṃ jānāhi, ācariyaṃ nissāya bhātikasataṃ atikkamivā idaṃ mahārajjāṃ pattosmīti udānaṃ udānesi.

Tasmiṃ pana rajjaṃ patte sattaṭṭhadivasaccayena sabbepi bhātaro attano attano vasanaṭṭhānaṃ gatā. Gāmaṇirājā dhammena rajjaṃ kāretvā yathākammaṃ gato, bodhisattopi puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharivā dassetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ossaṭṭhavīriyo bhikkhu arahatte patiṭṭhito. Satthā

dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā Gāmaṇikumāro ossaṭṭhavīriyo bhikkhu ahosi, ācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Gāmaṇijātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Maghadevajātakavaṇṇanā

Uttamaṅgaruhā mayhanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto mahābhinnikkhamanaṃ ārabha kathesi. Taṃ heṭṭhā nidānakathāyaṃ kathitameva. Tasmim̐ pana kāle bhikkhū Dasabalassa nekkhammaṃ vaṇṇayantā nisīdim̐su. Atha Satthā dhammasabhaṃ āgantvā Buddhāsane nisinno bhikkhū āmantesi “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti. “Bhante na aññāya kathāya, tumhākaṃyeva pana nekkhammaṃ vaṇṇayamānā nisinnām̐hā”ti vutte “na bhikkhave Tathāgato etarahiyeva nekkhammaṃ nikkhanto, pubbepe nikkhantoyevā”ti āha. Bhikkhū tassatthassāvibhāvatthaṃ Bhagavantaṃ yācim̐su, Bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākaṭaṃ akāsi.

Atīte Videharaṭṭhe Mithilāyaṃ Maghadevo¹ nāma rājā ahosi dhammiko dhammarājā. So caturāsīti vassasahassāni kumārakīlaṃ kīḷi, tathā oparajjaṃ, tathā mahārajjaṃ katvā dīghamaddhānaṃ khepetvā ekadivasaṃ kappakaṃ āmantesi “yadā me samma kappaka sirasmim̐ palitāni passeyyāsi, atha me āroceyyāsi”ti. Kappakopi dīghamaddhānaṃ khepetvā ekadivasaṃ rañño añjanavaṇṇānaṃ kesānaṃ antare ekameva palitaṃ disvā “deva ekaṃ te palitaṃ dissatī”ti ārocesi. “Tena hi me samma taṃ palitaṃ uddharitvā pāṇimhi ṭhapehī”ti ca vutte suvaṇṇasaṇḍāsena uddharitvā rañño pāṇimhi patiṭṭhāpesi. Tadā rañño caturāsīti vassasahassāni āyu avasiṭṭhaṃ hoti, evaṃ santepi palitaṃ disvāva maccurājānaṃ āgantvā samīpe ṭhitaṃ viya attānaṃ ādittapaṇṇasālaṃ pavitṭhaṃ viya ca maññamāno samvegaṃ āpajjitvā “bāla Maghadeva yāva palitassuppādāva ime kilese jahitum̐ nāsakkhī”ti cintesi.

1. Makhādevo (Sī, I)

Tassevaṃ palitapātubhāvaṃ āvajjentassa antoḍāho¹ uppajji, sarīrā sedā muccim̄su, sātakā piḷetvā apanetabbākārappattā ahesuṃ. So “ajjeva mayā nikkhamitvā pabbajituṃ vaṭṭati”ti kappakassa satasahassuṭṭhānakam̄ gāmavaram̄ datvā jeṭṭhaputtam̄ pakkosāpetvā “tāta mama sīse palitam̄ pātubhūtam̄, mahallakomhi jāto, bhuttā kho pana me mānusakā kāmā, idāni dibbe kāme pariyesissāmi, nekkhammakālo mayham̄, tvaṃ imam̄ rajjam̄ paṭipajja, aham̄ pana pabbajitvā Maghadeva-ambavanuyyāne vasanto samaṇadhammam̄ karissāmi”ti āha. Tam̄ evam̄ pabbajitukāmam̄ amaccā upasaṅkamitvā “deva kiṃ tumhākam̄ pabbajjākāraṇam̄”ti pucchim̄su. Rājā palitam̄ hatthena gaheṭvā amaccānam̄ imam̄ gāthamāha—

9. “Uttamaṅgaruhā mayham̄, ime jātā vayoharā.

Pātubhūtā devadūtā, pabbajjāsamayo mamā”ti.

Tattha **uttamaṅgaruhā**ti kesā. Kesā hi sabbesam̄ hatthapādādīnam̄ aṅgānam̄ uttame sirasmiṃ ruhattā “uttamaṅgaruhā”ti vuccanti. **Ime jātā vayoharā**ti passatha tātā, palitapātubhāvena tiṇṇam̄ vayānam̄ haraṇato ime jātā vayoharā. **Pātubhūtā**ti nibbattā. **Devadūtā**ti devo vuccati maccu, tassa dūtāti devadūtā. Sirasmiṃ hi palitesu pātubhūtesu maccurājassa santike ṭhito viya hoti, tasmā palitāni “maccudevassa dūtā”ti vuccanti. Devā viya dūtātipi devadūtā. Yathā hi alaṅkatapaṭiyattāya devatāya ākāse ṭhatvā “asukadivase tvaṃ marissasī”ti vutte tam̄ tatheva hoti, evam̄ sirasmiṃ palitesu pātubhūtesu devatāya byākaraṇasadisameva hoti, tasmā palitāni “devasadisā dūtā”ti vuccanti. Visuddhidevānam̄ dūtātipi devadūtā. Sabbabodhisattā hi jiṇṇabyādhimatapabbajite disvāva sam̄vegamaṇāpajjitvā nikkhamma pabbajanti. Yathāha—

“Jiṇṇaṅca disvā dukhitaṅca byādhitam̄,

Mataṅca disvā gatamāyusaṅkham̄.

Kāsāyavattham̄ pabbajitaṅca disvā,

Tasmā aham̄ pabbajitomhi rājā”ti².

1. Antosarīre sedo (Ka)

2. Khu 2. 236 piṭṭhe thokam̄ visadisam̄.

Iminā pariyāyena palitāni visuddhidevānaṃ dūtattā “devadūtā”ti vuccanti. **Pabbajjāsamayo mamāti** gihibhāvato nikkhantaṭṭhena “pabbajjā”ti laddhanāmassa samaṇaliṅgagahaṇassa kālo mayhanti dasseti.

So evaṃ vatvā taṃ divasameva rajjaṃ pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā tasmīmyeva Maghadeva-ambavane viharanto caturāsīti vassasahassāni cattāro brahmavihāre bhāvetvā aparihīnajjhāne ṭhito kālaṃ katvā brahmaloke nibbattitvā puna tato cuto Mithilāyaṃyeva Nimi nāma rājā hutvā osakkamānaṃ attano vaṃsaṃ ghaṭetvā tattheva ambavane pabbajitvā brahmavihāre bhāvetvā puna brahmalokūpagova ahoṣi.

Satthāpi “na bhikkhave Tathāgato idāneva mahābhinikkhamaṇaṃ nikkhanto, pubbepi nikkhantoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā dassetvā cattāri saccāni pakāsesi, saccapariyosāne keci sotāpannā ahesuṃ, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino. Iti Bhagavā imāni dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā kappako Ānando ahoṣi, putto Rāhulo, Maghadevarājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Maghadevajātakavaṇṇanā navamā.

10. Sukhavihārijātakavaṇṇanā

Yaṅca aññe na rakkhantīti idaṃ Satthā Anupīyanagaraṃ nissāya Anupīya-ambavane viharanto sukhavihāriṃ Bhaddiyattheraṃ ārabha kathesi. Sukhavihāri Bhaddiyatthero chakhattiyasamāgame Upālisattamo pabbajito. Tesu Bhaddiyatthero ca Kimilatthero ca Bhagutthero ca Upālitthero ca arahattaṃ pattā, Ānandatthero sotāpanno jāto, Anuruddhatthero dibbacakkhuko, Devadatto jhānalābhī jāto. Channaṃ pana khattiyānaṃ vatthu yāva Anupīyanagarā Khaṇḍahālaajātake āvibhavissati. Āyasmā pana Bhaddiyo rājakāle attano rakkhasaṃvidhānañceva tāva¹

---

1. Attānaṃ rakkhanto rakkhasaṃvidhānañceva tāva (Sī), attānaṃ rakkhanto rakkhāsaṃvidhānadevatāva (Syā, I)

bahūhi rakkhāhi rakkhiyamānassa uparipāsādaratale mahāsayane samparivattamānassāpi attano bhayuppattiñca idāni arahattaṃ patvā araññādīsū yattha katthaci viharantopi attano vigatabhayatañca samanussaranto “aho sukhaṃ, aho sukhan”ti udānaṃ udānesi. Taṃ sutvā bhikkhū “āyasmā Bhaddiyo aññaṃ byākaroti”ti Bhagavato ārocesuṃ. Bhagavā “na bhikkhave Bhaddiyo idāneva sukhavihārī, pubbepe sukhavihārīyevā”ti āha. Bhikkhū tassatthassāvibhāvattāya Bhagavantam yācimsu, Bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākaṭaṃ akāsi.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārayamāne bodhisatto udiccabrāhmaṇamahāsālo hutvā kāmesu ādīnaṃ, nekkhamme cānisaṃsaṃ disvā kāme pahāya Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā aṭṭha samāpattiyo nibbatesi, parivāropissa mahā ahoṣi pañca tāpasasatāni. So vassakāle Himavantaṃ nikkhamitvā tāpasagaṇaparivuto gāmanigamādīsū cārikaṃ caranto Bārāṇasiṃ patvā rājānaṃ nissāya rājuyyāne vāsaṃ kappesi. Tattha vassike cattāro māse vasitvā rājānaṃ āpucchi. Atha naṃ rājā “tumhe bhante mahallakā, kiṃ vo Himavante, antevāsike Himavantaṃ pesetvā idheva vasathā”ti yāci. Bodhisatto jeṭṭhantevāsikaṃ pañca tāpasasatāni paṭicchāpetvā “gaccha tvaṃ imehi saddhiṃ Himavante vasa, ahaṃ pana idheva vasissāmi”ti te uyyojetvā sayam tattheva vāsaṃ kappesi.

So panassa jeṭṭhantevāsiko rājapabbajito mahantaṃ rajjaṃ pahāya pabbajitvā kaṣiṇaparikkamaṃ katvā aṭṭhasamāpattilābhī ahoṣi. So tāpasehi saddhiṃ Himavante vasamāno ekadivasaṃ ācariyaṃ daṭṭhukāmo hutvā te tāpase āmantetvā “tumhe anukkaṇṭhamānā idheva vasatha, ahaṃ ācariyaṃ vanditvā āgamiṣāmi”ti ācariyassa santikaṃ gantvā vanditvā paṭisanthāraṃ katvā ekaṃ kaṭṭhattharikaṃ¹ attharivā ācariyassa santikeyeva nipajji. Tasmim ca samaye rājā “tāpasam passissā mi”ti uyyānaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Antevāsikatāpasaso rājānaṃ disvā neva vuṭṭhāsi, nipannoyeva pana “aho sukhaṃ, aho sukhan”ti udānaṃ udānesi. Rājā “ayam tāpasaso maṃ disvāpi na

---

1. Taṭṭhikaṃ (Sī, Syā, I)

uṭṭhito”ti anattamano bodhisattaṃ āha “bhante ayaṃ tāpaso yadicchakaṃ bhutto bhavissati, udānaṃ udānento sukhasēyyameva kappeti”ti. Mahārāja ayaṃ tāpaso pubbe tumhādiso eko rājā ahoṣi, svāyaṃ “ahaṃ pubbe gihikāle rajjasiriṃ anubhavanto āvudhahatthehi bahūhi rakkhiyamānopi evarūpaṃ sukhaṃ nāma nālatthan”ti attano pabbajjāsukhaṃ jhānasukhañca ārabha imaṃ udānaṃ udānetīti. Evañca pana vatvā bodhisatto rañño dhammakathaṃ kathetuṃ imaṃ gāthamāha—

10. “Yañca aññe na rakkhanti, yo ca aññe na rakkhati.

Sa ve rāja sukhaṃ seti, kāmesu anapekkhavā”ti.

Tattha **yañca aññe na rakkhantīti** yaṃ puggalaṃ aññe bahū puggalā na rakkhanti. **Yo ca aññe na rakkhatīti** yo ca “ekako ahaṃ rajjaṃ kāremī”ti aññe bahū jane na rakkhati. **Sa ve rāja sukhaṃ setīti** mahārāja so puggalo eko adutiyo pavivitto kāyikacetāsikasukhasamaṅgī hutvā sukhaṃ seti. Idañca desanāsīsameva. Na kevalaṃ pana setiyeva, evarūpo pana puggalo sukhaṃ gacchati tiṭṭhati nisīdati sayatīti sabbiriyāpathesu sukhappattova hoti. **Kāmesu anapekkhavāti** vatthukāmakilesakāmesu apekkhārahito vigatacchandarāgo nittaṅho evarūpo puggalo sabbiriyāpathesu sukhaṃ viharati mahārājāti.

Rājā dhammadesanaṃ sutvā tuṭṭhamānaso vanditvā nivesanameva gato, antevāsikopi ācariyaṃ vanditvā Himavantameva gato. Bodhisatto pana tattheva viharanto aparihīnajjhāno kālaṃ katvā brahmaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā dassetvā dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā antevāsiko Bhaddiyatthero ahoṣi, gaṇasatthā pana ahameva ahosi”ti.

Sukhavihārijātakavaṇṇanā dasamā.

Apaṇṇakavaggo paṭhamo.

Tassuddānaṃ

Apaṇṇakaṃ vaṇṇupathaṃ, serivaṃ cūlaseṭṭhi ca.
 Taṇḍulaṃ devadhammañca, kaṭṭhavāhanagāmaṇi.
 Maghadevaṃ viharīti, piṇḍitā dasa jātakāti.

2. Sīlavagga

1. Lakkhaṇamigajātakavaṇṇanā (11)

Hoti sīlavataṃ atthoti idaṃ Satthā Rājagahaṃ upanissāya Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabba kathesi. Devadattassa vatthu yāva abhimārappayojanā Khaṇḍahārajātake āvibhavissati, yāva Dhanapālakavissajjanā pana Cūlahamsajātake āvibhavissati, yāva pathavippavesanā dvādasanipāte¹ Samuddavāṇijātake āvibhavissati.

Ekasmiṃ hi samaye Devadatto pañca vatthūni yācitvā alabhanto saṃghaṃ bhinditvā pañca bhikkhusatāni ādāya Gayāsīse viharati. Atha tesāṃ bhikkhūnaṃ nāṇaṃ paripākaṃ agamāsi. Taṃ nātvā Satthā dve aggasāvake āmantesi “Sāriputtā tumhākaṃ nissitakā pañcasatā bhikkhū Devadattassa laddhiṃ rocetvā tena saddhiṃ gatā, idāni pana tesāṃ nāṇaṃ paripākaṃ gataṃ, tumhe bahūhi bhikkhūhi saddhiṃ tattha gantvā tesāṃ dhammaṃ desetvā te bhikkhū maggaphalehi pabodhetvā² gahetvā āgacchathā”ti. Te tatheva gantvā tesāṃ dhammaṃ desetvā maggaphalehi pabodhetvā punadvase aruṇuggamanavelāya te bhikkhū ādāya Veḷuvanameva āgamaṃsu. Āgantvā ca pana Sāriputtattherassa Bhagavantaṃ vanditvā ṭhitakāle bhikkhū therāṃ pasaṃsitvā Bhagavantaṃ āhaṃsu “bhante amhākaṃ jeṭṭhabhātiko Dhammasenāpati pañcahi bhikkhusatehi parivuto āgacchanto ativiya sobhati, Devadatto pana parihīnaparivāro jāto”ti. Na bhikkhave Sāriputto idāneva nātisaṃghaparivuto āgacchanto sobhati, pubbepi sobhiyeva.

1. Soḷasanipāte (Sī, I, Ka)

2. Sambodhetvā (Sī, I)

Devadattopi na idāneva gaṇato parihīno¹, pubbepi parihīnoyevāti. Bhikkhū tassatthassāvibhāvattthāya Bhagavantam yācimsu, Bhagavā bhavantarena paṭicchannam kāraṇam pākaṭam akāsi.

Atīte Magadharatthe Rājagahanagare eko Magadharājā rajjam kāresi. Tadā bodhisatto migayoniyam paṭisandhim gahetvā vuddhippatto migasahassaparivāro araṇṇe vasati. Tassa Lakkhaṇo ca Kālo cāti dve puttā ahesum. So attano mahallakakāle “tātā aham idāni mahallako, tumhe imam gaṇam pariharathā”ti pañca pañca migasatāni ekekam puttam paṭicchāpesi. Tato paṭṭhāya te dve janā migagaṇam pariharanti. Magadharatthasmiṇca sassapākasamaye² kiṭṭhasambādhe araṇṇe migānam paripantho hoti. Manussā sassakhādakānam migānam māraṇatthāya tattha tattha opātam khaṇanti, sūlāni ropenti, pāsāṇayantāni sajjenti, kūṭapāsādayo pāse oḍḍenti, bahū migā vināsam āpajjanti. Bodhisatto kiṭṭhasambādhasamayam ṇatvā dve putte pakkosāpetvā āha “tātā ayam kiṭṭhasambādhasamayo, bahū migā vināsam pāpuṇanti, mayam mahallakā yena kenaci upāyena ekasmim thāne vītināmessāma, tumhe tumhākam migagaṇe gahetvā araṇṇe pabbatapādam pavisitvā sassānam uddhatakāle āgaccheyyāthā”ti. Te “sādhū”ti pitu vacanam sutvā saparivārā nikkhamimsu. Tesam pana gamanamaggam manussā jānanti “imasmiṃ kāle migā pabbatamārohanti, imasmiṃ kāle orohanti”ti. Te tattha tattha paṭicchannaṭṭhāne nilīnā bahū mige vijjhivā mārenti.

Kālamigo attano dandhatāya “imāya nāma velāya gantabbam, imāya velāya na gantabban”ti ajānanto migagaṇam ādāya pubbaṇhepi sāyanhepi padosepi paccūsepi gāmadvārena gacchati. Manussā tattha tattha pakatiyā thitā ca nilīnā ca bahū mige vināsam pāpenti. Evam so attano dandhatāya bahū mige vināsam pāpetvā appakeheva migehe araṇṇam pāvīsi. Lakkhaṇamigo pana paṇḍito byatto upāyakusalo “imāya velāya gantabbam, imāya velāya na gantabban”ti jānāti. So gāmadvārenapi na gacchati, divāpi na gacchati, padosepi na gacchati, paccūsepi na

1. Nāṭisaṃghaparihīno (Ka)

2. Sassasamaye (Sī, Syā)

gacchati, migagaṇaṃ ādāya aḍḍharattasamayeyeva gacchati. Tasmā ekampi migam avināsetvā araṇṇaṃ pāvīsi. Te tatha cattāro māse vasitvā sassesu uddhaṭesu pabbatā otarimsu.

Kālo paccāgacchantopi purimanayeneva avasesamige vināsaṃ pāpento ekakova āgami. Lakkhaṇo pana ekamigampi avināsetvā pañcahi migasatehi parivuto mātāpitūnaṃ santikaṃ āgami. Bodhisatto dvepi putte āgacchante disvā migagaṇena saddhim mantento imaṃ gātham samuṭṭhāpesi—

11. “Hoti sīlavataṃ attho, paṭisanthāravuttinaṃ.

Lakkhaṇaṃ passa āyantaṃ, ñātisaṃghapurakkhataṃ.

Atha passasi’maṃ Kālaṃ, suvihīnaṃva ñātibhī”ti.

Tatha **sīlavatanti** sukhasīlatāya sīlavantānaṃ ācārasampannānaṃ. **Atthoti** vuḍḍhi. **Paṭisanthāravuttinanti** dhammapaṭisanthāro ca āmisapaṭisanthāro ca etesaṃ vuttīti paṭisanthāravuttino, tesaṃ paṭisanthāravuttinaṃ. Ettha ca pāpanivāraṇa-ovādānusāsanivasena dhammapaṭisanthāro ca, gocaralābhāpana¹gilānupaṭṭhānadhammikarakkhāvasena āmisapaṭisanthāro ca veditabbo. Idaṃ vuttaṃ hoti—imesu dvīsu paṭisanthāresu ṭhitānaṃ ācārasampannānaṃ paṇḍitānaṃ vuḍḍhi nāma hotīti. Idāni taṃ vuḍḍhim dassetuṃ puttamātaraṃ ālapanto viya **“lakkhaṇaṃ passā”**ti-ādimāha. Tatrāyaṃ saṅkhepattho—ācārapaṭisanthārasampannaṃ attano puttaṃ ekamigampi avināsetvā ñātisaṃghena purakkhataṃ parivāritaṃ āgacchantam passa. Tāya pana ācārapaṭisanthārasampadāya vihīnaṃ dandhapaññaṃ atha passasi’maṃ kālaṃ ekampi ñātim anavasesetvā suvihīnameva ñātīhi ekakaṃ āgacchantanti. Evaṃ puttaṃ abhinandītvā pana bodhisatto yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato.

Satthāpi “na bhikkhave Sāriputto idāneva ñātisaṃghaparivārito sobhati, pubbepi sobhatiyeva. Na ca Devadatto etarahiyeva gaṇamhā parihīno, pubbepi parihīnoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ dassetvā dve vatthūni kathetvā anusandhim ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi

1. Gocaragāmagamana (Ka)

“tadā Kāḷo Devadatto ahosi, parisāpissa Devadattaparisāva, Lakkhaṇo Sāriputto, parisā panassa Buddhaparisā, mātā Rāhulamātā, pitā pana ahameva ahosin”ti.

Lakkhaṇamigajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Nigrodhamigajātakavaṇṇanā (12)

Nigrodhameva seveyyāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kumārakassapattherassa mātaraṃ ārabha kathesi. Sā kira Rājagahanagare mahāvibhavassa seṭṭhino dhītā ahosi ussannakusalamūlā parimadditasāṅkhārā pacchimabhavikā, antoghāṭe¹ paḍīpo viya tassā hadaye arahattūpanissayo jalati. Sā attānaṃ jānanakālato paṭṭhāya gehe anabhiratā pabbajitukāmā hutvā mātāpitāro āha “ammatātā mayhaṃ gharāvāse cittaṃ nābhīramati, ahaṃ niyyānike Buddhasāsane pabbajitukāmā, pabbājetha man”ti. Amma kiṃ vadesi, idaṃ kulāṃ bahuvibhavaṃ, tvaṅca amhākaṃ ekadhītā, na labbhā tayā pabbajitunti. Sā punappunaṃ yācivāpi mātāpitūnaṃ santikā pabbajjaṃ alabhamānā cintesi “hotu, patikulaṃ gatā sāmikaṃ ārādhettvā pabbajissāmi”ti. Sā vayappattā patikulaṃ gantvā patidevatā hutvā sīlavatī kalyāṇadhammā agāraṃ ajjhāvasi.

Athassā saṃvāsamanvāya kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhahi, sā gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ na aññāsi. Atha tasmiṃ nagare nakkhattaṃ ghosayimsu, sakalanagaravāsino nakkhattaṃ kīlīmsu, nagaraṃ devanagaraṃ viya alaṅkatapaṭiyattaṃ ahosi. Sā pana tāva uḷārāyapi nakkhattakīḷāya vattamānāya attano sarīraṃ na vilimpati nālaṅkaroti, pakativeseneva vicarati.

Atha naṃ sāmiko āha “bhadde sakalanagaraṃ nakkhattanissitaṃ, tvaṃ pana sarīraṃ nappaṭijaggasī”ti. Ayyaputta dvattimsāya me kuṇapehi pūritaṃ sarīraṃ, kiṃ iminā alaṅkatena, ayaṃ hi kāyo neva devanimmito, na brahmanimmito, na suvaṇṇamayo, na maṇimayo, na haricandanamayo, na

1. Antokuṭe (Sī, Syā)

puṇḍarīkakumuduppalagabbhasambhūto, na amatosadhapūrito, atha kho
kuṇape jāto, mātāpettikasambhavo,
aniccucchādanaparimaddanabhedanavidhamaṅsanadhammo, kaṭasivaḍḍhano,
taṇhūpādinno, sokānaṃ nidānaṃ, paridevānaṃ vatthu, sabbarogānaṃ ālayo,
kammakaraṇānaṃ paṭiggaho, antopūti, bahi nīccapaggharaṇo, kimikulānaṃ
āvāso, sivathikapayāto¹, maraṇapariyosāno, sabbalokassa cakkhupathe
vattamānopi—

Atṭhinahārusaṃyutto, tacamaṃsāvalepano.

Chaviyā kāyo paṭicchanno, yathābhūtaṃ na dissati.

Antapūro udarapūro, yakanapeḷassa vatthino.

Hadayassa papphāsassa, vakkassa pihakassa ca.

Siṅghāṇikāya kheḷassa, sedassa ca medassa ca.

Lohitassa lasikāya, pīttassa ca vasāya ca.

Athassa navahi sotehi, asucī savati sabbadā.

Akkhimhā akkhiḡūthako, kaṇṇamhā kaṇṇagūthako.

Siṅghāṇikā ca nāsato, mukhena vamatekadā.

Pīttam semhaṅca vamaṭi, kāyamhā sedajallikā.

Athassa susiraṃ sīsaṃ, matthaluṅgassa pūritaṃ.

Subhato naṃ maññati bālo, avijjāya purakkhato².

Anantādīnavo kāyo, visarukkhasamūpamo.

Āvāso sabbarogānaṃ, puñjo dukkhassa kevalo³.

Sace imassa kāyassa, anto bāhirako siyā.

Daṇḍaṃ nūna gahetvāna, kāke soṇe ca vāraye.

Duggandho asuci kāyo, kuṇapo ukkarūpamo.

Nindito cakkhubhūtehi, kāyo bālābhinandito.

Allacammaṭicchanno, navadvāro mahāvaṇo.

Samantato paggharati, asucī pūtigandhiyoti⁴.

1. Sivathikaparāyaṇo (Sī, I)

3. Khu 4. 117 piṭṭhe Therāpadāne.

2. Khu 1. 307 piṭṭhe Suttanipāte.

4. Visuddhi 1. 190 piṭṭhe.

Ayyaputta imaṃ kāyaṃ alaṅkaritvā kiṃ karissāmi, nanu imassa alaṅkatakaraṇaṃ gūthapuṇṇaghaṭassa bahi cittakammakaraṇaṃ viya hotīti. Seṭṭhiputto tassā vacanaṃ sutvā āha “bhadde tvaṃ imassa sarīrassa ime dose passamānā kasmā na pabbajasi”ti. Ayyaputta ahaṃ pabbajjaṃ labhamānā ajjeva pabbajeyyanti. Seṭṭhiputto “sādhu, ahaṃ taṃ pabbājessāmi”ti vatvā mahādānaṃ pavattetvā mahāsakkāraṃ katvā mahantena parivārena bhikkhunupassayaṃ netvā taṃ pabbājento Devadattapakkiyānaṃ bhikkhunīnaṃ santike pabbājesi. Sā pabbajjaṃ labhitvā paripuṇṇasaṅkappā attamaṇā ahoṣi.

Athassā gabbhe paripākaṃ gacchante indriyānaṃ aññathattaṃ hatthapādapiṭṭhīnaṃ bahalattaṃ udarapaṭalassa ca mahantataṃ disvā bhikkhuniyo taṃ pucchimsu “ayye tvaṃ gabbhinī viya paññāyasi, kiṃ etan”ti. Ayye “idaṃ nāma kāraṇaṃ”ti na jānāmi, sīlaṃ pana me paripuṇṇanti. Atha naṃ tā bhikkhuniyo Devadattassa santikaṃ netvā Devadattaṃ pucchimsu “ayya ayaṃ kuladhītā kicchena sāmikaṃ ārādhetvā pabbajjaṃ labhi, idāni panassā gabbho paññāyati, mayaṃ imassa gabbhassa gihikāle vā pabbajitakāle vā laddhabhāvaṃ na jānāma, kiṃdāni karomā”ti. Devadatto attano abuddhabhāvena ca khantimettānuddayānañca natthitāya evaṃ cintesi “devadattapakkiyā bhikkhunī kucchinā gabbhaṃ pariharati, Devadatto ca taṃ ajjupekkhatiyevāti mayhaṃ garahā uppajjissati, mayā imaṃ uppabbājetuṃ vaṭṭati”ti. So avīmaṃsitvāva selaguḷaṃ pavatṭayamāno viya pakkhanditvā “gacchatha, imaṃ uppabbājethā”ti āha. Tā tassa vacanaṃ sutvā uṭṭhāya vanditvā upassayaṃ gatā.

Atha sā daharā tā bhikkhuniyo āha “ayye na Devadattatthero Buddho, nāpi mayhaṃ tassa santike pabbajjā, loke pana aggapuggalassa Sammāsambuddhassa santike mayhaṃ pabbajjā, sā ca pana me dukkhena laddhā, mā naṃ antaradhāpetha, etha maṃ gahetvā Satthu santikaṃ Jetavanaṃ gacchathā”ti. Tā taṃ ādāya Rājagahā pañcacattālīsajjanikaṃ maggaṃ atikkamma anupubbena Jetavanaṃ patvā Satthāraṃ vanditvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā cintesi “kiñcāpi gihikāle etissā gabbho patiṭṭhito, evaṃ santepi ‘samaṇo Gotamo Devadattena jahitaṃ ādāya carati’ti titthiyānaṃ okāso bhavissati. Tasmā imaṃ kathaṃ pacchindituṃ sarājjikāya

parisāya majjhe imaṃ adhikaraṇaṃ vinicchituṃ vaṭṭatī”ti. Punadivase rājānaṃ Pasenadikosalaṃ Mahā-anāthapiṇḍikaṃ Cūḷa-anāthapiṇḍikaṃ Visākhaṃ mahā-upāsikaṃ aññāni ca abhiññātāni mahākulāni pakkosāpetvā sāyanhasamaye catūsu parisāsu sannipatitāsu Upālittheraṃ āmantesi “gaccha, tvaṃ catuparisamajjhe imissā daharabhikkhuniyā kammaṃ sodhehī”ti. “Sādhu bhante”ti thero parisamajjhaṃ gantvā attano paññattāsane nisīditvā rañño purato Visākhaṃ upāsikaṃ pakkosāpetvā imaṃ adhikaraṇaṃ paṭicchāpesi “gaccha Visākhe, ‘ayaṃ daharā asukamāse asukadivase pabbajitā’ti tathato ñatvā imassa gabbhassa pure vā pacchā vā laddhabhāvaṃ jānāhī”ti. Upāsikā “sādhū”ti sampaṭicchitvā sāṇiṃ parikkhipāpetvā antosāṇiyaṃ daharabhikkhuniyā hatthapādanābhi-udarapariyosānādīni oloketvā māsadivase samānetvā gihibhāve gabbhassa laddhabhāvaṃ tathato ñatvā therassa santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesi. Thero catuparisamajjhe taṃ bhikkhuṃ suddaṃ akāsi. Sā suddaṃ hutvā bhikkhusaṃghaṅca Satthāraṅca vanditvā bhikkhunīhi saddhiṃ upassayameva gatā. Sā gabbhaparipākamanvāya Padumuttarapādamūle patthitapatthanaṃ mahānubhāvaṃ puttaṃ vijāyi.

Athekadivasaṃ rājā bhikkhunupassayasamīpena gacchanto dāraśaddaṃ sutvā amacce pucchi. Amaccā taṃ kāraṇaṃ ñatvā “deva daharabhikkhunī puttaṃ vijātā, tassesu saddo”ti āhaṃsu. “Bhikkhunīnaṃ bhāṇe dāraśaddaṃ jaggaṇaṃ nāma palibodho, mayaṃ naṃ paṭijaggissāmā”ti rājā taṃ dāraśaddaṃ nāṭakittihīnaṃ dāpetvā kumārāparihārena vaḍḍhāpesi. Nāmaggaḥadivase cassa “Kassapo”ti nāmaṃ akāṃsu. Atha naṃ kumārāparihārena vaḍḍhitattā “Kumārakassapo”ti sañjāniṃsu. So sattavassikakāle Satthu santike pabbajitvā paripuṇṇavasso upasampadaṃ labhitvā gacchante gacchante kāle dhammakathikesu citrakathī ahoṣi. Atha naṃ Satthā “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ cittakathikānaṃ yadidaṃ Kumārakassapo”ti¹ etadagge ṭhāpesi. So pacchā Vammikasutte² arahattaṃ pāpuṇi. Mātāpissa bhikkhunī vipassanaṃ vaḍḍhetvā aggaphalaṃ pattā. Kumārakassapatthero Buddhasāsane gaganamajjhe³ puṇṇacando viya pākaṭo jāto.

1. Am 1. 25 piṭṭhe.

2. Ma 1. 195 piṭṭhe.

3. Gaganatale (Ka)

Athekadivasam Tathāgato pacchābhataṃ piṇḍapātapaṭikkanto bhikkhūnaṃ ovādaṃ datvā gandhakuṭim pāvīsi. Bhikkhū ovādaṃ gahetvā attano attano rattiṭṭhānadivāṭṭhānesu divasabhāgam khepetvā sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ sannipatitvā “āvuso Devadattena attano abuddhabhāvena ceva khantimettādīnaṃ abhāvena Kumārakassapatto ca therī ca ubho¹ nāsītā, Sammāsambuddho pana attano dhammarājatāya ceva khantimettānuddayasampattiyā ca ubhinnampi tesam paccayo jāto”ti Buddhaguṇe vaṇṇayamānā nisīdimsu. Satthā Buddhalīlāya dhammasabham āgantvā paññattāsane nisīditvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. “Bhante tumhākameva guṇakathāyā”ti sabbam ārocayimsu. Na bhikkhave Tathāgato idāneva imesaṃ ubhinnaṃ paccayo ca paṭiṭṭhā ca jāto, pubbepi ahosiyevāti. Bhikkhū tassatthassāvibhāvattāya Bhagavantaṃ yācimsu, Bhagavā bhavantarena paṭicchannaṃ kāraṇaṃ pākataṃ akāsi.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārayamāne bodhisatto migayoniyaṃ paṭisandhim gaṇhi. So mātukucchito nikkhanto suvaṇṇavaṇṇo ahosi, akkhīni panassa maṇiḡulasadisāni ahesum, siṅgāni rajatavaṇṇāni, mukhaṃ rattakambalapuṅjavaṇṇaṃ, hatthapādapariyantā lākhārasaparikkamkatā viya, vāladhi camarassa viya ahosi, sarīraṃ panassa mahantaṃ assapotakappamaṇaṃ ahosi. So pañcasatamigaparivāro araṇṇe vāsaṃ kappesi nāmena Nigrodhamigarājā nāma. Avidūre panassa aññopi pañcasatamigaparivāro Sākhāmino nāma vasati, sopi suvaṇṇavaṇṇova ahosi.

Tena samayena Bārāṇasirājā migavadhappasuto hoti, vinā maṃsena na bhuṅjati, manussānaṃ kammacchedaṃ katvā sabbe negamajānapade sannipādetvā devasikaṃ migavaṃ gacchati. Manussā cintesum “ayaṃ rājā amhākaṃ kammacchedaṃ karoti, yannūna mayaṃ uyyāne migānaṃ nivāpaṃ vapitvā² pāṇīyaṃ sampādetvā bahū mige uyyānaṃ pavesetvā dvāraṃ bandhitvā raṇṇo niyyādeyyāma”ti³. Te sabbe uyyāne migānaṃ nivāpaṭiṇāni ropetvā udakaṃ sampādetvā dvāraṃ yojetvā vāgurāni ādāya

---

1. Manam (Sī, I, Ka)   2. Vapitvā (Sī)   3. Niyyādessāmāti (Sī), niyyādemāti (Ka)

muggarādinānāvudhahatthā¹ araṇṇaṃ pavisitvā mige pariyesamānā “majjhe ṭhite mige gaṇhissāmā”ti yojanamattam ṭhānaṃ parikkhipitvā saṅkhipamānā Nigrodhamigasākhamigānaṃ vasanaṭṭhānaṃ majjhe katvā parikkhipimsu. Atha naṃ migagaṇaṃ disvā rukkhagumbādayo ca bhūmiṅca muggarehi paharantā migagaṇaṃ gahanaṭṭhānato nīharitvā asisattidhanu-ādīni āvudhāni uggiritvā mahānādaṃ nadantā taṃ migagaṇaṃ uyyānaṃ pavevetvā dvāraṃ pidhāya rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva nibaddhaṃ migavaṃ gacchantā amhākaṃ kammaṃ nāsetha, amhehi araṇṇato mige ānetvā tumhākaṃ uyyānaṃ pūritaṃ, ito paṭṭhāya tesam māmsāni khādatha”ti rājānaṃ āpucchitvā pakkamimsu.

Rājā tesam vacanaṃ sutvā uyyānaṃ gantvā mige olokeno dve suvaṇṇamige disvā tesam abhayaṃ adāsi. Tato paṭṭhāya pana kadāci sayam gantvā ekaṃ migam vijjhivā āneti, kadācissa bhattakārako gantvā vijjhivā āharati. Migā dhanuṃ disvāva maraṇabhayena tājjitā palāyanti, dve tayo pahāre labhitvā kilamantipi, gilānāpi honti, maraṇampi pāpuṇanti. Migagaṇo taṃ pavattim bodhisattassa ārocesi. So Sākhaṃ pakkosāpetvā āha “samma bahū migā nassanti, ekaṃsena maritabbe sati ito paṭṭhāya mā kaṇḍena mige vijjhantu, dhammagāṇḍikaṭṭhāne² migānaṃ vāro hotu, ekadivasaṃ mama parisāya vāro pāpuṇātu, ekadivasaṃ tava parisāya, vārappatto migo gantvā dhammagāṇḍikāya gīvaṃ ṭhapetvā nipajjatu, evaṃ sante migā kilantāna bhavissanti”ti. So “sādhū”ti sampatiḍchi. Tato paṭṭhāya vārappattova migo gantvā dhammagāṇḍikāya gīvaṃ ṭhapetvā nipajjati, bhattakārako āgantvā tattha nipannakameva gahetvā gacchati.

Athekadivasaṃ Sākhamigassa parisāya ekissā gabbhinimigiyā vāro pāpuṇi. Sā Sākhaṃ upasaṅkamitvā “sāmi ahaṃ gabbhinī, puttaṃ vijāyitvā dve janā vāraṃ gamissāma, mayhaṃ vāraṃ atikkāmehi”ti āha. So “na sakkā tava vāraṃ añṇesaṃ pāpetum, tvameva tuyhaṃ vāraṃ jānissasi, gacchāhi”ti āha. Sā tassa santikā anuggahaṃ alabhamānā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā tamatthaṃ ārocesi. So tassā vacanaṃ sutvā “hotu gaccha tvaṃ, ahaṃ te vāraṃ atikkāmessāmi”ti

1. Nāgare ādāya muggarādinānāvudhahatthā (Sī, I), vākuraṃmuggarādīni ādāya āvudhahatthā (Ka)

2. Dhammagāṇḍikaṭṭhāne (Ka)

sayam̐ gantvā dhammagañḍikāya sīsam̐ katvā nipajji. Bhattakārako tam̐ disvā “laddhābhayo migarājā dhammagañḍikāya nipanno, kim̐ nu kho kāraṇan”ti vegena gantvā rañño ārocesi.

Rājā tāvadeva ratham̐ āruyha mahantena parivārena āgantvā bodhisattam̐ disvā āha “samma migarāja nanu mayā tuyham̐ abhayam̐ dinnam̐, kasmā tvaṃ idha nipanno”ti. Mahārāja gabbhinī migī āgantvā “mama vāram̐ aññassa pāpehī”ti āha, na sakkā kho pana mayā ekassa maraṇadukkham̐ aññassa upari nikkhipitum̐¹, svāham̐ attano jīvitam̐ tassā datvā tassā santakam̐ maraṇam̐ gahetvā idha nipanno mā aññam̐ kiñci āsaṅkittha mahārājāti. Rājā āha “sāmi suvaṇṇavaṇṇa migarāja mayā na tādiso khantimettānuddayasampanno manussesupi diṭṭhapubbo, tena te pasannosmi, uṭṭhehi, tuyhañca tassā ca abhayam̐ dammī”ti. Dvīhi abhaye laddhe avasesā kim̐ karissanti narindāti. Avasesānampi abhayam̐ dammi sāmīti. Mahārāja evampi uyyāneyeva migā abhayam̐ labhissanti, sesā kim̐ karissantīti. Etesampi abhayam̐ dammi sāmīti. Mahārāja migā tāva abhayam̐ labhantu, sesā catuppadā kim̐ karissantīti. Etesampi abhayam̐ dammi sāmīti. Mahārāja catuppadā tāva abhayam̐ labhantu, dijagaṇā kim̐ karissantīti. Etesampi abhayam̐ dammi sāmīti. Mahārāja dijagaṇā tāva abhayam̐ labhantu, udake vasantā macchā kim̐ karissantīti. Etesampi abhayam̐ dammi sāmīti. Evaṃ mahāsatto rājānam̐ sabbasattānam̐ abhayam̐ yācitvā uṭṭhāya rājānam̐ pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā “dhammam̐ cara mahārāja, mātāpitūsu puttadhītāsu brāhmaṇagahapatikesu negamajānapadesu dhammam̐ caranto samam̐ caranto kāyassa bhedaṃ param̐ maraṇā sugatim̐ saggam̐ lokam̐ gamissasī”ti rañño Buddhalīlāya dhammam̐ desetvā katipāham̐ uyyāne vasitvā rañño ovādam̐ datvā migagaṇaparivuto araññam̐ pāvīsi. Sāpi kho migadhenu pupphakaṇṇikasadisam̐ puttam̐ vijāyi. So kīḷamāno Sākhamigassa santikam̐ gacchati. Atha nam̐ mātā tassa santikam̐ gacchantam̐ disvā “putta ito paṭṭhāya mā etassa santikam̐ gaccha, Nigrodhasseva santikam̐ gaccheyyāsī”ti ovadantī imam̐ gāthamāha—

---

1. Pakkhipitum̐ (Sī, I)

12. “Nigrodhameva seveyya, na Sākhmupasaṁvase.

Nigrodhasmiṁ mataṁ seyyo, yañce Sākhasmi jīvitan”ti.

Tattha **Nigrodhameva seveyyāti** tāta tvaṁ vā añño vā attano hitakāmo Nigrodhameva seveyya bhajeyya upasaṅkameyya, **na Sākhmupasaṁvaseti** Sākhmigaṁ pana na upasaṁvase upagamma na saṁvaseyya, etaṁ nissāya jīvikaṁ na kappeyya. **Nigrodhasmiṁ mataṁ seyyoti** Nigrodharañño pādamūle maraṇampi seyyo varaṁ uttamaṁ. **Yañce Sākhasmi jīvitan**ti yaṁ pana Sākhassa santike jīvitaṁ, taṁ neva seyyo na varaṁ na uttamanti attho.

Tato paṭṭhāya ca pana abhayaḷaddhakā migā manussānaṁ sassāni khādanti, manussā “laddhābhayā ime migā”ti mige paharituṁ vā palāpetuṁ vā na visahanti, te rājaṅgaṇe sannipatitvā rañño tamatthaṁ ārocesuṁ. Rājā “mayā pasannena Nigrodhamigarājassa varo dinno, ahaṁ rajjaṁ jaheyyaṁ, na ca taṁ paṭiññaṁ bhindāmi, gacchatha na koci mama vijite mige paharituṁ labhatī”ti āha. Nigrodhamigo taṁ pavattiṁ sutvā migagaṇaṁ sannipātāpetvā “ito paṭṭhāya paresaṁ sassaṁ khādituṁ na labhissathā”ti¹ mige ovaditvā² manussānaṁ ārocāpesi “ito paṭṭhāya sassakārakā manussā sassarakkhaṇatthaṁ vatim mā karontu, khettaṁ pana āvijjhivā paṇṇasaññaṁ bandhantū”ti. Tato paṭṭhāya kira khettesu paṇṇabandhanasaññaṁ udapādi. Tato paṭṭhāya paṇṇasaññaṁ atikkamanamigo nāma natthi. Ayaṁ kira nesaṁ bodhisattato laddha-ovādo. Evaṁ migagaṇaṁ ovaditvā bodhisatto yāvatāyukaṁ ṭhatvā saddhim mige hi yathākammaṁ gato, rājāpi bodhisattassa ovāde ṭhatvā puññaṁ katvā yathākammaṁ gato.

Satthā “na bhikkhave idānevāhaṁ theriyā ca Kumārakassapassa ca avassayo, pubbepi avassayo evā”ti imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā catusaccadhammadesanaṁ vinivaṭṭetvā dve vatthūni kathetvā anusandhim ghaṭetvā jātakaṁ samodhānesi “tadā Sākhmigo Devadatto aho si, parisāpissa Devadattaparisaṁvā, migadhenu therī aho si, putto Kumārakassapo, rājā Ānando, Nigrodhamigarājā pana ahameva aho sin”ti.

Nigrodhamigajātakavaṇṇanā dutiyā.

1. Na labhathāti (Sī, Syā)

2. Vāretvā (Sī, I)

3. Kaṇḍijātakavaṇṇanā (13)

Dhiratthu kaṇḍinam sallanti idam Sathā Jetavane viharanto purāṇadutiyaikāpalobhanam ārabba kathesi. Tam Aṭṭhakanipāte Indriyajātake āvibhavissati. Bhagavā pana tam bhikkhum etadavoca “bhikkhu pubbepi tvam etam mātugāmam nissāya jīvitakkhayam patvā vītaccitesu aṅgāresu pakko”ti. Bhikkhū tassatthassāvibhāvattihāya Bhagavantam yācimsu, Bhagavā bhavantarena paṭicchannakāraṇam pākātam akāsi. Ito param pana bhikkhūnam yācanam bhavantarapaṭicchannatañca avatvā “atītam āharī”ti ettakameva vakkhāma, ettake vuttepi yācanañca valāhakagabbhato candanīharaṇūpamāya¹ bhavantarapaṭicchannakāraṇabhāvo cāti sabbametaṃ heṭṭhā vuttanayeneva yojetvā vedītabbam.

Atīte Magadharatthe Rājagahe Magadharājā rajjam kāresi. Magadhavāsikanam sassasamaye migānam mahāparipantho hoti. Te araṇṇe pabbatapādam pavisanti. Tattha eko araṇṇavāsī pabbateyyamigo ekāya gāmantavāsiniyā migapotikāya saddhim santhavam katvā tesam migānam pabbatapādato oruyha puna gāmantam otaraṇakāle migapotikāya paṭibaddhacittatā tehi saddhimyeva otari. Atha nam sā āha “tvam khosi ayya pabbateyyo bālamigo, gāmanto ca nāma sāsaṅko sappatībhayo, mā amhehi saddhim otarī”ti. So tassā paṭibaddhacittatā anivattitvā saddhimyeva agamāsi. Magadhavāsino “idāni migānam pabbatapādā otaraṇakālo”ti ñatvā magge paṭicchannakoṭṭhakesu tiṭṭhanti. Tesampi dvinnam āgamanamagge eko luddako paṭicchannakoṭṭhake ṭhito hoti. Migapotikā manussagandham ghāyitvā “eko luddako ṭhito bhavissati”ti tam bālamigam purato katvā sayam pacchato ahosi. Luddako ekeneva sarappahārena migam tattheva pātetī. Migapotikā tassa viddhabhāvam ñatvā uppatitvā vātagatiyāva palāyi. Luddako koṭṭhakato nikkhamitvā migam okkantitvā aggam katvā vītaccitesu aṅgāresu madhuramaṁsam pacitvā khādītva pānīyam pivitvā avasesam lohitabindūhi paggharantehi kājenādāya dārake tosentō² gharam agamāsi.

1. Candanīharaṇūpamā ca (Syā, Ka)

2. Posento (Ka)

Tadā bodhisatto tasmim vanasaṇḍe rukkadevatā hutvā nibbatto hoti. So taṃ kāraṇaṃ disvā “imassa bālamigassa maraṇaṃ neva mātaraṃ nissāya, na pitaraṃ nissāya, atha kho kāmaṃ nissāya. Kāmanimittaṃ hi sattā sugatiyaṃ hatthacchedādikaṃ, duggatiyañca pañcavidhabandhanādinānappakāraṇaṃ dukkhaṃ pāpuṇanti, paresaṃ maraṇadukkhuppādanampi nāma imasmim loke garahitameva. Yaṃ janapadaṃ mātugāmo vicāreti anusāsati, so itthipariṇāyako janapadopi garahitoyeva. Ye sattā mātugāmassa vasaṃ gacchanti, tepi garahitāyevā”ti ekāya gāthāya tīṇi garahavatthūni dassetvā vanadevatāsu sādhuḥkāraṃ datvā gandhapupphādīhi pūjyamānāsu madhurena sarena taṃ vanasaṇḍaṃ unnādentō imāya gāthāya dhammaṃ desesi—

13. “Dhiratthu kaṇḍinaṃ sallaṃ, purisaṃ gāḷhavedhinaṃ.

Dhiratthu taṃ janapadaṃ, yatthitthi pariṇāyikā.

Te cāpi dhikkitaṃ sattā, ye itthinaṃ vasaṃ gatā”ti.

Tattha **dhiratthūti** garaḥaṇatthe nipāto, svāyamidha uttāsubbegavasena garaḥaṇe daṭṭhabbo. Uttasitubbigo hi honto bodhisatto evamāha. Kaṇḍamassa atthīti kaṇḍi, taṃ **kaṇḍinaṃ**. Taṃ pana kaṇḍaṃ anupavisanaṭṭhena “sallaṃ”ti vuccati, tasmā **kaṇḍinaṃ sallanti** ettha sallakaṇḍinanti¹ attho. Sallaṃ vā assatthītipi sallo, taṃ sallaṃ. Mahantaṃ vaṇamukhaṃ katvā balavappahāraṃ dento gāḷhaṃ vijjhatīti gāḷhavedhī, taṃ **gāḷhavedhinaṃ**. Nānappakārena kaṇḍena, kumudapattasaṅṭhānathalena² ujukagamaneneva sallena ca samannāgataṃ gāḷhavedhinaṃ purisaṃ dhiratthūti ayamettha attho. **Pariṇāyikāti** issarā saṃvidhāyikā. **Dhikkitāti** garahitā. Sesamettha uttānatthameva. Ito paraṃ pana ettakampi avatvā yaṃ yaṃ anuttānaṃ, taṃ tadeva vaṇṇayissāma. Evaṃ ekāya gāthāya tīṇi garahavatthūni dassetvā bodhisatto vanaṃ unnādetvā Buddhalīlaya dhammaṃ desesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthā dve vatthūni kathetvā anusandhim ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi. Ito paraṃ pana

1. Sallaṃ kaṇḍinanti (Si, I, Ka)

2. Kumudapattasaṅṭhānaphalena (Syā)

“dve vatthūni kathetvā”ti idaṃ avatvā “anusandhiṃ ghaṭetvā”ti ettakameva vakkhāma, avuttampi pana heṭṭhā vuttanayeneva yojetvā gahetabbaṃ. Tadā pabbateyyamigo ukkaṇṭhitabhikkhu ahoṣi, miḡapotikā purāṇadutiyaikā, kāmesu dosaṃ dassetvā dhammadesakadevatā pana ahameva ahoṣinti.

Kaṇḍijātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Vātamigajātakavaṇṇanā (14)

Na kiratthi rasehi pāpiyoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Cūḷapiṇḍapātikatissattheraṃ ārabba kathesi. Satthari kira Rājagahaṃ upanissāya Veḷuvane viharante tissakumāro nāma mahāvibhavassa seṭṭhikulassa putto ekadivasaṃ Veḷuvanaṃ gantvā Satthu dhammadesanaṃ sutvā pabbajitukāmo pabbajjaṃ yācitvā mātāpitūhi ananuññātattā paṭikkhitto sattāhaṃ bhattacchedaṃ katvā raṭṭhapālatthero viya mātāpitāro anujānāpetvā Satthu santike pabbaji. Satthā taṃ pabbājetvā aḍḍhamāsamattaṃ Veḷuvane viharitvā Jetavanaṃ agamāsi. Tatrāyaṃ kulaputto terasa dhutaṅgāni samādāya Sāvattiyaṃ sapadānaṃ piṇḍāya caramāno kālaṃ vītināmeti, “Cūḷapiṇḍapātikatissatthero nāmā”ti vutte gaganatale puṇṇacando viya Buddhasāsane pākaṭo paññāto ahoṣi.

Tasmiṃ kāle Rājagahe nakkhattakīlāya vattamānāya therassa mātāpitāro yaṃ tassa gihikāle ahoṣi ābharaṇabhaṇḍakaṃ, taṃ ratanacaṅkoṭake¹ nikkhipitvā ure ṭhapetvā “aññāsu nakkhattakīlāsu amhākaṃ putto iminā alaṅkārena alaṅkato nakkhattaṃ kīlati, taṃ no ekaputtaṃ gahetvā samaṇo Gotamo Sāvattinagaraṃ gato, kahaṃ nu kho so etarahi nisinna, kahaṃ ṭhito”ti vatvā rodanti.

Athekā vaṇṇadāsī taṃ kulaṃ gantvā seṭṭhibhāriyaṃ rodantiṃ disvā pucchi “kiṃ pana ayye rodasī”ti. Sā tamatthaṃ ārocesi. Kiṃ pana ayye ayyaputto piyāyatīti. Asukaṅca asukaṅcāti. Sace

---

1. Rajatacaṅkoṭake (Sī)

tumhe imasmim̄ gehe sabbam̄ issariyam̄ mayham̄ detha, aham̄ vo puttam̄ ānessāmīti. Setṭhibhariyā “sādhū”ti sampatṭicchitvā paribbayam̄ datvā mahantena parivārena tam̄ uyyojesi “gaccha, attano balena mama puttam̄ ānehī”ti. Sā paṭicchannayāne nisinnā Sāvattim̄ gantvā therassa bhikkhācāravīthiyam̄ nivāsam̄ gahetvā setṭhikulā āgate manusse therassa adassetvā attano parivāreneva parivutā therassa piṇḍāya paviṭṭhassa āditova uḷunkayāguñca rasakabhikkhañca¹ datvā rasataṇhāya bandhitvā anukkamena gehe nisīdāpetvā bhikkham̄ dadamānā ca attano vasam̄ upagatabhāvam̄ ñatvā gilānālayam̄ dassetvā antogabbhe nipajji. Theropi bhikkhācārelāya sapadānam̄ caranto gehadvāram̄ agamāsi. Parijano therassa pattam̄ gahetvā theram̄ ghare nisīdāpesi, thero nisīditvāva “kham̄ upāsikā”ti pucchi. Gilānā bhante tumhākam̄ dassanam̄ icchatīti. So rasataṇhāya baddho attano vatasamādānam̄ bhinditvā tassā nipannaṭṭhānam̄ pāvisi. Sā attano āgatakāraṇam̄ kathetvā tam̄ palobhetvā rasataṇhāya bandhitvā uppabbājetvā attano vase ṭhapetvā yāne nisīdāpetvā mahantena parivārena Rājagahameva agamāsi. Sā pavatti pākāṭā jātā.

Bhikkhū dhammasabhāyam̄ sannisinnā “Cūḷapiṇḍapātikatissattheram̄ kira ekā vaṇṇadāsī rasataṇhāya bandhitvā ādāya gatā”ti katham̄ samuṭṭhāpesum̄. Satthā dhammasatam̄ upagantvā alaṅkatadhammāsane nisīditvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti āha, te tam̄ pavattim̄ kathayim̄su. “Na bhikkhave idāneva eso bhikkhu rasataṇhāya bajjhitvā tassā vasam̄ gato, pubbepi tassā vasam̄ gatoyevā”ti vatvā atītam̄ āhari.

Atīte Bārāṇasīyam̄ rañño Brahmaddattassa Sañjāyo nāma uyyānapālo ahoṣi. Atheko vātamigo tam̄ uyyānam̄ āgantvā Sañjāyam̄ disvā palāyati, Sañjāyopi na tam̄ tajjetvā niharati. So punappunam̄ āgantvā uyyāneyeva carati. Uyyānapālo uyyāne nānappakārāni pupphaphalāni gahetvā divase divase rañño abhiharati. Atha nam̄ ekadivasam̄ rājā pucchi “samma uyyānapāla uyyāne kiñci

---

1. Sarakabhikkhañca (Sī, I)

acchariyaṃ passasi”ti. Deva aññaṃ na passāmi, eko pana vātamigo āgantvā uyyāne carati, etaṃ passāmīti. Sakkhissati pana taṃ gahetunti. Thokaṃ madhuṃ labhanto anto rājanivesanampi naṃ ānetuṃ sakkhissāmi devāti. Rājā tassa madhuṃ dāpesi. So taṃ gahetvā uyyānaṃ gantvā vātamigassa caraṇaṭṭhāne tiṇāni madhunā makkhetvā nilīyi, migo āgantvā madhumakkhitāni tiṇāni khāditvā rasataṇhāya baddho aññaṃtra āgantvā uyyānameva āgacchati. Uyyānapālo tassa madhumakkhitatiṇesu paluddhabhāvaṃ ñatvā anukkamena attānaṃ dassesi, so taṃ disvā katipāhaṃ palāyitvā punappunaṃ passanto vissāsaṃ āpajjitvā anukkamena uyyānapālassa hatthe ṭhitatiṇāni khādituṃ ārabhi.

So tassa vissāsaṃ āgannabhāvaṃ ñatvā yāva rājanivesanā vīthiṃ kilañjehi parikkhipitvā tahiṃ tahiṃ sākhābhaṅgaṃ pātetvā madhulābukaṃ aṃse laggetvā tiṇakalāpaṃ upakacchake ṭhapetvā madhumakkhitāni tiṇāni migassa purato purato vikiranto antorājanivesanaṃyeva agamāsi. Mige anto pavitṭhe dvāraṃ pidahiṃsu, migo manusse disvā kampamāno maraṇabhayatajjito antonivesanaṅgaṇe ādhāvati paridhāvati. Rājā pāsādā oruyha taṃ kampamānaṃ disvā “vātamigo nāma manussānaṃ diṭṭhaṭṭhānaṃ sattāhaṃ na gacchati, tajjitaṭṭhānaṃ yāvajīvaṃ na gacchati, so evarūpo gahananissito vātamigo rasataṇhāya baddho idāni evarūpaṃ ṭhānaṃ āgato, natthi vata bho loke rasataṇhāya pāpataraṃ nāmā”ti imāya gāthāya dhammadesanaṃ paṭṭhapesi—

14. “Na kiratthi rasehi pāpiyo,
 Āvāsehi va santhavehi vā.
 Vātamigaṃ gahananissitaṃ¹,
 Vasamānesi rasehi sañjayo”ti.

Tattha **kirāti** anussavanatthe nipāto. **Rasehīti** jivhāviññeyyehi madhurambilādīhi. **Pāpiyoti** pāpataro. **Āvāsehi va santhavehi vāti** nibaddhavasanaṭṭhānaśaṅkhātesu hi āvāsesupi mittasanthavesupi chandarāgo pāpakova, tehi pana sacchandarāgaparibhogehi āvāsehi vā

---

1. Gehanissitaṃ (Sī)

mittasanthavehi vā sataguṇena ca saḥassaguṇena ca satasaḥassaguṇena ca dhuvapaṭisevanaṭṭhena āhāraṃ vinā jīvitindriyapālanāya abhāvena ca sacchandarāgaparibhogarasāva pāpatarāti. Bodhisatto pana anussavāgataṃ viya imamatthaṃ katvā “na kiratthi rasehi pāpiyo, āvāsehi va santhavehi vā”ti āha. Idāni tesam pāpiyabhāvaṃ dassento “**vātamigan**”ti-ādimāha. Tattha **gahananissitanti** gahanaṭṭhānanissitaṃ. Idam vuttam hoti—passatha rasānaṃ pāpiyabhāvaṃ, idam nāma araṇṇāyatane gahananissitaṃ vātamigaṃ Sañjayo uyyānapālo madhurasahi attano vasaṃ ānesi, sabbathāpi sacchandarāgaparibhogehi rasehi nāma aṇṇaṃ pāpataraṃ lāmakataraṃ natthīti rasataṇhāya ādīnavaṃ kathesi. Kathetvā ca pana taṃ migaṃ araṇṇameva pesesi.

Satthāpi “na bhikkhave sā vaṇṇadāsī idāneva etaṃ rasataṇhāya bandhitvā attano vase karoti, pubbepi akāsiyevā”ti imam dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Sañjayo ayaṃ vaṇṇadāsī ahoṣi, vātamigo Cūḷapiṇḍapātiko, Bārāṇasirājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Vātamigajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Kharādiyajātakavaṇṇanā (15)

Aṭṭhakkhuraṃ kharādiyeti idam Satthā Jetavane viharanto aṇṇataraṃ dubbacabhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira bhikkhu dubbaco ovādaṃ na gaṇhāti. Atha nam Satthā pucchi “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dubbaco ovādaṃ na gaṇhāsī”ti. Saccam Bhagavāti. Satthā “pubbepi tvaṃ dubbacatāya paṇḍitānaṃ ovādaṃ aggahetvā pāsena baddho jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto migo hutvā migagaṇaparivuto araṇṇe vasati. Athassa bhaginimigī puttakaṃ dassetvā “bhātika ayaṃ te bhāgineyyo, etaṃ migamāyaṃ uggaṇhāpehi”ti paṭicchāpesi. So taṃ bhāgineyyaṃ “asukavelāya nāma āgantvā uggaṇhāhi”ti āha. So vuttavelāya nāgacchati.

Yathā ca ekadivasaṃ, evaṃ satta divase sattovāde atikkanto¹ so miḡamāyaṃ anuggaṇhitvāva vicaranto pāse bajjhi. Mātāpissa bhātaraṃ upasaṅkamitvā “kiṃ te bhātika bhāḡineyyo miḡamāyaṃ uggaṇhāpito”ti pucchi. Bodhisatto ca “tassa anovādakassa mā cintayi, na te puttena miḡamāyā uggahitā”ti² vatvā idānipi taṃ anovaditukāmo va hutvā imaṃ gāthamāha—

15. “Aṭṭhakkhuraṃ kharādiye, miḡaṃ vaṅkātivāṅkinaṃ.

Sattahi kālātikkantaṃ³, na naṃ ovaditu’ssahe”ti.

Tattha **aṭṭhakkhuraṃ** ekekasmim̄ pāde dvinnam̄ dvinnam̄ vasena aṭṭhakkhuraṃ. **Kharādiyeti** taṃ nāmena ālapati. **Miḡanti** sabbasāṅgāhikavacanaṃ. **Vaṅkātivāṅkinanti** mūle vaṅkāni, agge ativāṅkānīti vaṅkātivāṅkāni, tādisāni siṅgāni assa atthīti vaṅkātivāṅkāni, taṃ vaṅkātivāṅkinaṃ. **Sattahi kālātikkantaṃ** sattahi ovādakālehi ovādaṃ atikkantaṃ. **Na naṃ ovaditu’ssahe**ti etaṃ dubbacamiḡaṃ ahaṃ ovadituṃ na ussahāmi, etassa me ovādatthāya cittampi na uppajjatīti dasseti. Atha naṃ dubbacamiḡaṃ pāse baddhaṃ luddo māretvā maṃsaṃ ādāya pakkāmi.

Satthāpi “na tvaṃ bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepi dubbacoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhim̄ ghaṭetvā jātaṃ samādhānesi “tadā bhāḡineyyo migo dubbacabhikkhu ahoṣi, bhaginī Uppalavaṇṇā, ovādakamigo pana ahameva ahoṣin”ti.

Kharādiyajātakavaṇṇanā pañcamā.

1. Satta divase satta vāre atikkanto (Ka), satta divase atikkante (Syā)

2. Na te putto miḡamāyaṃ uggaṇhīti (Ka)

3. Sattahi kālātikkantaṃ (Sī, I), sattakālehatikkantaṃ (Syā)

6. Tipallatthamigajātakavaṇṇanā (16)

Migam tipallatthanti idaṃ Satthā Kosambiyam Badarikārāme viharanto sikkhākāmaṃ Rāhulatheraṃ ārabba kathesi. Ekasmim hi kāle Satthari Āḷavinagaraṃ upanissāya aggāḷave cetiye viharante bahū upāsakā upāsikā bhikkhū bhikkhuniyo ca vihāraṃ dhammassavanatthāya gacchanti, divā dhammassavanaṃ hoti. Gacchante pana kāle upāsikāyo bhikkhuniyo ca na gacchimsu, bhikkhū ceva upāsakā ca ahesum, tato paṭṭhāya rattim dhammassavanaṃ jātam. Dhammassavanapariyosāne therā bhikkhū attano attano vasanaṭṭhānāni gacchanti, daharā sāmaṇerā ca upāsakehi saddhim upaṭṭhānasālāyaṃ sayanti. Tesu niddam upagatesu ekacce ghurughurupassāsā¹ kākacchamānā dante khādantā nipajjimsu, ekacce muhuttaṃ niddāyitvā uṭṭhahimsu. Te taṃ vippakāraṃ disvā Bhagavato ārocesum. Bhagavā “yo pana bhikkhu anupasampanna sahasseyyam kappeyya pācittiyam”² ti² sikkhāpadaṃ paññapetvā Kosambim agamāsi.

Tattha bhikkhū āyasmantaṃ Rāhulaṃ āhaṃsu “āvuso Rāhula Bhagavatā sikkhāpadaṃ paññattaṃ, idāni tvam attano vasanaṭṭhānaṃ jānāhi”^{ti}. Pubbe pana te bhikkhū Bhagavati ca gāraṃ tassa cāyasmato sikkhākāmataṃ paṭicca taṃ attano vasanaṭṭhānaṃ āgataṃ ativiya saṅgaṇhanti, khuddakamañcaṃ paññapetvā ussīsakakaraṇatthāya cīvaraṃ denti. Taṃ divasaṃ pana sikkhāpadabhayena vasanaṭṭhānampi na adāmsu. Rāhulabhaddopi “pitā me”^{ti} Dasabalassa vā, “upajjhāyo me”^{ti} Dhammasenāpatino vā, “ācariyo me”^{ti} Mahāmoggallānassa vā, “cūḷapitā me”^{ti} Ānandattherassa vā santikaṃ agantvā Dasabalassa vaḷañjanavaccakuṭim brahmavimānaṃ pavisanto viya pavisitvā vāsaṃ kappesi. Buddhānaṃ hi vaḷañjanakuṭiyaṃ dvāraṃ supihitaṃ hoti, gandhaparibhaṇḍakatā bhūmi, gandhadāmamālādāmāni osāritāneva honti, sabbarattim dīpo jhāyati. Rāhulabhaddo pana na tassā kuṭiyā imaṃ sampattim paṭicca tattha vāsaṃ upagato, bhikkhūhi pana “vasanaṭṭhānaṃ jānāhi”^{ti} vuttattā ovādagāravena sikkhākāmatāya tattha vāsaṃ upagato. Antarantarā hi bhikkhū taṃ āyasmantaṃ dūratova āgacchantaṃ disvā tassa vīmaṃsanatthāya muṭṭhisammajjanim vā kacavarachaddanaṃ vā bahi khipitvā tasmim

1. Gharugharu-assāsapassāsā (Ka)

2. Vi 2. 27 piṭṭhe.

āgate “āvuso imaṃ kena chaḍḍitan”ti vadanti. Tattha kehici “Rāhulo iminā maggena gato”ti vutte so āyasmā “nāhaṃ bhante etaṃ jānāmi”ti avatvāva taṃ paṭisāmetvā “khamatha me bhante”ti khamāpetvā gacchati. Evamesa sikkhākāmo.

So taṃ sikkhākāmatāmyeva paṭicca tattha vāsaṃ upagato. Atha Satthā pure-aruṇāmyeva vaccakuṭṭidvāre ṭhatvā ukkāsi, sopāyasmā ukkāsi. Ko esoti. “Ahaṃ Rāhulo”ti nikkhamitvā vandi. Kasmā tvaṃ rāhula idha nipannosīti. Vasanaṭṭhānassa abhāvato. Pubbe hi bhante bhikkhū mama saṅghaṃ karonti, idāni attano āpattibhayena vasanaṭṭhānaṃ na denti, svāhaṃ “idaṃ aññesaṃ asaṃghaṭṭanaṭṭhānaṃ”ti iminā kāraṇena idha nipannosmīti. Atha Bhagavato “Rāhulaṃ tāva bhikkhū evaṃ pariccajanti¹, aññe kuladārake pabbājetvā kiṃ karissanti”ti dhammasaṃvego udapādi.

Atha Bhagavā pātova bhikkhū sannipātāpetvā Dhammasenāpatim̃ pucchi “jānāsi pana tvaṃ Sāriputta ajja katthaci Rāhulassa vutthabhāvan”ti. Na jānāmi bhanteti. Sāriputta ajja Rāhulo vaccakuṭṭiyaṃ vasi, Sāriputta tumhe Rāhulaṃ evaṃ pariccajantā aññe kuladārake pabbājetvā kiṃ karissatha. Evaṃ hi sante imasmiṃ sāsane pabbajitā na patiṭṭhā bhavissanti, ito dāni paṭṭhāya anupasampannaena ekaṃ dve divase attano santike vasāpetvā tatiyadivase tesāṃ vasanaṭṭhānaṃ ṇatvā bahi vāsethāti imaṃ anupaññattim̃ katvā puna sikkhāpadaṃ paññapesi.

Tasmim̃ samaye dhammasabhāyaṃ sannisinnā bhikkhū Rāhulassa guṇakathaṃ kathenti “passathāvuso yāva sikkhākāmo vatāyaṃ Rāhulo, ‘tava vasanaṭṭhānaṃ jānāhi’ti vutto nāma ‘ahaṃ Dasabalassa putto, tumhākaṃ senāsanasmā² tumheyeva nikkhamathā’ti ekaṃ bhikkhumpi appaṭippharivā vaccakuṭṭiyaṃ vāsaṃ kappesi”ti. Evaṃ tesu kathayamānesu Satthā dhammasabhaṃ gantvā alaṅkatāsane nisīditvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti āha. Bhante Rāhulassa sikkhākāmakathāya, na aññāya kathāyāti. Satthā “na bhikkhave Rāhulo idāneva sikkhākāmo, pubbe tiracchānayaṇiyaṃ nibbattopi sikkhākāmoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Pariccajantā (Sī, I)

2. Tumhe ke senāsanassa (Sī, I)

Atīte Rājagahe eko Magadharājā rajjam kāresi. Tadā bodhisatto migayoniyam nibbattitvā migagaṇaparivuto araṇṇe vasati. Athassa bhaginī attano puttakam upanetvā “bhātika imam te bhāgineyyam migamāyam sikkhāpehi”ti āha. Bodhisatto “sādhū”ti paṭissuṇitvā “gaccha tāta, asukavelāya nāma āgantvā sikkheyyāsī”ti āha. So mātulena vuttavelam anatikkamitvā tam upasaṅkamitvā migamāyam sikkhi. So ekadivasaṃ vane vicaranto pāsena baddho baddharavam ravi, migagaṇo palāyitvā “putto te pāsena baddho”ti tassa mātuyā ārocesi. Sā bhātu santikam gantvā “bhātika bhāgineyyo te migamāyam sikkhāpito”ti pucchi. Bodhisatto “mā tvam puttassa kiñci pāpakam āsaṅki, suggahitā tena migamāyā, idāni tam hāsaya māno āgacchissatī”ti vatvā imam gāthamāha—

16. “Migam tipallatthamanekamāyam,
Aṭṭhakkhuram aḍḍharattāpapāyīm.
Ekena sotena chamā’ssasanto,
Chahi kalāhitibhoti¹ bhāgineyyo”ti.

Tattha **miganti** bhāgineyyamigam. **Tipallatthanti** pallattham vuccati sayanam, ubhohi passehi ujukameva ca nipannakavasenāti² tihākārehi pallattham assa, tīṇi vā pallatthāni assāti tipallattho, tam tipallattham. **Anekamāyanti** bahumāyam bahuvañcanam. **Aṭṭhakkhuranti** ekekasmim pāde dvinnam dvinnam vasena aṭṭhahi khurehi samannāgatam. **Aḍḍharattāpapāyinti** purimayāmam atikkamitvā majjhimayāme araṇṇato āgamma pānīyassa pivanato aḍḍharatte āpam pivatīti aḍḍharattāpapāyī³. Tam aḍḍharatte apāyinti⁴ attho. Mama bhāgineyyam migam aham sādhu kam migamāyam uggaṇhāpesim. Katham? Yathā **ekena sotena chamā’ssasanto, chahi kalāhitibhoti bhāgineyyoti**. Idam vuttam hoti—aham hi tava puttam tathā uggaṇhāpesim, yathā ekasmim uparimanāsikāsote vātam sannirumbhitvā pathaviyā allīnena ekena hetṭhimasotena tattheva chamāyam assasanto chahi

1. Kalāhatibhoti (Sī, Syā, I)   2. Gonisinnakavasenāti (Sī), gonipannākārenāti(Syā)

3. Aḍḍharatte avapivatīti aḍḍharattāvapāyī (Sī, I)

4. Aḍḍharatteva āpam apāyintipi (Ka)

kalāhi luddakam atibhoti, chahi koṭṭhāsehi ajjhottharati vañcetīti attho. Katamāhi chahi? Cattāro pāde pasāretvā ekena passena seyyāya, khurehi tiṇapaṃsukhaṇana, jivhāninnāmanena udarassa uddhumātabhāvakaṇana, uccārapassāvavissajjanena, vātasannirumbhanenāti.

Aparo nayo—pādena paṃsum gahetvā¹ abhimukhākaddhanena, paṭiṇaṇāmanena, ubhosu passesu sañcaraṇena, udaram uddham pakkhipanena, adho avakkhipanenāti imāhi chahi kalāhi yathā atibhoti, “mato ayan”ti saññaṃ uppādetvā vañceti, evaṃ taṃ migamāyaṃ uggaṇhāpesinti dīpeti.

Aparo nayo—tathā naṃ uggaṇhāpesiṃ, yathā ekena sotena chamāssasanto chahi kalāhiti dvīsupi navesu dassitehi chahi kāraṇehi kalāhiti kalāyissati, luddam vañcessatīti attho. **Bhotīti** bhaginiṃ ālapati. **Bhāgineyyoti** evaṃ chahi kāraṇehi vañcanakam bhāgineyyam niddisati. Evaṃ bodhisatto bhāgineyyassa migamāyāya sādhuṃ uggahitabhāvaṃ dassento bhaginiṃ samassāseti.

Sopi migapotako pāse baddho avipphanditvāyeva bhūmiyaṃ mahāphāsukapassena pāde pasāretvā nipanno pādānam āsannaṭṭhāne khureheva paharivā paṃsum ca tiṇāni ca uppāṭetvā uccārapassāvaṃ vissajjetvā sīsam pātetvā jivham ninnāmetvā sarīram kheḷakilinnam katvā vātaggahaṇena udaram uddhumātakam katvā akkhini parivattetvā hetṭhā nāsikāsotena vātam sañcarāpentō uparimanāsikāsotena vātam sannirumbhitvā sakalasarīram thaddhabhāvaṃ gāhāpetvā matākāram dassesi. Nīlamakkhikāpi naṃ samparivāresuṃ, tasmim tasmim ṭhāne kākā niliyimsu. Luddo āgantvā udaram hatthena paharivā “atipātova baddho bhavissati, pūtico jāto”ti tassa bandhanarajjukam mocetvā “etthevadāni naṃ ukkantivā maṃsam ādāya gamissāmi”ti nirāsaṅko hutvā sakhāpalāsam gahetuṃ āraddho. Migapotakopi utṭhāya catūhi pādehi ṭhatvā kāyam vidhunitvā gīvaṃ pasāretvā mahāvātena chinnavalāhako viya vegena mātu santikam agamāsi.

---

1. Pādesu gahetvā (Sī, I), paṃsum gahetvā (Syā)

Satthāpi “na bhikkhave Rāhulo idāneva sikkhākāmo, pubbepi sikkhākāmoyevā”ti imam dhammadesanam āharitvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā bhāgineyyamigapotako Rāhulo ahosi, mātā Uppalavaṇṇā, mātulamigo pana ahameva ahosin”ti.

Tipallatthamigajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Mālutaajātakavaṇṇanā (17)

Kāle vā yadi vā juṇheti idam Satthā Jetavane viharanto dve vuḍḍhapabbajite ārabha kathesi. Te kira Kosalajanapade ekasmim araṇṇāvāse vasanti. Eko Kāḷatthero nāma, eko Juṇhatthero nāma. Athekadivasam Juṇho Kāḷam pucchi “bhante Kāḷa sītam nāma kasmim kāle hoti”ti. So “kāle hoti”ti āha. Athekadivasam Kāḷo Juṇham pucchi “bhante Juṇha sītam nāma kasmim kāle hoti”ti. So “juṇhe hoti”ti āha. Te ubhopi attano kaṅkham chinditum asakkontā Satthu santikam gantvā Satthāram vanditvā “bhante sītam nāma kasmim kāle hoti”ti pucchimsu. Satthā tesam katham sutvā “pubbepi aham bhikkhave tumhākam imam paṇham kathesim, bhavasankhepagatattā pana na sallakkhayitthā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte ekasmim pabbatapāde sīho ca byaggho ca dve sahāyā ekissāyeva guhāya vasanti. Tadā bodhisattopi isipabbajjam pabbajitvā tasmimyeva pabbatapāde vasati. Athekadivasam tesam sahāyakānam sītam nissāya vivādo udapādi. Byaggho “kāleyeva sītam hoti”ti āha, sīho “juṇheyeva sītam hoti”ti āha. Te ubhopi attano kaṅkham chinditum asakkontā bodhisattam pucchimsu. Bodhisatto imam gāthamāha—

17. “Kāle vā yadi vā juṇhe, yadā vāyati māluto.

Vātajāni hi sītāni, ubho’tthamaparājitā”ti.

Tattha **kāle vā yadi vā juṇheti** kāḷapakkhe vā juṇhapakkhe vā. **Yadā vāyati mālutoti** yasmim samaye puratthimādibhedo vāto vāyati, tasmim samaye sītaṃ hoti. Kim kāraṇā? **Vātajāni hi sītāni**, yasmā vāte vijjanteyeva sītāni honti, kāḷapakkho vā juṇhapakkho¹ vā ettha apamāṇanti vuttaṃ hoti. **Ubho'tthamaparājītāti** ubhopi tumhe imasmim pañhe aparājītāti. Evaṃ bodhisatto te saḥāyake saññāpesi.

Satthāpi “bhikkhave pubbepi mayā tumhākaṃ ayaṃ pañho kathito”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne dvepi therā sotāpattiphale patiṭṭhahimsu. Satthā anusandhim ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā byaggho Kāḷo ahosi, sīho Juṇho, pañhavissajjanakatāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Mālutajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Matakabhatajātakavaṇṇanā (18)

Evaṃ ce sattā jāneyyunti idaṃ Satthā Jetavane viharanto matakabhataṃ ārabha kathesi. Tasmim hi kāle manussā bahū ajeḷakādayo māretvā kālakate ñātake uddissa matakabhataṃ nāma denti. Bhikkhū te manusse tathā karonte disvā Satthāraṃ pucchimsu “etarahi bhante manussā bahū pāṇe jīvītakkhayaṃ pāpetvā matakabhataṃ nāma denti, atthi nu kho bhante ettha vuḍḍhī”ti. Satthā “na bhikkhave ‘matakabhataṃ dassāmā’ti katepi pāṇātipāte kāci vuḍḍhi nāma atthi, pubbe paṇḍitā ākāse nisajja dhammaṃ desetvā ettha ādīnavaṃ kathetvā sakalajambudīpavāsike etaṃ kammaṃ jahāpesuṃ, idāni pana bhavasāṅkhepagatattā puna pātubhūtan”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente eko tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū disāpāmoḁkko ācariyabrāhmaṇo “matakabhataṃ dassāmī”ti ekaṃ eḷakaṃ gāhāpetvā antevāsike āha “tātā imaṃ eḷakaṃ

---

1. Kāḷapakkhe vā juṇhapakkhe (Sī, I, Ka)

nadiṃ netvā nhāpetvā kaṇṭhe mālaṃ parikkhipitvā pañcaṅgulikaṃ datvā maṇḍetvā ānethā”ti. Te “sādhū”ti paṭissuṇitvā taṃ ādāya nadiṃ gantvā nhāpetvā maṇḍetvā nadītīre ṭhapesuṃ. So eḷako attano pubbakammaṃ disvā “evarūpā nāma dukkhā ajja muccissāmī”ti somanassajāto mattikāghaṭaṃ bhindanto viya mahāhasitaṃ hasitvā puna “ayaṃ brāhmaṇo maṃ ghātetvā mayā laddhadukkhāṃ labhissatī”ti brāhmaṇe kāruṇṇaṃ uppādetvā mahantena saddena parodi.

Atha naṃ te māṇavā pucchimsu “samma eḷaka tvaṃ mahāsaddena hasi ceva rodī ca, kena nu kho kāraṇena hasi, kena kāraṇena parodī”ti. Tumhe maṃ imaṃ kāraṇaṃ attano ācariyassa santike puccheyyāthāti. Te taṃ ādāya gantvā idaṃ kāraṇaṃ ācariyassa ārocesuṃ. Ācariyo tesāṃ vacanaṃ sutvā eḷakaṃ pucchi “kasmā tvaṃ eḷaka hasi, kasmā rodī”ti. Eḷako attanā katakammaṃ jātissaraṇāṇena anussaritvā brāhmaṇassa kathesi “ahaṃ brāhmaṇa pubbe tādisova mantajjhāyakabrāhmaṇo hutvā ‘matakabhattaṃ dassāmī’ti ekaṃ eḷakaṃ māretvā matakabhattaṃ adāsīm, svāhaṃ ekassa eḷakassa ghātītattā ekenūnesu pañcasu attabhāvasatesu sīsacchedaṃ pāpuṇim, ayaṃ me koṭiyaṃ ṭhito pañcasatimo attabhāvo, svāhaṃ ‘ajja evarūpā dukkhā muccissāmī’ti somanassajāto iminā kāraṇena hasim. Rodanto pana ‘ahaṃ tāva ekaṃ eḷakaṃ māretvā pañca jātisatāni sīsacchedadukkhāṃ patvā ajja tamhā dukkhā muccissāmi, ayaṃ pana brāhmaṇo maṃ māretvā ahaṃ viya pañca jātisatāni sīsacchedadukkhāṃ labhissatī’ti tayi kāruṇṇena rodin”ti. Eḷaka mā bhāyi, nāhaṃ taṃ māressāmīti. Brāhmaṇa kiṃ vadesi, tayi mārentepi amārentepi na sakkā ajja mayā maraṇā muccitunti. Eḷaka mā bhāyi, ahaṃ te ārakkhaṃ gahetvā tayā saddhiṃ yeva vicarissāmīti. Brāhmaṇa appamattako tava ārakkho, mayā katapāpaṃ pana mahantaṃ balavanti.

Brāhmaṇo eḷakaṃ muñcivā “imaṃ eḷakaṃ kassacipi māretuṃ na dassāmī”ti antevāsike ādāya eḷakeneva saddhiṃ vicari. Eḷako vissatṭhamattova ekaṃ pāsānapiṭṭhiṃ nissāya jātagumbe gīvaṃ ukkhipitvā paṇṇāni khādituṃ āraddho. Taṅkhaṇaṇṇeva tasmim pāsānapiṭṭhe asani pati,

tato ekā pāsāṇasakalikā¹ chijjitvā eḷakassa pasāritagīvāya patitvā sīsaṃ chindi, mahājano sannipati. Tadā bodhisatto tasmim̄ thāne rukkhadevatā hutvā nibbatta, so passantasseva tassa mahājanassa devatānubhāvena ākāse pallaṅkena nisīditvā “ime sattā evaṃ pāpassa phalaṃ jānamānā appevanāma pāṇātipātāṃ na kareyyuṃ”ti madhurassarena dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

18. “Evaṃ ce sattā jāneyyuṃ, dukkhā’yaṃ jātisambhavo.

Na pāṇo pāṇinaṃ haññe, pāṇaghātī hi socatī”ti.

Tattha **evaṃ ce sattā jāneyyunti** ime sattā evaṃ ce jāneyyuṃ. Kathaṃ? **Dukkhā’yaṃ jātisambhavoti** ayaṃ tattha tattha jāti ca jātassa anukkamena vadḍhisāṅkhāto sambhavo ca jarābyādhimaraṇa-
appiyasampayogapiyavippayogahatthapādacchedādīnaṃ dukkhānaṃ vatthubhūtattā “dukkho”ti yadi jāneyyuṃ. **Na pāṇo pāṇinaṃ haññeti** “paraṃ vadhanto jātisambhave vadhaṃ labhati, pīlento pīlaṃ labhati”ti jātisambhavassa dukkhavatthutāya dukkhabhāvaṃ jānanto koci pāṇo aññaṃ pāṇinaṃ na haññe, satta sattaṃ na haneyyāti attho. Kim kāraṇa? **Pāṇaghātī hi socatī**ti, yasmā sāhatthikādīsu chasu payogesū yena kenaci payogena parassa jīvitindriyupacchedanena pāṇaghātī puggalo aṭṭhasu mahānirayesu soḷasasu ussanirayesu nānappakārāya tīracchānāyoniyā pēttivisaye asurakāyeti imesu catūsu apāyesu mahādukkhaṃ anubhavamāno dīgharattaṃ antonijjhāyanalakkhaṇena sokena socati. Yathā vāyaṃ eḷako maraṇabhayaena socati, evaṃ dīgharattaṃ socatītipi ñatvā na pāṇo pāṇinaṃ haññe, koci pāṇātipātakammaṃ nāma na kareyya. Mohena pana mūḷhā avijjāya andhīkatā imaṃ ādīnavāṃ apassantā pāṇātipātāṃ karontīti.

Evaṃ mahāsatto nirayabhayaena tajjetvā dhammaṃ desesi, manussā taṃ dhammadesanaṃ sutvā nirayabhayaabhītā pāṇātipātā viramīṃsu. Bodhisattopi dhammaṃ desetvā mahājanaṃ sīle patiṭṭhāpetvā yathākammaṃ gato, mahājanopi bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni

---

1. Pāsāṇapapaṭikā (Ka)

katvā devanagaraṃ pūresi. Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “ahaṃ tena samayena rukkhadevatā ahosin”ti.

Matakabhattajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Āyācitabhattajātakavaṇṇanā (19)

Sace mucce pecca mucceti idaṃ Satthā Jetavane viharanto devatānaṃ āyācanabalikammaṃ ārabba kathesi. Tadā kira manussā vaṇijjāya gacchantā pāṇe vadhitvā devatānaṃ balikammaṃ katvā “mayāṃ anantarāyena atthasiddhiṃ patvā āgantvā puna tumhākaṃ balikammaṃ karissāmā”ti āyācitvā gacchanti. Tatthānantarāyena atthasiddhiṃ patvā āgatā “devatānubhāvena idaṃ jātan”ti maññamānā bahū pāṇe vadhitvā āyācanato muccitum balikammaṃ karonti, taṃ disvā bhikkhū “atthi nu kho bhante ettha attho”ti Bhagavantaṃ pucchimsu. Bhagavā atītaṃ āhari.

Atīte Kāsiraṭṭhe ekasmiṃ gāmake kuṭumbiko gāmadvāre ṭhitanigrodharukkhe devatāya balikammaṃ paṭijānitvā anantarāyena āgantvā bahū pāṇe vadhitvā “āyācanato muccissāmī”ti rukkhamaṇḍalaṃ gato. Rukkhadevatā khandhaviṭape ṭhatvā imaṃ gāthamāha—

19. “Sace mucce pecca mucce, muccamāno hi bajjhati.

Na hevaṃ dhīrā muccanti, mutti bālassa bandhanan”ti.

Tattha **sace mucce pecca mucce**ti bho purisa tvaṃ sace mucce yadi muccitukāmosi. **Pecca mucce**ti yathā paraloke na bajjhasi, evaṃ muccāhi. **Muccamāno hi bajjhatī**ti yathā pana tvaṃ pāṇaṃ vadhitvā muccitum icchasi, evaṃ muccamāno hi pāpakammaena bajjhati. Tasmā **na hevaṃ dhīrā muccantī**ti ye paṇḍitapurisā, te evaṃ paṭissavato na muccanti. Kimkāraṇā? Evarūpā hi **mutti bālassa bandhanaṃ**, esā pāṇātipātaṃ katvā mutti nāma bālassa bandhameva hotīti dhammaṃ desesi.

Tato paṭṭhāya manussā evarūpā paṇātipātakammā viratā dhammaṃ caritvā devanagaraṃ pūrayiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “ahaṃ tena samayena rukkhadevatā ahoṣiṃ”ti.

Āyācitabhatajjātakavaṇṇanā navamā.

10. Naḷapānajātakavaṇṇanā (20)

Disvā padamanuttiṇṇanti idaṃ Satthā Kosalesu cārikaṃ caramāno Naḷakapānagāmaṃ patvā Naḷakapānapokkharāṇiyaṃ ketakavane viharanto naḷadaṇḍake ārabba kathesi. Tadā kira bhikkhū Naḷakapānapokkharāṇiyaṃ nhatvā sūcigharathāya sāmaṇerehi naḷadaṇḍake gāhāpetvā te sabbatthakameva chidde disvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā “bhante mayaṃ sūcigharathāya naḷadaṇḍake gaṇhāpema, te mūlato yāva aggā sabbatthakameva chiddā, kiṃ nu kho etan”ti pucchīṃsu. Satthā “idaṃ bhikkhave mayhaṃ poraṇaka-adhiṭṭhānan”ti vatvā atītaṃ āhari.

Pubbe kira so vanasaṇḍo araṇṇo ahoṣi, tassāpi pokkharāṇiyā eko dakarakkhaso otiṇṇotiṇṇe khādati. Tadā bodhisatto rohitamigapotakappamāṇo kapiṛajā hutvā asītisahassamattavānaraparivuto yūthaṃ pariharanto tasmīṃ araṇṇe vasati. So vānaragaṇassa ovādaṃ adāsi “tātā imasmīṃ araṇṇe visarukkhāpi amanussapariggahitapokkharāṇiyopi honti, tumhe akhāditaṃ pubbaṃ phalāphalaṃ khādantā vā apītaṃ pubbaṃ pāṇiyaṃ pivantā vā maṃ paṭipuccheyyāthā”ti. Te “sādhū”ti paṭissuṇitvā ekadivasaṃ agatapubbaṭṭhānaṃ gatā tattha bahudeva divasaṃ caritvā pāṇiyaṃ gavesamānā ekaṃ pokkharāṇiṃ disvā pāṇiyaṃ apivivāva bodhisattassāgamaṃ olokayamānā nisīdiṃsu. Bodhisatto āgantvā “kiṃ tātā pāṇiyaṃ na pivathā”ti āha. Tumhākaṃ āgamaṃ oloke māti. “Suṭṭhu tātā”ti bodhisatto pokkharāṇiṃ āvijjhivā padaṃ paricchindanto otiṇṇameva passi, na uttiṇṇaṃ. So “nissamsayaṃ esā amanussapariggahitā”ti ṇatvā “suṭṭhu vo kataṃ tātā pāṇiyaṃ apivantehi, amanussapariggahitā ayan”ti āha.

Dakarakkhasopi tesam anotarāṇabhāvaṃ ñatvā nīlodaro paṇḍaramukho surattahatthapādo bībhacchadassano hutvā udakaṃ dvidhā katvā nikkhamitvā “kasmā nisinnāttha, otarivā pānīyaṃ pivathā”ti āha. Atha naṃ bodhisatto pucchi “tvam idha nibbattadakarakkhasosī”ti. Āma ahanti. Tvam pokkharāṇiṃ otiṇṇake labhasīti. Āma labhāmi, ahaṃ idhotiṇṇaṃ antamaso sakuṇikaṃ upādāya na kiñci muñcāmi, tumhepi sabbe khādissāmīti. Na mayaṃ attānaṃ tuyhaṃ khādituṃ dassāmāti. Pānīyaṃ pana pivissathāti. Āma pānīyaṃ pivissāma, na ca te vasaṃ gamissāmāti. Atha kathaṃ pānīyaṃ pivissathāti. Kiṃ pana tvaṃ maññasi “otarivā pivissantī”ti. Mayaṃ hi anotarivā asītisahassānīpi ekamekaṃ naḷadaṇḍakaṃ gahetvā uppalanālena udakaṃ pivantā viya tava pokkharāṇiyā pānīyaṃ pivissāma, evaṃ no tvaṃ khādituṃ na sakkhissasīti. Etamatthaṃ viditvā Satthā abhisambuddho hutvā imissā gāthāya purimapadadvayaṃ abhāsi—

20. “Disvā padamanuttiṇṇaṃ, disvāno’taritaṃ padan”ti.

Tassattho—bhikkhave so kapiṛājā tassā pokkharāṇiyā ekampi uttiṇṇapadaṃ nāddasa, otaritaṃ pana otiṇṇapadameva addasa. Evaṃ **disvā padam anuttiṇṇam disvāno otaritam padam** “addhāyaṃ pokkharāṇī amanussapariggahitā”ti ñatvā tena saddhiṃ sallapanto saporiso āha—

“**Naḷena vāriṃ pissāmā**”ti.

Tassattho—mayaṃ tava pokkharāṇiyaṃ naḷena pānīyaṃ pivissāmāti. Puna mahāsatto āha—

“**Neva maṃ tvaṃ vadhissasī**”ti.

Evaṃ naḷena pānīyaṃ pivantaṃ saporisampi maṃ tvaṃ neva vadhissasīti attho.

Evañca pana vatvā bodhisatto ekaṃ naḷadaṇḍakaṃ āharāpetvā pāramiyo āvajjetvā saccakiriyaṃ katvā mukhena dhāmi, naḷo anto kiñci gaṇṭhiṃ asesetvā sabbatthakameva susiro ahoṣi. Iminā niyāmena aparampi aparampi āharāpetvā mukhena dhamitvā adāsī. Evaṃ santepi na sakkā niṭṭhāpetuṃ, tasmā evaṃ na gahetabbam. Bodhisatto pana “imaṃ pokkharāṇiṃ parivāretvā jātā sabbepi naḷā ekacchiddā hontū”ti

adhiṭṭhāsi. Bodhisattānañhi hitūpacārassa¹ mahantatāya adhiṭṭhānaṃ samijjhāti. Tato paṭṭhāya sabbepi taṃ pokkharāṇiṃ parivāretvā utṭhitanaḷā ekacchiddā jātā. Imasmiṃ hi kappe **cattāri kappatṭhiyapāṭihāriyāni** nāma. Katamāni cattāri? Cande sasalakkhaṇaṃ sakalampi imaṃ kappam ṭhassati, Vatṭakajātake aggino nibbutaṭṭhānaṃ sakalampi imaṃ kappam aggi na jhāyissati, ghaṭṭikāranivesanaṭṭhānaṃ sakalampi imaṃ kappam anovassakaṃ ṭhassati, imaṃ pokkharāṇiṃ parivāretvā utṭhitanaḷā sakalampi imaṃ kappam ekacchiddā bhavissantīti imāni cattāri kappatṭhiyapāṭihāriyāni nāma.

Bodhisatto evaṃ adhiṭṭhahitvā ekaṃ naḷaṃ ādāya nisīdi, tepi asītisahassavānarā ekekaṃ ādāya pokkharāṇiṃ parivāretvā nisīdiṃsu. Tepi bodhisattassa naḷena ākaḍḍhitvā pāṇiyaṃ pivanakāle sabbe tīre nisinnāva pivīṃsu. Evaṃ tehi pāṇīye pivite dakarakkhaso kiñci alabhitvā anattamano sakanivesanameva gato. Bodhisattopi saparivāro araṇṇameva pāvīsi.

Satthā pana “imesaṃ bhikkhave naḷānaṃ ekacchiddabhāvo nāma mayhamevetam porāṇaka-adhiṭṭhānaṃ”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā dakarakkhaso Devadatto ahoṣi, asītisahassavānarā Buddhaparīsā, upāyakusalo pana kapirājā ahameva ahoṣi”ti.

Naḷapānajātakavaṇṇanā dasamā.

Silavaggo dutiyo.

Tassuddānaṃ

Nigrodhaṃ lakkhaṇaṃ kaṇḍi, vātamiḡaṃ kharādiyaṃ.

Tipallatthaṃ mālutañca, matabhatta ayācitam.

Naḷapānanti te dasāti.

---

1. Hitūpakārassa (Ka)

3. Kuruṅgavagga

1. Kuruṅgamigajātakavaṇṇanā (21)

Ñātametaṃ kuruṅgassāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabha kathesi. Ekasmim hi samaye dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū “āvuso Devadatto Tathāgatassa ghātanatthāya dhanuggahe payojesi, silaṃ pavijjhi, dhanapālaṃ vissajjesi, sabbathāpi Dasabalassa vadhāya parisakkatī”ti Devadattassa avaṇṇaṃ kathentā nisīdimsu. Satthā āgantvā paññattāsane nisinno “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. Bhante Devadatto tumhākaṃ vadhāya parisakkatīti tassa aḡuṇakathāya sannisinnāmhāti. Satthā “na bhikkhave Devadatto idāneva mama vadhāya parisakkati, pubbepi mama vadhāya parisakkiyeva, na ca pana maṃ vadhituṃ asakkhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto kuruṅgamigo hutvā ekasmim araṇṇāyatane phalāni khādanto vasati. So ekasmim kāle phalasampanne sepaṇṇirukkhe sepaṇṇiphalāni khādati. Atheko gāmaṃvāsī aṭṭakaluddako phalarukkhamūlesu migānaṃ padāni upadhāretvā uparirukkhe aṭṭakaṃ bandhitvā tattha nisīditvā phalāni khādituṃ āgatāgate mige sattiyaṃ vijjhitvā tesāṃ maṃsaṃ vikkiṇanto jīvikāṃ kappeti. So ekadivasaṃ tasmim rukkhamūle bodhisattassa padavaḷaṇṇaṃ disvā tasmim sepaṇṇirukkhe aṭṭakaṃ bandhitvā pātova bhuñjitvā sattiṃ ādāya vanaṃ pavisitvā taṃ rukkhaṃ āruhitvā aṭṭake nisīdi. Bodhisattopi pātova vasanaṭṭhānā nikkhamitvā “sepaṇṇiphalāni khādissāmi”ti āgamma taṃ rukkhamūlaṃ sahasāva apavitvā “kadāci aṭṭakaluddakā rukkhesu aṭṭakaṃ bandhanti, atthi nu kho evarūpo upaddavo”ti pariggaṇhanto bāhiratova aṭṭhāsi.

Luddakopi bodhisattassa anāgamanabhāvaṃ ñatvā aṭṭake nisinnova sepaṇṇiphalāni khipitvā khipitvā tassa purato pātesi. Bodhisatto “imāni phalāni āgantvā mayhaṃ purato patanti, atthi nu kho upari luddako”ti punappunaṃ ullokeno luddakaṃ disvā apassanto viya hutvā “ambho rukkha pubbe tvaṃ olambakaṃ

cārento¹ viya ujukameva phalāni pātesi, ajja pana te rukkhadhammo pariccatto, evaṃ tayā rukkhadhamme pariccatte ahampi aññaṃ rukkhamūlaṃ upasaṅkamitvā mayhaṃ āhāraṃ pariyesissāmi”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

21. “Ñātametaṃ kuruṅgassa, yaṃ tvaṃ sepaṇṇi seyyasi.
Aññaṃ sepaṇṇi² gacchāmi, na me te ruccate phalaṃ”ti.

Tattha **ñātanti** pākaṭaṃ jātaṃ. **Etanti** idaṃ. **Kuruṅgassāti** kuruṅgamigassa. **Yaṃ tvaṃ sepaṇṇi seyyasīti** yaṃ tvaṃ ambho sepaṇṇirukkha purato phalāni pātayamāno seyyasi viseyyasi viṣiṇṇaphalo hosi, taṃ sabbaṃ kuruṅgamigassa pākaṭaṃ jātaṃ. **Na me te ruccate phalanti** evaṃ phalaṃ dadamānāya na me tava phalaṃ ruccati, tiṭṭha tvaṃ, ahaṃ aññattha gacchissāmīti agamāsi.

Athassa luddako aṭṭake nisinnova sattim khipitvā “gaccha, viraddho dānimhi tan”ti āha. Bodhisatto nivattitvā ṭhito āha “ambho purisa idānīsi kiñcāpi maṃ viraddho, aṭṭha pana mahāniraye soḷasa-ussadaniraye pañcavidhabandhanādīni ca kammakāraṇāni aviraddhoyevāsī”ti. Evañca pana vatvā palāyitvā yathārucim gato, luddopi otarivā yathārucim gato.

Satthāpi “na bhikkhave Devadatto idāneva mama vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyeva, na ca pana maṃ vadhitum asakkhī”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhim ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “taḍā aṭṭakaluddako Devadatto ahosi, kuruṅgamigo pana ahameva ahosin”ti.

Kuruṅgamigajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Kukurajātakavaṇṇanā (22)

Ye kukkurāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ñātattacariyaṃ ārabha kathesi. Sā Dvādasakanipāte Bhaddasāla-jātake āvibhavissati. Idaṃ pana vatthum patiṭṭhapetvā atītaṃ āhari.

1. Olambakaṃ otārento (Sī), olambaṇaṃ dhārento (Ka)

2. Sepaṇṇim (Sī, Syā)

Atīte Bārānasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tathārūpaṃ kammaṃ paṭicca kukkurayoniyaṃ nibbattitvā anekasatakukkuraparivuto mahāsusāne vasati. Athekadivasam rājā setasindhavayuttaṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ rathaṃ āruya uyyānaṃ gantvā tattha divasabhāgaṃ kilītvā atthaṅgate sūriye nagaraṃ pāvīsi. Tassa taṃ rathavarattaṃ yathānaddhameva rājaṅgaṇe ṭhapayimsu, so rattibhāge deve vassante tinto. Uparipāsādato koleyyakasunakhā otarītvā tassa cammañca naddhiñca khādīmsu. Punadivase rañño ārocesum “deva niddhamanamukhena sunakhā pavisitvā rathassa cammañca naddhiñca khādīmsū”ti. Rājā sunakhānaṃ kujjhitvā “diṭṭhadiṭṭhaṭṭhāne sunakhe ghātethā”ti āha. Tato paṭṭhāya sunakhānaṃ mahābyasanaṃ udapādi. Te diṭṭhadiṭṭhaṭṭhāne ghātiyamānā palāyitvā susānaṃ gantvā bodhisattassa santikaṃ agamaṃsu.

Bodhisatto “tumhe bahū sannipatitā, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti pucchi. Te “antepure kira rathassa cammañca naddhi ca sunakhehi khādītā”ti kuddho rājā sunakhavadhaṃ āṇāpesi, bahū sunakhā vinassanti, mahābhayaṃ uppannaṃ”ti āhaṃsu. Bodhisatto cintesi “ārakkhaṭṭhāne bahi sunakhānaṃ okāso natthi, antorājanivesane koleyyakasunakhānameva taṃ kammaṃ bhavissati. Idāni pana corānaṃ kiñci bhayaṃ natthi, acorā maraṇaṃ labhanti, yannūnāhaṃ core rañño dassetvā ñātisaṃghassa jīvitadānaṃ dadeyyan”ti. So ñātake samassāsetvā “tumhe mā bhāyittha, ahaṃ vo abhayaṃ āharissāmi, yāva rājānaṃ passāmi, tāva idheva hothā”ti pāramiyo āvajjetvā mettābhāvanaṃ purecārikaṃ katvā “mayhaṃ upari leḍḍum vā muggaraṃ vā mā koci khipitum ussahī”ti adhiṭṭhāya ekakova antonagaraṃ pāvīsi. Atha naṃ disvā ekasattopi kujjhitvā olokento nāma nāhosi. Rājāpi sunakhavadhaṃ āṇāpetvā sayam vinicchaye nisinna hoti. Bodhisatto tattheva gantvā pakkhanditvā rañño āsanassa heṭṭhā pāvīsi. Atha naṃ rājapurisā nīharitum āradhā, rājā pana vāresi.

So thokaṃ vissamitvā¹ heṭṭhāsanaṃ nikkhamitvā rājānaṃ vanditvā “deva tumhe kukkure mārāpethā”ti pucchi. Āma

---

1. Samassasitvā (Sī)

mārāpemahanti. Ko nesaṃ aparādho narindāti. Rathassa me parivāracammañca naddhiñca khādimsūti. Ye khādimsu, te jānāthāti. Na jānāmāti. “Ime nāma cammakhādakacorā”ti tathato ajānitvā diṭṭhadiṭṭhaṭṭhāneyeva mārāpanaṃ na yuttaṃ devāti. Rathacamma kukkurehi khādittā “diṭṭhadiṭṭhe sabbeva mārethā”ti sunakhavadham āṇāpesinti. Kim pana vo manussā sabbeva kukkure mārenti, udāhu maraṇaṃ alabhantāpi atthīti. Atthi, amhākaṃ ghare koleyyakā maraṇaṃ na labhantīti. Mahārāja idāneva tumhe “rathacamma kukkurehi khādittā ‘diṭṭhadiṭṭhe sabbeva mārethā’ti sunakhavadham āṇāpesin”ti avocuttha, idāni pana “amhākaṃ ghare koleyyakā maraṇaṃ na labhantī”ti vadetha. Nanu evaṃ sante tumhe chandādivasena agatigamaṇaṃ gacchatha, agatigamaṇaṇca nāma na yuttaṃ, na ca rājadhammo, raññā nāma kāraṇagavesakena¹ tulāsadisena bhavituṃ vaṭṭati, idāni ca koleyyakā maraṇaṃ na labhanti, dubbalasunakhāva labhanti, evaṃ sante nāyaṃ sabbasunakhaghaccā, dubbalaghātikā nāmesāti. Evañca pana vatvā mahāsatto madhurassaraṃ nicchāretvā “mahārāja yaṃ tumhe karotha, nāyaṃ dhammo”ti rañño dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

22. “Ye kukkurā rājakulamhi vaddhā,
Koleyyakā vaṇṇabalūpapannā.
Te’me na vajjhā maya’masma vajjhā,
Nāyaṃ saghaccā dubbalaghātikā’yan”ti.

Tattha **ye kukkurā**ti ye sunakhā. Yathā hi dhāruṇhopi² passāvo “pūtimuttan”ti, tadahujātapi siṅgālo “jarasiṅgālo”ti, komalāpi galocilatā “pūtilatā”ti, suvaṇṇavaṇṇopi kāyo “pūtikāyo”ti vuccati, evamevaṃ vassatikopi sunakho “kukkuro”ti vuccati. Tasmā mahallakā kāyabalūpapannāpi³ te “kukkurā”tveva vuttā. **Vaddhāti** vaḍḍhitā. **Koleyyakāti** rājakule jātā sambhūtā saṃvaḍḍhā. **Vaṇṇabalūpapannāti** sarīravaṇṇena ceva kāyabalena ca sampannā. **Te’me na vajjhāti** te ime sassāmikā sārakkhā na vajjhā. **Maya’masma vajjhāti** assāmikā anārakkhā mayam vajjhā nāma jātā. **Nāyaṃ saghaccāti** evaṃ sante ayaṃ avisesena saghaccā nāma na hoti.

1. Kāraṇākāraṇagavesakena (Syā) 2. Taruṇopi (Ka) 3. Kāyūpapannāpi (Sī, I, Ka)

Dubbalaghātikā’yanti ayaṃ pana dubbalānaṃyeva ghātanato dubbalaghātikā nāma hoti. Rājūhi nāma corā niggaṇhitabbā, no acorā. Idha pana corānaṃ kiñci bhayaṃ natthi, acorā maraṇaṃ labhanti. Aho imasmiṃ loke ayuttaṃ vattati, aho adhammo vattatīti.

Rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā āha “jānāsi tvaṃ paṇḍita asukehi nāma rathacammaṃ khāditaṃ”ti. Āma jānāmīti. Khehi khāditaṃ. Tumhākaṃ gehe vasanahehi koleyyakasunakhehīti. Kathaṃ tehi khāditaḥavo jānitaḥboti. Ahaṃ tehi khāditaḥavaṃ dassessāmīti. Dassehi paṇḍitāti. Tumhākaṃ ghare koleyyakasunakhe āharāpetvā thokaṃ takkañca dabbatiṇāni ca āharāpethāti. Rājā tathā akāsi. Atha naṃ mahāsatto “imāni tiṇāni takkena maddāpetvā ete sunakhe pāyethā”ti āha. Rājā tathā katvā pāyāpesi, pītā pītā sunakhā saddhiṃ cammehi vamiṃsu. Rājā “Sabbaññubuddhassa byākaraṇaṃ viyā”ti tuṭṭho bodhisattassa setacchattena pūjaṃ akāsi. Bodhisatto “dhammaṃ cara mahārāja, mātāpitūsu khattiyā”ti-ādīhi¹ tesakuṇajātake āgatāhi dasahi dhammacariyagāthāhi rañño dhammaṃ desetvā “mahārāja ito paṭṭhāya appamatto hoti”ti rājānaṃ pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpetvā setacchattaṃ rañño va paṭi-adāsi.

Rājā mahāsattassa dhammakathaṃ sutvā sabbasattānaṃ abhayaṃ datvā bodhisattaṃ ādiṃ katvā sabbasunakhānaṃ attano bhojanasadisameva niccabhattaṃ paṭṭhapetvā bodhisattassa ovāde ṭhito yāvatāyukaṃ dānādīni puññāni katvā kālaṃ katvā devaloke uppajji. Kukkurovādo dasa vassasahassāni² pavatti. Bodhisattopi yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato.

Sattā “na bhikkhave Tathāgato idāneva nātakānaṃ atthaṃ carati, pubbepi cariyevā”ti imaṃ dhammaḥesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaḥaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando aho si, avasesā parisā Buddhaparisa, kukkurapaṇḍito pana ahameva aho sin”ti.

Kukkurajātakavaṇṇanā dutiyā.

1. Khu 6. 4 piṭṭhe.

2. Dvādasa vassasahassāni (Ka)

3. Bhojājānīyajātakavaṇṇanā (23)

Api passena semānoti idam Sathā Jetavane viharanto ekaṃ ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabba katesi. Tasmim hi samaye Sathā taṃ bhikkhuṃ āmantetvā “bhikkhu pubbe paṇḍitā anāyatanepi vīriyaṃ akamsu, pahāraṃ laddhāpi neva ossajimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bhojājānīyasindhavakule nibbatta sabbālaṅkārasampanno Bārāṇasirañño maṅgalasso ahosi. So satasahassagghanikāya suvaṇṇapātiyaṃyeva nānaggarasasampannaṃ tivassikagandhasālibhojanaṃ bhuñjati, cātujjātikagandhūpalittāyameva bhūmiyaṃ tiṭṭhati, taṃ ṭhānaṃ rattakambalasaṇiparikkhittaṃ upari suvaṇṇatārakakhacitacelavitānaṃ¹ samosaritagandhadāmamālādāmaṃ avijahitagandhatelapadīpaṃ hoti. Bārāṇasirajjaṃ pana apatthentā rājāno nāma natthi. Ekaṃ samayaṃ satta rājāno Bārāṇasiṃ parikkhipitvā “amhākaṃ rajjaṃ vā detu, yuddhaṃ vā”ti Bārāṇasirañño paṇṇaṃ pesesuṃ. Rājā amacce sannipātetvā taṃ pavattim ācikkhitvā “idāni kiṃ karoma tātā”ti pucchi. Deva tumhehi tāva āditova yuddhāya na gantabbaṃ, asukaṃ nāma assārohaṃ pesetvā yuddhaṃ kāretha, tasmim asakkonte pacchā jānissāmāti. Rājā taṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi tāta sattahi rājūhi saddhim yuddhaṃ kātun”ti āha. Deva sace bhojājānīyasindhavaṃ labhāmi, tiṭṭhantu satta rājāno, sakalajambudīpe rājūhipi saddhim yujjhituṃ sakkhissāmāti. Tāta bhojājānīyasindhavo vā hotu añño vā, yaṃ icchasi, taṃ gahetvā yuddhaṃ karohīti.

So “sādhu devā”ti rājānaṃ vanditvā pāsādā oruyha bhojājānīyasindhavaṃ āharāpetvā suvammitaṃ katvā attanāpi sabbasannāhasannaddho khaggaṃ bandhitvā sindhavapiṭṭhivaragato nagarā nikkhamma vijjulātā viya caramāno paṭhamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā ekaṃ rājānaṃ jīvaggāhameva gahetvā āgantvā nagare balassa niyyādetvā puna gantvā dutiyaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā tathā tatiyanti evaṃ pañca rājāno jīvaggāhaṃ gahetvā chaṭṭhaṃ

---

1. Suvaṇṇatārakavicittaṃ celavitānaṃ (Ka)

balakoṭṭhakaṃ bhinditvā chaṭṭhassa rañño gahitakāle bhojājānīyo pahāraṃ labhati, lohitaṃ paggharati, vedanā balavatiyo vattanti. Assāroho tassa pahaṭabhāvaṃ ñatvā bhojājānīyasindhavaṃ rājadvāre nipajjāpetvā sannāhaṃ sithilaṃ katvā aññaṃ assaṃ sannayhituṃ āraddho. Bodhisatto mahāphāsukapassena nipannova akkhīni ummīletvā assārohaṃ disvā “ayaṃ aññaṃ assaṃ sannayhati, ayañca asso sattamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā sattamaṃ rājānaṃ gaṇhituṃ na sakkhissati, mayā katakammañca nassissati, appaṭisamo assārohopi nassissati, rājāpi parahatthaṃ gamissati, ṭhapetvā maṃ añño asso sattamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā sattamaṃ rājānaṃ gahetuṃ samattho nāma natthi”ti nipannakova assārohaṃ pakkosāpetvā “samma assārohaṃ sattamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā sattamaṃ rājānaṃ gahetuṃ samattho ṭhapetvā maṃ añño asso nāma natthi, nāhaṃ mayā katakammaṃ nāsessāmi, mamaññeva uṭṭhāpetvā sannayhāhī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

23. “Api passena semāno, sallebhi sallalīkato.

Seyyova vaḷavā bhojjho¹, yuñja maññeva sārathī”ti.

Tattha **api passena semānoti** ekena passena sayamānakopi. **Sallebhi sallalīkatoti** sallehi viddhopi samāno. **Seyyova vaḷavā bhojjhoti vaḷavāti** sindhavakulesu ajāto khaluṅkasso. **Bhojjhoti** bhojājānīyasindhavo. Iti etasmā vaḷavā sallehi viddhopi bhojājānīyasindhavova seyyo varo uttamo. **Yuñja maññeva sārathī**ti yasmā evaṃ gatopi ahameva seyyo, tasmā mamaññeva yojehi, maṃ vammehīti vadati.

Assāroho bodhisattaṃ uṭṭhāpetvā vaṇaṃ bandhitvā susannaddhaṃ sannayhitvā tassa piṭṭhiyaṃ nisīditvā sattamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā sattamaṃ rājānaṃ jīvaggāhaṃ gahetvā rājabalassa niyyādesi, bodhisattampi rājadvāraṃ ānayimsu. Rājā tassa dassanattāya nikkhami. Mahāsatto rājānaṃ āha “mahārāja satta rājāno mā ghātayittha, sapathaṃ kāretvā vissajjetha, mayhañca assārohassa ca dātabbaṃ yasaṃ assārohasseva

1. Bhojjo (Sī), gojo (Ka)

detha, satta rājāno gahetvā dinnayodham nāma nāsetum na vaṭṭati. Tumhepi dānam detha, sīlam rakkhatha, dhammena samena rajjam kārethā”ti. Evam bodhisattena rañño ovāde dinne bodhisattassa sannāham mocayimsu, so sannāhe muttamatteyeva¹ nirujjhi. Rājā tassa sarīrakiccaṃ kāretvā assārohassa mahantaṃ yasaṃ datvā satta rājāno puna attano adubbhāya sapaṭham kāretvā sakasakaṭṭhānāni pesetvā dhammena samena rajjam kāretvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Satthā “evam bhikkhu pubbe paṇḍitā anāyatanepi vīriyaṃ akaṃsu, evarūpaṃ pahāraṃ laddhāpi na ossajimsu, tvaṃ pana evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā kasmā vīriyaṃ ossajasi”ti vatvā cattāri saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ossaṭṭhavīriyo bhikkhu arahattaphale patiṭṭhāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhim ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, assāroho Sāriputto, bhojājānīyasindhavo pana ahameva ahosin”ti.

Bhojājānīyajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Ājaññajātakavaṇṇanā (24)

Yadā yadāti idampi Satthā Jetavane viharanto ossaṭṭhavīriyameva bhikkhum ārabba kathesi. Tam pana bhikkhum Satthā āmantetvā “bhikkhu pubbe paṇḍitā anāyatanepi laddhappahārāpi hutvā vīriyaṃ akaṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjam kārente purimanayeneva satta rājāno nagaraṃ parivārayimsu. Atheko rathikayodho dve bhātikasindhavo rathe yojetvā nagarā nikkhamma cha balakoṭṭhake bhinditvā cha rājāno aggahesi. Tasmim khaṇe jeṭṭhaka-asso pahāraṃ labhi. Rathiko ratham pesento² rājadvāraṃ āgantvā jeṭṭhabhātikaṃ rathā mocetvā sannāham sithilaṃ katvā ekeneva passena

1. Muñcante muñcāteyeva (Sī), muñcāteyeva (Ka)

2. Ratham yojetvā pājento (Sī)

nipajjāpetvā aññaṃ assaṃ sannayhituṃ āraddho, bodhisatto taṃ disvā purimanayeneva cintetvā rathikaṃ pakkosāpetvā nipannakova imaṃ gāthamāha—

24. “Yadā yadā yattha yadā, yattha yattha yadā yadā.
Ājañño kurute vegam, hāyanti tattha vāḷavā”ti.

Tattha **yadā yadāti** pubbaṇhādīsu yasmiṃ yasmiṃ kāle. **Yatthāti** yasmiṃ ṭhāne magge vā saṅgāmasīse vā. **Yadāti** yasmiṃ khaṇe. **Yattha yatthāti** sattannaṃ balakoṭṭhakānaṃ vasena bahūsu yuddhamaṇḍalesu. **Yadā yadāti** yasmiṃ yasmiṃ kāle pahāraṃ laddhakāle vā aladdhakāle vā. **Ājañño kurute veganti** sārathissa cittarucitaṃ kāraṇaṃ ājānanaśabhāvo ājañño varasindhavo vegam karoti vāyamati vīriyaṃ ārabhati. **Hāyanti tattha vāḷavāti** tasmiṃ vege kariyamāne itare vaḷavasāṅkhātā khaḷuṅkassā hāyanti parihāyanti, tasmā imasmiṃ rathe maṃyeva yojehīti āha.

Sārathi bodhisattaṃ utṭhāpetvā rathe yojetvā sattamaṃ balakoṭṭhakaṃ bhinditvā sattamaṃ rājānaṃ ādāya rathaṃ pesento¹ rājadvāraṃ āgantvā sindhavaṃ mocesi, bodhisatto ekena passena nipanno purimanayeneva rañño ovādaṃ datvā nirujjhi. Rājā tassa sarīrakiccaṃ kāretvā sārathissa sammānaṃ katvā dhammena rajjaṃ kāretvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so bhikkhu arahatte patiṭṭhāsi. Satthā jātakaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānandatthero ahosi, asso Sammāsambuddho”ti.

Ājaññajātakavaṇṇanā catutthā.

---

1. Pājento (Sī, Syā)

5. Titthajātakavaṇṇanā (25)

Aññamaññehi titthehīti idam Satthā Jetavane viharanto

Dhammasenāpatissa saddhivihārikam ekaṃ suvaṇṇakārapubbakam¹ bhikkhum ārabba kathesi. Āsayānusayaññaṃ hi Buddhānamyeva hoti, na aññesaṃ. Tasmā Dhammasenāpati attano āsayānusayaññaṃ natthitāya saddhivihārikassa āsayānusayaṃ ajānanto asubhakammaṭṭhānameva kathesi, tassa taṃ na sappāyamahosi. Kasmā? So kira paṭipāṭiyā pañca jātisatāni suvaṇṇakārageheya paṭisandhim gaṇhi, athassa dīgharattaṃ parisuddhasuvaṇṇadassanavasena paricitattā asubham na sappāyamahosi. So tattha nimittamattampi uppādetum asakkonto cattāro māse khepesi.

Dhammasenāpati attano saddhivihārikassa arahattaṃ dātum asakkonto “addhā ayam Buddhaveneyyo bhavissati, Tathāgatassa santikam nessāmi”ti cintetvā pātova taṃ ādāya Satthu santikam agamāsi. Satthā “kiṃ nu kho Sāriputta ekaṃ bhikkhum ādāya āgatosi”ti pucchi. Aham bhante imassa kammaṭṭhānam adāsīm, ayam pana catūhi māsehi nimittamattampi na uppādesi, svāham “Buddhaveneyyo eso bhavissati”ti cintetvā tumhākam santikam ādāya āgototi. Sāriputta kataram pana te kammaṭṭhānam saddhivihārikassa dinnanti. Asubhakammaṭṭhānam Bhagavāti. Sāriputta natthi tava santāne āsayānusayaññaṃ, gaccha tvaṃ, sāyanhasamaye āgantvā tava saddhivihārikam ādāya gaccheyyāsīti. Evaṃ satthā theram uyyojetvā tassa bhikkhussa manāpam cīvaraṅca nivāsanaṅca dāpetvā taṃ ādāya gāmam piṇḍāya pavisitvā paṇītam khādanīyabhojanīyam dāpetvā mahābhikkhusaṅghaparivāro puna vihāram āgantvā gandhakuṭiyam divasabhāgam khepetvā sāyanhasamaye taṃ bhikkhum gahetvā vihāracārikam caramāno ambavane ekaṃ pokkharāṇim māpetvā tattha mahantaṃ paduminigaccham, tatrāpi ca mahantaṃ ekaṃ padumapuppham māpetvā “bhikkhu imam puppham olokento nisīdā”ti nisīdāpetvā gandhakuṭim pāvisi.

So bhikkhu taṃ puppham oloketi. Bhagavā taṃ puppham jaram pāpesi, taṃ tassa passantasseva jaram patvā vivaṇṇam ahosi. Athassa pariyaṇṭato

---

1. Suvaṇṇakāraputtaṃ (Sī), suvaṇṇakāraputtakam (Ka)

paṭṭhāya pattāni patantāni muhuttena sabbāni patimsu. Tato kiṅjakkaṃ pati, kaṇṇikāva avasissi. So bhikkhu taṃ passanto cintesi “idaṃ padumapupphaṃ idāneva abhirūpaṃ ahosi dassanīyaṃ, athassa vaṇṇo pariṇato, pattāni ca kiṅjakkaṃca patitaṃ, kaṇṇikāmatameva avasiṭṭhaṃ, evarūpassa nāma padumassa jarā pattā, mayhaṃ sarīrassa kiṃ na pāpuṇissati, sabbe saṅkhārā aniccā”ti vipassanaṃ paṭṭhapesi. Satthā “tassa cittaṃ vipassanaṃ āruḷhaṃ”ti ñatvā gandhakuṭiyāṃ nisinnova obhāsaṃ pharivā imaṃ gāthamāha—

“Ucchinda sinehamattano, kumudaṃ sārādikaṃva pāṇinā.
Santimaggameva brūhaya, nibbānaṃ Sugatena desitan”ti¹.

So bhikkhu gāthāpariyosāne arahattaṃ patvā “mutto vatamhi sabbabhavehī”ti cintetvā—

“So vutthavāso paripuṇṇamānaso,
Khīṇāsavo antimadehadhārī.
Visuddhasīlo susamāhitindriyo,
Cando yathā Rāhumukhā pamutto.
Samotataṃ² mohamahandhakāraṃ,
Vinodayiṃ sabbamalaṃ asesāṃ.
Ālokapajjotakaro³ pabhaṅkaro,
Sahassaraṃsī viya bhāṇumā nabhe”ti—

ādīhi gāthāhi udānaṃ udānesi. Udānetvā ca pana gantvā Bhagavantaṃ vandi, theropi āgantvā Satthāraṃ vanditvā attano saddhivihārikaṃ gahetvā agamāsi. Ayaṃ pavatti bhikkhūnaṃ antare pākaṭā jātā. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ Dasabalassa guṇe vaṇṇayamānā nisīdiṃsu “āvuso Sāriputtatthero āsayānusayañāṇassa abhāvena attano saddhivihārikassa āsayāṃ na jānāti, Satthā pana ñatvā ekadivaseneva tassa saha paṭisambhidāhi arahattaṃ adāsi, aho Buddhā nāma mahānubhāvā”ti.

1. Khu 1. 54 piṭṭhe Dhammapade.

2. Samokataṃ (Syā), sammāhataṃ (Ka)

3. Ālokamujjotakaro (Sī, Syā)

Satthā āgantvā paññattāsane nisīditvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. Na Bhagavā aññāya kathāya, tumhākaññeva pana Dhammasenāpatino saddhivihārikassa āsayānusayañāṇakathāyāti. Satthā “na bhikkhave etaṃ acchariyaṃ, svāhaṃ etarahi Buddho hutvā tassa āsayāṃ jānāmi, pubbepāhaṃ tassa āsayāṃ jānāmiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaddatto rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto taṃ rājānaṃ atthe ca dhamme ca anusāsati, tadā rañño maṅgala-assanānatitthe aññataraṃ vaḷavaṃ khaḷuṅkassaṃ nhāpesuṃ. Maṅgalasso vaḷavena nhānatitthaṃ otāriyamāno jigucchitvā otarituṃ na icchi. Assagopako gantvā rañño ārocesi “deva maṅgalasso titthaṃ otarituṃ na icchatī”ti. Rājā bodhisattaṃ pesesi “gaccha paṇḍita, jānāhi kena kāraṇena asso titthaṃ otāriyamāno na otarati”ti. Bodhisatto “sādhu devā”ti nadītīraṃ gantvā assaṃ oloketvā nirogabhāvamassa ñatvā “kena nu kho kāraṇena ayaṃ imaṃ titthaṃ na otarati”ti upadhārento “paḥmataraṃ ettha añño nhāpito bhavissati, tenesa jigucchamāno titthaṃ na otarati maññe”ti cintetvā assagopake pucchi “ambho imasmiṃ titthe kaṃ paḥamaṃ nhāpayitthā”ti. Aññataraṃ vaḷavassaṃ sāmīti.

Bodhisatto “esa attano sindhavatāya¹ jigucchanto ettha nhāyituṃ na icchatī, imaṃ aññatitthe nhāpetuṃ vaḷḷatī”ti tassa āsayāṃ ñatvā “bho assagopaka sappimadhuphāṇitādibhisankhatapāyāsampi tāva punappunaṃ bhuñjantassa titti hoti, ayaṃ asso bahū vāre idha titthe nhāto, aññampi tāva naṃ titthaṃ otāretvā nhāpetha ca pāyetha cā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

25. “Aññamaññehi titthehi, assaṃ pāyehi sārathi.

Accāsanassa puriso, pāyāsassapi tappatī”ti.

Tattha aññamaññehīti aññehi aññehi. Pāyehīti desanāsīsametaṃ, nhāpehi ca pāyehi cāti attho. Accāsanassāti karaṇatthe

---

1. Siṅgāratāya (Sī, Syā, I)

sāmivacanāṃ, ati-asanena atibhuttanāti attho. **Pāyāsassapi tappatīti** sappi-
āḍīhi abhisāṅkhatena madhurapāyāsena tappati titto hoti, dhāto suhito na
puna bhuñjitukāmatāṃ āpajjati. Tasmā ayampi asso imasmiṃ titthe
nibaddhaṃ nhānena pariyattim āpanno bhavissati, aññattha naṃ nhāpethāti.

Te tassa vacanāṃ sutvā assaṃ aññatitthaṃ otāretvā pāyimsu ceva
nhāpayimsu ca. Bodhisatto assassa pānīyaṃ pivitvā nhānakāle rañño
santikāṃ agamāsi. Rājā “kiṃ tāta asso nhāto ca pīto cā”ti pucchi. Āma
devāti. Paṭhamāṃ kiṃ kāraṇā na icchatīti. “Iminā nāma kāraṇenā”ti sabbaṃ
ācikkhi. Rājā “evarūpassa tiracchānassāpi nāma āsayāṃ jānāti, aho
paṇḍito”ti bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ datvā jīvitapariyosāne
yathākammaṃ gato. Bodhisattopi yathākammameva gato.

Satthā “na bhikkhave ahaṃ etassa idāneva āsayāṃ jānāmi, pubbepi
jānāmiyevā”ti imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā anusandhim ghaṭetvā
jātakāṃ samodhānesi “tadā maṅgala-asso ayaṃ bhikkhu ahosi, rājā Ānando,
paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Titthajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Mahiḷāmukhajātakavaṇṇanā (26)

Purāṇacorāna vaco nisammāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto
Devadattaṃ ārabha kathesi. Devadatto Ajātasattukumāraṃ pasādetvā
lābhasakkāraṃ nipphādesi. Ajātasattukumāro Devadattassa gayāsīse
vihāraṃ kāretvā nānaggarasehi tivassikagandhasālibhojanassa divase divase
pañca thālipākasatāni abhihari. Lābhasakkāraṃ nissāya Devadattassa
parivāro mahanto jāto, Devadatto parivārena saddhim vihareyeva hoti. Tena
samayena Rājagahavāsikā dve sahāyā. Tesu eko Satthu santike pabbajito,
eko Devadattassa. Te aññamaññaṃ tasmim tasmim ṭhānepi passanti,
vihāraṃ gantvāpi passantiyeva.

Athekadivasam Devadattassa nissitako itaram āha “āvuso kim tvam devasikam sedehi muccamānehi piṇḍāya carasi, Devadatto gayāsīsavihāre nisīditvāva nānaggarasehi subhojanam bhuñjati, evarūpo upāyo natthi, kim tvam dukkham anubhosi, kim te pātova gayāsīsam āgantvā sa-uttaribhaṅgam yāguṃ pivitvā aṭṭhārasavidham khajjakam khāditvā nānaggarasehi subhojanam bhuñjitum na vaṭṭatī”ti. So punappunam vuccamāno gantukāmo hutvā tato paṭṭhāya gayāsīsam gantvā bhuñjitvā kālasseva Veḷuvanam āgacchati. So sabbakālam paṭicchadetum nāsakkhi, “Gayāsīsam gantvā Devadattassa paṭṭhapitam bhattam bhuñjatī”ti na cirasseva pākaḷo jāto. Atha nam sahāyā pucchimsu “saccam kira tvam āvuso Devadattassa paṭṭhapitam bhattam bhuñjasi”ti. Ko evamāhāti. Asuko ca asuko cāti. Saccam aham āvuso gayāsīsam gantvā bhuñjāmi, na pana me Devadatto bhattam deti, aññe manussā dentīti. “Āvuso Devadatto Buddhānam paṭikaṇṭako dussīlo ajātasattum pasādetvā adhammena attano lābhasakkāram uppādesi, tvam evarūpe niyyānike Buddhasāsane pabbajitvā Devadattassa adhammena uppannam bhojanam bhuñjasi, ehi tam Satthu santikam nessāmā”ti tam bhikkhum ādāya dhammasabham āgamimsu.

Satthā disvāva “kim bhikkhave etam bhikkhum anicchantaññeva ādāya āgatatthā”ti. Āma bhante, ayam bhikkhu tumhākam santike pabbajitvā Devadattassa adhammena uppannam bhojanam bhuñjatīti. Saccam kira tvam bhikkhu Devadattassa adhammena uppannam bhojanam bhuñjasīti. Na bhante Devadatto mayham deti, aññe manussā denti, tamaham bhuñjāmīti. Satthā “mā bhikkhu ettha parihāram kari, Devadatto anācāro dussīlo, katham hi nāma tvam idha pabbajitvā mama sāsanam bhajantoyeva Devadattassa bhattam bhuñjasi, niccakālampi bhajanasīlakova tvam diṭṭhadiṭṭheyeva¹ bhajasi”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto tassa amacco ahosi. Tadā rañño Mahiḷāmukho nāma maṅgalahatthī ahosi sīlavā ācārasampanno, na kañci viheṭheti. Athekadivasam tassa sālāya samīpe rattibhāgasamanantare corā āgantvā tassa

---

1. Diṭṭhe diṭṭheyeva (I)

avidūre nisinnā coramantaṃ mantayimsu “evaṃ ummaṅgo¹ bhinditabbo, evaṃ sandhicchedakammaṃ kattabbaṃ, ummaṅgañca sandhicchedañca maggasadisāṃ titthasadisāṃ nijjaṭaṃ niggumbaṃ katvā bhaṇḍaṃ haritumaṃ vaṭṭati, harantena māretvāva haritabbaṃ, evaṃ uṭṭhātuṃ samattho nāma na bhavissati, corena ca nāma sīlacārayuttana na bhavitabbaṃ, kakkhaḷena pharusena sāhasikena bhavitabbaṃ”ti. Evaṃ mantetvā aññamaññaṃ uggaṇhāpetvā agamaṃsu. Eteneva upāyena punadivasepi punadivasepīti bahū divase tattha āgantvā mantayimsu. So tesāṃ vacanaṃ sutvā “te maṃ sikkhāpentī”ti saññāya “idāni mayā kakkhaḷena pharusena sāhasikena bhavitabbaṃ”ti tathārūpova ahoṣi. Pātova āgataṃ hatthigopakaṃ soṇḍāya gahetvā bhūmiyaṃ pothetvā māresi. Aparampi tathā aparampi tathāti āgatāgataṃ māretiyeva.

“Maḥiḷāmukho ummattako jāto diṭṭhadiṭṭhe māretī”ti rañño ārocayimsu. Rājā bodhisattaṃ paṇiṇi “gaccha paṇḍita, jānāhi kena kāraṇena so duṭṭho jāto”ti. Bodhisatto gantvā tassa sarīre arogabhāvaṃ ṇatvā “kena nu kho kāraṇena esa duṭṭho jāto”ti upadhārento “addhā avidūre kesañci vacanaṃ sutvā ‘maṃ ete sikkhāpentī’ti saññāya duṭṭho jāto”ti sannitṭhānaṃ katvā hatthigopake pucchi “atthi nu kho hatthisālāya samīpe rattibhāge kehici kiñci kathitapubbaṃ”ti. Āma sāmi, corā āgantvā kathayimsūti. Bodhisatto gantvā rañño ārocesi “deva añño hatthissa sarīre vikāro natthi, corānaṃ kathaṃ sutvā duṭṭho jāto”ti. Idāni kiṃ kātuṃ vaṭṭatīti. Sīlavante samaṇabrāhmaṇe hatthisālāyaṃ nisīdāpetvā sīlacārakathaṃ kathāpetumaṃ vaṭṭatīti. Evaṃ kārehi tātāti.

Bodhisatto gantvā sīlavante samaṇabrāhmaṇe hatthisālāyaṃ nisīdāpetvā “sīlakathaṃ kathetha bhante”ti āha. Te hatthissa avidūre nisinnā “na koci parāmasitabbo na māretabbo, sīlacārasampanna khantimettānuddayayuttana bhavitumaṃ vaṭṭatī”ti sīlakathaṃ kathayimsu. So taṃ sutvā “maṃ ime sikkhāpenti, ito dāni paṭṭhāya sīlavantena bhavitabbaṃ”ti sīlavā ahoṣi. Rājā bodhisattaṃ pucchi “kiṃ tāta sīlavā

jāto”ti. Bodhisatto “āma devā”ti “evarūpo duṭṭhahatthī paṇḍite nissāya porāṇakadhammeveva patiṭṭhito”ti vatvā imañ gāthamāha—

26. “Purāṇacorāna vaco nisamma,
 Maḥiḷāmukho¹ pothayamanvacārī².
 Susaṅṅatānaṃ hi vaco nisamma,
 Gajuttamo sabbagūṇesu aṭṭhā”ti.

Tattha **purāṇacorānanti** porāṇacorānaṃ. **Nisammāti** sutvā, paṭhamaṃ corānaṃ vacanaṃ sutvāti attho. **Maḥiḷāmukhoti** hatthinimukhena sadisamukho. Yathā³ maḥiḷā purato olokiyamānā sobhati, na pacchato, tathā sopi purato olokiyamāno sobhati. Tasmā “Maḥiḷāmukho”tissa nāmaṃ akaṃsu. **Pothayamanvacārīti** pothayanto mārento anucārī⁴. Ayameva vā pāṭho. **Susaṅṅatānanti** suṭṭhu saṅṅatānaṃ sīlavantānaṃ. **Gajuttamoti** uttamagajo maṅgalahatthī. **Sabbagūṇesu aṭṭhāti** sabbesu porāṇagūṇesu patiṭṭhito. Rājā “tiracchānagatassāpi āsayam jānāti”ti bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ adāsi. So yāvatāyukaṃ ṭhatvā saddhiṃ bodhisattena yathākammaṃ gato.

Satthā “pubbepi tvaṃ bhikkhu diṭṭhadiṭṭheveva bhaji, corānaṃ vacanaṃ sutvā core bhaji, dhammikānaṃ vacanaṃ sutvā dhammike bhaji”ti imañ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭṭetvā jātakam samodhānesi “tadā Maḥiḷāmukho vipakkhasevakabhikkhu ahosi, rājā Ānando, amacco pana ahameva ahosin”ti.

Maḥiḷāmukhajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

1. Maḥiḷāmukho (Sī, I)

2. Pothayamānucārī (Sī, Syā, I)

3. Yathā vā (Sī), athavā yathā (Syā)

4. Anvacārī (Sī, Syā, I)

7. Abhiṇḥajātakavaṇṇanā (27)

Nālarū kabaḷharū padātaveti idam Sathā Jetavane viharanto ekam upāsakañca mahallakattherañca ārabba kathesi. Sāvatthiyam kira dve saḥāyakā. Tesu eko pabbajitvā devasikam itarassa gharam gacchati. So tassa bhikkham datvā sayampi bhuñjitvā teneva saddhim viharam gantvā yāva sūriyatthaṅgamanā ālāpasallāpena nisīditvā nagaram pavisati, itaropi nam yāva nagaradvārā anugantvā nivattati. So tesam vissāso bhikkhūnam antare pākaṭo jāto. Athekadivasam bhikkhū tesam vissāsakatham kathentā dhammasabhāyam nisīdimsu. Sathā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi, te “imāya nāma bhante”ti kathayimsu. Sathā “na bhikkhave idāneva ime vissāsikā, pubbepi vissāsikāyeva ahesun”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto tassa amacco ahosi. Tadā eko kukkuro maṅgalaḥatthisālam gantvā maṅgalaḥatthissa bhuñjanaṭṭhāne patitāni bhattasitthāni khādati. So teneva bhojanena samvaddhamāno maṅgalaḥatthissa vissāsiko jāto hatthisseva santike bhuñjati, ubhopi vinā vattitum na sakkonti. So hatthī nam soṇḍāya gahetvā aparāparam karonto kīḷati, ukkhipitvā kumbhe patiṭṭhāpeti. Athekadivasam eko gāmikamanusso hatthigopakassa mūlam datvā tam kukkuraṃ ādāya attano gāmaṃ agamāsi. Tato paṭṭhāya so hatthī kukkuraṃ apassanto neva khādati na pivati na nhāyati. Tamattham rañño ārocesum. Rājā bodhisattam paḥiṇi “gaccha paṇḍita, jānāhi kim kāraṇā hatthī evam karotī”ti.

Bodhisatto hatthisālam gantvā hatthissa dummanabhāvam ñatvā “imassa sarīre rogo na paññāyati, kenaci panassa saddhim mittasanthavena bhavitabbam, tam apassanto esa maññe sokābhibhūto”ti hatthigopake pucchi “atthi nu kho imassa kenaci saddhim vissāso”ti. Āma atthi sāmī ekena sunakhena saddhim balavā mettīti. Kham so etarahīti. Ekena manussena nītoti. Jānātha panassa nivāsanaṭṭhānanti. Na jānāma sāmīti. Bodhisatto rañño santikam gantvā “natthi deva hatthissa koci

ābādho, ekena panassa sunakhena saddhiṃ balavavissāso, taṃ apassanto na bhuñjati maññe”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

27. “Nālaṃ kabaḷaṃ padātave,
Na ca piṇḍaṃ na kuse na ghaṃsitaṃ.
Maññāmi abhiñhadassanā,
Nāgo snehamakāsi kukkure”ti.

Tattha **nālaṃ** na samattho. **Kabaḷaṃ** bhojanakāle paṭhamameva dinnāṃ kaṭukakabaḷaṃ. **Padātave**ti pa-ādātave¹, sandhivasena ākārалоpо veditabbo, gahetunti attho. **Na ca piṇḍanti** vaḍḍhetvā dīyamānaṃ bhattapiṇḍampi nālaṃ gahetuṃ. **Na kuseti** khādanatthāya dinnāni tiṇānipi nālaṃ gahetuṃ. **Na ghaṃsitaṃ**ti nhāpiyamāno sarīrampi ghaṃsitaṃ nālaṃ. Evaṃ yaṃ yaṃ so hatthī kātuṃ na samattho, taṃ taṃ sabbaṃ rañño ārocetvā tassa asamatthabhāve attanā sallakkhitakāraṇaṃ ārocento “**maññāmi**”ti-ādimāha.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā “idāni kiṃ kātappaṃ paṇḍitā”ti pucchi. “Amhākaṃ kira maṅgalaḥatthissa sahāyaṃ sunakhaṃ eko manusso gahetvā gato, yassa ghare taṃ sunakhaṃ passanti, tassa ayaṃ nāma daṇḍo”ti bheriṃ carāpetha devāti. Rājā tathā kāresi. Taṃ pavattiṃ sutvā so puriso sunakhaṃ vissajjesi, sunakho vegenāgantvā hatthissa santikameva agamāsi. Hatthī taṃ soṇḍāya gahetvā kumbhe ṭhapetvā roditvā paridevitvā kumbhā otāretvā tena bhutte pacchā attanāpi bhuñji. “Tiracchānagatassa āsayāṃ jānātī”ti rājā bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ adāsi.

Satthā “na bhikkhave ime idāneva vissāsikā, pubbepi vissāsikāyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā catusaccakathāya vinivaṭṭetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi. Idaṃ catusaccakathāya vinivaṭṭanaṃ nāma sabbajātakesupi atthiyeva. Mayaṃ pana yatthassa ānisaṃso

---

1. Pādātave (Sī, Syā)

paññāyati, tattheva dassayissāma. Tadā sunakho upāsako ahosi, hatthī mahallakatthero, rājā Ānando, amaccapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Abhiñhajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Nandisālajātakavaṇṇanā (28)

Manuññameva bhāseyyāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto chabbaggiyānaṃ bhikkhūnaṃ omasavādaṃ ārabba katesi. Tasmim̃ hi samaye chabbaggiyā kalahaṃ karontā pesale bhikkhū khumsenti vambhenti ovijjhanti, dasahi akkosavatthūhi akkosanti. Bhikkhū Bhagavato ārocesuṃ. Bhagavā chabbaggiye pakkosāpetvā “saccaṃ kira bhikkhavo”ti pucchitvā “saccaṃ”ti vutte viḡarahitvā “bhikkhave pharusavācā nāma tiracchānagatānampi amanāpā, pubbepi eko tiracchānagato attānaṃ pharusena samudācarantaṃ sahasaṃ parājesī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Gandhāraṭṭhe Takkasilāyaṃ Gandhārarājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto goyoniyaṃ nibbatti. Atha naṃ taruṇavacchakakāleyeva eko brāhmaṇo godakkhiṇādāyakānaṃ santikā labhitvā¹ “Nandivisālo”ti nāmaṃ katvā puttattṭhāne ṭhapetvā sampiyāyamāno yāgubhattādīni datvā posesi. Bodhisatto vayappatto cintesi “ahaṃ iminā brāhmaṇena kicchena paṭijaggito, mayā ca saddhim̃ sakalajambudīpe añño samadhuro goṇo nāma natthi, yannūnāhaṃ attano balaṃ dassetvā brāhmaṇassa posāvaniyaṃ dadeyyan”ti, so ekadivasaṃ brāhmaṇaṃ āha “gaccha brāhmaṇa, ekaṃ govittakasetṭhim̃ upasaṅkamitvā ‘mayhaṃ balibaddo atibaddhaṃ sakaṭasataṃ pavatteti’ti vatvā sahasena abbhutaṃ karohi”ti. So brāhmaṇo setṭhissa santikaṃ gantvā kathaṃ samuṭṭhāpesi “imasim̃ nagare kassa goṇo thāmasampanno”ti. Atha naṃ setṭhi “asukassa ca asukassa cā”ti vatvā “sakalanagare pana amhākaṃ goṇehi sadiso nāma natthi”ti āha. Brāhmaṇo “mayhaṃ

1. Santikaṃ gantvā goṇaṃ labhitvā (Sī, I)

eko goṇo atibaddham sakaṭasataṃ pavaṭṭetuṃ samattho atthi”ti āha. Seṭṭhi gahapati “kuto evarūpo goṇo”ti āha. Brāhmaṇo “mayham gehe atthi”ti. Tena hi abbhutaṃ karohīti. “Sādhu karomī”ti sahasena abbhutaṃ akāsi.

So sakaṭasataṃ vālukāsakkharapāsāṇānamyeva pūretvā paṭipāṭiyā ṭhapetvā sabbāni akkhabandhanayottena ekato bandhitvā nandivīsālaṃ nhāpetvā gandhapañcaṅgulikaṃ katvā¹ kaṇṭhe mālaṃ piḷandhitvā purimasakaṭadhure ekakameva yojetvā sayam dhure nisīditvā patodaṃ ukkhipitvā “gaccha² kūṭa, vahassu kūṭā”ti āha. Bodhisatto “ayam maṃ akūṭam kūṭavādena samudācaratī”ti cattāro pāde thambhe viya niccale katvā aṭṭhāsi. Seṭṭhi taṅkhaṇaṇṇeva brāhmaṇam sahasam āharāpesi. Brāhmaṇo sahasaparājito goṇam muñcitvā gharam gantvā sokābhibhūto nipajji. Nandivīsālo caritvā āgato brāhmaṇam sokābhibhūtam disvā upasaṅkamitvā “kiṃ brāhmaṇa niddāyasi”ti āha. Kuto me niddā sahasaparājītassāti, brāhmaṇa mayā ettakam kalam tava gehe vasantena atthi kiñci bhājanam vā bhinditapubbam, koci vā madditapubbo, aṭṭhāne vā pana uccārapassāvo katapubboti. Natthi tātāti. Atha tvam maṃ kasmā kūṭavādena samudācarasi, taveveso doso, mayham doso natthi, gaccha, tena saddhim dvīhi sahassehi abbhutaṃ karohi, kevalam maṃ akūṭam kūṭavādena mā samudācarasīti.

Brāhmaṇo tassa vacanam sutvā gantvā dvīhi sahassehi abbhutaṃ katvā purimanayeneva sakaṭasataṃ atibandhitvā Nandivīsālam maṇḍetvā purimasakaṭadhure yojesi. Katham yojesīti? Yugam dhure niccalam bandhitvā ekāya koṭiyā Nandivīsālam yojetvā ekam koṭim dhurayottena paliveṭhetvā yugakoṭiṅca akkhapādaṅca nissāya muṇḍarukkhadanḍakam datvā tena yottena niccalam bandhitvā ṭhapesi. Evañhi kate yugam etto vā ito vā na gacchati, sakkā hoti ekeneva goṇena ākaḍḍhitum. Athassa brāhmaṇo dhure nisīditvā Nandivīsālassa piṭṭhim parimajjitvā “gaccha bhadra, vahassu bhadra”ti āha. Bodhisatto atibaddham sakaṭasataṃ ekavegeneva ākaḍḍhitvā pacchā ṭhitam sakaṭam purato ṭhitassa sakaṭassa ṭhāne

1. Gandhena pañcaṅgulim datvā (Sī, I)

2. Añcha (Sī, Syā)

ṭhapesi. Govittakasetṭhi parājito brāhmaṇassa dve saḥassāni adāsi. Aññepi manussā bodhisattassa bahum dhanam adamsu, sabbam brāhmaṇasseva ahoṣi. Evaṃ so bodhisattam nissāya bahum dhanam labhi.

Satthā “na bhikkhave pharusavacanam nāma kassaci manāpan”ti chabbaggiye bhikkhū garahitvā sikkhāpadaṃ paññapetvā abhisambuddho hutvā imam gāthamāha—

28. “Manuññameva bhāseyya, nāmanuññam kudācanam.
Manuññam bhāsamānassa, garum bhāram udaddhari.
Dhanañca nam alābhesi¹, tena ca’ttamano ahū”ti.

Tattha **manuññameva bhāseyyā**ti parena saddhim bhāsamāno catudosavirahitam madhuraṃ manāpaṃ saṅham mudukaṃ piyavacanameva bhāseyya. **Garum bhāram udaddharī**ti nandivisālo balibaddo amanāpaṃ bhāsamānassa bhāram anuddharitvā pacchā manāpaṃ piyavacanam bhāsamānassa brāhmaṇassa garum bhāram uddhari, uddharitvā kaḍḍhitvā pavaṭṭesīti attho, da-kāro panettha byañcanasandhivasena padasandhikaro.

Iti satthā “manuññameva bhāseyyā”ti imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā brāhmaṇo Ānando ahoṣi, Nandivisālo pana ahameva ahoṣin”ti.

Nandivisāla-jātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Kaṇhajātakavaṇṇanā (29)

Yato yato garu dhuranti idam Satthā Jetavane viharanto Yamakapāṭihāriyam ārabba kathesi. Tam saddhim devorohaṇena Terasakanipāte **Sarabhamigajātake**² āvi bhavissati. Sammāsambuddhe pana Yamakapāṭihāriyam katvā devaloke temāsam vasitvā mahāpavāraṇāya Saṅkassanagaradvāre oruyha mahantena parivārena Jetavanam pavitṭhe bhikkhū dhammasabhāyam sannipatitvā “āvuso Tathāgato nāma asamadhuro, Tathāgatena vūlhadhuraṃ añño vahitum samattho nāma natthi, cha satthāro

1. Alabbhesi (Sī)

2. Khu 5. 272 piṭṭhe.

‘mayameva pāṭihāriyaṃ karissāma, mayameva pāṭihāriyaṃ karissāmā’ti vatvā ekampi pāṭihāriyaṃ na akaṃsu, aho Satthā asamadhuro”ti Satthu guṇakathaṃ kathentā nisīdīmsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. Mayaṃ bhante na aññāya kathāya, evarūpāya nāma tumhākameva guṇakathāyāti. Satthā “bhikkhave idāni mayā vūḷhadhuraṃ ko vahissati, pubbe tiracchānayaṇiyaṃ nibbattopi ahaṃ attanā samadhuraṃ kañci nālatthan”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto goyoniyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Atha naṃ sāmikā taruṇavacchakakāleyeva ekissā mahallikāya ghare vasitvā tassā nivāsavetanato paricchinditvā adaṃsu. Sā taṃ yāgubhattādīhi paṭijaggamānā puttaṭṭhāne ṭhapetvā vaḍḍhesi. So “Ayyikākāḷako”tveva nāmaṃ paññāyittha. Vayappatto ca añjanavaṇṇo hutvā gāmagonehi saddhiṃ carati, silācārasampanno ahosi. Gāmadārakā siṅgesupi kaṇṇesupi galepi gahetvā olambanti, naṅgutṭhepi gahetvā kīḷanti, piṭṭhiyampi nisīdanti. So ekadivasaṃ cintesi “mayhaṃ mātā duggatā, maṃ puttaṭṭhāne ṭhapetvā dukkhena posesi, yannūnāhaṃ bhatīṃ katvā imaṃ duggatabhāvato moceyyan”ti. So tato paṭṭhāya bhatīṃ upadhārento carati.

Athekadivasaṃ eko satthavāhaputto pañcahi sakaṭasatehi visamatitthaṃ sampatto, tassa goṇā sakaṭāni uttāretuṃ na sakkonti, pañcasu sakaṭasatesu goṇā yugaparamparāya yojitā ekampi sakaṭaṃ uttāretuṃ nāsakkhīmsu. Bodhisattopi gāmagonehi saddhiṃ tattha samīpe carati. Satthavāhaputtopi gosuttavittako, so “atthi nu kho etesaṃ gunnaṃ antare imāni sakaṭāni uttāretuṃ samattho usabhājānīyo”ti upadhārayamāno bodhisattaṃ disvā “ayaṃ ājānīyo sakkhissati mayhaṃ sakaṭāni uttāretuṃ, ko nu kho assa sāmiko”ti gopālake pucchi “ko nu kho bho imassa sāmiko, ahaṃ imaṃ sakaṭe yojetvā sakaṭesu uttāritesu vetanaṃ dassāmī”ti. Te āhaṃsu “gahetvā naṃ yojettha, natthi imassa imasmiṃ ṭhāne sāmiko”ti. So naṃ nāsāya rajjukena bandhitvā ākaḍḍhento cāletumpi nāsakkhi. Bodhisatto kira “bhatiyā

kathitāya gamissāmī”ti na agamāsi. Sathhavāhaputto tassādhippāyaṃ ñatvā “sāmi tayā pañcasu sakaṭasatesu uttāritesu ekekassa sakaṭassa dve dve kahāpaṇe bhatim katvā sahasam dassāmī”ti āha. Tadā bodhisatto sayameva agamāsi. Atha nam purisā purimasakaṭesu yojesuṃ. Atha nam ekavegeneva ukkhipivā thale patiṭṭhāpesi. Etenupāyena sabbasakaṭāni uttāresi.

Sathhavāhaputto ekekassa sakaṭassa ekekaṃ katvā pañcasatāni bhaṇḍikaṃ katvā tassa gale bandhi. So “ayaṃ mayhaṃ yathāparicchinnam bhatim na deti, na dānissa gantuṃ dassāmī”ti gantvā sabbapurimasakaṭassa purato maggaṃ nivāretvā aṭṭhāsi. Apanetuṃ vāyamantāpi nam apantuṃ nāsakkhimsu. Sathhavāhaputto “jānāti maññe esa attano bhatiyā ūnabhāvan”ti ekekaṃ sakaṭe dve dve katvā sahasabhaṇḍikaṃ bandhitvā “ayaṃ te sakaṭuttaraṇabhatī”ti gīvāyaṃ laggesi. So sahasabhaṇḍikaṃ ādāya mātu santikaṃ agamāsi. Gāmadārakā “kiṃ nāmetaṃ Ayyikākāḷakassa gale”ti bodhisattassa santikaṃ āgacchanti. So te anubandhitvā dūratova palāpento mātu santikaṃ gato. Pañcannaṃ pana sakaṭasatānaṃ uttāritattā rattehi akkhīhi kilantarūpo paññāyittha. Ayyikā tassa gīvāya sahasasathavikaṃ disvā “tāta ayaṃ te kahaṃ laddhā”ti gopālakadārake pucchitvā tamatthaṃ sutvā “tāta kiṃ ahaṃ tayā laddhabhatiyā jīvitukāmā, kiṃkāraṇā evarūpaṃ dukkhaṃ anubhosī”ti vatvā bodhisattaṃ uṇhodakena nhāpetvā sakalasarīraṃ telena makkhetvā pānīyaṃ pāyetvā sappāyaṃ bhojanaṃ bhojetvā jīvitapariyosāne saddhim bodhisattena yathākammaṃ gatā.

Sathā “na bhikkhave Tathāgato idāneva asamadhuro, pubbepi asamadhuroyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhim ghaṭetvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

29. “Yato yato garu dhuraṃ, yato gambhīravattanī.

Tadāssu kaṇhaṃ yuñjanti, svāssu taṃ vahate dhuran”ti.

Tattha **yato yato garu dhuranti** yasmim yasmim ṭhāne dhuraṃ garu bhāriyaṃ hoti, aññe balibaddā ukkhipituṃ na sakkonti. **Yato**

gambhīravattanīti vattanti etthāti vattanī, maggassetam nāmaṃ, yasmim̃ ṭhāne udakacikkhallamahantatāya vā visamacchinnataṭabhāvena vā maggo gambhīro hotīti attho. **Tadāssu kaṇham yuñjantī**ti ettha **assūti** nipātamattam̃, tadā kaṇham yuñjantīti attho. Yadā dhurañca garu hoti maggo ca gambhīro, tadā aññe balibadde apanetvā kaṇhameva yojentīti vuttam̃ hoti. **Svāssu tam̃ vahate dhuranti** etthāpi **assūti** nipātamattameva, so tam̃ dhuram̃ vahatīti attho.

Evam̃ Bhagavā “tadā bhikkhave kaṇhova tam̃ dhuram̃ vahatī”ti dassetvā anusandhim̃ ghaṭetvā jātakam̃ samodhānesi “tadā mahallikā Uppalavaṇṇā ahoṣi, ayyikākāḷako pana ahameva ahoṣin”ti.

Kaṇhajātakavaṇṇanā navamā.

10. Munikajātakavaṇṇanā (30)

Mā munikassa pihayīti idam̃ Satthā Jetavane viharanto thullakumārikāpalobhanam̃ ārabba kathesi. Tam̃ terasakanipāte **cūlanāradakassapajātake**¹ āvi bhavissati. Satthā pana tam̃ bhikkhum̃ “saccam̃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitoṣī”ti pucchi. Āma bhanteti. Kim̃ nissāyāti. Thullakumārikāpalobhanam̃ bhanteti. Satthā “bhikkhu esā tava anattakārikā, pubbepi tvaṃ imissā vivāhadivase jīvitakkhayam̃ patvā mahājanassa uttaribhaṅgabhāvaṃ patto”ti vatvā atītam̃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam̃ Brahmadatte rajjam̃ kārente bodhisatto ekasmim̃ gāmake ekassa kuṭumbikassa gehe goyoniyam̃ nibbatti “Mahālohito”ti nāmena, kaniṭṭhabhātāpissa Cūḷalohito nāma ahoṣi. Teyeva dve bhātike nissāya tasmim̃ kule kammadhuram̃ vattati². Tasmim̃ pana kule ekā kumārikā atthi, tam̃ eko nagaravāsī kulaputto attano puttassa vāresi. Tassā mātāpitaro “kumārikāya vivāhakāle āgatānam̃ pāhunakānam̃ uttaribhaṅgo bhavissati”ti yāgubhattam̃ datvā Munikam̃ nāma sūkaram̃ posesum̃. Tam̃ disvā

1. Khu 5. 261 piṭṭhe.

2. Vaḍḍhati (Sī, I)

Cūḷalohito bhātarāṃ pucchi “imasmiṃ kule kammadhuraṃ vattamānaṃ amhe dve bhātike nissāya vattati, ime pana amhākaṃ tiṇapalālādīneva¹ denti, sūkaraṃ yāgubhattena posenti, kena nu kho kāraṇena esa etaṃ labhatī”ti. Athassa bhātā “tāta Cūḷalohita mā tvaṃ etassa bhojanaṃ pihayi, ayaṃ sūkaro maraṇabhataṃ bhuñjati. Etissā hi kumārikāya vivāhakāle āgatānaṃ pāhunakānaṃ uttaribhaṅgo bhavissatīti ime etaṃ sūkaraṃ posenti, ito katipāhaccayena te manussā āgamissanti, atha naṃ sūkaraṃ pādesu gahetvā kaḍḍhentā heṭṭhāmañcato nīharitvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā pāhunakānaṃ sūpabyañjanaṃ kariyamānaṃ passissasī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

30. “Mā Munikassa pihayi, āturannāni bhuñjati.

Apossukko bhusaṃ khāda, etaṃ dīghāyulakkhaṇaṃ”ti.

Tattha **mā Munikassa pihayīti** Munikassa bhojane pihāṃ mā uppādayi, “esa muniko subhojanaṃ bhuñjati”ti mā Munikassa pihayi, “kadā nu kho ahampi evaṃ sukhito bhavyeyyaṃ”ti mā munikabhāvaṃ patthayi. Ayañhi āturannāni bhuñjati. **Āturannānīti** maraṇabhajanāni. **Apossukko bhusaṃ khādāti** tassa bhojane nirussukko hutvā attanā laddhaṃ bhusaṃ khāda. **Etaṃ dīghāyulakkhaṇanti** etaṃ dīghāyubhāvassa kāraṇaṃ. Tato na cirasseva te manussā āgamimṃsu, Munikaṃ ghātetvā nānappakārehi pacimṃsu. Bodhisatto Cūḷalohitaṃ āha “diṭṭho te tāta muniko”ti. Diṭṭhaṃ me bhātika munikassa bhojanaphalaṃ, etassa bhojanato sataguṇena sahasaguṇena amhākaṃ tiṇapalālābhusamattameva uttamañca anavajjañca dīghāyulakkhaṇañcāti.

Satthā “evaṃ kho tvaṃ bhikkhu pubbepi imaṃ kumārikaṃ nissāya jīvitakkhayaṃ patvā mahājanassa uttaribhaṅgabhāvaṃ gato”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhito bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Satthā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam

---

1. Tiṇapalāsādīneva (Syā), tiṇapaṇṇādīneva (Ka)

samodhānesi “tadā Munikasūkaro ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, thullakumārikā esā eva, Cūḷalohito Ānando, Mahālohito pana ahameva ahosin”ti.

Munikajātakavaṇṇanā dasamā.

Kuruṅgavaggo tatiyo.

Tassuddānaṃ

Kuruṅgaṃ kukkurañceva, bhojājānīyañca ājaññaṃ.

Titthaṃ mahiḷāmukhābhīṇhaṃ, nandikaṇhañca munikanti.

4. Kulāvakaṇṇavagga

1. Kulāvakajātakavaṇṇanā (31)

Kulāvakāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aparissāvetvā pānīyaṃ pītaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Sāvattthito kira dve sahāyakā daharabhikkhū janapadaṃ gantvā ekasmiṃ phāsukaṭṭhāne yathājjhāsayaṃ vasitvā “Sammāsambuddhaṃ passissāmā”ti puna tato nikkhamitvā Jetavanābhīmukhā pāyimsu. Ekassa hatthe parissāvanaṃ atthi, ekassa natthi. Dvepi ekato pānīyaṃ parissāvetvā pivanti. Te ekadivasāṃ vivādaṃ akaṃsu. Parissāvanasāmiko itarassa parissāvanaṃ adatvā sayameva pānīyaṃ parissāvetvā pivi, itaro pana parissāvanaṃ alabhitvā pipāsaṃ sandhāretuṃ asakkonto aparissāvetvā pānīyaṃ pivi. Te ubhopi anupubbena Jetavanaṃ patvā Satthāraṃ vanditvā nisīdīmsu. Satthā sammodanīyaṃ kathaṃ kathetvā “kuto āgatathā”ti pucchi. Bhante mayaṃ Kosalajanapade ekasmiṃ gāmake vasitvā tato nikkhamitvā tumhākaṃ dassanathāya āgatāti. Kacci pana vo samaggā āgatathāti. Aparissāvanako āha “ayaṃ bhante antarāmagge mayā saddhiṃ vivādaṃ katvā parissāvanaṃ nādāsi”ti. Itaropi āha “ayaṃ bhante aparissāvetvāva jānaṃ sapāṇakaṃ udakaṃ pivī”ti. Saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu jānaṃ sapāṇakaṃ udakaṃ pivīti. Āma bhante aparissāvitāṃ udakaṃ

pivinti. Satthā “bhikkhu pubbe paṇḍitā devanagare rajjam karentā yuddhaparājitā samuddapitthena palāyantā ‘issariyam nissāya pāṇavadham na karissāmā’ti tāva mahantaṃ yasaṃ pariccajivā supaṇṇapotakānaṃ jīvitam datvā ratham nivattayimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Magadharatthe Rājagahe eko Māgadharājā rajjam kāresi. Tadā bodhisatto yathā etarahi Sakko purimattabhāve Magadharatthe Macalagāmake nibbatti, evaṃ tasmim yeva Macalagāmake mahākulassa putto hutvā nibbatti. Nāmaggaḥadivase cassa “Maghakumāro”tveva nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto “Maghamāṇavo”ti paññāyittha. Athassa mātipitaro samānajātikakulato dārikaṃ ānayimsu. So puttadhītāhi vaḍḍhamāno dānapati ahoṣi, pañca sīlāni rakkhati. Tasmañca gāme tettiṃseva¹ kulāni honti, tepi tettiṃsa kulā manussā ekadivasaṃ gāmamajjhe thatvā gāmakammaṃ karonti. Bodhisatto thitaṭṭhāne pādehi paṃsuṃ viyūhitvā taṃ padesaṃ ramaṇīyaṃ katvā aṭṭhāsi, athañño eko āgantvā tasmim thāne thito. Bodhisatto aparaṃ thānaṃ ramaṇīyaṃ katvā aṭṭhāsi, tatrāpi añño thito. Bodhisatto aparampi aparampīti sabbesampi thitaṭṭhānaṃ ramaṇīyaṃ katvā aparena samayena tasmim thāne maṇḍapaṃ kāresi, maṇḍapampi apantvā sālāṃ kāresi, tattha phalakāsanāni santharivā pānīyacāṭim thapesi.

Aparena samayena tepi tettiṃsajanā bodhisattena samānacchandā ahesuṃ. Te bodhisatto pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā tato paṭṭhāya tehi saddhim puññāni karonto vicarati. Tepi teneva saddhim puññāni karontā kālasseva vuṭṭhāya vāsipharasumusalahatthā catumahāpathādīsu musalena pāsāṇe ubbattetvā pavaṭṭenti, yānānaṃ akkhapaṭighātarukkhe haranti, visamaṃ samaṃ karonti, setuṃ attharanti, pokkharāṇiyo khaṇanti, sālāṃ karonti, dānāni denti, sīlāni rakkhanti. Evaṃ yebhuyyena sakalagāmaṃvāsino bodhisattassa ovāde thatvā sīlāni rakkhimsu.

---

1. Timseva (Si, I)

Atha nesaṃ gāmaghōjako cintesi “ahaṃ pubbe etesu suraṃ pivantesu pāṇātipātādīni karontesu cāṭikahāpaṇādivasena¹ ceva daṇḍabalivasena ca dhanam labhāmi, idāni pana magho māṇavo sīlaṃ rakkhāpeti², tesam pāṇātipātādīni kātuṃ na deti, idāni pana te pañca sīlāni na rakkhāpessāmi”³ti³ kuddho rājānaṃ upasaṅkamtivā “deva bahū corā gāmaghātādīni karontā vicaranti”ti āha. Rājā tassa vacanaṃ sutvā “gaccha te ānehi”ti āha. So gantvā sabbepi te bandhitvā ānetvā “ānītā deva corā”ti rañño ārocesi. Rājā tesam kammaṃ asodhetvāva “hatthinā ne maddāpethā”ti āha. Tato sabbepi te rājaṅgaṇe nipajjāpetvā hatthiṃ ānayaṃsu. Bodhisatto tesam ovādaṃ adāsi “tumhe sīlāni āvajjetha, pesuññakārake ca rañne ca hatthimhi ca attano sarīre ca ekasadisameva mettaṃ bhāvēthā”ti. Te tathā akaṃsu. Atha nesaṃ maddanathāya hatthiṃ upanesuṃ. So upanīyamānopi na upagacchati, mahāviraṇaṃ viravitvā palāyati. Aññaṃ aññaṃ hatthiṃ ānayaṃsu, tepi tatheva palāyāsu.

Rājā “etesam hatthe kiñci osadham bhavissati”ti cintetvā “vicinathā”ti āha. Vicinantā adisvā “natthi devā”ti āhaṃsu. Tena hi kiñci mantam parivattessanti, pucchatha ne “atthi vo parivattanamanto”ti. Rājapurisā pucchāsu, bodhisatto “atthi”ti āha. Rājapurisā “atthi kira devā”ti ārocayāsu, rājā sabbepi te pakkosāpetvā “tumhākaṃ jānanamantaṃ kathethā”ti āha. Bodhisatto avoca “deva añño amhākaṃ manto nāma natthi, amhe pana tettiṃsamattā janā pāṇaṃ na hanāma, adinnaṃ nādiyāma, micchācāraṃ na carāma, musāvādaṃ na bhaṇāma, majjaṃ na pivāma, mettaṃ bhāvēma, dānaṃ dema, maggaṃ samaṃ karoma, pokkharāṇiyo khaṇāma, sālāṃ karoma, ayaṃ amhākaṃ manto ca parittaṅca vuḍḍhi cā”ti. Rājā tesam pasanno pesuññakārakassa sabbaṃ gehavibhavaṃ taṅca tesameva dāsaṃ katvā adāsi, taṃ hatthiṅca gāmaṅca tesameva adāsi.

Te tato paṭṭhāya yathāruciyaṃ puññaṃ karontā “catumahāpathe mahantaṃ sālāṃ kāressāma”ti vadḍhakim pakkosāpetvā

1. Māsakakahāpaṇādivasena (Ka)

2. Rakkhāpemiṭi (Sī, I)

3. ... sīlāni rakkhāpessāmiṭi (Sī, I), idāni pana no pañca sīlāni rakkhāpessatīti (Syā)

sālaṃ paṭṭhapesuṃ. Mātugāmesu pana vigatacchandatāya tassā sālāya mālugāmānaṃ pattim nādaṃsu. Tena ca samayena bodhisattassa gehe Sudhammā Cittā Nandā Sujāti¹ catasso itthiyo honti. Tāsu Sudhammā vaḍḍhakinā saddhim ekato hutvā “bhātika imissā sālāya maṃ jeṭṭhikaṃ karohī”ti vatvā lañjaṃ adāsi. So “sādhū”ti sampatīcchitvā paṭhamameva kaṇṇikārukkhaṃ sukkhāpetvā tacchetvā vijjhivā kaṇṇikaṃ niṭṭhāpetvā vatthena paliveṭhetvā ṭhapesi. Atha sālaṃ niṭṭhāpetvā kaṇṇikāropanakāle “aho ayyā ekaṃ na sarimhā”ti āha. Kiṃ nāma bhoti. Kaṇṇikā laddhuṃ vaṭṭatīti. Hotu āharissāmāti. Idāni chinnarukkheṇa kātuṃ na sakkā, pubbeyeva chindivā tacchetvā vijjhivā ṭhapitakaṇṇikā laddhuṃ vaṭṭatīti. Idāni kiṃ kātābanti. Sace kassaci gehe niṭṭhāpetvā ṭhapitā vikkāyikakaṇṇikā atthi, sā pariyesitabbāti. Te pariyesantā Sudhammāya gehe disvā mūlena na labhiṃsu. “Sace maṃ sālāya pattikaṃ karotha, dassāmi”ti vutte “na mayāṃ mālugāmānaṃ pattim damhā”ti āhaṃsu.

Atha ne vaḍḍhakī āha “ayyā tumhe kiṃ kathetha, ṭhapetvā brahmalokaṃ aññaṃ mālugāmarahitaṭṭhānaṃ nāma natthi, gaṇhatha kaṇṇikaṃ, evaṃ sante amhākaṃ kammaṃ niṭṭhaṃ gamissatī”ti. Te “sādhū”ti kaṇṇikaṃ gahetvā sālaṃ niṭṭhāpetvā āsanaphalakāni santharivā pānīyacāṭiyo ṭhapetvā yāgubhattaṃ nibandhiṃsu². Sālaṃ pākārena parikkhipivā dvāraṃ yojetvā antopākāre vālukaṃ ākiritvā bahipākāre tālapantiyo ropesuṃ. Cittāpi tasmim ṭhāne uyyānaṃ kāresi, “pupphūpagaphalūpagarukkho asuko nāma tasmim natthī”ti nāhosi. Nandāpi tasmimyeva ṭhāne pokkharāṇim kāresi pañcavaṇṇehi padumehi sañchannaṃ ramaṇīyaṃ. Sujā na kiñci akāsi.

Bodhisatto mātu upaṭṭhānaṃ pitu upaṭṭhānaṃ kule jeṭṭhāpacāyikakammaṃ saccavācaṃ aphaṇṇasavācaṃ apisuṇavācaṃ maccheravinayanti imāni satta vatapadāni pūretvā—

“Mātāpettibharaṃ jantuṃ, kule jeṭṭhāpacāyinaṃ.

Saṇhaṃ sakhilasambhāsaṃ, pesuṇeyyappahāyinaṃ.

1. Sujātāti (Sī, Syā, I, Ka)

2. Yāgubhattādīni nibaddhaṃ paṭṭhapesuṃ (Syā)

Maccheravinaye yuttaṃ, saccaṃ kodhābhibbuṃ naraṃ.

Taṃ ve devā Tāvatiṃsā, āhu sappuriso itī”ti¹—

Evaṃ pasamsiyatāvaṃ āpajjitvā jīvitapariyosāne Tāvatiṃsabhavane Sakko devarājā hutvā nibbatti, tepissa sahāyā tattheva nibbattimsu. Tasmim kāle Tāvatiṃsabhavane asurā paṭivasanti. Sakko devarājā “kiṃ no sādharmaṇa rajjena”ti asure dibbapānaṃ pāyevā matte samāne pādesu gāhāpetvā Sinerupabbatapāde² khipāpesi. Te Asurabhavanameva sampāpuṇimsu.

Asurabhavanam nāma Sinerussa heṭṭhimatale

Tāvatiṃsadevalokappamāṇameva, tattha devānaṃ Pāricchattako viya Cittapāṭali nāma kappapṭhiyarukkho hoti. Te Cittapāṭaliyā pupphitāya jānanti “nāyaṃ amhākaṃ devaloko, devalokasmim hi Pāricchattako pupphatī”ti. Atha te “jarasakko amhe matte katvā mahāsamuddapiṭṭhe khipitvā amhākaṃ devanagaraṃ gaṇhi, te mayaṃ tena saddhim yujjhitvā amhākaṃ devanagareva gaṇhissāmā”ti kipillikā viya thambhaṃ Sineruṃ anusaṅcaramānā uṭṭhahimsu. Sakko “asurā kira uṭṭhitā”ti sutvā samuddapiṭṭheya abbhuggantvā yujjhamāno tehi parājito diyaḍḍhaya janasatikena Vejyantaratthena dakkhiṇasamuddassa matthakena³ palāyitum āradhho. Athassa ratho samuddapiṭṭhena vegena gacchanto simbalivanaṃ pakkhanto, tassa gamanamagge simbalivanaṃ naḷavanaṃ⁴ viya chijjitvā chijjitvā samuddapiṭṭhe patati. Supaṇṇapotakā samuddapiṭṭhe paripatantā mahāviraṃ ravimsu. Sakko Mātaliṃ pucchi “samma Mātali kiṃ saddo nāmesa, atikaruṇṇaravo⁵ vattatī”ti. Deva tumhākaṃ rathavegena vicuṇṇite simbalivane patante supaṇṇapotakā maraṇabhaya tajjitā ekaviraṃ viravantīti.

Mahāsatto “samma Mātali mā amhe nissāya ete kilamantu, na mayaṃ issariyaṃ nissāya paṇavadhakammaṃ karoma, etesaṃ pana atthāya mayaṃ jīvitam pariccajitvā asurānaṃ dassāma, nivattayetaṃ rathan”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

1. Saṃ 1. 230 piṭṭhe.

2. Sinerupapāte (Sī, I)

3. Matthakamatthakena (Sī, I)

4. Tālavanaṃ (Sī, I)

5. Atikaruṇo ravo (Sī, I)

31. “Kulāvakā Mātali simbalismim,
 Īsāmukhena parivajjayassu.
 Kāmaṃ cajāma asuresu pāṇaṃ,
 Māme¹ dijā vikulāvā² ahesun”ti.

Tattha **kulāvakā**ti supaṇṇapotakā. **Mātali**ti sārathim āmantesi. **Simbalisminti** passa ete simbalirukkhe olambantā ṭhitāti dasseti. **Īsāmukhena parivajjayassū**ti ete etassa rathassa īsāmukhena yathā na haññanti, evaṃ te parivajjayassu. **Kāmaṃ cajāma asuresu pāṇanti** yadi amhesu asurānaṃ pāṇaṃ cajantesu etesaṃ sotthi hoti, kāmaṃ cajāma ekaṃseneva mayaṃ asuresu amhākaṃ pāṇaṃ cajāma. **Māme dijā vikulāvā ahesunti** ime pana dijā ime garuḷapotakā viddhastacunṇitakulāvakatāya vikulāvā mā ahesuṃ, mā amhākaṃ dukkhaṃ etesaṃ upari khīpa, nivattaya nivattaya rathanti. Mātalisaṅgāhako tassa vacanaṃ sutvā rathaṃ nivattetvā aññena maggena devalokābhimukhaṃ akāsi. Asurā pana taṃ nivattamānameva disvā “addhā aññehipi cakkavāḷehi sakkā āgacchanti, balaṃ labhitvā ratho nivatto bhavissati”ti maraṇabhayaṭṭitā palāyitvā asurabhavanameva pavisiṃsu.

Sakkopi devanagaraṃ pavisitvā dvīsu devalokesu devagaṇena parivuto nagaramajjhe aṭṭhāsi. Tasmim khaṇe pathaviṃ bhinditvā yojanasahassubbedho Vejayantapāsādo uṭṭhahi. Vijayante uṭṭhitattā “Vejayanto”tveva nāmaṃ akaṃsu. Atha Sakko puna asurānaṃ anāgamanatthāya pañcasu ṭhānesu ārakkhaṃ ṭhapesi. Yaṃ sandhāya vuttaṃ—

“Antarā dvinnaṃ ayujjhapurānaṃ,
 Pañcavidhā ṭhapitā abhirakkhā.
 Uragakaroṭipayassa ca hārī,
 Madanayutā caturo ca mahantā”ti³.

Dve nagarānipi yuddhena gahetuṃ asakkuṇeyyatāya ayujjhapurāni nāma jātāni devanagaraṇca asuranagaraṇca. Yadā hi asurā balavantā honti, atha devehi palāyitvā devanagaraṃ pavisitvā dvāre pihite asurānaṃ

1. Māyime (Sī, I, Ka)

2. Vikkulavā (Ka)

3. Saṃ-Ṭṭha 1. 309 piṭṭhepi.

satasahassampi kiñci kātum na sakkoti. Yadā devā balavantā honti, atha asurehi palāyitvā Asuranagaraṃ pavisitvā dvāre pihite Sakkānaṃ satasahassampi kiñci kātum na sakkoti. Iti imāni dve nagarāni ayujjhapurāni nāma. Tesam antarā etesu uragādīsu pañcasu ṭhānesu Sakkena ārakkhā ṭhapitā. Tattha **uraga**-saddena nāgā gahitā. Te uduke balavantā honti, tasmā Sinerussa paṭhamālinde tesam ārakkhā. **Karoṭi**-saddena supañṇā gahitā. Tesam kira karoṭi nāma pānabhojanaṃ¹, tena taṃ nāmaṃ labhiṃsu, dutiyālinde tesam ārakkhā. **Payassahāri**-saddena kumbhaṇḍā gahitā. Dānavarakkhasā kirete, tatiyālinde tesam ārakkhā. **Madanayuta**-saddena yakkhā gahitā. Visamacārino kira te yuddhasonḍā, catutthālinde tesam ārakkhā. **Caturo ca mahantā**ti cattāro mahārājāno vuttā, pañcamālinde tesam ārakkhā. Tasmā yadi asurā kupitā āvilacittā devapuraṃ upayanti, pañcavidhesu yaṃ girino paṭhamam paṭibhaṇḍam, taṃ uragā paṭibāhiya tiṭṭhanti. Evaṃ sesesu sesā.

Imesu pana pañcasu ṭhānesu ārakkham ṭhapetvā Sakke Devānaminde dibbasampattim anubhavamāne Sudhammā cavitvā tasseva pādapariṇāyikā hutvā nibbatti, kaṇṇikāya dinnanissandena cassā pañcayojanasatikā Sudhammā nāma devasabhā udapādi, yattha dibbasetacchattassa heṭṭhā yojanappamāṇe kañcanapallaṅke nisinnā Sakko Devānamindo devamanussānaṃ kattabbakiccāni karoti. Cittāpi cavitvā tasseva pādapariṇāyikā hutvā nibbatti, uyyānassa karaṇanissandena cassā Cittalatāvanam nāma uyyānam udapādi. Nandāpi cavitvā tasseva pādapariṇāyikā hutvā nibbatti, pokkharāṇiyā nissandena cassā Nandā nāma pokkharāṇi udapādi.

Sujā pana kusalakammaṃ akatattā ekasmiṃ araṇṇe kandarāya bakasakuṇikā hutvā nibbattā. Sakko “Sujā na paññāyati, kattha nu kho nibbattā”ti āvajjento taṃ disvā tattha gantvā taṃ ādāya devalokaṃ āgantvā tassā ramaṇiyam devanagaraṃ Sudhammam devasabham Cittalatāvanam Nandāpokkharāṇiṅca dassetvā “etā kusalam katvā mayham pādapariṇāyikā hutvā nibbattā, tvam pana kusalam akatvā tiracchānayaniam

---

1. Pānabhojanaṃ (Sī)

nibbattā, ito paṭṭhāya sīlaṃ rakkhāhī”ti taṃ ovaditvā pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā tattheva netvā vissajjesi. Sāpi tato paṭṭhāya sīlaṃ rakkhati. Sakko katipāhaccayena “sakkā nu kho sīlaṃ rakkhitun”ti gantvā maccharūpena uttāno hutvā purato nipajji, sā “matamacchako”ti saññāya sīse aggahesi, maccho naṅguṭṭhaṃ cālesi, atha naṃ “jīvati maññe”ti vissajjesi. Sakko “sādhu sādhu, sakkhissasi sīlaṃ rakkhitun”ti agamāsi. Sā tato cutā Bārāṇasiyaṃ kumbhakāragehe nibbatti.

Sakko “kahaṃ nu kho nibbattā”ti tattha nibbattabhāvaṃ ñatvā suvaṇṇa-eḷālukānaṃ yānakaṃ pūretvā majjhe gāmassa mahallakavesena nisīditvā “eḷālukāni gaṇhatha, eḷālukāni gaṇhathā”ti ugghosesi, manussā āgantvā “dehi tātā”ti āhaṃsu. Ahaṃ sīlarakkhakānaṃ dammi, tumhe sīlaṃ rakkhathāti. Mayaṃ sīlaṃ nāma na jānāma, mūlena dehīti. Na mayhaṃ mūlena attho, sīlarakkhakānaññevāhaṃ dammīti. Manussā “ko cāyaṃ eḷāluco”ti¹ pakkamīmsu. Sujā taṃ pavattim sutvā “mayhaṃ ānītaṃ bhavissati”ti cintetvā gantvā taṃ “dehi tātā”ti āha. Sīlaṃ rakkhasi ammāti. Āma rakkhāmīti. “Idaṃ mayā tuyhameva atthāya ābhatan”ti saddhim yānakena gehadvāre ṭhapetvā pakkāmi.

Sāpi yāvajīvaṃ sīlaṃ rakkhitvā tato cutā Vepacittissa Asurindassa dhītā hutvā nibbatti, sīlānisamsena abhirūpā ahoṣi. So tassā vayappattakāle “mayhaṃ dhītā attano cittarucitaṃ sāmikaṃ gaṇhatū”ti asure sannipātesī. Sakko “kahaṃ nu kho sā nibbattā”ti olokento tattha nibbattabhāvaṃ ñatvā “Sujā cittarucitaṃ sāmikaṃ gaṇhantī maṃ gaṇhissatī”ti asuravaṇṇaṃ māpetvā tattha agamāsi. Sujaṃ alaṅkaritvā sannipātattṭhānaṃ ānetvā “cittarucitaṃ sāmikaṃ gaṇhā”ti āhaṃsu. Sā oloketī sakkaṃ disvā pubbepi sinehavasena uppannapemena mahoghena viya ajjhotthaṭahadayā hutvā “ayaṃ me sāmiko”ti vatvā tassa upari pupphadāmaṃ khipitvā aggahesi. Asurā “amhākaṃ rājā ettakaṃ kālaṃ dhītu anucchavikaṃ alabhitvā idāni

---

1. Ko cāyaṃ lālakoti (Sī, I), koci ayaṃ nu eḷālukoti (Syā)

labhati, ayamevassā dhītu pitāmahato mahallako anucchaviko”ti lajjamānā pakkamiṃsu. So taṃ devanagaraṃ ānetvā aḍḍhateyyānaṃ nāṭikākoṭīnaṃ jeṭṭhikaṃ katvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhu pubbe paṇḍitā devanagare rajjaṃ kārayamānā attano jīvitam pariccajantāpi pāṇātipātānaṃ na karimāsu, tvaṃ nāma evarūpe niyyānike sāsane pabbajitvā aparissāvitaṃ sapāṇakaṃ udakaṃ pivissasī”ti taṃ bhikkhuṃ garahitvā anusandhim ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā Mātalisāṅgāhako Ānando ahosi, Sakko pana ahameva ahosin”ti.

Kulāvakaajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Naccajātakavaṇṇanā (32)

Rudam manuññanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ bahubhaṇḍikaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā **Devadhammajātake**¹ vuttasadisameva. Satthā taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu bahubhaṇḍo”ti pucchi. Āma bhanteti. Kimkāraṇā tvaṃ bhikkhu bahubhaṇḍo jātosīti. So ettakaṃ sutvāva kuddho nivāsanapārūpanaṃ chaḍḍetvā “iminā dāni nīhārena vicarāmī”ti Satthu purato naggo aṭṭhāsi. Manussā “dhī dhī”ti āhaṃsu. So tato palāyitvā hīnāyāvatto. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinnā “Satthu nāma purato evarūpaṃ karissatī”ti tassa aguṇakathaṃ kathesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti bhikkhū pucchi. Bhante “so hi nāma bhikkhu tumhākaṃ purato catuparisamajjhe hirottappaṃ pahāya gāmadārako viya naggo ṭhatvā manussehi jigucchiyamāno hīnāyāvattitvā sāsanaṃ parihīno”ti tassa aguṇakathāya nisinnāmhāti. Satthā “na bhikkhave idāneva so bhikkhu hirottappābhāvena ratanasāsanaṃ parihīno, pubbe itthiratanapaṭilābhatopi parihīnoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Khu 5. 2 piṭṭhe.

Atīte paṭhamakappe catuppadā sihaṃ rājānaṃ akaṃsu, macchā Ānandamacchaṃ, sakuṇā suvaṇṇahaṃsaṃ. Tassa pana suvaṇṇahaṃsarājassa dhītā haṃsapatikā abhirūpā ahoṣi. So tassā varaṃ adāsi, sā attano cittarucitaṃ sāmikaṃ vāresi. Haṃsarājā tassā varaṃ datvā Himavante sabbe sakuṇe sannipātāpesi, nānappakārā haṃsamorādayo sakuṇagaṇā samāgantvā ekasmiṃ mahante pāsānatale sannipatiṃsu. Haṃsarājā “attano cittarucitaṃ sāmikaṃ āgantvā gaṇhātū”ti dhītaraṃ pakkosāpesi. Sā sakuṇasaṅghaṃ oloketi maṇivaṇṇagīvaṃ citrapekhuṇaṃ¹ moraṃ disvā “ayaṃ me sāmiko hotū”ti ārocesi². Sakuṇasaṅghā moraṃ upasaṅkamtivā āhaṃsu “samma mora ayaṃ rājadhītā ettakānaṃ sakuṇānaṃ majjhe sāmikaṃ rocenti tayi ruciṃ uppādesi”ti. Moro “ajjāpi tāva me balaṃ na passaṭi”ti atituṭṭhiyā hirottappaṃ bhinditvā tāva mahato sakuṇasaṅghassa majjhe pakkhe pasāretvā naccituṃ ārabhi, naccanto appaṭicchanno ahoṣi.

Suvaṇṇahaṃsarājā lajjito “imassa neva ajjhattasamuṭṭhānā hirī atthi, na bahiddhāsamuṭṭhānaṃ ottappaṃ, nāssa bhinnahirottappassa mama dhītaraṃ dassāmi”ti sakuṇasaṅghamajjhe imaraṃ gāthamāha—

32. “Rudaṃ manuññaṃ rucirā ca piṭṭhi, veḷuriyavaṇṇūpanibhā ca gīvā.

Byāmamattāni ca pekhuṇāni, naccena te dhītaraṃ no dadāmi”ti.

Tattha **rudam manuññanti** ta-kārassa da-kāro kato, rutaṃ manāpaṃ, vassitasaddo madhuroti attho. **Rucirā ca piṭṭhīti** piṭṭhipi te citrā ceva sobhanā ca. **Veḷuriyavaṇṇūpanibhāti** veḷuriyamaṇivaṇṇasadisā.

Byāmamattānīti ekabyāmapamāṇāni. **Pekhuṇānīti** piñchāni. **Naccena te dhītaraṃ no dadāmi**ti hirottappaṃ bhinditvā naccitabhāveneva te evarūpassa nillajjassa dhītaraṃ no dadāmiṭi vatvā haṃsarājā tasmim yeva parisamajjhe attano bhāgineyyassa haṃsapatokassa dhītaraṃ adāsi. Moro haṃsapatikaṃ alabhitvā lajjitvā tatova uppattivā palāyi. Haṃsarājāpi attano vasanaṭṭhānameva gato.

1. Citrapakkhakaṃ (Ka)

2. Rocesi (Sī)

Satthā “na bhikkhave idāneva esa hirottappaṃ bhinditvā ratanasāsanā parihīno, pubbepi itthiratanapaṭilābhato parihīnoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā moro bahubhaṇḍiko ahoṣi, haṃsarājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Naccajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Sammodamānajātakavaṇṇanā (33)

Sammodamānāti idaṃ Satthā Kapilavatthum upanissāya Nigrodhārāme viharanto cumbaṭakakalaham¹ ārabha kathesi. So **Kuṇāljātake**² āvi bhavissati. Tadā pana Satthā nātake āmantetvā “mahārājā nātakanam aññamaññaṃ viggaho nāma na yutto, tiracchānagatāpi hi pubbe samaggakāle paccāmitte abhibhavitvā sotthim pattā yadā vivādamāpannā, tadā mahāvināsam pattā”ti vatvā nātirājakulehi āyācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto vaṭṭakayoniyam nibbattitvā anekavaṭṭakasahassaparivāro araṇṇe paṭivasati. Tadā eko vaṭṭakaluddako tesam vasanaṭṭhānam gantvā vaṭṭakavassitam katvā tesam sannipatitabhāvam nātva tesam upari jālam khipitvā pariyaṇṭesu maddanto sabbe ekato katvā pacchim pūretvā gharam gantvā te vikkhiṇitvā tena mūlena jīvikam kappeti. Athekadivasam bodhisatto te vaṭṭake āha “ayam sākuṇiko amhākam nātake vināsam pāpeti, aham ekam upāyam jānāmi, yenesa amhe gaṇhitum na sakkhissati, ito dāni paṭṭhāya etena tumhākam³ upari jāle khittamatte ekeko ekekasmim jālakkhike sīsam ṭhapetvā jālam ukkhipitvā icchitaṭṭhānam haritvā ekasmim kaṇṭakagumbe pakkhipatha, evam sante heṭṭhā tena tena ṭhānena palāyissāmā”ti. Te sabbe “sādhū”ti paṭissuṇimsu. Dutiyadivase upari jāle khitte te bodhisattena vuttanayeneva jālam ukkhipitvā

1. Cumbaṭakasāṭakakalaham (Ka) 2. Khu 6. 113 piṭṭhe. 3. Amhākam (Syā, Ka)

ekasmiṃ kaṇṭakagumbe khipitvā sayam heṭṭhābhāgena tato tato palāyimsu. Sākuṇikassa gumbato jālam mocentasseva vikālo jāto, so tucchahatthova agamāsi.

Punadivasato paṭṭhāyapi vaṭṭakā tatheva karonti. Sopi yāva sūriyatthaṅgamanā jālameva mocento kiñci alabhitvā tucchahatthova geham gacchati. Athassa bhariyā kujjhitvā “tvam divase divase tucchahattho āgacchasi, aññampi te bahi positabbaṭṭhānam atthi maññe”ti āha. Sākuṇiko “bhadde mama aññam positabbaṭṭhānam natthi, apica kho pana te vaṭṭakā samaggā hutvā caranti, mayā khittamatte jālam ādāya kaṇṭakagumbe khipitvā gacchanti, na kho panete sabbakālameva sammodamānā viharissanti, tvam mā cintayi, yadā te vivādamāpajjissanti, tadā te sabbeva ādāya tava mukham hāsaya māno āgacchissāmī”ti vatvā bhariyāya imam gāthamāha—

33. “Sammodamānā gacchanti, jālamādāya pakkhino.

Yadā te vivadissanti, tadā ehinti me vasan”ti.

Tattha **yadā te vivadissanti**ti yasmim kāle te vaṭṭakā nānāladdhikā nānāgāhā hutvā vivadissanti, kalaham karissantīti attho. **Tadā ehinti me vasanti** tasmim kāle sabbepi te mama vasam āgacchissanti, athāham te gahetvā tava mukham hāsento āgacchissāmīti bhariyam samassāsesi.

Katipāhasseva pana accayena eko vaṭṭako gocarabhūmim otaranto asallakkhetvā aññassa sīsam akkami, itaro “ko mam sīse akkamī”ti kujjhi. “Aham asallakkhetvā akkamim, mā kujjhi”ti vuttepi kujjhiyeva. Te punappunam kathentā “tvameva maññe jālam ukkhipasi”ti aññamaññam vivādam karimsu. Tesu vivadantesu bodhisatto cintesi “vivādake sotthibhāvo nāma natthi, idāneva te jālam na ukkhipissanti, tato mahantaṃ vināsam pāpuṇissanti, sākuṇiko okāsam labhissati, mayā imasmim ṭhāne na sakkā vasitun”ti. So attano parisam ādāya aññattha gato. Sākuṇikopi kho katipāhaccayena āgantvā vaṭṭakavassitam vassitvā tesam sannipatitānam upari

jālaṃ khipi. Atheko vaṭṭako “tuyhaṃ kira jālaṃ ukkhipantasseva matthake lomāni patitāni, idāni ukkhipā”ti āha. Aparo “tuyhaṃ kira jālaṃ ukkhipantasseva dvīsu pakkhesu pattāni patitāni, idāni ukkhipā”ti āha. Iti tesam “tvaṃ ukkhipa, tvaṃ ukkhipā”ti vadantānaññeva sākuṇiko jālaṃ ukkhipitvā sabbeva te ekato katvā pacchīm pūretvā bhariyaṃ hāsayaṃāno gehaṃ agamāsi.

Satthā “evaṃ mahārājā nātakānaṃ kalaho nāma na yutto, kalaho vināsamūlameva hotī”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā apaṇḍitavaṭṭako Devadatto ahosi, paṇḍitavaṭṭako pana ahameva ahosin”ti.

Sammodamānajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Macchajātakavaṇṇanā (34)

Na maṃ sītaṃ na maṃ uṇhanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyaikāpalobhanaṃ ārabba kathesi. Tadā hi Satthā taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchi. Saccam Bhagavāti. Kenāsi ukkaṇṭhāpitoti. Purāṇadutiyaikā me bhante madhuraḥattharasā, taṃ jahituṃ na sakkomīti. Atha naṃ Satthā “bhikkhu esā itthī tava anattakārikā, pubbepi tvaṃ etaṃ nissāya maraṇaṃ pāpuṇanto maṃ āgamma maraṇā mutto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi. Tadā kevaṭṭā nadiyaṃ jālaṃ khipimsu. Atheko mahāmaccho rativasena attano macchiyā saddhiṃ kilāmaṇo āgacchati. Tassa sā macchī purato gacchamānā jālagandhaṃ ghāyitvā jālaṃ pariharamānā gatā, so pana kāmagiddho lolamaccho jālakucchimeva pavīṭṭho. Kevaṭṭā tassa jālaṃ pavīṭṭhabhāvaṃ ṇatvā jālaṃ ukkhipitvā macchaṃ gahetvā amāretvā vālikāpiṭṭhe khipitvā “imaṃ aṅgāresu pacitvā khādissāmā”ti aṅgāre karonti, sūlaṃ tacchenti. Maccho “etaṃ aṅgaratāpanaṃ vā sūlavijjanaṃ vā aññaṃ vā pana dukkhaṃ na maṃ kilameti,

yaṃ panesā macchī ‘aññaṃ so nūna ratiyā gato’ti mayi domanassaṃ āpajjati, tameva maṃ bādhatī”ti paridevamāno imaṃ gāthamāha—

34. “Na maṃ sītaṃ na maṃ uṇhaṃ, na maṃ jālasmi bādhanam.
Yañca maṃ maññate macchī, aññaṃ so ratiyā gato”ti.

Tattha **na maṃ sītaṃ na maṃ uṇhanti** macchānaṃ udakā nīhaṭakāle sītaṃ hoti, tasmim vigate uṇhaṃ hoti, tadubhayampi sandhāya “na maṃ sītaṃ na maṃ uṇhaṃ bādhatī”ti paridevati. Yampi aṅgāresu paccanamūlakam dukkham bhavissati, tampi sandhāya “na maṃ uṇhan”ti paridevateva. **Na maṃ jālasmi bādhananti** yampi me jālasim bādhanam ahoṣi, tampi maṃ na bādhetīti paridevati. “**Yañca man**”ti-ādīsu ayam piṇḍattho—sā macchī mama jāle patitassa imehi kevaṭṭhehi gahitabhāvaṃ ajānantī maṃ apassamānā “so maccho idāni aññaṃ macchim kāmaratiyā gato bhavissatī”ti cinteti, taṃ tassā domanassappattāya cintanaṃ maṃ bādhatīti vālikāpiṭṭhe nipanno paridevati.

Tasmim samaye purohito dāsaparivuto nhānatthāya nadītiraṃ āgato. So pana sabbarutaññū hoti. Tenassa macchaparidevanam sutvā etadahosi “ayam maccho kilesavasena¹ paridevati, evaṃ āturacitto kho panesa mīyamāno nirayeyeva nibbattissati, ahamassa avassayo bhavissāmī”ti kevaṭṭānaṃ santikam gantvā “ambho tumhe ambhākam ekadivasampi byañjanatthāya maccham na dethā”ti āha. Kevaṭṭā “kim vadetha sāmi, tumhākam rucanakamaccham gaṇhitvā gacchathā”ti āhaṃsu. Ambhākam aññena kammaṃ natthi, imaññeva dethāti. Gaṇhatha sāmīti. Bodhisatto taṃ ubhoḥi hatthehi gahetvā nadītīre nisīditvā “ambho maccha sace tāham ajja na passeyyam, jīvitakkhayaṃ pāpuṇeyyāsi, idāni ito paṭṭhāya mā kilesavasiko ahoṣī”ti ovaditvā udake vissajjetvā nhatvā nagaram pāvīsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patitṭhāsi. Satthāpi anusandhim

---

1. Kilesaparidevanam (Si), kilesaparidevitam (Syā, I)

ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā macchī purāṇadutiyikā ahosi, maccho ukkaṇṭhitabhikkhu, purohito pana ahameva ahosin”ti.

Macchajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Vaṭṭakajātakavaṇṇanā (35)

Santi pakkhā apatanāti idaṃ Satthā Magadhesu cārikam caramāno dāvagginiḃbānam ārabba kathesi. Ekasmim hi samaye Satthā Magadhesu cārikam caramāno aññatarasmim Magadhagāmake piṇḍāya caritvā pacchābhattaṃ piṇḍapātaṭṭikkanto bhikkhugaṇaparivuto maggaṃ paṭipajji. Tasmim samaye mahāḍāho¹ uṭṭhahi, purato ca pacchato ca bahū bhikkhū dissanti, sopi kho aggi ekadhūmo ekajālo hutvā avattharamāno āgacchateva. Tattheke puthujjanabhikkhū maraṇabhayabhītā “paṭaggaṃ dassāma, tena daḍḍhaṭṭhānam itaro aggi na ottharissati”ti araṇisahitaṃ nīharitvā aggaṃ karonti. Apare āhaṃsu “āvuso tumhe kiṃ nāma karoṭha, gaganamajjhe ṭhitaṃ candamaṇḍalaṃ, pācīnalokadhātuto uggacchantaṃ saḥassaraṃsipaṭimaṇḍitaṃ sūriyamaṇḍalaṃ, velāya tīre ṭhitā samuddaṃ, Sineruṃ nissāya ṭhitā Sineruṃ apassantā viya sadevake loke aggapuggalaṃ attanā saddhim gacchantameva Sammāsambuddhaṃ anoloketvā ‘paṭaggaṃ demā’ti vadatha, Buddhabalaṃ nāma na jānātha, etha Satthu santikaṃ gamissāmā”ti. Te purato ca pacchato ca gacchantā sabbepi ekato hutvā Dasabalassa santikaṃ agamaṃsu, Satthā mahābhikkhusaṃghaparivāro aññatarasmim padese aṭṭhāsi. Dāvaggi abhibhavanto viya viravanto āgacchati. Āgantvā Tathāgatassa ṭhitaṭṭhānam patvā tassa padesassa samantā soḷasakarīsamattaṭṭhānam patto udake opilāpitaṭṭhānukkā viya nibbāyi, vinibbedhato dvattimsakarīsamattaṭṭhānam avattharituṃ nāsakkhi.

Bhikkhū Satthu guṇakathaṃ ārabhiṃsu “aho Buddhānam guṇā nāma, ayaṃ hi nāma acetano aggaṃ Buddhānam ṭhitaṭṭhānam avattharituṃ na sakkoti,

---

1. Mahāḍāvo (Sī, Syā, I)

udake tiṇukkā viya nibbāyati, aho Buddhānaṃ ānubhāvo nāmā”ti. Satthā tesam katham sutvā “na bhikkhave etaṃ etarahi mayham balaṃ, yaṃ imaṃ bhūmippadesaṃ patvā esa aggi nibbāyati. Idaṃ pana mayham porāṇakasaccabalaṃ. Imasmiṃ hi padese sakalampi imaṃ kappaṃ aggi na jalissati, kappatṭhiyapāṭihāriyaṃ nāmetan”ti āha. Athāyasmā Ānando Satthu nisīdanatthāya catugguṇaṃ saṃghāṭiṃ paññapesi, nisīdi Satthā pallaṅkaṃ ābhujitvā. Bhikkhusaṃghopi Tathāgataṃ vanditvā parivāretvā nisīdi. Atha Satthā “idaṃ tava bhante amhākaṃ pākaṭaṃ, atītaṃ paṭicchanaṃ, taṃ no pākaṭaṃ karoṭhā”ti bhikkhūhi āyācito atītaṃ āhari.

Atīte Magadharatṭhe tasmim yeva padese bodhisatto vaṭṭakayoniyam paṭisandhim gahetvā mātukucchito jāto aṇḍakosaṃ padāletvā nikkhantakāle mahāgeṇḍukappamaṇo¹ vaṭṭakapotako ahosi. Atha naṃ mātāpitaro kulāvake nipajjāpetvā mukhatuṇḍakena gocaraṃ āharitvā posenti. Tassa pakkhe pasāretvā ākāse gamanabalaṃ vā pāde ukkhipitvā thale gamanabalaṃ vā natthi. Tañca padesaṃ saṃvacchare saṃvacchare dāvaggi gaṇhāti, so tasmimpi samaye mahāraṇaṃ ravanto taṃ padesaṃ gaṇhi, sakuṇasaṃghā attano attano kulāvakehi nikkhamitvā maraṇabhayaabhītā viravantā palāyanti, bodhisattassapi mātāpitaro maraṇabhayaabhītā bodhisattaṃ chaḍḍetvā palāyimsu. Bodhisatto kulāvake nipannakova gīvaṃ ukkhipitvā avattharitvā āgacchantaṃ aggiṃ disvā cintesi “sace mayham pakkhe pasāretvā ākāse gamanabalaṃ bhaveyya, uppatitvā aññattha gaccheyyaṃ. Sace pāde ukkhipitvā gamanabalaṃ bhaveyya, padavārena aññattha gaccheyyaṃ. Mātāpitaropi kho me maraṇabhayaabhītā maṃ ekakaṃ pahāya attānaṃ parittāyantaṃ palātā. Idāni me aññaṃ paṭisaraṇaṃ natthi, atāṇomhi asaraṇo, kiṃ nu kho ajja mayā kātuṃ vaṭṭatī”ti.

Athassa etadahosi “imasmiṃ loke sīlaguṇo nāma atthi, saccaguṇo nāma atthi, atīte pāramiyo pūretvā bodhimūle nisīditvā abhisambuddhā sīlasamādhipaṇṇāvimuttivimuttiñāṇadassanasampannā saccānuddayakāruṇṇakhantisamannāgatā sabbasattesu samappavattamettabhāvanā

---

1. Mahābheṇḍukappamaṇo (Sī, I)

sabbaññubuddhā nāma atthi, tehi ca paṭividdhā dhammaguṇā nāma atthi, mayi cāpi ekaṃ saccaṃ atthi, saṃvijjamāno eko sabhāvadhammo paññāyati, tasmā atīte Buddhhe ceva tehi paṭividdhaguṇe ca āvajjetvā mayi vijjamānaṃ saccasabhāvadhammaṃ gahetvā saccakiriyaṃ katvā aggiṃ paṭikkamāpetvā ajja mayā attano ceva sesasakuṇānaṃ sotthibhāvaṃ kātum vaṭṭatī”ti. Tena vuttaṃ—

“Atthi loke sīlaguṇo, saccaṃ soceyyanuddayā.

Tena saccena kāhāmi, saccakiriyamanuttaraṃ¹.

Āvajjetvā dhammabalaṃ, saritvā pubbake Jine.

Saccabalamavassāya, saccakiriyamakāsahan”ti².

Atha bodhisatto atīte parinibbutānaṃ Buddhānaṃ guṇe āvajjetvā attani vijjamānaṃ saccasabhāvaṃ ārabha saccakiriyaṃ karonto imaṃ gāthamāha—

35. “Santi pakkhā apatanā, santi pādā avañcanā.

Mātāpitā ca nikkhantā, jātaveda paṭikkamā”ti.

Tattha **santi pakkhā apatanā**ti mayhaṃ pakkhā nāma atthi upalabbhanti, no ca kho sakkā etehi uppatitum ākāseṇa gantunti apatanā. **Santi pādā avañcanā**ti pādāpi me atthi, tehi pana vañciturū padavāragamanena gantum na sakkāti avañcanā. **Mātāpitā ca nikkhantā**ti ye ca maṃ aññattha neyyum, tepi maraṇabhayaṇa mātāpitaro nikkhantā. **Jātavedā**ti aggiṃ ālapati. So hi jātova vedayati paññāyati, tasmā “jātavedo”ti vuccati. **Paṭikkamā**ti paṭigaccha nivattāti jātavedaṃ āṇāpeti.

Iti mahāsatto “sace mayhaṃ pakkhānaṃ atthibhāvo, te ca pasāretvā ākāse apatanabhāvo, pādānaṃ atthibhāvo, te ca ukkhipitvā avañcanabhāvo, mātāpitūnaṃ maṃ kulāvakeyeva chaḍḍetvā palātabhāvo ca sacco³ sabhāvabhūtoyeva, jātaveda

1. Saccakiriyamanuttamaṃ (Sī, Syā, I)

2. Khu 4. 415 piṭṭhe Cariyāpiṭake.

3. Sabbo (Syā)

etena saccena tvaṃ ito parikkamā”ti kulāvake nipannakova saccakiriyāṃ akāsi. Tassa saha saccakiriyāya soḷasakarīsamatte ṭhāne jātavedo paṭikkami. Paṭikkamanto ca na jhāyamānova aññaṃ gato, udake pana opilāpitā ukkā viya tattheva nibbāyi. Tena vuttaṃ—

“Saha sacce kate mayhaṃ, mahāpajjalito sikhī.

Vajjesi soḷasa karīsāni, udakaṃ patvā yathā sikhī”ti¹.

Taṃ pana ṭhānaṃ sakalepi imasmiṃ kappe agginā anabhibhavanīyattā kappatṭhiyapāṭihāriyaṃ nāma jātaṃ. Evaṃ bodhisatto saccakiriyāṃ katvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Satthā “na bhikkhave imassa vanassa agginā anajjhottharaṇaṃ etarahi mayhaṃ balaṃ, porāṇaṃ panetaṃ vaṭṭapotakakāle mayhameva saccabalaṃ”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne keci sotāpannā ahesuṃ, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahattaṃ pattāti. Satthāpi anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā mātāpitaro etarahi mātāpitarova ahesuṃ, vaṭṭakarājā pana ahameva ahoṣiṃ”ti.

Vaṭṭakajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Sakuṇajātakavaṇṇanā (36)

Yaṃ nissitāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto daḍḍhapaṇṇasālaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Eko kira bhikkhu Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā Jetavanato nikkhamma Kosalesu ekaṃ paccantagāmaṃ nissāya ekasmiṃ araṇṇasenāsane vasati. Athassa paṭhamamāseyeva paṇṇasālā ḍayhittha. So “paṇṇasālā me daḍḍhā, dukkhaṃ vasāmi”ti manussānaṃ ācikkhi. Manussā “idāni no khettaṃ parisukkhaṃ, kedāre pāyevā karissāma”, tasmīṃ pāyite “bijaṃ vāpitvā”, bīje vutte “vatīṃ katvā”, vatiyā katāya “niddāyitvā², lāyitvā, madditvā”ti evaṃ taṃ taṃ kammaṃ apadisantāyeva temāsaṃ vītināmesuṃ. So bhikkhu temāsaṃ ajjhokāse dukkhaṃ

1. Khu 4. 415 piṭṭhe Cariyāpiṭake.

2. Niḍḍāyitvā (Sī, Syā, I)

vasanto kammaṭṭhānaṃ vaḍḍhetvā viśesaṃ nibbattetuṃ nāsakkhi. Pavāretvā pana Satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ bhikkhu sukkena vassaṃvutthosi, kammaṭṭhānaṃ te matthakaṃ pattaṃ”ti pucchi. So taṃ pavattiṃ ācikkhitvā “senāsanasappāyassa me abhāvena kammaṭṭhānaṃ matthakaṃ na pattaṃ”ti āha. Satthā “pubbe bhikkhu tiracchānagatāpi attano sappāyāsappāyaṃ jāniṃsu, tvaṃ kasmā na aññāsī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakuṇayoniyaṃ nibbattitvā sakuṇasaṃghaparivuto araññāyatane sākhaṃviṭapasaṃpannaṃ mahārukkhaṃ nissāya vasati. Athekadivasaṃ tassa rukkhassa sākhasu aññamaññaṃ ghaṃsantīsu cuṇṇaṃ patati, dhūmo uṭṭhāti. Taṃ disvā bodhisatto cintesi “imā dve sākha evaṃ ghaṃsamānā aggim viśajjessanti, so patitvā purāṇapaṇṇāni gaṇhissati, tato paṭṭhāya imampi rukkhāṃ jhāpessati, na sakkā idha amhehi vasituṃ, ito palāyitvā aññattha gantuṃ vaṭṭatī”ti. So sakuṇasaṃghassa imaṃ gāthamāha—

36. “Yaṃ nissitā jagatiruhaṃ vihaṅgamā, svāyaṃ aggim pamuñcati.
Disā bhajatha vakkāṅgā, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **jagatiruhanti** jagati vuccati pathavī, tattha jātattā rukkho “jagatiruhō”ti vuccati. **Vihaṅgamāti** vihaṃ vuccati ākāsaṃ, tattha gamanato pakkhī “vihaṅgamā”ti vuccanti. **Disā bhajathāti** imaṃ rukkhāṃ muñcitvā ito palāyantā catasso disā bhajatha. **Vakkāṅgāti** sakuṇe ālapati. Te hi uttamaṅgaṃ galaṃ kadāci kadāci vaṅkaṃ karonti, tasmā “vakkāṅgā”ti vuccanti. Vaṅkā vā tesā ubhosu passesu pakkhā jātāti vakkāṅgā. **Jātaṃ saraṇato bhayanti** amhākaṃ avassayarukkhatoyeva bhayaṃ nibbattaṃ, etha aññattha gacchāmāti.

Bodhisattassa vacanakarā paṇḍitasakuṇā tena saddhiṃ ekappahāreṇeva uppatitvā aññattha gatā. Ye pana apaṇḍitā, te “evameva esa bindumatte udake kumbhīle passaṭī”ti tassa vacanaṃ aggahetvā tattheva vasīṃsu. Tato na cirasseva bodhisattena cintitākāreṇeva aggi nibbattitvā taṃ rukkhāṃ aggahehi. Dhūmesu ca jālāsū ca uṭṭhitāsū

dhūmandhā sakuṇā aññattha gantuṃ nāsakkhimsu, aggimhi pativā pativā vināsaṃ pāpuṇimsu.

Satthā “evam bhikkhu pubbe tiracchānagatāpi rukkhagge vasantā attano sappāyāsappāyaṃ jānanti, tvaṃ kasmā na aññāsī”ti imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhito. Satthāpi anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā bodhisattassa vacanakarā sakuṇā Buddhaparisā ahesuṃ, paṇḍitasakuṇo pana ahameva ahosin”ti.

Sakuṇajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Tittirajātakavaṇṇanā (37)

Ye vuḍḍhamapacāyantīti idaṃ Satthā Sāvattim gacchanto Sāriputtattherassa senāsanapaṭibāhanam ārabha kathesi. Anāthapiṇḍikena hi vihāraṃ kāretvā dūte pesite Satthā Rājagahā nikkhamma Vesālim patvā tattha yathābhirantaṃ viharitvā “Sāvattim gamissāmi”ti maggaṃ paṭipajji. Tena ca samayena chabbaggiyānaṃ antevāsikā purato purato gantvā therānaṃ senāsanesu aggahitesveva “idaṃ senāsanam amhākaṃ upajjhāyassa, idaṃ ācariyassa, idaṃ amhākameva bhavissatī”ti senāsanāni palibundhenti. Pacchā āgatā therā senāsanāni na labhanti. Sāriputtattherassāpi antevāsikā therassa senāsanam pariyesantā na labhimsu. Thero senāsanam alabhanto Satthu senāsanassa avidūre ekasmim rukkhamūle nisajjāya ca caṅkamaṇa ca rattim vītināmesi. Satthā paccūsasamaye nikkhamitvā ukkāsi, theropi ukkāsi. Ko esoti. Aham bhante Sāriputtoti. Sāriputta imāya velāya idha kiṃ karosīti. So taṃ pavattim ārocesi. Satthā therassa vacanam sutvā “idāni tāva mayi jīvanteyeva bhikkhū aññamaññaṃ agāravā apatissā viharanti, parinibbuta kiṃ nu kho karissantī”ti āvajjentaṃ dhammasamvego udapādi.

So pabhātāya rattiyā bhikkhusamgham sannipātāpetvā bhikkhū pucchi “saccam kira bhikkhave chabbaggiyā bhikkhū purato purato gantvā therānam

bhikkhūnaṃ senāsaṇaṃ paṭibāhantī”ti. Saccaṃ Bhagavāti. Tato chabbaggiye garahitvā dhammiṃ kathaṃ katvā bhikkhū āmantesi “ko nu kho bhikkhave aggāsaṇaṃ aggodakaṃ aggaṇḍaṃ arahatī”ti. Ekacce “khattiyakulā pabbajito”ti āhaṃsu, ekacce “brāhmaṇakulā, gahapatikulā pabbajito”ti, apare “vinayadharo, dhammakathiko, paṭhamassa jhānassa lābhī, dutiyassa, tatiyassa, catutthassa jhānassa lābhī”ti. Apare “sotāpanno, sakadāgāmī, anāgāmī, arahā, tevijjo, chaḷabhiñño”ti āhaṃsu. Evaṃ tehi bhikkhūhi attano attano rucivasena aggāsaṇādirahānaṃ kathitakāle Satthā āha “na bhikkhave mayhaṃ sāsane aggāsaṇādīni patvā khattiyakulā pabbajito pamāṇaṃ, na brāhmaṇakulā pabbajito, na gahapatikulā pabbajito, na vinayadharo, na suttantiko, na ābhidhammiko, na paṭhamajjhānādilābhino, na sotāpannādayo pamāṇaṃ, atha kho bhikkhave imasmiṃ sāsane yathāvuḍḍhaṃ abhivādanaṃ paccuṭṭhānaṃ añjalikammaṃ sāmīcikkammaṃ kātabbaṃ, aggāsaṇaṃ aggodakaṃ aggaṇḍo laddhabbo. Idamettha pamāṇaṃ. Tasmā vuḍḍhataro bhikkhu etesaṃ anucchaviko. Idāni kho pana bhikkhave Sāriputto mayhaṃ aggasāvako anudhammacakkappavattako mamānantaraṃ senāsaṇaṃ laddhuṃ arahati, so imaṃ rattim senāsaṇaṃ alabhanto rukkhamaṇe vītinaṃsesi, tumhe idāneva evaṃ agāravā apatisā, gacchante gacchante kāle kinti katvā viharissathā”ti. Atha nesaṃ ovādadānathāya “pubbe bhikkhave tiracchānagatāpi ‘na kho panetaṃ amhākaṃ patirūpaṃ, yaṃ mayhaṃ aññamaññaṃ agāravā apatisā asabhāgavuttino vihareyyāma, amhesu mahallakataṃ jānitvā tassa abhivādanādīni karissāma’ti sādhukaṃ vīmaṃsitvā ‘ayaṃ no mahallako’ti ñatvā tassa abhivādanādīni katvā devapathaṃ pūrayamānā gatā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Himavantappadese¹ ekaṃ mahānigrodhaṃ upanissāya tayo sahāyā viharīṃsu tittiro makkaṇo hatthīti. Te aññamaññaṃ agāravā apatisā asabhāgavuttino ahesuṃ. Atha nesaṃ etadahosi “na yuttaṃ amhākaṃ evaṃ viharitūṃ, yannūna mayhaṃ yo no mahallakataro,

---

1. Himavantapasse (Sī, I)

tassa abhivādanādīni karontā vihareyyāmā”ti. “Ko pana no mahallakataro”ti cintentā ekadivasam “attheso upāyo”ti tayopi janā nigrodhamūle nisīditvā tittiro ca makkaṭo ca hatthim pucchimsu “samma hatthi tvaṃ imam nigrodharukkham kīvappamāṇakālato paṭṭhāya jānāsī”ti. So āha “sammā aham taruṇapotakakāle imam nigrodhagaccham antarasatthīsu katvā gacchāmi, avattharivā¹ ṭhitakāle ca pana me etassa aggasākhā nābhim ghaṭṭeti, evāham imam gacchakālato paṭṭhāya jānāmī”ti. Puna ubhopi janā purimanayeneva makkaṭam pucchimsu. So āha “aham sammā makkaṭacchāpako samāno bhūmiyam nisīditvā gīvaṃ anukkipitvāva imassa nigrodhapotakassa aggaṅkure khādāmi, evāham imam khuddakakālato paṭṭhāya jānāmī”ti. Atha itare ubhopi purimanayeneva tittiram pucchimsu. So āha “sammā pubbe asukasmim nāma ṭhāne mahānigrodharukkho ahoṣi, aham tassa phalāni khādītva imasmim ṭhāne vaccam pātesim, tato esa rukkho jāto, evāham imam ajātakālato paṭṭhāya jānāmi, tasmā aham tumhehi jātiyā mahallakataro”ti.

Evam vutte makkaṭo ca hatthī ca tittirapaṇḍitam āhamṣu “samma tvaṃ amhehi mahallakataro, ito paṭṭhāya mayam tava sakkāragarukāramānavandanapūjanāni ceva abhivādanapaccuṭṭhāna-añjalikammasāmīcikammāni ca karissāma, ovāde ca te ṭhassāma, tvaṃ pana ito paṭṭhāya amhākam ovādānusāsanim dadeyyāsī”ti. Tato paṭṭhāya tittiro tesam ovādam adāsi, sīlesu patiṭṭhāpesi, sayampi sīlāni samādiyi. Te tayopi janā pañcasu sīlesu patiṭṭhāya aññamaññaṃ sagāravā sappatissā sabhāgavuttino hutvā jīvitapariyosāne devalokaparāyaṇā ahesum. Tesam tiṇṇam samādānam tittiriyam brahmacariyam nāma ahoṣi.

Te hi nāma bhikkhave tiracchānagatā aññamaññaṃ sagāravā sappatissā viharimsu, tumhe evam svākhāte dhammavinaye pabbajitvā kasmā aññamaññaṃ agāravā apatissā viharatha. Anujānāmi bhikkhave ito paṭṭhāya tumhākam yathāvuddham abhivādanam paccuṭṭhānam añjalikammaṃ sāmīcikammaṃ, yathāvuddham aggāsanaṃ aggodakam aggapinḍam, na ito paṭṭhāya ca navakatarena

---

1. Antarivā (Sī, I), uttarivā (Syā)

vuḍḍhataro senāsanena paṭibāhitabbo, yo paṭibāheyya, āpattidukkaṭassāti evaṃ Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

37. “Ye vuḍḍhamapacāyanti, narā dhammassa kovidā.

Diṭṭheva dhamme pāsamsā, samparāye ca suggatī”ti.

Tattha **ye vuḍḍhamapacāyantī**ti jātivuḍḍho vayovuḍḍho guṇavuḍḍhoti tayo vuḍḍhā. Tesu jātisampanno jātivuḍḍho nāma, vaye ṭhito vayovuḍḍho nāma, guṇasampanno guṇavuḍḍho nāma. Tesu guṇasampanno vayovuḍḍho imasmiṃ ṭhāne “vuḍḍho”ti adhippeto. **Apacāyantī**ti jeṭṭhāpacāyikakammena pūjenti. **Dhammassa kovidā**ti jeṭṭhāpacāyanadhammassa kovidā kusalā. **Diṭṭheva dhammeti** imasmiṃ yeva attabhāve. **Pāsamsāti** pasamsārahā. **Samparāye ca suggatī**ti samparetabbe imaṃ lokaṃ hitvā gantabbe paralokepi tesāṃ sugatīyeva hotīti. Ayaṃ panettha piṇḍattho—bhikkhave khattiyā vā hontu brāhmaṇā vā vessā vā suddā vā gahaṭṭhā vā pabbajitā vā tiracchānagatā vā, ye keci sattā jeṭṭhāpacitikamme chekā kusalā guṇasampannānaṃ vayovuḍḍhānaṃ apacitīṃ karonti, te imasmiṃca attabhāve jeṭṭhāpacitikārahāti pasamsānaṃ vaṇṇanaṃ thomanāṃ labhanti, kāyassa ca bhedaṃ sagge nibbantantīti.

Evaṃ Satthā jeṭṭhāpacitikammassa guṇaṃ kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā hatthināgo Moggallāno ahoṣi, makkaṭo Sāriputto, tittirapaṇḍito pana ahameva ahoṣin”ti.

Tittirajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Bakajātakavaṇṇanā (38)

Nāccantaṃ nikatippaññoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto cīvaravaḍḍhakaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Eko kira Jetavanavāsiko bhikkhu yaṃkiñci cīvare kattabbaṃ chedanaghaṭṭanavicāraṇasibbanādikaṃ kammaṃ, tattha sukusalo. So tāya kusalatāya cīvaraṃ vaḍḍheti, tasmā “cīvaravaḍḍhako” tveva paññāyittha. Kiṃ panesa karotīti? Jiṇṇapilotikāsu hatthakammaṃ dassetvā suphassikaṃ manāpaṃ cīvaraṃ katvā rajanapariyosāne piṭṭhodakena rajitvā saṅkhena ghaṃsitvā ujjalaṃ manuññaṃ katvā nikkhipati. Cīvarakammaṃ kātuṃ ajānantā bhikkhū ahate sāṭake gahetvā tassa santikaṃ āgantvā “mayā cīvaraṃ kātuṃ na jānāma, cīvaraṃ no katvā dethā” ti vadanti. So “cīvaraṃ āvuso kariyamānaṃ cirena niṭṭhāti, mayā katacīvameva atthi, ime sāṭake ṭhapetvā taṃ gaṇhitvā gacchathā” ti nīharitvā dasseti. Te tassa vaṇṇasampattimeva disvā antaraṃ ajānantā “thiran” ti saññāya ahasasāṭake cīvaravaḍḍhakassa datvā taṃ gaṇhitvā gacchanti. Taṃ tehi thokaṃ kilīṭṭhakāle uḥhodakena dhoviyamānaṃ attano pakatiṃ dasseti, tattha tattha jiṇṇatthānaṃ paññāyati, te vippaṭisārino honti. Evaṃ āgatāgate pilotikāhi vaṅcento so bhikkhu sabbattha pākaṭo jāto.

Yathā cesa Jetavane, tathā aññatarasmiṃ gāmakepi eko cīvaravaḍḍhako lokāṃ vaṅceti. Tassa sambhattā bhikkhū “bhante Jetavane kira eko cīvaravaḍḍhako evaṃ lokāṃ vaṅceti” ti ārocesuṃ. Athassa etadahosi “handāhaṃ taṃ nagaravāsikaṃ vaṅcemī” ti pilotikacīvaraṃ atimanāpaṃ katvā surattaṃ rajitvā taṃ pārupitvā Jetavanaṃ agamāsi. Itaro taṃ disvāva lobhaṃ uppādetvā “bhante imaṃ cīvaraṃ tumhehi katan” ti pucchi. Āmāvusoti. Bhante imaṃ cīvaraṃ mayhaṃ detha, tumhe aññaṃ labhissāthāti. Āvuso mayāṃ gāmaṃvāsikā dullabhapaccayā, imāhaṃ tuyhaṃ datvā attanā kiṃ pārupissāmīti. Bhante mama santike ahasasāṭakā atthi, te gahetvā tumhākaṃ cīvaraṃ karoṭhāti. “Āvuso mayā ettha hatthakammaṃ dassitaṃ, tayi pana evaṃ vadante kiṃ sakkā kātuṃ, gaṇhāhi nan” ti tassa pilotikacīvaraṃ datvā ahasasāṭake ādāya taṃ vaṅcetvā pakkāmi.

Jetavanavāsikopi taṃ cīvaraṃ pārupitvā katipāhaccayena uṇhodakena dhovanto jiṇṇapilotikabhāvaṃ disvā lajjito “gāmaṃvāsīcīvaravaḍḍhakena kira Jetavanavāsiko vañcito”ti tassa vañcītabhāvo saṃghamajjhe pākaṭo jāto.

Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ taṃ katham kathentā nisīdimṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. Te tamattham ārocesum. Satthā “na bhikkhave Jetavanavāsī cīvaravaḍḍhako idāneva aññe vañceti, pubbepi vañcesiyeva. Na gāmaṃvāsīkenāpi idāneva esa Jetavanavāsī cīvaravaḍḍhako vañcito, pubbepi vañcītoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte ekasmiṃ araṇṇāyatane bodhisatto aññataram padumasaram niṣṣāya ṭhite varaṇarukkhe rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā aññatarasmiṃ nātimahante sare nidāghasamaye udakam mandam ahosi, bahū cettha macchā honti. Atheko bako te macche disvā “ekena upāyena ime macche vañcētva khādissāmi”ti gantvā udakapariyante cintento nisīdi. Atha nam macchā disvā “kim ayya cintento nisinnosi”ti pucchimṃsu. Tumhākam cintento nisinnomhīti. Kim amhākam cintesi ayyāti. “Imasmiṃ sare udakam parittam, gocaro mando, nidāgho ca mahanto, idānime macchā kim nāma karissanti”ti tumhākam cintento nisinnomhīti. Atha kim karoma ayyāti. Tumhe sace mayham vacanam kareyyātha, aham vo ekekam mukhatuḍḍakena gahetvā ekam pañcavaṇṇapadumasañchannam mahāsaram netvā vissajjeyyanti. Ayya paṭhamakappikato paṭṭhāya macchānam cintanakabako nāma natthi, tvam amhesu ekekam khādītukāmosīti. Nāham tumhe mayham saddahante khādissāmi. Sace pana sarassa atthibhāvam mayham na saddahatha, ekam maccham mayā saddhim saram passitum pesethāti. Macchā tassa saddahitvā “ayam jalepi thalepi samattho”ti ekam kāḷamahāmaccham¹ adamsu “imam gahetvā gacchathā”ti. So tam gahetvā netvā sare vissajjetvā sabbam saram dassetvā puna ānetvā tesam macchānam santike vissajjesi. So tesam macchānam sarassa sampattim vaṇṇesi.

---

1. Kāṇamahāmaccham (Sī, I)

Te tassa kathaṃ sutvā gantukāmā hutvā “sādhu ayya, amhe gaṇhitvā gacchahī”ti āhaṃsu.

Bako paṭhamam taṃ kālamahāmacchameva gahetvā saraṭīraṃ netvā saram dassetvā saraṭīre jāte varaṇarukkhe niliyitvā taṃ viṭapantare pakkipitvā tuḍena vijjhanto jīvitakkhayaṃ pāpetvā maṃsam khāditvā kaṇṭake rukkhamūle pātetvā puna gantvā “vissaṭṭho me so maccho, añño āgacchatū”ti etenupāyena ekekaṃ gahetvā sabbe macche khāditvā puna āgato ekaṃ macchampi nāddasa. Eko panettha kakkaṭako avasiṭṭho. Bako tampi khāditukāmo hutvā “bho kakkaṭaka mayā sabbete macchā netvā padumasañchanne mahāsare vissajjitā, ehi tampi nessāmī”ti. Maṃ gahetvā gacchanto kathaṃ gaṇhissasīti. Daṃsitvā gaṇhissāmīti. Tvaṃ evaṃ gahetvā gacchanto maṃ pātesasi, nāhaṃ tayā saddhiṃ gamissāmīti. Mā bhāyi, ahaṃ taṃ suggahitaṃ gahetvā gamissāmīti. Kakkaṭako cintesi “imassa macche netvā sare vissajjanam nāma natthi. Sace pana maṃ sare vissajjessati, iccetam kusalam. No ce vissajjessati, gīvamassa chinditvā jīvitaṃ harissāmī”ti.

Atha naṃ evamāha “samma baka na kho tvaṃ suggahitaṃ gahetuṃ sakkhissasi, amhākaṃ pana gahaṇaṃ suggahaṇaṃ, sacāhaṃ aḷehi tava gīvaṃ gahetuṃ labhissāmi, tava gīvaṃ suggahitaṃ katvā tayā saddhiṃ gamissāmī”ti. So taṃ “vañcetukāmo esa man”ti ajānanto “sādhū”ti sampaṭicchi. Kakkaṭako attano aḷehi kammārasaṇḍāsena viya tassa gīvaṃ suggahitaṃ katvā “idāni gacchā”ti āha. So taṃ netvā saram dassetvā varaṇarukkabhīmukho pāyāsi. Kakkaṭako āha “mātula ayaṃ saro etto, tvaṃ pana ito kiṃ nesī”ti. Bako “na te mātulo ahaṃ, na bhaginiputtosi vata me tvan”ti¹ vatvā “tvaṃ ‘esa maṃ ukkipitvā vicaranto mayhaṃ dāso’ti saññaṃ karosi mañña, passetaṃ varaṇarukkhasa mūle kaṇṭakarāsim, yathā me te sabbe macchā khāditā, tampi tatheva khādissāmī”ti āha. Kakkaṭako “ete macchā attano bālatāya tayā khāditā, ahaṃ pana te maṃ khādituṃ na dassāmi, taññaeva pana vināsaṃ pāpessāmi.

---

1. Piyamātulako atibhaginiputtosi me tvanti (Sī, I)

Tvaṃ hi bālatāya mayā vañcitabhāvaṃ na jānāsi, marantā ubhopi marissāma, ahaṃ¹ te sīsaṃ chinditvā bhūmiyaṃ khipissāmi”ti vatvā kammārasaṇḍāsena viya aḷehi tassa gīvaṃ nippīlesi. So vivaṭena² mukhena akkhīhi assunā paggharantena maraṇabhayaatajjito “sāmi ahaṃ taṃ na khādissāmi, jīvitāṃ me dehi”ti āha. Yadi evaṃ otarivā maṃ sarasmiṃ vissajjehīti. So nivattitvā sarameva otarivā kakkāṭakaṃ sarapariyante paṅkapiṭṭhe ṭhapesi, kakkāṭako kattarikāya kumudanāḷaṃ kappento viya tassa gīvaṃ kappetvā udakaṃ pāvīsi.

Taṃ acchariyaṃ disvā varaṇarukkhe adhivatthā devatā sādhuḷkārāṃ dadamānā vanaṃ unnādayamānā madhurassarena imaṃ gāthamāha—

38. “Nāccantaṃ nikatippaṇṇo, nikatyā sukhamedhati.

Ārādheti nikatippaṇṇo, bako kakkāṭakāṃivā”ti.

Tattha **nāccantaṃ nikatippaṇṇo, nikatyā sukhamedhatī**ti nikati vuccati vañcanaṃ, nikatippaṇṇo vañcanapaṇṇo puggalo tāya nikatyā nikatiyā vañcanaṃ na accantaṃ sukhamedhati, niccakāle sukhasmiṃyeva paṭiṭṭhātum na sakkoti, ekaṃsena pana vināsaṃ pāpuṇātiyevāti attho. **Ārādheti**ti paṭilabhati. **Nikatippaṇṇoti** kerāṭikabhāvaṃ sikkhitapaṇṇo pāpapuggalo attanā katassa pāpassa phalaṃ ārādheti paṭilabhati vindatīti attho. Kathaṃ? **Bako kakkāṭakāṃiva**, yathā bako kakkāṭakā gīvacchedaṃ pāpuṇāti, evaṃ pāpapuggalo attanā katapāpato diṭṭhadhamme vā samparāye vā bhayaṃ ārādheti paṭilabhatīti imamatthaṃ pakāsetto mahāsatto vanaṃ unnādentto dhammaṃ desesi.

Satthā “na bhikkhave idāneva gāmaṃvāsīcīvaravaḍḍhakenesa vañcito, atītepi vañcītoyevā”ti imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakāṃ samodhānesi “tadā so bako Jetavanavāsī cīvaravaḍḍhako ahosi, kakkāṭako gāmaṃvāsī cīvaravaḍḍhako, rukkhaḍevatā pana ahameva ahosi”ti.

Bakajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

1. Esa (Sī, Syā)

2. Vaṭṭakatena (Sī, I)

9. Nandajātakavaṇṇanā (39)

Maññe sovaṇṇayo rāsīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattherassa saddhivihārikam ārabba kathesi. So kira bhikkhu subbaco ahosi vacanakkhamo, therassa mahantenussāhena upakāraṃ karoti. Athekam samayaṃ thero Satthāraṃ āpucchitvā cārikam caranto Dakkhiṇāgiri janapadam agamāsi. So bhikkhu tattha gatakāle mānatthaddho hutvā therassa vacanam na karoti, “āvuso idaṃ nāma karohī”ti vutte pana therassa paṭipakkho hoti. Thero tassa āsayam na jānāti. So tattha cārikam caritvā puna Jetavanam āgato. So bhikkhu therassa Jetavanavihāram āgatakālato paṭṭhāya puna tādisova jāto. Thero Tathāgatassa ārocesi “bhante mayham eko saddhivihāriko ekasmiṃ ṭhāne satena kītadāso viya hoti, ekasmiṃ ṭhāne mānatthaddho hutvā ‘idaṃ nāma karohī’ti vutte paṭipakkho hotī”ti. Satthā “nāyam Sāriputta bhikkhu idāneva evaṃsīlo, pubbepesa ekam ṭhānam gato satena kītadāso viya hoti, ekam ṭhānam gato paṭipakkho paṭisattu hotī”ti vatvā therena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto ekasmiṃ kuṭumbiyakule paṭisandhim gaṇhi. Tasseko sahāyako kuṭumbiko sayam mahallako, bhariyā panassa taruṇī. Sā tam nissāya puttam paṭilabhi. So cintesi “ayam itthī taruṇattā mamaccayena kañcideva purisam gahetvā imam dhanam vināseyya, puttassa me na dadeyya, yannūnāham imam dhanam pathavigatam kareyyan”ti ghare Nandam nāma dāsam gahetvā araṇṇam gantvā ekasmiṃ ṭhāne tam dhanam nidahitvā tassa ācikkhitvā “tāta Nanda imam dhanam mamaccayena mayham puttassa ācikkheyyāsi, mā ca nam pariccajasi”ti ovaditvā kalamakāsi.

Puttopissa anukkamena vayappatto jāto. Atha nam mātā āha “tāta tava pitā Nandam dāsam gahetvā dhanam nidhesi, tam āharāpetvā kuṭumbam saṅṭhapehī”ti. So ekadivasam Nandam āha “mātula atthi kiñci mayham pitarā dhanam nidahitan”ti. Āma sāmīti.

Kuhiṃ taṃ nidahitanti. Araññe sāmīti. “Tena hi gacchāmā”ti kuddālapīṭakam ādāya nidhiṭṭhānam gantvā “kham mātula dhanan”ti āha. Nando āruyha dhanamatthake ṭhatvā dhanam nissāya mānam uppādetvā “are dāsiputta ceṭaka kuto te imasmim ṭhāne dhanan”ti kumāram akkosati. Kumāro tassa pharusavacanam sutvā asuṇanto viya “tena hi gacchāmā”ti taṃ gahetvā paṭinivattitvā puna dve tayo divase atikkamitvā agamāsi, Nando tattheva akkosati. Kumāro tena saddhim pharusavacanam avatvāva nivattitvā “ayam dāso ito paṭṭhāya ‘dhanam ācikkhissāmī’ti gacchati, gantvā panam akkosati, tattha kāraṇam na jānāmi, atthi kho pana me pitu saḥāyo kuṭumbiko, taṃ paṭipucchitvā jānissāmī”ti bodhisattassa santikam gantvā sabbam taṃ pavattim ārocetvā “kim nu kho tāta kāraṇan”ti pucchi.

Bodhisatto “yasmim te tāta ṭhāne ṭhito Nando akkosati, tattheva te pitu santakam dhanam, tasmā yadā te nando akkosati, tadā nam ‘ehi re dāsa kim akkosasi’ti ākaḍḍhitvā taṃ ṭhānam bhinditvā kulasantakam dhanam nīharitvā dāsam ukkhipāpetvā dhanam āharā”ti vatvā imam gāthamāha—

39. “Maññe sovaṇṇayo rāsi, sovaṇṇamālā ca Nandako.

Yattha dāso āmajāto, ṭhito thullāni gajjati”ti.

Tattha maññeti evam aham jānāmi. **Sovaṇṇayoti** sundaro vaṇṇo etesanti sovaṇṇāni. Kāni tāni? Rajatamaṇikañcanapavāḷādīni ratanāni. Imasmim hi ṭhāne sabbānetāni “sovaṇṇāni”ti adhippetāni, tesam rāsi sovaṇṇayo rāsi. **Sovaṇṇamālā cāti** tuyham pitusantakā sovaṇṇamālā ca ethevāti maññāmi. **Nandako yattha dāsoti** yasmim ṭhāne ṭhito Nandako dāso. **Āmajātoti** “āma aham vo dāsī”ti evam dāsabyam upagatāya āmadāsisaṅkhātāya dāsīyā putto. **Ṭhito thullāni gajjati** “so yasmim ṭhāne ṭhito thullāni pharusavacanāni vadati, tattheva te kulasantakam dhanam, evam aham taṃ maññāmī”ti bodhisatto kumārassa dhanaggahaṇūpāyam ācikkhi.

Kumāro bodhisattaṃ vanditvā gharāṃ gantvā Nandaṃ ādāya nidhiṭṭhānaṃ gantvā yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjitvā taṃ dhanāṃ āharitvā kuṭumbaṃ saṅṭhapetvā bodhisattassa ovāde ṭhito dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Satthā “pubbepesa evaṃsīloyevā”ti vatvā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakāṃ samodhānesi “tadā Nando Sāriputtassa saddhivihāriko ahosi, paṇḍitakuṭumbiko pana ahameva ahosin”ti.

Nandajātakavaṇṇanā navamā.

10. Khadiraṅgārajātakavaṇṇanā (40)

Kāmaṃ patāmi nirayanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikā¹ ārabha kathesi. Anāthapiṇḍiko hi vihārameva ārabha catupaññāsakoṭidhanaṃ Buddhasāsane pariccajivā vikiritvā ṭhapetvā tīṇi ratanāni aññattha ratanaaññameva anuppādetvā Satthari Jetavane viharante devasikāṃ tīṇi mahā-upaṭṭhānāni gacchati. Pātova ekavāraṃ gacchati, katapātarāso ekavāraṃ, sāyanhe ekavāraṃ. Aññānīpi antarantarupaṭṭhānāni² hontiyeva. Gacchanto ca “kiṃ nu kho ādāya āgatoti sāmaṇerā vā daharā vā hatthampi me olokeyyūn”ti tucchahattho nāma na gatapubbo. Pātova gacchanto yāguṃ gāhāpetvā gacchati, katapātarāso sappinavanītamadhuphāṇitādīnīpi, sāyanhasamaye gandhamālāvattadhāhatthoti. Evaṃ divase divase pariccajantassa panassa pariccāge pamāṇaṃ natthi.

Bahū vohārūpajīvinopissa hatthato paṇṇe āropetvā aṭṭhārasakoṭisaṅkhyāṃ dhanāṃ iṇaṃ gaṇhimsu, te mahāseṭṭhi na āharāpeti. Aññā panassa kulasantakā aṭṭhārasa koṭīyo nadīṭire nidahitvā ṭhapitā Aciravatodakena³ nadīkūle bhinne mahāsamuddaṃ pavitṭhā, tā yathāpihitalañchitāva lohacāṭīyo aṇṇavakucchiyaṃ pavaṭṭantā vicaranti.

1. Anāthapiṇḍikassa dānaṃ (Syā, Ka)

2. Antarūpaṭṭhānāni (Sī, Syā, I)

3. Vātodakena (Sī, I)

Gehe panassa pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ niccabhattaṃ nibaddhameva hoti. Setṭhino hi gehaṃ bhikkhusaṃghassa catumahāpathe khatapokkharapaṇisadisam, sabbabhikkhūnaṃ mātāpituṭṭhāne ṭhitam. Tenassa gharaṃ Sammāsambuddhopi gacchati, asītimahātherāpi gacchantiyeva. Sesabhikkhūnaṃ pana gacchantānañca āgacchantānañca¹ pamāṇaṃ natthi. Taṃ pana gharaṃ sattabhūmakam sattadvārakoṭṭhakapaṭimaṇḍitam, tassa catutthe dvārakoṭṭhake ekā micchādiṭṭhikā devatā vasati, sā Sammāsambuddhe gehaṃ pavisante attano vimāne ṭhātuṃ na sakkoti, dārake gahetvā otarivā bhūmiyaṃ tiṭṭhati. Asītimahātheresupi avasesattheresupi pavisantesu ca nikkhamantesu ca tatheva karoti. Sā cintesi “samaṇe Gotame ca sāvakesu cassa imaṃ gehaṃ pavisantesu mayhaṃ sukhaṃ nāma natthi, nicca-kālaṃ otarivā otarivā bhūmiyaṃ ṭhātuṃ na sakkhissāmi. Yathā ime etaṃ gharaṃ na pavisanti, tathā mayā kātuṃ vaṭṭatī”ti. Athekadivasaṃ sayanūpagatasseva mahākammantikassa santikaṃ gantvā obhāsaṃ pharitvā aṭṭhāsi. “Ko etthā”ti ca vutte “ahaṃ catutthadvārakoṭṭhake nibbattadevatā”ti āha. Kasmā āgatāsīti. Kirī tumhe setṭhissa kiriyam na passatha, attano pacchimakālaṃ anoloketvā dhanam nīharitvā samaṇam Gotamaṃyeva pūjeti, neva vaṇijjam payojeti, na kammante paṭṭhpeti, tumhe setṭhim tathā ovadatha, yathā attano kammantaṃ karoti. Yathā ca samaṇo Gotamo sasāvako imaṃ gharaṃ na pavisati, tathā karoṭhāti. Atha naṃ so āha “bāladevate setṭhi dhanam vissajjento niyyānike Buddhasāsane vissajjeti, so sace maṃ cūḷāyam gahetvā vikkiṇissati, nevāhaṃ kiñci kathessāmi, gaccha tvaṃ”ti. Sā punekadivasaṃ setṭhino jeṭṭhaputtaṃ upasaṅkamtivā tatheva ovadī, sopi taṃ purimanayeneva tajesī. Setṭhinā pana saddhim kathetumyeva na sakkoti.

Setṭhinopi nirantaram dānam dentassa vohāre akarontassa āye mandībhūte dhanam parikkhayaṃ agamāsi. Athassa anukkamena dāliddiyappattassa paribhogasātakasayanabhojanānipi purāṇasadisāni na bhaviṃsu. Evambhūtopi bhikkhusaṃghassa dānam deti, paṇītam pana katvā dātuṃ na

---

1. Āgacchantānaṃ (Sī)

sakkoti. Atha nam ekadivasam vanditvā nisinnam satthā “dīyati pana te gahapati kule dānan”ti pucchi. So “dīyati bhante, tañca kho kaṇājakam bilaṅgadutiyan”ti āha. Atha nam Satthā “gahapati ‘lūkham dānam demī’ti mā cittam saṅkocayittha. Cittasmiṃ hi paṇīte Buddhapaccekabuddhabuddhasāvakanānam dinnadānam lūkham nāma na hoti. Kasmā? Vipākamahantattā”ti āha. Cittam hi paṇītam kātum sakkontassa dānam lūkham nāma natthīti cetam evam veditabbam—

Natthi citte pasannamhi, appakā nāma dakkhiṇā.
Tathāgate vā sambuddhe, atha vā tassa sāvake¹.

Na kiratthi Anomadassisu,
Pāricariyā Buddhesu appakā.
Sukkhāya aloṇikāya ca,
Passa phalam kummāsapiṇḍiyāti.

Aparampi nam āha “gahapati tvaṃ tāva lūkham dānam dadamāno aṭṭhannam ariyapuggalānam desi, aham Velāmakāle sakalajambudīpam unnaṅgalam katvā satta ratanāni dadamāno pañca mahānadiyo ekoghapuṇṇam katvā viya ca mahādānam pavattayamāno tisaraṇagatam vā pañcasīlarakkhanakam vā kañci nālattham, dakkhiṇeyyapuggalā nāma evam dullabhā. Tasmā ‘lūkham me dānan’ti mā cittam saṅkocayitthā”ti evañca pana vatvā **Velāmasuttam**² kathesi.

Atha kho sā devatā issarakāle seṭṭhinā saddhim kathetumpi asakkonti “idānāyam duggatattā mama vacanam gaṇhissatī”ti maññamānā aḍḍharattasamaye sirigabbham pavisitvā obhāsam pharitvā ākāse aṭṭhāsi, seṭṭhi tam disvā “ko eso”ti āha. Aham mahāseṭṭhi catutthadvārakoṭṭhake adhivatthā devatāti. Kimatthamāgatāsīti. Tuyham ovādam kathetukāmā hutvā āgacchāmīti. Tena hi kathehīti. Mahāseṭṭhi tvaṃ pacchimakālam na cintesi, puttadhītarō na olokesi, samaṇassa te Gotamassa sāsane bahum dhanam vippakiṇṇam, so tvaṃ ativelam dhanavissajjanena vā vaṇijjādikammānam akaraṇena

1. Khu 2. 66 piṭṭhe Vimānavatthusmiṃ.

2. Am 3. 195 piṭṭhe.

vā samaṇaṃ Gotamaṃ nissāya duggato jāto, evaṃbhūtopi samaṇaṃ Gotamaṃ na muñcasi, ajjapi te samaṇā gharaṃ pavisantiyeva. Yaṃ tāva tehi nītaṃ, taṃ na sakkā paccāharāpetuṃ, gahitaṃ gahitameva hotu, ito paṭṭhāya pana sayañca samaṇassa Gotamassa santikaṃ mā gamittha, sāvakaṇaṅcassa imaṃ gharaṃ pavisituṃ mā adāsi, samaṇaṃ Gotamaṃ nivattitvāpi anolokento attano vohāre ca vaṇijjañca katvā kuṭumbaṃ saṅṭhapehī”ti. Atha naṃ so evamāha “ayaṃ tayā mayhaṃ dātabba-ovādo”ti. Āma ayyāti¹. Tādisānaṃ devatānaṃ satenapi sahasseṇapi akampanīyo ahaṃ dasabalena kato. Mama hi saddhā Sineru viya acalā suppatiṭṭhitā, mayā niyyānike ratanasāsane dhanam vijjātam, ayuttam te kathitam, Buddhasāsane pahāro dinno, evarūpāya anācārāya dussilāya kāḷakaṇṇiyā saddhim tayā mama ekagehe vasanakiccaṃ natthi, sīgham mama gehā nikkhamitvā aññattha gacchāti.

Sā sotāpannassa ariyasāvakaṃ vacanaṃ sutvā ṭhātuṃ asakkontī attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā dārake hatthena gahetvā nikkhami. Nikkhamitvā ca pana aññattha vasanaṭṭhānaṃ alabhamānā “setṭhim khamāpetvā tattheva vasissāmi”ti cintetvā nagarapariggāhakadevaputtassa santikaṃ gantvā taṃ vanditvā aṭṭhāsi. “Kenatṭhena āgatāsi”ti ca vutte ahaṃ sāmi attano bālatāya anupadhāretvā Anāthapiṇḍikena setṭhinā saddhim kathesiṃ, so maṃ kujjhivā vasanaṭṭhānā nikkadḍhi, maṃ setṭhissa santikaṃ netvā khamāpetvā vasanaṭṭhānaṃ me dethāti. Kim pana tayā setṭhi vuttoti. “Ito paṭṭhāya Buddhupaṭṭhānaṃ saṅghupaṭṭhānaṃ mā kari, samaṇassa Gotamassa gharappavesanaṃ mā adāsi”ti evaṃ me vutto sāmīti. Ayuttam tayā vuttam, sāsane pahāro dinno, ahaṃ taṃ ādāya setṭhino santikaṃ gantuṃ na ussahāmi. Sā tassa santikā saṅghaṃ alabhitvā catunnaṃ mahārājānaṃ santikaṃ agamāsi.

Tehipi tattheva paṭikkhittā Sakkam devarājaṃ upasaṅkamtvā taṃ pavattim ācikkhitvā “ahaṃ deva vasanaṭṭhānaṃ alabhamānā dārake hatthena gahetvā anāthā vicarāmi, tumhākaṃ siriya mayhaṃ vasanaṭṭhānaṃ dāpethā”ti

---

1. Ayanti (Sī, Syā, I)

suṭṭhutarāṃ yāci. Sopi naṃ āha “tayā ayuttaṃ kataṃ, Jinasāsane pahāro dinno, ahampi taṃ nissāya seṭṭhinā saddhiṃ kathetuṃ na sakkomi, ekaṃ pana te seṭṭhissa khamanūpāyaṃ kathessāmi”ti. Sādhu deva kathehīti. Mahāseṭṭhissa hatthato manussehi paṇṇe āropetvā aṭṭhārasakoṭṭisaṅkhyāṃ dhanāṃ gahitaṃ atthi, tvaṃ tassa āyuttakavesaṃ gahetvā kañci ajānāpetvā tāni paṇṇāni ādāya katipayehi yakkhataruṇehi parivāritā ekena hatthena paṇṇaṃ, ekena lekhaṇiṃ gahetvā tesāṃ gehaṃ gantvā gehamajjhe ṭhitā attano yakkhānubhāvena te uttāsetvā “idaṃ tumhākaṃ iṇapaṇṇaṃ, amhākaṃ seṭṭhi attano issarakāle tumhe na kiñci āha, idāni duggato jāto, tumhehi gahitakahāpaṇāni dethā”ti attano yakkhānubhāvaṃ dassetvā sabbāpi tā aṭṭhārasa hiraññakoṭṭiyo sādhetvā¹ seṭṭhissa tucchakoṭṭhake pūretvā aññaṃ aciravatinadītīre nidahitaṃ dhanāṃ nadīkūle bhinne samuddaṃ pavitṭhaṃ atthi, tampi attano ānubhāvena āharitvā tucchakoṭṭhake pūretvā, aññaṃampi asukatṭhāne nāma assāmikaṃ aṭṭhārasakoṭṭimattameva dhanāṃ atthi, tampi āharitvā tucchakoṭṭhake pūrehi, imāhi catupaññāsakoṭṭihi imaṃ tucchakoṭṭhakapūraṇaṃ² daṇḍakammaṃ katvā mahāseṭṭhiṃ khamāpehīti.

Sā “sādhu devā”ti tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā vuttanayeneva sabbaṃ dhanāṃ āharitvā koṭṭhake pūretvā aḍḍharattasamaye seṭṭhissa sirigabbhaṃ pavisitvā obhāsaṃ pharitvā ākāse aṭṭhāsi. “Ko eso”ti vutte “ahaṃ te mahāseṭṭhi catutthadvāraṇakoṭṭhake adhivatthā andhabāladevatā, mayā mahāmohamūḷhāya Buddhaguṇe ajānitvā purimesu divasesu tumhehi saddhiṃ kiñci kathitaṃ atthi, taṃ me dosaṃ khamatha. Sakkassa hi me devarājassa vacanena tumhākaṃ iṇaṃ sodhetvā³ aṭṭhārasa koṭṭiyo, samuddaṃ gatā aṭṭhārasa koṭṭiyo, tasmim tasmim ṭhāne assāmikadhanassa aṭṭhārasa koṭṭiyoti catupaṇṇāsa koṭṭiyo āharitvā tucchakoṭṭhakapūraṇena daṇḍakammaṃ kataṃ, Jetavanavihāraṃ ārabba parikkhayaṃ gatadhanāṃ sabbaṃ sampiṇḍitaṃ, vasanaṭṭhānaṃ alabhamānā kilamāmi,

---

1. Sodhetvā (Syā), netvā (Ka)   2. Tucchakoṭṭhake pūraṇa (Sī)   3. Sādhetvā (Sī)

mayā aññāṇatāya kathitaṃ manasi akatvā khamatha mahāseṭṭhi”ti āha.

Anāthapiṇḍiko tassā vacanaṃ sutvā cintesi “ayaṃ devatā ‘daṇḍakammañca me katan’ti vadati, attano ca dosaṃ paṭijānāti, satthā imaṃ vinetvā¹ attano guṇe jānāpessati, Sammāsambuddhassa naṃ dassessāmi”ti. Atha naṃ āha “amma devate sacesi maṃ khamāpetukāmā, Satthu santike maṃ khamāpehi”ti. Sādhu evaṃ karissāmi, Satthu pana maṃ santikaṃ gahetvā gacchāhīti. So “sādhū”ti vatvā vitātāya rattiyā pātova taṃ gahetvā Satthu santikaṃ gantvā tāya katakammaṃ sabbaṃ Tathāgatassa ārocesi. Satthā tassa vacanaṃ sutvā “idha gahapati pāpapuggalopi yāva pāpaṃ na paccati, tāva bhadrāni passati. Yadā panassa pāpaṃ paccati, tadā pāpameva passati. Bhadrappuggalopi yāva bhadrāṃ na paccati, tāva pāpāni passati. Yadā panassa bhadrāṃ paccati, tadā bhadraveva passati”ti vatvā imā dhammapade dve gāthā abhāsi—

“Pāpopi passatī bhadrāṃ, yāva pāpaṃ na paccati.

Yadā ca paccatī pāpaṃ, atha pāpo pāpāni passati.

Bhadropi passatī pāpaṃ, yāva bhadrāṃ na paccati.

Yadā ca paccatī bhadrāṃ, atha bhadro bhadrāni passati”ti².

Imāsañca pana gāthānaṃ pariyosāne sā devatā sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Sā cakkāṅkitesu Satthu pādesu nipatitvā “mayā bhante rāgarattāya dosapaduṭṭhāya mohamūḷhāya avijjandhāya tumhākaṃ guṇe aṅānantiyā pāpakaṃ vacanaṃ vuttaṃ, taṃ me khamathā”ti Satthāraṃ khamāpetvā mahāseṭṭhimpi khamāpesi.

Tasmim samaye Anāthapiṇḍiko Satthu purato attano guṇaṃ kathesi “bhante ayaṃ devatā ‘Buddhupaṭṭhānādīni mā karohī’ti vārayamānāpi maṃ vāretuṃ nāsakkhi, ‘dānaṃ na dātabban’ti imāya vāriyamānopahaṃ dānaṃ adāsimeva, nūna esa bhante mayhaṃ guṇo”ti. Satthā “tvaṃ khosi gahapati sotāpanno ariyasāvako acalasaddho visuddhadassano, tuyhaṃ imāya appesakkhadevatāya vārentiyā avāritabhāvo na

1. Cintetvā (Sī, I)

2. Khu 1. 31 piṭṭhe Dhammapade.

acchariyō. Yam̐ pana pubbe paṇḍitā anuppanne Buddhē aparipakkañāṇe ṭhitā kāmāvacarissarena mārena ākāse ṭhatvā ‘sace dānaṃ dassasi, imasmiṃ niraye paccassasi’ti asītihatthagambhīraṃ aṅgārakāsuṃ dassetvā ‘mā dānaṃ adāsī’ti vāritāpi padumakaṇṇikāmajjhe ṭhatvā dānaṃ adamsu, idaṃ acchariyān”ti vatvā Anāthapiṇḍikena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Bārāṇasiseṭṭhissa kule nibbattitvā nānappakārehi sukhūpakaraṇehi devakumāro viya samvadaḍḍhiyamāno anukkamena viññutaṃ patvā soḷasavassakāleyeva sabbasippesu nipphattiṃ patto. So pitu accayena seṭṭhiṭṭhāne ṭhatvā catūsu nagaradvāresu catasso dānasālāyo, majjhe nagarassa ekaṃ, attano nivesanadvāre ekanti cha dānasālāyo kāretvā mahādānaṃ deti, sīlaṃ rakkhati, uposathakammaṃ karoti.

Athekadivasāṃ pātarāsavelāya bodhisattassa nānaggarase manuññabhojane upanīyamāne eko Paccekabuddho sattāhaccayena nirodhā vuṭṭhāya bhikkhācāraṇaṃ sallakkhetvā “ajja mayā Bārāṇasiseṭṭhissa gehadvāraṃ gantuṃ vaṭṭati”ti nāgalatādantakaṭṭhaṃ khādītva anotattadahe mukhadhovanāṃ katvā manosilātale ṭhito nivāsetvā vijjulatāsadisāṃ kāyabandhanaṃ bandhitvā cīvaraṃ pārūpitvā iddhimayamattikāpattāṃ ādāya ākāsenāgantvā bodhisattassa bhatte upanītamatte gehadvāre aṭṭhāsi. Bodhisatto taṃ disvāva āsanā vuṭṭhāya nipaccakāraṃ dassetvā parikkamakāraṃ olokesi. “Kim karomi sāmī”ti ca vutte “ayyassa pattāṃ āharathā”ti āha. Taṅkhaṇaññeva māro pāpimā vikampamāno vuṭṭhāya “ayaṃ Paccekabuddho ito sattame divase āhāraṃ labhi, ajja alabhamāno vinassissati, imaṅca vināsessāmi, seṭṭhino ca dānantarāyaṃ karissāmi”ti taṅkhaṇaññeva āgantvā antaravattumhi asītihatthamattaṃ aṅgārakāsuṃ nimmini. Sā khadiraṅgārapuṇṇā sampajjalitā sajotibhūtā avīcimahānirayo viya khāyittha. Taṃ pana māpetvā sayāṃ ākāse aṭṭhāsi. Pattāharaṇatthāya gacchamāno puriso taṃ disvā mahābhayappatto nivatti. Bodhisatto “kim tāta nivattosī”ti pucchi. Ayaṃ sāmī antaravattumhi mahatī aṅgārakāsu sampajjalitā

sajotibhūtāti. Athañño athaññoti evaṃ āgatāgatā sabbepi bhayappattā vegena palāyimsu.

Bodhisatto cintesi “ajja mayhaṃ dānantarāyaṃ kātukāmo Vasavattī māro uyyutto bhavissati, na kho pana jānāti mārasatena mārasahassenapi mayhaṃ akampiyabhāvaṃ, ajja dāni mayhaṃ vā mārassa vā balamahantataṃ ānubhāvamahantataṃ jānissāmī”ti taṃ yathāsajjitameva bhattapātīṃ sayāṃ ādāya gehā nikkhamma aṅgārakāsutaṇṇe¹ thatvā ākāsāṃ ulloketvā māraṃ disvā “kosi tvaṃ”ti āha. Ahaṃ māroti. Ayaṃ aṅgārakāsu tayā nimmitāti. Āma mayāti. Kimatthāyāti. Tava dānassa antarāyakaraṇatthāya ca Paccekabuddhassa ca jīvitānāsanatthāyāti. Bodhisatto “neva te ahaṃ attano dānassa antarāyaṃ, na Paccekabuddhassa jīvitantarāyaṃ kātum dassāmi, ajja dāni mayhaṃ vā tuyhaṃ vā balamahantataṃ ānubhāvamahantataṃ jānissāmī”ti aṅgārakāsutaṇṇe¹ thatvā “bhante Paccekabuddha ahaṃ imissā aṅgārakāsuyā adhosīso patamānopi na nivattissāmi, kevalaṃ tumhe mayā dinnāṃ bhojanaṃ paṭiggaṇhathā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

40. “Kāmaṃ patāmi nirayaṃ, uddhampādo avaṃsiro.

Nānariyaṃ karissāmi, handa piṇḍaṃ paṭiggahā”ti.

Tatthāyaṃ piṇḍattho—bhante paccekavarabuddha sacepahaṃ tumhākaṃ piṇḍapātāṃ dento ekaṃseneva imaṃ nirayaṃ uddhampādo avaṃsiro hutvā patāmi, tathāpi yadidaṃ adānaṅca asīlaṅca² ariyehi akattabbattā anariyehi ca kattabbattā “**anariyan**”ti vuccati, na taṃ anariyaṃ karissāmi, handa imaṃ mayā dīyamānaṃ piṇḍaṃ paṭiggaha paṭiggaṇhāhīti. Ettha ca **handā**ti vossaggaṭṭhe³ nipāto.

Evaṃ vatvā bodhisatto daḷhasamādānena bhattapātīṃ gahetvā aṅgārakāsumatthakena pakkhanto, tāvadeva asītihatthagambhīrāya aṅgārakāsuyā talato uparūparijātaṃ satapattapupphitaṃ ekaṃ mahāpadumaṃ uggantvā bodhisattassa pāde sampatīcchi. Tato mahātumbamattā reṇu

1. Aṅgārakāsuyā taṇṇe (Syā), aṅgārakāsuyā āvāṭatīre (Ka)

2. Asīliyaṅca (Sī, I)

3. Vavassaggaṭṭhe (Sī, I)

uggantvā mahāsattassa muddhani ṭhatvā sakalasarīraṃ
 suvaṇṇacuṇṇasamokiṇṇamiva akāsi. So padumakaṇṇikāya ṭhatvā
 nānaggarasabhojanam Paccekabuddhassa patte patiṭṭhāpesi. So taṃ
 paṭiggahetvā anumodanam katvā pattam ākāse khipitvā passantasseva
 mahājanassa sayampi vehāsaṃ abbhuggantvā nānappakāraṃ
 valāhakapantim¹ maddamāno viya Himavantameva gato, māropi parājito
 domanassaṃ patvā attano vasanaṭṭhānameva gato. Bodhisatto pana
 padumakaṇṇikāya ṭhitakova mahājanassa dānasīlasaṃvaṇṇanena dhammaṃ
 desetvā mahājanena parivuto attano nivesanameva pavisitvā yāvajīvaṃ
 dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā “nayidaṃ gahapati acchariyaṃ, yaṃ tvaṃ evaṃ
 dassanasampanno etarahi devatāya na kampito, pubbe paṇḍitichi katameva
 acchariyaṃ”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam
 samodhānesi “tadā Paccekabuddho tattheva parinibbāyi, māraṃ parājetvā
 padumakaṇṇikāya ṭhatvā Paccekabuddhassa piṇḍapātadāyako Bārāṇasissetṭhi
 pana ahameva ahosin”ti.

Khadiraṅgārajātakavaṇṇanā dasamā.

Kulāvakaṇṇavaggo catuttho.

Tassuddānaṃ

Kulāvakaṇṇa naccaṇṇa, sammodamaccha vaṭṭakam.
 Sakuṇam tittiraṃ bakam, Nandaṇṇa khadiraṅgāranti.

5. Atthakāmaṅga

1. Losakajātakavaṇṇanā (41)

Yo atthakāmassāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Losakatissattheraṃ
 nāma ārabha kathesi. Ko panaesa Losakatissatthero nāmāti? Kosalaraṭṭhe
 eko attano kulanāsako

---

1. Valāhakapaṭalapantim (Ka)

kevaṭṭaputtako alābhī¹ bhikkhu. So kira nibbattaṭṭhānetā cavitvā Kosalaraṭṭhe ekasmim kulasahassavāse kevaṭṭagāme ekissā kevaṭṭiyā kucchismim paṭisandhim gaṇhi. Tassa paṭisandhiggahaṇadivase taṃ kulasahassaṃ jālahatthaṃ nadiyaṅca taḷākādīsu ca macche pariyesantaṃ ekam khuddakamacchampi nālattha. Tato paṭṭhāya ca te kevaṭṭā parihāyantiyeva. Tasmim hi kucchigateyeva nesaṃ gāmo satta vāre agginā daḍḍho, satta vāre raññā daḍḍito. Evaṃ anukkamena duggatā jātā. Te cintayimsu “pubbe amhākaṃ evarūpaṃ natthi, idāni pana parihāyāma, amhākaṃ antare ekāya kālakaṇṇiyā bhavitabbaṃ, dve bhāgā² homā”ti pañca pañca kulasaṭāni ekato ahesuṃ. Tato yattha tassa mātāpitaro, sova koṭṭhāso parihāyati, itaro vaḍḍhati. Te tampi koṭṭhāsaṃ dvidhā, tampi dvidhāti evaṃ yāva tameva kulaṃ ekam ahoṣi, tāva vibhajivā tesam kālakaṇṇibhāvaṃ ṇatvā pothetvā nikkadḍhimsu.

Athassa mātā kicchena jīvamānā paripakke gabbhe ekasmim ṭhāne vijāyi. Pacchimabhavikasattaṃ na sakkā nāsetuṃ, antoghaṭe padīpo viya tassa hadaye arahattassa upanissayo jalati. Sā taṃ dāraṃ paṭijaggitvā ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle ekamassa kapālakam hatthe datvā “putta etaṃ gharaṃ pavisā”ti pesetvā palātā. So tato paṭṭhāya ekakova hutvā tattha tattha bhikkhaṃ pariyesitvā ekasmim ṭhāne sayati, na nhāyati, na sarīraṃ paṭijaggati, paṃsupisācako viya kicchena jīvikam kappeti. So anukkamena sattavassiko hutvā ekasmim gehadvāre ukkhalidhovanassa chaḍḍitaṭṭhāne kāko viya ekekaṃ bhattasitthaṃ uccinitvā khādati.

Atha naṃ Dhammasenāpati Sāvatthiyaṃ piṇḍāya caramāno disvā “ayaṃ satto atikāruññappatto, kataragāmaṃvāsiko nu kho”ti tasmim mettacittaṃ vaḍḍhetvā “ehi re”ti āha. So āgantvā theram vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ thero “kataragāmaṃvāsikosi, kham vā te mātāpitaro”ti pucchi. Aham bhante nippaccayo, mayham mātāpitaro maṃ nissāya “kilantamhā”ti maṃ chaḍḍetvā palātāti. Api pana pabbajissasīti. Bhante aham tāva pabbajeyyaṃ, mādisaṃ pana kapaṇaṃ ko pabbajessasīti.

---

1. Appalābhī (Ka)

2. Vaggā (Sī, I)

Ahaṃ pabbājessāmīti. Sādhu bhante pabbājethāti. Thero tassa khādanīyabhojanīyaṃ datvā taṃ vihāraṃ netvā sahattheneva nhāpetvā pabbājetvā paripuṇṇavassaṃ upasampādesi. So mahallakakāle “Losakatissatthero”ti paññāyittha appapuñño appalābho. Tena kira asadisadānepi kucchipūro na laddhapubbo, jīvitaghaṭanamattameva labhati. Tassa hi patte ekasmim̐ yeva yāgu-uḷunke dinne patto samatittiko viya hutvā paññāyati. Atha manussā “imassa patto pūro”ti heṭṭhā yāguṃ denti. Tassa patte yāguṃ dānakāle manussānaṃ bhājane yāgu antaradhāyatītipi vadanti. Khajjakādīsupi eseva nayo.

So aparena samayena vipassanaṃ vaḍḍhetvā aggaphale arahatte patiṭṭhitopi appalābhova ahosi. Athassa anupubbena āyusaṅkhāresu parihīnesu parinibbānadivaso sampāpuṇi. Dhammasenāpati āvajjento tassa parinibbānabhāvaṃ ñatvā “ayaṃ losakatissatthero ajja parinibbāyissati, ajja mayā etassa yāvadatthaṃ āhāraṃ dātum̐ vaṭṭatī”ti taṃ ādāya Sāvattim̐ piṇḍāya pāvīsi. Thero taṃ nissāya tāva bahumanussāya Sāvattiyā hatthaṃ pasāretvā vandanaṃ attampi nālattha. Atha naṃ thero “gacchāvuso āsanasālāya nisīdā”ti uyyojetvā gato. Taṃ āgatameva manussā “ayyo āgato”ti āsane nisīdāpetvā bhojesi. Theropi “imaṃ Losakassa dethā”ti laddhāhāraṃ pesesi. Taṃ gahetvā gatā Losakatissattheraṃ asarivā sayameva bhūñjimsu. Atha therassa uṭṭhāya vihāraṃ gamanakāle Losakatissatthero āgantvā therāṃ vandi, thero nivattitvā ṭhitakova “laddhaṃ te āvuso bhattaṃ”ti pucchi. Labhissāma no bhanteti. Thero saṃvegapatto kālaṃ olokesi, kālo atikkanto. Thero “hotāvuso, idheva nisīdā”ti Losakattheraṃ āsanasālāyaṃ nisīdāpetvā Kosalarañño nivesanaṃ agamāsi. Rājā therassa pattāṃ gāhāpetvā “bhattassa akālo”ti pattapūraṃ catumadhuraṃ dāpesi. Thero taṃ ādāya gantvā “ehāvuso tissa imaṃ catumadhuraṃ bhūñjā”ti vatvā pattāṃ gahetvā aṭṭhāsi. So there gāravena lajjanto na paribhuñjati. Atha naṃ thero “ehāvuso tissa ahaṃ imaṃ pattāṃ gahetvāva ṭhassāmi, tvaṃ nisīditvā paribhuñja. Sace ahaṃ pattāṃ

hatthato muñceyyam, kiñci na bhaveyya”ti āha. Athāyasmā Losakatissatthero aggasāvake¹ Dhammasenāpatimhi pattam gahetvā thite catumadhuram paribhuñji. Tam therassa ariyiddhibalena parikkhayam na agamāsi. Tadā Losakatissatthero yāvadattham udarapūram katvā paribhuñji, tam divasamyeva ca anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Sammāsambuddho santike thatvā sarīranikkhepam kāresi, dhātuyo gahetvā cetiyam karimsu.

Tadā bhikkhū dhammasabhāyam sannipatitvā “āvuso aho Losakatissatthero appapuñño appalābhī, evarūpena nāma appapuññena appalābhinā katham ariyadhammo laddho”ti kathentā nisīdiṃsu. Satthā dhammasabham gantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. Te “imāya nāma bhante”ti ārocayimsu. Satthā “bhikkhave eso bhikkhu attano alābhibhāvañca ariyadhammalābhibhāvañca attanāva akāsi. Ayam hi pubbe paresam lābhantarāyam katvā appalābhī jāto, “aniccam dukkam anattā”ti vipassanāya yuttabhāvassa balena² ariyadhammalābhī jāto”ti vatvā atītam āhari.

Atīte kira Kassapasammāsambuddhakāle aññataro bhikkhu ekam kuṭumbikam nissāya gāmakāvāse vasati pakatatto sīlavā vipassanāya yuttappayutto. Atheko khīṇāsavatthero samavattavāsam vasamāno anupubbena tassa bhikkhuno upaṭṭhākakuṭumbikassa vasanagāmaṃ sampatto. Kuṭumbiko therassa iriyāpatheyeva pasīditvā pattam ādāya gharam pavesetvā sakkaccam bhojetvā thokam dhammakatham sutvā theram vanditvā “bhante amhākam dhuravihārameva gacchatha, mayam sāyanhasamaye āgantvā passissāmā”ti āha. Thero viharam gantvā nevāsikattheram vanditvā āpucchitvā ekamantam nisīdi. Sopi tena saddhim paṭisanthāram katvā “laddho te āvuso bhikkhāhāro”ti pucchi. Āma laddhoti. Kham laddhoti. Tumhākam dhuragāme kuṭumbikaghareti. Evañca pana vatvā attano senāsanam pucchitvā paṭijaggitvā pattacīvaram paṭisāmetvā jhānasukhena phalasukhena ca vītināmento nisīdi.

1. Aggissare (Sī, I)

2. Phalena (Sī, Syā, I)

Sopi kuṭumbiko sāyanhe gandhamālañceva padīpeyyaṅca¹ gāhāpetvā vihāraṃ gantvā nevāsikattheraṃ vanditvā “bhante eko āgantukatthero atthi, āgato nu kho”ti pucchi. Āma āgatoti. Idāni kahanti. Asukasenāsane nāmāti. So tassa santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisinno dhammakathaṃ sutvā sītalavelāya cetiyaṅca bodhiṅca pūjetvā dīpe jāletvā ubhopi jane nimantetvā gato. Nevāsikattheropi kho “ayaṃ kuṭumbiko paribhinno, sacāyaṃ bhikkhu imasmiṃ vihāre vasissati, na maṃ esa kismiñci gaṇayissati”ti there anattamanataṃ āpajjitvā “imasmiṃ vihāre etassa avasanākāro mayā kātuṃ vaṭṭati”ti tena upaṭṭhānavelāya āgatena saddhiṃ kiñci na kathesi. Khīṇāsavatthero tassa ajjhāsayaṃ jānitvā “ayaṃ thero mama kule vā gaṇe vā apalibuddhabhāvaṃ na jānāti”ti attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā jhānasukhena phalasukhena vītināmesi.

Nevāsikopi punadivase nakhapiṭṭhena gaṇḍim² paharitvā nakhena dvāraṃ ākoṭetvā kuṭumbikassa gehaṃ agamāsi. So tassa pattaṃ gahetvā paññattāsane nisīdāpetvā “āgantukatthero kahaṃ bhante”ti pucchi. “Nāhaṃ tava kulūpakassa pavattiṃ jānāmi, gaṇḍim paharantopi dvāraṃ ākoṭentopi pabodhetuṃ nāsakkhiṃ, hiyyo tava gehe paṇītabhojanaṃ bhuñjitvā jīrāpetuṃ asakkonto idāni niddaṃ okkantoyeva bhavissati, tvaṃ pasīdamāno evarūpesuyeva ṭhānesu pasīdasī”ti āha. Khīṇāsavattheropi attano bhikkhācāraṃ sallaṅkhetvā sarīraṃ paṭijaggitvā pattacāvaramādāya ākāse uppatitvā aññattha agamāsi. So kuṭumbiko nevāsikattheraṃ sappimadhusakkharābhisaṅkhatāṃ pāyāsaṃ pāyetvā pattaṃ gandhacuṇṇehi ubbaṭṭetvā puna pūretvā “bhante so thero maggakilanto bhavissati, idamassa harathā”ti adāsi. Itaro apaṭikkhipitvā gahetvā gacchanto “sace so bhikkhu imaṃ pāyāsaṃ pivissati, gīvāyaṃ gahetvā nikkaddhiyamānopi na gamissati. Sace paṇāhaṃ imaṃ pāyāsaṃ manussānaṃ³ dassāmi, pākaṭaṃ me kammaṃ bhavissati. Sace uduke opilāpessāmi, udakapiṭṭhe sappi

---

1. Dīpatelaṅca (Sī, Syā, I)

2. Ghaṇḍim (Ka)

3. Manussassa (Sī, Syā, I)

paññāyissati. Sace bhūmiyaṃ chaḍḍessāmi¹, kākasannipātena paññāyissati. Kattha nu kho imaṃ chaḍḍeyyan”ti upadhārento ekaṃ jhāmakkhetaṃ disvā aṅgāre viyūhitvā tattha pakkhipitvā upari aṅgārehi paṭicchādetvā vihāraṃ gato taṃ bhikkhuṃ adisvā cintesi “addhā so bhikkhu khīṇāsavo mama ajjhāsayaṃ viditvā aññattha gato bhavissati, aho mayā udarahetu ayuttaṃ katan”ti tāvadevassa mahantaṃ domanassaṃ udapādi. Tato paṭṭhāyeva ca manussapeto hutvā na cirasseva kālaṃ katvā niraye nibbatti.

So bahūni vassasatasahassāni niraye paccitvā pakkāvasesena paṭipāṭiyā pañcajāṭisatesu yakkho hutvā ekadivasampi udarapūraṃ āhāraṃ na labhi. Ekadivasaṃ pana gabbhamalaṃ udarapūraṃ labhi. Puna pañcajāṭisatesu sunakho ahoṣi. Tadāpi ekadivasaṃ bhattavamaṇaṃ udarapūraṃ labhi, sesakāle pana tena udarapūro āhāro nāma na laddhapubbo. Sunakhayonito pana cavitvā kāsiraṭṭhe ekasmiṃ gāme duggatakule nibbatti. Tassa nibbattito paṭṭhāya taṃ kulaṃ paramaduggatameva jātaṃ, jātito² uddhaṃ udakakañjikāmattampi na labhi. Tassa pana “Mittavindako”ti nāmaṃ ahoṣi. Mātāpitaro chātakadukkhaṃ adhivāsetuṃ asakkontā “gaccha kāḷakaṇṇī”ti taṃ pothetvā nīharimsu. So apaṭisaraṇo vicaranto Bārāṇasiṃ agamāsi. Tadā bodhisatto Bārāṇasiyaṃ disāpāmokkho ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni sippaṃ vāceti. Tadā Bārāṇasivāsino duggatānaṃ paribbayaṃ datvā sippaṃ sikkhāpenti. Ayampi Mittavindako bodhisattassa santike sippaṃ³ sikkhati. So pharuso anovādakkhamo taṃ taṃ paharanto vicarati, bodhisattena ovadiyamānopi ovādaṃ na gaṇhāti. Taṃ nissāya āyopissa mando jāto.

Atha so māṇavakehi saddhiṃ bhaṇḍitvā ovādaṃ aggaṇhanto tato palāyitvā āhiṇḍanto ekaṃ paccantagāmaṃ patvā bhatim katvā jīvati. So tattha ekāya duggatitthiyā saddhiṃ saṃvāsaṃ kappesi. Sā taṃ nissāya dve dārake vijāyi. Gāmaṃvāsino “amhākaṃ susāsaṇaṃ dussāsaṇaṃ āroceyyāsi”ti Mittavindakassa bhatim datvā taṃ gāmadvāre

---

1. Siñcissāmi (Ka)

2. Nābhito (Sī, Syā, I)

3. Puññasippaṃ (Sī, I)

kuṭikāya vasāpesuṃ. Taṃ pana Mittavindakam̐ nissāya te paccantagāmaṃvasino sattakkhattuṃ rājadaṇḍaṃ agamaṃsu¹, sattakkhattuṃ nesam̐ gehāni jhāyimsu, sattakkhattuṃ taḷākam̐ bhijji. Te cintayimsu “amhākam̐ pubbe imassa Mittavindakassa anāgamanakāle evarūpaṃ natthi, idāni panassa āgatakālato paṭṭhāya parihāyāmā”ti taṃ pothetvā nīharimsu.

So attano dārake gahetvā aññattha gacchanto ekaṃ amanussapariggahaṃ aṭavim̐ pāvīsi. Tatthassa amanussā dārake ca bhariyañca māretvā maṃsam̐ khādimsu. So tato palāyitvā tato tato āhiṇḍanto ekaṃ gambhīram̐ nāma paṭṭanagāmaṃ nāvāvissajjanadivaseyeva patvā kammakārako hutvā nāvam̐ abhiruhi. Nāvā samuddapiṭṭhe sattāham̐ gantvā sattame divase samuddamajjhe ākoṭetvā ṭhapitā viya aṭṭhāsi. Te kāḷakaṇṇisalākam̐ cāresuṃ, sattakkhattuṃ Mittavindakasseva pāpuṇi. Manussā tassekam̐ veḷukalāpaṃ datvā hatthe gahetvā samuddapiṭṭhe² khipimsu, tasmim̐ khittamatte nāvā agamāsi. Mittavindako veḷukalāpe nipajjitvā samuddapiṭṭhe gacchanto Kassapasammāsambuddhakāle rakkhitasīlassa phalena samuddapiṭṭhe ekasmim̐ phalikavimāne catasso devadhītaro paṭilabhitvā tāsam̐ santike sukham̐ anubhavamāno sattāham̐ vasi. Tā pana vimānapetiyo sattāham̐ sukham̐ anubhavanti, sattāham̐ dukkham̐. Sattāham̐ dukkham̐ anubhavituṃ gacchamānā “yāva mayam̐ āgacchāma, tāva idheva hohī”ti vatvā agamaṃsu.

Mittavindako tāsam̐ gatakāle veḷukalāpe nipajjitvā purato gacchanto rajatavimāne aṭṭha devadhītaro labhi. Tatopi param̐ gacchanto maṇivimāne soḷasa, kanakavimāne dvattimsa devadhītaro labhi. Tāsampi vacanam̐ akatvā parato³ gacchanto antaradīpake ekaṃ yakkhanagaraṃ addasa. Tatthekā yakkhinī ajarūpena vicarati. Mittavindako tassā yakkhinibhāvam̐ ajānanto “ajamaṃsam̐ khādissāmī”ti taṃ pāde aggahesi, sā yakkhānubhāvena taṃ ukkhipitvā khipi. So tāya khitto samuddamatthakena gantvā Bārāṇasiyam̐ parikhāpiṭṭhe ekasmim̐ kaṇṭakagumbamatthake patitvā pavaṭṭamāno bhūmiyam̐ patiṭṭhāsi. Tasmīñca samaye tasmim̐ parikhāpiṭṭhe rañño ajikā caramānā corā haranti. Ajikagopakā “core

1. Adamaṃsu (Sī, I, Ka), akamaṃsu (Ṭī)

2. Samudde (Sī, Syā)

3. Purato (Syā, Ka)

gaṇhissāmā”ti ekamantaṃ nilinā aṭṭhaṃsu. Mittavindako pavaṭṭivā bhūmiyaṃ ṭhito tā ajikā disvā cintesi “ahaṃ samudde ekasmiṃ dīpake ajikaṃ pāde gahetvā tāya khitto idha patito. Sace idāni ekaṃ ajikaṃ pāde gahessāmi, sā maṃ parato samuddapiṭṭhe vimānadevatānaṃ santike khipissatī”ti. So evaṃ ayoniso manasikarivā ajikaṃ pāde gaṇhi, sā gahitamattā viravi. Ajikagopakā ito cito ca āgantvā taṃ gahetvā “ettakaṃ kālaṃ rājakule ajikakhādako esa coro”ti taṃ koṭṭetvā bandhitvā rañño santikaṃ nenti.

Tasmiṃ khaṇe bodhisatto pañcasatamaṇavakaparivuto nagarā nikkhamma nhāyitum gacchanto Mittavindakaṃ disvā sañjānitvā te manusse āha “tātā ayaṃ amhākaṃ antevāsiko, kasmā naṃ gaṇhathā”ti. Ajikacorako ayya ekaṃ ajikaṃ pāde gaṇhi, tasmā gahitoti. Tena hetam amhākaṃ dāsaṃ katvā detha, amhe nissāya jīvissatīti. Te “sādhu ayyā”ti taṃ vissajjetvā agamaṃsu. Atha naṃ bodhisatto “Mittavindaka tvaṃ ettakaṃ kālaṃ kahaṃ vasī”ti pucchi, so sabbaṃ attanā katakammaṃ ārocesi. Bodhisatto “atthakāmānaṃ vacanaṃ akaronto evaṃ dukkhaṃ pāpuṇāti”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

41. “Yo atthakāmassa hitānukampino,
Ovajjamāno na karoti sāsanaṃ.
Ajyā pādamolamba¹,
Mittako viya socatī”ti.

Tattha **atthakāmassā**ti vuḍḍhiṃ icchantassa. **Hitānukampinoti** hitena anukampamānassa. **Ovajjamānoti** mudukena hitacittena ovadiyamāno. **Na karoti sāsanaṃ**ti anusīṭṭhaṃ na karoti, dubbaco anovādako hoti. **Mittako viya socatī**ti yathāyaṃ Mittavindako ajikāya pādaṃ gahetvā socati kilamati, evaṃ niccakālaṃ socatīti imāya gāthāya bodhisatto dhammaṃ desesi.

Evaṃ tena therena ettake addhāne tīsuyeva attabhāvesu kucchipūro laddhapubbo. Yakkhena hutvā ekadivasam gabbhamalaṃ laddham, sunakhena hutvā

---

1. Pādamolubbha (Sī, Syā, I, Ka)

ekadivasam̐ bhattavamanam̐, parinibbānadivase
Dhammasenāpatissānubhāvena catumadhuram̐ laddham̐. Evam̐ parassa
lābhantarāyakaraṇam̐ nāma mahādosanti veditabham̐. Tasmim̐ pana kāle
sopi ācariyo Mittavindakopi yathākammaṃ gato.

Satthā “evam̐ bhikkhave attano appalābhibhāvañca
ariyadhammalābhibhāvañca sayameva esa akāsī”ti imam̐ dhammadesanam̐
āharitvā anusandhim̐ ghaṭetvā jātakam̐ samodhānesi “tadā Mittavindako
Losakatissatthero ahosi, disāpāmokkhācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Losakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Kapotajātakavaṇṇanā (42)

Yo atthakāmassāti idam̐ Satthā Jetavane viharanto aññataram̐
lolabhikkhum̐ ārabba kathesi. Tassa lolabhāvo Navakanipāte **Kākajātake**¹
āvi bhavissati. Tadā pana tam̐ bhikkhū “ayam̐ bhante bhikkhu lolo”ti satthu
ārocesum̐. Atha nam̐ Satthā “saccam̐ kira tvam̐ bhikkhu lolosī”ti pucchi.
Āma bhanteti. Satthā “pubbepi tvam̐ bhikkhu lolo lolakāraṇā jīvitakkhayam̐
patto, paṇḍitāpi tam̐ nissāya attano vasanaṭṭhānā parihīnā”ti vatvā atītam̐
āhari.

Atīte Bārāṇasiyam̐ Brahmadatte rajjam̐ kārente bodhisatto
pārāvatayoniyam̐ nibbatti. Tadā Bārāṇasivāsino puññakāmatāya tasmim̐
tasmim̐ ṭhāne sakuṇānam̐ sukhavasanaṭṭhāya thusapacchiyo olambenti.
Bārāṇasiseṭṭhinopi bhattakārako attano mahānase ekam̐ thusapacchim̐
olambetvā ṭhapesi, bodhisatto tattha vāsam̐ kappesi. So pātova nikkhamitvā
gocare caritvā sāyam̐ āgantvā tattha vasanto kālam̐ khepesi. Athekadivasam̐
eko kāko mahānasamatthakena gacchanto ambulānambulamacchamaṃsānam̐
dhūpanavāsam̐ ghāyitvā lobham̐ uppādetvā “kam̐ nu kho nissāya imam̐
macchamaṃsam̐ labhissāmī”ti

1. Khu 5. 153 piṭṭhe.

avidūre nisīditvā pariggaṇhanto sāyaṃ bodhisattaṃ āgantvā mahānaṃ pavisantaṃ disvā “imaṃ pārāvataṃ nissāya macchamaṃsaṃ labhissāmi”ti punadivase pātova āgantvā bodhisattassa nikkhamitvā gocarattḥāya gamanakāle piṭṭhito piṭṭhito agamāsi. Atha naṃ bodhisatto “kasmā tvaṃ samma amhehi saddhiṃ carasi”ti āha. Sāmi tumhāhaṃ kiriyā mayhaṃ ruccati, ito paṭṭhāya tumhe upaṭṭhahissāmīti. Samma tumhe aññagocarā, mayā aññagocarā, tumhehi amhākaṃ upaṭṭhānaṃ dukkaranti. Sāmi tumhākaṃ gocaraggahaṇakāle ahampi gocaraṃ gahetvā tumhehi saddhiṃyeva gamissāmīti. “Sādhu, kevalaṃ te appamattena bhavitabban”ti evaṃ bodhisatto kākaṃ ovaditvā gocaraṃ caranto tiṇabījādīni khādati. Bodhisattassa pana gocaraggahaṇakāle kāko gantvā gomayapiṇḍaṃ apanetvā pāṇake khādītva udaraṃ pūretvā bodhisattassa santikaṃ āgantvā “sāmi tumhe ativeḷaṃ caratha, atibahubhakkhena nāma bhavituṃ na vaṭṭati”ti vatvā bodhisattena gocaraṃ gahetvā sāyaṃ āgacchantena saddhiṃ yeva mahānaṃ pāvīsi. Bhattakārako “amhākaṃ kapoto aññampi gahetvā āgato”ti kākassapi pacchimaṃ ṭhapesi. Tato paṭṭhāya dve janā vasanti.

Athekadivasāṃ seṭṭhissa bahuṃ macchamaṃsaṃ āharīṃsu, taṃ ādāya bhattakārako mahānase tattha tattha olambesi. Kāko taṃ disvā lobhaṃ uppādetvā “sve gocarabhūmiṃ āgantvā mayā idameva khādītabban”ti rattim nitthunanto¹ nipajji. Punadivase bodhisatto gocarāya gacchanto “ehi samma kākā”ti āha. Sāmi tumhe gacchatha, mayhaṃ kucchirogo atthīti. Samma kākānaṃ kucchirogo nāma na kadāci bhūtapubbo, rattim tīsu yāmesu ekekasmim yāme mucchitā honti, dīpavaṭṭim gilitakāle² pana nesaṃ muhuttaṃ titti hoti, tvaṃ imaṃ macchamaṃsaṃ khādītukāmo bhavissati, ehi manussaparibhogo nāma tumhākaṃ dupparibhuñjiyo, mā evarūpaṃ akāsi, mayāsaddhiṃ yeva gocarāya gacchāhīti. Na sakkomi sāmīti. “Tena hi paññāyissasi sakena kammaṃ, lobhavaṃ āgantvā appamatto hohī”ti taṃ ovadītva bodhisatto gocarāya gato.

---

1. Tintiṇanto (Sī, I)

2. Galitakāle (Sī)

Bhatakārako nānappakāraṃ macchamaṃsavikatim sampādetvā
 usumanikkhamanattam¹ bhājanāni thokaṃ vivarivā
 rasaparissāvanakaroṭim bhājanamatthake ṭhapetvā bahi nikkhamitvā sedam
 puñchamāno aṭṭhāsi. Tasmim khaṇe kāko pacchito sīsam ukkhipitvā
 bhattagehaṃ olovento tassa nikkhantabhāvaṃ ñatvā “ayaṃdāni mayham
 manorathaṃ pūretvā maṃsaṃ khādītum kālo, kiṃ nu kho mahāmaṃsaṃ
 khādāmi, udāhu cuṇṇikamaṃsaṃ”ti cintetvā “cuṇṇikamaṃsena nāma
 khippaṃ kucchim pūretum na sakkā, mahantaṃ maṃsakhaṇḍaṃ āharitvā
 pacchiyam nikkhipitvā khādamaṃso nipajjissāmi”ti pacchito uppatitvā
 rasakaroṭiyam nilīyi. Sā “kirī”ti saddamakāsi. Bhatakārako taṃ saddam
 sutvā “kiṃ nu kho etan”ti pavittho kākaṃ disvā “ayaṃ duṭṭhakāko
 mahāseṭṭhino pakkamaṃsaṃ khādītukāmo, ahaṃ kho pana seṭṭhim nissāya
 jīvāmi, na imaṃ bālaṃ, kiṃ me iminā”ti dvāraṃ pidhāya kākaṃ gahetvā
 sakalasarīre pattāni luñcitvā allasiṅgīveraloṇajīrakādayo² koṭṭetvā
 ambulatakkena āloṭetvā tenassa sakalasarīraṃ makkhetvā taṃ kākaṃ
 pacchiyam khipi, so adhimattavedanābhībhūto nitthunanto nipajji.

Bodhisatto sāyam āgantvā taṃ byasanappattaṃ disvā “lolakāka mama
 vacanaṃ akatvā tava lobhaṃ nissāya mahādukkhaṃ pattosi”ti vatvā imaṃ
 gāthamātha—

42. “Yo atthakāmassa hitānukampino,
 Ovajjamāno na karoti sāsanaṃ.
 Kapotakassa vacanaṃ akatvā,
 Amittahatthathagatova setī”ti.

Tattha **kapotakassa vacanaṃ akatvā**ti pārāvatassa³
 hitānusāsanavacanaṃ akatvā. **Amittahatthathagatova setī**ti amittānaṃ
 anattakāraṇānaṃ dukkhuppādakapuggalānaṃ hatthattaṃ hatthapathaṃ
 gato ayaṃ kāko viya so puggalo mahantaṃ byasanaṃ patvā anusocamāno
 setīti.

1. Usumanibbāpanattam (Syā, Ka)

2. Addasiṅgīveraṃ loṇajīrakāya (Sī, I)

3. Pārāpatassa (Sī, I)

Bodhisatto imaṃ gāthaṃ vatvā “idāni mayā ca imasmim̃ ṭhāne na sakkā vasitun”ti aññattha gato. Kākopi tattheva jīvitakkhayaṃ patto. Atha naṃ bhattakārako saddhim̃ pacchiyā gahetvā saṅkāraṭṭhāne chaḍḍesi.

Satthāpi “na tvaṃ bhikkhu idāneva lolo, pubbepi loloyeva, tañca pana te lolyaṃ nissāya paṇḍitāpi sakāvāsā parihīnā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so bhikkhu anāgāmi-phalaṃ patto. Satthā anusandhim̃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā kāko lolabhikkhu ahosi, pārāvato pana ahameva ahosin”ti.

Kapotajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Veḷukajātakavaṇṇanā (43)

Yo atthakāmassāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ dubbacabhikkhum̃ ārabba kathesi. Tañhi Bhagavā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dubbacosī”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “na tvaṃ bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepi dubbacoyeva, dubbacattāyeva ca paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā sappamukhe jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe mahābhogakule nibbatta viññutaṃ patvā kāmesu ādīnaṃ nekkhamme cānisaṃsaṃ disvā kāme pahāya Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā kaṣiṇaparikkammaṃ katvā pañcābhiññā aṭṭha samāpattiyo ca uppādetvā jhānasukhena vītināmento aparabhāge mahāparivāro pañcahi tāpasasatehi parivuto gaṇassa satthā hutvā vihāsi. Atheko āsivisapotako attano dhammatāya caranto aññatarassa tāpasassa assamapadaṃ patto. Tāpaso tasmim̃ puttasiṇhaṃ uppādetvā taṃ ekasmim̃ veḷupabbe sayāpetvā paṭijjagati. Tassa veḷupabbe sayanato “Veḷuko”tveva nāmaṃ akaṃsu. Taṃ puttasiṇhena paṭijjaggnato tāpasassa “Veḷukapitā”tveva nāmaṃ akaṃsu.

Tadā bodhisatto “eko kira tāpaso āsivisaṃ paṭijjagatī”ti sutvā taṃ pakkosāpetvā “saccam kira tvam āsivisaṃ paṭijjagasi”ti pucchitvā “saccan”ti vutte “āsivisena saddhim viśāsō nāma natthi, mā evam jaggāhī”ti āha. So me ācariya putto, nāham tena vinā vattitum sakkhissāmīti. Tena hi etasseva santikā jīvitakkhayaṃ pāpuṇissasīti. Tāpaso bodhisattassa vacanaṃ na gaṇhi, āsivisampi jahitum nāsakkhi. Tato katipāhaccayeneva sabbe tāpasā phalāphalathāya gantvā gataṭṭhāne phalāphalassa sulabhabhāvaṃ disvā dve tayo divase tattheva vasimsu, veḷukapitāpi tehi saddhim gacchanto āsivisaṃ veḷupabbeyeva sayāpetvā pidahitvā gato. So puna tāpasehi saddhim dvīhatīhaccayena āgantvā “Veḷukassa gocaram dassāmī”ti veḷupabbaṃ ugghāṭetvā “ehi puttaka chātakosī”ti hatthaṃ pasāresi. Āsiviso dvīhatīham nirāhāratāya kujjhivā pasāritahattham ḍamsitvā tāpasam tattheva jīvitakkhayaṃ pāpetvā araṇṇam pāvīsi. Tāpasā taṃ disvā bodhisattassa ārocesum. Bodhisatto tassa sarīrakiccaṃ kāretvā isigaṇassa majjhe nisīditvā isīnam ovādasena imam gāthamāha—

43. “Yo atthakāmassa hitānukampino,
Ovajjamaṇo na karoti sāsanam.
Evam so nihato seti,
Veḷukassa yathā pitā”ti.

Tattha **evam so nihato setī**ti yo hi isīnam ovādam na gaṇhāti, so yathā esa tāpaso āsivisamukhe pūtibhāvaṃ patvā nihato seti, evam mahāvīnāsam patvā nihato setīti attho. Evam bodhisatto isigaṇam ovaditvā cattāro brahmavīhāre bhāvetvā āyupariyosāne brahmaloke uppajji.

Satthā “na tvam bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepi dubbacoyeva, dubbacabhāveneva ca āsivisamukhe pūtibhāvaṃ patto”ti imam dhammadesanaṃ

āharitvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā veḷukapitā dubbacabhikkhu ahosi, sesaparisā Buddhaparisā, gaṇasatthā pana ahameva ahosin”ti.

Veḷukajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Makasajātakavaṇṇanā (44)

Seyyo amittoti idam Satthā Magadhesu cārikam caramāno aññatarasmim gāmake bālagāmikamanusse ārabbha kathesi. Tathāgato kira ekasmim samaye Sāvattthito Magadharaṭṭham gantvā tattha cārikam caramāno aññataram gāmakam sampāpuṇi. So ca gāmako yebhuyyena andhabālamanussehiyeva ussanno. Tatthekadivasam te andhabālamanussā sannipatitvā “bho amhe araṇṇam pavisitvā kammaṃ karonte makasā khādanti, tappaccayā amhākam kammacchedo hoti, sabbeva dhanūni ceva āvudhāni ca ādāya gantvā makasehi saddhim yujjhitvā sabbamakase vijjhitvā chinditvā ca māressāmā”ti mantayitvā araṇṇam gantvā “makase vijjhissāmā”ti aññamaññam vijjhitvā ca paharitvā ca dukkhappattā āgantvā antogāme ca gāmamajjhe ca gāmadvāre ca nipajjimsu.

Satthā bhikkhusamghaparivuto tam gāmam piṇḍāya pāvisi. Avasesā paṇḍitamanussā Bhagavantam disvā gāmadvāre maṇḍapam kāretvā Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa mahādānam datvā Satthāram vanditvā nisīdimsu. Satthā tasmim tasmim ṭhāne patitamanusse disvā te upāsake pucchi “bahū ime gilānā manussā, kim etehi katan”ti. Bhante ete manussā “makasayuddham karissāmā”ti gantvā aññamaññam vijjhitvā sayam gilānā jātāti. Satthā “na idāneva andhabālamanussā ‘makase paharissāmā’ti attānam paharanti, pubbepi ‘makasam paharissāmā’ti param paharaṇakamanussā ahesumyevā”ti vatvā tehi manussehi yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto vaṇijjāya jīvikam kappeti. Tadā Kāsiraṭṭhe ekasmim paccantagāme

bahū vaḍḍhakī vasanti. Tattheke khalitavaḍḍhakī¹ rukkhaṃ tacchati, athassa eko makaso tambalohathālakapiṭṭhisadise sīse nisīditvā sattiyaṃ paharanto viya sīsaṃ mukhatuṇḍakena vijjhi. So attano santike nisinnaṃ puttaṃ āha “tāta mayhaṃ sīsaṃ makaso sattiyaṃ paharanto viya vijjhati, vārehi nan”ti. Tāta adhivāsehi, ekappahārenea taṃ māressāmīti. Tasmim samaye bodhisattopi attano bhaṇḍaṃ pariyesaṃāno taṃ gāmaṃ patvā tassā vaḍḍhakisālāya nisinno hoti. Atha so vaḍḍhakī puttaṃ āha “tāta imaṃ makasaṃ vārehi”ti. So “vāressāmi tātā”ti tikhiṇaṃ mahāpharasaṃ ukkhipitvā pitu piṭṭhipasse thatvā “makasaṃ paharissāmī”ti pitu matthakaṃ dvidhā bhindi, vaḍḍhakī tattheva jīvitakkhayaṃ patto.

Bodhisatto tassa taṃ kammaṃ disvā “paccāmittopi paṇḍitova seyyo. So hi daṇḍabhayenapi manusse na māressatī”ti cintetvā imaṃ gāthamāha—

44. “Seyyo amitto matiyā upeto,
Na tveva mitto mativippahīno.
‘Makasaṃ vadhissan’ti hi eḷamūgo,
Putto pitu abbhidā uttamaṅgaṃ”ti.

Tattha **seyyoti** pavaro uttamo. **Matiyā upetoti** paññāya samannāgato. **Eḷamūgoti** lālāmukho bālo. **Puttopitu abbhidā uttamaṅganti** attano bālatāya puttapi hutvā pitu uttamaṅgaṃ matthakaṃ “makasaṃ paharissāmī”ti dvidhā bhindi. Tasmā bālamittato paṇḍita-amittova seyyoti imaṃ gāthaṃ vatvā bodhisatto uṭṭhāya yathākammaṃ gato. Vaḍḍhakissapi ñātakā sarīrakiccaṃ akaṃsu.

Satthā “evaṃ upāsakā pubbepi ‘makasaṃ paharissāmā’ti paraṃ paharaṇakamanussā ahesuṃyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā gāthaṃ vatvā pakkanto paṇḍitavāṇijo pana ahameva ahosin”ti.

Makasajātakavaṇṇanā catutthā.

---

1. Palitavaḍḍhakī (Sī), phalitavaḍḍhamkī (I)

5. Rohiṇijātakavaṇṇanā (45)

Seyyo amittoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ

Anāthapiṇḍikaseṭṭhino dāsīṃ ārabba kathesi. Anāthapiṇḍikassa kira ekā Rohiṇī nāma dāsī ahoṣi. Tassā vihipaharaṇaṭṭhāne āgantvā mahallikā mātā nipajji, taṃ makkhikā parivāretvā sūciyā vijjhamānā viya khādanti. Sā dhītaraṃ āha “amma makkhikā maṃ khādanti, etā vārehī”ti. Sā “vāressāmi ammā”ti musalaṃ ukkhipitvā “mātu sarīre makkhikā māretvā vināsaṃ pāpessāmi”ti mātaraṃ musalena paharitvā jīvitakkhayaṃ pāpesi. Taṃ disvā “mātā me matā”ti rodituṃ ārabhi. Taṃ pavattiṃ seṭṭhissa ārocesuṃ. Seṭṭhi tassā sarīrakiccaṃ kāretvā vihāraṃ gantvā sabbaṃ taṃ pavattiṃ Satthu ārocesi. Satthā “na kho gahapati esā ‘mātu sarīre makkhikā māressāmi’ti idāneva musalena paharitvā mātaraṃ māresi, pubbepi māresiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhikule nibbattitvā pitu-accayena seṭṭhiṭṭhānaṃ pāpuṇi. Tassāpi Rohiṇīyeva nāma dāsī ahoṣi. Sāpi attano vihipaharaṇaṭṭhānaṃ āgantvā nipannaṃ mātaraṃ “makkhikā me amma vārehī”ti vuttā evameva musalena paharitvā mātaraṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā rodituṃ ārabhi. Bodhisatto taṃ pavattiṃ sutvā “amittopi hi imasmīṃ loke paṇḍitova seyyo”ti cintetvā imaṃ gāthamāha—

45. “Seyyo amitto medhāvī, yañce bālā’**nukampako**.

Passa Rohiṇikaṃ jammīṃ, mātaraṃ hantvāna socatī”ti.

Tattha **medhāvī**ti paṇḍito ñāṇī vibhāvī. **Yañce bālā’**nukampakoti**** ettha **yanti** liṅgavipallāso kato, **ceti** nāmatthe nipāto. Yo nāma bālo anukampako, tato sataguṇena sahaṣṣaguṇena paṇḍito amitto hontopi seyyoyevāti attho.

Atha vā **yanti** paṭisedhanatthe nipāto, no ce bālānukampakoti attho.

Jamminti lāmikaṃ dandhaṃ. **Mātaraṃ hantvāna socatī**ti “makkhikā māressāmi”ti mātaraṃ hantvā idāni ayaṃ bālā sayameva rodati paridevati.

Iminā

kāraṇena imasmim loke amittopi paṇḍito seyyoti bodhisatto paṇḍitaṃ
pasasanto imāya gāthāya dhammaṃ desesi.

Satthā “na kho gahapati esā idāneva ‘makkhikā māressāmī’ ti mātaraṃ
ghātesī, pubbepi ghātesiyevā” ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhim
ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā mātāyeva mātā ahosi, dhītāyeva dhītā,
mahāseṭṭhi pana ahameva ahosin” ti.

Rohiṇijātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Ārāmadūsakajātakavaṇṇanā (46)

Na ve anattakusalenāti idaṃ Satthā aññatarasmim Kosalagāmake
viharanto uyyānadūsakaṃ ārabha kathesi. Satthā kira Kosalesu cārikaṃ
caramāno aññataraṃ gāmaṃ sampāpuṇi. Tattheke kuṭumbiko Tathāgataṃ
nimantetvā attano uyyāne nisīdāpetvā Buddhappamukhassa saṃghassa
mahādānaṃ datvā “bhante yathāruciyaṃ imasmim uyyāne vicarathā” ti āha.
Bhikkhū uṭṭhāya uyyānapālaṃ gahetvā uyyāne vicarantā ekaṃ
aṅgaṇatthānaṃ disvā uyyānapālaṃ pucchimsu “upāsaka imaṃ uyyānaṃ
aññattha sandacchāyaṃ, imasmim pana ṭhāne na koci rukkho vā gaccho vā
atthi, kim nu kho kāraṇaṃ” ti. Bhante imassa uyyānassa ropanakāle eko
gāmadārako udakaṃ siñcanto imasmim ṭhāne rukkhopotake ummūlaṃ katvā
mūlappamāṇena udakaṃ siñci, te rukkhopotakā milāyitvā matā, iminā
kāraṇena idaṃ ṭhānaṃ aṅgaṇaṃ jātan” ti. Bhikkhū Satthāraṃ upasaṅkamitvā
etamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na bhikkhave so gāmadārako idāneva
ārāmadūsako, pubbepi ārāmadūsakoyevā” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente Bārāṇasiyaṃ
nakkhattaṃ ghosayimsu. Nakkhattabherisaddasavanakālato paṭṭhāya
sakalanagaravāsino nakkhattanissitakā hutvā vicaranti. Tadā rañño uyyāne
bahū makkaṭā vasanti. Uyyānapālo cintesi “nagare nakkhattaṃ ghuṭṭhaṃ,
ime vānare ‘udakaṃ siñcathā’ ti vatvā ahaṃ nakkhattaṃ kilissāmī” ti
jeṭṭhakavānaraṃ

upasaṅkamitvā “samma vānarajeṭṭhaka imaṃ uyyānaṃ tumhākampi bahūpakāraṃ, tumhe ettha pupphaphalapallavāni khādatha, nagare nakkhattaṃ ghuṭṭhaṃ, ahaṃ nakkhattaṃ kīḷissāmi. Yāvāhaṃ āgacchāmi, tāva imasmiṃ uyyāne rukkhapotakesu udakaṃ siṅcituṃ sakkhissathā”ti pucchi. Sādhū siṅcissāmīti. “Tena hi appamattā hothā”ti udakasiṅcanatthāya tesāṃ cammakūṭe¹ ca dārukūṭe ca datvā gato. Vānarā cammakūṭe ceva dārukūṭe ca gahetvā rukkhapotakesu udakaṃ siṅcanti. Atha ne vānarajeṭṭhako evamāha “bhonto vānarā udakaṃ nāma rakkhitaḃbaṃ, tumhe rukkhapotakesu udakaṃ siṅcantā uppāṭetvā uppāṭetvā mūlaṃ oloketvā gambhīragatesu mūlesu bahuṃ udakaṃ siṅcatha, agambhīragatesu appaṃ, pacchā amhākaṃ udakaṃ dullabhaṃ bhavissatī”ti. Te “sādhū”ti sampañcchitvā tathā akaṃsu.

Tasmiṃ samaye eko paṇḍitapuriso rājuyyāne te vānare tathā karonte disvā evamāha “bhonto vānarā kasmā tumhe rukkhapotake uppāṭetvā uppāṭetvā mūlappamaṇena udakaṃ siṅcathā”ti, te “evaṃ no vānarajeṭṭhako ovadatī”ti āhaṃsu. So taṃ vacanaṃ sutvā “aho vata bho bālā apaṇḍitā ‘atthaṃ karissāmā’ti anattameva karontī”ti cintetvā imaṃ gāthamāha—

46. “Na ve anattakusalena, atthacariyā sukhāvahā.

Hāpeti atthaṃ dummedho, kapi ārāmiko yathā”ti.

Tattha **veti** nipātamattaṃ. **Anattakusalenā**ti anatto anāyatane kusalena, atthe āyatane kāraṇe akusalena vāti attho. **Atthacariyā**ti vuḍḍhikiriyā. **Sukhāvahā**ti evarūpena anattakusalena kāyikacetāsikasukhasaṅkhātassa atthassa cariyā na sukhāvahā, na sakkā āvahitunti attho. Kim kāraṇā? Ekanteneva hi **hāpeti atthaṃ dummedhoti**, bālapuggalo “atthaṃ karissāmī”ti atthaṃ hāpetvā anattameva karoti. **Kapi ārāmiko yathā**ti yathā ārāme niyutto ārāmarakkhanaḃko makkaṭṭo “atthaṃ karissāmī”ti anattameva karoti, evaṃ yo koci anattakusalō, tena na sakkā atthacariyaṃ āvahituṃ, so ekaṃsena atthaṃ hāpetiyevāti. Evaṃ so paṇḍito puriso

1. Cammaṇḍe (Sī, I)

imāya gāthāya vānarajeṭṭhakaṃ garahitvā attano parisam ādāya uyyānā nikkhami.

Satthāpi “na bhikkhave esa gāmadārako idāneva ārāmadūsako, pubbepi ārāmadūsakoyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭṭevā jātakam samodhānesi “tadā vānarajeṭṭhako ārāmadūsakagāmadārako ahosi, paṇḍitapuriso pana ahameva ahosin”ti.

Ārāmadūsakajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Vāruṇidūsakajātakavaṇṇanā (47)

Na ve anattakusalenāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto vāruṇidūsakaṃ ārabha kathesi. Anāthapiṇḍikassa kira sahāyo eko vāruṇivāṇijo tikhiṇaṃ vāruṇiṃ yojetvā hiraññasuvaṇṇādīni gahetvā vikkiṇanto mahājane sannipatite “tāta tvaṃ mūlaṃ gahetvā vāruṇiṃ dehi”ti antevāsikaṃ āṇāpetvā sayam nhāyitum agamāsi. Antevāsiko mahājanassa vāruṇiṃ dento manusse antarantarā loṇasakkharā āharāpetvā khādante disvā “ayaṃ surā aloṇikā bhavissati, loṇamettha pakkhipissāmi”ti surācāṭiyaṃ nālimattaṃ loṇaṃ pakkhipitvā tesam suraṃ adāsi. Te mukhaṃ pūretvā pūretvā chaḍḍetvā “kiṃ te katan”ti pucchimsu. Tumhe suraṃ pivitvā loṇaṃ āharāpente disvā loṇena yojesinti. “Evarūpaṃ nāma manāpaṃ vāruṇiṃ nāsesi bālā”ti taṃ garahitvā uṭṭhāyutṭhāya pakkantā. Vāruṇivāṇijo āgantvā ekampi adisvā “vāruṇipāyakā kahaṃ gatā”ti pucchi, so tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ ācariyo “bāla evarūpā nāma te surā nāsitā”ti garahitvā imaṃ kāraṇaṃ Anāthapiṇḍikassa ārocesi. Anāthapiṇḍiko “atthidāni me idaṃ kathāpābhatan”ti Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā etamatthaṃ ārocesi. Satthā “na esa gahapati idāneva vāruṇidūsako, pubbepi vāruṇidūsakoyevā”ti vatvā tena yāciyo atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Bārāṇasiyaṃ seṭṭhi ahoṣi. Taṃ upanissāya eko vāruṇivāṇijo jīvati. So tikhiṇaṃ suraṃ yojetvā “imaṃ vikkiṇāhi”ti antevāsikaṃ vatvā nhāyituṃ gato. Antevāsiko tasmim̄ gatamatteyeva surāya loṇaṃ pakkhipitvā imināva nayena suraṃ vināseti. Athassa ācariyo āgantvā taṃ kāraṇaṃ ñatvā seṭṭhissa ārocesi. Seṭṭhi “anattakusalā nāma bālā ‘atthaṃ karissāmā’ti anattameva karontī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

47. “Na ve anattakusalena, atthacariyā sukhāvahā.

Hāpeti atthaṃ dummedho, koṇḍañño vāruṇim̄ yathā”ti.

Tattha **koṇḍañño vāruṇim̄ yathā**ti yathā ayaṃ koṇḍaññanāmaṃko antevāsiko “atthaṃ karissāmī”ti loṇaṃ pakkhipitvā vāruṇim̄ hāpesi parihāpesi vināsesi, evaṃ sabbopi anattakusalā atthaṃ hāpetīti bodhisatto imāya gāthāya dhammaṃ desesi.

Satthāpi “na esa gahapati idāneva vāruṇidūsako, pubbepi vāruṇidūsakoyevā”ti vatvā anusandhim̄ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā vāruṇidūsako idānipi vāruṇidūsakova ahoṣi, Bārāṇasisetṭhi pana ahameva ahoṣin”ti.

Vāruṇidūsakajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Vedabbajātakavaṇṇanā (48)

Anupāyena yo atthanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto dubbacabhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi bhikkhuṃ Satthā “na tvaṃ bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepi dubbacoyeva, teneva ca kāraṇena paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā tiṇhena asinā dvidhā katvā chinno hutvā magge nipatittha, tañca ekakaṃ nissāya purisasahassaṃ jīvitakkhayaṃ pattan”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente ekasmim̄ gāmake aññataro brāhmaṇo vedabbaṃ¹ nāma mantaṃ jānāti. So kira manto

1. Vedabbhaṃ (Sī, I)

anaggho mahāraho, nakkhattayoge laddhe taṃ mantāṃ parivattetvā ākāse ullokite ākāsatō sattaratanavassāṃ vassati. Tadā bodhisatto tassa brāhmaṇassa santike sippaṃ uggaṇhāti. Athekadivasāṃ brāhmaṇo bodhisattaṃ ādāya kenacideva karaṇīyena attano gāmā nikkhamitvā Cetaṛatṭhaṃ¹ agamāsi, antarāmagge ca ekasmiṃ araṇṇatṭhāne pañcasatā pesanakacorā nāma panthaghātāṃ karonti. Te bodhisattaṅca vedabbabrāhmaṇaṅca gaṇhiṃsu. Kasmā panete “pesanakacorā”ti vuccanti? Te kira dve jane gahetvā ekaṃ dhanāharaṇatṭhāya pesenti, tasmā “pesanakacorā”tveva vuccanti. Tepi ca pitāputte gahetvā pitaraṃ “tvaṃ amhākaṃ dhanāṃ āharitvā puttaṃ gahetvā yāhi”ti vadanti. Etenupāyena mātudhītarō gahetvā mātaraṃ vissajjenti, jeṭṭhakaniṭṭhe gahetvā jeṭṭhabhātikaṃ vissajjenti, ācariyantevāsike gahetvā antevāsikaṃ vissajjenti. Te tasmīṃ kāle vedabbabrāhmaṇaṃ gahetvā bodhisattaṃ vissajjesuṃ.

Bodhisatto ācariyaṃ vanditvā “ahaṃ ekāhadvīhaccayena āgamissāmi, tumhe mā bhāyittha, apica kho pana mama vacanaṃ karoṭha, ajja dhanavassāpanakanakkhattayogo bhavissati, mā kho tumhe dukkhaṃ asahantā mantāṃ parivattetvā dhanāṃ vassāpayittha. Sace vassāpessatha, tumhe ca vināsaṃ pāpuṇissatha, ime ca pañcasatā corā”ti evaṃ ācariyaṃ ovaditvā dhanatṭhāya agamāsi. Corāpi sūriye atthaṅgate brāhmaṇaṃ bandhitvā nipajjāpesuṃ. Taṅkhaṇaṅṅeva pācīnalokadhātuto paripuṇṇacandaṃḍalaṃ uṭṭhahi. Brāhmaṇo nakkhattaṃ olokento “dhanavassāpanakanakkhattayogo laddho, kiṃ me dukkhena anubhūtena, mantāṃ parivattetvā ratanavassāṃ vassāpetvā corānaṃ dhanāṃ datvā yathāsukhaṃ gamissāmi”ti cintetvā core āmantesi “bhonto corā tumhe maṃ kimatṭhāya gaṇhathā”ti. Dhanatṭhāya ayyāti. Sace vo dhanena attho, khippaṃ maṃ bandhanā mocetvā sīsaṃ nhāpetvā ahatavatṭhāni acchādetvā gandhehi vilimpāpetvā pupphāni pilandhāpetvā ṭhapethāti. Corā tassa kathaṃ sutvā tathā akaṃsu.

---

1. Cetiyaṛatṭhaṃ (Sī, I)

Brāhmaṇo nakkhattayogaṃ ñatvā mantāṃ parivattetvā ākāsaṃ ullokesi, tāvadeva ākāsaṭo ratanāni patimsu. Corā taṃ dhanāṃ saṅkaḍḍhitvā uttarāsaṅgesu bhaṅḍikaṃ katvā pāyimsu. Brāhmaṇopi tesāṃ pacchatova agamāsi. Atha te core aññe pañcasatā corā gaṇhiṃsu. “Kimatthaṃ amhe gaṇhathā”ti ca vuttā “dhanatthāyā”ti āhaṃsu. “Yadi vo dhanena attho, etaṃ brāhmaṇāṃ gaṇhatha, eso ākāsaṃ ulloketvā dhanāṃ vassāpesi, amhākampetaṃ eteneva dinnan”ti. Corā core vissajjetvā “amhākampi dhanāṃ dehī”ti brāhmaṇāṃ gaṇhiṃsu. Brāhmaṇo “ahaṃ tumhākaṃ dhanāṃ dadeyyaṃ, dhanavassāpanakanakkhattayogo pana ito saṃvaccharamatthake bhavissati. Yadi vo dhanenattho, adhivāsetha, tadā dhanavassaṃ vassāpessāmi”ti āha. Corā kujjhitvā “ambho duṭṭhabrāhmaṇa aññesaṃ idāneva dhanāṃ vassāpetvā amhe aññaṃ saṃvaccharaṃ adhivāsāpesi”ti tiṅhena asinā brāhmaṇāṃ dvidhā chinditvā magge chaḍḍetvā vegena anubandhitvā tehi corehi saddhiṃ yujjhitvā te sabbepi māretvā dhanāṃ ādāya puna dve koṭṭhāsā hutvā aññamaññaṃ yujjhitvā aḍḍhateyyāni purisasatāni ghātetvā etena upāyena yāva dve janā avasiṭṭhā ahesuṃ, tāva aññamaññaṃ ghātayimsu. Evaṃ taṃ purisasaḥassaṃ vināsaṃ pattaṃ.

Te pana dve janā upāyena taṃ dhanāṃ āharitvā ekasmiṃ gāmasamīpe gahanaṭṭhāne dhanāṃ paṭicchādetvā eko khaggaṃ gahetvā rakkhanto nisīdi, eko taṇḍule gahetvā bhattaṃ pacāpetuṃ gāmaṃ pāvīsi. Lobho ca nāmesa vināsamūlamevāti dhanasantike nisinno cintesi “tasmim āgate idaṃ dhanāṃ dve koṭṭhāsā bhavissanti, yannūnāhaṃ taṃ āgatamattameva khaggena paharivā ghāteyyan”ti. So khaggaṃ sannayhitvā tassa āgamaṃ olokento nisīdi. Itaropi cintesi “taṃ dhanāṃ dve koṭṭhāsā bhavissanti, yannūnāhaṃ bhatte visaṃ pakkhipitvā taṃ purisaṃ bhojetvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā ekakova dhanāṃ gaṇheyyan”ti. So niṭṭhite bhatte sayāṃ bhuñjitvā sesake visaṃ pakkhipitvā taṃ ādāya tattha agamāsi. Taṃ bhattaṃ otāretvā ṭhitamattameva itaro khaggena dvidhā chinditvā taṃ paṭicchannaṭṭhāne chaḍḍetvā taṅca bhattaṃ bhuñjitvā sayampi tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Evañca taṃ dhanāṃ nissāya sabbeva vināsaṃ pāpuṇimsu.

Bodhisattopi kho ekāhadvīhaccayena dhanam ādāya āgato tasmim̄ ṭhāne ācariyam̄ adisvā vippakiṇṇam̄ pana dhanam̄ disvā “ācariyena mama vacanam̄ akatvā dhanam̄ vassāpitaṃ bhavissati, sabbehi vināsam̄ pattehi bhavitabban”ti mahāmaggena pāyāsi. Gacchanto ācariyam̄ mahāmagge dvidhā chinnaṃ disvā “mama vacanam̄ akatvā mato”ti dārūni uddharitvā citakam̄ katvā ācariyam̄ jhāpetvā vanapupphehi pūjetvā purato¹ gacchanto jīvitakkhayam̄ patte pañcasate, purato adḍhateyyasateti anukkamena avasāne dve jane jīvitakkhayam̄ patte disvā cintesi “imam̄ dvīhi ūnam̄ purisasahassam̄ vināsam̄ pattaṃ, aññehi dvīhi corehi bhavitabban, tepi santhambhitum̄ na sakkhissanti, kham̄ nu kho te gatā”ti gacchanto tesam̄ dhanam̄ ādāya gahanaṭṭhānam̄ pavitṭhamaggaṃ disvā gacchanto bhaṇḍikabaddhassa dhanassa rāsim̄ disvā ekam̄ bhattapātim̄ avattharitvā mataṃ addasa. Tato “idaṃ nāma tehi kataṃ bhavissati”ti sabbam̄ ñatvā “kham̄ nu kho so puriso”ti vicinanto tampi paṭicchannaṭṭhāne apaviddham̄ disvā “amhākam̄ ācariyo mama vacanam̄ akatvā attano dubbacabhāvena attanāpi vināsam̄ patto, aparampi tena purisasahassam̄ vināsitaṃ, anupāyena vata akāraṇena attano vuḍḍhim̄ patthayamānā amhākam̄ ācariyo viya mahāvināsameva pāpuṇissanti”ti cintetvā imam̄ gāthamāha—

48. “Anupāyena yo attham̄, icchati so vihaññati.

Cetā hanimsu vedabban, sabbe te byasanamajjhagū”ti.

Tattha so **vihaññati**ti so anupāyena “attano attham̄ vuḍḍhim̄ sukham̄ icchāmi”ti akāle vāyāmaṃ karonto puggalo vihaññati kilamati mahāvināsam̄ pāpuṇāti. **Cetā**ti cetaṭṭhavāsino corā. **Hanimsu vedabbanti** vedabbamantavasena “vedabbo”ti laddhanāmaṃ brahmaṇam̄ hanimsu. **Sabbe te byasanamajjhagū**ti tepi ca anavasesā aññamaññaṃ ghātayamānā byasanam̄ adhigacchimsu paṭilabhimsūti.

Evam̄ bodhisatto “yathā amhākam̄ ācariyo anupāyena aṭṭhāne parakkamaṃ karonto dhanam̄ vassāpetvā attanāpi jīvitakkhayam̄ patto,

---

1. Parato (Sī, I)

aññesañca vināsapaccayo jāto, evameva yo aññopi anupāyena attano atthaṃ icchanto vāyāmaṃ karissati, sabbo so attanā ca vinassissati, paresañca vināsapaccayo bhavissati”ti vanam unnādentō devatāsu sādhuḱāraṃ dadamānāsu imāya gāthāya dhammaṃ desetvā taṃ dhanam upāyena attano geham āharitvā dānādīni puññāni karonto yāvatāyukam tathavā jīvitapariyosāne saggapathaṃ pūrayamāno agamāsi.

Satthāpi “na tvaṃ bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepi dubbacova, dubbacattā pana mahāvināsaṃ patto”ti imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭṭevā jātakam samodhānesi “tadā vedabbabrāhmaṇo dubbacabhikkhu ahoṣi, antevāsiko pana ahameva ahoṣin”ti.

Vedabbajātakavaṇṇanā atṭhamā.

9. Nakkhattajātakavaṇṇanā (49)

Nakkhattam patimānentanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataram ājīvakaṃ ārabha kathesi. Sāvatthiyam kirekaṃ kuladhītaram janapade eko kulaputto attano puttassa vāretvā “asukadivase nāma gaṇhissāmi”ti divasaṃ tṭhapetvā tasmim divase sampatte attano kulūpakaṃ ājīvakaṃ pucchi “bhante ajja mayam ekaṃ maṅgalaṃ karissāma, sobhanaṃ nu kho nakkhattan”ti. So “ayam maṃ paṭhamam apucchitvāva divasaṃ tṭhapetvā idāni paṭipucchati, hotu, sikkhāpessāmi nan”ti kujjhivā “ajja asobhanaṃ nakkhattam, mā ajja maṅgalaṃ karittha, sace karissatha, mahāvināso bhavissati”ti āha. Tasmim kule manussā tassa saddahitvā taṃ divasaṃ na gacchimsu. Nagaravāsino sabbam maṅgalakiriyaṃ katvā tesam anāgamanam disvā “tehi ajja divaso tṭhapito, no ca kho āgatā, amhākampī bahu vāyakammaṃ kataṃ, kiṃ no tehi, amhākaṃ dhītaram aññassa dassāmā”ti yathākateneva maṅgalena dhītaram aññassa kulassa adamsu.

Itare punadivase āgantvā “detha no dārikan”ti āhamsu. Atha ne Sāvattthivāsino “janapadavāsino nāma tumhe gahapatikā pāpamanussā divasaṃ tṭhapetvā avaññāya na āgatā, āgatamaggeneva

paṭigacchatha, amhehi aññesaṃ dārikā dinnā”ti paribhāsiṃsu. Te tehi saddhiṃ kalahaṃ katvā dārikaṃ alabhitvā yathāgatamaggeneva gatā. Tenapi ājīvakena tesāṃ manussānaṃ maṅgalantarāyassa katabhāvo bhikkhūnaṃ antare pākaṭo jāto. Te bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitā “āvuso ājīvakena kulassa maṅgalantarāyo kato”ti kathayamānā nisīdiṃsu. Sathā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchi. Te “imāya nāmā”ti kathayiṃsu. “Na bhikkhave idāneva ājīvako tassa kulassa maṅgalantarāyaṃ karoti, pubbepi esa tesāṃ kujjhitvā maṅgalantarāyaṃ akāsiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente nagaravāsino janapadavāsinaṃ dhītaraṃ vāretvā divasaṃ ṭhapetvā attano kulūpakaṃ ājīvakaṃ pucchiṃsu “bhante ajja amhākaṃ ekā maṅgalakiriya, sobhanaṃ nu kho nakkhattan”ti. So “ime attano ruciya divasaṃ ṭhapetvā idāni maṃ pucchantī”ti kujjhitvā “ajja nesaṃ maṅgalantarāyaṃ karissāmī”ti cintetvā “ajja asobhanaṃ nakkhattaṃ, sace karoṭha, mahāvināsaṃ pāpuṇissathā”ti āha. Te tassa saddahitvā na gamiṃsu. Janapadavāsino tesāṃ anāgamaṇaṃ nīatvā “te ajja divasaṃ ṭhapetvāpi na āgatā, kiṃ no tehi, aññesaṃ dhītaraṃ dassāmā”ti aññesaṃ dhītaraṃ adāsiṃsu. Nagaravāsino punadivase āgantvā dārikaṃ yāciṃsu. Janapadavāsino “tumhe nagaravāsino nāma chinnahirikā gahapatikā, divasaṃ ṭhapetvā dārikaṃ na gaṇhittha, mayaṃ tumhākaṃ anāgamanabhāvena aññesaṃ adamhā”ti. Mayaṃ ājīvakaṃ paṭipucchitvā “nakkhattaṃ na sobhanan”ti nāgatā, detha no dārikanti. Amhehi tumhākaṃ anāgamanabhāvena aññesaṃ dinnā, idāni dinnadārikaṃ kathaṃ puna ānessāmāti.

Evam tesu aññamaññaṃ kalahaṃ karontesu eko nagaravāsī paṇḍitapuriso ekena kammaṇa janapadaṃ gato tesāṃ nagaravāsinaṃ “mayaṃ ājīvakaṃ pucchitvā nakkhattassa asobhanabhāvena nāgatā”ti kathentānaṃ sutvā “nakkhattena ko attho, nanu dārikāya laddhabhāvova nakkhattan”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

49. “Nakkhattam patimānentam, attho bālam upaccagā.

Attho atthassa nakkhattam, kim karissanti tārakā”ti.

Tattha **patimānenti** olokentam, “idāni nakkhattam bhavissati, idāni nakkhattam bhavissati”ti āgamayamānam. **Attho bālam upaccagāti** etam nagaravāsikam bālam dārikapaṭilābhasaṅkhāto attho atikkanto. **Attho atthassa nakkhattanti** yaṃ attham pariyesanto carati, so paṭiladdho atthova atthassa nakkhattam nāma. **Kim karissanti tārakāti** itare pana ākāse tārakā kim karissanti, kataram attham sādheasantīti attho. Nagaravāsino kalaham katvā dārikam alabhitvāva agamaṃsu.

Satthā “na bhikkhave esa ājīvako idāneva kulassa maṅgalantarāyam karoti, pubbepe akāsiyevā”ti imam dhammadesanam āharitvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā ājīvako etarahi ājīvakova ahosi, tānipi kulāni etarahi kulāniyeva, gātham vatvā ṭhito paṇḍitapuriso pana ahameva ahosin”ti.

Nakkhattajātakavaṇṇanā navamā.

10. Dummedhajātakavaṇṇanā (50)

Dummedhānanti idam Satthā Jetavane viharanto lokatthacariyam ārabha kathesi. Sā Dvādasakanipāte **Mahākāṇhajātake**¹ āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto tassa rañño aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi. Tassa mātukucchito nikkhantassa nāmaggaṇadivase “Brahmadattakumāro”ti nāmam akaṃsu. So soḷasavassuddesiko hutvā Takkasilāyam sippam uggaṇhitvā tiṇṇam

---

1. Khu 5. 248 piṭṭhe.

vedānaṃ pāraṃ gantvā aṭṭhārasannaṃ vijjaṭṭhānānaṃ nipphattiṃ pāpuṇi,
 athassa pitā oparajjaṃ adāsi. Tasmim̐ samaye Bārāṇasivāsino
 devatāmaṅgalikā honti, devatā namassanti, bahū ajeḷakakukkuṭasūkarādayo
 vadhivā nānappakārehi pupphagandhehi ceva maṃsalohitehi ca
 balikammaṃ karonti. Bodhisatto cintesi “idāni sattā devatāmaṅgalikā,
 bahum̐ pāṇavadham̐ karonti, mahājano yebhuyyena adhammasmiṃyeva
 niviṭṭho, aham̐ pitu accayena rajjaṃ labhitvā ekampi akilametvā upāyeneva
 pāṇavadham̐ kātuṃ na dassāmi”ti. So ekadivasam̐ ratham̐ abhiruyha nagarā
 nikkhanto addasa ekasmim̐ mahante vaṭarukkhe mahājanaṃ sannipatitam̐,
 tasmim̐ rukkhe nibbattadevatāya santike puttadhītuyasadhanādīsu yaṃ yaṃ
 icchati, taṃ taṃ patthentaṃ. So taṃ disvā rathā oruyha taṃ rukkham̐
 upasaṅkamitvā gandhapupphehi pūjetvā udakena abhisekaṃ katvā rukkham̐
 padakkhiṇaṃ katvā devatāmaṅgaliko viya hutvā devataṃ namassitvā ratham̐
 abhiruyha nagaraṃ pāvīsi. Tato paṭṭhāya imināva niyāmena antarantare
 tattha gantvā devatāmaṅgaliko viya pūjaṃ karoti.

So aparena samayena pitu accayena rajje patiṭṭhāya catasso agatiyo
 vajjetvā dasa rājadhamme akopento dhammena rajjaṃ kārento cintesi
 “mayham̐ manoratho matthakaṃ patto, rajje patiṭṭhitomhi. Yaṃ panāham̐
 pubbe ekaṃ attham̐ cintayim̐, idāni taṃ matthakaṃ pāpessāmi”ti amacce ca
 brāhmaṇagahapatikādayo ca sannipātāpetvā āmantesi “jānātha bho mayā
 kena kāraṇena rajjaṃ pattan”ti. Na jānāma devāti. Api vohaṃ asukaṃ nāma
 vaṭarukkham̐ gandhādīhi pūjetvā añjaliṃ paggahetvā namassamāno
 diṭṭhapubboti. Āma devāti. Tadāham̐ patthanaṃ akāsim̐ “sace rajjaṃ
 pāpuṇissāmi, balikammaṃ te karissāmi”ti. Tassā me devatāya ānubhāvena
 idaṃ rajjaṃ laddham̐, idānissā balikammaṃ karissāmi, tumhe papañcaṃ
 akatvā khippaṃ devatāya balikammaṃ sajjethāti. Kim̐ kim̐ gaṇhāma devāti.
 Bho aham̐ devatāya āyācamāno “ye mayham̐ rajje pāṇātipātādīni pañca
 dussīlakammāni dasa akusalakammapathe samādāya vattissanti, te ghātetvā
 antavaṭṭimaṃsalohitādīhi balikammaṃ karissāmi”ti āyācim̐, tasmā tumhe
 evaṃ bherim̐ carāpetha “amhākaṃ rājā uparājakāleyeva evaṃ āyāci
 ‘sacāham̐ rajjaṃ pāpuṇissāmi,

ye me rajje dussilā bhavissanti, te sabbe ghātetvā balikammaṃ karissāmi'ti, so idāni pañcavidhaṃ dussilakammaṃ dasavidhaṃ akusalakammampathaṃ samādāya vattamānānaṃ dussilānaṃ sahasaṃ ghātetvā tesāṃ hadayamaṃsādīni gāhāpetvā devatāya balikammaṃ kātukāmo, evaṃ nagaravāsino jānantū'ti. Evañca pana vatvā “yedāni ito paṭṭhāya dussilakamme vattissanti, tesāṃ sahasaṃ ghātetvā yaññaṃ yajitvā āyācanato muccissāmi'ti etamatthaṃ pakāseto imaṃ gāthamāha—

50. “Dummedhānaṃ sahasseṇa, yañño me upayācīto.

Idāni khohaṃ yajissāmi, bahu adhammiko jano'ti.

Tattha **dummedhānaṃ sahasseṇāti** “idaṃ kammaṃ kātuṃ vaṭṭati, idaṃ na vaṭṭati'ti ajānanabhāvena, dasasu vā pana akusalakammampathesu samādāya vattanabhāvena duṭṭhā medhā etesanti dummedhā, tesāṃ dummedhānaṃ nippaññānaṃ bālapuggalānaṃ gaṇitvā gahitena sahasseṇa. **Yañño me upayācītoti** mayā devataṃ upasaṅkamtivā “evaṃ yajissāmi'ti yañño yācīto. **Idāni khohaṃ yajissāmi'ti** so ahaṃ iminā āyācanena rajjassa paṭiladdhattā idāni yajissāmi. Kimkāraṇā? Idāni hi **bahu adhammiko jano**, tasmā idāneva naṃ gahetvā balikammaṃ karissāmi'ti.

Amaccā bodhisattassa vacanaṃ sutvā “sādhu devā'ti dvādasayojanike Bārāṇasīnagare bheriṃ carāpesuṃ. Bheriyā āṇaṃ sutvā ekampi dussilakammaṃ samādāya ṭhito ekapurisopi nāhosi. Iti yāva bodhisatto rajjaṃ kāresi, tāva ekapuggalopi pañcasu dasasu vā dussilakammesu ekampi kammaṃ karonto na paññāyittha. Evaṃ bodhisatto ekapuggalampi akilamento sakalapaṭṭhavāsino sīlaṃ rakkhāpetvā sayampi dānādīni puññāni katvā jīvitapariyosāne attano parisāṃ ādāya devanagaraṃ pūrento agamāsi.

Satthāpi “na bhikkhave Tathāgato idāneva lokassa atthaṃ carati, pubbepi cariyevā'ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā

jātakam samodhānesi “tadā parisā Buddhaparisā ahesum, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosin”ti.

Dummedhajātakavaṇṇanā dasamā.

Atthakāmaṅgaḍḍo pañcamo.

Tassuddānam

Losakatissakapota, veḷukaṃ makasampi ca.

Rohiṇī āramadūsam, vāruṇīdūsavedabbaṃ.

Nakkhattaṃ dummedhaṃ dasāti.

Paṭhamo paṇṇāsako.

6. Āsīsavagga

1. Mahāsīlavajātakavaṇṇanā (51)

Āsīsetheva purisoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Taṃ hi Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ossaṭṭhavīriyosī”ti pucchi. “Āma bhante”ti ca vutte “kasmā tvaṃ bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā vīriyaṃ ossaji, pubbe paṇḍitā rajjā pariḥāyitvāpi attano vīriye ṭhatvāva naṭṭhampi yasaṃ puna uppādayimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto rañño aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatto. Tassa nāmaggaḥaṇḍivase “Sīlavakumāro”ti nāmaṃ akaṃsu. So soḷasavassuddesikova sabbasippesu nipphattiṃ patvā aparabhāge pitu accayena rajje patiṭṭhito Mahāsīlavarājā nāma ahoṣi dhammiko dhammarājā. So nagarassa catūsu dvāresu catasso, majjhe ekaṃ, nivesanadvāre ekanti niccaṃ cha dānasālāyo kārapetvā kapaṇḍhikānaṃ dānaṃ deti, sīlaṃ rakkhati, uposathakammaṃ karoti, khantimettānuḍḍayasampanno aṅke nisinnaṃ puttaṃ

paritosayamāno viya sabbasatte paritosayamāno dhammena rajjam kāreti. Tasseko amacco antepure padubbhitvā aparabhāge pākaṭo jāto. Amaccā rañño ārocesum. Rājā pariggaṇhanto attanā paccakkhato ñatvā taṃ amaccaṃ pakkosāpetvā “andhabāla ayuttaṃ te kataṃ, na tvaṃ mama vijite vasitum arahasi, attano dhanañca puttadāre ca gahetvā aññattha yāhi”ti raṭṭhā pabbājesi. So nikkhamitvā Kāsiraṭṭhaṃ atikkamma Kosalajanapadaṃ gantvā Kosalarājānaṃ upaṭṭhahanto anukkamena rañño abbhantariko vissāsiko jāto.

So ekadivasam Kosalarājānaṃ āha “deva Bārāṇasirajjam nāma nimmakkhikamadhupaṭalasadisaṃ, rājā atimuduko, appeneva balavāhanena sakkā Bārāṇasirajjam gaṇhitun”ti. Rājā tassa vacanaṃ sutvā “Bārāṇasirajjam nāma mahā, ayañca ‘appeneva balavāhanena sakkā Bārāṇasirajjam gaṇhitun’ti āha, kiṃ nu kho pana payuttakacoro siyā”ti cintetvā “payuttakosi maññe”ti āha. Nāhaṃ deva payuttako, saccameva vadāmi. Sace me na saddahatha, manusse pesetvā paccantagāmaṃ hanāpetha, te manusse gahetvā attano santikaṃ nīte dhanam datvā vissajjessatīti. Rājā “ayam ativiya sūro hutvā vadati, vīmaṃsissāmi tāvā”ti attano purise pesetvā paccantagāmaṃ hanāpesi. Manussā te core gahetvā Bārāṇasirañño dassesum. Rājā te disvā “tātā kasmā gāmaṃ hanathā”ti pucchi. “Jīvitum asakkontā devā”ti vutte rājā “atha kasmā mama santikaṃ nāgamittha, itodāni paṭṭhāya evarūpaṃ kammaṃ mā karitthā”ti tesam dhanam datvā vissajjesi. Te gantvā Kosalarañño taṃ pavattim ārocesum. So ettakenāpi gantum avisahanto puna majjhejanapadaṃ hanāpesi. Tepi core rājā tatheva dhanam datvā vissajjesi. So ettakenāpi agantvā puna pesetvā antaravīthiyaṃ vilumpāpesi, rājā tesampi corānaṃ dhanam datvā vissajjesiyeva. Tadā Kosalarājā “ativiya dhammiko rājā”ti ñatvā “Bārāṇasirajjam gahessāmi”ti balavāhanaṃ ādāya niyyāsi.

Tadā pana Bārāṇasirañño mattavāraṇepi abhimukhaṃ āgacchante anivattanadhammā asaniyāpi sīse patantiyā asantanasabhāvā

Sīlavamahārājassa ruciyā sati sakalajambudīpe rajjam gahetum samatthā sahasamattā abhejjavarasūrā mahāyodhā honti. Te “Kosalarājā āgacchatī”ti sutvā rājānam upasaṅkamitvā “deva Kosalarājā kira ‘Bārāṇasirajjam gaṇhissāmī’ti āgacchati, gacchāma, nam amhākaṃ rajjasīmaṃ anokkantameva pothetvā gaṇhāmā”ti vadimsu. Rājā “tātā maṃ nissāya aññesaṃ kilamanakiccaṃ natthi, rajjatthiko rajjam gaṇhātu, māgamitthā”ti nivāresi. Kosalarājā rajjasīmaṃ atikkamitvā janapadamajjhaṃ pāvisi. Amaccā punapi rājānam upasaṅkamitvā tatheva vadimsu, rājā purimanayeneva nivāresi. Kosalarājā bahinagare ṭhatvā “rajjam vā detu yuddham vā”ti Sīlavamahārājassa sāsanaṃ pesesi. Rājā taṃ sutvā “natthi mayā saddhim yuddham, rajjam gaṇhātū”ti paṭisāsanaṃ pesesi. Punapi amaccā rājānam upasaṅkamitvā “deva na mayaṃ Kosalarañño nagaraṃ pavisitum dema, bahinagareyeva nam pothetvā gaṇhāmā”ti āhaṃsu, rājā purimanayeneva nivāretvā nagaradvārāni vivarāpetvā saddhim amaccasahassena mahātale pallaṅkamajjhe nisīdi.

Kosalarājā mahantena balavāhanena Bārāṇasim pāvisi. So ekampi paṭisattum apassanto rañño nivesanadvāraṃ gantvā amaccagaṇaparivuto apārutadvāre nivesane alaṅkatapaṭiyattaṃ mahātalaṃ āruyha nisinnaṃ nirāparādham Sīlavamahārājānam saddhim amaccasahassena gaṇhāpetvā “gacchatha, imaṃ rājānam saddhim amaccehi pacchābāham gāḷhabandhanaṃ bandhitvā āmakasusānaṃ netvā galappamaṇe āvāṭe khanitvā yathā ekopi hatthaṃ ukkhipitum na sakkoti, evaṃ paṃsum pakkhipitvā nikkhanatha, rattim siṅgālā āgantvā etesaṃ kātabbayuttakaṃ karissanti”ti āha. Manussā corarañño āṇaṃ sutvā rājānam saddhim amaccehi pacchābāham gāḷhabandhanaṃ bandhitvā nikkhamimsu¹. Tasmimpi kāle Sīlavamahārājā corarañño āghātamattampi nākāsi. Tesupi amaccesu evaṃ bandhitvā nīyamānesu ekopi rañño vacanaṃ bhinditum samattho nāma nāhosi. Evaṃ suvinītā kirassa parisā. Atha te rājapurisā sāmaccā Sīlavamahārājānam āmakasusānaṃ netvā galappamaṇe āvāṭe khanitvā Sīlavamahārājānam

---

1. Nikkhāmesum (Sī, I), nikkhamimsu (Ka)

majjhe, ubhosu passesu sesa-amacceti evaṃ sabbepi āvāṇṇesu otāretvā paṃsum ākiritvā ghanam ākoṭetvā agamaṃsu. Tadā Silavamahārājā amacce āmantetvā “coraraṇṇo upari kopam akatvā mettam eva bhāvettha tātā”ti ovadi.

Atha aḍḍharattasamaye “manussamaṃsam khādissāmā”ti siṅgālā āgamiṃsu. Te disvā rājā ca amaccā ca ekappahārenea saddamakaṃsu, siṅgālā bhītā palāyiṃsu. Te nivattitvā oloketā pacchato kassaci anāgamanabhāvam ñatvā puna paccāgamiṃsu. Itarepi tatheva saddamakaṃsu. Evaṃ yāvattiyam palāyitvā puna oloketā tesu ekassapi anāgamanabhāvam ñatvā “vajjhappattā ete bhavissanti”ti sūrā hutvā nivattitvā puna tesu saddam karontesupi na palāyiṃsu. Jeṭṭhakasiṅgālo rājānam upagaṇchi, sesā siṅgālā sesānam amaccānam santikam agamaṃsu. Upāyakusalo rājā tassa attano santikam āgatabhāvam ñatvā ḍamsitum okāsam dento viya gīvam ukkhipitvā tam gīvāya ḍamsamānam hanukaṭṭhikena ākaḍḍhitvā yante pakkhipitvā viya gālham gaṇhi, nāgabalena raṇṇā hanukaṭṭhikena ākaḍḍhitvā gīvāya gālham gahitasīṅgālo attānam mocetum asakkonto maraṇabhayatajjito mahāviraṇam viravi. Avasesā siṅgālā tassa tam aṭṭassaram sutvā “ekena purisena suggahito bhavissati”ti amacce upasaṅkamtum asakkontā maraṇabhayatajjitā sabbe palāyiṃsu. Raṇṇo hanukaṭṭhikena daḷham katvā gahitasīṅgāle aparāparam saṅcarante paṃsu sithilā ahoṣi. Sopi siṅgālo maraṇabhayabhīto catūhi pādehi raṇṇo uparibhāge paṃsum apabyūhi, rājā paṃsuno sithilabhāvam ñatvā siṅgālam vissajjetvā nāgabalo thāmasampanno aparāparam saṅcaranto ubho hatthe ukkhipitvā āvāṇṇamukhavaṭṭiyam olubbha vātacchinnavalāhako viya nikkhamitvā ṭhito amacce assāsetvā paṃsum viyūhitvā sabbe uddharitvā amaccaparivuto āmakasūṇe aṭṭhāsi.

Tasmim samaye manussā ekam matamanussam āmakasūṇe chaḍḍentā dvinnam yakkhānam sīmantarikāya chaḍḍesum. Te yakkhā tam matamanussam bhājetum asakkontā “na mayam imam bhājetum sakkoma, ayam Silavarājā dhammiko, esa no bhājetvā dassati, etassa santikam

gacchāmā”ti taṃ matamanussaṃ pāde gahetvā ākaḍḍhantā rañño santikaṃ gantvā “deva amhākaṃ imaṃ matakaṃ bhājetvā dehi”ti āhaṃsu. Bho yakkhā ahaṃ imaṃ tumhākaṃ bhājetvā dadeyyaṃ, aparisuddho panamhi, nhāyissāmi tāvāti. Yakkhā corarañño ṭhapitaṃ vāsita-udakaṃ attano ānubhāvena āharitvā rañño nhānatthāya adamsu. Nhatvā ṭhitassa saṃharitvā ṭhapite corarañño sātake āharitvā adamsu, te nivāsetvā ṭhitassa catujjātiyagandhasamuggaṃ āharitvā adamsu, gandhe vilimpitvā ṭhitassa suvaṇṇasamugge maṇitālavaṇṇesu ṭhapitāni nānāpupphāni āharitvā adamsu. Pupphāni piḷandhitvā ṭhitakāle “aññaṃ kiṃ karomā”ti pucchimsu. Rājā attano chātakākāraṃ dassesi, te gantvā corarañño sampāditaṃ nānaggarasabhojanaṃ āharitvā adamsu, rājā nhātānulitto sumaṇḍitappasādhitō nānaggarasabhojanaṃ bhuñji. Yakkhā corarañño ṭhapitaṃ vāsitaṇṇiyaṃ suvaṇṇabhikkāreṇeva suvaṇṇasarakenapi saddhim āharimsu. Athassa paṇīyaṃ pivitvā mukhaṃ vikkhāletvā hatthe dhovitvā ṭhitakāle corarañño sampāditaṃ pañcasugandhikasuparibhāvitaṃ¹ tambūlaṃ āharitvā adamsu. Taṃ khāditvā ṭhitakāle “aññaṃ kiṃ karomā”ti pucchimsu. Gantvā corarañño ussīsake nikkhittaṃ maṅgalakhaggaṃ āharathāti. Tampi gantvā āharimsu. Rājā taṃ khaggaṃ gahetvā taṃ matamanussaṃ ujukaṃ ṭhapāpetvā matthakamajjhe asinā paharivā dve koṭṭhāse katvā dvinnaṃ yakkhānaṃ samavibhattameva vibhajitvā adāsi, datvā ca pana khaggaṃ dhovitvā sannayhitvā aṭṭhāsi. Atha te yakkhā manussamaṃsaṃ khāditvā suhitā hutvā tuṭṭhacittā “aññaṃ te mahārāja kiṃ karomā”ti pucchimsu. Tena hi tumhe attano ānubhāvena maṃ corarañño sirigabbhe otāretha, ime ca amacce attano attano gehesu patiṭṭhāpethāti. Te “sādhu devā”ti sampatiṭṭhitvā tathā akāmsu.

Tasmim samaye corarājā alaṅkatasirigabbhe sirisayanapiṭṭhe nipanno niddāyati. Rājā tassa pamattassa niddāyantassa khaggatalena udaraṃ pahari. So bhīto pabujjhitvā dīpālokena Sīlavamahārājānaṃ sañjānitvā sayanā uṭṭhāya satim² upaṭṭhapetvā ṭhito rājānaṃ āha “mahārāja

1. Pañcasugandhikaparivāsaṃ (Sī), pañcasugandhikaparivāraṃ (Syā, I)

2. Dhitiṃ (Sī)

evarūpāya rattiyā gahitārakkhe pihitadvāre bhavane ārakkhamanussehi nirokāse ṭhāne khaggaṃ sannayhitvā alaṅkatapaṭiyatto kathaṃ nāma tvaṃ imaṃ sayanapiṭṭhaṃ āgatosī”ti. Rājā attano āgamanākāraṃ sabbaṃ vitthārato kathesi. Taṃ sutvā corarājā saṃviggamānaso “mahārāja ahaṃ manussabhūtopi samāno tumhākaṃ guṇe na jānāmi, paresaṃ lohitamaṃsakhādakehi pana kakkhaḷehi pharusehi yakkhehi tava guṇā nātā, na dānāhaṃ narinda evarūpe sīlasampanne tayi dubbhissāmī”ti khaggaṃ ādāya sapathaṃ katvā rājānaṃ khamāpetvā mahāsayane nipajjāpetvā attanā khuddakamañcake nipajjitvā pabhātāya rattiyā utṭhite sūriye bheriṃ carāpetvā sabbaseniyo ca amaccabrāhmaṇagahapatike ca sannipātāpetvā tesāṃ purato ākāse puñṇacandaṃ ukkhipanto viya Sīlavaraṅṅo guṇe kathetvā parisamajjheyeva puna rājānaṃ khamāpetvā rajjaṃ paṭicchāpetvā “mahārāja ito paṭṭhāya tumhākaṃ uppanno corūpaddavo mayhaṃ bhāro, mayā gahitārakkhā tumhe rajjaṃ karoṭhā”ti vatvā pesuññakārakassa āṇaṃ kāretvā attano balavāhanaṃ ādāya sakaraṭṭhameva gato.

Sīlavarājāpi kho alaṅkatapaṭiyatto setacchattassa heṭṭhā sarabhapādade kañcanapallaṅke nisinno attano sampattiṃ oloketvā “ayaṅca evarūpā sampatti amaccasahassassa ca jīvitapaṭilābho mayi vīriyaṃ akaronte na kiñci abhavissa, vīriyabalena panāhaṃ naṭṭhaṅca imaṃ yasaṃ paṭilabhiṃ, amaccasahassassa ca jīvitadānaṃ adāsīṃ, āsacchedaṃ vata akatvā vīriyameva kattabbaṃ. Katavīriyassa hi phalaṃ nāma evaṃ samijjhatī”ti cintetvā udānavasena imaṃ gāthamāha—

51. “Āsīsetheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.

Passāmi vohaṃ attānaṃ, yathā icchiṃ tathā ahū”ti.

Tattha **āsīsethevāti** “evāhaṃ vīriyaṃ ārabhanto imamhā dukkhā muccissāmī”ti attano vīriyabalena āsaṃ karotheva. **Na nibbindeyya paṇḍitoti** paṇḍito upāyakusalo yuttaṭṭhāne vīriyaṃ karonto “ahaṃ imassa vīriyassa phalaṃ na labhissāmī”ti na ukkaṇṭheyya, āsacchedaṃ na kareyyāti attho. **Passāmi vohaṃ attānanti** ettha **voti**

nipātamattam, aham ajja attānam passāmi. **Yathā icchim tathā ahūti** aham hi āvāṭe nikhāto tamhā dukkhā muccivā puna attano rajjasampattim icchim, so aham imam sampattim pattam attānam passāmi. Yathevāham pubbe icchim, tatheva me attā¹ jātoti. Evaṃ bodhisatto “aho vata bho silasampannānam vīriyaphalam nāma samijjhatī”ti imāya gāthāya udānam udānetvā yāvajīvam puññāni katvā yathākammanā gato.

Satthāpi imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ossatṭhavīriyo bhikkhu arahatte patiṭṭhāsi. Satthā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā paduṭṭhāmacco Devadatto ahosi, amaccasahassam Buddhaparisā, Sīlavamahārājā pana ahameva ahosin”ti.

Mahāsīlavajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Cūḷajanakajātakavaṇṇanā (52)

Vāyametheva purisoti idam Satthā Jetavane viharanto ossatṭhavīriyamevārabbha kathesi. Tattha yaṃ vattabham, tam sabbam **Mahājanakajātake**² āvi bhavissati. Janakarājā pana setacchattassa heṭṭhā nisinnō imam gāthamāha—

52. “Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.

Passāmi voham attānam, udakā thalamubbhatan”ti.

Tattha **vāyamethevāti** vāyāmanā karotheva. **Udakā thalamubbhatanti** udakato thalamuttiṇṇam thale patiṭṭhitam attānam passāmīti. Idhāpi ossatṭhavīriyo bhikkhu arahattam patto, janakarājā Sammāsambuddhova ahosīti.

Cūḷajanakajātakavaṇṇanā dutiyā.

1. Attho (Ka)

2. Khu 6. 159 piṭṭhe.

3. Puṇṇapātijātakavaṇṇanā (53)

Tatheva puṇṇā pātiyoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto visavāruṇiṃ ārabba kathesi. Ekaṃ samayaṃ Sāvatthiyaṃ surādhuttā sannipatitvā mantayimsu “surāmūlaṃ no khīṇaṃ, kahaṃ nu kho labhissāmā”ti. Atheko kakkhaḷadhutto āha “mā cintayittha, attheko upāyo”ti. Kataro upāyo nāmāti. Anāthapiṇḍiko aṅgulimuddikā piḷandhitvā maṭṭhasātakanivattho rājupaṭṭhānaṃ gacchati, mayaṃ surāpātiyaṃ visaññikaraṇaṃ bhesajjaṃ pakkhipitvā āpānaṃ sajjetvā nisīditvā Anāthapiṇḍikassa āgamanakāle “ito ehi mahāseṭṭhi”ti pakkositvā taṃ suraṃ pāyevā visaññībhūtaṃ aṅgulimuddikā ca sātaka ca gahetvā surāmūlaṃ karissāmāti. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā tathā katvā seṭṭhissa āgamanakāle paṭimaggāṃ gantvā “sāmi ito tāva āgacchatha, ayaṃ amhākaṃ santike atīmanāpā surā, thokaṃ pivitvā gacchathā”ti vadimsu. Soṭāpanno ariyasāvako kiṃ suraṃ pivissati, anattiko samānopi pana “ime dhutte pariggaṇhissāmī”ti tesāṃ āpānabhūmiṃ gantvā tesāṃ kiriyaṃ oloketvā “ayaṃ surā imehi iminā nāma kāraṇena yojitā”ti ñatvā “ito dāni paṭṭhāya ime ito palāpessāmī”ti cintetvā āha “hare duṭṭhadhuttā tumhe ‘surāpātiyaṃ bhesajjaṃ pakkhipitvā āgatāgate pāyevā visaññī katvā vilumpissāmā’ti āpānamaṇḍalaṃ sajjetvā nisinnā kevalaṃ imaṃ suraṃ vaṇṇetha, ekopi taṃ ukkhipitvā pivituṃ na ussahati. Sace ayaṃ ayojitā assa, imaṃ tumheva piveyyāthā”ti te dhutte tajjetvā tato palāpetvā attano gehaṃ gantvā “dhuttehi katakāraṇaṃ Tathāgatassa āroccessāmī”ti cinto Jetavanaṃ gantvā āroccesi. Satthā “idāni tāva gahapati te dhuttā taṃ vañcetukāmā jātā, pubbe pana paṇḍitepi vañcetukāmā ahesun”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Bārāṇasisetṭhi ahoṣi. Tadāpete dhuttā evameva sammantetvā suraṃ yojetvā Bārāṇasisetṭhissa āgamanakāle paṭimaggāṃ gantvā evameva kathayimsu. Seṭṭhi anattikopi hutvā te pariggaṇhitukāmo gantvā

tesaṃ kiriyaṃ oloketvā “idaṃ nāmete kātukāmā, palāpessāmi ne ito”ti cintetvā evamāha “bhonto dhuttā suraṃ pivitvā rājakulaṃ gantuṃ nāma ayuttaṃ, rājānaṃ disvā puna āgacchanto jānissāmi, tumhe idheva nisīdathā”ti rājupaṭṭhānaṃ gantvā paccāgañchi. Dhuttā “ito etha sāmī”ti. Sopi tattha gantvā bhesajjena saṃyojitā surāpātiyo oloketvā evamāha “bhonto dhuttā tumhākaṃ kiriyā mayhaṃ na ruccati, tumhākaṃ surāpātiyo yathāpūritāva ṭhitā, tumhe kevalaṃ suraṃ vaṇṇetha, na pana pivatha. Sacāyaṃ manāpā assa, tumhepi piveyyātha, imāya pana visasaṃyuttāya bhavitabban”ti tesaṃ manorathaṃ bhindanto imaṃ gāthamāha—

53. “Tatheva puṇṇā pātiyo, aññā’yaṃ vattate kathā.

Ākāraṇena¹ jānāmi, na cāyaṃ bhaddikā surā”ti.

Tattha **tathevā**ti yathā mayā gamanakāle diṭṭhā, idānipi imā surāpātiyo tatheva puṇṇā. **Aññā’yaṃ vattate kathā**ti yā ayaṃ tumhākaṃ surāvaṇṇanakathā vattati, sā aññāva abhūtā atacchā. Yadi hi esā surā manāpā assa, tumhepi piveyyātha, upaḍḍhapātiyo avasisseyyuṃ. Tumhākaṃ pana ekenāpi surā na pītā. **Ākāraṇena jānāmī**ti tasmā iminā kāraṇena jānāmi. **Na cāyaṃ bhaddikā surā**ti “nevāyaṃ bhaddikā surā, visasaṃyojitāya etāya bhavitabban”ti dhutte niggaṇhitvā² yathā na puna evarūpaṃ karonti, tathā te tajjetvā vissajjesi. So yāvajivaṃ dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā dhuttā etarahi dhuttā, Bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahosin”ti.

Puṇṇapātijātakavaṇṇanā tatiyā.

1. Ākāraṇena (Sī, Syā, I)

2. Gahetvā (Sī, I), niggaḥetvā (Syā)

4. Kimphalajātakavaṇṇanā (54)

Nāyaṃ rukkho durāruhoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ phalakusalaṃ upāsakaṃ ārabha kathesi. Eko kira Sāvattvivāsī kuṭumbiko Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā attano ārame nisīdāpetvā yāgukhajjakaṃ datvā uyyānapālaṃ āṇāpesi “bhikkhūhi saddhiṃ uyyāne vicarivā ayyānaṃ ambādāni nānāphalāni dehī”ti. So “sādhū”ti paṭissuñitvā bhikkhusaṃghamādāya uyyāne vicaranto rukkhaṃ ulloketvāva “etaṃ phalaṃ āmaṃ, etaṃ na supakkaṃ, etaṃ supakkaṃ”ti jānāti. Yaṃ so vadati, taṃ tatheva hoti. Bhikkhū gantvā Tathāgatassa ārocesuṃ “bhante ayaṃ uyyānapālo phalakusalo bhūmiyaṃ ṭhitova rukkhaṃ ulloketvā ‘etaṃ phalaṃ āmaṃ, etaṃ na supakkaṃ, etaṃ supakkaṃ’ti jānāti. Yaṃ so vadati, taṃ tatheva hotī”ti. Satthā “na bhikkhave ayameva uyyānapālo phalakusalo, pubbe paṇḍitāpi phalakusalāyeva ahesuṃ”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto satthavāhakule¹ nibbattivā vayappatto pañcahi sakaṭasatehi vaṇijjaṃ karonto ekasmiṃ kāle mahāvattani-aṭaviṃ patvā aṭavimukhe ṭhatvā sabbe manusse sannipātāpetvā “imissā aṭaviyā visarukkhā nāma honti, (visapattāni visapupphāni visaphalāni visamadhūni hontiyeva)², pubbe tumhehi aparibhuttaṃ yaṃ kiñci pattaṃ vā pupphaṃ vā phalaṃ vā pallavaṃ vā maṃ aparipucchitvā mā khādathā”ti āha. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā aṭaviṃ otarīṃsu. Aṭavimukhe ca ekasmiṃ gāmadvāre kimphalarukkho nāma atthi, tassa khandhasākhāpalāsapupphaphalāni sabbāni ambasadisāneva honti. Na kevalaṃ vaṇṇasaṅghānatova, gandharasehipissa āmapakkāni phalāni ambaphalasadisāneva, khādītāni pana halāhalavisāṃ viya taṅkhaṇaṇṇeva jīvittakkhayaṃ pāpenti. Purato gacchantā ekacce lolapurisā “ambarukkho ayan”ti saññāya phalāni khādīṃsu, ekacce “satthavāhaṃ pucchitvāva khādissāmā”ti hatthena gahetvā aṭṭhaṃsu. Te satthavāhe āgate “ayya imāni ambaphalāni khādāmā”ti pucchiṃsu. Bodhisatto

1. Seṭṭhikule (Sī, I)

2. ( ) natthi I-pothhake.

“nāyaṃ ambarukkho”ti ñatvā “kiṃphalarukkho nāmesa, nāyaṃ ambarukkho, mā khādithā”ti vāretvā ye khādīṃsu, tepi vamāpetvā catumadhuraṃ pāyetvā niroge akāsi.

Pubbe pana imasmiṃ rukkhamūle manussā nivāsaṃ kappetvā “ambaphalāni”ti saññāya imāni visaphalāni khādītvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇanti. Punadivase gāmvāsino nikkhamitvā matamanusse disvā pāde gaṇhitvā paṭicchannatthāne chaḍḍetvā sakatehi saddhīmyeva sabbaṃ tesam santakaṃ gaḥetvā gacchanti. Te taṃ divasampi aruṇuggamanakāleyeva “mayhaṃ balibaddo bhavissati, mayhaṃ sakataṃ, mayhaṃ bhaṇḍaṃ”ti vegena taṃ rukkhamūlaṃ gantvā manusse niroge disvā “kathaṃ tumhe imaṃ rukkhaṃ ‘nāyaṃ ambarukkho’ti jānithā”ti pucchīṃsu. Te “mayyaṃ na jānāma, satthavāhajeṭṭhako no jānātī”ti āhaṃsu. Manussā bodhisattaṃ pucchīṃsu “paṇḍita kinti katvā tvaṃ imassa rukkhasa anambarukkhabhāvaṃ aññāsi”ti. So “dvīhi kāraṇehi aññāsin”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

54. “Nāyaṃ rukkho durāruho, napi gāmato ārakā.
Ākāraṇena jānāmi, nāyaṃ sādupalalo dumo”ti.

Tattha **nāyaṃ rukkho durāruho**ti ayaṃ visarukkho na dukkhāruho, ukkhipitvā ṭhapitanisseṇī viya sukhenārohituṃ sakkāti vadati. **Napi gāmato ārakāti** gāmato dūre ṭhitopi na hoti, gāmadvāre ṭhitoyevāti dīpeti. **Ākāraṇena jānāmī**ti iminā duvidhena kāraṇenāhaṃ imaṃ rukkhaṃ jānāmi. Kinti? **Nāyaṃ sādupalalo dumoti**. Sace hi ayaṃ madhuraphalo ambarukkho abhavissa, evaṃ sukharuḷhe avidūre ṭhite etasmiṃ ekampi phalaṃ na tiṭṭheyya, phalakhādakamanussehi niccaṃ parivutova assa. Evaṃ ahaṃ attano ñāṇena paricchindītvā imassa visarukkhabhāvaṃ aññāsīti mahājanassa dhammaṃ desetvā sotthigamaṃ gato.

Satthāpi “evaṃ bhikkhave pubbe paṇḍitāpi phalakusalā ahesuṃ”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “taḍā parisā Buddhaparisā ahesuṃ, satthavāho pana ahameva ahosin”ti.

Kimphalajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Pañcāvudhajātakavaṇṇanā (55)

Yo alīnena cittenāti idam Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ossaṭṭhavīriyaṃ bhikkhum ārabba katesi. Tam hi bhikkhum Satthā āmantetvā “saccam kira tvaṃ bhikkhu ossaṭṭhavīriyosi”ti pucchitvā “saccam Bhagavā”ti vutte “bhikkhu pubbe paṇḍitā vīriyaṃ kātuṃ yuttaṭṭhāne vīriyaṃ katvā rajjasampattiṃ pāpuṇimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa rañño aggamaheṣiyā kucchismiṃ nibbatti. Tassa nāmaggaṇadivase aṭṭhasate¹ brāhmaṇe sabbakāmehi santappetvā lakkhaṇāni pucchimsu. Lakkhaṇakusalā brāhmaṇā lakkhaṇasampattiṃ disvā “puññasampanno mahārāja kumāro, tumhākaṃ accayena rajjaṃ pāpuṇissati, pañcāvudhakamme² paññāto pākaṭo Jambudīpe aggapuriso bhavissati”ti byākarimsu. Rājā brāhmaṇānaṃ vacanaṃ sutvā kumārassa nāmaṃ gaṇhanto “Pañcāvudhakumāro”ti nāmaṃ akāsi. Atha naṃ viññutaṃ patvā soḷasavassuddese ṭhitaṃ rājā āmantetvā “tāta sippaṃ uggaṇhāhi”ti āha. Kassa santike uggaṇhāmi devāti. “Gaccha tāta Gandhāraraṭṭhe Takkasilanagare disāpāmokkhassa ācariyassa santike uggaṇha, idaṅcassa ācariyabhāgaṃ dajjeyyāsi”ti sahasaṃ datvā uyyojesi. So tattha gantvā sippaṃ sikkhitvā ācariyena dinnam pañcāvudhaṃ gahetvā ācariyaṃ vanditvā Takkasilanagarato nikkhamitvā sannaddhapañcāvudho Bārāṇasimaggaṃ paṭipajji.

So antarāmagge Silesalodayakkhena nāma adhiṭṭhitaṃ ekaṃ aṭṭhāvaṃ pāpuṇi. Atha naṃ aṭṭhāvaṃ mukhe manussā disvā “bho māṇava mā imaṃ aṭṭhāvaṃ pavisa, Silesalodayakkho nāmettha atthi, so diṭṭhadiṭṭhe manusse jīvitakkhayaṃ pāpeti”ti vārayimsu. Bodhisatto attānaṃ takkento asambhītakesarasīho viya aṭṭhāvaṃ pāvisiyeva. Tasmim aṭṭhāvaṃ sampatte so yakkho tālamatto hutvā kūṭāgāramattaṃ sīsaṃ pattappamāṇāni akkhīni, dakalimakulaṃ mattā³ dve dāṭhā ca māpetvā setamukho kabarakucchi nīlahatthapādo hutvā bodhisattassa attānaṃ dassetvā “kahaṃ yāsi, tiṭṭha bhakkhosi me”ti āha. Atha naṃ

1. Aṭṭhasataṃ (Sī)

2. Pañcāvudhakammena (Ka)

3. Kandaḷamakulamattā (Sī), kandamakulamattā (I)

bodhisatto “yakkha ahaṃ attānaṃ takketvā idha pavitṭho, tvaṃ appamatto hutvā maṃ upagaccheyyāsi. Visapītena hi sarena taṃ vijjhivā ettheva pātessāmi”¹ti santajjtvā halāhalavisapītaṃ saraṃ sannayhitvā muñci, so yakkhassa lomesuyeva allīyi. Tato aññaṃ, tato aññanti evaṃ paññāsa sare muñci, sabbe tassa lomesuyeva allīyimsu. Yakkho sabbepe te sare poṭetvā attano pādamūleyeva pātetvā bodhisattaṃ upasaṅkama.

Bodhisatto punapi taṃ tajjtvā khaggaṃ kaḍḍhitvā pahari, tettiṃsaṅgulāyato khaggo lomesuyeva allīyi. Atha naṃ kaṇayena pahari, sopi lomesuyeva allīyi. Tassa allīnabhāvaṃ ñatvā muggarena pahari, sopi lomesuyeva allīyi. Tassa allīnabhāvaṃ ñatvā kuntena pahari, sopi lomesuyeva allīyi. Tassa allīnabhāvaṃ ñatvā “bho yakkhana te ahaṃ ‘Pañcāvudhakumāro nāmā’²ti sutapubbo, ahaṃ tayā adhiṭṭhitaṃ aṭaviṃ pavisanto na dhanu-ādīni takketvā pavitṭho, attānaṃyeva pana takketvā pavitṭho, ajja taṃ pothetvā cuṇṇavicuṇṇaṃ karissāmi”¹ti unnādentō attānaṃ takketvā¹ dakkhiṇahatthena yakkhaṃ pahari, hattho lomesuyeva allīyi. Vāmahatthena pahari, sopi allīyi. Dakkhiṇapādena pahari, sopi allīyi. Vāmapādena pahari, sopi allīyi. “Sīsena taṃ pothetvā cuṇṇavicuṇṇaṃ karissāmi”²ti sīsena pahari, tampi lomesuyeva allīyi. So pañcoḍḍito pañcasu ṭhānesu baddho olambantopi nibbhayo nissārajjova ahoṣi.

Yakkho cintesi “ayaṃ eko purisaṣīho purisaḍḍānīyo, na purisaṃattova, mādisena nāmassa yakkhena gahitassa santāsamattampi na bhavissati, mayā imaṃ maggaṃ hanantena² ekopi evarūpo puriso na diṭṭhapubbo, kasmā nu kho esa na bhāyati”¹ti. So taṃ khāditaṃ avisahanto “kasmā nu kho tvaṃ māṇava maraṇabhayaṃ na bhāyasī”²ti pucchi. Kimkāraṇā yakkha bhāyissāmi. Ekasmim hi attabhāve ekaṃ maraṇaṃ niyatameva, apica mayhaṃ kucchimhi vajirāvudhaṃ atthi. Sace maṃ khādissasi, taṃ āvudhaṃ jīrāpetuṃ na sakkhissasi, taṃ te antāni khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinditvā

---

1. Adhiṭṭhitaṃ nāma dassetvā unnaditvā (Sī, I), abhītasīhanādaṃ nāma dassento unnaditvā (Syā)

2. Imasmim magge vasantena (Ka)

jīvitakkhayaṃ pāpessati. Iti ubhopi nassissāma, iminā kāraṇenāhaṃ na bhāyāmīti. Idaṃ kira bodhisatto attano abbhantare ñāṇāvudhaṃ sandhāya kathesi. Taṃ sutvā yakkho cintesi “ayaṃ māṇavo saccameva bhaṇati, imassa purisasīhassa sarīrato muggabījamattampi maṃsakhaṇḍaṃ mayhaṃ kucchi jīretuṃ na sakkhissati, vissajessāmi naṃ”ti maraṇabhayatajjito bodhisattaṃ vissajjetvā “māṇava purisasīho tvaṃ, na te ahaṃ maṃsaṃ khādissāmi, tvaṃ ajja Rāhumukhā muttacando viya mama hatthato mucchitvā ñāṭisuhajjamaṇḍalaṃ tosentto yāhi”ti āha.

Atha naṃ bodhisatto āha “yakkha ahaṃ tāva gacchissāmi, tvaṃ pana pubbepi akusalaṃ katvā luddo lohitapāṇi pararuhiramaṃsabhakkho yakkho hutvā nibbatto. Sace idhāpi ṭhatvā akusalameva karissasi, andhakārā andhakārameva gamissasi, maṃ diṭṭhakālato paṭṭhāya pana na sakkā tayā akusalaṃ kātuṃ, pāṇātipātakammaṃ nāma niraye tīracchānayaniyaṃ pettivisaye asurakāye ca nibbatteti, manussesu nibbattanibbattaṭṭhāne appāyukasaṃvattanikaṃ hotī”ti evamādinā nayena pañcannaṃ dussīlyakammānaṃ ādīnavaṃ, pañcannaṃ silānaṃ ānisaṃsaṅca kathetvā nānākāraṇehi yakkhaṃ tajjetvā dhammaṃ desetvā dametvā nibbisevanaṃ katvā pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā tassāyeva naṃ aṭaviyā balipaṭiggāhakaṃ devataṃ katvā appamādena ovaditvā aṭavito nikkhamitvā aṭavimukhe manussānaṃ ācikkhitvā sannaddhapañcāvudho Bārāṇasiṃ gantvā mātāpitaro disvā aparabhāge rajje patiṭṭhāya dhammena rajjaṃ kārento dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthāpi imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

55. “Yo alīnena cittena, alīnāmanaso naro.

Bhāveti kusalaṃ dhammaṃ, yogakkhemassa pattiyā.

Pāpuṇe anupubbena, sabbasaṃyojanakkhayan”ti.

Tatrāyaṃ piṇḍattho—yo puriso alīnena asaṃkuṭitena cittena pakatīyāpi alīnamano alīnajjhāsayova hutvā anavajjaṭṭhena kusalaṃ sattatimsabodhipakkhiyabhedāṃ dhammaṃ bhāveti vaḍḍheti, visālena cittena

vīpassanaṃ anuyuñjati catūhi yogehi khemassa nibbānassa pattiyā, so evaṃ sabbasaṅkhāresu “aniccaṃ dukkhaṃ anattā”ti tilakkhaṇaṃ āropetvā taruṇavīpassanato paṭṭhāya uppanne bodhipakkhiyadhamme bhāvento anupubbena ekasaṃyojanampi anavasesetvā sabbasaṃyojanakkhayakarassa catutthamaggassa pariyoṣāne uppannattā “sabbasaṃyojanakkhayo”ti saṅkhyāṃ gataṃ arahattaṃ pāpuṇeyyāti.

Evaṃ satthā arahattena dhammadesanāya kūṭaṃ gahetvā matthake cattāri saccāni pakāsesi, saccapariyoṣāne so bhikkhu arahattaṃ pāpuṇi. Satthā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā yakkho Aṅgulimālo ahosi, Pañcāvudhakumāro pana ahameva ahosin”ti.

Pañcāvudhajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Kañcanakkhandhajātakavaṇṇanā (56)

Yo pahaṭṭhena cittenāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Eko kira Sāvattivāsī kulaputto Satthu dhammadesanaṃ sutvā ratanasāsane uraṃ datvā pabbajī. Athassa ācariyupajjhāyā “āvuso ekavidhena sīlaṃ nāma, duvidhena, tividhena, catubbidhena, pañcavidhena, chabbidhena, sattavidhena, aṭṭhavidhena, navavidhena, dasavidhena, bahuvīdhena sīlaṃ nāma. Idaṃ cūlasīlaṃ¹ nāma, idaṃ majjhimasīlaṃ nāma, idaṃ mahāsīlaṃ nāma. Idaṃ pātīmokkhasaṃvarasīlaṃ nāma, idaṃ indriyasaṃvarasīlaṃ nāma, idaṃ ājīvapārisuddhisīlaṃ nāma, idaṃ paccayaapaṭisevanasīlaṃ nāma”ti sīlaṃ ācikkhanti. So cintesi “idaṃ sīlaṃ nāma atibahu, ahaṃ ettakaṃ samādāya vattitum na sakkhissāmi, sīlaṃ pūretum asakkontassa ca nāma pabbajjāya ko attho, ahaṃ gihī hutvā dānādīni puññāni ca karissāmi, puttadāraṇca posessāmi”ti. Evañca pana cintetvā “bhante ahaṃ sīlaṃ rakkhitum na sakkhissāmi, asakkontassa ca nāma pabbajjāya ko attho, ahaṃ hīnāyāvattissāmi, tumhākaṃ pattacīvaraṃ gaṇhathā”ti āha.

---

1. Cullasīlaṃ (Sī)

Atha naṃ āhaṃsu “āvuso evaṃ sante Dasabalaṃ vanditvāva yāhī”ti te taṃ ādāya Satthu santikaṃ dhammasabhaṃ agamaṃsu. Satthā disvāva “kiṃ bhikkhave anattikaṃ bhikkhuṃ ādāya āgatatthā”ti āha. Bhante ayaṃ bhikkhu “ahaṃ sīlaṃ rakkhituṃ na sakkhissāmi”ti pattacīvaraṃ niyyādeti, atha naṃ mayāṃ gahetvā āgatamhāti. Kasmā pana tumhe bhikkhave imassa bhikkhuno bahuṃ sīlaṃ ācikkhatha. Yattakaṃ esa rakkhituṃ sakkoti, tattakameva rakkhissati. Ito paṭṭhāya tumhe etaṃ mā kiñci avacuttha, ahamettha kattabbaṃ jānissāmi, ehi tvaṃ bhikkhu, kiṃ te bahunā sīlena, tīṇiyeva sīlāni rakkhituṃ sakkhissasīti. Rakkhissāmi bhanteti. Tena hi tvaṃ ito paṭṭhāya kāyadvāraṃ vacīdvāraṃ manodvāranti tīṇi dvārāni rakkha, mā kāyena pāpakammaṃ kari, mā vācāya, mā manasā. Gaccha mā hīnāyāvatti, imāni tīṇiyeva sīlāni rakkhāti. Ettāvata so bhikkhu tuṭṭhamānaso “sādhu bhante rakkhissāmi imāni tīṇi sīlāni”ti Satthāraṃ vanditvā ācariyupajjhāyehi saddhiṃ yeva agamāsi. So tāni tīṇi sīlāni pūrentova aññāsi “ācariyupajjhāyehi mayhaṃ ācikkhitaṃ sīlampi ettakameva, te pana attano abuddhabhāvena maṃ bujjhāpetuṃ nāsakkhimsu, Sammāsambuddho attano buddhasubuddhatāya anuttaradhammarājatāya ettakaṃ sīlaṃ tīsuyeva dvāresu pakkhipitvā maṃ gaṇhāpesi, avassayo vata me Satthā jāto”ti vipassanaṃ vaḍḍhetvā katipāheneva arahatte patiṭṭhāsi.

Taṃ pavattiṃ ñatvā dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū “āvuso taṃ kira bhikkhuṃ ‘bahusīlāni rakkhituṃ na sakkomī’ti hīnāyāvattantaṃ sabbāni sīlāni tīhi koṭṭhāsehi saṅkhipitvā¹ gāhāpetvā Satthā arahattaṃ pāpesi, aho Buddhānaṃ balaṃ nāma acchariyaṃ”ti² Buddhaguṇe kathentā nisīdimṃsu. Atha Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave atigarukopi bhāro koṭṭhāsavasena bhājetvā dinno lahuko viya hoti, pubbepi paṇḍitā mahantaṃ kañcanakkhandhaṃ labhitvā ukkhipituṃ asakkontā vibhāgam katvā ukkhipitvā agamaṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

---

1. Pakkhipitvā (Sī)

2. Aho Buddhā nāma acchariyamanussāti (Sī, Syā)

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ gāmake kassako ahoṣi. So ekadivasaṃ aññatarasmiṃ chaḍḍitagāmake khetṭe kasim kasati. Pubbe ca tasmim gāme eko vibhavasampanno seṭṭhi ūrumattapariṇāhaṃ catuhatthāyāmaṃ kañcanakkhandhaṃ nidahitvā kālamakāsi. Tasmim bodhisattassa naṅgalaṃ lagitvā aṭṭhāsi. So “mūlasantānakaṃ bhavissati”ti paṃsuṃ viyūhanto taṃ disvā paṃsunā paṭicchādetvā divasaṃ kasitvā atthaṅgate sūriye yuganaṅgalādīni ekamante nikkhipitvā “kañcanakkhandhaṃ gaṇhitvā gacchissāmi”ti taṃ ukkhipitum nāsakkhi. Asakkonto nisīditvā “ettakaṃ kucchibharaṇāya bhavissati, ettakaṃ nidahitvā ṭhappessāmi, ettakena kammante payojessāmi, ettakaṃ dānādipuñṇakiriyaṃ bhavissati”ti cattāro koṭṭhāse akāsi. Tassevaṃ vibhattakāle so kañcanakkhandho sallahuko viya ahoṣi. So taṃ ukkhipitvā gharaṃ netvā catudhā vibhajitvā dānādīni puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Iti Bhagavā imaṃ dhammadeṣaṇaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

56. “Yo pahaṭṭhena cittena, pahaṭṭhamanaso naro.

Bhāveti kusalaṃ dhammaṃ, yogakkhemassa pattiyā.

Pāpuṇe anupubbena, sabbasaṃyojanakkhayaṃ”ti.

Tattha **pahaṭṭhenā**ti vinīvaraṇena. **Pahaṭṭhamanaso**ti tāya eva vinīvaraṇatāya pahaṭṭhamānaso, suvaṇṇaṃ viya pahaṃsitvā samujjotitasappabhāsacitto¹ hutvāti attho.

Evam satthā arahattakūṭena desanaṃ niṭṭhāpetvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā kañcanakkhandhaladdhapuriso ahameva ahosin”ti.

Kañcanakkhandhajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

---

1. Samujjotitasappabhāsakatacitto (Si, Syā, I)

7. Vānarindajātakavaṇṇanā (57)

Yassete caturo dhammāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanaṃ ārabba kathesi. Tasmim̃ hi samaye Satthā “Devadatto vadhāya parisakkatī”ti sutvā “na bhikkhave idāneva Devadatto mayhaṃ vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyeva, tāsamattampi pana kātuṃ nāsakkhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kapiyoniyaṃ nibbattitvā vuḍḍhimanvāya assapotakappamāṇo thāmasampanno ekacaro hutvā nadītīre viharati. Tassā pana nadiyā vemajjhe eko dīpako nānappakārehi ambapanasādīhi phalarukkhehi sampanno. Bodhisatto nāgabalo thāmasampanno nadiyā orimatīrato uppatitvā dīpakassa orato nadīmajjhe eko piṭṭhipāsāṇo atthi, tasmim̃ nipatati, tato uppatitvā tasmim̃ dīpake patati. Tattha nānappakārāni phalāni khāditvā sāyaṃ teneva upāyena paccāgantvā attano vasanaṭṭhāne vasitvā punadivasepi tatheva karoti. Iminā niyāmena tattha vāsaṃ kappeti.

Tasmim̃ pana kāle eko kumbhīlo sapajāpatiko tassā nadiyā vasati, tassa bhariyā bodhisattaṃ aparāparaṃ gacchantam̃ disvā bodhisattassa hadayamaṃse dohaḷam̃ uppādetvā kumbhīlam̃ āha “mayhaṃ kho ayya imassa vānarindassa hadayamaṃse dohaḷo uppanno”ti. Kumbhīlo “sādhu bhadde, lacchasi”ti vatvā “ajja taṃ sāyaṃ dīpakato āgacchantameva gaṇhissāmi”ti gantvā piṭṭhipāsāṇe nipajji.

Bodhisatto divasaṃ caritvā sāyanhasamaye dīpake ṭhitova pāsāṇam̃ oloketvā “ayaṃ pāsāṇo idāni uccataro khāyati, kim̃ nu kho kāraṇaṃ”ti cintesi. Tassa kira udakappamāṇaṃ pāsāṇappamāṇaṃ suvavatthāpitameva hoti. Tenassa etadahosi “ajja imissā nadiyā udakaṃ neva hāyati, na ca vaḍḍhati, atha ca panāyaṃ pāsāṇo mahā hutvā paññāyati, kacci nu kho ettha mayhaṃ gahaṇatthāya kumbhīlo nipanno”ti. So “vīmaṃsāmi tāva naṃ”ti

tattheva ṭhatvā pāsāṇena saddhiṃ kathento viya “bho pāsāṇā”ti vatvā paṭivacanaṃ alabhanto yāvatatiyaṃ “bho pāsāṇā”ti āha. Pāsāṇo kiṃ paṭivacanaṃ dassati. Punapi vānaro “kiṃ bho pāsāṇa ajja mayhaṃ paṭivacanaṃ na desī”ti āha. Kumbhīlo “addhā aññesu divasesu ayaṃ pāsāṇo Vānarindassa paṭivacanaṃ adāsi, dassāmi dānissa paṭivacanaṃ”ti cintetvā “kiṃ bho Vānarindā”ti āha. Kosi tvanti. Ahaṃ kumbhīloti. Kimatthaṃ ettha nipannosīti. Tava hadayamaṃsaṃ patthayamānoti. Bodhisatto cintesi “añño me gamanamaggo natthi, ajja mayā esa kumbhīlo vañcetaḅbo”ti. Atha naṃ evamāha “samma kumbhīla ahaṃ attānaṃ tuyhaṃ pariccajissāmi, tvaṃ mukhaṃ vivarivā maṃ tava santikaṃ āgatakāle gaṇhāhi”ti. Kumbhīlānaṃ hi mukhe vivaṭe akkhīni nimmīlanti. So taṃ kāraṇaṃ asallakkhetvā mukhaṃ vivari, athassa akkhīni pithiyimsu. So mukhaṃ vivarivā akkhīni nimmīletvā nipajji. Bodhisatto tathābhāvaṃ ñatvā dīpakā uppatito gantvā kumbhīlassa matthake akkamitvā tato uppatito vijjulatā viya vijjotamāno paratīre aṭṭhāsi.

Kumbhīlo taṃ acchariyaṃ disvā “iminā Vānarindena ati-accherakaṃ¹ katan”ti cintetvā “bho Vānarinda imasmiṃ loke catūhi dhammehi samannāgato puggalo paccāmitte adhibhavati, te sabbepi tuyhaṃ abbhantare atthi maññe”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

57. “Yassete caturo dhammā, Vānarinda yathā tava.

Saccaṃ dhammo dhiti cāgo, diṭṭhaṃ so ativattati”ti.

Tattha **yassāti** yassa kassaci puggalassa. **Eteti** idāni vattabbe paccakkhato niddisati. **Caturo dhammāti** cattāro guṇā. **Saccanti** vacīsaccaṃ, “mama santikaṃ āgamiṣṣāmi”ti vatvā musāvādaṃ akatvā āgatoyevāti etaṃ te vacīsaccaṃ. **Dhammoti** vicāraṇapaññā, “evaṃ kate idaṃ nāma bhavissati”ti eṣā te vicāraṇapaññā atthi. **Dhītīti** abbocchinnaṃ vīriyaṃ vuccati, etampi te atthi. **Cāgoti** attapariccāgo, tvaṃ attānaṃ

---

1. Ati-acchariyaṃ (Ka)

pariccajivā mama santikaṃ āgato. Yaṃ panāhaṃ gaṇhituṃ nāsakkhiṃ, mayhamevesa¹ doso. **Diṭṭhanti** paccāmittaṃ. **So ativattatīti** yassa puggalassa yathā tava, evaṃ ete cattāro dhammā atthi, so yathā maṃ ajja tvam atikkanto, tatheva attano paccāmittaṃ atikkamati abhibhavatīti. Evaṃ kumbhīlo bodhisattaṃ pasamsivā attano vasatṭhānaṃ gato.

Satthāpi “na bhikkhave Devadatto idāneva mayhaṃ vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā kumbhīlo Devadatto ahosi, bhariyāssa ciñcamāṇavikā, Vānarindo pana ahameva ahosin”ti.

Vānarinda jātakavaṇṇanā sattamā.

8. Tayodhammajātakavaṇṇanā (58)

Yassa ete tayo dhammāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanamevārabha kathesi.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente Devadatto vānarayoniyaṃ nibbattitvā Himavantappadese yūthaṃ pariharanto attānaṃ paṭicca jātānaṃ vānarapotakānaṃ “vuḍḍhippattā ime yūthaṃ parihareyyun”ti bhayena dantehi ḍamsivā tesāṃ bījāni uppāṭeti. Tadā bodhisattopi taññeva paṭicca ekissā vānariyā kucchisimī paṭisandhiṃ gaṇhi. Atha sā vānarī gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ ñatvā attano gabbhaṃ anurakkhamānā aññaṃ pabbatapādaṃ agamāsi. Sā paripakkagabbhā bodhisattaṃ vijāyī. So vuḍḍhimanvāya viññutaṃ patto thāmasampanno ahosi. So ekadivasāṃ mātaraṃ pucchi “amma mayhaṃ pitā kahaṃ”ti. Tāta asukasmimī nāma pabbatapāde yūthaṃ pariharanto vasatīti. Amma tassa maṃ santikaṃ nehīti. Tāta na sakkā tayā pitu santikaṃ gantuṃ. Pitā hi te attānaṃ paṭicca jātānaṃ vānarapotakānaṃ yūthapariharaṇabhayena dantehi ḍamsivā bījāni uppāṭetīti. Amma nehi maṃ tattha, ahaṃ jānissāmīti. Sā puttāṃ ādāya tassa santikaṃ agamāsi.

---

1. Mayhamevettha (Sī, I)

So vānaro attano puttāṃ disvāva “ayaṃ vaḍḍhanto mayhaṃ yūthaṃ pariharitum na dassati, idāneva māretabbo”ti “etaṃ āliṅganto viya gāḷhaṃ piḷetvā jīvitakkhayaṃ pāpessāmi”ti cintetvā “ehi tāta ettakaṃ kālaṃ kahaṃ gatosī”ti bodhisattaṃ āliṅganto viya nippīlesi. Bodhisatto pana nāgabalo thāmasampanno, sopi naṃ nippīlesi, athassa aṭṭhīni bhijjanākārappattāni ahesum. Athassa etadahosi “ayaṃ vaḍḍhanto maṃ māressati, kena nu kho upāyena puretaraññeva māreyyan”ti. Tato cintesi “ayaṃ avidūre rakkhasapariggahito saro atthi, tattha naṃ rakkhasena khādāpessāmi”ti. Atha naṃ evamāha “tāta ahaṃ mahallako, imaṃ yūthaṃ tuyhaṃ niyyādemi, ajjeva taṃ rājānaṃ karomi, asukasmiṃ nāma ṭhāne saro atthi, tattha dve kumudiniyo, tisso uppālīniyo, pañca paduminiyo ca pupphanti, gaccha, tato pupphāni āharā”ti. So “sādhu tāta āharissāmi”ti gantvā sahasā anotaritvā samantā padaṃ paricchindanto otiṇṇapadaññeva addasa, na uttiṇṇapadaṃ. So “iminā sarena rakkhasapariggahitena bhavitabbaṃ, mayhaṃ pitā attanā māretum asakkonto rakkhasena maṃ khādāpetukāmo bhavissati, ahaṃ imaṃca saraṃ na otarissāmi, pupphāni ca gahessāmi”ti nirudakaṭṭhānaṃ gantvā vegāṃ gahetvā uppatitvā parato gacchanto nirudake okāse¹ ṭhitāneva dve pupphāni gahetvā paratīre pati. Paratīratopi orimatīraṃ āgacchanto tenevupāyena dve gaṇhi. Evaṃ ubhosu passesu rāsiṃ karonto pupphāni ca gaṇhi, rakkhasassa ca āṇaṭṭhānaṃ na otari.

Athassa “ito uttari ukkhipitum na sakkhissāmi”ti tāni pupphāni gahetvā ekasmiṃ ṭhāne rāsiṃ karontassa so rakkhaso “mayā ettakaṃ kālaṃ evarūpo paññavā acchariyapuriso na diṭṭhapubbo, pupphāni ca nāma yāvadicchakaṃ gahitāni, mayhaṃca āṇaṭṭhānaṃ na otarī”ti² udakaṃ dvidhā bhindanto udakato uṭṭhāya bodhisattaṃ upasaṅkamitvā “vānarinda imasmiṃ loke yassa tayo dhammā atthi, so paccāmittaṃ abhibhavati, te sabbepi tava abbhantare atthi maññe”ti vatvā bodhisattassa thutiṃ karonto imaṃ gāthamāha—

---

1. Ākāse (Sī, I, Ka)

2. Na otiṇṇoti (Syā, Ka)

58. “Yassa ete¹ tayo dhammā, vānarinda yathā tava.

Dakkhiyaṃ sūriyaṃ paññā, diṭṭhaṃ so ativattati”ti.

Tattha **dakkhiyanti** dakkhabhāvo, sampattabhayaṃ vidhamitum jānanapaññāya sampayutta-uttamavīriyassetam nāmaṃ. **Sūriyanti** sūrabhāvo, nibbhayabhāvassetam nāmaṃ. **Paññāti** paññāpadaṭṭhānāya² upāyapaññāyetaṃ nāmaṃ.

Evam so dakarakkhaso imāya gāthāya bodhisattassa thutiṃ katvā “imāni pupphāni kimatthaṃ harasī”ti pucchi. Pitā maṃ rājānaṃ kātukāmo, tena kāraṇena harāmīti. “Na sakkā tādīsena uttamapurisena pupphāni vahitum, ahaṃ vahissāmī”ti ukkhipitvā tassa pacchato pacchato agamāsi. Athassa pitā dūratova taṃ disvā “ahaṃ imaṃ ‘rakkhasabhattaṃ bhavissatī’ti paṇiṃ, so dānesa rakkhasaṃ pupphāni gāhāpento āgacchati, idānimhi naṭṭho”ti cintento sattadhā hadayaphālaṃ patvā tattheva jīvitakkhayaṃ patto. Sesavānarā sannipatitvā bodhisattaṃ rājānaṃ akāmsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā yūthapati Devadatto ahosi, yūthapatiputto pana ahameva ahosin”ti.

Tayodhammajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Bherivādakajātakavaṇṇanā (59)

Dhame dhameti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ dubbacabhikkhuṃ ārabba katesi. Tañhi bhikkhuṃ satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dubbacosi”ti pucchitvā “saccaṃ Bhagavā”ti vutte “na tvaṃ bhikkhu idāneva dubbaco, pubbepe dubbacoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bherivādakakule nibbattitvā gāmake vasati. So “Bārāṇasiyaṃ

1. Yassete ca (Syā, Ka)

2. Paññāpanapaṭṭhapanāya (Sī, Syā, I)

nakkhattam̄ ghuṭṭhan”ti sutvā “samajjamaṇḍale bherim̄ vādetvā dhanam̄ āharissāmī”ti puttam̄ ādāya tattha gantvā bherim̄ vādetvā bahudhanam̄ labhi. So tam̄ ādāya attano gāmam̄ gacchanto corāṭavim̄ patvā puttam̄ nirantaram̄ bherim̄ vādentam̄ vāresi “tāta nirantaram̄ avādetvā maggapaṭipannassa issarassa bherim̄¹ viya antarantarā vādehī”ti. So pitarā vāriyamānopi “bherisaddeneva core palāpessāmī”ti vatvā nirantaram̄ vādesi. Corā paṭhamaññeva bherisaddam̄ sutvā “issarabherī bhavissatī”ti palāyitvā ati viya ekābaddham̄ saddam̄ sutvā “nāyam̄ issarabherī bhavissatī”ti āgantvā upadhārentā dveyeva jane disvā pothetvā vilumpim̄su. Bodhisatto “kicchena vata no laddham̄ dhanam̄ ekābaddham̄ katvā vādento nāsesī”ti vatvā imam̄ gāthamāha—

59. “Dhame dhame nātidhame, atidhantam̄ hi pāpakam̄.

Dhantena hi satam̄ laddham̄, atidhantena nāsitan”ti.

Tattha **dhame dhameti** dhameyya no na dhameyya, bherim̄ vādeyya no na vādeyyāti attho. **Nātidhameti** atikkamitvā pana nirantaram̄ vādetvā katvā na vādeyya. Kim̄ kāraṇā? **Atidhantam̄ hi pāpakam̄**, nirantaram̄ bherivādanam̄ idāni amhākam̄ pāpakam̄ lāmakam̄ jātam̄. **Dhantena hi satam̄ laddhanti** nagare dhamantena bherivādanena kahāpaṇasatam̄ laddham̄. **Atidhantena nāsitanti** idāni pana me puttana vacanam̄ akatvā yadidam̄ aṭaviyam̄ atidhantam̄, tena atidhantena sabbam̄ nāsitanti.

Satthā imam̄ dhammadesanam̄ āharitvā anusandhim̄ ghaṭetvā jātakam̄ samodhānesi “tadā putto dubbacabhikkhu ahosi, pitā pana ahameva ahosin”ti.

Bherivādakajātakavaṇṇanā navamā.

---

1. Maggapaṭipannam̄ issarabherim̄ (Sī, I), maggapaṭipanna-issarabherim̄ (Syā)

10. Saṅkhadhamajātakavaṇṇanā (60)

Dhame dhameti idaṃ Satthā Jetavane viharanto dubbacamevārabha kathesi.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto saṅkhadhamakakule nibbattitvā Bārāṇasiyaṃ nakkhatte ghuṭṭhe pitaraṃ ādāya saṅkhadhamanakamma dhanam labhitvā āgamanakāle corāṭaviyaṃ pitaraṃ nirantaraṃ saṅkham dhamantaṃ vāresi. So “saṅkhasaddena core palāpessāmī”ti nirantameva dhama, corā purimanayeneva āgantvā vilumpiṃsu. Bodhisatto purimanayeneva gātham abhāsi—

60. “Dhame dhame nātidhame, atidhantaṃ hi pāpakaṃ.
Dhante nādhi gata bhoga, te tāto vidhamī dhaman”ti.

Tattha **te tāto vidhamī dhamanti** te saṅkham dhamitvā laddhabhoge mama pitā punappunaṃ dhamanto vidhami viddhamāsesi vināsesīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā pitā dubbacabhikkhu aho si, putto panassa ahameva aho sin”ti.

Saṅkhadhamajātakavaṇṇanā dasamā.

Āsīsavaggo chaṭṭho.

Tassuddānaṃ

Mahāsīlavajānakam, puṇṇapāti ca kimphalam.

Pañcāvudhakañcanakkhandham, vānarindaṃ tayodhammaṃ.

Bherivādasāṅkhadhamanti.

7. Itthivagga

1. Asātamantajātakavaṇṇanā (61)

Asā loki'tthiyo nāmāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Tassa vatthu Ummādanti-jātaka āvi bhavissati. Taṃ pana bhikkhuṃ Satthā “bhikkhu itthiyo nāma asātā¹ asatiyo lāmikā pacchimikā, tvaṃ evarūpaṃ lāmikaṃ itthiṃ nissāya kasmā ukkaṇṭhitoṣī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Gandhāraṭṭhe Takkasilāyaṃ brāhmaṇakule nibbattitvā viññutaṃ patto tīsu vedesu sabbasippesu ca nipphattiṃ patto disāpāmokkho ācariyo ahoṣi. Tadā Bārāṇasiyaṃ ekasmiṃ brāhmaṇakule puttassa jātadivase aggim gahetvā anibbāyantaṃ ṭhapayimsu. Atha naṃ brāhmaṇakumāraṃ soḷasavassakāle mātāpitaro āhaṃsu “putta mayaṃ tava jātadivase aggim gahetvā ṭhapayimha. Sace brahmalokaparāyaṇo bhavitukāmo, tvaṃ aggim ādāya araṇṇaṃ pavisitvā aggim Bhagavantaṃ² namassamāno brahmalokaparāyaṇo hohi. Sace agāraṃ ajjhāvasitukāmo, Takkasilaṃ gantvā disāpāmokkhassa ācariyassa santike sippaṃ uggaṇhitvā kuṭumbaṃ saṇṭhapetī”ti. Māṇavo “nāhaṃ sakkhissāmi araṇṇe aggim paricaritum, kuṭumbameva saṇṭhapessāmi”ti mātāpitaro vanditvā ācariyabhāgaṃ sahaṃsaṃ gahetvā Takkasilaṃ gantvā sippaṃ uggaṇhitvā paccāgamāsi.

Mātāpitaro panassa anathikā gharāvāsena, araṇṇe aggim paricarāpetukāmā honti. Atha naṃ mātā itthīnaṃ dosaṃ dassetvā araṇṇaṃ pesetukāmā “so ācariyo paṇḍito byatto sakkhissati me puttassa itthīnaṃ dosaṃ kathetun”ti cintetvā āha “uggahitaṃ te tāta sippaṃ”ti. Āma ammāti. Asātamantopi te uggaṇhitoti. Na uggaṇhitoti ammāti. Tāta yadī te asātamanto na uggaṇhitoti, kiṃ nāma te sippaṃ uggaṇhitoti, gaccha, uggaṇhitvā ehi. So “sādhu”ti puna Takkasilābhimukho pāyāsi. Tassapi ācariyassa mātā mahallikā

1. Asā (sī), āsā (I)

2. Aggibhagavantaṃ (Sī)

vīsativassasatikā. So taṃ sahatthā nhāpento bhojento pāyento paṭijaggati. Aññe manussā naṃ tathā karontaṃ jigucchanti. So cintesi “yannūnāhaṃ araññaṃ pavasitvā tattha mātaraṃ paṭijagganto vihareyyan”ti. Athekasmim vivitte araññe udakaphāsukaṭṭhāne paṇṇasālam kāretvā sappitaṇḍulādīni āharāpetvā mātaraṃ ukkhipitvā tattha gantvā mātaraṃ paṭijagganto vāsaṃ kappesi.

Sopi kho māṇavo Takkasilaṃ gantvā ācariyaṃ apassanto “kahaṃ ācariyo”ti pucchitvā taṃ pavattim sutvā tattha gantvā vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ ācariyo “kiṃ nu kho tāta atisīghaṃ āgatosī”ti. Nanu ahaṃ tumhehi asātamanto nāma na uggaṇhāpitoti. Ko pana te asātamante uggaṇhitabbe katvā kathesīti. Mayhaṃ mātā ācariyāti. Bodhisatto cintesi “asātamanto nāma koci natthi, imassa pana mātā imaṃ itthidose jānāpetukāmā bhavissatī”ti. Atha naṃ “sādhu tāta dassāmi te asātamante, tvam aṃ aṃ ādim katvā mama ṭhāne ṭhatvā mama mātaraṃ sahatthā nhāpento bhojento pāyento paṭijaggāhi, hatthapādasīsapiṭṭhisambāhanādīni cassā karonto ‘ayye jaraṃ pattakālepi tāva te evarūpaṃ sarīraṃ, daharakāle kīdisaṃ ahoṣī”ti hatthapādaparikammādikaraṇakāle hatthapādādīnaṃ vaṇṇaṃ katheyyāsi. Yañca te mama mātā katheti, taṃ alajjanto aniguhanto mayhaṃ āroceyyāsi, evaṃ karonto asātamante lacchasi, akaronto na lacchasi”ti āha. So “sādhu ācariyā”ti tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā tato paṭṭhāya sabbaṃ yathāvuttavidhānaṃ akāsi.

Athassā tasmim māṇave punappunaṃ vaṇṇayamāne “ayaṃ mayā saddhim abhiraṃmitukāmo bhavissatī”ti andhāya¹ jarājiṇṇāya abbhantare kilesa uppajji. Sā ekadivasaṃ attano sarīravaṇṇaṃ kathayamānaṃ māṇavaṃ āha “mayā saddhim abhiraṃmituṃ icchasi”ti. Ayye ahaṃ tāva iccheyyaṃ, ācariyo pana garukoti. Sace maṃ icchasi, puttaṃ me mārehīti. Ahaṃ ācariyassa santike ettakaṃ sippaṃ uggaṇhitvā kilesamattaṃ nissāya kinti katvā ācariyaṃ māressāmīti. Tena hi sace tvam maṃ na pariccajasi, ahameva naṃ māressāmīti. Evaṃ itthiyo nāma

---

1. Andhagatāya (Ka)

asātā¹ lāmikā pacchimikā, tathārūpe nāma vaye ṭhitā rāgacittam uppadetvā kilesam anuvattamānā evam upakāramam puttam māretukāmā jātā. Māṇavo sabbam tam katham bodhisattassa ārocesi.

Bodhisatto “suṭṭhu te māṇava katham mayham ārocentenā”ti vatvā mātu āyusaṅkhāram olokeno “ajjeva marissatī”ti ṇatvā “ehi māṇava, vīmaṁsissāma nan”ti ekam udumbararukkham chinditvā attano pamāṇena kaṭṭharūpakam katvā sasīsam pārūpitvā attano sayanaṭṭhāne uttānam nipajjāpetvā rajjukam bandhitvā antevāsikam āha “tāta pharasum ādāya gantvā mama mātu saññam dehi”ti. Māṇavo gantvā “ayye ācariyo paṇṇasālāyam attano sayanaṭṭhāne nipanno, rajjusaññā me baddhā, imam pharasum ādāya gantvā sace sakkosi, mārehi nan”ti āha. Tvam pana mam na pariccajissasīti. Kimkāraṇā pariccajissāmīti. Sā pharasum ādāya pavedhamānā utthāya rajjusaññāya gantvā hatthena parāmasitvā “ayam me putto”ti saññāya kaṭṭharūpakassa mukhato sāṭakam apantvā pharasum ādāya “ekappahāreneva māressāmī”ti gīvāyameva paharitvā “dhan”ti sadde² uppanne rukkhabhāvam aññāsī. Atha bodhisattena “kim karosi ammā”ti vutte sā “vañcitāmhi”ti tattheva maritvā patitā. Attano kira paṇṇasālāya nipannāyapi taṅkhaṇaṇṇeva tāya maritabbameva.

So tassā matabhāvam ṇatvā sarīrakiccam katvā āḷahanam nibbāpetvā vanapupphehi pūjetvā māṇavam ādāya paṇṇasāladvāre nisīditvā “tāta pāṭiyekko asātamanto nāma natthi, itthiyo asātā nāma, tava mātā ‘asātamantaṁ uggaṇhā’ti mama santikam pesayamānā itthīnam dosam jānanattham pesesi, idāni pana te paccakkhameva mama mātu doso diṭṭho, iminā kāraṇena ‘itthiyo nāma asātā lāmikā pacchimikā’ti jāneyyāsī”ti tam ovaditvā uyyojesi. Sopi ācariyam vanditvā mātāpitūnam santikam agamāsī. Atha nam mātā pucchi “tāta uggaḥito te asātamanto”ti. Āma ammāti. Idāni kim karissasi, pabbajitvā aggim vā paricarissasi, agāramajjhe vā vasissasīti. Māṇavo “mayā amma paccakkhato itthīnam dosā

1. Asā (Sī), āsā (I)

2. “Ṭan”ti sadde (Sī, I), thaddhasadde (Syā)

diṭṭhā, agārena me kiccaṃ natthi, pabbajissāmahan”ti attano adhippāyaṃ pakāseto imaṃ gāthamāha—

61. “Asā loki’tthiyo nāma, velā tāsam na vijjati.

Sārattā ca pagabbhā ca, sikhī sabbaghaso yathā.

Tā hitvā pabbajissāmi, vivekamanubrūhayan”ti.

Tattha **asāti** asatiyo lāmikā. Atha vā sātāṃ vuccati sukhaṃ, taṃ tāsu natthi. Attani paṭibaddhacittānaṃ asātameva dentītipi asā¹, dukkhā dukkhavatthubhūtāti attho. Imassa panatthassa sādhanatthāya idaṃ suttaṃ āharitabbaṃ—

“Māyā cetā marīcī ca, soko rogo cupaddavo.

Kharā ca bandhanā cetā, maccupāsā guhāsayā.

Tāsu yo vissase poso, so naresu narādhamo”ti².

Loki’tthiyoti loka itthiyo. **Velā tāsam na vijjatīti** amma tāsam itthīnaṃ kilesupattim patvā velā samvaro mariyādā pamāṇaṃ nāma³ natthi. **Sārattā ca pagabbhā cāti** velā ca etāsam natthi, pañcasu kāmaguṇesu sārattā allīnā, tathā kāyapāgabbhiyena vācāpāgabbhiyena manopāgabbhiyenāti tividhena pāgabbhiyena samannāgatattā pagabbhā cetā. Etāsāñhi abbhantare kāyadvārādīni patvā samvaro nāma natthi, lolā kākapaṭibhāgāti dasseti. **Sikhī sabbaghaso yathāti** amma yathā jālasikhāya “sikhī”ti sankhaṃ gato aggi nāma gūthagatādibhedaṃ asucimpi, sappimadhuphāṇitādibhedaṃ sucimpi, iṭṭhampi aniṭṭhampi yaṃ yadeva labhati, sabbam ghasati khādāti, tasmā “sabbaghaso”ti vuccati, tatheva tā itthiyopi hatthimeṇḍagomeṇḍādayo vā hontu hīnajaccā hīnakammantā, khattiyādayo vā hontu uttamakammantā, hīnukkaṭṭhabhāvaṃ acintetvā lokassādavasena kilesasanthave uppanne yaṃ yaṃ labhanti, sabbameva sevantīti sabbaghasasikhhisadisā hontī. Tasmā sikhī sabbaghaso yathā, tathevetāti veditabbā.

1. Asātā (Sī, Syā, I, Ka)

2. Khu 6. 93 piṭṭhe Mahāhamsajātaka.

3. Nāmetam (Sī, I), nāmekam (Ka)

Tā hitvā pabbajissāmīti ahaṃ tā lāmikā dukkhavatthubhūtā itthiyo hitvā araṇṇaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajissāmi. **Vivekamanubrūhayanti** kāyaviveko cittaviveko upadhivivekoti tayo vivekā, tesu idha kāyavivekopi vaṭṭati cittavivekopi. Idam vuttaṃ hoti—ahaṃ amma pabbajitvā kasiṇaparikkammaṃ katvā aṭṭha samāpattiyo ca pañcābhiññā ca uppādetvā gaṇato kāyaṃ, kilesehi ca cittaṃ vivecetvā imaṃ vivekaṃ brūhento vadḍhento brahmalokaparāyaṇo bhavissāmi, alaṃ me agārenāti. Evaṃ itthiyo garahitvā mātāpitaro vanditvā Himavantaṃ pavisitvā pabbajitvā vuttappakāraṃ vivekaṃ brūhento brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthāpi “evaṃ bhikkhu itthiyo nāma asātā lāmikā pacchimikā dukkhadāyikā”ti itthīnaṃ aguṇaṃ kathetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Satthā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā mātā Bhaddakāpilānī, pitā Mahākassapo ahoṣi, antevāsiko Ānando, ācariyo pana ahameva ahoṣin”ti.

Asātamantajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Aṇḍabhūtajātakavaṇṇanā (62)

Yaṃ brahmaṇo avādesīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitamevārabbha kathesi. Tañhi Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “saccan”ti vutte “bhikkhu itthiyo nāma arakkhiyā, pubbe paṇḍitā itthiṃ gabbhato paṭṭhāya rakkhantāpi rakkhituṃ nāsakkhimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchismiṃ nibbattitvā vayappatto sabbasippesu nipphattiṃ patvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena rajjaṃ kāresi. So purohitena saddhiṃ jūtaṃ kīḷati. Kīḷanto pana—

“Sabbā nadī vaṅkagatī¹, sabbe kaṭṭhamayā vanā.

Sabbitthiyo kare pāpaṃ, labhamāne² nivātake”ti³—

Imaṃ jūtagītaṃ gāyanto rajataphalake suvaṇṇapāsake khipati. Evaṃ kīlanto pana rājā niccaṃ jināti, purohito parājīyati.

So anukkamena ghare vibhave parikkhayaṃ gacchante cintesi “evaṃ sante sabbam imasmim ghare dhanam khīyissati, pariyesitvā purisantarām agatam⁴ ekaṃ mātugāmaṃ ghare karissāmi”ti. Athassa etadahosi “aññaṃ purisaṃ diṭṭhapubbaṃ itthim rakkhitum na sakkhissāmi, gabbhato paṭṭhāyekaṃ mātugāmaṃ rakkhitvā taṃ vayappattaṃ vase ṭhapetvā ekapurisikaṃ katvā gālhaṃ ārakkhaṃ samvidahitvā rājakulato dhanam āharissāmi”ti. So ca aṅgavijjāya cheko hoti, athekaṃ duggatitthim gabbhinim disvā “dhītaraṃ vijāyissati”ti ñatvā taṃ pakkosāpetvā paribbayaṃ datvā ghareyeva vasāpetvā vijātakāle dhanam datvā uyyojetvā taṃ kumārikaṃ aññesaṃ purisānaṃ daṭṭhum adatvā itthīnaṃyeva hatthe datvā posāpetvā vayappattakāle taṃ attano vase ṭhapesi. Yāva cesā vaḍḍhati, tāva rañña saddhim jūtaṃ na kīli. Taṃ pana vase ṭhapetvā brāhmaṇo “mahārāja jūtaṃ kīlāmā”ti āha, rājā “sādhū”ti purimaniyāmeneva kīli. Purohito rañño gāyitvā pāsakaṃ khipanakāle “ṭhapetvā mama māṇavikaṃ”ti āha. Tato paṭṭhāya purohito jināti, rājā parājīyati.

Bodhisatto “imassa ghare ekapurisikāya ekāya itthiyā bhavitabban”ti pariggaṇhāpento atthibhāvaṃ ñatvā “sīlamassā bhindāpessāmi”ti ekaṃ dhuttaṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi purohitassa itthiyā sīlam bhinditun”ti āha. Sakkomi devāti. Athassa rājā dhanam datvā “tena hi khippaṃ niṭṭhāpehi”ti taṃ paṇi. So rañño santikā dhanam ādāya gandhadhūmacuṇṇakappūrādīni gahetvā tassa gharato avidūre sabbagandhāpaṇaṃ pasāresi. Purohitassapi gehaṃ sattabhūmakam saddavārakoṭṭhakaṃ hoti, sabbesu dvārakoṭṭhakesu itthīnaṃyeva ārakkhā. Ṭhapetvā pana brāhmaṇaṃ añño puriso gehaṃ pavisitum labhanto

1. Vaṅkagatā (Sī, Syā), vaṅkanadī (Ka)

2. Labhamānā (Sī), labbhamāne (Syā) asītinipāte kuṇālalajātakavaṇṇanā passitabbā.

3. Khu 6. 123 piṭṭhe Kuṇālalajātake.

4. Purisantara-anāgatam (Ka)

nāma natthi, kacavarachaḍḍanapacchimpi sodhetvāyeva pavesenti. Taṃ māṇavikaṃ purohitoyeva daṭṭhum labhati. Tassā ca ekā paricārikā itthi atthi. Athassā sā paricārikā gandhapupphamūlaṃ gahetvā gacchanti tassa dhuttassa āpaṇasamīpena gacchati. So “ayaṃ tassā paricārikā”ti suṭṭhu ñatvā ekadivasam taṃ āgacchantim disvā āpaṇā uṭṭhāya gantvā tassā pādāmūle patitvā ubhohi hatthehi pāde gāḷham gahetvā “amma ettakaṃ kālam kahaṃ gatāsi”ti paridevi, avasesāpi payuttakadhuttā ekamantaṃ ṭhatvā “hatthapādāmukhasaṅṭhānehi ca ākappena ca mātāputtā ekasadisāyevā”ti āhaṃsu. Sā itthi tesu tesu kathentesu attano asaddahitvā¹ “ayaṃ me putto bhavissati”ti sayampi roditum ārabhi. Te ubhopi kanditvā roditvā aññamaññaṃ āliṅgetvā aṭṭhaṃsu.

Atha so dhutto āha “amma kahaṃ vasasi”ti. Kinnarilīlāya² vasamānāya rūpasobhaggappattāya purohitassa daharitthiyā³ upaṭṭhānaṃ kurumānā vasāmi tātāti. Idāni kahaṃ yāsi ammāti. Tassā gandhamālādīnaṃ atthāyāti. “Amma kiṃ te aññattha gatāya⁴, ito paṭṭhāya mameva santikā harā”ti mūlaṃ aggahetvā bahūni tambūlatakkolakādīni ceva nānāpupphāni ca adāsi. Māṇavikā bahūni gandhapupphādīni disvā “kiṃ amma ajja amhākaṃ brāhmaṇo pasanno”ti āha. Kasmā evaṃ vadasīti. Imesaṃ bahubhāvaṃ disvāti. Na brāhmaṇo bahumūlaṃ adāsi, mayā panetaṃ mayhaṃ puttassa santikā ābhatanti. Tato paṭṭhāya sā brāhmaṇena dinnamūlaṃ attanā gahetvā tasseva santikā gandhapupphādīni āharati. Dhutto katipāhaccayena gilānālayaṃ katvā nipajji. Sā tassa āpaṇadvāraṃ gantvā taṃ adisvā “kahaṃ me putto”ti pucchi. Puttassa te aphāsukaṃ jātanti. Sā tassa nipannaṭṭhānaṃ gantvā nisīditvā piṭṭhim parimajjanti “kiṃ te tāta aphāsukaṃ”ti pucchi. So tuṅhī ahoṣi. Kiṃ na kathesi puttāsi. Amma marantenāpi tuyhaṃ kathetum na sakkāti. Tāta mayhaṃ akathetvā kassa katheyyāsi, kathehi tātāti⁵. Amma mayhaṃ aññaṃ aphāsukaṃ natthi, tassā pana māṇavikāya vaṇṇaṃ sutvā

1. Saddahitvā (Syā, Ka)

2. Kinnaralīlāya (Sī, I)

3. Bhariyāya (Ka)

4. Gatena (Sī, I)

5. Kassa kathesi tātāti (Sī, I)

paṭibaddhacittosmi, taṃ labhanto jīviṣṣāmi, alabhanto idheva marissāmīti. “Tāta mayhaṃ esa bhāro, mā tvaṃ etaṃ nissāya cintayī”ti taṃ assāsetvā bahūni gandhapupphādīni ādāya māṇavikāya santikaṃ gantvā “putto me amma mama santikā tava vaṇṇaṃ sutvā paṭibaddhacitto jāto, kiṃ kātabban”ti. Sace ānetuṃ sakkotha, mayā katokāsoyevāti.

Sā tassā vacanaṃ sutvā tato paṭṭhāya tassa gehassa kaṇṇakaṇṇehi bahūni kacavaraṃ saṅkaḍḍhitvā¹ ārakkhitthiyā upari chaḍḍesi, sā tena aṭṭiyamānā apeti. Itarā teneva niyāmena yā yā kiñci katheti, tassā tassā upari kacavaraṃ chaḍḍesi. Tato paṭṭhāya pana sā yaṃ yaṃ āharati vā harati vā, taṃ taṃ na kāci sodhetuṃ ussahati. Tasmim kāle sā taṃ dhuttaṃ pupphapacchiyāṃ nipajjāpetvā māṇavikāya santikaṃ abhahari. Dhutto māṇavikāya silaṃ bhinditvā ekāhadvīhaṃ pāsādeyeva ahosi. Purohite bahi nikkhante ubho abhiramanti, tasmim āgate dhutto nilīyati.

Atha naṃ sā ekāhadvīhaccayena “sāmi idāni tayā gantuṃ vaṭṭati”ti āha. Ahaṃ brāhmaṇaṃ paharivā gantukāmoti. Sā “evaṃ hotū”ti dhuttaṃ nilīyāpetvā brāhmaṇe āgate evamāha “ahaṃ ayya tumhesu vīṇaṃ vādentesu naccituṃ icchāmi”ti. “Sādhu bhadde, naccassū”ti vīṇaṃ vādesi. Tumhesu olokentesu lajjāmi, mukhaṃ pana vo sāṭakena bandhitvā naccissāmīti. Sace lajjasi, evaṃ karohīti. Māṇavikā ghanasāṭakaṃ gahetvā tassa akkhīni pidahamānā mukhaṃ bandhi. Brahmaṇo mukhaṃ bandhāpetvā vīṇaṃ vādesi. Sā muhuttaṃ naccitvā “ayya ahaṃ te ekavāraṃ sīse paharitukāmā”ti āha. Itthilolo brāhmaṇo kiñci kāraṇaṃ ajānanto “paharāhī”ti āha, māṇavikā dhuttassa saññaṃ adāsi. So saṅikaṃ āgantvā brāhmaṇassa piṭṭhipasse ṭhatvā sīse kapparena pahari, akkhīni patanākārappattāni ahesuṃ, sīse gaṇḍo uṭṭhahi. So vedanāṭṭo hutvā “āhara te hatthan”ti āha. Māṇavikā attano hatthaṃ ukkhipitvā tassa hatthe ṭhapesi. Brāhmaṇo “hattho muduko, pahāro pana thaddho”ti

---

1. Saṅkaḍḍhitvā pupphapacchiyā gahetvā gacchantī sodhanakāle (Sī, I)

āha. Dhutto brāhmaṇaṃ paharivā nilīyi. Māṇavikā tasmim̐ nilīne
brāhmaṇassa mukhato sāṭakaṃ mocetvā telam̐ ādāya sīsam̐ parisambāhi¹.
Brāhmaṇe bahi nikkhante puna sā itthī dhuttaṃ pacchiyaṃ nipajjāpetvā
nīhari.

So rañño santikaṃ gantvā sabbaṃ taṃ pavattim̐ ārocesi. Rājā attano
upaṭṭhānaṃ āgataṃ brāhmaṇaṃ āha “jūtaṃ kilāma brāhmaṇā”ti. Sādhu
mahārājāti. Rājā jūtaṃ ḍalam̐ sajjāpetvā purimanayeneva jūtagītaṃ gāyitvā
pāsake khipati. Brāhmaṇo māṇavikāya tapassa bhinnabhāvaṃ ajānanto
“ṭhapetvā mama māṇavikaṃ”ti āha. Evaṃ vadantopi parājitoyeva. Rājā
jinitvā² “brāhmaṇa kiṃ vadesi, māṇavikāya te tapo bhinno, tvaṃ
‘mātugāmaṃ gabbhato paṭṭhāya rakkhanto sattuṃ ṭhānesu ārakkhaṃ
karonto rakkhituṃ sakkhissāmi”ti maññasi, mātugāmo nāma kucchiyaṃ
pakkhipitvā carantenāpi rakkhituṃ na sakkā, ekapurisikā itthī nāma natthi,
tava māṇavikā ‘naccitukāmāmhī’ti vatvā vīṇaṃ vādentassa tava sāṭakena
mukhaṃ bandhitvā attano jāraṃ tava sīse kapparena paharāpetvā uyyojesi,
idāni kimkathesi”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

62. “Yaṃ brāhmaṇo avādesi, vīṇaṃ samukhaveṭṭhito.

Aṇḍabhūtābhatā bhariyā, tāsū ko jātu vissase”ti.

Tattha yaṃ brāhmaṇo avādesi, vīṇaṃ samukhaveṭṭhitoti yena kāraṇena
brāhmaṇo ghanasāṭakena saha mukhena veṭṭhito hutvā vīṇaṃ vādesi, taṃ
kāraṇaṃ na jānātīti attho. Tañhi sā vañcetakāmā evamakāsi. Brāhmaṇo pana
taṃ itthim̐ bahumāyābhāvaṃ ajānanto mātugāmassa saddahitvā “maṃ esā
lajjati”ti evaṃsaññi ahoṣi, tenassa aññābhāvaṃ pakāsento rājā evamāha,
ayametthādhippāyo. **Aṇḍabhūtābhatā bhariyā**ti aṇḍaṃ vuccati bījaṃ,
bījabhūtā mātukucchito anikkhantakāleyeva ābhatā ānītā, **bhatāti** vā puṭṭhāti
attho. Kā sā? **Bhariyā** pajāpati pādapāricārikā. Sā hi

1. Sīse pahāraṃ sambāhi (Sī, I), paharitasīse parisambāhi (Ka)

2. Jānitvā (Sī)

bhattavatthādīhi bharitabbatāya, bhinnasamvaratāya, lokadhammehi bharitatāya vā “bhariyā”ti vuccati. **Tāsu ko jātu vissaseti jātūti** ekaṃsādhivacanaṃ, tāsu mātukucchito paṭṭhāya rakkhiyamānāsupi evaṃ vipākāraṃ āpajjantīsu bhariyāsu ko nāma paṇḍito puriso ekaṃsena vissase, “nibbikārā esā mayī”ti ko saddaheyyāti attho. Asaddhammasvasena hi āmantakesu nimantakesu vijjamānesu mātugāmo nāma na sakkā rakkhitunti.

Evam bodhisatto brāhmaṇassa dhammaṃ desesi. Brāhmaṇo bodhisattassa dhammadesanaṃ sutvā nivesanaṃ gantvā taṃ māṇavikaṃ āha “tayā kira evarūpaṃ pāpakammaṃ katan”ti. Ayya ko evamāha, na karomi, ahomeva paharim, na añña koci. Sace na saddahatha, aham “tumhe ṭhapetvā aññaṃ purisassa hatthasamphassaṃ na jānāmi”ti saccakiriyaṃ katvā aggim pavisitvā tumhe saddahāpessāmīti. Brāhmaṇo “evaṃ hotū”ti mahantaṃ dārurāsīm kāretvā aggim katvā taṃ pakkosāpetvā “sace attano saddahasi, aggim pavisāhi”ti āha.

Māṇavikā attano paricārikaṃ paṭhamameva sikkhāpesi “amma tava puttaṃ tattha gantvā mama aggim pavisanakāle hatthaggahaṇaṃ kātum vadehī”ti. Sā gantvā tathā avaca. Dhutto āgantvā parisamajjhe aṭṭhāsi. Sā māṇavikā brāhmaṇaṃ vañcetukāmā mahājanamajjhe ṭhatvā “brāhmaṇa taṃ ṭhapetvā aññaṃ purisassa hatthasamphassaṃ nāma na jānāmi, iminā saccena ayaṃ aggi mā maṃ jhāpesī”ti aggim pavisitum āraddhā. Tasmim khaṇe dhutto “passatha bho purohitabrāhmaṇassa kammaṃ, evarūpaṃ mātugāmaṃ aggim pavesāpetī”ti gantvā taṃ māṇavikaṃ hatthe gaṇhi. Sā hatthaṃ vissajjāpetvā purohitaṃ āha “ayya mama saccakiriyaṃ bhinnā, na sakkā aggim pavisitun”ti. Kim kāraṇāti. Ajja mayā evarūpā saccakiriyaṃ katā “ṭhapetvā mama sāmikaṃ aññaṃ purisassa hatthasamphassaṃ na jānāmi”ti, idāni camhi iminā purisena hatthe gahitāti. Brāhmaṇo “vañcito aham imāyā”ti ṇatvā taṃ pothetvā nīharāpesi. Evam asaddhammasamannāgatā kiretā itthiyo tāva mahantampi pāpakammaṃ katvā attano sāmikaṃ vañcetum “nāham evarūpaṃ kammaṃ karomī”ti divasampi sapaṭhaṃ kurumānā nānācittāva honti. Tena vuttam—

“Corīnaṃ bahubuddhīnaṃ, yāsu saccaṃ sudullabhaṃ.
Thīnaṃ bhāvo durājāno, macchassevodaye gataṃ¹.”

Musā tāsāṃ yathā saccaṃ, saccaṃ tāsāṃ yathā musā.
Gāvo bahi tiṇasseva², omasanti varaṃ varaṃ.

Coriyo kathinā hetā, vāḷā ca lapasakkharā³.

Na tā kiñci na jānanti, yaṃ manussesu vañcanaṃ⁴”ti⁴.

Satthā “evaṃ arakkhiyo mātuḡāmo”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Satthāpi anusandhiṃ ghaṭetvā jātakāṃ samodhānesi “taḍā Bārāṇasirājā ahameva ahosiṃ”ti.

Andabhūtajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Takkapaṇḍitajātakavaṇṇanā (63)

Kodhanā akataññū cāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhuññevārabbha kathesi. Tañhi Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “saccaṃ”ti vutte “itthiyo nāma bhikkhu akataññū mittadubbhā, kasmā tā nissāya ukkaṇṭhitosī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto isipabbajjaṃ pabbajitvā Gaṅgātīre assamaṃ māpetvā samāpattiyo ceva abhiññāyo ca nibbattetvā jhānasukhena viharati. Tasmim̄ samaye Bārāṇasiseṭṭhino dhītā Duṭṭhakumārī nāma caṇḍā ahosi pharusā, dāsakammakare akkosati paribhāsati paharati. Atha naṃ ekadivasāṃ parivāramanussā gahetvā “Gaṅgāya kīḷissāmā”ti agamaṃsu. Tesāṃ kīḷantānaññeva sūriyatthaṅgamanavelā jātā, megho uṭṭhahi, manussā meghaṃ

1. Khu 6. 128 piṭṭhe Kuṇāḷajātake.

2. Bahutiṇasseva (Sī, Syā, I, Ka)

3. Vāḷā ca palasakkharā (Sī, Syā, I), vāḷā capalasakkharā (Ka)

4. Khu 6. 126 piṭṭhe Kuṇāḷajātake.

disvā ito cito ca vegena palāyimsu. Setṭhidhītāyapi dāsakammakarā “ajja amhehi etissā piṭṭhim passitum vaṭṭatī”ti taṃ anto-udakasmimyeva chaḍḍetvā uttarimsu. Devo pāvassi, sūriyopi atthaṅgato, andhakāro jāto. Te tāya vināva gehaṃ gantvā “kahaṃ sā”ti vutte “Gaṅgāto tāva uttiṇṇā, atha naṃ na jānāma kahaṃ gatā”ti. Nātakā vicinitvāpi na passimsu.

Sā mahāviraṃ viravantī udakena vuyhamānā aḍḍharattasamaye bodhisattassa paṇṇasālāsamīpaṃ pāpuṇi. So tassā saddaṃ sutvā “mātugāmassa saddo eso, parittāṇamassā karissāmī”ti tiṇukkāṃ ādāya nadītīraṃ gantvā taṃ disvā “mā bhāyi mā bhāyī”ti assāsetvā nāgabalo thāmasampanno bodhisatto nadiṃ taramāno gantvā taṃ ukkhipitvā assamapadaṃ ānetvā aggim katvā adāsi. Sīte vigate madhurāni phalāphalāni upanāmesi. Tāni khādītva ṭhitāṃ “kattha vāsikāsi, kathaṅca Gaṅgāya patitāsi”ti pucchi. Sā taṃ pavattim ārocesi. Atha naṃ “tvaṃ idheva vasā”ti paṇṇasālāya vasāpento dvīhatīhaṃ sayāṃ abbhokāse vasitvā “idāni gacchā”ti āha. Sā “imaṃ tāpasāṃ sīlabhedāṃ pāpetvā gahetvā gamissāmī”ti na gacchati. Atha gacchante kāle itthikuttaṃ itthilīlaṃ dassetvā tassa sīlabhedāṃ katvā jhānaṃ antaradhāpesi. So taṃ gahetvā araṇṇeyeva vasati. Atha naṃ sā āha “ayya kiṃ no araṇṇavāsena, manussapathaṃ gamissāmā”ti. So taṃ ādāya ekaṃ paccantagāmakāṃ gantvā takkabhatiyā jīvikaṃ kappetvā taṃ poseti. Tassa takkāṃ vikkiṇitvā jīvātī¹ “Takkapaṇḍito”ti nāmaṃ akaṃsu. Athassa gāmaṃvāsino paribbayaṃ datvā “amhākaṃ suyuttaduyuttakaṃ ācikkhanto ettha vasā”ti gāmadvāre kuṭiyaṃ vāsesuṃ.

Tena ca samayena corā pabbatā oruṃha paccantaṃ paharanti. Te ekadivasaṃ taṃ gāmaṃ paharitvā gāmaṃvāsikehiyeva bhaṇḍikā ukkhipāpetvā gacchantā tampi setṭhidhītaraṃ gahetvā attano vasaṇaṭṭhānaṃ gantvā sesajane vissajjesuṃ. Corajeṭṭhako pana tassā rūpe bajjhītva taṃ attano bhariyaṃ akāsi. Bodhisatto “itthannāmā kahaṃ”ti pucchi. “Corajeṭṭhakena gahetvā attano bhariyā katā”ti ca sutvāpi “na

---

1. Takkabhatiyā jīvitattā (Ka)

sā tатта mayā vinā vasissati, palāyitvā āgacchissati”ti tassā āgamanam olokeno tатtheva vasi.

Seṭṭhidhītāpi cintesi “aham idha sukham vasāmi, kadāci mam Takkapaṇḍito kiñcideva nissāya āgantvā ito ādāya gaccheyya, atha etasmā sukhā parihāyissāmi, yannūnāham sampiyāyamānā viya tam pakkosāpetvā ghātāpeyyan”ti. Sā ekaṁ manussam pakkosivā “aham idha dukkham jīvāmi, Takkapaṇḍito āgantvā mam ādāya gacchatū”ti sāsanaṁ pesesi. So tam sāsanaṁ sutvā saddahitvā tатта gantvā gāmadvāre ṭhatvā sāsanaṁ pesesi. Sā nikkhamitvā tam disvā “ayya sace mayam idāni gacchissāma, corajeṭṭhako anubandhitvā ubhopi amhe ghātessati, rattibhāge gacchissāmā”ti tam ānetvā bhojetvā koṭṭhake nisīdāpetvā sāyam corajeṭṭhakassa āgantvā suram pivitvā mattakāle “sāmi sace imāya velāya tava sattum¹ passeyyāsi, kinti nam kareyyāsi”ti āha. Idañcidañca karissāmīti. Kim pana so dūre, nanu koṭṭhake nisinnoti. Corajeṭṭhako ukkam ādāya tатта gantvā tam disvā gahetvā gehamajjhe pātetvā kapparādīhi yathārucim pothesi. So pothiyamānopi aññaṁ kiñci avatvā “kodhanā akataññū ca, piṣuṇā mittabhedikā”ti ettakameva vadati. Coro tam pothetvā bandhitvā nipajjāpetvā sāyamāsam bhujjivā sayi. Pabuddho jīṇṇāya² surāya puna tam pothetum ārabhi, sopi tāneva cattāri padāni vadati.

Coro cintesi “ayam evam pothiyamānopi aññaṁ kiñci avatvā imāneva cattāri padāni vadati, pucchissāmi nan”ti tassā suttabhāvaṁ ñatvā tam pucchi “ambho tvam evam pothiyamānopi kasmā etāneva padāni padasi”ti. Takkapaṇḍito “tena hi suṇāhi”ti tam kāraṇam ādito paṭṭhāya kathesi “aham pubbe araññavāsiko eko tāpaso jhānalābhī, svāham etam Gaṅgāya vuyhamānam uttāretvā paṭijaggim, atha mam esā palobhetvā jhānā parihāpesi, svāham araññaṁ pahāya etam posento paccantagāmake vasāmi, athesā corehi idhānītā ‘aham dukkham vasāmi, āgantvā mam netū’ti mayham sāsanaṁ pesetvā

1. Sapattam (Sī, I)

2. Jīṇṇāsāya (Sī)

idāni tava hatthe pātesi, iminā kāraṇenāhaṃ evaṃ kathemi”ti. Coro cintesi “yā esā evarūpe guṇasampanne upakārake evaṃ vippaṭipajji, sā mayhaṃ kataram nāma upaddavaṃ na kareyya, māretabbā esā”ti. So Takkapaṇḍitaṃ assāsetvā taṃ pabodhetvā khaggaṃ ādāya nikkhamma “etaṃ purisaṃ gāmadvāre ghātesāmi”ti vatvā tāya saddhiṃ bahigāmaṃ gantvā “etaṃ hatthe gaṇhā”ti taṃ tāya hatthe gāhāpetvā khaggaṃ ādāya Takkapaṇḍitaṃ paharanto viya taṃ dvidhā chinditvā sasīsaṃ nhāpetvā Takkapaṇḍitaṃ katipāhaṃ paṇītena bhojanena santappetvā idāni kahaṃ gamissasi”ti āha. Takkapaṇḍito “gharāvāsena me kiccaṃ natthi, isipabbajjaṃ pabbajitvā tattheva araṇṇe vasissāmi”ti āha. “Tena hi ahampi pabbajissāmi”ti ubhopi pabbajitvā taṃ araṇṇāyatanam gantvā pañca abhiññā aṭṭha ca samāpattiyo nibbattetvā jīvitapariyosāne brahmalokūpagā¹ ahesum.

Satthā imāni dve vatthūni kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

63. “Kodhanā akataññū ca, pisuṇā mittabhedikā².

Brahmacariyaṃ cara bhikkhu, so sukhaṃ na vihāhisi”ti.

Tatrāyaṃ piṇḍattho—**bhikkhu** itthiyo nāmetā **kodhanā**, uppannaṃ kodhaṃ nivāretuṃ na sakkonti. **Akataññū ca**, atimahantampi upakāraṃ na jānanti. **Pisuṇā** ca, piyasuññabhāvakaraṇameva kathaṃ kathenti. **Mittabhedikā**³, mitte bhindanti, mittabhedanakathaṃ kathanasīlāyeva, evarūpehi pāpadhammehi samannāgatā etā. Kim te etāhi, **brahmacariyaṃ cara bhikkhu**, ayañhi methunavirati parisuddhaṭṭhena brahmacariyaṃ nāma, taṃ cara. **So sukhaṃ na vihāhisi**ti so tvaṃ etaṃ brahmacariyavāsaṃ vasanto jhānasukhaṃ maggasukhaṃ phalasukhañca na vihāhisi, etaṃ sukhaṃ na vijahissasi, etasmā sukhā na parihāyissasi attho. “Na parihāhisi”tipi pāṭho, ayamevattho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Satthā

1. Brahmlokaparāyaṇā (Sī, Syā, I)

2. Pisuṇā ca vibhedikā (Sī, Syā, I)

3. Vibhedikā (Sī, Syā, I)

jātakam samodhānesi “tadā corajetṭhako Ānando ahosi, Takkapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Takkapaṇḍitajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Durājānajātakavaṇṇanā (64)

Mā su nandi icchati manti idam Sathā Jetavane viharanto ekaṃ upāsakaṃ ārabha kathesi. Eko kira Sāvattvivāsī upāsako tisu saraṇesu pañcasu ca sīlesu paṭiṭṭhito Buddhamāmako dhammamāmako saṃghamāmako, bhariyā panassa dussilā pāpadhammā. Yam divasaṃ micchācāraṃ carati, taṃ divasaṃ satakīṭadāsī viya hoti, micchācārassa pana akatadivase sāminī viya hoti caṇḍā pharusā. So tassā bhāvaṃ jānitum na sakkoti, atha tāya ubbālho Buddhūpaṭṭhānaṃ na gacchati. Atha naṃ ekadivasaṃ gandhapupphādīni ādāya āgantvā vanditvā nisinnaṃ Sathā āha “kinu kho tvam upāsaka sattaṭṭha divase Buddhūpaṭṭhānaṃ nāgacchasi”ti. Gharaṇī me bhante ekasmiṃ divase satakīṭadāsī viya hoti, ekasmiṃ divase sāminī viya caṇḍā pharusā. Aham tassā bhāvaṃ jānitum na sakkomi, svāham tāya ubbālho Buddhūpaṭṭhānaṃ nāgacchāmīti. Athassa vacanaṃ sutvā Sathā “upāsaka ‘mātugāmassa bhāvo nāma dujjāno’ti pubbepe te paṇḍitā kathayimisu, tvam pana taṃ bhavasaṅkhepagatattā sallakkhetum na sakkosi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto disāpāmoṃkko ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni sippaṃ sikkhāpeti. Atheko tiroraṭṭhavāsiko brāhmaṇamāṇavako āgantvā tassa santike sippaṃ uggaṇhanto ekāya itthiyā paṭibaddhacitto hutvā taṃ bhariyam katvā tasmimyeva Bārāṇasinagare vasanto dve tisso velāyo ācariyassa upaṭṭhānaṃ na gacchati. Sā panassa bhariyā dussilā pāpadhammā. Micchācāraṃ ciṇṇadivase dāsī viya hoti, aciṇṇadivase sāminī viya hoti caṇḍā pharusā. So tassā bhāvaṃ jānitum asakkonto tāya ubbālho ākulacitto ācariyassa upaṭṭhānaṃ na gacchati. Atha naṃ sattaṭṭha divase atikkamitvā āgataṃ “kim

māṇava na paññāyāsī”ti ācariyo pucchi. So “bhariyā maṃ ācariya ekadivasaṃ icchati pattheti, dāsī viya nihataṃānā hoti. Ekadivasaṃ sāmīnī viya thaddhā caṇḍā pharusā, ahaṃ tassā bhāvaṃ jānitum na sakkomi, tāya ubbālho ākulacitto tumhākaṃ upaṭṭhānaṃ nāgatomhī”ti. Ācariyo “evameṭaṃ māṇava, itthiyo nāma anācāraṃ ciṇṇadivase sāmikaṃ anuvattanti, dāsī viya nihataṃānā honti. Anāciṇṇadivase pana mānatthaddhā hutvā sāmikaṃ na gaṇenti. Evaṃ itthiyo nāmetā anācārā dussilā, tāsāṃ bhāvo nāma dujjāno, tāsu icchantīsupi anicchantīsupi majjhatteneva bhavitabban”ti vatvā tassovādavasena imaṃ gāthamāha—

64. “Mā su nandi icchati maṃ, mā su soci na mi’cchati.

Thīnaṃ bhāvo durājāno, macchassevo’dake gatan”ti.

Tattha **mā su nandi icchati manti su-kāro nipātamattam**, “ayaṃ itthī maṃ icchati pattheti, mayi sinehaṃ karotī”ti mā tussi. **Mā su soci na mi’cchatī**ti “ayaṃ maṃ na icchatī”tipi mā soci, tassā icchamānāya nandiṃ, na icchamānāya ca sokaṃ akatvā majjhattova hohīti dīpeti. **Thīnaṃ bhāvo durājānoti** itthīnaṃ bhāvo nāma itthimāyāya paṭicchannattā durājāno. Yathā kiṃ? **Macchassevo’dake gatanti** yathā macchassa gamanaṃ udakena paṭicchannattā dujjānaṃ, teneva so kevaṭṭe āgate udakena gamanaṃ paṭicchādetvā palāyati, attānaṃ gaṇhitum na deti, evameva itthiyo mahantampi dussīlakammaṃ katvā “mayaṃ evarūpaṃ na karomā”ti attanā katakammaṃ itthimāyāya paṭicchādetvā sāmike vañcenti. Evaṃ itthiyo nāmetā pāpadhammā durājānā, tāsu majjhattoyeva sukhito hotīti.

Evaṃ bodhisatto antevāsikassa ovādaṃ adāsi. Tato paṭṭhāya so tassā upari majjhattova ahoṣi. Sāpissa bhariyā “ācariyena kira me dussīlabhāvo ñāto”ti tato paṭṭhāya na anācāraṃ cari. Sāpi tassa upāsakassa itthī “Sammāsambuddhena kira mayhaṃ durācārabhāvo ñāto”ti tato paṭṭhāya pāpakammaṃ nāma na akāsi.

Satthāpi imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne so upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi, satthā anusandhiṃ

ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā jayampatikāyeva idāni jayampatikā,
ācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Durājāna jātakavaṇṇanā catutthā.

5. Anabhirati-jātakavaṇṇanā (65)

Yathā nadī ca pantho cāti idam Sathā Jetavane viharanto tathārūpaṃyeva upāsakam ārabhha kathesi. So pana pariggaṇhanto tassā dussīlabhāvaṃ ñatvā bhaṇḍito¹ cittabyākulatāya sattaṭṭha divase upaṭṭhānam nāgamāsi. So ekadivasam vihāram gantvā Tathāgataṃ vanditvā nisinno “kasmā sattaṭṭha divasāni nāgatosi”ti vutte “bhariyā me bhante dussīlā, tassā upari byākulacittatāya nāgatomhī”ti āha. Sathā “upāsaka itthiṃsu ‘anācārā etā’ti kopam akatvā majjhatteneva bhavitum vaṭṭatīti pubbepi te paṇḍitā kathayimṃsu, tvaṃ pana bhavantarena paṭicchannattā tam kāraṇam na sallakkhesī”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto purimanayeneva disāpāmokkho ācariyo ahosi. Athassa antevāsiko bhariyāya dosam disvā byākulacittatāya katipāham anāgantvā ekadivasam ācariyena pucchito tam kāraṇam nivedesi. Athassa ācariyo “tāta itthiyo nāma sabbasādhāraṇā, tāsū ‘dussīlā etā’ti paṇḍitā kopam na karontī”ti vatvā ovādavasena imam gāthamāha—

65. “Yathā nadī ca pantho ca, pānāgāram sabhā papā.

Evam loki’tthiyo nāma, nā’sam kujjhanti paṇḍitā”ti.

Tattha **yathā nadīti** yathā anekatiṭṭhā nadī nhānatthāya sampattasampattānam caṇḍālādīnampi khattiyādīnampi sādharmaṇā, na tattha koci nhāyitum na labhati nāma. “**Pantho**”ti-ādīsupi yathā mahāmaggopi sabbesam

1. Bhaṇḍiketo (I), caṇḍīkato (Syā, Ka)

sādhāraṇo, na koci tena gantuṃ na labhati. **Pānāgārampi** surāgehaṃ sabbesaṃ sādharmaṇaṃ, yo yo pātukāmo, sabbo tattha pavisateva. Puññatthikehi tattha tattha manussānaṃ nivāsathāya katā **sabhāpi** sādharmaṇā, na thattha koci pavisituṃ na labhati. Mahāmagge pāṇiyacāṭiyo ṭhapetvā katā **papāpi** sabbesaṃ sādharmaṇā, na tattha koci pāṇiyāṃ pivituṃ na labhati. **Evam loki'tthiyo nāmāti** evameva tāta māṇava imasmim loke itthiyopi sabbasādharmaṇāva, teneva ca sādharmaṇaṭṭhena nadīpanthapānāgārasabhāpapāsadisā. Tasmā **nā'sam kujjhanti paṇḍitā**, etāsaṃ itthinaṃ “lāmikā etā anācārā dussilā sabbasādharmaṇā”ti cintetvā paṇḍitā chekā buddhisampannā na kujjhantīti.

Evam bodhisatto antevāsikassa ovādaṃ adāsi, so taṃ ovādaṃ sutvā majjhato ahosi. Bhariyāpissa “ācariyena kiramhi ñātā”ti tato paṭṭhāya pāpakammaṃ na akāsi. Tassāpi upāsakassa bhariyā “Satthārā kiramhi ñātā”ti tato paṭṭhāya pāpakammaṃ na akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne upāsako sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Satthāpi anusandhim ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā jayampatikāva etarahi jayampatikā, ācariyabrāhmaṇo pana ahameva ahosin”ti.

Anabhiratijātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Mudulakkhaṇajātakavaṇṇanā (66)

Ekā icchā pure āsīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto saṃkilesaṃ ārabha kathesi. Eko kira Sāvattvivāsī kulaputto Satthu dhammadesanaṃ sutvā ratanasāsane uraṃ datvā pabbajitvā paṭipannako yogāvacaro avissaṭṭhakammaṭṭhāno hutvā ekadivasam Sāvattthiyam piṇḍāya caranto ekaṃ alaṅkatapaṭiyattam itthim disvā subhavasena indriyāni bhinditvā olokesi. Tassa abbhantare kilesa cali, vāsiyā ākoṭitakhīrarukkho viya ahosi. So tato

paṭṭhāya kilesavasiko hutvā neva kāyassādaṃ na cittassādaṃ labhati,
bhantamigasappaṭibhāgo sāsane anabhirato parūḷhakesalomanakho
kiliṭṭhacīvaro ahoṣi. Athassa indriyavikāraṃ disvā sahāyakā bhikkhū “kiṃ
nu kho te āvuso na yathā porāṇāni indriyāni”ti pucchimsu. Anabhiratosmi
āvusoti.

Atha naṃ te Satthu santikaṃ nayimsu. Satthā “kiṃ bhikkhave
anicchamānaṃ bhikkhuṃ ādāya āgatatthā”ti pucchi. Ayaṃ bhante bhikkhu
anabhiratoti. Saccam bhikkhūti. Saccam Bhagavāti. Ko taṃ ukkaṇṭhāpesīti.
Ahaṃ bhante piṇḍāya caranto ekaṃ itthim disvā indriyāni bhinditvā
olokesim, atha me kilesa cali, tenamhi ukkaṇṭhitoti. Atha naṃ Satthā
“anacchariyametaṃ bhikkhu, yaṃ tvaṃ indriyāni bhinditvā
visabhāgārammaṇaṃ subhavasena olokeno kilesehi kampito, pubbe
pañcābhiññā-aṭṭhasamāpattilābhino jhānabalena kilese vikkhambhetvā
visuddhacittā gaganatalacarā bodhisattāpi indriyāni bhinditvā
visabhāgārammaṇaṃ olokayamānā jhānā parihāyitvā kilesehi kampitā
mahādukkhaṃ anubhaviṃsu. Na hi Sineru-uppāṇanakavāto hatthimattaṃ
muṇḍapabbataṃ, mahājambu-ummūlakavāto chinnataṭe virūḷhagacchakaṃ,
mahāsamuddaṃ vā pana sosanakavāto khuddakataḷākaṃ kismiñcīdeva
gaṇeti, evaṃ uttamabuddhīnaṃ nāma visuddhacittānaṃ bodhisattānaṃ
aññābhāvakarā kilesā tayi kiṃ lajjissanti, visuddhāpi sattā sam kilissanti,
uttamayasasamaṅginopi āyasakyaṃ pāpuṇanti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe
ekassa mahāvibhavassa brāhmaṇassa kule nibbattitvā viññutaṃ patto
sabbasippānaṃ pāraṃ gantvā kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā
kaṣiṇaparikkammaṃ katvā pañca abhiññā ca aṭṭha samāpattiyo ca uppādetvā
jhānasukhena vītināmento Himavantappadese vāsaṃ kappesi. So ekasmiṃ
kāle loṇambilasevanatthāya Himavantā otaritvā Bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne
vasitvā punadivase katasarīrapaṭijaggano rattavākamayaṃ
nivāsanapārūpanaṃ saṅghāpetvā ajinacammaṃ ekasmiṃ aṃse katvā
jaṭāmaṇḍalaṃ bandhitvā bhikkhābhājanamādāya Bārāṇasiyaṃ bhikkhāya
caramāno rañño gharadvāraṃ sampāpuṇi. Rājā tassa iriyāpattheyeva

pasīditvā pakkosāpetvā mahārahe āsane nisīdāpetvā paṇītena
khādanīyabhojanīyena santappetvā katānumodanaṃ uyyāne vasanattāya
yāci. So sampatīcchitvā rājagehe bhuñjitvā rājakulaṃ ovaḍamāno tasmiṃ
uyyāne soḷasa vassāni vasi.

Athekadivasam rājā kupitam paccantam vūpasametum gacchanto
Mudulakkhaṇam nāma aggamahesim “appamattā ayyassa upaṭṭhānam
karohī”ti vatvā agamāsi. Bodhisatto rañño gatakālato paṭṭhāya attano
ruccanavelāya rājageham gacchati. Athekadivasam mudulakkhaṇā
bodhisattassa āhāram sampādetvā “ajja ayyo cirāyatī”ti gandhodakena
nhāyitvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā mahātale cūlasayanaṃ paññāpetvā
bodhisattassa āgamaṇam olokayamānā nipajji. Bodhisattopi attano velaṃ
sallakkhetvā jhānā vuṭṭhāya ākāseveva rājanivesanaṃ agamāsi.
Mudulakkhaṇā vākacīrasaddam sutvāva “ayyo āgato”ti vegena uṭṭhahi, tassā
vegena uṭṭhahantiyā matṭhasāṭako bhassi. Tāpasopi sīhapañjarena pavisanto
deviyā visabhāgarūpārammaṇam indriyāni bhinditvā subhavasena olokesi.
Athassa abbhantare kilesa cali, vāsiyā pahaṭakhīrarukkho viya ahosi.
Tāvadevassa jhānam antaradhāyi, chinnapakkho kāko viya ahosi. So
ṭhitakova āhāram gahetvā abhuñjitvāva kilesakampito pāsādā oruyha
uyyānam gantvā paṇṇasālam pavisitvā phalakattharaṇasayanassa heṭṭhā
āhāram ṭhapetvā visabhāgarammaṇena baddho kilesagginā ḍayhamāno
nirāhāratāya sussamāno satta divasāni phalakattharaṇe nipajji.

Sattame divase rājā paccantam vūpasametvā āgato nagaram
padakkhiṇam katvā nivesanaṃ agantvāva “ayyam passissāmī”ti uyyānam
gantvā paṇṇasālam pavisitvā tam nipannakam disvā “ekam aphāsukam
jātam maññe”ti paṇṇasālam sodhāpetvā pāde parimajjanto “kiṃ ayya
aphāsukan”ti pucchi. Mahārāja aññaṃ me aphāsukam natthi, kilesavasena
panamhi paṭibaddhacitto jātoti. Kham paṭibaddham te ayya cittanti.
Mudulakkhaṇāya mahārājāti. “Sādhu ayya, aham Mudulakkhaṇam
tumhākam

dammi”ti tāpasam ādāya nivesanam pavisitvā devim sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitam katvā tāpasassa adāsi. Dadamānoyeva ca Mudulakkhaṇāya saññamadāsi “tayā attano balena ayyam rakkhitum vāyamitabban”ti. Sādhu deva, rakkhissāmīti. Tāpaso devim gahetvā rājanivesanā otari.

Atha nam mahādvārato nikkhantakāle “ayya amhākam ekam geham laddhum vaṭṭati, gaccha, rājānam geham yācāhi”ti āha. Tāpaso gantvā geham yāci, rājā manussānam vaccakuṭikiccam sādhayamānam ekam chaḍḍitageham dāpesi. So devim gahetvā tattha agamāsi, sā pavisitum na icchati. Kim kāraṇā na pavisasīti. Asucibhāvenāti. Idāni kim karomīti. “Paṭijaggāhi nan”ti vatvā rañño santikam pesetvā “gaccha, kuddālam āhara, pacchim āharā”ti āharāpetvā asuciṅca saṅkāraṅca chaḍḍāpetvā gomayam āharāpetvā limpāpetvā punapi “gaccha, maṅcam āhara, pīṭham āhara, attharaṇam āhara, cāṭim āhara, ghaṭam āharā”ti ekamekam āharāpetvā puna udakāharaṇādīnam atthāya āṇāpesi. So ghaṭam ādāya udakam āharitvā cāṭim pūretvā nhānodakam sajjetvā sayanam atthari. Atha nam sayane ekato nisinnam dāṭhikāsu gahetvā “tava samaṇabhāvam vā brāhmaṇabhāvam vā na jānāsī”ti oṇametvā attano abhimukham ākaḍḍhi. So tasmim kāle satim paṭilabhi, ettakam pana kālam aññāṇī ahoṣi. Evaṃ aññāṇakaraṇā kilesā nāma. “Kāmacchandanivaraṇam bhikkhave andhakaraṇam aññāṇakaraṇam”ti-ādi¹ cettha vattabham.

So satim paṭilabhitvā cintesi “ayam taṇhā vaḍḍhamānā mama catūhi apāyehi sīsam ukkhipitum na dassati, ajjeva mayā imam rañño niyyādetvā Himavantam pavisitum vaṭṭatī”ti. So tam ādāya rājānam upasaṅkamtivā “mahārāja tava deviyā mayham attho natthi, kevalam me imam nissāya taṇhā vaḍḍhitā”ti vatvā imam gāthamāha—

66. “Ekā icchā pure āsi, aladdhā Mudulakkhaṇam.

Yato laddhā aḷārakkhī, icchā iccham vijāyathā”ti.

---

1. Sam 3. 86 piṭṭhe.

Tatrāyaṃ piṇḍattho—mahārāja mayhaṃ imaṃ tava devinṃ
 Mudulakkhaṇaṃ alabhivā pure “aho vatāhaṃ etaṃ labheyyan”ti **ekā icchā**
āsi, ekāva taṇhā uppajji. Yato pana me ayaṃ **aḷārakkhī** visālanettā
 sobhanalocanā laddhā, atha me sā purimikā **icchā** gehataṇhaṃ
 upakaraṇataṇhaṃ upabhogataṇhanti uparūpari aññaṃ nānappakāraṃ **icchaṃ**
vi jāyatha janesi uppādesi. Sā kho pana me evaṃ vaḍḍhamānā icchā apāyato
 sīsaṃ ukkhipitum na dassati, alaṃ me imāya, tvaññeva tava bhariyaṃ
 gaṇha, ahaṃ pana Himavantaṃ gamissāmīti tāvadeva naṭṭhaṃ jhānaṃ
 uppādetvā ākāse nisinna dhammaṃ desetvā rañño ovādaṃ datvā ākāseva
 Himavantaṃ gantvā puna manussapathaṃ nāma nāgamāsi, brahmavihāre
 pana bhāvetvā aparihīnajjhāno brahmaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi,
 saccapariyosāne so bhikkhu arahattaphale patiṭṭhahi. Satthāpi anusandhim
 ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando aho si, Mudulakkhaṇā
 Uppalavaṇṇā, isi pana ahameva ahosiṃ”ti.

Mudulakkhaṇājātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Ucchaṅgajātakavaṇṇanā (67)

Ucchaṅge deva me puttoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ
 jānapaditthim ārabha katesi. Ekasmim hi samaye Kosalaraṭṭhe tayo janā
 aññatarasmim aṭavimukhe kasanti. Tasmim samaye anto-aṭaviyaṃ corā
 manusse vilumpitvā palāyimsu. Manussā te core pariyesitvā apassantā taṃ
 ṭhānaṃ āgamma “tumhe aṭaviyaṃ vilumpitvā idāni kassakā viya hothā”ti “te
 corā ime”ti bandhitvā ānetvā Kosalarañño adamsu. Athekā itthi āgantvā
 “acchādanaṃ me detha, acchādanaṃ me dethā”ti paridevantī punappunaṃ
 rājanivesanaṃ pariyāti. Rājā tassā saddaṃ sutvā “gacchatha, detha imissā
 acchādanaṃ”ti āha. Manussā sātaṃ gahetvā adamsu¹. Sā taṃ disvā
 “nāhaṃ etaṃ acchādanaṃ

1. Agamaṃsu (Sī, I)

yācāmi, sāmikacchādanam yācāmi”ti āha. Manussā gantvā rañño ārocayimsu “na kiresā idam acchādanam katheti, sāmikacchādanam katheti”ti. Atha nam rājā pakkosāpetvā “tvaṃ kira sāmikacchādanam yācasī”ti pucchi. Āma deva, itthiyā hi sāmiko acchādanam nāma, sāmike hi asati sahasamūlampi sāṭakam nivatthā itthi naggāyeva nāma. Imassa panatthassa sādhanattham—

“Naggā nadi anūdakā¹, naggam ratṭham arājakam.

Itthipi vidhavā naggā, yassāpi dasa bhātaro”ti²—

Idam suttam āharitabham.

Rājā tassā pasanno “ime te tayo janā ke hontī”ti pucchi. Eko me deva sāmiko, eko bhātā, eko puttoti. Rājā “aham te tuṭṭho, imesu tisu ekam demi, kataram icchasi”ti pucchi. Sā āha “aham deva jīvamānā ekam sāmikam labhissāmi, puttampi labhissāmiyeva, mātāpitūnam pana me matattā bhātāva dullabho, bhātaram me dehi devā”ti. Rājā tussitvā tayopi vissajjesi. Evaṃ tam ekikam nissāya te tayo janā dukkhato muttā. Tam kāraṇam bhikkhusamghe pākaṭam jātam. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyam sannipatitā³ “āvuso ekam itthim nissāya tayo janā dukkhato muttā”ti tassā guṇakathāya nisīdimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave esā itthi idāneva te tayo jane dukkhā moceti, pubbepi mocesiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente tayo janā aṭavimukhe kasantīti sabbam purimasadisameva. Tadā pana raññā “tisu janesu ka icchasi”ti vutte sā āha “tayopi dātum na sakkotha devā”ti. Āma na sakkomīti. Sace tayo dātum na sakkotha, bhātaram me dethāti. “Puttam vā sāmikam vā gaṇha, kim te bhātara”ti ca vuttā “ete nāma deva sulabhā, bhātā pana dullabho”ti vatvā imam gāthamāha—

1. Anodikā (Sī, I)

2. Khu 6. 327 piṭṭhe Jātake.

3. Sannipatitvā (Syā, Ka)

67. “Ucchaṅge deva me putto, pathe dhāvantiyā pati.

Tañca desaṃ na passāmi, yato sodariya’ mānaye”ti.

Tattha **ucchaṅge deva me puttoti** deva mayhaṃ putto ucchaṅgeyeva. Yathā hi araṇṇaṃ pavisitvā ucchaṅge katvā ḍākaṃ uccinitvā tattha pakkipantiyā ucchaṅge ḍākaṃ nāma sulabhaṃ hoti, evaṃ itthiyā puttopi sulabho ucchaṅge ḍākasadisova. Tena vuttaṃ “ucchaṅge deva me putto”ti. **Pathe dhāvantiyā patīti** maggaṃ āruyha ekikāya gacchamānāyapi hi itthiyā pati nāma sulabho, diṭṭhadiṭṭhoyeva¹ hoti. Tena vuttaṃ “pathe dhāvantiyā patī”ti. **Tañca desaṃ na passāmi, yato sodariya’ mānaye**ti yasmā pana me mātāpitaro natthi, tasmā idāni taṃ mātukucchisaṅkhātāṃ aññaṃ desaṃ na passāmi, yato ahaṃ samāne udare jātattā sa-udariyasāṅkhātāṃ bhātaraṃ āneyyaṃ, tasmā bhātaraṃyeva me dethāti.

Rājā “saccaṃ esā vadatī”ti tuṭṭhacitto tayopi jane bandhanāgārato ānetvā adāsī, sā tayopi te gahetvā gatā.

Satthāpi “na bhikkhave idāneva, pubbepesā ime tayo jane dukkhato mocesiye vā”ti imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “atīte cattārova etarahi cattāro, rājā pana ahameva ahosiṃ”ti.

Ucchaṅgajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Sāketajātakavaṇṇanā (68)

Yasmiṃ mano nivisatīti idaṃ Satthā Sāketāṃ nissāya añjanavane² viharanto ekaṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi. Bhagavato kira bhikkhusaṃghaparihutassa Sāketāṃ piṇḍāya pavisanakāle eko Sāketanagaravāsī mahallakabrāhmaṇo nagarato bahi gacchanto antaradvāre Dasabalaṃ disvā pādesu patitvā gopphakesu gāḷhaṃ gahetvā “tāta nanu nāma puttehi jiṇṇakāle mātāpitaro paṭijaggitabbā, kasmā

1. Diṭṭhadiṭṭheyeva (Syā, Ka)

2. Ajjunavane (Ka) Dhammapada-Ṭṭha 2. 204 piṭṭhepi passitabbam.

ettakaṃ kālaṃ amhākaṃ attānaṃ na dassesi. Mayā tāva diṭṭhosi, mātaraṃ pana passituṃ ehi”ti Satthāraṃ gahetvā attano gehaṃ agamāsi. Satthā tattha gantvā nisīdi paññatte āsane saddhim bhikkhusaṃghena. Brāhmaṇīpi¹ āgantvā Satthu pādesu pativā “tāta ettakaṃ kālaṃ kahaṃ gatosi, nanu nāma mātāpitaro mahallakakāle² upaṭṭhātabbā”ti paridevi. Puttadhītaropi “etha, bhātaraṃ vandathā”ti vandāpesi. Ubho tuṭṭhamānasā mahādānaṃ adamsu. Satthā bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā tesāṃ dvinnampi janānaṃ **Jarāsuttaṃ**³ kathesi, suttapariyosāne ubhopi anāgāmiṃphale patiṭṭhahimsu. Satthā uṭṭhāyāsanaṃ añjanavanameva agamāsi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinnā kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso brāhmaṇo ‘Tathāgataṃ pitā Suddhodano, mātā Mahāmāyā’ti jānāti, jānantova saddhim brāhmaṇiyā Tathāgataṃ ‘amhākaṃ putto’ti vadati, Satthāpi adhivāseti, kim nu kho kāraṇaṃ”ti. Satthā tesāṃ kathaṃ sutvā “bhikkhave ubhopi te attano puttameva ‘putto’ti vadanti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Bhikkhave ayaṃ brāhmaṇo atīte nirantaraṃ pañca jātisatāni mayhaṃ pitā ahosi, pañca jātisatāni cūlapitā, pañca jātisatāni mahāpitā. Esāpi brāhmaṇī nirantaramēva pañca jātisatāni mātā ahosi, pañca jātisatāni cūlamātā, pañca jātisatāni mahāmātā. Evāhaṃ diyaddhajātisahassaṃ brāhmaṇassa hatthe saṃvaḍḍho, diyaddhajātisahassaṃ brāhmaṇiyā hatthe saṃvaḍḍhoti tīpi jātisahassāni kathetvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

68. “Yasmim mano nivisati, cittañcāpi pasīdati.

Adiṭṭhapubbake pose, kāmaṃ tasmimpi vissase”ti.

Tattha **yasmim mano nivisatīti** yasmim puggale diṭṭhamatteyeva cittaṃ patiṭṭhāti. **Cittañcāpi pasīdatīti** yasmim diṭṭhamatte cittaṃ pasīdati, mudukaṃ hoti. **Adiṭṭhapubbake pose**ti pakatiyā tasmim attabhāve

1. Brāhmaṇīpi idāneva me putto āgatoti (Syā, Ka)

2. Mahallakā (Sī, I)

3. Khu 1. 405 piṭṭhe Suttanipāte.

adiṭṭhapubbepi puggale. **Kāmaṃ tasmimpi vissaseti**
anubhūtapubbasineheneva tasmimpi puggale ekamsena vissase, vissāsaṃ
āpajjatiyevāti attho.

Evam satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā
jātakam samodhānesi “tadā brāhmaṇo ca brāhmaṇī ca ete eva ahesuṃ, putto
pana ahameva ahosin”ti.

Sāketajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Visavantajātakavaṇṇanā (69)

Dhiratthu taṃ visaṃ vantanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto
Dhammasenāpatiṃ ārabha katesi. Therassa kira
piṭṭhakhajjakakhādanakāle manussā saṃghassa bahuṃ piṭṭhakhādānīyaṃ
gahetvā vihāraṃ agamaṃsu, bhikkhusaṃghassa gahitāvasesaṃ bahu
atirittaṃ ahosi. Manussā “bhante antogāmagatānampi gaṇhathā”ti āhaṃsu.
Tasmiṃ khaṇe therassa saddhivihāriko daharo antogāme hoti, tassa
koṭṭhāsaṃ gahetvā tasmiṃ anāgacchante “atidivā hoti”ti therassa adāṃsu.
Therena tasmiṃ paribhutte daharo agamāsi. Atha naṃ thero “mayam āvuso
tuyham ṭhapitakhādānīyaṃ paribhuñjimbhā”ti āha. So “madhuraṃ nāma
bhante kassa appiyan”ti āha. Mahātherassa saṃvego uppajji. So ito paṭṭhāya
“piṭṭhakhādānīyaṃ na khādissāmi”ti adhiṭṭhāsi. Tato paṭṭhāya kira
Sāriputtattherena piṭṭhakhādānīyaṃ nāma na khādītapubbaṃ. Tassa
piṭṭhakhādānīyaṃ akhādanabhāvo bhikkhusaṃghe pākaṭo jāto. Bhikkhū taṃ
katham kathentā dhammasabhāyaṃ nisīdimsu. Atha Satthā āgantvā “kāya
nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti
vutte “bhikkhave Sāriputto ekavāraṃ jahitakam jīvitam pariccajantopi puna
na gaṇhātiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjam kārente bodhisatto visavejjakule
nibbattitvā vejjakammena jīvikam kappesi. Athekam janapadamanussam
sappo ḍamsi, tassa nātakā pamādam akatvā khippam vejjam

ānayaṃsu. Vejjo āha “kiṃ tāva osadhena, paribhāvetvā visam harāmi, daṭṭhasappam āvāhetvā daṭṭhaṭṭhānato teneva visam ākaḍḍhāpemi”¹. Sappam āvāhetvā visam ākaḍḍhāpēhīti. So sappam āvāhetvā “tayā ayam daṭṭho”²ti āha. Āma mayāti. Tayā daṭṭhaṭṭhānato tvaññeva mukhena visam ākaḍḍhāhīti. Mayā ekavāram jahitakam puna na gahitapubbam, nāham mayā jahitavisam ākaḍḍhissāmīti. So dārūni āharāpetvā aggim katvā āha “sace attano visam nākaḍḍhasi, imam aggim pavisa”³ti. Sappo “api aggim pavissāmi, nevattanā ekavāram jahitavisam paccāharissāmi”²ti² vatvā imam gāthamāha—

69. “Dhiratthu taṃ visam vantaṃ, yamaṃ jīvitakāraṇā.
Vantaṃ paccāharissāmi³, mataṃ me jīvitā varan”²ti.

Tattha **dhiratthū**ti garahatthe nipāto. **Taṃ visanti** yamaṃ jīvitakāraṇā vantaṃ visam paccāharissāmi, taṃ vantaṃ visam dhiratthu. **Mataṃ me jīvitā varanti** tassa visassa apaccāharaṇakāraṇā yaṃ aggim pavisitvā maraṇaṃ, taṃ mama jīvitato varanti attho.

Evañca pana vatvā aggim pavisitum pāyāsi. Atha naṃ vejjo nivāretvā taṃ purisaṃ osadhehi ca mantehi ca nibbisaṃ arogaṃ katvā sappassa sīlāni datvā “ito paṭṭhāya mā kañci viheṭhesī”²ti vatvā vissajjesi.

Satthāpi “na bhikkhave Sāriputto ekavāram jahitakam jīvitampi pariccajanto puna gaṇhātī”²ti imam dhammadesanaṃ āharitvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā sappo Sāriputto ahosi, vejjo pana ahameva ahosin”²ti.

Visavantajātakavaṇṇanā navamā.

1. Ākaḍḍhāpemi āha (Syā, I, Ka)

2. Paccāvamissāmīti (Sī, Syā)

3. Paccāvamissāmi (Sī, Syā)

10. Kuddārajātakavaṇṇanā (70)

Na taṃ jitaṃ sādhu jītaṃ idaṃ Satthā Jetavane viharanto Cittahatthasāriputtaṃ ārabha kathesi. So kira Sāvattiyaṃ eko kuladārako. Athekadivasam kasitvā āgacchanto vihāraṃ pavisitvā ekassa therassa pattato siniddham madhuraṃ paṇītabhojanaṃ labhitvā cintesi “mayaṃ rattindivaṃ sahatthena nānākammāni kurumānāpi evarūpaṃ madhurāhāraṃ na labhāma, mayāpi samaṇena bhavitabban”ti. So pabbajitvā māsaḍḍhamāsaccayena ayoniso manasikaronto kilesavasiko hutvā vibbhamitvā puna bhaddhena kilamanto āgantvā pabbajitvā abhidhammaṃ uggaṇhi. Imināva upāyena cha vāre vibbhamitvā pabbajito. Tato sattame bhikkhubhāve sattappakaraṇiko hutvā bahū bhikkhū dhammaṃ vācento vipassanaṃ vaḍḍhatvā arahattaṃ pāpuṇi. Athassa sahāyakā bhikkhū “kiṃ nu kho āvuso Cittahattha pubbe viya te etarahi kilesā na vaḍḍhanti”ti parihasam karimsu. Āvuso abhabbo dāni ahaṃ ito paṭṭhāya gihibhāvāyāti.

Evam tasmim arahattaṃ patte dhammasabhāyaṃ kathā udapādi “āvuso evarūpassa nāma arahatassa upanissaye sati āyasmā Cittahatthasāriputto chakkhattum uppabbajito, aho mahādosso puthujjanabhāvo”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave puthujjanacittaṃ nāma lahukaṃ dunniggahaṃ, ārammaṇavasena gantvā alliyati, ekavāraṃ allīnaṃ na sakkā hoti khippaṃ mocetum, evarūpassa cittassa damatho sādhu. Dantameva hi taṃ sukhaṃ āvahati.

Dunniggahassa lahuno, yatthakāmanipātino.

Cittassa damatho sādhu, cittaṃ dantaṃ sukhāvaham¹.

Tassa pana dunniggahatāya pubbe paṇḍitā ekaṃ kuddālakam nissāya taṃ jahitum asakkontā lobhavasena chakkhattum uppabbajitvā sattame pabbajitabhāve jhānaṃ uppādetvā taṃ lobhaṃ niggaṇhimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

---

1. Khu 1. 18 piṭṭhe Dhammapade.

Ātīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto paṇṇikakule nibbattitvā viññutaṃ pāpuṇi, “Kuddālapaṇḍito”tissa nāmaṃ ahoṣi. So kuddālakena bhūmiparikammaṃ katvā ḍākañceva alābukumbhaṇḍa-eḷālukādīni ca vapitvā tāni vikkiṇanto kapaṇajīvikaṃ kappesi. Tañhissa ekaṃ kuddālakam ṭhapetvā aññaṃ dhanam nāma natthi. So ekadivasam cintesi “kim me gharāvāsena, nikkhamitvā pabbajissāmī”ti. Athekadivasam kuddālakam paṭicchannaṭṭhāne ṭhapetvā isipabbajjam pabbajitvā tam kuddālakam anussaritvā lobham chinditum asakkonto kuṇṭhakuddālakam nissāya uppabbaji. Evaṃ dutiyampi, tatiyampīti cha vāre tam kuddālakam paṭicchannaṭṭhāne nikkhipitvā pabbajito ceva uppabbajito ca.

Sattame pana vāre cintesi “aham imam kuṇṭhakuddālakam nissāya punappunam uppabbajito, idāni nam mahānadiyam pakkhipitvā pabbajissāmī”ti nadītiram gantvā “sacassa patitaṭṭhānam passissāmī, punāgantvā uddharitukāmatā bhaveyyā”ti tam kuddālakam daṇḍe gahetvā nāgabalo thāmasampanno sīsassa uparibhāge tikkhattum āvijjhitvā¹ akkhīni nimmīletvā nadīmajjhe khipitvā “jitam me jitam me”ti tikkhattum sīhanādam nadi. Tasmiṃ khaṇe Bārāṇasirājā paccantaṃ vūpasametvā āgato nadiyā sīsam nhāyitvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito hatthikkhandhena gacchamāno tam bodhisattassa saddam sutvā “ayam puriso ‘jitam me jitam me’ti vadati, ko nu kho etena jito, pakkosatha nan”ti pakkosāpetvā “bho purisa aham tāva vijitasangāmo idāni jayam gahetvā āgacchāmi, tayā pana ko jito”ti pucchi. Bodhisatto “mahārāja tayā sangāmasatampi sangāmasahassampi sangāmasatasahassampi jinantena dujjitameva kilēsānam ajitattā, aham pana mama abbhantare lobham niggāhanto kilēse jinin”ti kathentoyeva mahānadim oloketvā āpokasiṇārammaṇam jhānam nibbattetvā sampattānubhāvo² ākāse nisīditvā rañño dhammam desento imam gāthamāha—

70. “Na tam jitam sādhu jitam, yam jitam avajjyati.

Tam kho jitam sādhu jitam, yam jitam nāvajjyati”ti.

1. Āviñchetvā (Sī)

2. Jhānasamāpattānubhāvena (Syā, Ka)

Tattha **na taṃ jitaṃ sādhu jitaṃ, yaṃ jitaṃ avajjīyatī**ti yaṃ paccāmitte parājinitvā raṭṭhaṃ jitaṃ paṭiladdhaṃ punapi tehi¹ paccāmittehi avajjīyati, taṃ jitaṃ sādhujitaṃ nāma na hoti. Kasmā? Puna avajjīyanato. Aparo nayo—jitaṃ vuccati jayo. Yo paccāmittehi saddhiṃ yujjhivā adhigato jayo puna tesu jinantesu parājayo hoti, so na sādhu na sobhano. Kasmā? Yasmā puna parājayova hoti. **Taṃ kho jitaṃ sādhu jitaṃ, yaṃ jitaṃ nāvajjīyatī**ti yaṃ kho pana paccāmitte nimmathetvā jitaṃ puna tehi nāvajjīyati, yo vā ekavāraṃ laddho jayo na puna parājayo hoti, taṃ jitaṃ sādhu jitaṃ sobhanaṃ, so jayo sādhu sobhano nāma hoti. Kasmā? Puna nāvajjīyanato. Tasmā tvaṃ mahārāja satakkhattumpi sahasakkhattumpi satahasakkhattumpi saṅgāmasīsaṃ jinitvāpi saṅgāmayodho nāma na hosi. Kim kāraṇā? Attano kilesānaṃ ajitattā. Yo pana ekavārampi attano abbhantare kilese jināti, yaṃ uttamo saṅgāmasīsayodhoti ākāse nisinnakova Buddhalīlāya rañño dhammaṃ desesi. Uttamasāṅgāma yodhabhāvo panettha—

“Yo sahasaṃ sahasena, saṅgāme mānuse jine.

Ekañca jeyyamattānaṃ, sa ve saṅgāmajuttamo”ti²—

Idaṃ suttaṃ sādhaṃ.

Rañño pana dhammaṃ suṇantasseva tadaṅgappahānavasena kilesā pahīnā, pabbajjāya cittaṃ nami. Rājabalassapi tatheva kilesā pahīyimsu. Rājā “idāni tumhe kahaṃ gamissathā”ti bodhisattaṃ pucchi. Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajissāmi mahārājāti. “Tena hi ahampi pabbajissāmi”ti bodhisatteneva saddhiṃ nikkhami, balakāyo brāhmaṇagahapatikā sabbā seniyoti sabbopi tasmim̐ ṭhāne sannipatito mahājanakāyo raññā saddhimyeva nikkhami. Bārāṇasivāsīnopi “amhākaṃ kira rājā Kuddālapaṇḍitassa dhammadesanaṃ sutvā pabbajjābhimukho hutvā saddhiṃ balakāyena nikkhanto, mayaṃ idha kim karissāmā”ti dvādasayojanikāya Bārāṇasiyā sakalanagaravāsīno nikkhamimsu. Dvādasayojanikā parisā ahoṣi, taṃ ādāya bodhisatto Himavantaṃ pavisi.

1. Puna jitehi (Sī, I)

2. Khu 1. 28 piṭṭhe Dhammapade.

Tasmim̐ khaṇe Sakkassa devarañño nisinnāsanam̐ uṇhākāram̐ dassesi. So āvajjamāno “Kuddālapaṇḍito mahābhinikkhamanam̐ nikkhanto”ti disvā “mahāsamāgamo bhavissati, vasanaṭṭhānam̐ laddhum̐ vaṭṭati”ti Vissakammam̐ āmantetvā “tāta Kuddālapaṇḍito mahābhinikkhamanam̐ nikkhanto, vasanaṭṭhānam̐ laddhum̐ vaṭṭati, tvaṃ Himavantappadesam̐ gantvā same bhūmibhāge dīghato timsayojanam̐ vitthārato pannarasayojanam̐ assamapadam̐ māpehī”ti āha. So “sādhu devā”ti paṭissuṇitvā gantvā tathā akāsi. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana Hatthipālaajātake āvi bhavissati. Idañca hi tañca ekaparicchameva. Vissakammopi assamapade paṇṇasālam̐ māpetvā dussadde mige ca sakuṇe ca amanusse ca paṭikkamāpetvā tena tena disābhāgena ekapadikamaggam̐ māpetvā attano vasanaṭṭhānameva agamāsi. Kuddālapaṇḍitopi tam̐ parisam̐ ādāya Himavantam̐ pavisitvā sakkadattiyam̐ assamapadam̐ gantvā Vissakammena māpitam̐ pabbajitaparikkhāram̐ gahetvā paṭhamam̐ attano pabbajitvā pacchā parisam̐ pabbājetvā assamapadam̐ bhājetvā adāsi. Satta rājāno satta rajjāni¹ chaḍḍayimsu. Timsayojanam̐ assamapadam̐ pūri. Kuddālapaṇḍito sesakasiṇesupi parikkammam̐ katvā brahmavihāre bhāvetvā parisāya kammaṭṭhānam̐ ācikkhi, sabbe samāpattilābhino hutvā brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇā ahesum̐. Ye pana tesam̐ pāricariyam̐ akaṃsu, te devalokaparāyaṇā ahesum̐.

Satthā “evam̐ bhikkhave cittam̐ nāmetam̐ kilesavasena allīnam̐ dummocayam̐ hoti, uppannā lobhadhammā duppajahā, evarūpepi paṇḍite aññāṇe karonti”ti imam̐ dhammadesanam̐ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne keci sotāpannā ahesum̐, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahattam̐ pāpuṇimsu. Satthāpi anusandhim̐ ghaṭetvā jātakam̐ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, parisā Buddhaparisā, Kuddālapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Kuddālaajātakavaṇṇanā dasamā.

Itthivaggo sattamo.

---

1. Adāsi. Satta rajjāni (Sī), adāsi. Sakkattarajjāni (I)

Tassuddānaṃ

Asātamantaṇḍabhūtaṃ, Takkapaṇḍi durājānaṃ.
Anabhirati Mudulakkhaṇaṃ, ucchaṅgampi ca sāketāṃ.
Visavantaṃ Kuddālakanti.

8. Varuṇavagga

1. Varuṇajātakavaṇṇanā (71)

Yo pubbe karaṇīyānīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto
Kuṭumbikaputtatissattheraṃ ārabba kathesi. Ekasmim kira divase
Sāvattvivāsino aññamaññasahāyakā tiṃsamattā kulaputtā
gandhapupphavatthādīni gahetvā “Satthu dhammadesanaṃ suṇissāmā”ti
mahājanaparivutā Jetavanaṃ gantvā nāgamāḷakasālamāḷakādīsu thokaṃ
nisīditvā sāyanhasamaye Satthari surabhigandhavāsītāya gandhakuṭito
nikkhamitvā dhammasabhaṃ gantvā alaṅkatabuddhāsane nisinne saparivārā
dhammasabhaṃ gantvā Satthāraṃ gandhapupphehi pūjetvā cakkaṅkitalesu
phullapadumasassirikesu pādesu vanditvā ekamantaṃ nisinnā dhammaṃ
suṇiṃsu.

Atha nesam etadahosi “yathā yathā kho mayaṃ Bhagavatā dhammaṃ
desitaṃ ājānāma, pabbajeyyāmā”ti. Te Tathāgataṃ dhammasabhāto
nikkhantakāle Tathāgataṃ upasaṅkamitvā vanditvā pabbajjāṃ yāciṃsu,
Satthā tesam pabbajjāṃ adāsi. Te ācariyupajjhāye ārādetvā upasampadam
labhitvā pañca vassāni ācariyupajjhāyānaṃ santike vasitvā dve mātikā
paguṇaṃ katvā kappiyākappiyaṃ ñatvā tisso anumodanā uggaṇhitvā
cīvarāni sibbetvā rajitvā “samaṇadhammaṃ karissāmā”ti ācariyupajjhāye
āpucchitvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā “mayaṃ
bhante bhavesu ukkaṅṭhitā jātijarābyādhimaraṇabhayabhītā, tesam no
saṃsāraparimocanattāya kammaṭṭhānaṃ kathethā”ti yāciṃsu. Satthā tesam
aṭṭhatimsāya kammaṭṭhānesu sappāyaṃ vicinitvā kammaṭṭhānaṃ kathesi. Te
Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā Satthāraṃ vanditvā padakkhiṇaṃ
katvā

pariveṇaṃ gantvā ācariyupajjhāye oloketvā pattacīvaramādāya
“samaṇadhammaṃ karissāmā”ti nikkhamiṃsu.

Atha nesam abbhantare eko bhikkhu nāmena Kuṭumbikaputtatissatthero
nāma kusīto hīnavīriyo rasagiddho, so evaṃ cintesi “ahaṃ neva araṇṇe
vasituṃ, na padhānaṃ padahituṃ, na bhikkhācariyāya yāpetuṃ
sakkhissāmi, ko me gamanena attho, nivattissāmī”ti so vīriyaṃ ossajitvā te
bhikkhū anugantvā nivatti. Tepi kho bhikkhū Kosalesu cārikaṃ caramānā
aṇṇataraṃ paccantagāmaṃ gantvā taṃ upanissāya ekasmiṃ araṇṇāyatane
vassaṃ upagantvā antotemāsaṃ appamattā ghaṭentā vāyamantā
vipassanāgabbhaṃ gāhāpetvā pathaviṃ unnādayamānā arahattaṃ patvā
vutthavassā pavāretvā “paṭiladdhaguṇaṃ satthu ārocessāmā”ti tato
nikkhamitvā anupubbena Jetavanaṃ patvā pattacīvaraṃ paṭisāmetvā
ācariyupajjhāye disvā¹ Tathāgataṃ daṭṭhukāmā Satthu santikaṃ gantvā
vanditvā nisīdiṃsu. Satthā tehi saddhiṃ madhurapaṭisanthāraṃ akāsi. Te
katapaṭisanthārā attanā paṭiladdhaguṇaṃ Tathāgataṃ ārocesuṃ, Satthā te
bhikkhū pasamsi. Kuṭumbikaputtatissatthero Satthāraṃ tesam guṇakathaṃ
kathentaṃ disvā sayampi samaṇadhammaṃ kātukāmo jāto. Tepi kho
bhikkhū “mayam bhante tameva araṇṇavāsaṃ gantvā vasissāmā”ti
Satthāraṃ āpucchīṃsu, Satthā “sādhū”ti anujāni. Te Satthāraṃ vanditvā
pariveṇaṃ agamaṃsu.

Atha so Kuṭumbikaputtatissatthero rattibhāgasamanantare
accāraddhavīriyo hutvā ativegena samaṇadhammaṃ karonto
majjhimayāmasamanantare ālambanaphalakaṃ nissāya ṭhitakova niddāyanto
parivattitvā pati, ūruṭṭhikaṃ bhijji, vedanā mahantā jātā. Tesam bhikkhūnaṃ
taṃ paṭijaggantānaṃ gamanaṃ na sampajji. Atha ne upaṭṭhānavelāyaṃ
āgate Satthā pucchi “nanu tumhe bhikkhave ‘sve gamissāmā’ti hiyyo
āpucchitthā”ti². Āma bhante, apica kho pana amhākaṃ sahāyako
Kuṭumbikaputtatissatthero akāle ativegena samaṇadhammaṃ karonto
niddābhibhūto parivattitvā patito, ūruṭṭhissa bhinnaṃ, taṃ nissāya amhākaṃ
gamaṇaṃ na sampajjīti. Satthā “na bhikkhave idānevesa attano
hīnavīriyabhāvena

1. Vanditvā (Ka)

2. Āpucchathāti (Syā)

akāle ativegena vīriyaṃ karonto tumhākaṃ gamanantarāyaṃ karoti,
pubbepesa tumhākaṃ gamanantarāyaṃ akāsiyevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ
āhari.

Atīte Gandhāraṭṭhe Takkasilāyaṃ bodhisatto disāpāmokkho ācariyo
hutvā pañca māṇavakasatāni sippaṃ uggaṇhāpesi. Athassa te māṇavā
ekadivasaṃ dāruṃ āharaṇatthāya araṇṇaṃ gantvā dārūni uddharimsu.
Tesaṃ antare eko kusītamāṇavo mahantaṃ varuṇarukkhaṃ¹ disvā
“sukkarukkho eso”ti saññāya “muhuttaṃ tāva nipajjitvā pacchā rukkhaṃ
abhiruhitvā dārūni pātetvā ādāya gamissāmī”ti uttarisāṭakaṃ pattharivā
nipajjitvā kākacchamāno niddaṃ okkami. Itare māṇavakā dārūkalāpe
bandhitvā ādāya gacchantā taṃ pādena piṭṭhiyaṃ paharivā pabodhetvā
agamaṃsu. Kusītamāṇavo uṭṭhāya akkhīni puñchivā puñchivā
avigataniddova varuṇarukkhaṃ abhiruhitvā sākhaṃ gahetvā attano
abhimukhaṃ ākaḍḍhitvā bhañjanto bhijjitvā uṭṭhitakoṭiyā attano akkhim
bhindāpetvā ekena hatthena taṃ pidhāya ekena hatthena alladārūni bhañjitvā
rukkhato oruyha dārūkalāpaṃ bandhitvā ukkhipivā vegena gantvā tehi
pātītānaṃ dārūnaṃ upari pātesi.

Taṃ divasañca janapadaḡāmake ekaṃ kulaṃ “sve brāhmaṇavācanaḡaṃ
karissāmā”ti ācariyaṃ nimantesi. Ācariyo māṇavake āha “tātā sve ekaṃ
ḡāmakam gantabbaṃ, tumhe pana nirāhārā na sakkhissatha gantuṃ, pātova
yāḡuṃ pacāpetvā tattha gantvā attanā laddhakoṭṭhāsañca amhākaṃ
pattakoṭṭhāsañca sabbamādāya āgacchathā”ti. Te pātova yāḡupacananatthāya
dāsīm uṭṭhāpetvā “khippaṃ no yāḡuṃ pacāhī”ti āhaṃsu. Sā dārūni ḡaṇhantī
upari ṭhitāni allavaruṇadārūni gahetvā punappunaṃ mukhavātāṃ
dadamānāpi aggim ujjāletuṃ asakkontī sūriyaṃ uṭṭhāpesi. Māṇavakā
“atidivā jāto, idāni na sakkā gantuṃ”ti ācariyassa santikaṃ agamimsu.
Ācariyo “kim tātā na gatathā”ti. Āma ācariya na gatamhāti. Kim kāraṇātī.
Asuko nāma kusītamāṇavo amhehi saddhim dārūnamatthāya araṇṇaṃ²
gantvā varuṇarukkhamūle niddāyivā

1. Varuṇarukkhaṃ (Sī, Syā, I)

2. Dārūvanaṃ (Sī, Syā)

pacchā vegena rukkhaṃ āruya akkhiṃ bhindāpetvā allavaruṇadārūni āharitvā amhehi ānītadārūnaṃ upari pakkhipi, yāgupācīkā tāni sukkhadārusaññāya gahetvā yāva sūriyuggamaṇā ujjaletum nāsakkhi, iminā no kāraṇena gamanantarāyo jātoti. Ācariyo māṇavena katakammaṃ sutvā “andhabālānaṃ kammaṃ nissāya evarūpā parihāni hoti”ti vatvā imaṃ gāthaṃ samuṭṭhāpesi—

71. “Yo pubbe karaṇīyāni, pacchā so kātumicchati.

Varuṇakattābhañjova¹, sa pacchā manutappatī”ti.

Tattha **sa pacchā manutappatī**ti yo koci puggalo “idaṃ pubbe kattabbaṃ, idaṃ pacchā”ti avīmaṃsitvā pubbe karaṇīyāni paṭhamameva kattabakammāni pacchā karoti, ayaṃ varuṇakattābhañjo amhākaṃ māṇavako viya so bālapuggalo pacchā anutappati socati paridevatīti attho.

Evam bodhisatto antevāsīkānaṃ imaṃ kāraṇaṃ kathetvā dānādīni puññāni karitvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Satthā “na bhikkhave idānevesa tumhākaṃ antarāyaṃ karoti, pubbepi akāsiyevā”ti imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātaṃ samodhānesi “tadā akkhibhedaṃ patto māṇavo ūrubhedaṃ pattabhikkhu ahoṣi, sesamāṇavā Buddhaparisā, ācariyabrāhmaṇo pana ahameva ahoṣin”ti.

Varuṇajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Sīlavanāgarājātakavaṇṇanā (72)

Akataññussa posassāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabha katesi. Dhammasabhāyaṃ hi bhikkhū “āvuso Devadatto akataññū Tathāgatassa guṇe na jānātī”ti kathentā nisīdimṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva

1. Varuṇakattābhañjova (Sī, Syā, I)

devadatto akataññū, pubbepi akataññūyeva, na kadāci mayhaṃ guṇaṃ jānātī”ti vatvā tehi yāciyo atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Himavantappadese hatthiyoniyaṃ nibbatti. So mātukucchito nikkhanto sabbaseto ahosi rajatapuñjasannibho, akkhīni panassa maṇiguḷasadisāni, paññāyamānāni pañca pasādāni¹ ahesuṃ, mukhaṃ rattakambalasadisaṃ, soṇḍā rattasuvaṇṇabindupaṭimaṇḍitaṃ rajatadāmaṃ viya, cattāro pādā katalākhārasaparikkammā viya. Evamassa dasahi pāramīhi alaṅkato rūpasotaggappatto² attabhāvo ahosi. Atha naṃ viññutaṃ pattaṃ sakalahimavante vāraṇā sannipatitvā upaṭṭhahantā vicariṃsu. Evaṃ so asītisahassavāraṇaparivāro Himavantappadese vasamāno aparabhāge gaṇe dosaṃ disvā gaṇamhā kāyavivekāya³ ekakova araññe vāsaṃ kappesi. Sīlavantatāya ca panassa “Sīlavanāgarājā”tveva nāmaṃ ahosi.

Atheko Bārāṇasivāsiko vanacarako Himavantaṃ pavisitvā attano ājīvabhaṇḍakaṃ gavesamāno disā vavattḥāpetuṃ asakkonto maggamūḷho hutvā maraṇabhayaṭīto bāhā paggayha paridevamāno vicarati. Bodhisatto tassa taṃ balavaparidevitaṃ sutvā “imaṃ purisaṃ dukkhā mocessāmī”ti kāruññena codito tassa santikaṃ agamāsi, so taṃ disvāva bhīto palāyi. Bodhisatto taṃ palāyantaṃ disvā tattheva aṭṭhāsi, so puriso bodhisattaṃ ṭhitaṃ disvā aṭṭhāsi. Bodhisatto puna agamāsi, so puna palāyitvā tassa ṭhitakāle ṭhatvā cintesi “ayaṃ vāraṇo mama palāyanakāle tiṭṭhati, ṭhitakāle āgacchati, nāyaṃ mayhaṃ anattakāmo, imamhā pana maṃ dukkhā mocetukāmo bhavissatī”ti sūro hutvā aṭṭhāsi. Bodhisatto taṃ upasaṅkamtivā “kasmā bho tvaṃ purisa paridevamāno vicarasī”ti pucchi. Sāmi disā vavattḥāpetuṃ asakkonto maggamūḷho hutvā maraṇabhayenātī. Atha naṃ bodhisatto attano vasanaṭṭhānaṃ netvā katipāhaṃ phalāphalehi santappetvā “bho purisa mā bhāyi, ahaṃ taṃ

1. Paññāyamānapañcapasādāni (Sī, Syā, I)

2. Rūpaggappatto (Sī)

3. Kāyavivekassa ca ānisaṃsaṃ (Sī), kāyavivekaṃ gantvā (Syā)

manussapatham̄ nessāmī”ti attano piṭṭhe nisīdāpetvā manussapatham̄ pāyāsi.

Atha kho so mittadubbhī puriso “sace koci pucchissati, ācikkhitabban̄ bhavissati”ti bodhisattassa piṭṭhe nisinnoyeva rukkhanimittam̄ pabbatanimittam̄ upadhārentova gacchati. Atha nam̄ bodhisatto araññā nīharitvā Bārāṇasigāmimahāmagge ṭhapetvā “bho purisa iminā maggena gaccha, mayham̄ pana vasanaṭṭhānam̄ pucchitopi apucchitopi mā kassaci ācikkhi”ti tam̄ uyyojetvā attano vasanaṭṭhānam̄yeva agamāsi. Atha so puriso Bārāṇasim̄ gantvā anuvaranto dantakāravīthim̄ patvā dantakāre dantavikatiyo kurumāne disvā “kim̄ pana bho jīvadantampi labhitvā gaṇheyyāthā”ti. Bho kim̄ vadesi, jīvadanto nāma matahatthidantato mahagghataroti. “Tena hi aham̄ vo jīvadantam̄ āharissāmī”ti pātheyyam̄ gahetvā kharakakacam̄ ādāya bodhisattassa vasanaṭṭhānam̄ agamāsi.

Bodhisatto tam̄ disvā “kimattham̄ āgatosī”ti pucchi. “Aham̄ sāmī duggato kapaṇo jīvitum̄ asakkonto tumhe dantakhaṇḍam̄ yācitvā sace dassatha, tam̄ ādāya gantvā vikkiṇitvā tena mūlena jīvissāmī”ti āgatoti. Hotu bho, dantam̄ te dassāmi, sace dantakappanathāya kakacam̄ atthīti. Kakacam̄ gahetvā āgatomhi sāmīti. “Tena hi dante kakacena kantitvā ādāya gacchā”ti bodhisatto pāde samīñjitvā¹ gonisinnakam̄ nisīdi. So dvepi aggadante chindi. Bodhisatto te dante soṇḍāya gahetvā “bho purisa nāham̄ ‘ete dantā mayham̄ appiyā amanāpā’ti dammi, imehi pana me dantehi sataguṇena sahasaguṇena satahasaguṇena sabbadhammapaṭivedhanasamatthā sabbaññutaññāpadantāva piyatarā, tassa me idam̄ dantadānam̄ sabbaññutaññāpaṭivijjhanatthāya hotū”ti sabbaññutaññāṇassa ārāddhanam̄² katvā dantayugalam̄ adāsi.

So tam̄ ādāya gantvā vikkiṇitvā tasmim̄ mūle khīṇe puna bodhisattassa santikam̄ gantvā “sāmī tumhākam̄ dante vikkiṇitvā laddhamūlam̄

1. Sammiñjetvā (Sī), sammiñjitvā (Syā)

2. Āvajjanam̄ (Sī), paṇidhānam̄ (Syā), āvapanam̄ (I)

mayhaṃ iṇasodhanamattameva jātaṃ, avasesadante dethā”ti āha. Bodhisatto “sādhū”ti paṭissuṇitvā purimanayeneva kappāpetvā avasesadante adāsi. So tepi vikkiṇitvā puna āgantvā “sāmi jīvitum na sakkomi, mūladāṭhā me dethā”ti āha. Bodhisatto “sādhū”ti paṭissuṇitvā purimanayeneva nisīdi. So pāpapuriso mahāsattassa rajatadāmasadisam soṇḍam maddamāno kelāsakūṭasadisam kumbham abhiruhitvā ubho dantakoṭiyo paṇhiyā paharanto maṃsam viyūhitvā kumbham āruyha kharakacena mūladāṭhā kappetvā pakkāmi. Bodhisattassa dassanūpacāram vijahanteyeva¹ pana tasmim pāpapurise catunahutādhikadvijojanasatasahassabahalā ghanapathavī Sineruyugandharādayo mahābhāre duggandhajegucchāni gūthamuttādīni ca dhāretum samatthāpi tassa aguṇarāsīm dhāretum asakkontī viya bhijjitvā vivaram adāsi. Tāvadeva Avīcimahānirayato aggijālā nikkhamitvā taṃ mittadubbhipurisaṃ kulasantakena kambalena pārupantī viya parikkhipitvā gaṇhi.

Evam tassa pāpapuggalassa pathaviṃ pavitṭhakāle tasmim vanasaṇḍe adhivatthā rukkhadevatā “akataññū mittadubbhī puggalo² cakkavattirajjam datvāpi tosetum na sakkā”ti vanam unnādetvā dhammam desayamānā imam gāthamāha—

72. “Akataññussa posassa, niccam vivaradassino.

Sabbam ce pathaviṃ dajjā, neva nam abhirādhaye”ti.

Tattha **akataññussāti** attano kataguṇam ajānantassa. **Posassāti** purisassa. **Vivaradassinoti** chiddameva okāsameva olokontassa. **Sabbam ce pathaviṃ dajjāti** sacepi tādisassa puggalassa sakalam cakkavattirajjam, imam vā pana mahāpathaviṃ parivattetvā pathavojam dadeyya. **Neva nam abhirādhayeti** evam karontopi evarūpaṃ kataguṇavidhamsakam koci paritoseṭum vā pasādetum vā na sakkuṇeyyāti attho.

Evam sā devatā vanam unnādetvā dhammam desesi. Bodhisatto yāvatāyukam thatvā yathākamam agamāsi.

1. Vijahante vijahanteyeva (Sī)

2. Akataññum mittadubbhipuggalam (Syā)

Satthā “na bhikkhave Devadatto idāneva akataññū, pubbepi akataññūyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā mittadubbhī puggalo Devadatto ahosi, rukkhadevatā Sāriputto, Sīlavanāgarājā pana ahameva ahosin”ti.

Sīlavanāgarājajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Saccamkirajātakavaṇṇanā (73)

Saccam kirevamāhamsūti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanam ārabba katesi. Bhikkhusamghasmim hi dhammasabhāyam nisīditvā “āvuso Devadatto Satthu guṇam na jānāti, vadhāyayeva parisakkati”ti Devadattassa agūṇam kathente Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva Devadatto mayham vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente tassa Duṭṭhakumāro nāma putto ahosi kakkhaḷo pharuso pahaṭāsīvisūpamo, anakkosivā vā apaharivā vā kenaci saddhim na katheti. So antojanassa ca bahijanassa ca akkhamhi patitarajam viya, khādituṃ āgatapisāco viya ca amanāpo ahosi ubbejanīyo. So ekadivasam nadīkīlam kīḷitukāmo mahantena parivārena nadītīram agamāsi. Tasmim khaṇe mahāmegho uṭṭhahi, disā andhakārā jātā. So dāsapessajanam āha “etha bhaṇe, mam gahetvā nadīmajjham netvā nhāpetvā ānethā”ti. Te tam tattha netvā “kim no rājā karissati, imaṃ pāpapurisam ettheva māremā”ti mantayitvā “ettha gaccha kāḷakaṇṇī”ti udake nam opilāpetvā paccuttarivā tīre aṭṭhamso. “Kham kumāro”ti ca vutte “na mayam kumāram passāma, meham uṭṭhitam disvā udake nimujjitvā purato āgato bhavissati”ti. Amaccā rañño santikam agamaṃsu. Rājā “kham me putto”ti pucchi. Na jānāma deva, meghe uṭṭhite “purato

āgato bhavissatī”ti saññāya āgatamhāti. Rājā dvāraṃ vivarāpetvā “nadītīraṃ gantvā vicinathā”ti tattha tattha vicināpesi, koci kumāraṃ nāddasa.

Sopi kho meghandhakāre deve vassante nadiyā vuyhamāno ekaṃ dārukkhandhaṃ disvā tattha nisīditvā maraṇabhayatajjito paridevamāno gacchati. Tasmim̐ pana kāle Bārāṇasivāsī eko seṭṭhi nadītīre cattālīsakoṭṭidhanaṃ nidahitvāva maranto dhanataṇhāya dhanapiṭṭhe sappo hutvā nibbatti, aparo tasmim̐ yeva padese timsa koṭṭiyo nidahitvā dhanataṇhāya tattheva undūro hutvā nibbatti. Tesam̐ vasanaṭṭhānaṃ udakaṃ pāvīsi. Te udakassa pavīṭṭhamaggeneva nikkhamitvā sotaṃ chindantā gantvā taṃ rājakumārena abhinisinnam̐ dārukkhandhaṃ patvā eko ekaṃ koṭṭim̐, itaro itaraṃ āruyha khandhapiṭṭheyeva nipajjimsu. Tassāyeva kho pana nadiyā tīre eko simbalirukkho atthi, tattheke suvapotako vasati. Sopi rukkho udakena dhotamūlo nadīpiṭṭhe pati, suvapotako deve vassante uppatitvā gantuṃ asakkonto gantvā tasseva khandhassa ekapasse nilīyi. Evaṃ te cattāro janā ekato vuyhamānā gacchanti.

Bodhisattopi kho tasmim̐ kāle Kāsiraṭṭhe Udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vuḍḍhippatto isipabbajjam̐ pabbajitvā ekasmim̐ nadīnivattane paṇṇasālaṃ māpetvā vasati. So aḍḍharattasamaye caṅkamamāno tassa rājakumārassa balavaparidevanasaddam̐ sutvā cintesi “mādise nāma mettānuddayasampanne tāpase passante etassa purisassa maraṇam̐ ayuttaṃ, udakato uddharitvā tassa jīvitadānaṃ dassāmī”ti. So taṃ “mā bhāyi mā bhāyī”ti assāsetvā udakasotaṃ chindanto gantvā taṃ dārukkhandhaṃ ekāya koṭṭiyā gahetvā ākaḍḍhanto nāgabalo thāmasampanno ekavegena tīraṃ patvā kumāraṃ ukkhipitvā tīre patiṭṭhāpesi. Tepi sappādayo disvā ukkhipitvā assamapadam̐ netvā aggim̐ jāletvā “ime dubbalatarā”ti paṭhamam̐ sappādīnam̐ sarīraṃ sedetvā pacchā rājakumārassa sarīraṃ sedetvā tampi arogaṃ katvā āhāraṃ dentopi paṭhamam̐ sappādīnam̐yeva datvā pacchā tassa phalāphalāni upanāmesi. Rājakumāro “ayaṃ kūṭatāpaso maṃ rājakumāraṃ agaṇetvā tiracchānagatānaṃ sammānaṃ karotī”ti bodhisatte āghātaṃ bandhi.

Tato katipāhaccayena sabbesupi tesu thāmabalappattesu nadiyā oghe pacchinne sappo tāpasam vanditvā āha “bhante tumhehi mayham mahā-upakāro kato, na kho panāham daliddo, asukaṭṭhāne me cattālīsa hiraññakoṭiyo nidahitvā ṭhapitā, tumhākam dhanena kicce sati sabbampetaṃ dhanam tumhākam dātum sakkomi, taṃ ṭhānam āgantvā ‘dīghā’ti pakkoseyyāthā”ti vatvā pakkāmi. Undūropi tatheva tāpasam nimantetvā “asukaṭṭhāne ṭhatvā ‘undūrā’ti pakkoseyyāthā”ti vatvā pakkāmi. Suvapotako pana tāpasam vanditvā “bhante mayham dhanam natthi, rattasālīhi pana vo atthe sati asukam nāma mayham vasanaṭṭhānam, tattha gantvā ‘suvā’ti pakkoseyyātha, aham ñātakānam ārocetvā anekasakaṭapūramattā rattasālīyo¹ āharāpetvā dātum sakkomi”ti vatvā pakkāmi. Itaro pana mittadubbhī “dhammasudhammatāya² kiñci avatvā gantum ayuttam, evam³ taṃ attano santikam āgataṃ māressāmī”ti cintetvā “bhante mayi rajje patiṭṭhite āgaccheyyātha, aham vo catūhi paccayehi upaṭṭhahissāmī”ti vatvā pakkāmi. So gantvā na cirasseva rajje patiṭṭhāsi.

Bodhisatto “Vīmaṃsissāmi tāva ne”ti paṭhamam sappassa santikam gantvā avidūre ṭhatvā “dīghā”ti pakkosi, so ekavacaneneva nikkhamitvā bodhisattam vanditvā “bhante imasmim ṭhāne cattālīsa hiraññakoṭiyo, tā sabbāpi nīharitvā gaṇhathā”ti āha. Bodhisatto “evamatthu, upanne kicce jānissāmī”ti taṃ nivattetvā undūrassa santikam gantvā saddamakāsi, sopi tatheva paṭipajji. Bodhisatto tampi nivattetvā suvassa santikam gantvā “suvā”ti pakkosi. Sopi ekavacaneneva rukkhaggato otarivā bodhisattam vanditvā “kim bhante mayham ñātakānam santikam gantvā Himavantappadesato tumhākam sayamjātasālī āharāpemī”ti pucchi. Bodhisatto “atthe sati jānissāmī”ti tampi nivattetvā “idāni rājānam pariggaṇhissāmī”ti gantvā rājuyyāne vasitvā punadivase ākappasampattim katvā bhikkhācāravattena nagaram pāvīsi. Tasmim khaṇe so mittadubbhī rājā alaṅkatahatthikkhandhavaragato mahantena

1. Anekasakaṭapūramatte rattasālīyo (Sī), anekasatavāhapūraṇamattam rattasālīm (Ka)

2. Dhamme sudhammatāya (Ka)

3. Kiñci avatvā eva (Sī, I)

parivārena nagaram padakkhiṇam karoti. So bodhisattam dūratova disvā “ayam so kūṭatāpaso mama santike bhuñjivā vasitukāmo āgato, yāva parisamajjhe attano mayham kataguṇam nappakāseti, tāvadevassa sīsam chindāpessāmī”ti purise olokesi. “Kim karoma devā”ti ca vutte “esa kūṭatāpaso mam kiñci yācitukāmo āgacchati maññe, etassa kāḷakaṇṇitāpasassa mam passitum adatvāva etam gahetvā pacchābāham bandhitvā catukke catukke paharantā nagarā nikkhāmetvā āghātane sīsamassa chinditvā sarīram sūle uttāsethā”ti āha. Te “sādhū”ti sampañicchitvā gantvā niraparādham mahāsattam bandhitvā catukke catukke paharantā āghātanam netum ārabhiṃsu. Bodhisatto pahaṭapahaṭaṭṭhāne “amma tātā”ti akanditvā nibbikāro imam gāthamāha—

73. “Saccam kirevamāhamsu, narā ekacciyā idha.

Kaṭṭham niplavitam¹ seyyo, na tveve’kacciyo naro”ti.

Tattha **saccam kirevamāhamsūti** avitathameva kira evam vadanti. **Narā ekacciyā idhāti** idhekacce paṇḍitapurisā. **Kaṭṭham niplavitam seyyoti** nadiyā vuyhamānam sukkhadārum niplavitam uttāretvā thale ṭhapitam seyyo sundarataro. Evam hi vadamānā² te purisā saccam kira vadanti. Kim kāraṇā? Tañhi yāgubhattādīnam pacanatthāya, sītaturānam visibbanatthāya, aññesampi ca parissayānam haraṇatthāya upakāram hoti. **Na tveve’kacciyo naroti** ekacco pana mittadubbhī akataññū pāpapuriso oghena vuyhamāno hatthena gahetvā uttārito na tveva seyyo. Tathā hi aham imam pāpapurisam uttāretvā imam attano dukkham āharinti. Evam pahaṭapahaṭaṭṭhāne imam gāthamāha.

Tam sutvā ye tattha paṇḍitapurisā, te āhamsu “kim pana bho pabbajita tayā amhākam rañño atthi koci guṇo kato”ti. Bodhisatto tam pavattim ārocetvā “evamimam mahoghato uttārento ahameva attano dukkham akāsim, ‘na vata me porāṇakapaṇḍitānam vacanam katan’ti anussarivā evam vadāmī”ti āha.

1. Viplāvitam (Sī, I)

2. Sundarataram etanti vadamānā (Ka)

Taṃ sutvā khattiyabrāhmaṇādayo nagaravāsino “svāyaṃ mittadubbhī rājā evaṃ guṇasampannassa attano jīvitadāyakassa guṇamattampi na jānāti, taṃ nissāya kuto amhākaṃ vuḍḍhi, gaṇhatha nan”ti kupitā samantato utṭhahitvā ususattipāsāṇamuggarādippahārehi hatthikkhandhagatameva naṃ ghātetvā pāde gahetvā kaḍḍhitvā parikhāpiṭṭhe chaḍḍetvā bodhisattaṃ abhisiñcitvā rajje patiṭṭhāpesuṃ.

So dhammena rajjaṃ kārento puna ekadivasam sappādayo pariggaṇhitukāmo mahantena parivārena sappassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā “dīghā”ti pakkosi, sappo āgantvā vanditvā “idaṃ te sāmi dhanam gaṇhā”ti āha. Rājā cattālīsahiraññaḷidhanam amacce paṭicchāpetvā undūrassa santikaṃ gantvā “undūrā”ti pakkosi, sopi āgantvā vanditvā tiṃsakoṭidhanam niyyādesi. Rājā tampi amacce paṭicchāpetvā suvassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā “suvā”ti pakkosi. Sopi āgantvā pāde vanditvā “kiṃ sāmi sālīm āharāmi”ti āha. Rājā “sālīhi atthe sati āharissasi, ehi gacchāmi”ti sattatiyā hiraññaḷihi saddhiṃ te tayopi jane gāhāpetvā nagaram gantvā pāsādavare mahātalam āruyha dhanam saṅgopetvā sappassa vasanaṭṭhāya suvaṇṇanālīm, undūrassa phalikaguham, suvassa suvaṇṇapañjaram kārapetvā sappassa ca suvassa ca bhojanatṭhāya devasikaṃ kañcanataṭṭake madhulāje, undūrassa gandhasālitaṇḍule dāpesi, dānādīni ca puññāni karoti. Evaṃ te cattāropi janā yāvajīvam samaggā sammodamānā viharitvā jīvitakkhaye yathākamam agamaṃsu.

Satthā “na bhikkhave Devadatto idāneva mayham vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā Duṭṭharājā Devadatto ahosi, sappo Sāriputto, undūro Moggallāno, suvo Ānando, pacchā rajjappatto dhammarājā pana ahameva ahosin”ti.

Saccamkirajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Rukkhadhammajātakavaṇṇanā (74)

Sādhū sambahulā ñātīti idam Sathā Jetavane viharanto udakakalahe attano ñātakānaṃ mahāvināsaṃ paccupaṭṭhitam ñatvā ākāsena gantvā Rohiṇīnadiyā upari pallākenā nisīditvā nīlaramsiṃ vissajjetvā ñātake samvejetvā ākāsā oruyha nadīṭire nisinno tam kalahaṃ ārabba kathesi. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana **Kuṇḍalajātake**¹ āvi bhavissati. Tadā pana Sathā ñātake āmantetvā “mahārājā tumhe ñātakā, ñātakehi nāma samaggehi sammodamānehi bhavitum vaṭṭati. Ñātakānañhi sāmaggīyā sati paccāmittā okāsaṃ na labhanti, tiṭṭhantu tāva manussabhūtā, acetanānaṃ rukkhānampi sāmaggim laddhum vaṭṭati. Atītasmiñhi Himavantappadese mahāvāto sālavanam pahari, tassa pana sālavanassa aññamaññaṃ rukkhagacchagumbalatāhi sambandhattā² ekarukkhampi pātetum asakkonto matthakamatthakeneva agamāsi. Ekaṃ pana aṅgaṇe ṭhitam sākhaṇḍapasaṃpannampi mahārukkham aññehi rukkhehi asambandhattā ummūletvā bhūmiyam pātesi, iminā kāraṇena tumhehipi samaggehi sammodamānehi bhavitum vaṭṭati”ti vatvā tehi yāciyo atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente paṭhamam uppanno Vessavaṇo mahārājā cavi, Sakko aññaṃ Vessavaṇam ṭhapesi. Etasmiṃ Vessavaṇe parivatte pacchā nibbattavessavaṇo “rukkhagacchagumbalatānaṃ attano attano ruccanaṭṭhāne vimānaṃ gaṇhantū”ti sāsanaṃ pesesi. Tadā bodhisatto Himavantappadese ekasmiṃ sālavane rukkhadevatā hutvā nibbatti. So ñātake āha “tumhe vimānāni gaṇhantā aṅgaṇe ṭhitarukkhesu mā gaṇhatha, imasmiṃ pana sālavane mayā gahitavimānaṃ parivāretvā ṭhitavimānāni gaṇhathā”ti. Tattha bodhisattassa vacanakarā paṇḍitadevatā bodhisattassa vimānaṃ parivāretvā ṭhitavimānāni gaṇhiṃsu. Apaṇḍitā pana devatā “kiṃ amhākaṃ attho araññavimānehi, mayaṃ manussapathe gāmanigamarājadhānidvāresu vimānāni gaṇhissāma. Gāmadayo hi upanissāya vasamānā devatā lābhaggayasaggappattā hontī”ti manussapathe aṅgaṇaṭṭhāne nibbattamahārukkhesu vimānāni gaṇhiṃsu.

1. Khu 6. 113 piṭṭhe.

2. Sambaddhattā (Sī)

Athekasmim divase mahatī vātavuṭṭhi uppajji, vātassa atibalavatāya¹ daḷhamulā vanajeṭṭhakarukkhāpi sambhaggasākhāviṭapā samulā nipatiṃsu. Tam pana aññamaññam sambandhanena ṭhitam sālavanam patvā ito cito ca paharanto ekarukkhampi pātetum nāsakkhi. Bhaggavimānā devatā nippaṭisaraṇā dārake hatthesu gahetvā Himavantam gantvā attano pavattim sālavanadevatānam kathayimṃsu, tā tāsam evam āgatabhāvam bodhisattassa ārocesum. Bodhisatto “paṇḍitānam vacanam aggahetvā nippaccayaṭṭhānam gatā nāma evarūpāva honti”ti vatvā dhammam desento imam gāthamāha—

74. “Sādhū sambahulā ñātī, api rukkhā araññajā.

Vāto vahati ekaṭṭham, brahantampi vanappatim”ti.

Tattha **sambahulā ñātī**ti cattāro upādāya tatuttari satasahassampi sambahulā nāma, evam sambahulā aññamaññam nissāya vasantā ñātakā. **Sādhū**ti sobhanā pasatthā, parehi appadhamsiyāti attho. **Api rukkhā araññajā**ti tiṭṭhantu manussabhūtā, araññe jātarukkhāpi sambahulā aññamaññūpatthambhena ṭhitā sādhueva. Rukkhānampi hi sapaccayabhāvo laddhum vaṭṭati. **Vāto vahati ekaṭṭham**ti puratthimādibhedo vāto vāyanto aṅgaṇaṭṭhāne ṭhitam ekaṭṭham ekakameva ṭhitam **brahantampi vanappatim**² sākāhāviṭapasampannam mahārukkhampi vahati, ummūletvā pātetīti attho. Bodhisatto imam kāraṇam kathetvā āyukkhaye yathākammaṃ gato.

Satthāpi “evam mahārājā ñātakānam tāva sāmaggiyeva laddhum vaṭṭati, samaggā sammodamānā piyasaṃvāsameva vasathā”ti imam dhammadesanam āharitvā anusandhim gahetvā jātakam samodhānesi “tadā devatā Buddhaparisā ahesum, paṇḍitadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Rukkhadhammajātakavaṇṇanā catutthā.

1. Atithaddhatāya (Sī, Syā)

2. Vanappatinti (Sī, Syā, Ka)

5. Macchajātakavaṇṇanā (75)

Abhitthanaya pajjunnāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto attanā vassāpitavassam ārabha kathesi. Ekasmim kira samaye Kosalaraṭṭhe devo na vassi, sassāni milāyanti, tesu tesu ṭhānesu taḷākapokkharāṇisarāni sussanti. Jetavanadvārakoṭṭhakasamīpe Jetavanapokkharāṇiyāpi udakaṃ chijji. Kalalagahanam pavisitvā nipanne macchakacchape kākakulalādayo kaṇayaggasadiṣehi tuṇḍehi koṭṭetvā nīharitvā nīharitvā vipphandamāne khādanti.

Satthā macchakacchapānam tam byasanam disvā mahākaruṇāya ussāhitahadayo “ajja mayā devam vassāpetum vaṭṭatī”ti pabhātāya rattiya sarīrapaṭijagganam katvā bhikkhācāraṇam sallakkhetvā mahābhikkhusamghaparivuto Buddhālīya Sāvattiyam piṇḍāya pavisitvā pacchābhattam piṇḍapāṭapaṭikkanto Sāvattithito vihāram gacchanto Jetavanapokkharāṇiyā sopāne ṭhatvā Ānandattheram āmantesi “Ānanda udakasāṭikam āhara, Jetavanapokkharāṇiyam nhāyissāmī”ti. Nanu bhante Jetavanapokkharāṇiyam udakaṃ chinnaṃ, kalalamattameva avasiṭṭhanti. Ānanda Buddhabalam nāma mahantaṃ, āhara tvaṃ udakasāṭikanti. Thero āharitvā adāsi. Satthā ekenantena udakasāṭikam nivāsetvā ekenantena sarīram pārupitvā “Jetavanapokkharāṇiyam nhāyissāmī”ti sopāne aṭṭhāsi. Taṅkhaṇaṇṇeva Sakkassa Paṇḍukambalasilāsanaṃ uṇhākāram dassesi. So “kim nu kho”ti āvajjento tam kāraṇam ñatvā vassavalāhakadevarājānam pakkosāpetvā “tāta Satthā ‘Jetavanapokkharāṇiyam nhāyissāmī’ti dhurasopāne ṭhito, khippam sakalagosalaratṭham ekamegham katvā vassāpehī”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā ekam valāhakam¹ nivāsetvā ekam pārupitvā meghagītam gāyanto pācīnalokadhātu-abhimukho pakkhandi. Pācīnadisābhāge khalamaṇḍalamattam ekam meghapaṭalam uṭṭhāya satapaṭalam saḥassapaṭalam hutvā abhitthanantaṃ vijjulatā nicchārentam adhomukham ṭhapita-udakakumbhākārena vassamānam sakalagosalaratṭham mahoghena viya ajjhotthari. Devo acchinnadhāram vassanto

---

1. Nīlasāṭakam (Ka)

muhutteneva Jetavanapokkharāṇim pūresi, dhurasopānam āhacca udakam aṭṭhāsi.

Satthā pokkharāṇiyam nhāyitvā surattadupaṭṭam¹ nivāsetvā kāyabandhanam bandhitvā sugatamahācīvaram ekamsam katvā bhikkhusamghaparivuto gantvā gandhakuṭipariveṇe paññattavarabuddhāsane nisīditvā bhikkhusamghena vatte dassite uṭṭhāya maṇisopānaphalake ṭhatvā bhikkhusamghassa ovādam datvā uyyojetvā surabhigandhakuṭim pavisitvā dakkhiṇena passena sīhaseyyam kappetvā sāyanhasamaye dhammasabhāyam sannipatitānam bhikkhūnam “passathāvuso Dasabalassa khantimettānuddayasampattim, vividhasassesu milāyantesu nānājalāsayesu sussantesu macchakacchapesu mahādukkham pāpuṇantesu kāruṇṇam paṭicca ‘mahājanam dukkhā mocessāmī’ti udakasāṭikam nivāsetvā Jetavanapokkharāṇiyā dhurasopāne ṭhatvā muhuttena sakalakosalaratṭham mahoghena opilāpento viya devam vassāpetvā mahājanam kāyikacetasikadukkhato mocetvā vihāram pavitṭho”ti kathāya vattamānāya gandhakuṭito nikkhamitvā dhammasabham āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Tathāgato idāneva mahājane kilamante devam vassāpeti, pubbe tīracchānayanoniyam nibbattitvā maccharājakālepi vassāpesiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte imasmim yeva Kosalaratṭhe imissā Sāvattihyā imasmimyeva Jetavanapokkharāṇiṭṭhāne ekā valligahanaparikkhittā kandarā ahoṣi. Tadā bodhisatto macchayoniyam nibbattitvā macchagaṇaparivuto tattha paṭivasati. Yathā pana idāni, evameva tadāpi tasmim ratṭhe devo na vassi, manussānam sassāni milāyimsu, vāpitaḷākakandarādīsu udakam chijji, macchakacchapā kalalagahanam pavisimsu. Imissāpi kandarāya macchakacchapā kalalagahanam pavisitvā tasmim tasmim ṭhāne nilīyimsu. Kākādayo tuṇḍena koṭṭetvā nīharitvā khādīmsu.

Bodhisatto nāṭisamghassa tam byasanam disvā “imam tesam dukkham ṭhapetvā mam añño mocetuṃ samattho nāma natthi, saccakiriyam katvā

---

1. Rattadupaṭṭam (Sī, Syā)

devaṃ vassāpetvā ñātake maraṇadukkhā mocessāmi”ti kālavaṇṇaṃ
 kaddamaṃ dvidhā viyūhitvā nikkhamitvā añjanarukkhasāraghaṭṭikavaṇṇo
 mahāmaccho sudhotalohitaṅgamaṇiguḷasadisāni akkhīni ummīletvā ākāsaṃ
 ulloketvā pajjunnadevarājassa saddaṃ datvā “bho pajjunna ahaṃ ñātake
 nissāya dukkhito, tvaṃ mayi sīlavante kilamante kasmā devaṃ na vassāpesi,
 mayā samānajātikānaṃ khādanaṭṭhāne nibbattitvā taṇḍulappamāṇampi
 macchaṃ ādiṃ katvā khāditaṇṭhaṃ nāma natthi, aññopi me pāṇo jīvitaṃ na
 voropitaṇṭhaṃ, iminā saccena devaṃ vassāpetvā ñātisaṃghaṃ me dukkhā
 mochehi”ti vatvā paricārakaceṭakaṃ āṇāpento viya pajjunnadevarājānaṃ
 ālapanto imaṃ gāthamāha—

75. “Abhitthanaya pajjunna, nidhiṃ kākassa nāsaya.

Kākaṃ sokāya randhehi, mañca sokā pamocayā”ti.

Tattha **abhitthanaya pajjunnā**ti pajjunno vuccati meggho, ayamā pana
 megghavasena laddhanāmaṃ vassavalāhakadevarājānaṃ ālapati. Ayamā
 kirassa adhippāyo—devo nāma anabhitthananto vijjulatā anicchārento
 vassantopi na sobhati, tasmā tvaṃ abhitthananto vijjulatā nicchārento
 vassāpehīti. **Nidhiṃ kākassa nāsaya**ti kākā kalalaṃ pavisitvā ṭhite macche
 tuṇḍena koṭṭetvā nīharitvā khādanti, tasmā tesāṃ antokalale macchā
 “nidhī”ti vuccanti, taṃ kākasaṃghassa nidhiṃ devaṃ vassāpento udakena
 paṭicchādetvā nāsehīti. **Kākaṃ sokāya randhehī**ti kākasaṃgho imissā
 kandarāya udakena puṇṇāya macche alabhamāno socissati, taṃ kākagaṇaṃ
 tvaṃ imaṃ kandaraṃ pūrento sokāya randhehi, sokassatthāya macchassa
 assāsattthāya devaṃ vassāpehi¹. Yathā antonijjhānalakkhaṇaṃ sokaṃ
 pāpuṇāti, evaṃ karohīti attho, **mañca sokā pamocayā**ti ettha ca-kāro
 sampiṇḍanatto, mañca mama ñātake ca sabbeva imamahā maraṇasokā
 mochehīti.

1. Sokassattthāya pāpaya (Sī), sokassattthāya macchassa assāsattthāya (Syā)

Khu 4. 415 Cariyāpiṭake Maccharājacariyāvaṇṇanāyapi saddhiṃ saṃsandetabbaṃ.

Evam bodhisatto paricārakacetakam āṇāpento viya pajjunnam ālapitvā sakalakosalaratṭhe mahāvassam vassāpetvā mahājanam maraṇadukkhā mocetvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

Satthā “na bhikkhave Tathāgato idāneva devaṃ vassāpeti, pubbe macchayoniyam nibbattopi vassāpesiyevā”ti vatvā imam dhammadesanam āharitvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā macchagaṇā Buddhaparisā ahesum, pajjunnadevarājā Ānando, maccharājā pana ahameva ahosin”ti.

Macchajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Asaṅkiyajātakavaṇṇanā (76)

Asaṅkiyomhi gāmamhīti idam Satthā Jetavane viharanto ekam Sāvattvivāsim upāsakam ārabba kathesi. So kira sotāpanno ariyasāvako kenacideva karaṇīyena ekena sakaṭasatthavāhena saddhim maggam paṭipajjitvā ekasmim araṇṇatṭhāne sakaṭāni mocetvā khandhāvārabandhe kate satthavāhassa avidūre aññatarasmim rukkhamūle caṅkamati. Athattano kālam sallakkhetvā pañcasatā corā “khandhāvāram vilumpissāmā”ti dhanumuggarādihatthā tam ṭhānam parivārayimsu. Upāsakopi caṅkamatiyeva. Corā nam disvā “addhā esa khandhāvārarakkhako bhavissati, imassa niddam okkantakāle vilumpissāmā”ti ajjhottharituṃ asakkontā tattha tattheva aṭṭhamasu. Sopi upāsako paṭhamayāmepe majjhimayāmepe pacchamayāmepe caṅkamantoyeva aṭṭhāsi¹. Paccūsakāle jāte corā okāsam alabhantā gahite pāsāṇamuggarādayo chaḍḍetvā palāyimsu.

Upāsakopi attano kammaṃ niṭṭhāpetvā puna Sāvattthim āgantvā Satthāram upasaṅkamitvā “bhante attānam rakkhamānā pararakkhakā² hontī”ti pucchi. Āma upāsaka attānam rakkhanto parampi rakkhati, param rakkhanto attānampi rakkhatīti. So “yāva subhāsitañcidaṃ bhante Bhagavatā, aham

1. Caṅkamaṇyeva adhiṭṭhāsi (Sī, I) 2. Param rakkhakā (Sī, I), param rakkhitā (Ka)

ekena satthavāhena saddhim maggaṃ paṭipanno rukkhamūle caṅkamanto ‘maṃ rakkhissāmī’ti sakalasatthaṃ rakkhin”ti āha. Satthā “upāsaka pubbepi paṇḍitā attānaṃ rakkhantā paraṃ rakkhimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Aṭīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattivā vayappatto kāmesu ādīnavāṃ disvā isipabbajjaṃ pabbajitvā Himavante vasanto loṇambilasevanatthāya janapadaṃ āgantvā janapadacārikaṃ caranto ekena satthavāhena saddhim maggaṃ paṭipajjitvā ekasmiṃ araṇṇaṭṭhāne satthe nivīṭṭhe satthato avidūre jhānasukhena vītināmento aṇṇatarasmiṃ rukkhamūle caṅkamanto aṭṭhāsi. Atha kho pañcasatā corā “sāyamāsabhataṃ bhuttakāle taṃ sakaṭasatthaṃ vilumpissāmā”ti āgantvā parivārayiṃsu. Te taṃ tāpasāṃ disvā “sace ayaṃ amhe passissati, satthavāsikānaṃ ārocessati, etassa niddūpagatavelāya vilumpissāmā”ti tattheva aṭṭhaṃsu. Tāpaso sakalampi rattiṃ caṅkamiyeva. Corā okāsaṃ alabhitvā gahitagahite muggarapāsāṇe chaḍḍetvā sakaṭasatthavāsīnaṃ saddaṃ datvā “bhonto satthavāsīno sace esa rukkhamūle caṅkamanakatāpaso ajja nābhavissa, sabbe mahāvilopaṃ¹ pattā abhavissatha, sve tāpasassa mahāsakkāraṃ kareyyāthā”ti vatvā pakkamiṃsu.

Te pabhātāya rattiyā corehi chaḍḍite muggarapāsāṇādayo disvā bhītā bodhisattassa santikaṃ gantvā vanditvā “bhante diṭṭhā vo corā”ti pucchimsu. Āmāvuso diṭṭhāti. Bhante ettake vo core disvā bhayaṃ vā sārājjaṃ vā na uppajjīti. Bodhisatto “āvuso core disvā bhayaṃ nāma sadhanassa hoti, ahaṃ pana niddhano, svāhaṃ kiṃ bhāyissāmi. Mayhaṃ hi gāmepe araṇṇepi vasantassa bhayaṃ vā sārājjaṃ vā natthī”ti vatvā tesāṃ dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

76. “Asaṅkiyomhi gāmaṃhi, araṇṇe natthi me bhayaṃ.
Ujumaggaṃ samāruḷho, mettāya karuṇāya cā”ti.

---

1. Mahāvināsaṃ (Ka)

Tattha **asaṅkiyomhi gāmahīti** saṅkāya niyutto patiṭṭhitoti saṅkiyo, na saṅkiyo asaṅkiyo. Ahaṃ gāme vasantopi saṅkāya appatiṭṭhitattā asaṅkiyo nibbhayo nirāsaṅkoti dīpeti. **Araññeti** gāmagāmūpacāravanimutte ṭhāne. **Ujumaggaṃ samāruḷho, mettāya karuṇāya cāti** ahaṃ tikacatukkajjhānikāhi mettākaruṇāhi kāyavaṅkādivirahitaṃ ujum brahmalokagāmimaggaṃ āruḷhoti vadati. Atha vā parisuddhasīlatāya kāyavacīmanovaṅkavirahitaṃ ujum devalokamaggaṃ āruḷhomhīti dassetvā tato uttari mettāya karuṇāya ca patiṭṭhitattā ujum brahmalokamaggampi āruḷhomhītipi dasseti. Aparihīnajjhānassa hi ekantena brahmalokaparāyaṇattā mettākaruṇādayo ujumaggā nāma.

Evam bodhisatto imāya gāthāya dhammaṃ desetvā tuṭṭhacittehi tehi manussehi sakkato pūjito yāvajīvaṃ cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā satthavāsino Buddhaparisā ahesum, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Asaṅkiyajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Mahāsupinajātakavaṇṇanā (77)

Lābūni sīdantīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto soḷasa mahāsupine ārabha kathesi. Ekadivasaṃ kira Kosalamahārājā rattiṃ niddūpagato pacchimayāme soḷasa mahāsupine disvā bhīttasito pabujjhivā “imesaṃ supinānaṃ diṭṭhattā kiṃ nu kho me bhavissatī”ti maraṇabhayatajjito sayanapiṭṭhe nisinnakova rattiṃ vītināmesi.

Atha naṃ pabhātāya rattiyā brāhmaṇapurohitā upasaṅkamitvā “sukhaṃ sayittha mahārājā”ti pucchimsu. Kuto me ācariyā sukhaṃ, ajjāhaṃ paccūsasamaye soḷasa mahāsupine passim, somhi tesam diṭṭhakālato paṭṭhāya bhayappattoti. “Vadetha mahārāja, sutvā jānissāmā”ti

vutte brāhmaṇānaṃ diṭṭhasupine kathetvā “kiṃ nu kho me imesaṃ diṭṭhakāraṇā bhavissatī”ti pucchi. Brāhmaṇā hatthe vidhuniṃsu. “Kasmā hatthe vidhunathā”ti ca vutte “kakkhaḷā mahārāja supinā”ti. Kā tesāṃ nipphatti bhavissatīti. Rajjantarāyo jīvitantarāyo bhogantarāyoti imesaṃ tiṇṇaṃ antarāyānaṃ aññataroti. Sappaṭikammā, appaṭikammāti. Kāmaṃ ete supinā atipharusattā appaṭikammā, mayāṃ pana te sappaṭikamme karissāma, ete paṭikkamāpetuṃ asakkontānaṃ amhākaṃ sikkhitabhāvo nāma kiṃ karissatīti. Kiṃ pana katvā paṭikkamāpessathāti. Sabbacatukkena yaññaṃ yajissāma mahārājāti. Rājā bhītatasi “tena hi ācariyā mama jīvitaṃ tumhākaṃ hatthe hotu, khippaṃ me sotthiṃ karoṭhā”ti āha. Brāhmaṇā “bahuṃ dhanāṃ labhissāma, bahuṃ khajjabhojjaṃ āharāpessāmā”ti haṭṭhatuṭṭhā “mā cintayittha¹ mahārājā”ti rājānaṃ samassāsetvā rājanivesanā nikkhamitvā bahinagare yaññāvāṭaṃ katvā bahū catuppadaḡaṇe thūṇuṇaṇite katvā pakkhigaṇe samāharitvā “idaññidañca laddhuṃ vaṭṭati”ti punappunaṃ sañcaranti.

Atha kho Mallikā devī taṃ kāraṇaṃ ñatvā rājānaṃ upasaṅkamitvā pucchi “kiṃ nu kho mahārāja brāhmaṇā punappunaṃ sañcarantī”ti. Sukhitā tvaṃ bhadde, amhākaṃ kaṇṇamūle āsīvisaṃ carantaṃ na jānāsīti. Kiṃ etaṃ mahārājāti. Mayā evarūpā dussupinā diṭṭhā, brāhmaṇā “tiṇṇaṃ antarāyānaṃ aññataro paññāyati”ti vatvā “tesāṃ paṭighātāya yaññaṃ yajissāmā”ti² vatvā punappunaṃ sañcarantīti. Kiṃ pana te mahārāja sadevake loke aggabrāhmaṇo supinapaṭikammaṃ pucchitoti. Kataro panesa bhadde sadevake loke aggabrāhmaṇoti. Sadevake loke aggapuggalaṃ sabbaññaṃ visuddhaṃ nikkilesaṃ mahābrāhmaṇaṃ na jānāsi. So hi Bhagavā supinantaraṃ jāneyya, gaccha tvaṃ puccha taṃ mahārājāti. “Sādhu devī”ti rājā vihāraṃ gantvā Sathhāraṃ vanditvā nisīdi.

Sathhā madhurassaraṃ nicchāretvā “kiṃ nu kho mahārāja atippagova āgatosī”ti āha. Ahaṃ bhante paccūsasamaye soḷasa mahāsupine disvā bhīto brāhmaṇānaṃ ārocesim, brāhmaṇā “kakkhaḷā

1. Mā cintayi (Sī)

2. Yajāmāti (Sī)

mahārāja supinā, etesaṃ paṭighātatthāya sabbacatukkena yaññaṃ
 yajissāmā”ti yaññaṃ sajjenti, bahū pāṇā maraṇabhayaatajjitā, tumhe ca
 sadevake loke aggapuggalā, aṭṭhānāgatapaccuppannaṃ upādāya natthi so ñe
 yyadhammo, yo vo ñāṇamukhe āpāthaṃ nāgacchati. Etesaṃ me supinānaṃ
 nipphattiṃ kathetha Bhagavāti. Evametaṃ mahārāja, sadevake loke maṃ
 ṭhapetvā añño etesaṃ supinānaṃ antaraṃ vā nipphattiṃ vā jānituṃ
 samattho nāma natthi, ahaṃ te kathessāmi, apica kho tvaṃ
 diṭṭhadiṭṭhanīyāmeneva supine kathehīti. “Sādhu bhante”ti rājā
 diṭṭhanīyāmeneva kathento¹—

“Usabhā rukkhā gāviyo gavā ca,
 Asso kaṃso siṅgālī ca kumbho.
 Pokkharaṇī ca apākacandanaṃ.

Lābūni sīdanti silā plavanti,
 Maṇḍūkiyo kaṇhasappe gilanti.
 Kākaṃ suvaṇṇā parivārayanti,
 Tasā vakā eḷakānaṃ bhayā hī”ti—

Imaṃ mātikaṃ nikkhipitvā kathesi.

(1) Ahaṃ bhante ekaṃ tāva supinaṃ evaṃ addasaṃ—cattāro
 añjanaṇṇā kāḷa-usabhā “yujjhissāmā”ti catūhi disāhi rājaṅgaṇaṃ āgantvā
 “usabhayuddhaṃ passissāmā”ti mahājane sannipatite yujjhanākāraṃ
 dassetvā naditvā gajjitvā ayujjhivāva paṭikkantā. Imaṃ paṭhamāṃ supinaṃ
 addasaṃ, imassa ko vipākoti. “Mahārāja imassa vipāko neva tava, na mama
 kāle bhavissati, anāgate pana adhammikānaṃ kapaṇarājūnaṃ
 adhammikānaṃca manussānaṃ kāle loke viparivattamāne kusale ossanne
 akusale ussanne lokassa parihāyanakāle devo na sammā vassissati,
 meghapādā pacchijjissanti², sassāni milāyissanti, dubbhikkhaṃ bhavissati,
 vassitukāmā viya catūhi disāhi meghā uṭṭhahitvā itthikāhi ātape patthaṭṭānaṃ
 vihi-ādīnaṃ temanabhayena antopavesitakāle purisesu
 kuddālapitakahatthesu āḷibandhanatthāya nikkhantesu

1. Kathetuṃ ārabhi (Syā)

2. Meghapādā ca chijjissanti (Si, Syā, I)

vassanākāraṃ dassetvā gajjitvā vijjulatā nicchāretvā te usabhā viya ayujjhivā avassitvāva palāyissanti. Ayametassa vipāko. Tuyhaṃ pana tappaccayā koci antarāyo natthi, anāgataṃ ārabba diṭṭho supino esa, brāhmaṇā pana attano jīvitavuttiṃ nissāya kathayimsū”ti evaṃ satthā supinassa nipphattiṃ kathetvā āha “dutiyaṃ kathehi mahārājā”ti.

(2) Dutiyaṃ bhante evaṃ addasaṃ—khuddakā rukkha ceva gacchā ca pathaviṃ bhinditvā vidatthimattampi ratanamattampi anuggantvāva¹ pupphanti ceva phalanti ca. Imaṃ dutiyaṃ addasaṃ, imassa ko vipākoti. Mahārāja imassāpi vipāko lokassa parihāyanakāle manussānaṃ parittāyukakāle bhavissati. Anāgatasmiṃhi sattā tibbarāgā bhavissanti, asampattavayāva kumāriyo purisantaraṃ gantvā utuniyo ceva gabbhiniyo ca hutvā puttadhītāhi vaḍḍhissanti. Khuddakarukkhaṇaṃ pupphaṃ viya hi tāsāṃ utunibhāvo, phalaṃ viya ca puttadhītaro bhavissanti. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, tatiyaṃ kathehi mahārājāti.

(3) Gāviyo bhante tadahujātānaṃ vacchakānaṃ khīraṃ pivantiyo addasaṃ. Ayaṃ me tatiyo supino, imassa ko vipākoti. Imassāpi vipāko anāgate eva manussānaṃ jeṭṭhāpacāyikakammaṃ natthakāle bhavissati. Anāgatasmiṃhi sattā mātāpitūsu vā sassasasuresu vā lajjaṃ anupaṭṭhāpetvā sayameva kuṭumbaṃ saṃvidahantāva ghāsacchādanamattampi mahallakānaṃ dātukāmā dassanti, adātukāmā na dassanti. Mahallakā anāthā asayaṃvasī dārake ārādhetvā jīvissanti tadahujātānaṃ vacchakānaṃ khīraṃ pivantiyo² mahāgāviyo viya. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, catutthaṃ kathehi mahārājāti.

(4) Dhuravāhe bhante ārohapariṇāhasampanne mahāgoṇe yugaparamparāya ayojetvā taruṇe godamme dhure yojente addasaṃ, te dhuraṃ vahituṃ asakkontā chaḍḍetvā aṭṭhaṃsu, sakaṭāni nappavaṭṭiṃsu. Ayaṃ me catuttho supino, imassa ko vipākoti. Imassāpi

1. Anugantvāva (Syā, Ka)

2. Pivanti (Sī, I)

vipāko anāgate eva adhammikaṛājūnaṃ kāle bhavissati. Anāgatasmiñhi adhammikakapaṇarājāno paṇḍitānaṃ pavenīkusalānaṃ kammaṃ nittharaṇasamatthānaṃ mahāmatthānaṃ yasaṃ na dassanti, dhammasabhāyaṃ vinicchayaṭṭhānepi paṇḍite vohārakusale mahallake amacce na ṭhapessanti, tabbiparītānaṃ pana taruṇataruṇānaṃ yasaṃ dassanti, tathārūpe eva vinicchayaṭṭhāne ṭhapessanti, te rājakammāni ceva yuttāyuttaṅca ajānantā neva taṃ yasaṃ ukkhipitum sakkhissanti, na rājakammāni nittharitum. Te asakkontā kammadhuraṃ chaḍḍessanti, mahallakāpi paṇḍitāmaccā yasaṃ alabhantā kiccāni nittharitum samatthāpi “kiṃ amhākaṃ etehi, mayaṃ bāhirakā jātā, abhantarikā taruṇadārakā jānissanti”ti uppannāni kammāni na karissanti¹, evaṃ sabbathāpi tesam rājūnaṃ hāniyeva bhavissati, dhuraṃ vahitum asamatthānaṃ vacchadammānaṃ dhure yojitakālo viya, dhuravāhānaṅca mahāgoṇānaṃ yugaparamparāya ayojitakālo viya bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, pañcamaṃ kathehi mahārājāti.

(5) Bhante ekaṃ ubhatomukhaṃ assaṃ addasaṃ, tassa dvīsu passesu yavasam² denti, so dvīhi mukhehi khādati. Ayaṃ me pañcamaṃ supino, imassa ko vipākoti. Imassāpi anāgate adhammikaṛājākāleyeva vipāko bhavissati. Anāgatasmiñhi adhammikā bālarājāno adhammike lolamanusse vinicchaye ṭhapessanti, te pāpapuññesu anādarā bālā sabhāyaṃ nisīditvā vinicchayaṃ dentā ubhinnampi atthapaccatthikānaṃ³ hatthato lañjaṃ gahetvā khādissanti asso viya dvīhi mukhehi yavasam. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, chaṭṭhaṃ kathehi mahārājāti.

(6) Bhante mahājano satahassagghanikaṃ suvaṇṇapātīṃ sammajjitvā⁴ “idha passāvaṃ karohi”ti ekassa jarasiṅgālassa upanāmesi, taṃ tattha passāvaṃ karontaṃ addasaṃ. Ayaṃ me chaṭṭho supino, imassa ko vipākoti. Imassāpi vipāko anāgateyeva bhavissati.

1. Na rakkhissanti (Syā)

2. Yavasāsaṃ (Ka)

3. Aṭṭapaccatthikānaṃ (Syā)

4. Pamajjitvā (Ka)

Anāgatasmiñhi adhammikā vijātirājāno¹ jātisampannānaṃ kulaputtānaṃ āsaṅkāya yasaṃ na dassanti, akulīnānaṃyeva dassanti². Evaṃ mahākulāni duggatāni bhavissanti, lāmakakulāni issarāni. Te ca kulīnapurisā jīvitum asakkontā “ime nissāya jīvissāmā”ti akulīnānaṃ dhītarō dassanti, iti tāsāṃ kuladhītānaṃ akulīnehi saddhiṃ saṃvāso jarasiṅgālassa suvaṇṇapātiyaṃ passāvakaṇasadiṣo bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, sattamaṃ kathehīti.

(7) Bhante eko puriso rajjuṃ vaṭṭetvā vaṭṭetvā pādamūle nikkhipati, tena nisinnapīṭhassa heṭṭhā sayitā ekā chātasīṅgālī tassa ajānantasseva taṃ khādati, evāhaṃ addasaṃ. Ayaṃ me sattamo supino, imassa ko vipākoti. Imassāpi anāgateyeva vipāko bhavissati. Anāgatasmiñhi itthiyo purisalolā surālolā alaṅkāralolā visikhālōlā āmisalolā bhavissanti dussīlā durācārā, tā sāmikehi kasigorakkhādīni kammāni katvā kicchena kasirena sambhataṃ dhanāṃ jārehi saddhiṃ suraṃ pivantiyo mālāgandhavilepanaṃ dhārayamānā antogehe accāyikampi kiccaṃ anoloketvā gehe parikkhepassa uparibhāgenapi chiddaṭṭhānehipi jāre upadhārayamānā sve vapitabbayuttakaṃ bījampi koṭṭetvā yāgubhattakhajjakādīni sampādetvā khādamānā vilumpissanti heṭṭhāpīṭhake nipannachātasīṅgālī viya vaṭṭetvā vaṭṭetvā pādamūle nikkhittarajjuṃ. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, aṭṭhamaṃ kathehīti.

(8) Bhante rājadvāre bahūhi tucchakumbhehi parivāretvā ṭhapitaṃ ekaṃ mahantaṃ pūritakumbhaṃ addasaṃ. Cattāropi pana vaṇṇā catūhi disāhi catūhi anudisāhi ca ghaṭehi udakaṃ āharitvā āharitvā pūritakumbhameva pūrenti, pūritapūritaṃ udakaṃ uttaritvā palāyati, tepi punappunaṃ tattheva udakaṃ āsiṅcanti, tucchakumbhe pana olokentāpi natthi. Ayaṃ me aṭṭhamaṃ supino, imassa ko vipākoti. Imassāpi anāgateyeva vipāko bhavissati. Anāgatasmiñhi loko parihāyissati,

---

1. Adhammikaṛājāno (Syā, Ka)

2. Akulīneva vaḍḍhessanti (Sī), kulīne chaḍḍhessanti, akulīnānaṃyeva dassanti (Ka)

raṭṭhaṃ nirojaṃ bhavissati, rājāno duggatā kapaṇā bhavissanti. Yo issaro bhavissati, tassa bhaṇḍāgāre satahassamattā kahāpaṇā bhavissanti, te evaṃ duggatā sabbe jānapade attanova kamme¹ kāressanti, upaddutā manussā sake kammante chaḍḍetvā rājūnaññeva atthāya pubbaṇṇāparaṇṇāni vapantā rakkhantā lāyantā maddantā pavesentā ucchukhettāni karontā yantāni karontā yantāni vāhentā phāṇitādīni pacantā pupphārāme ca phalārāme ca karontā tattha tattha nipphannāni pubbaṇṇādīni āharitvā rañño koṭṭhāgārameva pūressanti, attano gehesu tucchakoṭṭhe oloketāpi na bhavissanti, tucchakumbhe anoloketvā pūritakumbhe pūraṇasadisameva bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, navamaṃ kathehīti.

(9) Bhante ekaṃ pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ gambhīraṃ sabbato titthaṃ pokkharāṇiṃ addasaṃ. Samantato dvipadacatuṇṇapadā otarivā tattha pāṇiyāṃ pivanti, tassā majjhe gambhīraṭṭhāne udakaṃ āvilāṃ, tīrappadesesu dvipadacatuṇṇapadānaṃ akkamaṭṭhāne acchaṃ vippasannaṃ anāvilaṃ. Evāhaṃ addasaṃ. Ayaṃ me navamo supino, imassa ko vipākotī. Imassāpi anāgateyeva vipāko bhavissati. Anāgatasmiñhi rājāno adhammikā bhavissanti, chandādivasena agatīṃ gacchantā rajjaṃ kāressanti, dhammena vinicchayaṃ nāma na dassanti, lañjavittakā bhavissanti dhanalolā, raṭṭhavāsikesu nesaṃ khantimettānuḍḍayā nāma na bhavissanti, kakkhaḷā pharusā ucchuyante ucchugaṇṭhikā² viya manusse pīlentā nānappakārena³ balīṃ uppādentā dhanāṃ gaṇhissanti. Manussā balipīlitā kiñci dātum asakkontā gāmanigamādayo chaḍḍetvā paccantaṃ gantvā vāsaṃ kappessanti, majjhimaṇapado suñño bhavissati, paccanto ghanavāso seyyathāpi pokkharāṇiyā majjhe udakaṃ āvilāṃ pariyante vippasannaṃ. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, dasamaṃ kathehīti.

(10) Bhante ekissāyeva kumbhiyā paccamānaṃ odanaṃ apākaṃ addasaṃ “apākaṃ”ti vicāretvā⁴ vibhajitvā ṭhapitaṃ viya tīhākārehi paccamānaṃ,

1. Attano balikammaṃ (Ka), attano vapakammaṃ (Syā)

3. Nānappakārehi (Sī), nānappakāraṃ (Syā)

2. Uccukhaṇḍikā (Kā)

4. Vidhāretvā (Sī, I)

ekasmim passe¹ atikilino hoti, ekasmim uttaṇḍulo, ekasmim supakkoti. Ayaṃ me dasamo supino, imassa ko vipākoti. Imassāpi anāgateyeva vipāko bhavissati. Anāgatasmīhi rājāno adhammikā bhavissanti, tesu adhammikesu rājayuttāpi² brāhmaṇagahapatikāpi negamajānapadāpīti samaṇabrāhmaṇe upādāya sabbe manussā adhammikā bhavissanti, tato tesam ārakkhadevatā, balipaṭiggāhikā devatā, rukkhadevatā, ākāsaṭṭhadevatāti evaṃ devatāpi adhammikā bhavissanti. Adhammikaṛājūnaṅca rajje vātā visamā kharā vāyissanti, te ākāsaṭṭhavamānāni kampessanti, tesu kampitesu devatā kupitā devaṃ vassituṃ na dassanti, vassamānopi sakalapaṭṭhe ekappahārena na vassissati, vassamānopi sabbattha kasikkamma vā vappakamma vā upakārako hutvā na vassissati. Yathā ca paṭṭhe, evaṃ janapadepi gāmepe ekataḷākepe ekasarepi³ ekappahāreneva na vassissati, taḷākassa uparibhāge vassanto heṭṭhābhāge na vassissati, heṭṭhā vassanto upari na vassissati. Ekasmim bhāge sassam ativassena nassissati, ekasmim avassanena milāyissati, ekasmim sammā vassamāno sampādessati. Evaṃ ekassa rañño rajje vuttasassā tippakārā bhavissanti ekakumbhiyā odano viya. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, ekādasamaṃ kathehīti.

(11) Bhante satahassagghanikaṃ candanasāraṃ pūtitakkena vikkiṇante⁴ addasaṃ. Ayaṃ me ekādasamo supino, imassa ko vipākoti. Imassāpi anāgateyeva mayhaṃ sāsane parihāyante vipāko bhavissati. Anāgatasmīhi paccayalolā alajjī bhikkhū bahū bhavissanti, te mayā paccayaloluppaṃ nimmathetvā kathitadhammadesanaṃ cīvarādicatupaccayahetu paresaṃ desessanti, paccayehi mucchitā nissaraṇapakke ṭhitā nibbānābhimukhaṃ katvā desetum na sakkhissanti, kevalaṃ “padabyañjanasampattiñceva madhurasaddaṅca sutvā mahagghāni cīvarādīni dassanti” iccevaṃ desessanti⁵.

1. Ekasmim padese (Ka)

2. Rājāmaccāpi (Ka)

3. Ekataḷākasarepi (Sī, I)

4. Vikkiṇantaṃ (Ka)

5. Dassanti ceva dātukāmā ca hontīti desessanti (Sī, I, Ka),
dassanti ceva dāpessanti ca (Syā)

Apare antaravīthicatukkarājadvārādīsu nisīditvā kahāpaṇa-
 aḍḍhakahāpaṇapādamāsakarūpādīnīpi nissāya desessanti. Iti mayā
 nibbānagghanakaṃ katvā desitaṃ dhammaṃ catupaccayatthāya ceva
 kahāpaṇaḍḍhakahāpaṇādīnaṃ atthāya ca vikkiṇitvā desetā
 satahassagghanakaṃ candanasāraṃ pūtitakkena vikkiṇantā viya
 bhavissanti. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, dvādasamaṃ kathehīti.

(12) Bhante tucchalābūni udake sīdantāni addasaṃ, imassa ko vipākoti.
 Imassapi anāgate adhammīkarājakāle loke viparivattanteyeva vipāko
 bhavissati. Tadā hi rājāno jātisampannānaṃ kulaputtānaṃ yasaṃ na
 dassanti, akulīnānaṃyeva dassanti, te issarā bhavissanti, itare daliddā.
 Rājasammukhepi rājadvārepi amaccasammukhepi vinicchayaṭṭhānepi
 tucchalābusadisānaṃ akulīnānaṃyeva kathā osīditvā ṭhitā viya niccalā
 suppatiṭṭhitā bhavissati. Saṃghasannipātesupi
 saṃghakammagaṇakammaṭṭhānesu ceva
 pattacīvarapariveṇādivinicchayaṭṭhānesu ca dussīlānaṃ
 pāpapuggalānaṃyeva kathā niyyānikā bhavissati, na lajjibhikkhūnanti evaṃ
 sabbathāpi tucchalābusīdanakālo viya bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ
 natthi, terasamaṃ kathehīti.

(13) Bhante mahantamahantā kūṭāgārappamāṇā ghanasilā nāvā viya
 udake plavamānā addasaṃ, imassa ko vipākoti. Imassapi tādiseyeva kāle
 vipāko bhavissati. Tadā hi adhammīkarājāno akulīnānaṃ yasaṃ dassanti, te
 issarā bhavissanti, kulīnā duggatā. Tesu na keci gāraṃ karissanti,
 itaresuyeva karissanti. Rājasammukhe vā amaccasammukhe vā
 vinicchayaṭṭhāne vā vinicchayakusalānaṃ ghanasilāsadisānaṃ kulaputtānaṃ
 kathā na ogāhitvā patiṭṭhahissati. Tesu kathentesu “kiṃ ime kathenti”ti itare
 pariḥāsameva karissanti. Bhikkhusannipātesupi vuttappakāresu ṭhānesu neva
 pesale bhikkhū garukātabbe maññissanti, nāpi tesam kathā pariyoḡāhitvā
 patiṭṭhahissati, silānaṃ plavanakālo viya bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ
 natthi, cuddasamaṃ kathehīti.

(14) Bhante khuddakamadhukapupphappamāṇā maṇḍūkiyo mahantamahante kaṇhasappe vegena anubandhitvā uppalanāle viya chinditvā chinditvā maṃsaṃ khāditvā gilantiyo addasaṃ, imassa ko vipākoti. Imassapi loke parihāyante anāgate eva vipāko bhavissati. Tadā hi manussā tibbarāgajātikā¹ kilesānurvattakā hutvā taruṇataruṇānaṃ attano bhariyānaṃ vase vattissanti, gehe dāsakammakarādayopi gomahimsādayopi hiraññasuvaṇṇampi sabbaṃ tāsāññeva āyattaṃ bhavissati. “Asukaṃ hiraññasuvaṇṇaṃ vā paricchadādi jātaṃ vā kahaṃ”ti vutte “yattha vā tattha vā hotu, kiṃ tuyhiminā byāpārena, tvaṃ mayhaṃ ghare santaṃ vā asantaṃ vā jānitukāmo jāto”ti vatvā nānappakārehi akkosivā mukhasattīhi koṭṭetvā dāsacetake viya attano vase katvā attano issariyaṃ pavattessanti. Evaṃ madhukapupphappamāṇānaṃ maṇḍūkapotikānaṃ āsivise kaṇhasappe gilanakālo viya bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, pannarasamaṃ kathehīti.

(15) Bhante dasahi asaddhammehi samannāgataṃ gāmagocaraṃ kākāṃ kañcanaṇṇatāya “suvaṇṇā”ti laddhanāme suvaṇṇarājahaṃse parivārente addasaṃ, imassa ko vipākoti. Imassāpi anāgate dubbalarājakāleyeva vipāko bhavissati. Anāgatasmiñhi rājāno hatthisippādīsu akusalā yuddhesu avisārādā bhavissanti, te attano rajjavipattiṃ āsaṅkamānā samānajātikānaṃ kulaputtānaṃ issariyaṃ adatvā attano pādamūlikanhāpakakappakādīnaṃ dassanti, jātigottasampannā kulaputtā rājakule patiṭṭhaṃ alabhamānā jīvikāṃ kappetuṃ asamattā hutvā issariye ṭhite jātigottahīne akulīne upaṭṭhahantā vicarissanti, suvaṇṇarājahaṃsehi kākassa parivāritakālo viya bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi, soḷasamaṃ kathehīti.

(16) Bhante pubbe dīpino eḷake khādanti, ahaṃ pana eḷake dīpino anubandhitvā murumurūti khādante addasaṃ. Athaññe tasā vakā eḷake dūratova disvā tasitā tāsappattā² hutvā eḷakānaṃ bhayā palāyitvā

1. Tibbarāgā dujjātikā (Syā, Ka)

2. Bhītatāsītā utrāsappattā (Syā), bhītā bhayappattā (Ka)

gumbagahanādīni pavisitvā niliyiṃsu, evāhaṃ addasaṃ, imassa ko vipākoti. Imassapi anāgate adhammikarājakāleyeva vipāko bhavissati. Tadā hi akulīnā rājavallabhā issarā bhavissanti, kulīnā apaññātā duggatā. Te rājavallabhā rājānaṃ attano kathaṃ gāhāpetvā vinicchayaṭṭhānādīsu balavanto hutvā kulīnānaṃ paveṇi-āgatāni khettavatthādīni “amhākaṃ santakāni etāni”¹ti abhiyuñjitvā tesu “na tumhākaṃ, amhākaṃ”¹ti āgantvā vinicchayaṭṭhānādīsu vivadantesu vettalatādīhi paharāpetvā gīvāyaṃ gahetvā apakaḍḍhāpetvā “attano pamāṇaṃ na jānātha, amhehi saddhiṃ vivadatha, idāni vo rañño kathetvā hatthapādacchedanādīni kāressāmā”¹ti santajjessanti, te tesāṃ bhayena attano santakāni vatthūni “tumhākaṃyevetāni gaṇhathā”¹ti niyyādetvā attano gehāni pavisitvā bhītā nipajjissanti. Pāpabhikkhūpi pesale bhikkhū yathārucci viheṭhessanti, te pesalā bhikkhū paṭisaraṇaṃ alabhamānā araññaṃ pavisitvā gahanaṭṭhānesu niliyissanti. Evaṃ hīnājaccehi ceva pāpabhikkhūhi ca upaddutānaṃ jātimantakulaputtānañceva pesalabhikkhūnañca eḷakānaṃ bhayena tasavakānaṃ palāyanakālo viya bhavissati. Itonidānampi te bhayaṃ natthi. Ayampi hi supino anāgataṃyeva ārabha diṭṭho. Brāhmaṇā pana na dhammasudhammatāya tayi sinehena kathayīṃsu, “bahudhanaṃ labhissāmā”¹ti āmisāpekkhatāya jīvitavuttiṃ nissāya kathayīṃsūti.

Evaṃ Sathā soḷasannaṃ mahāsupinānaṃ nipphattiṃ kathetvā “na kho mahārāja etarahi tvaññeva ime supine addasa, porāṇakarājānopi addasaṃsu. Brāhmaṇāpi nesaṃ evameva ime supine gahetvā yaññamatthake khipiṃsu, tato paṇḍitehi dinnanayena gantvā bodhisattaṃ pucchīṃsu. Porāṇakā paṇḍitāpi nesaṃ ime supine kathentā imināva niyāmena kathesun”¹ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā

---

1. Na tumhākamamhākanti (St)

ceva samāpattiyo ca nibbattetvā Himavantappadese jhānakīlaṃ kiḷanto viharati. Tadā Bārāṇasiyaṃ Brahmaddatto imināva niyāmena ime supine disvā brāhmaṇe pucchi, brāhmaṇā evameva yaññaṃ yajitum ārabhiṃsu. Tesu purohitassa antevāsikamāṇavo paṇḍito byatto ācariyaṃ āha “ācariya tumhehi mayaṃ tayo vede uggaṇhāpitā, nanu tesu ekaṃ māretvā ekassa sotthikammassa kāraṇaṃ nāma natthi”ti. Tāta iminā upāyena ambhākaṃ bahudhanaṃ uppajjissati, tvaṃ pana rañño dhanāṃ rakkhitukāmo maññeti. Māṇavo “tena hi ācariya tumhe tumhākaṃ kammaṃ karotha, ahaṃ tumhākaṃ santike kiṃ karissāmi”ti vicaranto rañño uyyānaṃ agamāsi.

Taṃ divasameva bodhisattopi taṃ kāraṇaṃ ñatvā “ajja mayi manussapathaṃ gate mahājanassa bandhanā mokkho bhavissati”ti ākāseṇa gantvā uyyāne otarivā suvaṇṇapaṭimā viya maṅgalasilātale nisīdi. Māṇavo bodhisattaṃ upasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā paṭisanthāramakāsi. Bodhisattopi tena saddhiṃ madhurapaṭisanthāraṃ katvā “kiṃ nu kho māṇava rājā dhammena rajjaṃ kāretī”ti pucchi. Bhante rājā nāma dhammiko, apica kho taṃ brāhmaṇā atitthe pakkhandāpentī. Rājā soḷasa supine disvā brāhmaṇānaṃ ārocesi, brāhmaṇā “yaññaṃ yajissāmā”ti āraddhā, kiṃ nu kho bhante “ayaṃ nāma imesaṃ supinānaṃ nipphatti”ti rājānaṃ saññāpetvā tumhākaṃ mahājanaṃ bhayā mocetum na vaṭṭatīti. Mayaṃ kho māṇava rājānaṃ na jānāma, rājāpi amhe na jānāti. Sace pana idhāgantvā puccheyya, katheyyāmassa mayanti. Māṇavo “ahaṃ bhante taṃ ānessāmi, tumhe mamāgamaṇaṃ udikkhantā muhuttaṃ nisīdathā”ti bodhisattaṃ paṭijānāpetvā rañño santikaṃ gantvā “mahārāja eko ākāśacāriko tāpaso tumhākaṃ uyyāne otarivā ‘tumhehi diṭṭhasupinānaṃ nipphattiṃ kathessāmi’ti tumhe pakkosati”ti āha.

Rājā tassa kathaṃ sutvā tāvadeva mahantena parivārena uyyānaṃ gantvā tāpasaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno pucchi “tumhe kira bhante mayā diṭṭhasupinānaṃ nipphattiṃ jānāthā”ti. Āma mahārājāti. Tena hi kathethāti. Kathemi mahārāja, yathādiṭṭhe tāva supine maṃ sāvehīti. “Sādhu bhante”ti rājā—

77. “Usabhā rukkhā gāviyo gavā ca,
 Asso kaṁso siṅgālī ca kumbho.
 Pokkharaṇī ca apākacandanam.
 Lābūni sīdanti silā plavanti,
 Maṇḍūkiyo kaṇhasappe gilanti.
 Kākaṁ suvaṇṇā parivārayanti,
 Tasā vakā eḷakānaṁ bhayā hī”ti—

vatvā pasenadiraññā kathitanīyāmenevava supine kathesi.

Bodhisattopi tesam idāni Satthārā kathitanīyāmeneva vitthārato
 nipphattim kathetvā pariyosāne sayam idam kathesi—

“**Vipariyāso vattati nayidha matthī**”ti.

Tatrāyamatto—ayam mahārāja imesam supinānam nipphatti. Yam
 panetaṁ tesam paṭighātathāya yaññakammaṁ vattati, taṁ **vipariyāso vattati**
 viparītato vattati, vipallāsena vattatīti vuttaṁ hoti. Kimkāraṇā? Imesañhi
 nipphatti nāma lokassa viparivattanakāle, akāraṇassa kāraṇanti gahaṇakāle,
 kāraṇassa akāraṇanti chaḍḍanakāle¹, abhūtaṁ bhūtaṁ gahaṇakāle,
 bhūtaṁ abhūtaṁ jahanakāle, alajjīnaṁ ussannakāle, lajjīnaṁca parihīnakāle
 bhavissati. **Nayidha matthī**ti idāni pana tava vā mama vā kāle idha imasmim
 purisayuge vattamāne etesam nipphatti natthi. Tasmā etesam paṭighātāya
 vattamānaṁ yaññakammaṁ vipallāsena vattati, alaṁ tena. Natthi te
 itonidānaṁ bhayaṁ vā chambhitattaṁ vāti mahāpuriso rājānaṁ
 samassāsetvā mahājanaṁ bandhanā mocetvā puna ākāse ṭhatvā rañño
 ovādaṁ datvā pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpetvā “ito paṭṭhāya mahārāja
 brāhmaṇehi saddhim ekato hutvā pasughātayaññam mā yajī”ti² dhammaṁ
 desetvā ākāseṇeva attano vasanaṭṭhānaṁ agamāsi. Rājāpi tassa ovāde ṭhito
 dānādini puññāni katvā yathākammaṁ gato.

Satthā imam dhammadesanaṁ āharitvā “supinapaccayā te bhayaṁ
 natthi, haretam yaññan”ti yaññam hāretvā mahājanassa jīvitadānaṁ datvā

1. Chandādivasena gahaṇakāle (Ka)

2. Mā yajāti (Sī, I), nāma jahāti(Ka)

anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā rājā Ānando ahoṣi, māṇavo Sāriputto, tāpaso pana ahameva ahoṣin”ti.

Parinibbute pana Bhagavati saṅgītikārakā “usabhā”ti-ādīni tīṇi¹ padāni Aṭṭhakatham āropetvā “lābūnī”ti-ādīni cattāri² padāni ekaṃ gātham katvā Ekakanipātapāḷim āropesunti.

Mahāsupinajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Illisajātakavaṇṇanā (78)

Ubho khañjāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Macchariyakosiyaseṭṭhim ārabha kathesi. Rājagahanagarassa kira avidūre Sakkāram³ nāma nigamo ahoṣi, tattheke Macchariyakosiyō nāma seṭṭhi asītikotiṅgavibhavo paṭivasati. So tiṅgaggena telabindumattampi neva paresaṃ deti, na attanā paribhuñjati. Iti tassa taṃ vibhavajātaṃ neva puttadārādīnaṃ, na samaṇabrāhmaṇānaṃ atthaṃ anubhoti, rakkhasapariggahitapokkharāṇi viya aparibhogam tiṭṭhati.

Satthā ekadivasam paccūsasamaye mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya sakalalokadhātuyam bodhaneyyabandhave olokeno pañcacattālīsajōjanamatthake vasantassa tassa seṭṭhino sapajāpatikassa sotāpattiphalassa upanissayam addasa. Tato purimadivase⁴ pana rājānaṃ upaṭṭhātum rājageham gantvā rājūpaṭṭhānaṃ katvā āgacchanto ekaṃ chātājhattam janapadamanussam kummāsapūram kapallapūvam khādantaṃ disvā tattha pipāsam uppādetvā attano gharam gantvā cintesi “sacāham ‘kapallapūvam khādītukāmomhī’ti vakkhāmi, bahū mayā saddhim khādītukāmā bhavissanti, evam me bahūni taṇḍulasappimadhuphāṇitādīni parikkhayaṃ gamissanti, na kassaci kathessāmī”ti taṇham adhvāsento vicarati. So gacchante gacchante kāle uppaṇḍupaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto

1. Usabhā rukkhādīni ekādasa (Sī, I)

3. Sakkharam (Sī), Sakkaram (Syā, I)

2. Pañca (Sī, I)

4. Purimataradivase (Sī, I)

jāto. Tato taṇhaṃ adhivāsetuṃ asakkonto gabbhaṃ pavisitvā mañcakaṃ upagūhitvā nipajji, evaṃgatopi dhanahānibhayena kassaci kiñci na kathesi.

Atha naṃ bhariyā upasaṅkamitvā piṭṭhiṃ parimajjitvā “kiṃ te sāmi aphāsukaṃ”ti pucchi. Na me kiñci aphāsukaṃ atthīti. Kinu kho te rājā kupitoti. Rājāpi me na kuppātīti. Atha kiṃ te puttadhītāhi vā dāsakammakarādīhi vā kiñci amanāpaṃ kataṃ atthīti. Evarūpampi natthīti. Kismiñci pana te taṇhā atthīti. Evaṃ vuttepi dhanahānibhayena kiñci avatvā nissaddova nipajji. Atha naṃ bhariyā “kathehi sāmi kismiṃ te taṇhā”ti āha. So vacanaṃ parigilanto viya “atthi me ekā taṇhā”ti āha. Kiṃ taṇhā sāmīti. Kapallapūvaṃ khāditukāmomhīti. Atha kimatthaṃ na kathesi, kiṃ tvaṃ daliddo, idāni sakalasakkāranigamavāsīnaṃ pahonake kapallapūve pacissāmīti. Kiṃ te etehi, te attano kammaṃ katvā khādissantīti. Tena hi ekaracchavāsīnaṃ pahonake pacāmīti. Jānāmahaṃ tava mahaddhanabhāvanti. Tena hi imasmiṃ gehamatte sabbesaṃ pahonakaṃ katvā pacāmīti. Jānāmahaṃ tava mahajjhāsayaabhāvanti. Tena hi te puttadāramattasseva pahonakaṃ katvā pacāmīti. Kiṃ pana te etehīti. Tena hi tuyhañca mayhañca pahonakaṃ katvā pacāmīti. Tvaṃ kiṃ karissasīti. Tena hi ekasseva te pahonakaṃ katvā pacāmīti. Imasmiṃ ṭhāne paccamānaṃ bahū paccāsīsanti, sakalataṇḍule ṭhapetvā bhinnataṇḍule ca uddhanakapallādīni ca ādāya thokaṃ khīrasappimadhuphāṇitañca gahetvā sattabhūmikassa pāsādassa uparimatalaṃ āruya paca, tatthāhaṃ ekakova nisīditvā khādissāmīti. Sā “sādhū”ti paṭissuṇitvā gahettabbaṃ gāhāpetvā pāsādaṃ āruya dāsiyo vissajjetvā seṭṭhiṃ pakkosāpesi. So ādito paṭṭhāya dvārāni pidahanto sabbadvāresu sūciḡhaṭṭikāni¹ datvā sattamatalaṃ abhiruhitvā tatthapi dvāraṃ pidahitvā nisīdi. Bhariyāpissa uddhane aggim jāletvā kapallakaṃ āropetvā pūve pacitum ārabhi.

---

1. Sūciḡhaṭṭikam (Ka)

Atha Satthā pātova Mahāmoggallānattheraṃ āmantesi “eso Moggallāna Rājagahanagarassa avidūre Sakkāranigame Macchariyakosiyasetṭhi ‘kapallapūve khādissāmī’ti aññesaṃ dassanabhayena sattabhūmike pāsāde kapallapūve pacāpeti, tvaṃ tattha gantvā taṃ setṭhiṃ dametvā nibbisevanaṃ katvā ubhopi jayampatike pūve ca khīrasappimadhuphāṇitādīni ca gāhāpetvā attano balena Jetavanaṃ ānehi, ajjāhaṃ pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ vihāreyeva nisīdissāmī, pūveheva bhattakiccaṃ karissāmī”ti. Thero “sādhu bhante”ti Satthu vacanaṃ sampaṭicchitvā tāvadeva iddhibalena taṃ nigamaṃ gantvā tassa pāsādassa sīhapañjaradvāre sunivattho supāruto ākāseyeva maṇirūpakaṃ viya aṭṭhāsi.

Mahāsetṭhino therāṃ disvāva hadayamaṃsaṃ kampi. So “ahaṃ evarūpānaññeva bhayena imaṃ ṭhānaṃ āgato, ayañca āgantvā vātapānadvāre ṭhito”ti gahetabbagahaṇaṃ apassanto aggimhi pakkhittaloṇasakkharā viya dosena taṭataṭāyanto evamāha “samaṇa ākāse ṭhatvā tvaṃ kiṃ labhissasi, ākāse apade padaṃ dassetvā caṅkamantopi neva labhissasi”ti. Thero tasmīnyeva ṭhāne aparāparaṃ caṅkami. Setṭhi “caṅkamanto kiṃ labhissasi, ākāse pallaṅkena nisīdamānopi na labhissasiyevā”ti āha. Thero pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. Atha naṃ “nisinno kiṃ labhissasi, āgantvā vātapāna-ummāre ṭhitopi na labhissasi”ti āha. Atha thero ummāre aṭṭhāsi. Atha naṃ “ummāre ṭhito kiṃ labhissasi, dhūmāyantopi na labhissasiyevā”ti āha. Thero dhūmāyi, sakalapāsādo ekadhūmo ahosi, setṭhino akkhīnaṃ sūciyā vijjhanakālo viya jāto. Gehajjhāyanabhayena pana naṃ “pajjalantopi na labhissasi”ti avatvā cintesi “ayaṃ samaṇo suṭṭhu laggo, aladdhā na gamissati, ekamassa pūvaṃ dāpessāmī”ti bhariyaṃ āha “bhadde ekaṃ khuddakapūvaṃ pacitvā samaṇassa datvā uyyojehi naṃ”ti. Sā thokaññeva piṭṭhaṃ kapallapātiyaṃ pakkhipi, mahāpūvo hutvā sakalapātiṃ pūretvā uddhumāto aṭṭhāsi.

Setṭhi taṃ disvā “bahu tayā piṭṭhaṃ gahitaṃ bhavissati”ti sayameva dabbikaṇṇena thokataṃ piṭṭhaṃ gahetvā pakkhipi, pūvo purimapūvato

mahantataro jāto. Evaṃ yaṃ yaṃ pacati, so so mahantamahantova hoti. So nibbinno bhariyaṃ āha “bhaddhe imassa ekaṃ pūvaṃ dehī”ti. Tassā pacchito ekaṃ pūvaṃ gaṇhantiyā sabbe ekābaddhā allīyimsu. Sā seṭṭhiṃ āha “sāmi sabbe pūvā ekato laggā, visuṃ kātuṃ na sakkomī”ti. “Ahaṃ karissāmī”ti sopi kātuṃ nāsakkhi. Ubho janā koṭiyaṃ gahetvā kaḍḍhantāpi viyojetuṃ nāsakkhimsuyeva. Athassa pūvehi saddhiṃ vāyamantasseva sarīrato sedā muccimsu, pipāsā ca pacchijji. Tato bhariyaṃ āha “bhaddhe na me pūvehi attho, pacchiyā saddhimyeva imassa bhikkhussa dehī”ti. Sā pacchiṃ ādāya therāṃ upasaṅkamtivā sabbe pūve therassa adāsi. Thero ubhinnampi dhammaṃ desesi, tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇe kathesi, “atthi dinnāṃ, atthi yiṭṭhan”ti dānādīnaṃ phalaṃ gaganatale puṇṇacandaṃ viya dassesi.

Taṃ sutvā pasannacitto seṭṭhi “bhante āgantvā imasmim pallaṅke nisīditvā pūve paribhuñjathā”ti āha. Thero “mahāseṭṭhi Sammāsambuddho ‘pūve khādissāmī’ti pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ vihāre nisinno, tumhākaṃ ruciyā sati seṭṭhibhariyaṃ pūve ca khīrādīni ca gaṇhāpetha, Satthu santikaṃ gamissāmā”ti āha. Kahaṃ pana bhante etarahi Satthāti. Ito pañcacattālīsajoyanamattake Jetavanamahāvihāreti. Bhante kālaṃ anatikkamtivā ettakaṃ addhānaṃ kathaṃ gamissāmāti. Mahāseṭṭhi tumhākaṃ ruciyā sati ahaṃ vo attano iddhibalena nessāmi, tumhākaṃ pāsāde sopānasīsaṃ attano ṭhāneyeva bhavissati, sopānapariyosānaṃ pana Jetavanadvāraakoṭṭhake bhavissati, uparipāsādā heṭṭhāpāsādaṃ otaraṇakālamattena vo Jetavanaṃ nessāmīti. So “sādhu bhante”ti sampaṭicchi. Thero sopānasīsaṃ tattheva katvā “sopānapādamūlaṃ Jetavanadvāraakoṭṭhake hotū”ti adhiṭṭhāsi, tathevāhosi.

Iti thero seṭṭhiṅca seṭṭhibhariyaṅca uparipāsādā heṭṭhā-otaraṇakālato khippataraṃ Jetavanaṃ sampāpesi. Te ubhopi Satthāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā kālaṃ ārocesuṃ, Satthā bhattaggaṃ pavisitvā paññattavarabuddhāsane nisīdi saddhiṃ bhikkhusaṅghena. Mahāseṭṭhi Buddhappamukhassa

bhikkhusaṃghassa dakkhiṇodakaṃ adāsi, seṭṭhibhāriyā Tathāgatassa patte pūve patiṭṭhāpesi. Satthā attano yāpanamattaṃ gaṇhi, pañcasatā bhikkhūpi tatheva gaṇhimsu. Seṭṭhi khīrasappimadhuphāṇitasakkharādīni dadamāno agamāsi¹. Satthā pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ bhattakiccaṃ niṭṭhāpesi. Mahāseṭṭhipi saddhiṃ bhāriyāya yāvadattham khādi, pūvānaṃ pariyoṣānameva na paññāyati, sakalavihāre bhikkhūnañca vighāsādānañca dinnepi na pariyaṇto paññāyati. “Bhante pūvā parikkhayaṃ na gacchantī”ti Bhagavato ārocesum. Tena hi Jetavanadvārakoṭṭhake chaḍḍethāti. Atha ne dvārakoṭṭhakassa avidūre pabbhāraṭṭhāne chaḍḍayimsu. Ajjatanāpi taṃ ṭhānaṃ “kapallapūvapabbhāro”tveva paññāyati. Mahāseṭṭhi saddhiṃ bhāriyāya Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā ekamantaṃ aṭṭhāsi, Bhagavā anumodanaṃ akāsi, anumodanāpariyoṣāne ubhopi sotāpatti-phale patiṭṭhāya Satthāraṃ vanditvā dvārakoṭṭhake sopānaṃ āruya attano pāsādeyeva patiṭṭhahimsu. Tato paṭṭhāya mahāseṭṭhi asītikoṭidhanaṃ Buddhasāsaneyeva vikiri.

Punadvise Sammāsambuddhe Sāvattihyaṃ piṇḍāya caritvā Jetavanaṃ āgamma bhikkhūnaṃ Sugatovādaṃ datvā gandhakuṭim pavisitvā paṭisallīne sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū “passathāvuso Mahāmogallānattherassānubhāvaṃ, anupahacca saddham anupahacca bhoge Macchariyaseṭṭhiṃ muhutteneva dametvā nibbisevanaṃ katvā pūve gāhāpetvā Jetavanaṃ ānetvā Satthu sammukhaṃ katvā sotāpatti-phale patiṭṭhāpesi, aho mahānubhāvo therō”ti therassa guṇakathaṃ kathentā nisīdimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave kuladamakena nāma bhikkhunā kule aviheṭhetvā akilamtvā pupphato reṇum gaṇhantena bhamarena viya upasaṅkamitvā Buddhaguṇe jānāpetabban”ti vatvā theram pasamsanto—

“Yathāpi bhamaro pupphaṃ, vaṇṇagandhamahēṭhayaṃ.

Paleti rasamādāya, evaṃ gāme munī care”ti²—

1. Dadamāno parikkhayaṃ nāgamāsi (Ka)

2. Khu 1. 20 piṭṭhe Dhammapade.

Imaṃ Dhammapade gāthaṃ vatvā uttaripi¹ therassa guṇaṃ pakāsetuṃ “na bhikkhave idāneva Moggallānena Macchariyasetṭhi damito, pubbepi taṃ dametvā kammaphalasambandhaṃ jānāpesiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente Bārāṇasiyaṃ Illiso² nāma seṭṭhi ahoṣi asītikoṭivibhavo purisadosasamannāgato khañjo kuṇī visamakkhimaṇḍalo assaddho appasanno maccharī, neva aññesaṃ deti, na sayāṃ paribhuñjati. Rakkhasapariggahitapokkharāṇī viyassa gehaṃ ahoṣi. Mātāpitaro panassa yāva sattamā kulaparivaṭṭā dāyakā dānapatino. So seṭṭhiṭṭhānaṃ labhitvāyeva kulavaṃsaṃ nāsetvā dānasālaṃ jhāpetvā yācake pothetvā nikkadḍhitvā dhanameva saṅghāpesi.

So ekadivasaṃ rājūpaṭṭhānaṃ gantvā attano gharaṃ āgacchanto ekaṃ maggakilantaṃ jānapadamaṇussaṃ ekaṃ surāvārakaṃ ādāya piṭhake nisīditvā ambilasurāya kosakaṃ pūretvā pūretvā pūtimacchakena uttaribhaṅgena pivantaṃ disvā suraṃ pātukāmo hutvā cintesi “sacāhaṃ suraṃ pivissāmi, mayi pivante bahū pivitukāmā bhavissanti, evaṃ me dhanaparikkhaya bhavissatī”ti. So taṅhaṃ adhivāsento vicarivā gacchante gacchante kāle adhivāsetuṃ asakkonto vihatakappāso viya paṇḍusarīro ahoṣi dhammanisanthatagatto jāto. Athekadivasaṃ gabbhaṃ pavisitvā mañcakaṃ upagūhitvā nipajji. Tameṇaṃ bhariyā upasaṅkamtivā piṭṭhiṃ parimajjitvā “kiṃ te sāmi aphāsukaṃ”ti pucchi. Sabbaṃ heṭṭhā kathitaniyāmeneva vedītabbaṃ. “Tena hi ekasseva te pahonakaṃ suraṃ karomī”ti pana vutte “gehe surāya kāriyamānāya bahū paccāsīsanti, antarāpaṇato āharāpetvāpi na sakkā idha nisinnena pivitun”ti māsakamattaṃ datvā antarāpaṇato surāvārakaṃ āharāpetvā ceṭakena gāhāpetvā nagarā nikkhamma nadītīraṃ gantvā mahāmaggasamīpe ekaṃ gumbaṃ pavisitvā surāvārakaṃ ṭhapāpetvā “gaccha tvan”ti ceṭakaṃ dūre nisīdāpetvā kosakaṃ pūretvā suraṃ pātun ārabhi.

---

1. Uttarimpi (Sī, I)

2. Illiso (Sī, Syā, I)

Pitā panassa dānādīnaṃ puññānaṃ katattā devaloke Sakko hutvā nibbatti. So tasmim̄ khaṇe “pavattati nu kho me dānaggaṃ, udāhu no”ti āvajjento tassa appavattim̄ ñatvā, puttassa kulavaṃsaṃ nāsetvā dānasālaṃ jhāpetvā yācake nikkadḍhitvā macchariyabhāve patiṭṭhāya “aññesaṃ dātabbaṃ bhavissatī”ti bhayena gumbaṃ pavisitvā ekakasseva suraṃ pivanabhāvaṃca disvā “gacchāmi, naṃ saṅkhobhetvā dametvā kammaphalasambandhaṃ jānāpetvā dānaṃ dāpetvā devaloke nibbattanārahaṃ karomī”ti manussapathaṃ otarivā Illisasetṭhinā sadisaṃ¹ khañjaṃ kuṇim̄ visamacakkhumaṇḍalaṃ attabhāvaṃ nimminivā Bārāṇasinagaraṃ pavisitvā rañño nivesanadvāre ṭhatvā attano āgatabhāvaṃ ārocāpetvā “pavisatū”ti vutte pavisitvā rājānaṃ vanditvā aṭṭhāsi. Rājā “kim mahāsetṭhi avelāya āgatosi”ti āha. Āma āgatomhi, deva ghare me asītikotiṃmattaṃ dhanāṃ atthi, taṃ devo āharāpetvā attano bhaṇḍāgāraṃ pūrāpetūti. Alaṃ mahāsetṭhi tava dhanato amhākaṃ gehe bahutaraṃ dhananti. Sace deva tumhākaṃ kammaṃ natthi, yathāruciyaṃ dhanāṃ gahetvā dānaṃ dammīti. Dehi mahāsetṭhīti. So “sādhu devā”ti rājānaṃ vanditvā nikkhamitvā Illisasetṭhino gehaṃ agamāsi, sabbe upaṭṭhākamanussā parivāresuṃ, ekopi “nāyaṃ Illiso”ti jānituṃ samattho nāma natthi.

So gehaṃ pavisitvā anto-ummāre ṭhatvā dovārikaṃ pakkosāpetvā “yo añño mayā samānarūpo āgantvā ‘mametaṃ gehaṃ’ti pavisitūṃ āgacchati, taṃ piṭṭhiyaṃ paharivā nihareyyāthā”ti vatvā pāsādaṃ āruyha mahārahe āsane nisīditvā setṭhibhariyaṃ pakkosāpetvā sitākāraṃ dassetvā “bhadde dānaṃ demā”ti āha. Tassa taṃ vacanaṃ sutvāva setṭhibhariyā ca puttadhītarō ca dāsakammakarā ca² “ettakaṃ kālaṃ dānaṃ dātūṃ cittameva³ natthi, ajja pana suraṃ pivitvā muducitto hutvā dātukāmo jāto bhavissatī”ti vadimsu. Atha naṃ setṭhibhariyā “yathāruciyaṃ detha sāmī”ti āha. Tena hi bherivādakaṃ pakkosāpetvā “suvanṇarajatamaṇimuttādīhi atthikā Illisasetṭhissa gharaṃ gacchantū”ti sakalanagare bherim̄ carāpehīti. Sā ca tathā kāresi. Mahājano pacchipasibbakādīni gahetvā gehadvāre sannipati. Sakko

1. Nibbisesaṃ (Sī, I)

2. Dāsakammakarādayo ca (Syā)

3. Cittampi (Sī)

sattaratanapūre gabbhe vivarāpetvā “tumhākaṃ dammi, yāvadicchakaṃ gahetvā gacchathā”ti āha. Mahājano dhanam nīharitvā mahātale rāsim katvā ābhatabhājanāni pūretvā gacchati.

Aññataro janapadamanusso Illisasetṭhino goṇe tasseva rathe yojetvā sattahi ratanehi pūretvā nagarā nikkhamma mahāmaggaṃ paṭipajjitvā tassa gumbassa avidūrena ratham pesento¹ “vassasataṃ jīva sāmi Illisasetṭhi, taṃ nissāya idāni me yāvajīvaṃ kammaṃ akatvā jīvitabbaṃ jātaṃ, taveva ratho, taveva goṇā, taveva gehe satta ratanāni, neva mātarā dinnāni, na pitarā, taṃ nissāya laddhāni sāmī”ti setṭhino guṇakathaṃ kathento gacchati. So taṃ saddaṃ sutvā bhītatasito cintesi “ayaṃ mama nāmaṃ gahetvā idañcidañca vadati, kacci nu kho mama dhanam raññā lokassa dinnam”ti gumbā nikkhamitvā goṇe ca rathāñca sañjānitvā “are ceṭaka mayham goṇā, mayham ratho”ti vatvā gantvā goṇe nāsārajjuyaṃ gaṇhi, gahapatiko rathā oruyha “are duṭṭhaceṭaka Illisamahāsetṭhi sakalanagarassa dānam deti, tvam kiṃ ahoṣī”ti pakkhanditvā asaniṃ pātentō viya khandhe paharitvā ratham ādāya agamāsi. So puna kampamāno utthāya paṃsum puñchitvā puñchitvā vegena gantvā ratham gaṇhi, gahapatiko rathā otarivā kesesu gahetvā oṇāmetvā kapparapahārehi koṭṭetvā gale gahetvā āgatamaggābhimukhaṃ khipitvā pakkāmi. Ettāvātāssa surāmado chijji. So kampamāno vegena nivesanadvāram gantvā dhanam ādāya gacchante mahājane disvā “ambho kiṃ nāmetaṃ, kiṃ rājā mama dhanam vilumpāpetī”ti taṃ taṃ gantvā² gaṇhāti, gahitagahitā paharitvā pādāmūleyeva pātentī. So vedanāppatto geham pavisitum ārabhi. Dvārapālā “are duṭṭhagahapati kham pavisasi”ti vaṃsapesikāhi pothetvā gīvāyaṃ gahetvā nīharimsu.

So “ṭhapetvā idāni rājānam natthi me añño koci paṭisaraṇo”ti³ rañño santikaṃ gantvā “deva mama geham tumhe vilumpāpethā”ti āha. Nāham setṭhi vilumpāpemi, nanu tvameva āgantvā “sace tumhe na gaṇhatha, aham mama dhanam dānam dassāmī”ti nagare bherim carāpetvā dānam adāsīti.

---

1. Pājento (Sī)

2. Gahetvā (Ka)

3. Paṭisaraṇanti (Syā, I, Ka)

Nāhaṃ deva tumhākaṃ santikaṃ āgacchāmi, kiṃ tumhe mayhaṃ macchariyabhāvaṃ na jānātha, ahaṃ tiṇaggena telabindumpi na kassaci demi. Yo dānaṃ deti, taṃ pakkosāpetvā vīmaṃsatha devāti. Rājā sakkāṃ pakkosāpesi, dvinnaṃ janānaṃ viśesaṃ neva rājā jānāti, na amaccā. Macchariyasetṭhi “kiṃ deva ayaṃ seṭṭhi, ahaṃ seṭṭhī”ti āha. Mayaṃ na sañjānāma, atthi te koci sañjānanakoti. Bhariyā me devāti. Bhariyaṃ pakkosāpetvā “kataro te sāmiko”ti pucchimsu. Sā “ayan”ti sakkasseva santike aṭṭhāsi. Puttadhītarō dāsakammakare ca pakkosāpetvā pucchimsu, sabbepi sakkasseva santike tiṭṭhanti.

Puna seṭṭhi cintesi “mayhaṃ sīse piḷakā atthi kesehi paṭicchannā, taṃ kho pana kappako eva jānāti, taṃ pakkosāpessāmi”ti. So “kappako maṃ deva sañjānāti, taṃ pakkosāpethā”ti āha. Tasmim̐ pana kāle bodhisatto tassa kappako ahoṣi. Rājā taṃ pakkosāpetvā “Illisaseṭṭhim̐ jānāsī”ti pucchi. Sīsaṃ oloketvā jānissāmi devāti. Tena hi dvinnampi sīsaṃ olokehīti. Tasmim̐ khaṇe sakko sīse piḷakaṃ māpesi. Bodhisatto dvinnampi sīsaṃ oloketto piḷakā disvā “mahārāja dvinnampi sīse piḷakā attheva, nāhaṃ etesu ekassāpi Illisabhāvaṃ sañjānitum̐ sakkomī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

78. “Ubho khañjā ubho kuṇī, ubho visamacakkhukā¹.

Ubhinnaṃ piḷakā jātā, nāhaṃ passāmi illisan”ti.

Tattha **ubhoti** dvepi janā. **Khañjāti** kuṇṭhapādā. **Kuṇīti** kuṇṭhahatthā. **Visamacakkhukāti** visamakkhimaṇḍalā kekarā. **Piḷakāti** dvinnampi ekasmim̐yeva sīsapadese ekasaṅṭhānāva piḷakā jātā. **Nāhaṃ passāmīti** ahaṃ “imesu ayaṃ nāma Illiso”ti na passāmi, ekassāpi illisabhāvaṃ na jānāmīti avoca.

Bodhisattassa vacanaṃ sutvā seṭṭhi kampamāno dhanasokena satim̐ paccupaṭṭhāpetum̐ asakkonto tattheva pati. Tasmim̐ khaṇe Sakko “nāhaṃ

---

1. Vosamacakkhulā (Sī)

mahārāja Illiso, sakkohamasmī”ti mahatiyā sakkalilāya ākāse aṭṭhāsi. Illisassa mukhaṃ puñchitvā udakena siñcimsu, so uṭṭhāya sakkam devarājānam vanditvā aṭṭhāsi. Atha nam Sakko āha “Illisa idam dhanam mama santakam, na tava. Ahañhi te pitā, tvam mama putto. Aham dānādīni puññāni katvā sakkattam patto, tvam pana me vaṃsam upacchinditvā adānasīlo hutvā macchariye patiṭṭhāya dānasālāyo jhāpetvā yācake nikkadḍhitvā dhanameva saṅṭhāpesi. Tam neva tvam paribhuñjasi, na aññesam desi, rakkhasapariggahitam viya tiṭṭhati. Sace me dānasālā pākatikā katvā dānam dassasi, iccetam kusalam. No ce dassasi, sabbam te dhanam antaradhāpetvā iminā indavajirena te sīsam chinditvā jīvitakkhayaṃ pāpessāmī”ti. Illisasetṭhi maraṇabhayena santajjito “ito paṭṭhāya dānam dassāmī”ti paṭiññam adāsi. Sakko tassa paṭiññam gahetvā ākāse nisinnova dhammam desetvā tam sīlesu patiṭṭhāpetvā sakaṭṭhānameva agamāsi. Illisopi dānādīni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahoṣi.

Saṭṭhā “na bhikkhave idāneva Moggallāno Macchariyasetṭhim dameti, pubbepesa iminā damitoyevā”ti vatvā imam dhammadesanam āharitvā anusandhim ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā Illiso Macchariyasetṭhi ahoṣi, Sakko devarājā Mahāmogallāno, rājā Ānando, kappako pana ahameva ahoṣin”ti.

Illisajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Kharassarajātakavaṇṇanā (79)

Yato viluttā ca hatā ca gāvoti idam Saṭṭhā Jetavane viharanto aññataram amaccam ārabha katesi. Kosalarañño kira eko amacco rājānam ārādhetvā paccantagāme rājabalim labhitvā corehi saddhim ekato hutvā “aham manusse ādāya araññam pavisissāmi, tumhe gāmarim vilumpitvā upadḍham mayham dadeyyāthā”ti vatvā pageva manusse sannipātetvā araññam gantvā coresu āgantvā gāviyo

ghātetvā maṁsam khāditvā gāmaṁ vilumpitvā gatesu sāyanhasamaye mahājanaparivuto āgacchati. Tassa na cirasseva taṁ kammaṁ pākaṭaṁ jātaṁ. Manussā rañño ārocesuṁ. Rājā taṁ pakkosāpetvā dosaṁ patiṭṭhāpetvā suniggahitaṁ niggahetvā aññaṁ gāmaḥojakaṁ pesetvā Jetavanaṁ gantvā Bhagavato etamatthaṁ ārocesi. Bhagavā “na mahārāja idāneva esa evaṁsīlo, pubbepi evaṁsīloyevā”ti vatvā tena yācito atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente ekassa amaccassa paccantagāmaṁ adāsi. Sabbaṁ purimasadisameva. Tadā pana bodhisatto vaṇijjāya paccante vicaranto tasmim gāmake nivāsaṁ kappesi. So tasmim gāmaḥojake sāyanhasamaye mahājanaparivārena bheriyā vajjamānāya āgacchante “ayaṁ duṭṭhagāmaḥojako corehi saddhim ekato hutvā gāmaṁ vilumpāpetvā coresu palāyitvā aṭaviṁ pavitṭhesu idāni upasantūpasanto viya bheriyā vajjamānāya āgacchatī”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

79. “Yato viluttā ca hatā ca gāvo,
Daḍḍhāni gehāni jano ca nīto.
Athāgamā puttahatāya putto,
Kharassaraṁ ḍiṇḍimam¹ vādayanto”ti.

Tattha yatoti yadā. **Viluttā ca hatā cāti** vilumpitvā bandhitvā² ca nītā, maṁsam khādanatthāya ca hatā. **Gāvoti** gorūpāni. **Daḍḍhānīti** aggim datvā jhāpitāni. **Jano ca nītoti** karamaraggāhaṁ gahetvā nīto. **Puttahatāya puttoti** hataputtāya putto, nillajjoti attho. Chinnahirottappassa hi mātā nāma natthi, iti so tassā jīvantopi hataputtaṭṭhāne tiṭṭhatī³ hataputtāya putto nāma hoti. **Kharassaranti** thaddhasaddam. **Ḍiṇḍimanti** paṭahabherim⁴.

Evaṁ bodhisatto imāya gāthāya taṁ paribhāsi. Na cireneva ca tassa taṁ kammaṁ pākaṭaṁ jātaṁ, athassa rājā dosānurūpaṁ niggahaṁ akāsi.

1. Deṇḍimam (Sī, Syā)

2. Vilumpitvā vadhitvā (Syā), vilumpitvā (Sī, I)

3. Puttaṭṭhāne na tiṭṭhatī (Syā, Ka)

4. Pahaṭabherim (Syā, Ka)

Satthā “na mahārāja idānevesa evaṃsīlo, pubbepi evaṃsīloyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā anusandhiṃ ghaṭetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā amacco idāni amaccoyeva, gāthāya udāhāarakapaṇḍitamanusso pana ahameva ahosin”ti.

Kharassarajātakavaṇṇanā navamā.

10. Bhīmasenajātakavaṇṇanā (80)

Yaṃ te pavikatthitaṃ pureti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ vikatthitaṃ¹ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Eko kira bhikkhu “āvuso amhākaṃ jātisamā jāti, gottasamaṃ gottaṃ nāma natthi, mayaṃ evarūpe nāma mahākhattiyakule jātā, gottena vā dhanena vā kulappadesena vā amhehi sadiso nāma natthi, amhākaṃ suvaṇṇarajatādīnaṃ anto natthi, dāsakammakarāpi no sālīmaṃsodanaṃ bhuñjanti, kāsikavattham nivāseti, kāsikavilepanaṃ vilimpanti. Mayaṃ pabbajitabhāvena etarahi evarūpāni lūkhāni bhojanāni bhuñjāma, lūkhāni cīvarāni dhāremā”ti theranavamajjhimānaṃ bhikkhūnaṃ antare vikatthento jāti-ādivasena vambhento khumsento² vicarati. Athassa eko bhikkhu kulappadesaṃ pariggaṇhitvā taṃ vikatthanabhāvaṃ bhikkhūnaṃ ārocesi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitā “āvuso asuko nāma bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā vikatthento vambhento khumsento² vicarati”ti etassa aguṇaṃ kathayimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave so bhikkhu idāneva vikatthento vambhento khumsento² vicarati, pubbepi vikatthento vambhento khumsento vicarī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmim nīgamagāme udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasīlāyaṃ disāpāmokkhassa ācariyassa santike tayo vede aṭṭhārasa vijjaṭṭhānāni vuggahetvā sabbasippesu nipphattiṃ patvā Cūladhanuggahapaṇḍito

1. Vikatthikaṃ (Sī, I)

2. Vañcento (Sī, Syā, I)

nāma ahoṣi. So Takkaṣilāto nikkhamitvā sabbasamayasippāni pariyesamāno Mahimsakaraṭṭhaṃ agamāsi. Imasmim̐ pana jātake bodhisatto thokaṃ rasso oṇatākāro ahoṣi. So cintesi “sacāhaṃ kañci rājānaṃ upasaṅkamissāmi, so ‘evaṃ rassasarīro tvaṃ kiṃ amhākaṃ kammaṃ karissasi’ti vakkhati, yannūnāhaṃ ārohapariṇāhasampannaṃ abhirūpaṃ ekaṃ purisaṃ phalakaṃ katvā tassa piṭṭhicchāyāya jīvikaṃ kappeyyan”ti. So tathārūpaṃ purisaṃ pariyesamāno Bhīmasenassa nāmekassa tantavāyassa tantavītaṭṭhānaṃ¹ gantvā tena saddhim̐ paṭisanthāraṃ katvā “samma tvaṃ kinnāmosī”ti pucchi. Ahaṃ Bhīmaseno nāmāti. Kiṃ pana tvaṃ evaṃ abhirūpo upadhisampanno hutvā imaṃ lāmakakammaṃ karosīti. Jīvitum̐ asakkontoti. “Samma mā etaṃ kammaṃ kari, sakalajambudīpe mayā sadiso dhanuggaho nāma natthi. Sace panāhaṃ kañci rājānaṃ passeyyaṃ, so maṃ ‘evaṃrasso ayaṃ kiṃ amhākaṃ kammaṃ karissati’ti kopeyya, tvaṃ rājānaṃ disvā ‘ahaṃ dhanuggaho’ti vakkhasi. Rājā te paribbayaṃ datvā vuttim̐ nibaddhaṃ dassati. Ahaṃ te uppannakammaṃ karonto tava piṭṭhicchāyāya jīvissāmi. Evaṃ ubhopi sukhita bhavissāma. Karohi mama vacanan”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchi.

Atha naṃ ādāya Bārāṇasim̐ gantvā sayam̐ cūlūpaṭṭhāko hutvā taṃ purato katvā rājadvāre ṭhatvā rañño ārocāpesi. “Āgacchantū”ti vutte ubhopi pavisitvā rājānaṃ vanditvā aṭṭhaṃsu. “Kiṃ kāraṇā āgatatthā”ti ca vutte Bhīmaseno āha “ahaṃ dhanuggaho, mayā sadito sakalajambudīpe dhanuggaho natthi”ti. Kiṃ pana labhanto maṃ upaṭṭhahissasīti. Aḍḍhamāse sahaṣsaṃ labhanto upaṭṭhahissāmi devāti. Ayaṃ te puriso kiṃ hotīti. Cūlūpaṭṭhāko devāti. Sādhū upaṭṭhahāti. Tato paṭṭhāya Bhīmaseno rājānaṃ upaṭṭhahati. Uppannakiccaṃ panassa bodhisattova nittharati².

Tena kho pana samayena Kāsiraṭṭhe ekasmim̐ araṇṇe bahūnaṃ manussānaṃ saṅcaraṇamaggaṃ byaggho chaḍḍāpeti³, bahū manusse gahetvā gahetvā khādati. Taṃ pavattim̐ rañño ārocesum̐. Rājā Bhīmasenaṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi tāta naṃ byagghaṃ gaṇhitun”ti āha. Deva kiṃ dhanuggaho

1. Tantavinanaṭṭhānaṃ (Sī), tantavitataṭṭhānaṃ (Syā)

2. Niṭṭhāpeti (Ka)

3. Chindāpeti (Ka)

nāmāhaṃ, yadi byagghaṃ gahetuṃ na sakkomīti. Rājā tassa paribbayaṃ datvā uyyojesi. So gharaṃ gantvā bodhisattassa kathesi. Bodhisatto “sādhu samma gacchā”ti āha. Tvaṃ pana na gamissasīti. Āma na gamissāmi, upāyaṃ pana te ācikkhissāmīti. Ācikkha sammāti. Tvaṃ byagghassa vasanaṭṭhānaṃ sahasā ekakova mā agamāsi, janapadamanusse pana sannipātetvā ekaṃ vā dve vā dhanusahassāni gāhāpetvā tattha gantvā byagghassa utṭhitabhāvaṃ ñatvā palāyitvā ekaṃ gumbaṃ pavisitvā urena nipajjeyyāsi, jānapadāva byagghaṃ pothetvā gaṇhissanti, tehi byagghe gahite tvaṃ dantehi ekaṃ vallim chinditvā koṭiyaṃ gahetvā matabyagghassa santikaṃ gantvā “bho kenesa byaggho mārito, ahaṃ imaṃ byagghaṃ goṇaṃ viya vallyiā bandhitvā rañño santikaṃ nessāmī”ti valli-atthāya gumbaṃ pavittṭho, mayā vallyiā anābhatāya eva kenesa mārito”ti katheyysāsi. Atha te jānapadā bhītatasiṭā “sāmi mā rañño ācikkhī”ti bahuṃ dhanāṃ dassanti, byaggho tayā gahito bhavissati, raññoopi santikā bahuṃ dhanāṃ labhissasīti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā bodhisattena kathitaniyāmeneva byagghaṃ gahetvā araṇṇaṃ khemaṃ katvā mahājanaparivuto Bārāṇasiṃ āgantvā rājānaṃ disvā “gahito me deva byaggho, araṇṇaṃ khemaṃ katan”ti āha. Rājā tuṭṭho bahuṃ dhanāṃ adāsi. Punekadivasāṃ “ekamaggaṃ mahimso chaḍḍāpetī”ti ārocesuṃ, rājā tatheva Bhīmasenaṃ pesesi. Sopi bodhisattena dinnanayena byagghaṃ viya tampi gahetvā āgañchi, rājā puna bahuṃ dhanāṃ adāsi, mahantaṃ issariyaṃ jātaṃ. So issariyamadamatto bodhisattaṃ avamaññaṃ katvā tassa vacanaṃ na gaṇhāti, “nāhaṃ taṃ nissāya jīvāmi, kiṃ tvaññeva puriso”ti-ādīni pharusavacanāni vadati.

Atha katipāhaccayena eko sāmantarājā āgantvā Bārāṇasiṃ uparundhitvā “rajjāṃ vā detu, yuddhaṃ vā”ti rañño sāsanāṃ pesesi. Rājā “yujjhāhī”ti Bhīmasenaṃ pesesi. So sabbasannāhasannaddho rājavesaṃ¹ gahetvā susannaddhassa vāraṇassa piṭṭhe nisīdi. Bodhisattopi tassa maraṇabhayena sabbasannāhasannaddho Bhīmasenasseva pacchimāsane nisīdi. Vāraṇo mahājanaparivuto nagaradvārena nikkhamitvā saṅgāmasiṃ pāpuṇi. Bhīmaseno yuddhabherisaddaṃ sutvāva kampituṃ āraddho. Bodhisatto

---

1. Bhaṭavesāṃ (Sī, I)

“idānesa hatthipiṭṭhito pativā marissatī”ti hatthikkhandhato apatanatthaṃ Bhīmasenaṃ yottena parikkhipitvā gaṇhi, Bhīmaseno sampahāraṭṭhānaṃ disvā maraṇabhayatajjito sarīravaḷaṅṅjēna hatthipiṭṭhiṃ dūsesi. Bodhisatto “na kho te Bhīmasena purimena pacchimaṃ sameti, tvaṃ pubbe saṅgāmayodho viya ahosi, idāni hatthipiṭṭhiṃ dūsesī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

80. “Yaṃ te pavikatthitaṃ pure,
Atha te pūṭisarā sajanti pacchā.
Ubhayaṃ na sameti Bhīmasena,
Yuddhakathā ca idaṅca te vihaṅṅān”ti.

Tattha **yaṃ te pavikatthitaṃ pureti** yaṃ tayā pubbe “kiṃ tvaṃyeva puriso, nāhaṃ puriso, ahampi saṅgāmayodho”ti vikatthitaṃ vambhanavacanaṃ vuttaṃ, idaṃ tāva ekaṃ. **Atha te pūṭisarā sajanti pacchāti** atha te ime pūṭibhāvena saraṇabhāvena ca “pūṭisarā”ti laddhanāmā sarīravaḷaṅṅjadhārā sajanti vaḷaṅṅjanti paggharanti. **Pacchāti** tato pure vikatthitato aparabhāge, idāni imasmiṃ saṅgāmasīseti attho. **Ubhayaṃ na sameti Bhīmasenāti** idaṃ Bhīmasena ubhayaṃ na sameti. Kataraṃ? **Yuddhakathā ca idaṅca te vihaṅṅānti**, yā ca pure kathitā yuddhakathā, yaṅca te idāni vihaṅṅāṃ kilamatho hatthipiṭṭhidūsanākārappatto vighātoti attho.

Evam bodhisatto taṃ garahitvā “mā bhāyi samma, kasmā mayi ṭhite vihaṅṅāsi”ti Bhīmasenaṃ hatthipiṭṭhito otāretvā “nhāyitvā gehameva gacchā”ti uyyojetvā “ajja mayā pākaṭena bhavituṃ vaṭṭatī”ti saṅgāmaṃ pavisitvā unnaditvā balakoṭṭhakaṃ bhinditvā sapattarājānaṃ¹ jīvaggāhaṃ gāhāpetvā Bārāṇasiraṅṅo santikaṃ agamāsi. Rājā tuṭṭho bodhisattassa mahantaṃ yasaṃ adāsi. Tato paṭṭhāya “Cūḷadhanuggahapaṇḍito”ti sakalajambudīpe pākaṭo ahosi. So Bhīmasenassa paribbayaṃ datvā sakaṭṭhānameva pesetvā dānādīni puṅṅāni katvā yathākammaṃ gato.

---

1. Sāmantarājānaṃ (Ka)

Satthā “na bhikkhave idānevesa bhikkhu vikattheti, pubbepi vikatthiyevā”ti vatvā imañ dhammadesanañ āharitvā anusandhiñ ghaṭetvā jātakam samodhānesi “tadā Bhīmaseno vikatthitabhikkhu ahosi, Cūladhanuggahapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Bhīmasenajātakavaṇṇanā dasamā.

Varuṇavaggo aṭṭhamo.

Tassuddānañ

Varuṇañ Silavanāgañ, saccañkira rukkhadhammañ.

Maccharājā asaṅkiyañ, mahāsupina-illisañ.

Kharassarañ Bhīmasenanti.

9. Apāyimhavagga

1. Surāpānajātakavaṇṇanā (81)

Apāyimha anaccimhāti idañ Satthā Kosambiñ upanissāya Ghositārāme viharanto Sāgatatheraṃ ārabha kathesi. Bhagavati hi Sāvattthiyañ vassañ vasitvā cārikāgamanena Bhaddavatikañ nāma nigamañ sampatte gopālakā pasupālakā kassakā pathāvino ca Satthārañ disvā vanditvā “mā bhante Bhagavā Ambatitthañ agamāsi, Ambatitthe jaṭilassa assame Ambatitthako nāma nāgo āsiviso ghoraviso, so Bhagavantañ viheṭṭheyā”ti vārayimsu. Bhagavāpi tesañ kathañ asuṇanto viya tesu yāvattiyañ vārayamañesupi agamāsiyeva.

Tatra sudañ Bhagavā Bhaddavatikāya avidūre aññatarasmiñ vanasaṇḍe viharati. Tena kho pana samayena Buddhūpaṭṭhāko Sāgato nāma thero pothujjanikāya iddhiyā samannāgato tañ assamañ upasaṅkamitvā tassa nāgarājassa vasanaṭṭhāne tiṇasanthāraṃ paññāpetvā pallaṅkena nisīdi. Nāgo makkhañ asahamaño dhūmayi, theropi dhūmayi. Nāgo pajjali, theropi pajjali. Nāgassa tejo therañ na bādhati, therassa tejo

nāgarāṃ bādhati. Evaṃ so khaṇena taṃ nāgarājanāṃ dametvā saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhāpetvā Satthu santikaṃ agamāsi.

Satthā Bhaddavatikāyaṃ yathābhirantaṃ viharitvā Kosambim agamāsi. Sāgatattherena nāgassa damitabhāvo sakalajanapadaṃ patthari. Kosambinagaravāsino Satthu paccuggamaṇaṃ katvā Satthāraṃ vanditvā Sāgatattherassa santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ ṭhitā evamaḥamsu “bhante yaṃ tumhākaṃ dullabhaṃ, taṃ vadeyyātha, tadeva mayāṃ paṭiyādessāma”ti. Thero tuṅhī ahoṣi. Chabbaggiyā panāhaṃsu “āvuso pabbajitānaṃ nāma kāpotikā surā dullabhā ceva manāpā ca. Sace tumhe therassa pasannā, kāpotikaṃ suraṃ paṭiyādetthā”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā Satthāraṃ svātānāya nimantetvā nagaraṃ pavisitvā attano attano gehe “therassa dassāma”ti kāpotikaṃ suraṃ pasannaṃ paṭiyādetvā therāṃ nimantetvā ghare ghare pasannaṃ suraṃ adamsu. Thero pivitvā surāmadamatto nagarato nikkhamanto dvārantare patitvā vilapamāno¹ nipajji.

Satthā katabhattakicco nagarā nikkhamanto therāṃ tenākārena nipannaṃ disvā “gaṇhatha bhikkhave Sāgataṃ”ti gāhāpetvā ārāmaṃ agamāsi. Bhikkhū therassa sīsaṃ Tathāgataṃ pādamaṃ katvā taṃ nipajjāpesuṃ, so parivattitvā pāde Tathāgataḥbhimukhe katvā nipajji. Satthā bhikkhū paṭipucchi “kinu kho bhikkhave yaṃ pubbe Sāgataṃ mayi gāraṃ, taṃ idāni atthi”ti. Natthi bhanteti. Bhikkhave Ambatitthakaṃ nāgarājanāṃ ko dāmesīti. Sāgato bhanteti. Kim panetaraḥ bhikkhave Sāgato udakadeḍḍubhakampi dametuṃ sakkuṇeyyāti. No hetāṃ bhante. Api nu kho bhikkhave evarūpaṃ pātuṃ yuttaṃ, yaṃ pivitvā evaṃvisaṇṇi hotīti. Ayuttaṃ bhanteti. Atha kho Bhagavā therāṃ garahitvā bhikkhū āmantetvā “surāmerayapāne pācittiyaṃ”ti² sikkhāpadaṃ paññāpetvā utṭhāyāsanā gandhakuṭiṃ pāvīsi.

Dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū surāpānassa avaṇṇaṃ kathayimsu “yāva mahādosāñcetaṃ āvuso surāpānaṃ nāma, tāva paññāsampannaṃ

1. Vipālapamāno (Sī, Syā, I)

2. Vi 2. 146 piṭṭhe.

nāma iddhimantaṃ Sāgataṃ yathā Satthu guṇamattampi jānāti, tathā akāsi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva suraṃ pivitvā pabbajitā visaññino honti, pubbepi ahesumyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Aṭite Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā jhānakīlaṃ kīlanto Himavantappadese vasati pañcahi antevāsikasatehi parivuto. Atha naṃ vassānasamaye sampatte antevāsikā āhaṃsu “ācariya manussapathaṃ gantvā loṇambilaṃ sevitvā āgacchāmā”ti. Āvuso ahaṃ idheva vasissāmi, tumhe pana gantvā sarīraṃ santappetvā vassaṃ vītināmetvā āgacchathāti. Te “sādhū”ti ācariyaṃ vanditvā Bārāṇasiṃ gantvā rājuyyāne vasitvā punadivase bahidvāragāmeveva bhikkhāya caritvā suhitā hutvā punadivase nagaraṃ pavisiṃsu. Manussā sampiyāyamānā bhikkhaṃ adāṃsu. Katipāhaccayena ca raññopi ārocesuṃ “deva Himavantato pañcasatā isayo āgantvā uyyāne vasanti ghoratapā paramadhitindriyā¹ silavanto”ti. Rājā tesāṃ guṇe sutvā uyyānaṃ gantvā vanditvā katapaṭṭisanthāro vassānaṃ catumāsāṃ tattheva vasanatthāya paṭiññaṃ gahetvā nimantesi, te tato paṭṭhāya rājageheveva bhuñjitvā uyyāne vasanti.

Athekadivasaṃ nagare surānakkhattaṃ nāma ahoṣi. Rājā “pabbajitānaṃ surā dullabhā”ti bahuṃ uttamasuraṃ dāpesi. Tāpasā suraṃ pivitvā uyyānaṃ gantvā surāmadamattā hutvā ekacce uṭṭhāya naccīṃsu, ekacce gāyīṃsu, naccitvā gāyitvā khārikādīni avattharitvā niddāyitvā surāmade chinne pabujjhivā taṃ attano vippekāraṃ disvā “na amhehi pabbajitasārappaṃ katan”ti roditvā paridevitvā “mayāṃ ācariyena vinābhūtattā evarūpaṃ pāpakammaṃ karimhā”ti taṅkhaṇaṅñeva uyyānaṃ pahāya Himavantaṃ gantvā paṭisāmitaparikkhārā ācariyaṃ vanditvā nisīditvā² “kiṃ nu kho tātā manussapathe bhikkhāya akilamamānā sukhaṃ vasittha, samaggavāsaṅca pana

1. Parivāritindriyā (Sī), paramajitindriyā (Syā)

2. Nisīdiṃsu (Ka)

vasitthā”ti pucchitā “ācariya sukhaṃ vasimha, apica kho pana mayaṃ apātabbayuttakaṃ pivitvā visaññībhūtā satim paccupaṭṭhāpetum asakkontā naccimha ceva gāyimha cā”ti etamatthaṃ ārocentā imaṃ gātham samuṭṭhāpetvā āhamsu—

81. “Apāyimha anaccimha, agāyimha rudimha ca.
Visaññīkaraṇim pitvā, diṭṭhā nāhumha vānarā”ti.

Tattha **apāyimhā**ti suraṃ pivimha. **Anaccimhā**ti taṃ pivitvā hatthapāde lāḷentā naccimha. **Agāyimhā**ti mukhaṃ vivarivā āyatakena sarena gāyimha. **Rudimha cā**ti puna vippaṭṭisārino “evarūpaṃ nāma amhehi katan”ti rodimha ca. **Visaññīkaraṇim pitvā, diṭṭhā nāhumha vānarā**ti evarūpaṃ saññāvināsanato visaññīkaraṇim suraṃ pivitvā “etadeva sādhu, yaṃ vānarā nāhumhā”ti. Evaṃ te attano aḡuṇaṃ kathesuṃ.

Bodhisatto “garusaṃvāsarahitānaṃ nāma evarūpaṃ hotiyevā”ti te tāpase garahitvā “puna evarūpaṃ mākaritthā”ti tesam ovādaṃ datvā aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi. Ito paṭṭhāya hi “anusandhim ghaṭetvā”ti idampi na vakkhāma. Tadā isigaṇo Buddhaparisā ahoṣi, gaṇasatthā pana ahameva ahoṣinti.

Surāpānajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Mittavindakajātakavaṇṇanā (82)

Atikkamma ramaṇakanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ dubbacabhikkhum ārabba kathesi. Imassa pana jātakassa Kassapasammāsambuddhakālikam vatthu, taṃ Dasakanipāte **Mahāmittavindakajātake**¹ āvi bhavissati. Tadā pana bodhisatto imaṃ gāthamāha—

1. Khu 5. 201 piṭṭhe.

82. “Atikkamma ramaṇakaṃ, sadāmatṭaṇca dūbhakaṃ.

Svāsi pāsāṇamāsīno, yasmā jīvaṃ na mokkhasī”ti.

Tattha **ramaṇakanti** tasmim̄ kāle phalikassa nāmaṃ, phalikapāsādaṇca atikkantosīti dīpeti. **Sadāmatṭaṇcāti** rajatassa nāmaṃ, rajatapāsādaṇca atikkantosīti dīpeti. **Dūbhakanti** maṇino nāmaṃ, maṇipāsādaṇca atikkantosīti dīpeti. **Svāsīti** so asi tvaṃ. **Pāsāṇamāsīnoti** khuracakkaṃ nāma pāsāṇamayaṃ vā hoti rajatamayaṃ vā maṇimayaṃ vā, taṃ pana pāsāṇamayameva. So ca tena āsīno atiniviṭṭho ajjhotthaṭo. Tasmā pāsāṇena āsīnattā “pāsāṇāsīno”ti vattabbe byañjanasandhivasena makāraṃ ādāya “pāsāṇamāsīno”ti vuttam̄. Pāsāṇaṃ vā āsīno, taṃ khuracakkaṃ āsajja pāpuṇitvā ṭhitoti attho. **Yasmā jīvaṃ na mokkhasīti** yasmā khuracakkā yāva te pāpaṃ na khīyati, tāva jīvantoyeva na muccissasi, taṃ āsīnosīti.

Imaṃ gāthaṃ vatvā bodhisatto attano vasanaṭṭhānaṃyeva¹ gato. Mittavindakopi khuracakkaṃ ukkhipitvā mahādukkhaṃ anubhavamāno pāpakamme parikkhīṇe yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Mittavindako dubbacabhikkhu ahosi, devarājā pana ahameva ahosin”ti.

Mittavindakajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Kāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā (83)

Mitto have sattapadena hotīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ Anāthapiṇḍikassa mittam̄ ārabba katesi. So kira Anāthapiṇḍikena saddhim̄ sahapamsukīliko² ekācariyasessa santike uggahitasippo nāmena Kāḷakaṇṇī nāma. So gacchante kāle duggato

1. Devaṭṭhānameva (Sī, Syā, I)

2. Sahapamsukīlako (Syā), sahapamsukīlito (Sī, I)

hutvā jīvitum asakkonto seṭṭhissa santikaṃ agamāsi. So taṃ samassāsetvā paribbayaṃ datvā attano kuṭumbaṃ paṭicchāpesi. So seṭṭhino upakārako hutvā sabbakiccāni karoti. Taṃ seṭṭhissa santikaṃ āgatakāle “tiṭṭha Kāḷakaṇṇi, nisīda Kāḷakaṇṇi, bhuñjakāḷakaṇṇi”ti vadanti. Athekadivasaṃ seṭṭhino mittāmaccā seṭṭhiṃ upasaṅkamitvā evamāhaṃsu “mahāseṭṭhi mā etaṃ tava santike kari, ‘tiṭṭha Kāḷakaṇṇi, nisīda Kāḷakaṇṇi, bhuñja Kāḷakaṇṇi’ti hi iminā saddena yakkhopi palāyeyya, na cesa tayā samāno, duggato durūpeto, kiṃ te iminā”ti. Anāthapiṇḍiko “nāmaṃ nāma vohāramattaṃ, na taṃ paṇḍitā pamāṇaṃ karonti, sutamaṅgalikena nāma bhavitum na vaṭṭati, na sakkā mayā nāmamattaṃ nissāya sahaṃsukīḷikaṃ sahāyaṃ pariccajitun”ti tesaṃ vacanaṃ anādāya ekadivasaṃ attano bhogagāmaṃ gacchanto taṃ geharakkhakaṃ katvā agamāsi.

Corā “seṭṭhi kira bhogagāmaṃ¹ gato, gehamassa vilumpissāmā”ti nānāvudhahatthā rattibhāge āgantvā gehaṃ parivāresum. Itaropi corānaññeva āgamaṃ āsaṅkamāno aniddāyantova nisīdi. So corānaṃ āgatabhāvaṃ ñatvā manusse pabodhetum² “tvaṃ saṅkhaṃ dhama, tvaṃ mudiṅgaṃ vādehi”ti mahāsamajjaṃ karonto³ viya sakalanivesanaṃ ekasaddaṃ kāresi. Corā “suññaṃ gehanti dussutaṃ amhehi, attheva idha mahāseṭṭhi”ti pāsāṇamuggarādīni tattheva chaḍḍetvā palāyimsu.

Punadivase manussā tattha tattha chaḍḍite pāsāṇamuggarādayo disvā saṃvegappattā hutvā “sace ajja evarūpo buddhisampanno gharavicārako nābhavissa, corehi yathāruciyaṃ pavisitvā sabbaṃ gehaṃ viluttaṃ assa, imaṃ daḷhamittaṃ nissāya seṭṭhino vuḍḍhi jāta”ti taṃ pasamsitvā seṭṭhissa bhogagāmato āgatakāle sabbaṃ taṃ pavattim ārocayimsu. Atha ne seṭṭhi avoca “tumhe evarūpaṃ mama geharakkhakaṃ mittam nikkadḍhāpetha, sacāyaṃ tumhākaṃ vacanena mayā nikkadḍhito assa, ajja me kuṭumbaṃ kiñci nābhavissa, nāmaṃ nāma appamaṇaṃ, hitacittameva pamāṇaṃ”ti tassa uttaritaraṃ paribbayaṃ datvā “atthi dāni me idam kathāpābhatan”ti Satthu santikaṃ gantvā

---

1. Gāmakam (Sī, I)

2. Pabodhetvā (Sī)

3. Kārento (Sī)

ādito paṭṭhāya sabbaṃ taṃ pavattim ārocesi. Satthā “na kho gahapati idāneva Kāḷakaṇṇimitto attano mittassa ghare kuṭumbaṃ rakkhati, pubbepi rakkhiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mahāyaso seṭṭhi ahoṣi. Tassa Kāḷakaṇṇī nāma mittoti sabbaṃ paccuppannavatthusadisameva. Bodhisatto bhogagāmato āgato taṃ pavattim sutvā “sace mayā tumhākaṃ vacanena evarūpo mitto nikkadḍhito assa, ajja me kuṭumbaṃ kiñci nābhavissā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

83. “Mitto have sattapadena hoti,
Sahāyo pana dvādasakena hoti.
Māsaddhamāsenā ca ñāti hoti,
Tatuttarim attasamopi hoti.
Sohaṃ kathaṃ attasukhassa hetu,
Cirasanthutaṃ¹ Kāḷakaṇṇim jaheyyan”ti.

Tattha **haveti** nipātamattaṃ. Mettāyatīti **mitto**, mettaṃ paccupaṭṭhāpeti, sinehaṃ karotīti attho. So panesa **sattapadena hoti**, ekato sattapadavīti hāragamanamattena hotīti attho. **Sahāyo pana dvādasakena hotīti** sabbakiccāni ekato karaṇavasena sabbiriyāpathesu saha gacchatīti sahāyo, so panesa dvādasakena hoti, dvādasāhaṃ ekato nivāsenā hotīti attho. **Māsaddhamāsenā cāti** māsenā vā aḍḍhamāsenā vā. **Ñāti hotīti** ñātisamo hoti. **Tatuttarinti** tato uttarim ekato vāsenā **attasamopi hoti**yeva. **Jaheyyanti** “evarūpaṃ sahāyaṃ kathaṃ jaheyyan”ti mittassa² guṇaṃ kathesi. Tato paṭṭhāya puna koci tassa antare vattā nāma nāhosīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Kāḷakaṇṇī Ānando ahoṣi, Bārāṇasisetṭhi pana ahameva ahoṣin”ti.

Kāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā tatiyā.

1. Cirasanthavam (Ka), cirasanthunam (I)

2. Mittarase (Sī, I), mittasseva (Syā)

4. Atthassadvārajātakavaṇṇanā (84)

Ārogyamicche paramañca lābhanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ atthakusalaṃ kulaputtam¹ ārabha kathesi. Sāvattiyañhi ekassa mahāvibhavassa seṭṭhino putto jātiyā sattavasso paññavā atthakusalo. So ekadivasaṃ pitaraṃ upasaṅkamitvā atthassa dvārapañhaṃ nāma pucchi, so taṃ na jānāti. Athassa etadahosi “ayaṃ pañho atisukhumo, ṭhapetvā sabbaññubuddhaṃ añño upari Bhavaggena, heṭṭhā ca Avicīnā paricchinne lokasannivāse etaṃ pañhaṃ kathetuṃ samattho nāma natthi”ti. So puttamādāya bahum mālāgandhavilepanaṃ gāhāpetvā Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisinno Bhagavantaṃ etadavoca “ayaṃ bhante dārako paññavā atthakusalo maṃ atthassa dvārapañhaṃ nāma pucchi, ahaṃ taṃ pañhaṃ ajānanto tumhākaṃ santikaṃ āgato, sādhu me bhante Bhagavā taṃ pañhaṃ kathetū”ti. Satthā “pubbepāhaṃ upāsaka iminā kumārakenetaṃ pañhaṃ puṭṭho, mayā cassa kathito, tadā naṃ esa jānāti, idāni pana bhavasāṅkhepagatattā na sallakkhetī”ti vatvā tena yācito aṭītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mahāvibhavo seṭṭhi ahoṣi. Athassa putto sattavassiko jātiyā paññavā atthakusalo. So ekadivasaṃ pitaraṃ upasaṅkamitvā “tāta atthassa dvāraṃ nāma kin”ti atthassa dvārapañhaṃ pucchi. Athassa pitā taṃ pañhaṃ kathento imaṃ gāthamāha—

84. “Ārogyamicche paramañca lābhaṃ,

Sīlañca vuddhānumataṃ sutañca.

Dhammānuvattī ca alīnatā ca, atthassa dvārā pamukhā chaḷete”ti.

Tattha ārogyamicche paramañca lābhanti ca-kāro nipātamattaṃ. Tāta paṭhamameva ārogyasaṅkhātāṃ paramaṃ lābhaṃ iccheyyāti imamatthaṃ dīpento evamāha. Tattha ārogyaṃ nāma sarīrassa ceva cittassa ca arogabhāvo anāturaṭā. Sarīre hi rogāture neva aladdhaṃ bhogalābhaṃ uppādetuṃ sakkoti, na laddhaṃ paribhuñjituṃ, anāture pana ubhayampetaṃ sakkoti. Citte ca kilesāture neva aladdhaṃ jhānādibhedaṃ lābhaṃ

---

1. Puttaṃ (Sī, I)

uppādetum sakkoti, na laddham puna samāpattivaseṇa paribhuñjituṃ, etasmim anārogye¹ sati aladdhopi lābho na labbhati, laddhopi niratthako hoti, asati panetasmim aladdhopi lābho labbhati, laddhopi sātthako hotīti ārogyam paramo lābho nāma. Tam sabbapaṭhamam icchitabbam. Idamekam atthassa dvāranti ayamettha attho. **Sīlañcāti** ācārasīlam. Iminā lokacārittam dasseti. **Vuddhānumatanti** guṇavuddhānam paṇḍitānam anumatam. Iminā ñāṇasampannānam garūnam ovādam dasseti. **Sutañcāti** kāraṇanissitam sutam. Iminā imasmim loke atthanissitam bāhusaccam dasseti.

Dhammānuvattī cāti tividhassa sucaritadhammassa anuvattanam. Iminā duccharitadhammam vajjetvā sucaritadhammassa anuvattanabhāvam dasseti. **Alīnatā cāti** cittassa alīnatā anīcatā. Iminā cittassa asaṅkocataṃ paṇītabhāvam uttamabhāvam dasseti. **Atthassa dvārā pamukhā chaleteti** attho nāma vuḍḍhi, tassa vuḍḍhisāṅkhātassa lokiyalokuttarassa atthassa ete pamukhā uttamā cha dvārā upāyā adhigamamukhānīti.

Evam bodhisatto puttassa atthassa dvārapañham kathesi, so tato paṭṭhāya tesu chasu dhammesu vatti. Bodhisattopi dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā puttova paccuppannaputto, mahāseṭṭhi pana ahameva ahosin”ti.

Atthassadvārajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Kim pakkajātakavaṇṇanā (85)

Āyatim dosam nāññāyāti idam Satthā Jetavane viharanto ekam ukkaṇṭhitabhikkhum ārabha kathesi. Aññataro kira kulaputto Buddhasāsane uram datvā pabbajito ekadivasam Sāvattiyam piṇḍāya caranto ekam alaṅkata-itthim disvā ukkaṇṭhi. Atha nam ācariyupajjhāyā Satthu santikam ānayimsu. Satthā “saccam kira tvam bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti

---

1. Roge (Syā, Ka)

pucchitvā “saccan”ti vutte “pañca kāmagaṇā nāmete bhikkhu paribhogakāle ramaṇiyā, so pana tesam paribhogo nirayādīsu paṭisandhidāyakattā kimṇpakkaphalaparibhogasadiṣo hoti. Kimṇpakkaphalam nāma vaṇṇagandharasasampannaṃ, khāditam pana antāni khaṇḍitvā jīvitakkhayaṃ pāpeti. Pubbe bahū bālajānā tassa dosaṃ adisvā vaṇṇagandharasesu bajjhivā taṃ phalam paribhuñjitvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇimsū”ti vatvā tehi yācīto atītam āhari.

Atīte Bārāṇasīyam Brahmadaṭṭe rajjam kārente bodhisatto satthavāho hutvā pañcahi sakaṭasatehi pubbantāparantaṃ gacchanto aṭavimukham patvā manusse sannipātetvā “imissā aṭaviyā visarukkā nāma atthi, mā kho maṃ anāpucchā pubbe akhāditapubbāni phalāphalāni khāditthā”ti ovadi. Manussā aṭaviṃ atikkamitvā aṭavimukhe ekaṃ kimṇpakkarukkham phalabhāra-onaṃmitasākham addasaṃsu. Tassa khandhasākhāpattaphalāni saṇṭhānavāṇṇarasagandhehi ambasadisāneva. Tesu ekacce vaṇṇagandharasesu bajjhivā ambaphalasaññāya phalāni khādiṃsu, ekacce “satthavāham pucchitvā khādiṣṣāmā”ti gahetvā aṭṭhaṃsu. Bodhisatto taṃ ṭhānaṃ patvā ye gahetvā ṭhitā, te phalāni chaḍḍāpetvā, ye khādamānā aṭṭhaṃsu, te vamaṇaṃ kāretvā tesam bhesajjam adāsi. Tesu ekacce arogā jātā, paṭhamameva khāditvā ṭhitā pana jīvitakkhayaṃ pattā. Bodhisattopi icchitaṭṭhānaṃ sotthinā gantvā lābham labhitvā puna sakaṭṭhānameva āgantvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā taṃ vatthum kathetvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

85. “Āyatim dosaṃ nāññāya, yo kāme paṭisevati.

Vipākante hananti, kimṇpakkamiva bhakkhitaṃ”ti.

Tattha āyatim dosaṃ nāññāyāti anāgate dosaṃ na aññāya, ajānitvāti attho. **Yo kāme paṭisevatīti** yo vatthukāme ca kilesakāme ca paṭisevati. **Vipākante hananti nanti** te kāmā taṃ purisaṃ attano vipākasaṅkhāte ante nirayādīsu uppannaṃ nānappakārena dukkhena samyojayamānā hananti. Kathaṃ? **Kimṇpakkamiva bhakkhitanti**, yathā

paribhogakāle vaṇṇagandharasasampattiyā manāpaṃ kiṃpakkaphalaṃ
 anāgatadosaṃ adisvā bhakkhitaṃ ante hanati, jīvitakkhayaṃ pāpeti, evaṃ
 paribhogakāle manāpāpi kāmā vipākakāle hanantīti desanaṃ
 yathānusandhim pāpetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne
 ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Sesapariyāyapi keci sotāpannā,
 keci sakadāgāmino, keci anāgāmino, keci arahanto ahesuṃ.

Satthāpi imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā
 parisā Buddhaparisā ahosi, satthavāho pana ahameva ahosin”ti.

Kimpakkajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Sīlavīmaṃsakajātakavaṇṇanā (86)

Sīlaṃ kireva kalyāṇanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ
 sīlavīmaṃsakaṃ brāhmaṇaṃ ārabha katesi. So kira Kosalarājānaṃ
 nissāya jīvati tisaṇaṃ gato akhaṇḍapañcasīlo tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū.
 Rājā “ayaṃ sīlavā”ti tassa atirekasammānaṃ karoti. So cintesi “ayaṃ rājā
 mayhaṃ aññehi brāhmaṇehi atirekasammānaṃ karoti, ativiya maṃ garuṃ
 katvā passati, kiṃ nu kho esa mama jātigotta kulappadesasippasampattiṃ
 nissāya imaṃ sammānaṃ karoti, udāhu sīlasampattiṃ, vīmaṃsissāmi
 tāvā”ti. So ekadivasaṃ rājūpaṭṭhānaṃ gantvā gharaṃ āgacchanto ekassa
 heraṇṇikassa phalakato anāpucchitvā ekaṃ kahāpaṇaṃ gahetvā agamāsi,
 heraṇṇiko brāhmaṇe garubhāvena kiñci avatvā nisīdi. Punadivase dve
 kahāpaṇe gaṇhi, heraṇṇiko tatheva adhivāsesi. Tatiyadivase
 kahāpaṇamuṭṭhiṃ aggahesi, atha naṃ heraṇṇiko “ajja te tatiyo divaso
 rājakuṭumbaṃ vilumpantassā”ti “rājakuṭumbavilumpakacoro me gahito”ti
 tikkhattuṃ viravi. Atha naṃ manussā ito cito ca āgantvā “ciraṃdāni tvaṃ
 sīlavā viya vicarī”ti dve tayo pahāre datvā bandhitvā rañño dassetuṃ.

Rājā vip̄paṭṭisārī hutvā “kasmā brāhmaṇa evarūpaṃ dussīlakammaṃ karosī”ti vatvā “gacchatha tassa rājāṇaṃ karoṭhā”ti āha. Brāhmaṇo “nāhaṃ mahārāja coro”ti āha. Atha kasmā rājakuṭumbikassa phalakato kahāpaṇe gaṇhīti. “Etaṃ mayā tayi mama atisammānaṃ karonte ‘kiṃ nu kho rājā mama jāti-ādīni nissāya atisammānaṃ karoti, udāhu sīlaṃ nissāya’ti vīmaṃsanatthāya kataṃ, idāni pana mayā ekaṃsena ñātaṃ. Yathā sīlameva nissāya tayā mama sammāno kato, na jāti-ādīni. Tathā hi me idāni rājāṇaṃ kāresi, svāhaṃ iminā kāraṇena ‘imasmim loke sīlameva uttamaṃ sīlaṃ pamukhaṃ’ti sanniṭṭhānaṃ gato. Imassa paṇāhaṃ sīlassa anucchavikaṃ karonto gehe ṭhito kilese paribhuñjanto na sakkhissāmi kātum, ajevva Jetavanaṃ gantvā Satthu santike pabbajissāmi, pabbajjaṃ me detha devā”ti vatvā rājāṇaṃ anujānāpetvā Jetavanābhimukho pāyāsi.

Atha naṃ ñātisuhajjabandhavā sannipatitvā nivāretum asakkontā nivattimsu. So Satthu santikaṃ gantvā pabbajjaṃ yācitvā pabbajjaṇca upasampadaṇca labhitvā avissatṭhakammaṭṭhāno vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ patvā Satthāraṃ upasaṅkamtivā “bhante mayhaṃ pabbajjā matthakaṃ pattā”ti aññaṃ byākāsi. Tassa taṃ aññaḃyākaraṇaṃ bhikkhusaṃghe pākaṭaṃ jātaṃ. Athekadivasam dhammasabhāyaṃ sannipatitā bhikkhū “āvuso asuko nāma rañño upatṭhākabrāhmaṇo attano sīlaṃ vīmaṃsitvā rājāṇaṃ āpucchitvā pabbajitvā arahatte patiṭṭhito”ti tassa guṇaṃ kathayamānā nisīdimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāni ayameva brāhmaṇo attano sīlaṃ vīmaṃsitvā pabbajitvā attano patiṭṭhaṃ akāsi, pubbepi paṇḍitā attano sīlaṃ vīmaṃsitvā pabbajitvā attano patiṭṭhaṃ karimsū”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohito ahosi dānādhimutto sīlajjhāsayo akhaṇḍapaṇcasīlo. Rājā sesabrāhmaṇehi atirekaṃ tassa sammānaṃ karotīti sabbaṃ purimasadisameva. Bodhisatte pana bandhitvā rañño santikaṃ

nīyamāne ahituṇḍikā antaravīthiyam sappam kīḷāpentā naṅguṭṭhe gaṇhanti, gīvāya gaṇhanti, gale veṭhenti. Bodhisatto te disvā “mā tātā evam sappam naṅguṭṭhe gaṇhatha, mā gīvāya gaṇhatha, mā gale veṭhetha. Ayañhi vo ḍamsitvā jīvitakkhayam pāpeyyā”ti āha. Ahituṇḍikā “ayam brāhmaṇa sappo sīlavā ācārasampanno tādiso dussīlo na hoti, tvam pana attano dussīlatāya anācārena rājakuṭumbavilumpakacoroti bandhitvā nīyasī”ti āhamṣu.

So cintesi “sappāpi tāva aḍamsantā aviheṭhentā ‘sīlavanto’ti nāmaṃ labhanti, kimaṅgam pana manussabhūtā. Sīlameva imasmim loke uttamam, natthi tato uttaritaran”ti. Atha nam netvā rañño dassetum. Rājā “kim idam tātā”ti pucchi. Rājakuṭumbavilumpako coro devāti. Tena hissa rājāṇam karoṭhāti. Brāhmaṇo “nāham mahārāja coro”ti āha. “Atha kasmā kahāpaṇe aggaheṣī”ti ca vutte purimanayeneva sabbam ārocento “svāham iminā kāraṇena ‘imasmim loke sīlameva uttamam, sīlam pāmokkhan’ti sanniṭṭhānam gato”ti vatvā “tiṭṭhatu tāva idam, āsīvisopi tāva aḍamsanto aviheṭhento ‘sīlavā’ti vattabbatam labhati. Imināpi kāraṇena sīlameva uttamam, sīlam pavaran”ti sīlam vaṇṇento imam gāthamāha—

86. “Sīlam kireva kalyāṇam, sīlam loke anuttaram.

Passa ghoraviso nāgo, sīlavāti na haññatī”ti.

Tattha **sīlam kirevāti** kāyavācācittēhi avītikamasāṅkhātāṃ ācārasīlameva. **Kirāti** anussavavasena vadati. **Kalyāṇanti** sundarataram. **Anuttaranti** jeṭṭhakam sabbaguṇadāyakam. **Passāti** attanā diṭṭhakāraṇam abhimukham karonto katheti. **Sīlavāti na haññatī**ti ghoravisopi samāno aḍamsana-aviheṭhanamattakena sīlavāti pasamsam labhati, na haññatī na vihaññatīti. Imināpi kāraṇena sīlameva uttamanti.

Evam bodhisatto imāya gāthāya rañño dhammam desetvā kāme pahāya isipabbajjam pabbajitvā Himavantam pavisitvā pañcābhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imañ dhammadesanañ āharitvā jātaṅkañ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, rājaparisā Buddhaparisā, purohito pana ahameva ahosin”ti.

Silavīmaṅsakajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Maṅgalajātakavaṇṇanā (87)

Yassa maṅgalā samūhatāti idaṅ Satthā Veļuvane viharanto ekaṅ sāṭakalakkhaṇabrāhmaṇaṅ ārabba kathesi. Rājagahavāsiko kireko brāhmaṇo kotuhalamaṅgaliko tisu ratanesu appasanno micchādittṭhiko aḍḍho mahaddhano mahābhogo, tassa samugge ṭhapitaṅ sāṭakayugaṅ mūsikā khādimaṅsu. Athassa sīsaṅ nhāyivā “sāṭake āharathā”ti vuttakāle mūsikāya khāditabhāvaṅ ārocayimaṅsu. So cintesi “sace idaṅ mūsikādaṭṭhaṅ sāṭakayugaṅ imasmiṅ gehe bhavissati, mahāvināso bhavissati. Idañhi avamaṅgalaṅ kāḷakaṇṇisadisāṅ puttadhītādīnaṅ vā dāsakammakarādīnaṅ vā na sakkā dātuṅ. Yo hi idaṅ gaṇhissati, sabbassa mahāvināso bhavissati, āmakasusāne taṅ chaḍḍāpessāmi, na kho pana sakkā dāsakammakarādīnaṅ hatthe dātuṅ. Te hi ettha lobhaṅ uppādetvā imañ gahetvā vināsaṅ pāpuṇeyyuraṅ, puttassa taṅ hatthe dassāmi”ti. So puttaṅ pakkosāpetvā tamatthaṅ ārocetvā “tvampi naṅ tāta hatthena aḥusitvā daṇḍakena gahetvā āmakasusāne chaḍḍetvā sīsaṅ nhāyivā ehi”ti pesesi.

Satthāpi kho taṅ divasaṅ paccūsasamaye bodhaneyyabandhave olokeno imesaṅ pitāputtānaṅ sotāpattiphalassa upanissayaṅ disvā migavīthiṅ gahetvā migaluddako viya gantvā āmakasusānavāre nisīdi chabbaṇṇabuddharasmiyo vissajjento. Māṇavopi pitu vacanaṅ sampaticchitvā aḷarasappaṅ¹ viya taṅ yugasāṭakaṅ yaṭṭhikoṭiyā gahetvā āmakasusānavāraṅ pāpuṇi. Atha naṅ Satthā “kiṅ karosi māṇavā”ti āha. Bho Gotama idaṅ sāṭakayugaṅ mūsikādaṭṭhaṅ kāḷakaṇṇisadisāṅ halāhalavisūpamaṅ, mama pitā “añño etaṅ chaḍḍento lobhaṅ uppādetvā

1. Agārasappaṅ (Sī, I), gharasappaṅ (Syā)

gaṇheyyā”ti bhayena maṃ paṇiṇi, ahametaṃ chaḍḍetvā sīsaṃ nhāyissāmīti āgatomhi bho Gotamāti. Tena hi chaḍḍehīti. Māṇavo chaḍḍesi, Satthā “amhākaṃ dāni vaṭṭati”ti tassa sammukhāva gaṇhi. “Avamaṅgalaṃ bho Gotama etaṃ kāḷakaṇṇisadisam, mā gaṇhi mā gaṇhī”ti tasmim vārayamāneyeva taṃ gahetvā Veḷuvanābhimukho pāyāsi.

Māṇavo vegena gantvā pitu ārocesi “tāta mayā āmakasusāne chaḍḍitaṃ sāṭakayugaṃ samaṇo Gotamo ‘amhākaṃ vaṭṭati’ti mayā vāriyamānopi gahetvā Veḷuvanaṃ gato”ti. Brāhmaṇo cintesi “taṃ sāṭakayugaṃ avamaṅgalaṃ kāḷakaṇṇisadisam, taṃ vaḷañjento samaṇopi Gotamo nassissati, vihāropi nassissati, tato amhākaṃ garahā bhavissati, samaṇassa Gotamassa añṇe bahū sātake datvā taṃ chaḍḍāpessāmī”ti. So bahū sātake gāhāpetvā puttena saddhim Veḷuvanaṃ gantvā Satthāraṃ disvā ekamantaṃ ṭhito evamāha “saccaṃ kira vo bho Gotama āmakasusāne sāṭakayugaṃ gahitaṃ”ti. Saccam brāhmaṇāti. Bho Gotama taṃ sāṭakayugaṃ avamaṅgalaṃ, tumhe taṃ paribhuñjamānā nassissatha, sakalavihāropi nassissati. Sace vo nivāsanaṃ vā pārupanaṃ vā nappahoti, ime sātake gahetvā taṃ chaḍḍāpethāti. Atha naṃ Satthā “mayam brāhmaṇa pabbajitā nāma, amhākaṃ āmakasusāne antaravīthiyam saṅkāraṭṭhāne nhānatitthe mahāmaggeti evarūpesu ṭhānesu chaḍḍitā vā patitā vā pilotikā vaṭṭati, tvam pana na idāneva evamladdhiko, pubbepi evamladdhikoyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Magadharatṭhe Rājagahanagare dhammiko Magadharājā rajjam kāresi. Tadā bodhisatto ekasmim udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā viññutaṃ patto isipabbajjam pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā Himavante vasamāno ekasmim kāle Himavantato nikkhamitvā Rājagahanagare rājuyyānaṃ patvā tattha vasitvā dutiyadivase bhikkhācārathāya nagaram pāvīsi. Rājā taṃ disvā pakkosāpetvā pāsāde nisīdāpetvā bhojetvā uyyāneyeva vasanattāya paṭiññaṃ gaṇhi. Bodhisatto rañño nivesane bhuñjitvā uyyāne vasati. Tasmim kāle Rājagahanagare

Dussalakkhaṇabrāhmaṇo nāma ahoṣi. Tassa samugge ṭhapitaṃ sātakayuganti sabbaṃ purimasadisameva.

Māṇave pana susānaṃ gacchante bodhisatto paṭhamataraṃ gantvā susānadvāre nisīditvā tena chaḍḍitaṃ sātakayugaṃ gahetvā uyyānaṃ agamāsi. Māṇavo gantvā pitu ārocesi. Pitā “rājakulūpako tāpaso nasseyyā”ti bodhisattassa santikaṃ gantvā “tāpasa tayā gahitasātake chaḍḍehi, mā nassī”ti āha. Tāpaso “amhākaṃ susāne chaḍḍitapilotikā vaṭṭati, na mayaṃ kotuhalamaṅgalikā, kotuhalamaṅgalaṃ nāmetaṃ na Buddhapaccekabuddhabodhisattehi vaṇṇitaṃ, tasmā paṇḍitena nāma kotuhalamaṅgalikena na bhavitabban”ti brāhmaṇassa dhammaṃ desesi. Brāhmaṇo dhammaṃ sutvā diṭṭhiṃ bhinditvā bodhisattaṃ saraṇaṃ gato. Bodhisattopi aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthāpi imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā brāhmaṇassa dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

87. “Yassa maṅgalā samūhatā,
Uppātā supinā ca lakkhaṇā ca.
So¹ maṅgaladosavītivatto,
Yugayogādhigato na jātumetī”ti.

Tattha **yassa maṅgalā samūhatā**ti yassa arahato khīṇāsavassa diṭṭhamaṅgalaṃ sutamaṅgalaṃ mutamaṅgalanti ete maṅgalā samucchinnā. **Uppātā supinā ca lakkhaṇā cā**ti “evarūpo candaggāho bhavissati, evarūpo sūriyaggāho bhavissati, evarūpo nakkhattaggāho bhavissati, evarūpo ukkāpāto bhavissati, evarūpo disāḍḍāho bhavissati”ti ime pañca mahā-uppātā, nānappakārā supinā, subhagalakkhaṇaṃ, dubbhagalakkhaṇaṃ, itthilakkhaṇaṃ, purisalakkhaṇaṃ, dāsīlakkhaṇaṃ, dāsīlakkhaṇaṃ, asīlakkhaṇaṃ, hatthilakkhaṇaṃ, assalakkhaṇaṃ, usabhalakkhaṇaṃ, āvudhalakkhaṇaṃ, vatthalakkhaṇanti evamādīkāni lakkhaṇāni ime ca diṭṭhiṭṭhānā yassa samūhatā, na etehi uppātādīhi attano maṅgalaṃ vā avamaṅgalaṃ vā pacceti. **So**

maṅgaladosavītivatto so khīṇasavo sabbamaṅgaladose vītivatto atikkanto pajahitvā ṭhito. **Yugayogādhigatoti** “kodho ca upanāho ca, makkho ca paḷāso cā”¹ti-ādinā¹ nayena dve dve ekato āgatakilesā yugā nāma. Kāmayogo bhavayogo diṭṭhiyogo avijjāyogoti ime saṃsāre yojanabhāvato cattāro yogā nāma. Te yuge ca yoge cāti yugayoge adhigato abhibhavitvā gato vītivatto samatikkanto khīṇāsavo bhikkhu. **Na jātumetī**ti puna paṭisandhivasena ekaṃseneva imaṃ lokam na eti nāgacchatīti.

Evam sathā imāya gāthāya brāhmaṇassa dhammam desetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne brāhmaṇo saddhim puttana sotāpattiphale patiṭṭhahi. Sathā jātakam samodhānesi “tadā eteva pitāputtā idāni pitāputtā ahesum, tāpaso pana ahameva ahosin”²ti.

Maṅgalajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Sārambhajātakavaṇṇanā (88)

Kalyāṇimeva muñceyyāti idam Sathā Jetavane viharanto omasavādasikkhāpadam² ārabha katesi. Dvepi vatthūni heṭṭhā Nandivīsālajātake vuttasadisāneva. Imasmim pana jātake bodhisatto Gandhāraratṭhe Takkasilāyam aññatarassa brāhmaṇassa Sārambho nāma balibaddo ahosi. Sathā idam atītavatthum kathetvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

88. “Kalyāṇimeva muñceyya, na hi muñceyya pāpikam.

Mokkho kalyāṇiyā sādhu, mutvā tappati³ pāpikan”³ti.

Tattha **kalyāṇimeva muñceyyāti** catudosavinimuttam kalyāṇim sundaram anavajjam vācameva muñceyya vissajjeyya katheyya. **Na hi muñceyya pāpikanti** pāpikam lāmikam paresam appiyam amanāpam na muñceyya na katheyya. **Mokkho**

1. Abhi 2. 359 piṭṭhe.

2. Vi 2. 8 piṭṭhe.

3. Tappati (Sī, Syā, I, Ka)

kalyāṇiyā sādḥūti kalyāṇavācāya vissajjanameva imasmim loke sādhu sundaram bhaddakam. **Mutvā tappati pāpikanti** pāpikam pharusavācam muñcitvā vissajjetvā kathetvā so puggalo tappati socati kilamatīti.

Evam satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā brāhmaṇo Ānando ahosi, brāhmaṇi Uppalavaṇṇā, Sārambho pana ahameva ahosin”ti.

Sārambhajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Kuhakajātakavaṇṇanā (89)

Vācāva kira te āsīti idam Satthā Jetavane viharanto ekam kuhakabhikkhum ārabba kathesi. Kuhakavatthu Uddālakajātake āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente ekam gāmakam upanissāya eko kūṭajaṭilo kuhakatāpasō vasati. Eko kuṭumbiko tassa araṇṇe paṇṇasālam kāretvā tattha nam vāsento attano gehe paṇitāhārena paṭijaggati. So tam kūṭijaṭilam “sīlavā eso”ti saddahitvā corabhayena suvaṇṇanikkhasatam tassa paṇṇasālam netvā bhūmigatam katvā “idam olokeyyāsi bhante”ti āha. Atha nam tāpasō “pabbajitānam nāma āvuso evarūpaṃ kathetuṃ na vaṭṭati, amhākam pana parasantake lobho nāma natthī”ti āha. So “sādhu bhante”ti tassa vacanam saddahitvā pakkāmi. Duṭṭhatāpasō “sakkā ettakena jīvitun”ti katipāham atikkamitvā tam suvaṇṇam gahetvā antarāmagge ekasmim ṭhāne ṭhapetvā āgantvā paṇṇasālāyameva vasitvā punadivase tassa gehe bhattakiccam katvā evamāha “āvuso mayam tumhe nissāya ciram vasimha, aticiram ekasmim ṭhāne vasantānam manussehi saddhim saṃsaggo hoti, saṃsaggo ca nāma pabbajitānam malam, tasmā gacchāmahan”ti vatvā tena punappunam yāciyamānopi nivattitum na icchi. Atha nam so “evam sante gacchatha bhante”ti yāva gāmadvāram anugantvā nivatti. Tāpasopi thokam gantvāva “imam kuṭumbikam mayā vañcetum vaṭṭati”ti

cintetvā jaṭānaṃ antare tiṇaṃ ṭhapetvā paṇivatti. Kuṭumbiko “kiṃ bhante nivattitthā”ti pucchi. Āvuso tumhākaṃ gehacchadanato me jaṭāsu ekatiṇaṃ laggam, adinnādānaṃ nāma pabbajitānaṃ na vaṭṭati, taṃ ādāya āgatomhīti. Kuṭumbiko “chaddetvā gacchatha bhante”ti vatvā “tiṇasalākampi nāma parasantakam na gaṇhāti, aho kukkuccako me ayyo”ti pasīditvā vanditvā uyyojesi.

Tadā pana bodhisattena bhaṇḍatthāya paccantaṃ gacchantena tasmim nivesane nivāso gahito hoti. So tāpasassa vacanaṃ sutvāva “addhā iminā duṭṭhatāpasena imassa kiñci gahitaṃ bhavissatī”ti kuṭumbikaṃ pucchi “atthi pana te samma kiñci etassa tāpasassa santike nikkhittan”ti. Atthi samma suvaṇṇanikkhasatanti. Tena hi gaccha, taṃ upadhārehīti. So paṇṇasālaṃ gantvā taṃ adisvā vegenāgantvā “natthi sammā”ti āha. “Na te suvaṇṇaṃ aññena gahitaṃ, teneva kuhakatāpasena gahitaṃ, ehi, taṃ anubandhitvā gaṇhāmā”ti vegena gantvā kūṭatāpasam gaṇhitvā hatthehi ca pādehi ca pothetvā suvaṇṇam āharāpetvā gaṇhimsu. Bodhisatto suvaṇṇam disvā “nikkhasataṃ haramāno asajjitvā tiṇamate sattosi”ti vatvā taṃ garahanto imaṃ gāthamāha—

89. “Vācāva kira te āsi, saṇhā sakhilabhāṇino.

Tiṇamate asajjittho, no ca nikkhasataṃ haran”ti.

Tattha **vācāva kira te āsi, saṇhā sakhilabhāṇino**ti “pabbajitānaṃ tiṇamattampi adinnaṃ ādātuṃ na vaṭṭatī”ti evaṃ sakhilaṃ muduvacanaṃ vadantassa vācā eva kira te saṇhā āsi, vacanamattameva maṭṭham ahoṣīti attho. **Tiṇamate asajjittho**ti kūṭajaṭila ekissā tiṇasalākāya kukkuccam kurumāno tvaṃ satto āsatto laggo ahoṣi. **No ca nikkhasataṃ haranti** imaṃ pana nikkhasataṃ haranto asatto nillaggova jātosīti.

Evaṃ bodhisatto taṃ garahitvā “mā puna kūṭajaṭila evarūpamakāsi”ti ovādaṃ datvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idānevesa bhikkhu kuhako, pubbepi kuhakoyevā”ti vatvā jātakam samodhānesi

“tadā kūṭatāpaso kuhakabhikkhu ahoṣi, paṇḍitapuriso pana ahameva ahoṣin”ti.

Kuhakajātakavaṇṇanā navamā.

10. Akataññujātakavaṇṇanā (90)

Yo pubbe katakalyāṇoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikam ārabha kathesi. Tassa kireko paccantavāsiko seṭṭhi adiṭṭhasahāyo ahoṣi. So ekadā paccante uṭṭhānakabhaṇḍassa pañca sakaṭasatāni pūretvā kammantikamanusse āha “gacchatha bho, imaṃ bhaṇḍam Sāvattim netvā amhākam sahāyakassa Anāthapiṇḍikamahāseṭṭhissa paccagghena vikkiṇitvā paṭibhaṇḍam āharathā”ti. Te “sādhū”ti tassa vacanam sampaṭicchitvā Sāvattim gantvā mahāseṭṭhim disvā paṇṇākāram datvā tam pavattim ārocesum. Mahāseṭṭhi “svāgataṃ vo”ti tesam āvāsaṇca paribbayaṇca dāpetvā sahāyakassa sukham¹ pucchitvā bhaṇḍam vikkiṇitvā paṭibhaṇḍam dāpesi. Te paccantam gantvā tamattham attano seṭṭhissa ārocesum.

Aparabhāge Anāthapiṇḍikopi tatheva pañca sakaṭasatāni tattha pesesi, manussā tattha gantvā paṇṇākāram ādāya paccantavāsikaseṭṭhim passimsu. So “kuto āgacchathā”ti pucchitvā “Sāvattithito tumhākam sahāyakassa Anāthapiṇḍikassa santikā”ti vutte “Anāthapiṇḍikoti kassaci purisassa nāmam bhavissatī”ti parihāsam katvā paṇṇākāram gahetvā “gacchatha tumhe”ti uyyojesi, neva nivāsam, na paribbayaṃ dāpesi. Te sayameva bhaṇḍam vikkiṇitvā paṭibhaṇḍam ādāya Sāvattim āgantvā seṭṭhissa tam pavattim ārocesum.

Atha so paccantavāsī punapi ekavāram tatheva pañca sakaṭasatāni Sāvattim pesesi, manussā paṇṇākāram ādāya mahāseṭṭhim passimsu.

---

1. Sukhadukkham (Ka)

Te pana disvā Anāthapiṇḍikassa manussā “mayam sāmī etesam nivāsañca bhatañca paribbayañca jānissāmā”ti vatvā tesam sakaṭāni bahinagare tathārūpe thāne mocāpetvā “tumhe idheva vasatha, amhākaṃ vo ghare yāgubhattañca paribbayo ca bhavissatī”ti gantvā dāsakammakare sannipātetvā majjhimayāmasamanantare pañca sakaṭasatāni vilumpitvā nivāsanapārupanānīpi nesam acchinditvā goṇe palāpetvā sakaṭāni vicakkāni katvā bhūmiyam thapetvā cakkānīpi gaṇhitvāva agamaṃsu. Paccantavāsino nivāsanamattassapi sāmikā ahutvā bhītā vegena palāyitvā paccantameva gatā. Setṭhimanussāpi tamattham mahāsetṭhino ārocesum. So “atthi dānidam kathāpābhatan”ti Satthu santikaṃ gantvā ādito paṭṭhāya sabbam tam pavattim ārocesi. Satthā “na kho gahapati so paccantavāsī idāneva evaṃsīlo, pubbepi evaṃsīloyeva ahosī”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto Bārāṇasiyam mahāvibhavo setṭhi ahosi. Tasseko paccantavāsiko setṭhi adiṭṭhasahāyo ahosi. Sabbam atītavatthu paccuppannavatthusadisameva. Bodhisatto pana attano manussehi “ajja amhehi idam nāma katan”ti ārocite “paṭhamam attano katham upakāram ajānantā pacchā evarūpaṃ labhantiyevā”ti vatvā sampattaparisāya dhammam desento imam gāthamāha—

90. “Yo pubbe katakalyāṇo, katattho nāvabujjhati.

Pacchā kicce samuppanne, kattāram nādhigacchati”ti.

Tatrāyam piṇḍattho—khattiyādīsū **yo** koci puriso **pubbe** paṭhamataram aññena **katakalyāṇo** katūpakāro **katattho** nipphāditakicco hutvā tam parena attani katham kalyāṇaṅceva atthañca na jānāti, so **pacchā** attano **kicce samuppanne** tassa kiccassa **kattāram nādhigacchati** na labhatīti.

Evam bodhisatto imāya gāthāya dhammam desetvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā paccantavāsī idānipi paccantavāsīyeva, Bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahosin”ti.

Akataññujātakavaṇṇanā dasamā.

Apāyimhavaggo navamo.

Tassuddānaṃ

Surāpānaṃ Mittavindaṃ, Kāḷakaṇṇī atthadvāraṃ.

Kim pakkasīlavīmaṃsaṃ, maṅgalañcāpi Sārambhaṃ.

Kuhakaṃ akataññū cāti.

10. Littavagga

1. Littajātakavaṇṇanā (91)

Littaṃ paramena tejasāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto apaccavekkhitaparibhogaṃ ārabha kathesi. Tasmim kira kāle bhikkhū cīvarādīni labhitvā yebhuyyena apaccavekkhitvā paribhuñjanti. Te cattāro paccaye apaccavekkhitvā paribhuñjamānā yebhuyyena nirayatiracchānayanito na muccanti. Satthā taṃ kāraṇaṃ ñatvā bhikkhūnaṃ anekapariyāyena dhammiṃ kathaṃ kathetvā apaccavekkhitaparibhoge ādīnavaṃ dassetvā “bhikkhave bhikkhunā nāma cattāro paccaye labhitvā apaccavekkhitvā paribhuñjituṃ na vaṭṭati, tasmā ito paṭṭhāya cattāro paccaye paccavekkhitvā paribhuñjeyyāthā”ti paccavekkhavidhiṃ dassento “idha pana bhikkhave bhikkhu paṭisaṅkhā yoniso cīvaram paṭisevati sītassa paṭighātāyā”ti-ādīnā¹ nayena tantim ṭhapetvā “bhikkhave cattāro paccaye evaṃ paccavekkhitvā paribhuñjituṃ vaṭṭati, apaccavekkhitvā paribhogo nāma halāhalavisaparibhogasadiso. Porāṇakā hi apaccavekkhitvā dosaṃ ajānitvā visaṃ paribhuñjitvā vipākante mahādukkhaṃ anubhaviṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Ma 1. 12; Am 2. 341 piṭṭhesu.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmiṃ mahābhogakule nibbattitvā vayappatto akkhadhutto ahosi. Athāparo kūṭakkhadhutto bodhisattena saddhiṃ kīlanto attano jaye vattamāne keḷimaṇḍalaṃ¹ na bhindati, parājayakāle pana akkhaṃ mukhe pakkhipitvā “akkho naṭṭho”ti keḷimaṇḍalaṃ bhinditvā pakkamati. Bodhisatto tassa taṃ kāraṇaṃ ṇatvā “hotu, jānissāmettha patirūpakāraṇaṃ”ti akkhe ādāya attano ghare halāhalavisena rañjitvā punappunaṃ sukkhāpetvā te ādāya tassa santikaṃ gantvā “ehi samma akkhehi kīlāmā”ti āha. So “sādhu sammā”ti keḷimaṇḍalaṃ sajjitvā tena saddhiṃ kīlanto attano parājayakāle ekaṃ akkhaṃ mukhe pakkhipi. Atha naṃ bodhisatto tathā karontaṃ disvā “gilāhi tāva, pacchā idaṃ nāmetanti jānissasi”ti codetuṃ imaṃ gāthamāha—

91. “Littaṃ paramena tejasā, gila’ makkhaṃ puriso na bujjhati.

Gila re gila pāpadhuttaka, pacchā te kaṭukaṃ bhavissatī”ti.

Tattha **littanti** makkhitaṃ rañjitaṃ. **Paramena tejasā** uttamatejasampannena halāhalavisena. **Gilanti** gilanto. **Akkhanti** guḷakaṃ. **Na bujjhatī** “ayaṃ me gilato idaṃ nāma karissatī”ti na jānāti. **Gila reti** gilāhi are. **Gilāti** punapi codento vadati. **Pacchā te kaṭukaṃ bhavissatī** imasmiṃ te akkhe gilite pacchā etaṃ viṣaṃ tikhiṇaṃ bhavissatīti attho.

So bodhisattassa kathentasseva visavegena mucchito akkhīni parivattetvā khandhaṃ nāmetvā pati. Bodhisatto “idānissa jīvitadānaṃ dātuṃ vaṭṭatī”ti osadhaparibhāvitaṃ vamanayogaṃ datvā vametvā sappiphāṇitamadhusakkarādayo khādāpetvā arogaṃ katvā “puna evarūpaṃ mā akāsī”ti ovaditvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “bhikkhave apaccavekkhitaparibhogo nāma apaccavekkhitvā katavisaparibhogasadiso hotī”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā paṇḍitadhutto ahameva ahoṣiṃ,

---

1. Kīlamaṇḍalaṃ (Ka)

kūṭadhutto panettha na kathīyati, yathā ca ettha, evaṃ sabbattha. Yo pana imasmiṃ kāle na paññāyati, so na kathīyatevā”ti.

Littajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Mahāsārajātakavaṇṇanā (92)

Ukkaṭṭhe sūramicchantīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto āyasmantaṃ Ānandattheraṃ ārabba katesi. Ekasmiṃhi samaye Kosalarañño itthiyo cintayīṃsu “Buddhuppādo nāma dullabho, tathā manussapaṭilābho paripuṇṇāyatanatā ca. Mayañca imaṃ dullabhaṃ khaṇasamavāyaṃ labhitvāpi attano ruciyā vihāraṃ gantvā dhammaṃ vā sotuṃ Buddhapūjaṃ vā kātuṃ dānaṃ vā dātuṃ na labhāma, mañjūsāya pakkhittā viya vasāma, rañño kathetvā amhākaṃ dhammaṃ desetūṃ anucchavikaṃ ekaṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā tassa santike dhammaṃ sossāma, tato yaṃ sakkhissāma, taṃ uggaṇhissāma, dānādīni ca puññāni karissāma. Evaṃ no ayaṃ khaṇapaṭilābho saphalo bhavissati”ti. Tā sabbāpi rājānaṃ upasaṅkamitvā attanā cintitakāraṇaṃ kathayīṃsu. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchi.

Athekadivasam rājā uyyānakīlaṃ kīlitukāmo uyyānapālaṃ pakkosāpetvā “uyyānaṃ sodhehi”ti āha. Uyyānapālo uyyānaṃ sodhento Satthāraṃ aññatarasmiṃ rukkhamaṇe nisinnaṃ disvā rañño santikaṃ gantvā “suddhaṃ deva uyyānaṃ, apicettha aññatarasmiṃ rukkhamaṇe Bhagavā nisinna”ti āha. Rājā “sādhū samma, Satthu santike dhammampi sossāmā”ti alaṅkatarathaṃ abhiruhitvā uyyānaṃ gantvā Satthu santikaṃ agamāsi.

Tasmiṃca samaye chattapāṇi nāmeko anāgāmī upāsako Satthu santike dhammaṃ suṇamāno nisinna hoti. Rājā taṃ disvā āsaṅkamāno muhuttam ṭhatvā puna “sacāyaṃ pāpako bhaveyya, na Satthu santike nisīditvā dhammaṃ suṇeyya, apāpakena iminā bhavitabban”ti cintetvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Upāsako Buddhagāravena

rañño paccuṭṭhānaṃ vā vandanaṃ vā na akāsi, tenassa rājā anattamano ahosi. Satthā tassa anattamanabhāvaṃ ñatvā upāsakassa guṇaṃ kathesi “ayaṃ mahārāja upāsako bahussuto āgatāgamo kāmesu vītarāgo”ti. Rājā “na iminā orakena bhavitabbaṃ, yassa Satthā guṇaṃ vaṇṇeti”ti cintetvā “upāsaka vadeyyāsi yena te attho”ti āha. Upāsako “sādhū”ti sampañicchi. Rājā Satthu santike dhammaṃ sutvā Satthāraṃ padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi.

So ekadivasaṃ uparipāsāde mahāvātapānaṃ vivarivā ṭhito taṃ upāsakaṃ bhuttapātarāsaṃ chattamādāya Jetavanaṃ gacchantaṃ disvā pakkosāpetvā evamāha “tvaṃ kira upāsaka bahussuto, amhākaṅca itthiyo dhammaṃ sotukāmā ceva uggahetukāmā ca, sādhu vatassa sace tāsāṃ dhammaṃ vāceyyāsi”ti. Deva gihīnaṃ nāma rājantepure dhammaṃ desetum vā vācetum vā nappatirūpaṃ, ayyānaṃ eva patirūpanti. Rājā “saccaṃ esa vadati”ti uyyojetvā itthiyo pakkosāpetvā “bhadde ahaṃ tumhākaṃ dhammadesanattāya ca dhammavācanattāya ca Satthu santikaṃ gantvā ekaṃ bhikkhuṃ yācāmi, asītiyā mahāsāvakesu katarāṃ yācāmi”ti āha. Tā sabbāpi mantetvā dhammabhaṇḍāgārikaṃ Ānandattherameva ārocesum. Rājā Satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisinna evamāha “bhante amhākaṃ gehe itthiyo Ānandattherassa santike dhammaṃ sotuṅca uggaṇḥituṅca icchanti, sādhu vata sace thero amhākaṃ gehe dhammaṃ deseyya ceva vāceyya cā”ti. Satthā “sādhū”ti sampañicchitvā therāṃ āṇāpesi. Tato paṭṭhāya rañño itthiyo therassa santike dhammaṃ suṇanti ceva uggaṇḥanti ca.

Athekadivasaṃ rañño cūḷāmaṇi naṭṭho. Rājā tassa naṭṭhabhāvaṃ sutvā amacce āṇāpesi “sabbe antovaḷaṅjanake manusse gahetvā cūḷāmaṇiṃ āharāpethā”ti. Amaccā mātugāme ādiṃ katvā cūḷāmaṇiṃ paripucchantā adisvā mahājanaṃ kilamenti. Taṃ divasaṃ Ānandatthero rājanivesanaṃ pavitṭho. Yathā tā itthiyo pubbe therāṃ disvāva haṭṭhatuṭṭhā dhammaṃ suṇanti ceva uggaṇḥanti ca, tathā akatvā sabbā domanassappattāva ahesum. Tato therena “kasmā tumhe ajja

evarūpā jātā”ti pucchitā evamāhaṃsu “bhante rañño cūlāmaṇim
 pariyesāmāti amaccā mātuḡāme upādāya antovaḷaṅjanake kilamenti, na
 jānāma kassa kiṃ bhavissatīti, tenamha domanassappattā”ti. Thero “mā
 cintayitthā”ti tā samassāsetvā rañño santikaṃ gantvā paññattāsane nisīditvā
 “maṇi kira te mahārāja nattho”ti pucchi. Āma bhanteti. Asakkihi pana taṃ
 āharāpetunti. Bhante sabbaṃ antojanaṃ gahetvā kilamentopi na sakkomi
 āharāpetunti. Mahārāja mahājanaṃ akilametvāva āharaṇūpāyo atthīti.
 Kataro bhanteti. Piṇḍadānaṃ mahārājāti. Kataraṃ piṇḍadānaṃ bhanteti.
 “Mahārāja yattakesu āsaṅkā atthi, te gahetvā ekekassa ekekaṃ palālapiṇḍaṃ
 vā mattikāpiṇḍaṃ vā datvā ‘imaṃ paccūsakāle āharitvā asukaṭṭhāne nāma
 pāthetā’ti vattabbaṃ. Yena gahito bhavissati, so tasmim pakkhipitvā
 āharissati. Sace paṭhamadivaseyeva pāthenti, iccetaṃ kusalaṃ. No ce pāthenti,
 dutiyadivasepi tatiyadivasepi tatheva kātabbaṃ. Evaṃ mahājano ca na
 kilamissati, maṇiṅca labhissasi”ti evaṃ vatvā thero agamāsi.

Rājā vuttanayeneva tayo divase dāpesi, neva maṇim āharimsu. Thero
 tatiyadivase āgantvā “kiṃ mahārāja pātito maṇi”ti pucchi. Na pāthenti
 bhanteti. “Tena hi mahārāja mahātalasmim yeva paṭicchannaṭṭhāne
 mahācāṭim ṭhapāpetvā udakassa pūrāpetvā sāṇim parikkhipāpetvā ‘sabbe
 antovaḷaṅjanakamanussā ca itthiyo ca uttarāsaṅgaṃ katvā ekekova
 antosāṇim pavisitvā hatthaṃ dhovitvā āgacchantū’ti vadehi”ti thero imaṃ
 upāyaṃ ācikkhitvā pakkāmi. Rājā tathā kāresi. Maṇicoro cintesi
 “dhammabhaṇḍāgārīko imaṃ adhikaraṇaṃ ādāya maṇim adassetvā
 osakkissatīti aṭṭhānametaṃ¹, pāthetum dāni vaṭṭati”ti maṇim paṭicchanaṃ
 katvā ādāya antosāṇim pavisitvā cāṭiyaṃ pāthetvā nikkhami. Sabbesaṃ
 nikkhantaḡāle udakaṃ chaḍḍetvā maṇim addasaṃsu. Rājā “theraṃ nissāya
 mahājanaṃ akilametvāva me maṇi laddho”ti tussi,
 antovaḷaṅjanakamanussāpi “theraṃ nissāya mahādukkhato muttamhā”ti
 tussimsu. “Therassānubhāvena

---

1. Apassitvā na osakkissati, addhā etaṃ (Ka)

rañño cūlāmaṇi laddho”ti therassānubhāvo sakalanagare ceva bhikkhusaṅghe ca pākaṭo jāto.

Dhammasabhāyaṃ sannisinnā bhikkhū therassa guṇaṃ vaṇṇayimsu “āvuso Ānandatthero attano bahussutatāya paṇḍiccena upāyakusalatāya mahājanaṃ akilamtvā upāyeneva rañño maṇim dassesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāni Ānandeneva parahatthagataṃ bhaṇḍaṃ dassitaṃ, pubbepi paṇḍitā mahājanaṃ akilamtvā upāyeneva tiracchānahatthagataṃ bhaṇḍaṃ¹ dassayimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sabbasippesu nipphattim patto tasseva amacco ahoṣi. Athekadivasam rājā mahantena parivārena uyyānaṃ gantvā vanantarāni vicarivā udakakīlaṃ kīlitukāmo maṅgalapokkharāṇim otarivā itthāgārampi pakkosi. Itthiyo attano attano sīsūpagagīvūpagādīni ābharaṇāni omuñcitvā uttarāsaṅgesu pakkhipitvā samuggapiṭṭhesu ṭhapetvā dāsiyo paṭicchāpetvā pokkharāṇim otarimsu. Athekā uyyānamakkaṭi sākhantere nisinnā devim piḷandhanāni omuñcitvā uttarāsaṅge pakkhipitvā samuggapiṭṭhe ṭhapayamānaṃ disvā tassā muttāhāraṃ piḷandhitukāmā hutvā dāsiyā pamādaṃ olokayamānā nisīdi, dāsīpi taṃ rakkhamānā tahaṃ tahaṃ oloketvā nisinnāyeva niddāyitum² ārabhi. Makkaṭi tassā pamādabhāvaṃ ñatvā vātavegena otarivā mahāmuttāhāraṃ gīvāya paṭimuñcitvā vātavegena uppatitvā sākhantere nisīditvā aññāsaṃ makkaṭīnaṃ dassanabhayena ekasmiṃ rukkhasusiraṭṭhāne ṭhapetvā upasantūpasantā viya taṃ rakkhamānā nisīdi.

Sāpi kho dāsī paṭibujjhivā muttāhāraṃ apassantī kampamānā aññaṃ upāyaṃ adisvā “puriso deviyā muttāhāraṃ gahetvā palāto”ti mahāviraṇaṃ viravi, ārakkhamanussā tato tato sannipatitvā tassā vacanaṃ sutvā rañño ārocayimsu. Rājā “coraṃ gaṇhathā”ti āha. Purisā

1. Tiracchānahatthūpagatabhaṇḍakam (Sī)

2. Pacalāyitum (Sī, I)

uyyānā nikkhamitvā “coraṃ gaṇhatha, coraṃ gaṇhathā”ti ito cito ca olokonti. Atheke jānapado balikārapuriso taṃ saddaṃ sutvā kampamāno palāyi. Taṃ disvā rājapurisā “ayaṃ coro bhavissati”ti anubandhitvā taṃ gahetvā pothetvā “are duṭṭhacora evaṃ mahāsāraṃ nāma piḷandhanaṃ avaharissasi”ti paribhāsimsu. So cintesi “sacāhaṃ ‘na gaṇhāmī’ti vakkhāmi, ajja me jīvitaṃ natthi, pothentāyeva maṃ māressanti, sampaṭicchāmi nan”ti. So “āma sāmi gahitaṃ me”ti āha. Atha naṃ bandhitvā rañño santikaṃ ānayimso. Rājāpi naṃ pucchi “gahitaṃ te mahāsārapīḷandhanan”ti. Āma devāti. Idāni taṃ kahanti. Deva mayā mahāsāraṃ nāma mañcapīṭhampi na diṭṭhapubbaṃ, seṭṭhi pana maṃ mahāsārapīḷandhanaṃ gaṇhāpesi, sohaṃ taṃ gahetvāva tassa adāsim, so naṃ jānātīti.

Rājā seṭṭhiṃ pakkosāpetvā “gahitaṃ te imassa hatthato mahāsārapīḷandhanan”ti pucchi. Āma devāti. Kahaṃ tanti. Purohitassa me dinnanti. Purohitampi pakkosāpetvā tatheva pucchi, sopi sampaṭicchitvā “gandhabbassa me dinnan”ti āha. Tampi pakkosāpetvā “purohitassa hatthato te mahāsārapīḷandhanaṃ gahitaṃ”ti pucchi. Āma devāti. Kahaṃ tanti. Kilesavasena me vaṇṇadāsiyā dinnanti. Tampi pakkosāpetvā pucchi, sā “na gaṇhāmī”ti āha. Te pañca jane pucchantānañjeva sūriyo atthaṃ gato. Rājā “idāni vikālo jāto, sve jānissāmā”ti te pañca jane amaccānaṃ datvā nagaraṃ pāvīsi.

Bodhisatto cintesi “idaṃ piḷandhanaṃ antovaḷaṅje natṭhaṃ, ayañca gahapatiko bahivaḷaṅjo, dvārepi balavārakkho, tasmā antovaḷaṅjanakānampi taṃ gahetvā palāyitum na sakkā. Evaṃ neva bahivaḷaṅjanakānaṃ, na anto, uyyāne vaḷaṅjanakānaṃ gahaṇṇupāyo dissati. Iminā duggatamanussena ‘seṭṭhissa me dinnan’ti kathentena attano mokkhatthāya kathitaṃ bhavissati, seṭṭhināpi ‘purohitassa me dinnan’ti kathentena ‘ekato hutvā nittharissāmī’ti cintetvā kathitaṃ bhavissati, purohitenāpi ‘gandhabbassa me dinnan’ti kathentena ‘bandhanāgāre gandhabbaṃ nissāya sukhena vasissāmā’ti cintetvā kathitaṃ bhavissati, gandhabbenāpi ‘vaṇṇadāsiyā me dinnan’ti kathentena ‘ekantena anukkaṇṭhitā bhavissāmā’ti

cintetvā kathitaṃ bhavissati, imehi pañcahi corehi na bhavitabbaṃ, uyyāne makkaṭā bahū, piḷandhanena ekissā makkaṭiyā hatthe āruḷhena bhavitabbaṃ”ti. So rājānaṃ upasaṅkamtivā “mahārāja core amhākaṃ niyyādettha, mayāṃ taṃ kiccaṃ sodhessāma”ti āha. Rājā “sādhu paṇḍita, sodhehi”ti tassa niyyādesi.

Bodhisatto attano dāsapurise pakkosāpetvā te pañca jane ekasmiṃyeva ṭhāne vasāpetvā samantā ārakkhaṃ katvā kaṇṇaṃ datvā “yaṃ te aññamaññaṃ kathenti, taṃ mayhaṃ ārocethā”ti vatvā pakkāmi. Te tathā akamsu. Tato manussānaṃ sannisinnavelāya seṭṭhi taṃ gahapatikaṃ āha “are duṭṭhagahapati tayā ahaṃ, mayā vā tvaṃ kahaṃ diṭṭhapubbo, kadā te mayhaṃ piḷandhanaṃ dinnan”ti āha. So “sāmi mahāseṭṭhi ahaṃ mahāsāraṃ nāma rukkhasārāpādakaṃ mañcapīṭhampi na jānāmi, ‘taṃ nissāya pana mokkhaṃ labhissāmi’ti evaṃ avacaṃ, mā me kujjha sāmī”ti āha. Purohitopi seṭṭhiṃ āha “mahāseṭṭhi tvaṃ iminā attano adinnakameva mayhaṃ kathaṃ adāsī”ti. “Mayampi dve issarā, amhākaṃ ekato hutvā ṭhitakāle kammaṃ khippaṃ nipphajjissatī”ti kathesinti. Gandhabbopi purohitaṃ āha “brāhmaṇa kadā tayā mayhaṃ piḷandhanaṃ dinnan”ti. “Ahaṃ taṃ nissāya vasanaṭṭhāne sukhaṃ vasissāmi”ti kathesinti. Vaṇṇadāsīpi gandhabbaṃ āha “are duṭṭhagandhabba ahaṃ kadā tava santikaṃ gatapubbā, tvaṃ vā mama santikaṃ āgatapubbo, kadā te mayhaṃ piḷandhanaṃ dinnan”ti. Bhagini kiṃ kārāṇā kujjhasi, “amhesu pañcasu ekato vasantesu gharāvāso bhavissati, anukkaṇṭhamānā sukhaṃ vasissāma”ti kathesinti. Bodhisatto payojitamanussānaṃ santikā taṃ kathaṃ sutvā tesaṃ tathato acorabhāvaṃ ñatvā “makkaṭiyā gahitapiḷandhanaṃ upāyeneva pātesāmi”ti geṇḍumayāni¹ bahūni piḷandhanāni kāretvā uyyāne makkaṭiyō gāhāpetvā hatthapādagīvāsu geṇḍupiḷandhanāni piḷandhāpetvā vissajjesi. Itarā makkaṭī piḷandhanaṃ rakkhamānā uyyāne eva nisīdi.

Bodhisatto manusse āṇāpesi “gacchatha tumhe, uyyāne sabbā makkaṭiyō upadhāretha, yassā taṃ piḷandhanaṃ passatha, taṃ uttāsetvā piḷandhanaṃ gaṇhathā”ti. Tāpi kho makkaṭiyō “piḷandhanaṃ no laddhan”ti

tuṭṭhapahaṭṭhā uyyāne vicarantiyo tassā santikaṃ gantvā “passa amhākaṃ piḷandhanan”ti āhaṃsu. Sā makkaṭī asahamānā “kiṃ iminā geṇḍupiḷandhanenā”ti muttāhāraṃ piḷandhitvā nikkhami. Atha naṃ te purisā disvā piḷandhanam chaddāpetvā āharitvā bodhisattassa adāṃsu. So taṃ ādāya rañño dassetvā “idaṃ te deva piḷandhanam, te pañcapi acorā, idaṃ pana uyyāne makkaṭiyā ābhatan”ti āha. Kathaṃ pana te paṇḍita makkaṭiyā hatthaṃ āruḷhabhāvo nāto, kathaṃ te gahitanti. So sabbaṃ ācikkhi. Rājā tuṭṭhamānaso “saṅgāmasīsādīsu nāma sūrādayo icchitabbā hontī”ti bodhisattassa thutiṃ karonto imaṃ gāthamāha—

92. “Ukkaṭṭhe sūramicchanti, mantīsu akutūhalaṃ.

Piyañca annapānamhi, atthe jāte ca paṇḍitan”ti.

Tattha **ukkaṭṭheti** upakaṭṭhe, ubhatobyūḷhe saṅgāme sampahāre vattamāneti attho. **Sūramicchantī**ti asaniyāpi matthake patamānāya apalāyinaṃ sūraṃ icchanti, tasmim̄ khaṇe evarūpo saṅgāmayodho patthetabbo hoti. **Mantīsu akutūhalanti** kattabbākattabbakiccaṃ sammantanakāle uppanne mantīsu yo akutūhalo avikiṇṇavāco mantāṃ na bhindati, taṃ icchanti, tādiso tesu ṭhānesu patthetabbo hoti. **Piyañca annapānamhī**ti madhure annapāne paccupaṭṭhite sahaparibhuñjanatthāya piyapuggalaṃ patthenti, tādiso tasmim̄ kāle patthetabbo hoti. **Atthe jāte ca paṇḍitanti** atthagambhīre dhammagambhīre kismiñcīdeva kāraṇe vā pañhe vā uppanne paṇḍitaṃ vicakkhaṇaṃ icchanti. Tathārūpo hi tasmim̄ samaye patthetabbo hotīti.

Evam̄ rājā bodhisattaṃ vaṇṇetvā thometvā ghanavassaṃ vassento mahāmegho viya sattahi ratanehi pūjetvā tassovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato, bodhisattopi yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā therassa guṇaṃ kathetvā jātaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahoṣi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahoṣin”ti.

Mahāsārajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Vissāsabhojanajātakavaṇṇanā (93)

Na vissase avissattheti idaṃ Satthā Jetavane viharanto vissāsabhojanam ārabba kathesi. Tasmim kira samaye yebhuyyena bhikkhū “mātarā no dinnam, pitarā no dinnam, bhātarā, bhaginiyā, cūlamātarā, cūlapitarā, mātulena, mātulāniyā dinnam. Amhākaṃ gihikālepi bhikkhukālepi ete dātum yuttarūpāvā”ti nātīhi dinne cattāro paccaye vissatthā hutvā apaccavekkhitvā paribhuñjanti. Satthā taṃ kāraṇam ñatvā “bhikkhūnam mayā dhammadesanam kātum vaṭṭati”ti bhikkhū sannipātāpetvā “bhikkhave bhikkhunā nāma nātīhipi aññātīhipi dinnake cattāro paccaye paccavekkhitvāva paribhogo kātabbo. Apaccavekkhitvā paribhogam katvā hi kālam kurumāno bhikkhu yakkhapeta-attabhāvato na muccati, apaccavekkhitaparibhogo nāmesa visaparibhogasadiso. Visam hi vissāsikena dinnakampi avissāsikena dinnakampi māretiyeva. Pubbepi vissāsena dinnam visam paribhuñjitvā jīvitakkhayaṃ pattā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto mahāvibhavo seṭṭhi ahoṣi. Tasseko gopālako kiṭṭhasambādhasamaye gāvo gahetvā araṇṇam pavisitvā tattha gosālam¹ katvā rakkhanto vasati. Seṭṭhino ca kālena kālam gorasam āharati. Athassa gosālāya² avidūre siho nivāsam gaṇhi, gāvīnam sihasantāsenā milātānam khīram mandaṃ ahoṣi. Atha naṃ ekadivasaṃ sappim ādāya āgataṃ seṭṭhi pucchi “kiṃ nu kho samma gopālaka mandaṃ sappi”ti. So taṃ kāraṇam ācikkhi. Atthi pana samma tassa sihassa katthaci paṭibandhoti. Atthissa sāmī ekāya migamātukāya saddhim saṃsaggoti. Sakkā pana taṃ gāhāpetunti. Sakkā sāmīti. “Tena hi taṃ gahetvā tassā nalātato paṭṭhāya sarīre lomāni visena punappunam rajitvā sukkhāpetvā dve tayo divase atikkāmetvā taṃ migamātukaṃ vissajjehi, so tassā sinehena sarīram lehitvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇissati. Athassa cammanakhadāṭhā ceva vasaṅca maṃsaṅca gahetvā āgaccheyyāsi”ti halāhalavisaṃ datvā uyyojesi.

1. Gopallikam (Sī, Syā, I)

2. Gopallikāya (Sī, Syā, I)

So gopālako jālaṃ khipitvā upāyena taṃ migamātukaṃ gaṇhitvā tathā akāsi. Sīho taṃ disvāva balavasinehena tassā sarīraṃ lehitvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Gopālakopi cammādīni gahehvā bodhisattassa santikaṃ agamāsi. Bodhisatto taṃ kāraṇaṃ ñatvā “paresu sineho nāma na kātabbo, evaṃ balasampannopi sīho migarājā kilesavasena saṃsaggam nissāya migamātukāya sarīraṃ lehanto visaparibhogaṃ katvā jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā sampattaparisāya dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

93. “Na vissase avissatthe, vissatthepe na vissase.

Vissāsā bhayamanveti, sīhaṃva migamātukā”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho—yo pubbe sabhayo attani avissattho ahosi, tasmim **avissatthe**, yo pubbepe nibbhayo attani vissāsikoyeva, tasmim **vissatthepe na vissase**, neva vissāsaṃ kareyya. Kim kāraṇā? **Vissāsā bhayamanveti**, yo hi mittepe amittepe vissāso, tato bhayameva āgacchati. Kathaṃ? **Sīhaṃva migamātukā**, yathā mittasanthavavasena katavissāsāya migamātukāya santikā sīhassa bhayaṃ anveti, upagataṃ sampattanti attho. Yathā vā vissāsavasena sīhaṃ migamātukā anvetā upagatātipi attho.

Evaṃ bodhisatto sampattaparisāya dhammaṃ desetvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā mahāseṭṭhi ahameva ahosin”ti.

Vissāsabhojanaajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Lomahaṃsajātakavaṇṇanā (94)

Sotatto sosinno cevāti idam Satthā Vesālim upanissāya Pāṭikārāme viharanto Sunakkhattam ārabba kathesi. Ekasmiñhi samaye Sunakkhatto Satthu upaṭṭhāko hutvā pattacīvaramādāya vicaramāno Korakkhattiyassa dhammam rocento Dasabalassa pattacīvaram niyyādetvā Korakkhattiyam nissāya vasati¹. Tassa kālakañjika-asurayoniyam nibbattakāle gihi hutvā “natthi samaṇassa Gotamassa uttari manussadhammā alamariyañāṇadassanaviseso, takkapariyāhataṃ samaṇo Gotamo dhammam deseti vīmaṃsānucaritam sayamṇapaṭibhānam. Yassa ca khvāssa atthāya dhammo desito, na so niyyāti takkarassa sammā dukkhakkhayāyā”² Vesāliyam tiṇṇam pākārānam antare vicaranto Satthu avaṇṇam bhāsati.

Athāyasmā Sāriputto piṇḍāya caranto tassevam avaṇṇam bhāsantassa sutvā piṇḍapāṭapaṭikkanto tamattham Bhagavato ārocesi. Bhagavā “kodhano Sāriputta Sunakkhatto moghapuriso, kodhavasenevamāha, kodhavasenāpi pana³ ‘na so niyyāti takkarassa sammā dukkhakkhayāyā’^{ti} vadanto ajānitvāpi mayham guṇameva bhāsati. Na kho pana so moghapuriso mayham guṇam jānāti. Mayham hi Sāriputta cha abhiññā nāma atthi, ayampi me uttarimanussadhammova. Dasabalañāṇāni atthi, catuvesārajañāṇam atthi, catuyoniparicchedakañāṇam atthi, pañcagatiparicchedakañāṇam atthi, ayampi me uttarimanussadhammova. Evaṃ uttarimanussadhammasamannāgataṃ pana maṃ yo evaṃ vadeyya ‘natthi samaṇassa Gotamassa uttarimanussadhammo’^{ti}, so tam vācam appahāya tam cittaṃ appahāya tam diṭṭhiṃ appaṇinissajjitvā yathābhataṃ nikkhitto evaṃ niraye”^{ti} evaṃ attano vijjamānam uttarimanussadhammassa guṇam kathetvā “sunakkhatto kira Sāriputta Korakkhattiyassa dukkarakārikāya micchātape pasanno, micchātape pasīdantena⁴ pana mayi eva pasīditum vaṭṭati. Ahañhi ito ekanavutikappamatthake ‘atthi nu kho ettha sāro’^{ti} bāhirakam micchātapam vīmaṃsanto caturaṅgasamannāgataṃ brahmacariyavāsam vasim, tapassī sudam homi paramatapassī,

---

1. Vasitvā (Sī)   2. Ma 1. 97 piṭṭhe.   3. Kodhavaseneva (Ka)   4. Pasīdanto (Syā, I)

lūkho sudam̄ homi paramalūkho, jegucchī sudam̄ homi paramajegucchī,
pavivitto sudam̄ homi paramapavivitto”ti vatvā therena yācito atītam āhari.

Atīte ekanavutikappamatthake bodhisatto “bāhirakatapam̄
vīmaṁsissāmī”ti ājīvakaḥabbajjam̄ pabbajitvā acelako ahosi rajojalliko,
pavivitto ahosi ekavihārī. Manusse disvā migo viya palāyi,
mahāvikatibhojano ahosi, vacchakagomayādīni paribhuñji,
appamādavihāratthāya araññe ekasmim̄ bhimsanake vanasaṇḍe vihāsi.
Tasmimpi viharanto himapātasamaye antaraṭṭhake rattim̄ vanasaṇḍā
nikkhamitvā abbhokāse viharitvā sūriye uggate vanasaṇḍam̄ pavisati. So
yathā rattim̄ abbhokāse himodakena tinto, tatheva divā vanasaṇḍato
paggharantehi udakabindūhi temayi. Evaṁ ahorattam̄ sītadukkham̄ anubhoti.
Gimhānam̄ pana pacchime māse divā abbhokāse viharitvā rattim̄
vanasaṇḍam̄ pavisati. So yathā divā abbhokāse ātapena pariḷāhappatto,
tatheva rattim̄ nivāte vanasaṇḍe pariḷāham̄ pāpuṇāti, sarīrā sedadhārā
muccanti. Athassa pubbe assutapubbā ayaṁ gāthā paṭibhāsi—

94. “Sotatto sosinno¹ ceva, eko bhimsanake vane.

Naggo na caggimāsīno, esanāpasuto muni”ti.

Tattha **sotattoti** sūriyasantāpena suṭṭhu tatto. **Sosinnoti** himodakena
susinno² suṭṭhu tinto. **Eko bhimsanake vaneti** yattha pavitṭhānam̄
yebhuyyena lomāni haṁsanti, tathārūpe bhimsanakevanasaṇḍe eko
adutiyo va ahosinti dīpeti. **Naggo na caggimāsīnoti** naggo ca na ca
aggimāsīno. Tathā sītena³ pīḷiyamānopi neva nivāsanapārupanam̄ vā ādiyim̄,
na ca aggim̄ āgamma nisīdinti dīpeti. **Esanāpasutoti** abrahmacariyepi
tasmim̄ brahmacariyasaññī hutvā “brahmacariyamevetam̄ esanā gavesanā
upāyo brahmalokassā”ti evaṁ tāya brahmacariyesanāya pasuto anuyutto
ussukkam̄ āpanno ahosinti dasseti.

1. Sosīto (Sī, Syā, I), sosindo (Ka); Ma 1. 113 piṭṭhe passitabbam̄.

2. Susīto (Sī, Syā, I), susindo (Ka)

3. Vātasītena (Syā)

Munīti “muni kho esa monatthāya paṭipanno”ti evaṃ lokena sambhāvito ahosinti dīpeti.

Evaṃ caturaṅgasamannāgataṃ brahmacariyaṃ caritvā bodhisatto maraṇakāle upaṭṭhitaṃ nirayanimittaṃ disvā “idaṃ vatasamādānaṃ niraṭṭhakaṃ”ti ñatvā taṅkhaṇaññeva taṃ laddhiṃ bhinditvā sammādiṭṭhiṃ gahetvā devaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “ahaṃ tena samayena so ājīvako ahosin”ti.

Lomahaṃsajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Mahāsudassanajātakavaṇṇanā (95)

Aniccā tava saṅkhārāti idaṃ Satthā parinibbānamañce nipanno Ānandattherassa “mā bhante Bhagavā imasmiṃ khuddakanagarake”tyādivacanaṃ¹ ārabha kathesi. Tathāgate hi Jetavane viharante Sāriputtatthero kattikapuṇṇamāyaṃ Nāḷakagāmake jāto varake parinibbāyi, Mahāmoggallāno kattikamāsasseva kāḷapakka-amāvasiyaṃ. Evaṃ parinibbute aggasāvaka yuge “ahampi Kusinārāyaṃ parinibbāyissāmi”ti anupubbena cārikaṃ caramāno tattha gantvā yamakasālānamantare uttarasīsake mañcake anuṭṭhānaseyyāya nipajji. Atha naṃ āyasmā Ānandatthero “mā bhante Bhagavā imasmiṃ khuddakanagarake visame ujjāṅgalanagarake sākhanagarake parinibbāyi, aññesaṃ Campārājagahādīnaṃ mahānagarānaṃ aññatarasmiṃ Bhagavā parinibbāyatū”ti yāci. Satthā “mā Ānanda imaṃ ‘khuddakanagaraṃ ujjāṅgalanagaraṃ sākhanagaraṃ’ti vadehi, ahaṃ hi pubbe Sudassanacakkavattirājakāle imasmiṃ nagare vasiṃ, tadā idaṃ dvādasayojanikena ratanapākārena parikkhittaṃ mahānagaraṃ ahoṣi”ti vatvā therena yācito atītaṃ āharanto **Mahāsudassanasuttam**² kathesi.

Tadā pana Mahāsudassanaṃ Sudhammapāsādā otaritvā avidūre sattaratanamaye tālavane paññattasmiṃ kappiyamañcake dakkhiṇena

1. Dī 2. 121 piṭṭhe.

2. Dī 2. 139 piṭṭhe.

passena anuṭṭhānaseyyāya nipannaṃ disvā “imāni te deva caturāsīti nagarasahassāni Kusāvatarājadhānippamukhāni, ettha chandaṃ karohī”ti Subhaddāya deviyā vutte Mahāsudassano “mā devi evaṃ avaca, atha kho ‘ettha chandaṃ vinehi, mā apekkhaṃ akāsī’ti evaṃ maṃ ovadā”ti vatvā “kiṃ kāraṇā devā”ti pucchito “ajjāhaṃ kālakiriyaṃ karissāmī”ti. Atha naṃ devī rodamānā akkhīni puñchitvā kicchena kasirena tathā vatvā rodi paridevi. Sesāpi caturāsītisahassa-itthiyo rodimsu paridevimsu. Amaccādīsupi ekopi adhivāsetuṃ nāsakkhi, sabbepi rodimsu. Bodhisatto “alaṃ bhaṇe, mā saddamakathā”ti sabbe nivāretvā devim āmantetvā “mā tvaṃ devi rodi, mā paridevi. Tilaphalamattopi hi saṅkhāro nicco nāma natthi, sabbepi aniccā bhedanadhammā evā”ti vatvā devim ovadanto imaṃ gāthamāha—

95. “Aniccā vata saṅkhārā, uppādavayadhammino.

Uppajjitvā nirujjhanti, tesam vūpasamo sukho”ti.

Tattha **aniccā vata saṅkhārā**ti bhadde Subhaddādevi yattakā kehici paccayehi samāgantvā katā khandhāyatanādayo saṅkhārā, sabbe te aniccāyeva nāma. Etesu hi rūpaṃ aniccaṃ -pa- viññāṇaṃ aniccaṃ. Cakkhu aniccaṃ -pa- dhammā aniccā. Yaṅkiñci saviññāṇakaṃ aviññāṇakaṃ ratanaṃ, sabbaṃ taṃ aniccameva. Iti “aniccā vata saṅkhārā”ti gaṇha. Kasmā? **Uppādavayadhamminoti**, sabbe hete uppādadhammino ceva vayadhammino ca uppajjanabhijjanasabhāvāyeva, tasmā “aniccā”ti veditabbā. Yasmā ca aniccā, tasmā **uppajjitvā nirujjhanti**, uppajjitvā ṭhitiṃ patvāpi nirujjhantiyeva. Sabbeva hete nibbattamānā uppajjanti nāma, bhijjamānā nirujjhanti nāmā. Tesam uppāde satiyeva ca ṭhiti nāma hoti, ṭhitiyā satiyeva bhaṅgo nāma hoti. Na hi anuppanassa ṭhiti nāma, nāpi ṭhitaṃ abhijjanakaṃ nāma atthi. Iti sabbepi saṅkhārā tīṇi lakkhaṇāni patvā tattha tattheva nirujjhanti, tasmā sabbepime aniccā khaṇikā ittarā adhuvā pabhaṅguno calitā samīritā anaddhaniyā payātā tāvakālīkā nissārā, tāvakālīkaṭṭhena māyāmarīciphēṇasadisā. Tesu bhadde Subhaddādevi kasmā sukhasaññaṃ uppādeti, evaṃ pana gaṇha **tesam vūpasamo sukhoti**, sabbavaṭṭavūpasamanato tesam vūpasamo nāma nibbānaṃ, tadevekaṃ ekantato sukhaṃ, tato aññaṃ sukhaṃ nāma natthīti.

Evam Mahāsudassano amatamahānibbānena desanāya kūṭaṃ gaheṭvā avasesassapī mahājanassa “dānaṃ detha, sīlaṃ rakkhatha, uposathakammaṃ karoṭhā”ti ovādaṃ datvā devalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Subhaddā devī Rāhulamātā ahoṣi, pariṇāyakarataṇaṃ Rāhulo, sesaparisā Buddhaparisā, Mahāsudassano pana ahameva ahoṣin”ti.

Mahāsudassana-jātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Telapattajātakavaṇṇanā (96)

Samatittikaṃ anavasesakanti idaṃ Satthā Sumbharaṭṭhe Sedakaṃ¹ nāma nigamaṃ upanissāya aññatarasmim vanasaṇḍe viharanto Janapadakalyāṇisuttaṃ ārabba kathesi. Tatra hi Bhagavā—

“Seyyathāpi bhikkhave ‘Janapadakalyāṇī Janapadakalyāṇī’ti kho bhikkhave mahājanakāyo sannipateyya, sā kho panassa Janapadakalyāṇī paramapāsāvinī nacce, paramapāsāvinī gīte. ‘Janapadakalyāṇī naccati gāyati’ti kho bhikkhave bhiiyoso mattāya mahājanakāyo sannipateyya. Atha puriso āgaccheyya jīvitukāmo amaritukāmo sukhakāmo dukkhaṭṭikūlo. Tameṇaṃ evaṃ vadeyya² “ayaṃ te ambho purisa samatittiko telapatto antarena ca mahājanakāyassa³ antarena ca Janapadakalyāṇiyā pariharitabbo⁴, puriso ca taṃ ukkhittāsiko piṭṭhito piṭṭhito anubandhissati ‘yattheva naṃ thokampi chaḍḍessasi, tattheva te sīsāṃ pātessāmi’ti”. Taṃ kiṃ maññatha bhikkhave, api nu so puriso amuṃ telapattaṃ amanasikarivā bahiddhā pamādaṃ āhareyyāti. No hetam bhante. Upamā kho myāyaṃ bhikkhave katā atthassa viññāpanāya. Ayamevettha⁵ attho—‘samatittiko telapatto’ti kho bhikkhave kāyagatāyetaṃ satiyā adhivacanam.

1. Setakaṃ (Sī, Syā)

3. Mahāsamayaṃ (Sī, I), mahāsamajjam (Pāliyaṃ)

5. Ayamettha (Sī, Syā)

2. Vadeyyuṃ (Sī, Ka)

4. Hāretabbo (Sī)

Tasmātiha bhikkhave evaṃ sikkhitabbaṃ ‘kāyagatā no sati bhāvitā bhavissati susamāradhā’ti evaṃhi vo bhikkhave sikkhitabbaṃ”ti¹—

Idaṃ Janapadakalyāṇisuttaṃ sātthaṃ sabyañjanaṃ kathesi.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho—**Janapadakalyāṇī**ti janapadamhi kalyāṇī uttamā chasarīradosarahitā pañcakalyāṇasamannāgatā. Sā hi yasmā nātidiḅhā, nātirassā, nātikisā, nātithūlā, nātikālā, nāccodātā, atikkantā mānusakavaṇṇaṃ, apattā dibbavaṇṇaṃ, tasmā chasarīradosarahitā. Chavikalyāṇaṃ maṃsakalyāṇaṃ nhārukalyāṇaṃ aṭṭhikalyāṇaṃ vayokalyāṇanti imehi pana pañcahi kalyāṇehi samannāgatattā pañcakalyāṇasamannāgatā nāma. Tassā hi āgantukobhāsakiccaṃ nāma natthi, attano sarīrobhāseneva dvādasahatthe ṭhāne ālokaṃ karoti, piyaṅgusāmā vā hoti suvaṇṇasāmā vā. Ayamassā **chavikalyāṇatā**. Cattāro panassā hatthapādā mukhapariyosānañca lākhārasaparikkammakataṃ viya rattapavāḷarattakambalasadisaṃ hoti. Ayamassā **maṃsakalyāṇatā**. Vīsati nakhapattāni maṃsato amuttaṭṭhāne lākhārasapūritāni viya, muttaṭṭhāne khīradhārāsadisāni. Ayamassā **nhārukalyāṇatā**. Dvattimsa dantā suphusitā sudhotavajirapanti viya khāyanti. Ayamassā **aṭṭhikalyāṇatā**. Vīsativassasatikāpi pana samānā soḷasavassuddesikā viya hoti nibbalipalitā. Ayamassā **vayokalyāṇatā**.

Paramapāsāvinīti ettha pana pasavanaṃ pasavo, pavattīti attho. Pasavo eva pāsāvo, paramo pāsāvo paramapāsāvo, so assā atthīti paramapāsāvinī. Nacce ca gīte ca uttamappavatti seṭṭhakiriyā. Uttamameva naccam naccati, gītañca gāyatīti vuttaṃ hoti.

Atha puriso āgaccheyyāti na attano ruciyā āgaccheyya, ayaṃ panettha adhippāyo—athevaṃ mahājanamajjhe Janapadakalyāṇiyā naccamānāya “sādhu sādhu”ti sādhukāresu aṅguliphoṭanesu celukkhepesu ca pavattamānesu taṃ pavattim sutvā rājā bandhanāgārato ekaṃ corapurisaṃ

1. Sam 3. 147 piṭṭhe.

pakkosāpetvā nigaḷāni chinditvā samatittikaṃ suparipuṇṇaṃ telapattaṃ tassa hatthe datvā ubhohi hatthehi daḷhaṃ gāhāpetvā ekaṃ asihatthaṃ purisaṃ āṇāpesi “etaṃ gahetvā Janapadakalyāṇiyā samajjaṭṭhānaṃ gaccha. Yattheva cesa pamādaṃ āgamma ekampi telabindum chaḍḍeti, tatthevassa sīsaṃ chindā”ti. So puriso asiṃ ukkhipitvā taṃ tajjento tattha nesi. So maraṇabhayatajjito jīvitukāmatāya pamādavasena taṃ amanasikarivā sakimpi akkhīni ummīletvā taṃ Janapadakalyāṇiṃ na olokesi. Evaṃ bhūtapubbamevetaṃ vatthu, sutte pana parikappavasenetāṃ vuttanti veditabbaṃ.

Upamā kho myāyanti ettha pana telapattassa tāva kāyagatāsatiyā opammaśaṃsandanaṃ katameva. Ettha pana rājā viya kammaṃ daṭṭhabbaṃ, asi viya kilesā, ukkhittāsikapuriso viya māro, telapattahattho puriso viya kāyagatāsati bhāvako vipassakayogāvacaro. Iti Bhagavā “kāyagatāsatiṃ bhāvetukāmena bhikkhunā telapattahatthena tena purisena viya satim avissajjetvā appamattena kāyagatāsati bhāvetabbā”ti imaṃ suttaṃ āharitvā dassesi.

Bhikkhū imaṃ suttaṃca atthaṃca sutvā evamāhaṃsu “dukkaraṃ bhante tena purisena kataṃ tathārūpiṃ Janapadakalyāṇiṃ anoloketvā telapattaṃ ādāya gacchantenā”ti. Satthā “na bhikkhave tena dukkaraṃ kataṃ, sukamevetaṃ. Kasmā? Ukkhittāsikena purisena santajjetvā nīyamānatāya. Yaṃ pana pubbe paṇḍitā appamādena satim avissajjetvā abhisāṅkhatāṃ dībbarūpampi indriyāni bhinditvā anoloketvāva gantvā rajjaṃ pāpuṇṇiṃsu, etaṃ dukkaraṃ”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa rañño puttasaṭṭassa sabbakaniṭṭho hutvā nibbatti, so anupubbena viññutaṃ pāpuṇṇi. Tadā ca rañño gehe Paccekabuddhā bhuñjanti, bodhisatto tesāṃ veyyāvaccāṃ karoti. So ekadivasaṃ cintesi “mama bahū bhātaro, lacchāmi nu kho ahaṃ imasmim nagare kulasantakaṃ rajjaṃ, udāhu no”ti. Athassa etadahosi “Paccekabuddhe pucchitvā jānissāmi”ti. So dutiyadivase Paccekabuddhesu āgatesu dhamakaraṇaṃ ādāya pānīyaṃ parissāvetvā pāde dhovitvā telena makkhetvā tesāṃ antarakhajjakāṃ

khādītvā nisinnakāle vandītvā ekamantaṃ nisinno tamatthaṃ pucchi. Atha naṃ te avocum—kumāra na tvaṃ imasmiṃ nagare rajjaṃ labhissasi, ito pana vīsayojanasatamatthake Gandhāraṭṭhe Takkasilānagaraṃ nāma atthi, tattha gantum sakkonto ito sattame divase rajjaṃ lacchasi. Antarāmagge pana mahāvattani-aṭaviyaṃ paripantho atthi, taṃ aṭaviṃ pariharitvā gacchantassa yojanasatiko¹ maggo hoti, ujukaṃ gacchantassa paññāsa yojanāni honti. So hi amanussakantāro nāma. Tattha yakkhiniyo antarāmagge gāme ca sālāyo ca māpetvā upari suvaṇṇatārakavicittavitānaṃ mahārahaseyyaṃ paññāpetvā nānavirāgapaṭasāṇiyo parikkhipitvā dibbalaṅkārehi attabhāvaṃ maṇḍetvā sālāsu nisīditvā āgacchante purise madhurāhi vācāhi saṅgaṇhitvā “kilantarūpā viya paññāyatha, idhāgantvā nisīditvā pāṇiyaṃ pivitvā gacchathā”ti pakkosītvā āgatāgatānaṃ āsanāni datvā attano rūpalīlāvilāsehi palobhetvā kilesavasike katvā attanā saddhiṃ ajjhācāre kate tattheva ne lohitena paggharantena khādītvā jīvitakkhayaṃ pāpentī, rūpagocaraṃ sattaṃ rūpeneva gaṇhanti, saddagocaraṃ madhurena gītavādītasaddena, gandhagocaraṃ dibbagandhehi, rasagocaraṃ dibbena nānaggarasabhojanena, phoṭṭhabbagocaraṃ ubhatolohitakūpadhānehi dibbasayanehi gaṇhanti. Sace indriyāni bhindītvā tā anoloketvā satim paccupaṭṭhāpetvā gamissasi, sattame divase tattha rajjaṃ lacchasi.

Bodhisatto “hotu bhante, tumhākaṃ ovādaṃ gahetvā kiṃ tā olokessāmi”ti Paccekabuddhehi parittaṃ kārapetvā parittavālukañceva parittasuttañca ādāya Paccekabuddhe ca mātāpitaro ca vandītvā nivesanaṃ gantvā attano purise āha “ahaṃ Takkasilāyaṃ rajjaṃ gahetum gacchāmi, tumhe idheva tiṭṭhathā”ti. Atha naṃ pañca janā āhaṃsu “mayampi anugacchāmā”ti. Na sakkā tumhehi anugantum, antarāmagge kira yakkhiniyo rūpādigocare manusse evañcevañca rūpādīhi palobhetvā gaṇhanti, mahā paripantho, ahaṃ pana attānaṃ takketvā gacchāmi. Kiṃ pana deva mayaṃ tumhehi saddhiṃ gacchantā attano piyāni rūpādīni olokessāma,

---

1. Vīsatiyojanasatiko (Syā), timsayojanasatiko (Ka)

mayampi tatheva gamissāmāti. Bodhisatto “tena hi appamattā hothā”ti te pañca jane ādāya maggaṃ paṭipajji.

Yakkhiniyo gāmādīni māpetvā nisīdim̐su. Tesu rūpagocarō puriso tā yakkhiniyo oloketvā rūpārammaṇe paṭibaddhacitto thokaṃ ohīyi, bodhisatto “kiṃ bho thokaṃ ohīyasi”ti āha. Deva pādā me rujjanti, thokaṃ sālāyaṃ nisīditvā āgacchāmīti. Ambho etā yakkhiniyo, mā kho patthesīti. Yaṃ hoti, taṃ hotu, na sakkomi devāti. “Tena hi paññāyissasi”ti itare cattāro ādāya agamāsi. Sopi rūpagocarako tāsāṃ santikaṃ agamāsi, tā attanā saddhim̐ ajjhācāre kate taṃ tattheva jīvitakkhayaṃ pāpetvā purato gantvā aññaṃ sālāṃ māpetvā nānātūriyāni gahetvā gāyamānā nisīdim̐su, tattha saddagocarako ohīyi. Purimanayeneva tampi khāditvā purato gantvā nānappakāre gandhakaraṇḍake pūretvā āpaṇaṃ pasāretvā nisīdim̐su, tattha gandhagocarako ohīyi. Tampi khāditvā purato gantvā nānaggarasānaṃ dibbahojanānaṃ bhājanāni pūretvā odanikāpaṇaṃ pasāretvā nisīdim̐su, tattha rasagocarako ohīyi. Tampi khāditvā purato gantvā dibbasayanāni paññāpetvā nisīdim̐su, tattha phoṭṭhabbagocarako ohīyi. Tampi khādim̐su, bodhisatto ekakova ahosi.

Athekā yakkhinī “atikharamanto vatāyaṃ, ahaṃ taṃ khāditvāva nivattissāmī”ti bodhisattassa pacchato pacchato agamāsi. Aṭaviyā parabhāge vanakammikādayo yakkhinim̐ disvā “ayaṃ te purato gacchanto puriso kiṃ hoti”ti pucchim̐su. Komārasāmiko me ayyāti. Ambho ayaṃ evaṃ sukumālā¹ pupphadāmasadisā suvaṇṇavaṇṇā kumārikā attano kulāṃ chaḍḍetvā bhavantaṃ takketvā nikkhantā, kasmā etaṃ akilametvā ādāya na gacchasīti. Nesā ayyā mayhaṃ pajāpati, yakkhinī esā, etāya me pañca manussā khāditāti. Ayyā purisā nāma kuddhakāle attano pajāpatiyo yakkhiniyopi karonti petiniyopīti. Sā gacchamānā gabbhinivaṇṇaṃ dassetvā puna sakim̐ vijātavaṇṇaṃ katvā puttaṃ aṅkena ādāya bodhisattaṃ anubandhi,

---

1. Sukhumālā (Syā, Ka)

diṭṭhadiṭṭhā purimanayeneva pucchanti. Bodhisattopi tatheva vatvā gacchanto Takkasilam pāpuṇi. Sā puttam antaradhāpetvā ekikāva anubandhi. Bodhisatto nagaradvāram gantvā ekissā sālāya nisīdi, sā bodhisattassa tejena pavisitum asakkontī dibbarūpaṃ māpetvā sālādvāre aṭṭhāsi.

Tasmim samaye Takkasilarājā uyyānam gacchanto tam disvā paṭibaddhacitto hutvā “gaccha, imissā sassāmika-assāmikabhāvaṃ jānāhī”ti manussam pesesi. So tam upasaṅkamtivā “sassāmikāsī”ti pucchi. Āma ayya, ayam me sālāya nisinno sāmikoti. Bodhisatto “nesā mayham pajāpati, yakkhinī esā, etāya me pañca manussā khādītā”ti āha. Sāpi “purisā nāma ayyā kuddhakāle yaṃ icchanti, tam vadantī”ti āha. So ubhinnampi vacanam rañño ārocesi. Rājā “assāmikabhaṇḍam nāma rājasantakam hotī”ti yakkhinim pakkosāpetvā ekahatthipiṭṭhe nisīdāpetvā nagaram padakkhiṇam katvā pāsadam abhiruyha tam aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi.

So nhātavilitto¹ sāyamāsam bhuñjitvā sirisayanam abhiruhi. Sāpi yakkhinī attano upakappanakam āharam āharitvā alaṅkatapaṭiyattā sirisayane raññā saddhim nipajjitvā rañño rativasena sukham samappitassa nipannakāle ekena passena parivattitvā parodī. Atha nam rājā “kim bhadde rodasī”ti pucchi. Deva aham tumhehi magge disvā ānītā, tumhākañca gehe bahū itthiyo, aham sapattīnam antare vasamānā kathāya uppanāya “ko tuyham mātaram vā pitaram vā gottam vā jātim vā jānāti, tvam antarāmagge disvā ānītā nāmā”ti sise gahetvā nippīḷiyamānā viya maṅku bhavissāmi. Sace tumhe sakalarajje issariyañca āṇaṇca mayham dadeyyātha, koci mayham cittam kopetvā kathetum na sakkhissatīti. Bhadde mayham sakalaraṭṭhavāsino na kiñci honti, nāham etesam sāmiko. Ye pana rājānam kopetvā akattabham karonti, tesaññevāham sāmiko. Iminā kāraṇena na sakkā tuyham sakalaraṭṭhe vā nagare vā issariyañca āṇaṇca dātuntī. Tena hi deva sace raṭṭhe vā nagare vā āṇam dātum na sakkotha,

---

1. Nhātānulitto (Sī), nhātānuvilitto (Syā)

antonivesane antovaḷañjanakānaṃ upari mama vasaṃ vattanatthāya āṇaṃ dethā”ti. Rājā dibbaphoṭṭhabbena baddho tassā vacanaṃ atikkamituṃ asakkonto “sādhū bhadde, antovaḷañjanakesu tuyhaṃ āṇaṃ dammi, tvaṃ etc attano vase vattāpehī”ti āha. Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā rañño niddaṃ okkantakāle yakkhanagaraṃ gantvā yakkhe pakkosivā attanā rājānaṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā aṭṭhimattaṃ sesetvā sabbaṃ nhārucammamaṃsalohitaṃ khādi, avasesā yakkhā mahādvārato paṭṭhāya antonivesane kukkuṭakukkure ādiṃ katvā sabbe khāditvā aṭṭhimattasese akaṃsu.

Punadvise dvāraṃ yathāpihitameva disvā manussā pharasūhi kavāṭāni koṭṭetvā anto pavisitvā sabbaṃ nivesanaṃ aṭṭhikaparikiṇṇaṃ disvā “saccaṃ vata so puriso āha ‘nāyaṃ mayhaṃ pajāpati, yakkhinī esā’ti. Rājā pana kiñci ajānitvā taṃ gahetvā attano bhariyaṃ akāsi, sā yakkhe pakkosivā sabbaṃ janaṃ khāditvā gatā bhavissatī”ti āhaṃsu. Bodhisattopi taṃ divasaṃ tassāyeva sālāyaṃ parittavālukāṃ sīse katvā parittasuttaṅca parikkhipitvā khaggaṃ gahetvā ṭhitakova aruṇaṃ uṭṭhāpesi. Manussā sakalarājānivesanaṃ sodhetvā haritūpalittaṃ katvā upari gandhehi vilimpitvā pupphāni vikiritvā pupphadāmāni osāretvā dhūmaṃ¹ datvā navamālā bandhitvā sammantayīṃsu “ambho yo puriso dibbarūpaṃ māpetvā pacchato āgacchantiṃ yakkhiniṃ indriyāni bhinditvā olokanamattampi na akāsi, so ativiya uḷārasatto dhitimā nāṇasampanno, tādise purise rajjaṃ anusāsante sabbaraṭṭhaṃ sukhitāṃ bhavissati, taṃ rājānaṃ karomā”ti. Atha sabbe amaccā ca nāgarā ca ekacchanda hutvā bodhisattaṃ upasaṅkamitvā “deva tumhe imaṃ rajjaṃ kārethā”ti nagaraṃ pavesetvā ratanarāsīmhi ṭhapetvā abhisiñcitvā Takkasilarājānaṃ akaṃsu. So cattāri agatigamaṇāni vajjetvā dasa rājadhamme akopetvā dhammena rajjaṃ kārento dānādīni puñṇāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

---

1. Dhūpaṃ (Sī)

96. “Samatittikaṃ anavasesakaṃ, telapattaṃ yathā parihareyya.
Evaṃ sacittamanurakkhe, patthayāno disaṃ agatapubban”ti.

Tattha **samatittikanti** antomukhavaṭṭilekhaṃ pāpetvā samabharitaṃ.
Anavasesakanti anavasiñcanaṃ aparissāvanakaṃ katvā. **Telapattanti**
pakkhittatilatelapattaṃ. **Parihareyyāti** hareyya, ādāya gaccheyya. **Evaṃ**
sacittamanurakkheti taṃ telabharitaṃ pattaṃ viya attano cittaṃ
kāyagatāsatiyā gocare ceva sampayuttasatiyā cāti ubhinnaṃ antare
pakkhipitvā yathā muhuttampi bahiddhā gocare na vikkhipati, tathā paṇḍito
yogāvacarō rakkheyya gopeyya. Kimkāraṇā? Etassa hi—

Dunnigghassa lahuno, yatthakāmanipātino.
Cittassa damatho sādhu, cittaṃ dantaṃ sukhāvahanti¹.

Tasmā—

Suddasāṃ sunipuṇaṃ, yatthakāmanipātinaṃ.
Cittaṃ rakkhetha medhāvī, cittaṃ guttaṃ sukhāvahaṃ¹.

Idaṅhi—

Dūraṅgamaṃ ekacaraṃ, asarīraṃ guhāsayaṃ.
Ye cittaṃ saṃyamessanti, mokkhanti mārabandhana¹.

Itarassa pana—

Anavaṭṭhitacittassa, saddhammaṃ avijānato.
Pariplavapasādassa, paññā na paripūrati¹.

Thirakammaṭṭhānasahāyassa pana—

Anavassutacittassa, ananvāhatacetaso.
Puññapāpapahīnassa, natthi jāgarato bhayaṃ¹.

Tasmā etaṃ—

Phandaṇaṃ capalaṃ cittaṃ, dūrakkhaṃ dunnivārayaṃ.
Ujumaṃ karoti medhāvī, usukārova tejanaṃ¹.

Evaṃ ujumaṃ karonto sacittamanurakkhe.

---

1. Khu 1. 18 piṭṭhe Dhammapade.

Patthayāno disaṃ agatapubbanti imasmim̄ kāyagatāsaticammaṭṭhāne kammaṃ ārabhitvā anamatagge saṃsāre agatapubbaṃ disaṃ patthento pihento vuttanayena sakaṃ cittaṃ rakkheyyāti attho. Kā panesā disā nāma?—

“Mātāpitā disā pubbā, ācariyā¹ dakkhiṇā disā.

Puttadārā disā pacchā, mittāmaccā ca uttarā.

Dāsakammakarā heṭṭhā, uddhaṃ samaṇabrāhmaṇā.

Etā disā namasseyya, alamatto kule gihi²—

Ettha tāva puttadārādayo “disā”ti vuttā.

“Disā catasso vidisā catasso,

Uddhaṃ adho dasa disā imāyo.

Katamaṃ disaṃ tiṭṭhati nāgarājā,

Yamaddasā supine chabbisāṇaṃ”ti³—

Ettha puratthimādibhedā disāva “disā”ti vuttā.

“Agārino annadapānavatthadā,

Avhāyikā tampi disaṃ vadanti.

Esā disā paramā setaketu,

Yaṃ patvā dukkhī sukhino bhavanti⁴—

Ettha pana nibbānaṃ “disā”ti vuttaṃ. Idhāpi tadeva adhippetam̄. Tañhi “khayaṃ virāgaṃ”ti-ādīhi dissati apadissati, tasmā “disā”ti vuccati. Anamatagge pana saṃsāre kenaci bālaputhujjanena supinenapi agatapubbatāya agatapubbā disā nāmāti vuttaṃ. Taṃ patthayantena kāyagatāsatiyā yogo karaṇīyoti.

Evam̄ satthā nibbānena desanāya kūṭam̄ gahetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā rājaparisā Buddhaparisā ahoṣi, rajjappattakumāro pana ahameva ahosin”ti.

Telapattajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

1. Ācerā(Ka)

3. Khu 5. 371 piṭṭhe Chaddantajātake.

2. Dī 3. 156 piṭṭhe.

4. Khu 5. 138 piṭṭhe.

7. Nāmasiddhijātakavaṇṇanā (97)

Jīvakañca mataṃ disvāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ nāmasiddhikaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Eko kira kulaputto nāmena Pāpako nāma. So sāsane uraṃ datvā pabbajito bhikkhūhi “ehāvuso Pāpaka, tiṭṭhāvuso Pāpakā”ti vuccamāno cintesi “loke pāpakaṃ nāma lāmakāṃ kālakaṇṇibhūtaṃ vuccati, aññaṃ maṅgalapaṭisaṃyuttaṃ nāmaṃ āharāpessāmī”ti. So ācariyupajjhāye upasaṅkamtivā “bhante mayhaṃ nāmaṃ avamaṅgalaṃ, aññaṃ me nāmaṃ karothā”ti āha. Atha naṃ te evamāhaṃsu “āvuso nāmaṃ nāma paṇṇattimattaṃ, nāmena kāci atthasiddhi nāma natthi, attano nāmeneva santuṭṭho hohi”ti. So punappunaṃ yāciyeva. Tassāyaṃ nāmasiddhikabhāvo bhikkhusaṃghe pākaṭo jāto. Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ sannisinā bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko kira bhikkhu nāmasiddhiko maṅgalaṃ nāmaṃ āharāpeti”ti. Atha Satthā dhammasabhaṃ āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave so idāneva, pubbepi nāmasiddhikoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Takkasilāyaṃ bodhisatto disāpāmokkho ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni mante vācesi. Tasseko māṇavo Pāpako nāma nāmena. So “ehi Pāpaka, yāhi Pāpakā”ti vuccamāno cintesi “mayhaṃ nāmaṃ avamaṅgalaṃ, aññaṃ nāmaṃ āharāpessāmī”ti. So ācariyaṃ upasaṅkamtivā “ācariya mayhaṃ nāmaṃ avamaṅgalaṃ, aññaṃ me nāmaṃ karothā”ti āha. Atha naṃ ācariyo avoca “gaccha tāta, janapadacārikaṃ caritvā attano abhirucitaṃ ekaṃ maṅgalanāmaṃ gahetvā ehi, āgatassa te nāmaṃ parivattetvā aññaṃ nāmaṃ karissāmī”ti. So “sādhū”ti pātheyyaṃ gahetvā nikkhanto gāmena gāmaṃ caranto ekaṃ nagaraṃ pāpuṇi. Tattha ceko puriso kālakato jīvako nāma nāmena. So taṃ nātijanena āḷāhanaṃ nīyamānaṃ disvā “kiṃ nāmako esa puriso”ti pucchi. Jīvako nāmesoti. Jīvakopi maratīti. Jīvakopi marati, ajīvakopi marati, nāmaṃ nāma paṇṇattimattaṃ, tvaṃ bālo maññeti. So taṃ kathaṃ sutvā nāme majjhatto hutvā antonagaraṃ pāvīsi.

Athekam dāsīm bhatim adadamānam sāmikā dvāre nisīdāpetvā rajjuyā paharanti, tassā ca “dhanapālī”ti nāmaṃ hoti. So antaravīthiyā gacchanto taṃ pothiyamānam disvā “kasmā imaṃ pothethā”ti pucchi. Bhatim dātum na sakkotīti. Kim panassā nāmanti. Dhanapālī nāmāti. Nāmena Dhanapālī samānāpi bhatimattam dātum na sakkotīti. Dhanapāliyopi adhanapāliyopi duggatā honti, nāmaṃ nāma paṇṇattimattam, tvaṃ bālo maññeti. So nāme majjhattaro hutvā nagarā nikkhamma maggam paṭipanno antarāmagge maggamūḷhapurisaṃ disvā “ambho kim karonto vicarasī”ti pucchi. Maggamūḷhomhi sāmīti. Kim pana te nāmanti. Panthako nāmāti. Panthakopi maggamūḷho hotīti. Panthakopi apanthakopi maggamūḷho hoti, nāmaṃ nāma paṇṇattimattam, tvaṃ pana bālo maññeti. So nāme atimajjhato hutvā bodhisattassa santikaṃ gantvā “kim tāta nāmaṃ rocetvā āgatosī”ti vutte “ācariya Jīvakāpi nāma maranti ajīvakāpi, Dhanapāliyopi duggatā honti adhanapāliyopi, Panthakāpi maggamūḷhā honti apanthakāpi, nāmaṃ nāma paṇṇattimattam, nāmena siddhi natthi, kammeneva siddhi. Alaṃ mayhaṃ aññena nāmena, tadeva me nāmaṃ hotū”ti āha. Bodhisatto tena diṭṭhañca katañca saṃsandetvā imaṃ gāthamāha—

97. “Jīvakañca mataṃ disvā, dhanapālīñca duggataṃ.

Panthakañca vane mūḷham, pāpako punarāgato”ti.

Tattha **punarāgatoti** imāni tīṇi kāraṇāni disvā puna āgato, ra-kāro sandhivasena vutto.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idāneva, pubbepesa nāmasiddhikoyevā”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā nāmasiddhiko idānīpi nāmasiddhikoyeva, ācariyaparisā Buddhaparisā, ācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Nāmasiddhijātakavaṇṇanā sattamā.

8. Kūṭavāṇijajātakavaṇṇanā (98)

Sādhu kho paṇḍito nāmāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kūṭavāṇijaṃ ārabba kathesi. Sāvattiyañhi dve janā ekato vaṇijjaṃ karontā bhaṇḍaṃ sakaṭeṇādāya janapadaṃ gantvā laddhalābhā paccāgamimsu. Tesu kūṭavāṇijo cintesi “ayaṃ bahū divase dubbhojanena dukkhaseyyāya kilanto, idāni attano ghare nānaggarasehi yāvadatthaṃ subhojanaṃ bhuñjitvā ajīrakena marissati. Athāhaṃ imaṃ bhaṇḍaṃ tayo koṭṭhāse katvā ekaṃ tassa dāraḱānaṃ dassāmi, dve koṭṭhāse attanā gahessāmi”ti. So “ajja bhājessāma, sve bhājessāmā”ti bhaṇḍaṃ bhājetuṃ na icchi. Atha naṃ paṇḍitavāṇijo akāmaḱaṃ nippīletvā bhājāpetvā vihāraṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā katapaṭisaṅthāro “atipapaṅco te kato, idhāgantvāpi cirena Buddhupaṭṭhānaṃ āgatosī”ti vutte taṃ pavattim Bhagavato ārocesi. Satthā “na kho so upāsaka idāneva kūṭavāṇijo, pubbepi kūṭavāṇijoyeva. Idāni pana taṃ vaṅcetukāmo jāto, pubbe paṇḍitepi vaṅcetum ussaḱi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḱatte rajjaṃ kārente bodhisatto Bārāṇasiyaṃ vāṇijakule nibbatti, nāmaggaḱaṇadivase cassa “Paṇḍito”ti nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto aññena vāṇijena saddhim ekato hutvā vaṇijjaṃ karoti, tassa “Atipaṇḍito”ti nāmaṃ ahoṣi. Te Bārāṇasito paṅcahi sakaṭasatehi bhaṇḍaṃ ādāya janapadaṃ gantvā vaṇijjaṃ katvā laddhalābhā puna Bārāṇasiṃ āgamimsu. Atha nesam bhaṇḍabhājanakāle Atipaṇḍito āha “mayā dve koṭṭhāsā laddhabbā”ti. Kim kāraṇāti. Tvaṃ Paṇḍito, ahaṃ Atipaṇḍito. Paṇḍito ekaṃ laddhum arahati, Atipaṇḍito dveti. Nanu amhākaṃ dvinnam bhaṇḍamūlakampi goṇādayopi samasamāyeva, tvaṃ kasmā dve koṭṭhāse laddhum arahasīti. Atipaṇḍitabhāvenāti. Evaṃ te kathaṃ vaḱḱhetvā kalahaṃ akaṃsu.

Tato Atipaṇḍito “attheko upāyo”ti cintetvā attano pitaraṃ ekasmiṃ susirarukkhe pavesetvā “tvaṃ amhesu

āgatesu ‘Atipaṇḍito dve koṭṭhāse laddhum arahatī’¹ti vadeyyāsi”¹ti vatvā bodhisattam upasaṅkamtivā “samma mayham dvinnam koṭṭhāsānam yuttabhāvaṃ vā ayuttabhāvaṃ vā esā rukkhadevatā jānāti, ehi, tam pucchissāmā”²ti tam tattha netvā “ayye rukkhadevate amhākaṃ aṭṭam pacchindā”³ti āha. Athassa pitā saram parivattetvā “tena hi kathethā”⁴ti āha. Ayye ayaṃ Paṇḍito, aham Atipaṇḍito. Amhehi ekato vohāro kato, tattha kena kiṃ laddhabbanti. Paṇḍitena eko koṭṭhāso, Atipaṇḍitena pana dve koṭṭhāsā laddhabbāti. Bodhisatto evaṃ vinicchitam aṭṭam sutvā “idāni devatābhāvaṃ vā adevatābhāvaṃ vā jānissāmī”⁵ti palālam¹ āharitvā susiram pūretvā aggim adāsi, Atipaṇḍitassa pitā jālāya phuṭṭhakāle aḍḍhajjhāmena sarīrena upari āruyha sākham gahetvā olambanto bhūmiyam patitvā imam gāthamāha—

98. “Sādhu kho Paṇḍito nāma, na tveva Atipaṇḍito.

Atipaṇḍitena puttena, manamhi upakūḷito”⁶ti.

Tattha **sādhu kho Paṇḍito nāmāti** imasmim loke paṇḍiccena samannāgato kāraṇākāraṇaññū puggalo sādhu sobhano. **Atipaṇḍitoti** nāmamattena Atipaṇḍito kūṭapuriso na tveva varam. **Manamhi upakūḷitoti**² thokenamhi jhāmo, aḍḍhajjhāmakova muttoti attho. Te ubhopi majjhe bhinditvā samaññeva koṭṭhāsam gaṇhitvā yathākammaṃ gatā.

Satthā “pubbepi esa kūṭavāṇijoyevā”⁷ti imam atītam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā kūṭavāṇijo paccuppannepi kūṭavāṇijoyeva, paṇḍitavāṇijo pana ahameva ahosin”⁸ti.

Kūṭavāṇijajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

1. Palāsam (Syā, Ka)

2. Upakūḷitoti (Sī, Ka), upakuṭṭhitoti (Syā)

9. Parosahassajātakavaṇṇanā (99)

Parosahassampi samāgatānanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto puthujjanapucchapañcakam¹ ārabha kathesi. Vatthu **Sarabhajātake**² āvi bhavissati. Ekasmim̐ pana samaye bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitvā³ “āvuso Dasabalena saṃkhittena kathitaṃ Dhammasenāpati Sāriputto vitthārena byākāsī”ti therassa guṇaṃ kathayamānā⁴ nisīdim̐su. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Sāriputto idāneva mayā saṃkhittena bhāsitaṃ vitthārena byākaroti, pubbepi byākāsiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā pañcābhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā Himavante vihāsi. Parivāropissa pañca tāpasasatāni ahesum̐. Athassa jeṭṭhantevāsiko vassārattasamaye upaḍḍhaṃ isigaṇaṃ ādāya loṇambilasevanatthāya manussapathaṃ agamāsi. Tadā bodhisattassa kālakiriyāsamayo jāto. Atha naṃ antevāsikā “ācariya kataro vo guṇo laddho”ti adhigamaṃ pucchim̐su. So “natthi kiñcī”ti vatvā Ābhassarabrahmaloke nibbatti. Bodhisattā hi arūpasamāpattilābhino hutvāpi abhabbaṭṭhānattā āruppe na nibbattanti. Antevāsikā “ācariyassa adhigamo natthi”ti āḷahane sakkāraṃ na karim̐su.

Jeṭṭhantevāsiko āgantvā “kahaṃ ācariyo”ti pucchitvā “kālakato”ti sutvā “api ācariyaṃ adhigamaṃ pucchitthā”ti āha. Āma pucchimhāti. Kim̐ kathesi. “Natthi kiñcīti tena vuttaṃ, athassa amhehi sakkāro na kato”ti āhamsu. Jeṭṭhantevāsiko “tumhe ācariyassa vacanatthaṃ na jānātha, ākiñcaññāyatanasamāpattilābhī ācariyo”ti āha. Te tasmim̐ punappunaṃ kathentepi na saddahim̐su. Bodhisatto taṃ kāraṇaṃ ñatvā “andhabālā mama jeṭṭhantevāsikassa vacanaṃ na saddahanti,

1. Puthujjanapucchakam̐ pañham̐ (Sī, I), puthujjanapañcakapañham̐ (Syā)

2. Khu 5. 272 piṭṭhe.

3. Sannipatitā (Sī, I)

4. Guṇakathāya (Sī, I)

imaṃ tesam kāraṇaṃ pākaṭaṃ karissāmi”ti brahmalokā āgantvā
assamapadamatthake mahantenānubhāvena ākāse ṭhatvā jeṭṭhantevāsikassa
paññānubhāvaṃ vaṇṇento imaṃ gāthamāha—

99. “Parosahassampi samāgatānaṃ,
Kandeyyūṃ te vassasataṃ apaññā.
Ekova seyyo puriso sapañño,
Yo bhāsitassa vijānāti atthan”ti.

Tattha **parosahassampī** atirekasahassampi. **Samāgatānanti**
sannipatitānaṃ bhāsitassa atthaṃ jānitūṃ asakkontānaṃ bālānaṃ.
Kandeyyūṃ te vassasataṃ apaññāti te evaṃ samāgatā apaññā ime
bālatāpasā viya vassasatampi vassasahassampi rodeyyūṃ parideveyyūṃ,
rodamaṇāpi pana atthaṃ vā kāraṇaṃ vā neva jāneyyunti dīpeti. **Ekova**
seyyo puriso sapaññoti evarūpānaṃ bālānaṃ parosahassatopi eko
paṇḍitapurisova seyyo varataroti attho. Kīdiso sapaññoti? **Yo bhāsitassa**
vijānāti atthaṃ ayaṃ jeṭṭhantevāsiko viyāti.

Evaṃ mahāsatto ākāse ṭhitova dhammaṃ desetvā tāpasagaṇaṃ
bujjhāpetvā brahmalokameva gato, tepi tāpasā jīvitapariyosāne
brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā
jeṭṭhantevāsiko Sāriputto ahosi, mahābrahmā pana ahameva ahosi”ti.

Parosahassajātakavaṇṇanā navamā.

10. Asātarūpajātakavaṇṇanā (100)

Asātaṃ satarūpenāti idaṃ Satthā Kuṇḍiyanagaraṃ upanissāya
Kuṇḍadhānavane viharanto Koliyarājadhītaraṃ Suppavāsaṃ upāsikaṃ
ārabbha kathesi. Sā hi tasmim samaye satta vassāni kucchinā gabbhaṃ
pariharitvā sattāhaṃ mūḷhagabbhā ahosi, adhimattā vedanā pavattiṃsu.

Sā evaṃ adhimattavedanābhībhūtāpi “Sammāsambuddho vata so Bhagavā, yo evarūpassa dukkhassa pahānāya dhammaṃ deseti. Suppaṭipanno vata tassa Bhagavato sāvakasaṅgho, yo evarūpassa dukkhassa pahānāya paṭipanno. Susukhaṃ vata nibbānaṃ, yattheva rūpaṃ dukkhaṃ natthī”¹ imehi tīhi vitakkehi adhivāsesi. Sā sāmikaṃ pakkosetvā tañca attano pavattiṃ vandanasāsanañca ārocetuṃ Satthu santikaṃ pesesi. Satthā vandanasāsanaṃ sutvāva “sukhinī hotu Suppavāsā Koliyadhītā, sukhinī arogā arogaṃ puttaṃ vijāyatū”¹ti āha. Saha vacaneneva pana Bhagavato Suppavāsā Koliyadhītā sukhinī arogā arogaṃ puttaṃ vijāyi. Athassā sāmiko gehaṃ gantvā taṃ vijātaṃ disvā “acchariyaṃ vata bho”¹ti ativiya Tathāgatassa ānubhāvena acchariyabbhutatittajāto ahoṣi.

Suppavāsāpi puttaṃ vijāyitvā sattāhaṃ Buddhappamukhassa saṅghassa dānaṃ dātukāmā puna nimantanatthāya taṃ pesesi. Tena kho pana samayena Mahāmogallānassa upaṭṭhākena Buddhappamukho saṅgho nimantito hoti. Satthā Suppavāsāya dānassa okāsadānatthāya therāṃ tassa santikaṃ pesetvā taṃ saññāpetvā sattāhaṃ tassā dānaṃ paṭiggahesi saddhiṃ bhikkhusaṅghena. Sattame pana divase Suppavāsā puttaṃ Sīvalikumāraṃ maṇḍetvā Satthārañceva bhikkhusaṅghaṃ vandāpesi. Tasmim paṭipāṭiyā Sāriputtattherassa santikaṃ nīte thero tena saddhiṃ “kacci te Sīvali khamanīyaṃ”¹ti paṭisanthāramakāsi. So “kuto me bhante sukhaṃ, svāhaṃ satta vassāni lohitakumbhiyaṃ vasiṃ”¹ti therena saddhiṃ evarūpaṃ kathaṃ kathesi. Suppavāsā tassa vacanaṃ sutvā “sattāhajāto me putto anubuddhena Dhammasenāpatinā saddhiṃ manteti”¹ti somanassappattā ahoṣi. Satthā “api nu suppavāse aññepi evarūpe putte icchasi”¹ti āha. Sace bhante evarūpe aññe satta putte labheyyaṃ, iccheyyamevāhanti. Satthā udānaṃ udānetvā anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sīvalikumāropi kho sattavassikakāleyeva sāsane uraṃ datvā pabbajitvā paripuṇṇavasso upasampadaṃ labhitvā puññavā lābhaggappatto hutvā pathaviṃ unnādetvā arahattaṃ patvā puññavantānaṃ antare etadaggaṭṭhānaṃ pāpuṇi.

---

1. Khu 1. 93 piṭṭhe Udāne.

Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitvā “āvuso Sīvalitthero nāma evarūpo mahāpuñño patthitapatthano pacchimabhavikasatto satta vassāni lohitakumbhiyaṃ vasitvā sattāhaṃ mūḷhagabbhabhāvam āpajji, aho mātāputtā mahantaṃ dukkhaṃ anubhaviṃsu, kiṃ nu kho kammaṃ akāṃsū”ti kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā tatthāgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave sīvalino mahāpuññatova satta vassāni lohitakumbhiyaṃ nivāso ca sattāhaṃ mūḷhagabbhabhāvappatti ca attanā katakammamūlakāva, Suppavāsāyapi satta vassāni kucchinā gabbhapariharaṇadukkhāṅca sattāhaṃ mūḷhagabbhadukkhāṅca attanā katakammamūlakamevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhitvā vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā pitu accayena rajjaṃ patvā dhammena rajjaṃ kāresi. Tasmim̐ samaye Kosalamahārājā mahantena balenāgantvā Bārāṇasiṃ gahetvā rājānaṃ māretvā tasveva aggamaheṣim̐ attano aggamaheṣim̐ akāsi. Bārāṇasirañño pana putto pitu maraṇakāle niddhamanadvārena palāyitvā balaṃ saṃharitvā Bārāṇasiṃ āgantvā avidūre nisīditvā tassa rañño paṇṇaṃ pesesi “rajjaṃ vā detu yuddhaṃ vā”ti. So “yuddhaṃ demī”ti paṭipañṇaṃ pesesi. Rājakumārassa pana mātā taṃ sāsanaṃ sutvā “yuddhena kammaṃ natthi, sabbadisāsu sañcāraṃ pacchinditvā Bārāṇasinagaraṃ parivāretu, tato dārūdakabhattaparikkhayena kilantamanussaṃ nagaraṃ vināva yuddhena gaṇhissasi”ti paṇṇaṃ pesesi. So mātu sāsanaṃ sutvā satta divasāni sañcāraṃ pacchinditvā nagaraṃ rundhi, nāgarā sañcāraṃ alabhamānā sattame divase tassa rañño sīsaṃ gahetvā kumārassa adāṃsu. Kumāro pana nagaraṃ pavisitvā rajjaṃ gahetvā jīvitapariyosāne yathākammaṃ gato.

So etarahi satta divasāni sañcāraṃ pacchinditvā nagaraṃ rundhitvā gahitakammanissandena satta vassāni lohitakumbhiyaṃ vasitvā sattāhaṃ mūḷhagabbhabhāvam āpajji. Yaṃ pana so Padumuttarassa Bhagavato pādamaḷe “lābhīnaṃ aggo bhaveyyan”ti mahādānaṃ datvā patthanaṃ akāsi, yañca

Vipassibuddhakāle nāgarehi saddhiṃ saḥassagghanakaṃ guḷadadhiṃ datvā patthanamakāsi, tassānubhāvena lābhīnaṃ aggo jāto. Suppavāsāpi “nagaraṃ rundhitvā gaṇha tātā”ti pesitabhāvena satta vassāni kucchinā gabbhaṃ pariharitvā sattāhaṃ mūḷhagabbhā jātā.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

100. “Asātaṃ sātārūpena, piyarūpena appiyaṃ.

Dukkhaṃ sukhasa rūpena, pamattamativattatī”ti.

Tattha **asātaṃ sātārūpenā**ti amadhurameva madhurapatirūpakena. **Pamattamativattatī**ti asātaṃ appiyaṃ dukkhanti etaṃ tividhampi etena sātārūpādinā ākārena sativippavāsavasena pamattaṃ puggalaṃ ativattati abhibhavati ajjhottharatīti attho. Idaṃ Bhagavatā yañca te mātāputtā iminā gabbhapariharaṇagabbhavāsasaṅkhātena asātādinā pubbe nagararundhanasātādipatirūpakena ajjhotthaṭā, yañca idāni sā upāsikā punapi sattakkhattuṃ evarūpaṃ asātaṃ appiyaṃ dukkhaṃ pemavatthubhūtena puttasaṅkhātena sātādipatirūpakena ajjhotthaṭā hutvā tathā avaca, taṃ sabbampi sandhāya vuttanti veditabbaṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā nagaraṃ rundhitvā rajjappattakumāro Sīvali ahosi, mātā Suppavāsā, pitā pana Bārāṇasirājā ahameva ahosin”ti.

Asātārūpajātakavaṇṇanā dasamā.

Littavaggo dasamo.

Tassuddānaṃ

Littatejaṃ mahāsāraṃ, vissāsa lomahaṃsanaṃ.

Sudassana telapattaṃ, nāmasiddhi kūṭavāṇijaṃ.

Parosahassa asātārūpanti.

Majjhimaṇṇāsako niṭṭhito.

11. Parosatavagga

1. Parosatajātakavaṇṇanā (101)

101. “Parosatañcepi samāgatānaṃ,
 Jhāyeyyūṃ te vassasataṃ apaññā.
 Ekova seyyo puriso sapañño,
 Yo bhāsitassa vijānāti atthan”ti—

Idaṃ jātakam vatthuto ca veyyākaraṇato ca samodhānato ca Parosahassajātakasadisameva. Kevalañhettha “jhāyeyyūṃ”ti padamattameva viseso. Tassattho—vassasatampi apaññā jhāyeyyūṃ olokeyyūṃ upadhāreyyūṃ, evaṃ oloketāpi pana attham vā kāraṇam vā na passanti, tasmā yo bhāsitassa attham jānāti, so ekova sapañño seyyoti.

Parosatajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Paṇṇikajātakavaṇṇanā (102)

Yo dukkhaphuṭṭhāya bhaveyya tāṇanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ paṇṇikam upāsakam ārabba katesi. So kira Sāvattivāsī upāsako nānappakārāni mūlapaṇṇādīni ceva lābukumbhaṇḍādīni ca vikkiṇitvā jīvikam kappeti. Tassekā dhītā abhirūpā pāsādikā ācārasīlasampannā hirottappasamannāgatā kevalam niccappahasitamukhā. Tassā samānakulesu vāreyyatthāya āgatesu so cintesi “imissā vāreyyam vattati, ayañca niccappahasitamukhā. Kumārikādhamme pana asati kumārikāya parakulam gatāya mātāpitūnam garahā hoti, ‘atthi nu kho imissā kumārikādhammo, natthi’ti vīmaṃsissāmi nan”ti. So ekadivasam dhītaram pacchim gāhāpetvā paṇṇatthāya araññam gantvā vīmaṃsanavasena kilesasannissito viya hutvā rahassakatham kathetvā tam hatthe gaṇhi. Sā gahitamattāva rodantī kandantī “ayuttametam tāta, udakato aggipātubhāvasadisam, mā evarūpaṃ karoṭhā”ti āha. Amma mayā

vīmaṃsanatthāya tvaṃ hatthe gahitā, na ca kilesavasena. Vadehi, atthi dāni te kumārikādhammoti. Āma tāta atthi. Mayā hi lobhavasena na koci puriso olokitapubboti. So dhītaraṃ assāsetvā gharaṃ netvā maṅgalaṃ katvā parakulaṃ pesetvā “Satthāraṃ vandissāmī”ti gandhamālādihattho Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā pūjetvā ekamantaṃ nisīdi, “cirassamāgatosi”ti ca vutte tamatthaṃ Bhagavato ārocesi. Satthā “upāsaka kumārikā cirāṃ paṭṭhāya ācārasīlasampannāva, tvaṃ pana na idāneva evaṃ vīmaṃsasi, pubbepi vīmaṃsiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araṇṇe rukkhadavatā hutvā nibbatti. Atheko Bārāṇasiyaṃ paṇṇika-upāsakoti atītavatthu paccuppannasadisameva. Tena pana sā vīmaṃsanatthāya hatthe gahitamattā paridevamānā imaṃ gāthamāha—

102. “Yo dukkhaphuṭṭhāya bhaveyya tāṇaṃ,
So me pitā dubbhi vane karoti.
Sā kassa kandāmi vanassa majjhe,
Yo tāyitā so sahasaṃ karotī”ti.

Tattha **yo dukkhaphuṭṭhāya bhaveyya tāṇanti** kāyikacetāsikehi dukkhehi phuṭṭhāya tāyitā paritāyitā patiṭṭhā bhaveyya. **So me pitā dubbhi vane karotī**ti so mayhaṃ dukkhaparitāyako pitāva imasmim vane evarūpaṃ mittadubbhi kammaṃ karoti, attano jātāya dhītari vītikkamaṃ kātuṃ maññatīti attho. **Sā kassa kandāmī**ti kassa rodāmi, ko me patiṭṭhā bhavissatīti dīpeti. **Yo tāyitā so sahasaṃ karotī**ti yo mayhaṃ tāyitā rakkhitā avassayo bhavituṃ arahati, so pitāyeva sāhasikakammaṃ karotīti attho.

Atha naṃ pitā assāsetvā “amma rakkhitattāsī”ti pucchi. Āma tāta rakkhito me attāti. So taṃ gharaṃ netvā maṇḍetvā maṅgalaṃ katvā parakulaṃ pesesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne upāsako sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Tadā pitā etarahi pitāva, dhītā ca etarahi dhītāva, taṃ kāraṇaṃ paccakkhato diṭṭharukkhadevatā pana ahameva ahosinti.

Paṇṇikajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Verijātakavaṇṇanā (103)

Yattha verī nīvisatīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikaṃ ārabha kathesi. Anāthapiṇḍiko kira bhogagāmaṃ gantvā āgacchanto antarāmagge core disvā “antarāmagge vasituṃ na yuttaṃ, Sāvathtimeva gamissāmī”ti vegena goṇe pājetvā Sāvathtimeva āgantvā punadivase vihāraṃ gato satthu etamatthaṃ ārocesi. Satthā “pubbepi gahapati paṇḍitā antarāmagge core disvā antarā avilambamānā attano vasanaṭṭhānameva gamimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mahāvibhavo seṭṭhi hutvā ekaṃ gāmakam¹ nimantaṇaṃ bhuñjanatthāya gantvā paccāgacchanto antarāmagge core disvā antarāmagge avasitvāva vegena goṇe pājento attano gehameva āgantvā nānaggarasehi bhuñjitvā mahāsayane nisinna “corānaṃ hatthato muccitvā nibbhayaṭṭhānaṃ attano gehaṃ āgatomhī”ti udānavasena imaṃ gāthamāha—

103. “Yattha verī nīvisati, na vase tattha paṇḍito.

Ekarattaṃ dirattaṃ vā, dukkhaṃ vasati verisū”ti.

Tattha **verīti** veracetanāsamaṅgipuggalo. **Nīvisatīti** patiṭṭhāti. **Na vase tattha paṇḍitoti** so verīpuggalo yasmiṃ ṭhāne patiṭṭhito hutvā vasati, tattha paṇḍito paṇḍiccena samannāgato na vaseyya. Kimkāraṇā? **Ekarattaṃ dirattaṃ vā, dukkhaṃ vasati verisūti**, verīnañhi antare vasanto ekāhampi dvīhampi dukkhameva vasatīti attho.

---

1. Gāmantaraṃ (Ka)

Evam mahāsatto udānaṃ udānetvā dānādīni puññāni katvā
yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā
ahameva Bārāṇasiseṭṭhi ahoṣin”ti.

Verijātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Mittavindakajātakavaṇṇanā (104)

Catubbi aṭṭha’jjhagamāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ
dubbacabhikkhum ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā Mittavindakajātake
vuttanayena vitthāretabbaṃ. Idaṃ pana jātakam Kassapabuddhakālikam.
Tasmiṃhi kāle uracakkam¹ ukkhipitvā niraye paccamāno eko nerayikasatto
“bhante kiṃ nu kho pāpakammaṃ akāsin”ti bodhisattaṃ pucchi. Bodhisatto
“tayā idañcidañca pāpakammaṃ katan”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

104. “Catubbi aṭṭha’jjhagamā, aṭṭhāhipi ca soḷasa.

Soḷasāhi ca bāttiṃsa, atricchaṃ cakkamāsado.

Icchāhatassa posassa, cakkam bhamati matthake”ti.

Tattha **catubbi aṭṭha’jjhagamā**ti samuddantare catasso vimānapetiyo
labhitvā tāhi asantuṭṭho atricchatāya parato² gantvā aparā aṭṭha adhigatosīti
attho. Sesapadadvayepi eseva nayo. **Atricchaṃ cakkamāsado**ti evaṃ
sakalābhena asantuṭṭho atra atra icchanto parato parato lābham patthento
idāni cakkamāsado idaṃ uracakkam pattosi. Tassa te evaṃ **icchāhatassa
posassa** taṇhāya hatassa³ upahatassa tava **cakkam bhamati matthake**.
Pāsānacakkam ayacakkanti imesu dvīsu khuradhāraṃ ayacakkam tassa
matthake punappunam patanavasena bhamantaṃ disvā evamāha. Vatvā ca
pana attano devalokameva gato. Sopi nerayikasatto attano pāpe khīṇe
yathākammaṃ gato.

1. Khuracakkam (Ka)

2. Purato (Syā, Ka)

3. Āhatassa (Ka)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Mittavindako dubbacabhikkhu ahoṣi, devaputto pana ahameva ahoṣin”ti.

Mittavindakajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Dubbalakattṭhajātakavaṇṇanā (105)

Bahumpe’taṃ vane kaṭṭhanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ uttasitabhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira Sāvattvivāsī eko kulaputto Satthu dhammadesanaṃ sutvā pabbajitvā maraṇabhīruko ahoṣi, rattitṭhānadivāṭṭhānesu vātassa vā vījantassa sukkhadaṇḍakassa vā patantassa pakkhicatuppadānaṃ vā saddaṃ sutvā maraṇabhayatajjito mahāravaṃ ravanto palāyati. Tassa hi “maritabbaṃ mayā”ti satimattampi natthi. Sace hi so “ahaṃ marissāmī”ti jāneyya, na maraṇaṃ bhāyeyya. Maraṇassatikammaṭṭhānassa pana tassa abhāvitattāva bhāyati. Tassa so maraṇabhīrukabhāvo bhikkhusaṃghe pākaṭo jāto.

Athekadivasāṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko nāma bhikkhu maraṇabhīruko maraṇaṃ bhāyati, bhikkhuna nāma ‘avassaṃ mayā maritabban’ti maraṇassatikammaṭṭhānaṃ bhāvetuṃ vaṭṭati”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ maraṇabhīruko”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “bhikkhave mā etassa bhikkhuno anattamaṇā hotha, nāyaṃ idāneva maraṇabhīruko, pubbepi maraṇabhīrukoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Himavante rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tasmim kāle Bārāṇasirājā attano maṅgalaṭṭhimaṃ āneñjakāraṇaṃ sikkhāpetuṃ hatthācariyaṇaṃ adāsi. Taṃ ālāne niccalaṃ bandhitvā tomarahatthā manussā parivāretvā āneñjakāraṇaṃ kārenti. So taṃ kāraṇaṃ kāriyamāno vedanaṃ adhvāsetuṃ asakkonto ālānaṃ bhinditvā manusse palāpetvā

Himavantam pāvīsi. Manussā tam gahetum asakkontā nivattimsu. So tattha maraṇabhīruko ahosi, vātasaddāni sutvā kampamāno maraṇabhayatajjito soṇḍam vidhunitvā vegena palāyati, ālāne bandhitvā āneñjakāraṇam karanakālo viyassa hoti, kāyassādam vā cittassādam vā alabhanto kampamāno vicarati.

Rukkhadevatā tam disvā khandhaviṭape ṭhatvā imam gāthamāha—

105. “Bahumpe’tam vane kaṭṭham, vāto bhañjati dubbalam.

Tassa ce bhāyasi nāga, kiso nūna bhavissasī”ti.

Tatthāyam piṇḍattho—yam etam dubbalam kaṭṭham puratthimādibhedo vāto bhañjati, tam imasmim vane bahum sulabham, tattha tattha samvijjati. Sace tvam tassa bhāyasi, evam sante niccam bhīto maṃsalohitakkhayam patvā kiso nūna bhavissasi, imasmim pana vane tava bhayam nāma natthi, tasmā ito paṭṭhāya mā bhāyīti.

Evam devatā tassa ovādam adāsi, sopi tato paṭṭhāya nibbhayo ahosi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi saccapariyosāne so bhikkhu sotāpatti-phale patiṭṭhahi. Tadā nāgo ayam bhikkhu ahosi, rukkhadevatā pana ahameva ahosinti.

Dubbalakaṭṭhajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Udañcanījātakavaṇṇanā (106)

Sukham vata mam jīvantanti idam Satthā Jetavane viharanto thullakumārikāpalobhanam ārabha kathesi. Vatthu Terasakanipāte **Cūlanāradakassapajātake**¹ āvi bhavissati. Tam pana bhikkhum satthā “saccam kira tvam bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “saccam Bhagavā”ti vutte “kattha te cittaṃ paṭibaddhan”ti pucchi. So “ekissā thullakumārikāyā”ti āha.

1. Khu 5. 261 piṭṭhe.

Atha nam Sathā “ayaṃ te bhikkhu anattakārikā, pubbepi tvaṃ etaṃ nissāya sīlabyasanam patvā kampanto vicaramāno paṇḍite nissāya sukham labhī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārenteti atītavatthupi cūḷanāradakassapajātakeveva āvi bhavissati. Tadā pana bodhisatto sāyam phalāphale ādāya āgantvā paṇṇasālādvāram vivarivā pavisitvā puttam cūḷatāpasam etadavoca “tāta tvaṃ aññesu divasesu dārūni āharasi, pānīyam paribhojanīyam āharasi, aggim karosi, ajja pana ekampi akatvā kasmā dummukho pajjhāyanto nipannosi”ti. Tāta tumhesu phalāphalathāya gatesu ekā itthī āgantvā maṃ palobhetvā ādāya gantum ārabhi, aham pana “tumhehi vissajjito gamissāmi”ti na gacchim, asukaṭṭhāne pana nam nisīdāpetvā āgatomhi, idāni gacchāmaṃ tātāti. Bodhisatto “na sakkā etaṃ nivattetun”ti ñatvā “tena hi tāta gaccha, esā pana taṃ netvā yadā macchamamsādini vā khādītukāmā bhavissati, sappiloṇataṇḍulādīhi vā panassā attho bhavissati, tadā ‘idañcidañcāharā’ti taṃ kilamessati. Tadā mayham guṇam saritvā palāyivā idheva āgaccheyyāsī”ti vissajjesi. So tāya saddhim manussapatham agamāsī. Atha nam sā attano vasam gametvā “maṃsam āhara, maccham āharā”ti yena yena atthikā hoti, taṃ taṃ āharāpeti. Tadā so “ayaṃ maṃ attano dāsam viya kammakāram viya ca katvā piḷeti”ti palāyivā pitu santikam āgantvā pitaram vanditvā ṭhitakova imam gāthamāha—

106. “Sukham vata maṃ jīvantam, pacamānā udañcanī.

Corī jāyappavādena, telam loṇaṇca yācatī”ti.

Tattha **sukham vata maṃ jīvantanti** tāta tumhākam santike maṃ sukham jīvantam. **Pacamānāti** tāpayamānā piḷayamānā, yaṃ yaṃ vā khādītukāmā hoti, taṃ taṃ pacamānā. Udakam añcanti etāyāti **udañcanī**, cāṭito vā kūpato vā udaka-ussiñcanaghaṭikāyetaṃ nāmam. Sā pana udañcanī viya, udakam viya ghaṭikā¹, yena yena atthikā hoti, taṃ taṃ ākaḍḍhatiyevāti

---

1. Sā pana udañcanī udakam viya ghaṭikāya (Sī, Syā), sā pana udañcanī viya udañcanī udakam viya ghaṭikā (Ka)

attho. **Corī jāyappavādenā**ti “bhariyā”ti nāmena ekā corī maṃ madhuravacanena upalāpetvā tattha netvā **telam loṇaṇca** yaṇca aññaṃ icchati, taṃ sabbam **yācati**, dāsaṃ viya kammakāraṃ viya ca katvā āharāpetīti tassā aguṇaṃ kathesi.

Atha naṃ bodhisatto assāsetvā “hotu tāta, ehi tvaṃ mettaṃ bhāvehi, karuṇaṃ bhāvehi”ti cattāro brahmavihāre ācikkhi, ācikkhitvā kasiṇaparikkammaṃ ācikkhi. So na cirasseva abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā brahmavihāre bhāvetvā saddhiṃ pitarā brahmaloke nibbatti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Tadā thullakumārikāva etarahi thullakumārikā, cūḷatāpaso ukkaṇṭhitabhikkhu ahoṣi, pitā pana ahameva ahoṣin”ti.

Udañcaṇījātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Sālittakajātakavaṇṇanā (107)

Sādhu kho sippakaṃ nāmāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ haṃsapaharanakaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. So kireko Sāvattivāsī kulaputto sālittakasippe nipphattim patto. “Sālittakasippan”ti sakkharākhīpanasippanṃ vuccati. So ekadivasaṃ dhammaṃ sutvā sāsane uraṃ datvā pabbajitvā upasampadaṃ labhi, na pana sikkhākāmo, na paṭipattisādhako¹ ahoṣi. So ekadivasaṃ ekaṃ daharabhikkhuṃ ādāya Aciravatiṃ gantvā nhāyitvā nadītiṇe aṭṭhāsi. Tasmim samaye dve setahaṃsā ākāseṇa gacchanti. So taṃ daharaṃ āha “imaṃ pacchimahaṃsaṃ sakkharāya akkhiṃhi paharitvā pādamūle pātemi”ti. Itaro “kathaṃ pātesasi, na sakkhissasi paharitun”ti āha. Itaro “tiṭṭhatu tāvassa orato akkhi, parato akkhiṃhi taṃ paharāmi”ti. Idāni pana tvaṃ asantaṃ kathesi. “Tena hi upadhārehi”ti ekaṃ tikhiṇasakkharaṃ² gahetvā aṅguliyaṃ pariyante katvā³

1. Paṭipattisārako (Sī, I)

2. Tiyāṃsaṃ sakkharaṃ (Sī, I)

3. Aṅguliyaṃ yantevā (Sī, I), parivattetvā (Syā)

tassa haṁsassa pacchato khiṇi. Sā “run”ti saddaṁ akāsi, haṁso “parissayena bhavitabban”ti nivattivā saddaṁ sotum ārabhi, itaro tasmim̄ khaṇe ekaṁ vaṭṭasakkharam̄ gahetvā tassa nivattivā oloKentassa parabhāge akkhim̄ pahari. Sakkharā itarampi akkhim̄ vinivijjhivā gatā. Haṁso mahāravam̄ ravanto pādāmūleyeva pati. Tato tato bhikkhū āgantvā garahitvā “ananucchavikaṁ te katan”ti Satthu santikaṁ netvā “bhante iminā idaṁ nāma katan”ti tamattham̄ ārocesum̄. Satthā taṁ bhikkhum̄ garahitvā “na bhikkhave idānevesa etasmim̄ sippe kusalo, pubbepi kusaloyeva ahoṣī”ti vatvā atītam̄ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam̄ Brahmadatte rajjam̄ kārente bodhisatto tassa amacco ahoṣi. Tasmim̄ kāle rañño purohito atimukharo hoti bahubhāṇī, tasmim̄ kathetum̄ āradhe aññe okāsameva na labhanti. Rājā cintesi “kadā nu kho etassa vacanupacchedakaṁ kañci labhissāmi”ti. So tato paṭṭhāya tathārūpaṁ ekaṁ upadhārento vicarati. Tasmim̄ kāle Bārāṇasiyam̄ eko pīṭhasappī sakkharākhīpanasippe nipphattim̄ patto hoti. Gāmadārakā taṁ rathakaṁ āropetvā ākaḍḍhamānā Bārāṇasinagaradvāramūle eko viṭapasampanno mahānigrodho atthi, tattha ānetvā samparivāretvā kākaṇikādīni datvā “hatthirūpakaṁ kara, assarūpakaṁ karā”ti vadanti. So sakkharā khipitvā khipitvā nigrodhapaṇṇesu nānārūpāni dasseti, sabbāni paṇṇāni chiddāvachiddāneva ahesum̄.

Atha Bārāṇasirājā uyyānam̄ gacchanto taṁ ṭhānam̄ pāpuṇi. Ussāraṇābhayena sabbe dārakā palāyimsu, pīṭhasappī tattheva nipajji. Rājā nigrodhamūlam̄ patvā rathe nisinno pattānam̄ chiddatāya chāyam̄ kabarakabaram̄ disvā oloKento sabbesam̄ pattānam̄ chiddabhāvam̄ disvā “kenetāni evam̄ katāni”ti pucchi. Pīṭhasappinā devāti. Rājā “imam̄ nissāya brāhmaṇassa vacanupacchedaṁ kātum̄ sakkā bhavissatī”ti cintevā “kaham̄ bhaṇe pīṭhasappī”ti pucchi. Vicinantā mūlantare nipannam̄ disvā “ayam̄ devā”ti āhaṁsu. Rājā nam̄ pakkosāpetvā parisam̄ ussāretvā pucchi “amhākaṁ santike eko mukharabrāhmaṇo atthi, sakkhissasi taṁ nissaddam̄ kātum̄”ti. Nāḷimattā ajalaṇḍikā labhanto sakkhissāmi devāti. Rājā pīṭhasappim̄ gharam̄ netvā antosāṇiyam̄ nisīdāpetvā sāṇiyam̄ chiddam̄ kāretvā brāhmaṇassa

chiddābhimukhaṃ āsanaṃ paññāpetvā nāḷimattā sukkhā ajalaṇḍikā
 pīṭhasappissa santike ṭhapāpetvā brāhmaṇaṃ upaṭṭhānakāle āgataṃ tasmim
 āsane nisīdāpetvā kathaṃ samuṭṭhāpesi. Brāhmaṇo aññesaṃ okāsaṃ adatvā
 raññā saddhiṃ kathetuṃ ārabhi. Athassa so pīṭhasappī sāṇicchiddena
 ekekaṃ ajalaṇḍikaṃ pacchiyam¹ pavesento viya tālutaḷamhiyeva pāteti,
 brāhmaṇo āgatāgataṃ nāḷiyaṃ telaṃ pavesento viya gilati, sabbā
 parikkhayaṃ gamimsu. Tassetā nāḷimattā ajalaṇḍikā kucchim pavitṭhā
 aḍḍhāḷhakamattā ahesuṃ.

Rājā tāsāṃ parikkhīṇabhāvaṃ ñatvā āha “ācariya tumhe atimukharatāya
 nāḷimattā ajalaṇḍikā gilantā kiñci na jānittha, ito dāni uttari jīrāpetuṃ na
 sakkhissatha. Gacchatha, piyaṅgudakaṃ pivitvā chaḍḍetvā attānaṃ arogaṃ
 karothā”ti. Brāhmaṇo tato paṭṭhāya pihitamukho viya hutvā kathentenāpi
 saddhiṃ akathanasīlo ahoṣi. Rājā “iminā me kaṇṇasukhaṃ katan”ti
 pīṭhasappissa sataṣaḷṣuṭṭhānake catūsu disāsu cattāro gāme adāsi.
 Bodhisatto rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva sippaṃ nāma loke paṇḍitehi
 uggahitabbaṃ, pīṭhasappinā sālittakamattenāpi ayaṃ sampatti laddhā”ti
 vatvā imaṃ gāthamāha—

107. “Sādhuṃ kho sippakaṃ nāma, api yādisa kīdisaṃ.

Passa khañjappahārena, laddhā gāma catuddisā”ti.

Tattha **passa khañjappahārenā**ti passa mahārāja iminā
 khañjapīṭhasappinā ajalaṇḍikāpahārena catuddisā cattāro gāma laddhā,
 aññesaṃ sippānaṃ ko ānisaṃsaparicchedo”ti sippaṅgaṃ kathesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā
 pīṭhasappī ayaṃ bhikkhu ahoṣi, rājā Ānando, paṇḍitāmacco pana ahameva
 ahosin”ti.

Sālittakajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Bāhiyajātakavaṇṇanā (108)

Sikkheyya sikkhitabbānīti idam Satthā Vesālim upanissāya Mahāvane kūṭāgārasālāyaṃ viharanto ekaṃ Licchaviṃ ārabba kathesi. So kira Licchavirājā saddho pasanno Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā attano nivesane mahādānaṃ pavattesi. Bhariyā panassa thūlaṅgapaccaṅgā uddhumātakanimittasadisā anākappasampannā ahoṣi. Satthā bhattakiccāvasāne anumodanaṃ katvā vihāraṃ gantvā bhikkhūnaṃ ovādaṃ datvā gandhakuṭṭim pāvīsi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso tassa nāma Licchavirañño tāva abhirūpassa tādisā bhariyā thūlaṅgapaccaṅgā anākappasampannā, kathaṃ so tāya saddhiṃ abhiraṃatī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave esa idāneva, pubbepi thūlasarīrāya eva itthiyā saddhiṃ abhiraṃatī”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa amacco ahoṣi. Athekā janapaditthī thūlasarīrā anākappasampannā bhatim kurumānā rājaṅgaṇassa avidūrena gacchamānā sarīravaḷaṅjapīṭhā hutvā nivatthasāṭakena sarīraṃ paṭicchādetvā nisīditvā sarīravaḷaṅjaṃ muñcitvā khippameva utthāsi. Tasmim khaṇe Bārāṇasirājā vātapānena rājaṅgaṇaṃ olokento taṃ disvā cintesi “ayaṃ evarūpe aṅgaṇaṭṭhāne sarīravaḷaṅjaṃ muñcamānā hirottappaṃ appahāya nivāsaneneva paṭicchannā hutvā sarīravaḷaṅjaṃ mocetvā khippaṃ utthitā, imāya nirogāya bhavitabbaṃ, etissā vatthu visadaṃ bhavissati, visade pana vatthusmim eko putto labbhamāno visado puñṇavā bhavissati, imaṃ mayā aggamahesiṃ kātum vaṭṭatī”ti. So tassā apariggahitabhāvaṃ ñatvā āharāpetvā¹ aggamahesiṭṭhānaṃ adāsi. Sā tassa piyā ahoṣi manāpā, na cirasseva ekaṃ puttaṃ vijāyi. So panassā putto cakkavattī rājā ahoṣi.

Bodhisatto tassā sampattim disvā tathārūpaṃ vacanokāsaṃ labhitvā “deva sikkhitabbayuttakaṃ nāma sippaṃ kasmā na sikkhitabbaṃ, yatra hi nāmāyaṃ mahāpuñṇā hirottappaṃ appahāya paṭicchannākārena sarīravaḷaṅjaṃ kurumānā

1. Āṇāpetvā (Sī, Syā)

tumhe ārādhētṽ evarūpaṃ sampattim pattā”ti vatṽ sikkhitabbayuttakānaṃ sippānaṃ vaṇṇaṃ kathento imaṃ gāthamāha—

108. “Sikkheyya sikkhitabbāni, santi sacchandino janā.
Bāhiyā hi suhannena, rājānamabhirādhayī”ti.

Tattha **santi sacchandino**¹ **janā**ti tesu tesu sippesu sacchandā janā atthiyeva. **Bāhiyā**ti bahijanapade jātā samvaḍḍhā itthī. **Suhannenā**ti hirottappaṃ appahāya paṭicchannenākārena hannaṃ suhannaṃ nāma², tena suhannena. **Rājānamabhirādhayī**ti devaṃ abhirādhayitṽ imaṃ sampattim pattāti. Evaṃ mahāsatto sikkhitabbayuttakānaṃ sippānaṃ guṇaṃ kathesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitṽ jātakaṃ samodhānesi “tadā jayampatikā etarahipi jayampatikāva, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Bāhiyajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Kuṇḍakapūvajātakavaṇṇanā (109)

Yathanno puriso hotīti idaṃ Satthā Sāvattiyaṃ viharanto Mahāduggataṃ ārabba kathesi. Sāvattiyañhi kadāci ekameva kulāṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dānaṃ deti, kadāci tīṇi cattāri ekato hutṽ, kadāci gaṇabandhanena, kadāci vīthisabhāgena, kadāci sakalanagaraṃ chandakaṃ saṃharitṽ. Tadā pana vīthibhattaṃ nāma ahosi. Atha manussā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa yāguṃ datṽ “khajjakaṃ āharathā”ti āhaṃsu. Tadā paneko paresaṃ bhatikārako duggatamanusso tassaṃ vīthiyaṃ vasamāno cintesi “ahaṃ yāguṃ dātuṃ na sakkhissāmi, khajjakaṃ pana dassāmi”ti saṇhasaṇhaṃ kuṇḍakaṃ vaḍḍhāpetṽ udakena temetṽ akkapaṇṇena veṭhetṽ kukkuḷe pacitṽ “idaṃ Buddhassa dassāmi”ti taṃ ādāya gantṽ Satthu santike ṭhito “khajjakaṃ āharathā”ti ekasmiṃ vacane vuttamatte sabbapaṭhamāṃ gantṽ taṃ pūvaṃ Satthu patte patiṭṭhāpesi, Satthā aññehi dīyamānaṃ khajjakaṃ aggahetṽ tameva pūvakhajjakaṃ paribhuñji.

1. Tacchandino (Ka)

2. Hadanaṃ suhadāṃ nāma (Ka)

Tasmiṃyeva pana khāṇe “Sammāsambuddhena kira Mahāduggatassa kuṇḍakakhajjakam ajiḅucchitvā amataṃ viya paribhuttaṃ”ti sakalanagaraṃ ekakolāhalaṃ ahoṣi. Rājarājamahāmattādayo antamaso dovārike upādāya sabbeva sannipatitvā Satthāraṃ vanditvā Mahāduggataṃ upasaṅkamtivā “handa bho sataṃ gaheṭvā, dve satāni gaheṭvā, pañca satāni gaheṭvā amhākaṃ pattim dehi”ti vadimsu. So “Satthāraṃ paṭipucchitvā jānissāmi”ti Satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesi. Satthā “dhanam gaheṭvā vā aggahetvā vā sabbasattānaṃ pattim dehi”ti āha. So dhanam gaheṭum ārabhi. Manussā diguṇacatugguṇa-aṭṭhaguṇādivasena dadantā nava hiraññaḷoṭṭiyo adamsu. Satthā anumodanaṃ katvā vihāraṃ gantvā bhikkhūhi vatte dassite sugatovādaṃ datvā gandhakuṭim pāvisi. Rājā sāyanhasamaye Mahāduggataṃ pakkosāpetvā seṭṭhiṭṭhānena pūjesi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “āvuso Satthā Mahāduggatena dinnam kuṇḍakapūvaṃ ajiḅucchanto amataṃ viya paribhuñji, Mahāduggatopi bahudhanañca seṭṭhiṭṭhānañca labhitvā mahāsampattim patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva mayā ajiḅucchantena tassa kuṇḍakapūvo paribhutto, pubbepi rukkhadevatāya hutvā paribhuttoyeva, tadāpi cesa maṃ nissāya seṭṭhiṭṭhānaṃ alatthevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ ṭhāne eraṇḍarukkhe rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā tasmiṃ gāmake manussā devatāmaṅgalikā honti. Athekasmiṃ chaṇe sampatte manussā attano attano rukkhadevatānaṃ balikammaṃ akaṃsu. Atheko duggatamanusso te manusse rukkhadevatā paṭijaggante disvā ekaṃ eraṇḍarukkham paṭijaggi. Te manussā attano attano devatānaṃ nānappakārāni mālagandhavilepanādīni ceva khajjabhojjāni ca ādāya gacchimsu. So pana kuṇḍakapūvañceva uḷunkena ca udakaṃ ādāya gantvā eraṇḍarukkhasa avidūre ṭhatvā cintesi “devatā nāma dibbakhajjakāni khādanti, mayham devatā

imaṃ kuṇḍakapūvaṃ na khādissati, kiṃ imaṃ akāraṇena nāsemi¹, ahameva naṃ khādissāmi”ti tatova nivatti. Bodhisatto khandhaviṭape ṭhatvā “bho purisa sace tvaṃ issaro bhaveyyāsi, mayhaṃ madhurakhajjakam dadeyyāsi. Tvaṃ pana duggato, ahaṃ tava pūvaṃ na khāditvā aññaṃ kiṃ khādissāmi, mā me koṭṭhāsam nāsehī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

109. “Yathanno puriso hoti, tathannā tassa devatā.

Āhare’taṃ kuṇḍapūvaṃ², mā me bhāgaṃ vināsayā”ti.

Tattha **yathannoti** yathārūpabhojano hoti. **Tathannāti** tassa purisassa devatāpi tathārūpabhojanāva hoti. **Āhare’taṃ kuṇḍapūvanti** etaṃ kuṇḍakena pakkapūvaṃ ānehi, mayhaṃ bhāgaṃ mā vināsehīti.

So nivattitvā bodhisattaṃ oloketvā balikammamakāsi. Bodhisatto tato ojaṃ paribhuñjitvā “purisa tvaṃ kimatthaṃ maṃ paṭijaggasī”ti āha. Duggatomhi sāmi, taṃ nissāya duggatabhāvato mucchitukāmatāya paṭijaggāmīti. “Bho purisa mā cintayi, tayā kataññussa katavedino pūjā katā, imaṃ eraṇḍaṃ parikkhipitvā nidhikumbhiyo gīvāya gīvaṃ āhacca ṭhitā. Tvaṃ rañño ācikkhitvā sakatehi dhanaṃ āharāpetvā rājaṅgaṇe rāsiṃ kārehi, rājā te tussitvā seṭṭhiṭṭhānaṃ dassatī”ti vatvā bodhisatto antaradhāyi. So tathā akāsi. Rājāpi tassa seṭṭhiṭṭhānaṃ adāsi. Iti so bodhisattaṃ nissāya mahāsampattim patvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā duggato etarahi duggatova, eraṇḍarukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Kuṇḍakapūvajātakavaṇṇanā navamā.

1. Iminā kāraṇena nāsemi (Syā), iminā kāraṇena na demi (Ka)

2. Kaṇaṃ pūvaṃ (Sī, I)

10. Sabbasaṃhāraḥapaṇḥajātakavaṇṇanā (110)

Sabbasaṃhāraḥako natthīti ayam sabbasaṃhāraḥapaṇḥo sabbākārena
umaṅgajātake āvi bhavissatīti.

Sabbasaṃhāraḥapaṇḥajātakavaṇṇanā dasamā.

Parosatavaggo ekādasamo.

Tassuddānaṃ

Parosatampi paṇṇikaṃ, verī ca Mittavindakaṃ.

Dubbalaṅca udañcanī, sālittampi ca bāhiyaṃ.

Kuṇḍakapūvasabbasaṃhāraḥakanti.

—

12. Haṃcivagga

1. Gadrabhapaṇḥajātakavaṇṇanā (111)

Haṃci tuvaṃ evamaññasīti¹ ayampi gadrabhapaṇḥo **Mahā-**
umaṅgajātakeyeva² āvi bhavissati.

Gadrabhapaṇḥajātakavaṇṇanā paṭhamā.

—

2. Amarādevīpaṇḥajātakavaṇṇanā (112)

Yena sattubilaṅgā cāti ayampi amarādevīpaṇḥo nāma tattheva āvi
bhavissati.

Amarādevīpaṇḥajātakavaṇṇanā dutiyā.

1. Haṃsi tvaṃ maññasīti (Sī, I)

2. Khu 6. 204 piṭṭhe.

3. Siṅgālaḷātakavaṇṇanā (113)

Saddahāsi siṅgālassāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabba kathesi. Tasmiṃhi samaye bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannipatitvā “āvuso Devadattena pañca bhikkhusatāni ādāya gayāsisaṃ gantvā ‘yaṃ samaṇo Gotamo karoti, na so dhammo. Yamahaṃ karomi, ayameva dhammo’ ti te bhikkhū attano laddhiṃ gāhāpetvā ṭhānappattaṃ musāvādaṃ katvā saṃghaṃ bhinditvā ekasīmāya dve uposathā katā” ti Devadattassa aḡaṇakathaṃ kathentā nisidimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā” ti pucchitvā “imāya nāmā” ti vutte “na bhikkhave Devadatto Siḍāneva musāvādī, pubbepe musāvādiyevā” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto susānavane rukkhadevatā hutvā nibbatti. Tada Bārāṇasiyaṃ nakkhattaṃ ghuṭṭhaṃ ahosi. Manussa “yakkhabalikammaṃ karomā” ti tesu tesu caccaracchādiṭṭhānesu macchamaṃsādīni vippakiritvā kapālakesu bahuṃ suraṃ ṭhapayimsu. Atheko siṅgālo aḍḍharattasamaye niddhamanena nagaraṃ pavisitvā macchamaṃsaṃ khādītva suraṃ pivitvā punnāgagacchantaraṃ pavisitvā yāva aruṇuggamaṇā niddaṃ okkami. So pabujjhitvā ālokaṃ disvā “idāni nikkhamituṃ na sakkā” ti maggasamīpaṃ gantvā adissamāno nipajjitvā aññe manusse disvāpi kiñci avatvā ekaṃ brāhmaṇaṃ mukhadhovanatthāya gacchantaṃ disvā cintesi “brāhmaṇā nāma dhanalolā honti, imaṃ dhanena palobhetvā yathā maṃ upakacchakantare katvā uttarāsaṅgena paṭicchādetvā nagarā nīharati, tathā karissāmī” ti. So manussabhāsāya “brāhmaṇā” ti āha. So nivattitvā “ko maṃ pakkosati” ti āha. Ahaṃ brāhmaṇāti. Kim kāraṇāti. Brāhmaṇa mayhaṃ dve kahāpaṇasatāni atthi. Sace maṃ upakacchakantare katvā uttarāsaṅgena paṭicchādetvā yathā na koci passati, tathā nagarā nikkhāmetuṃ sakkosi, tuyhaṃ te kahāpaṇe dassāmīti. Brāhmaṇo dhanalobhena “sādhū” ti sampāṭicchitvā taṃ tathā katvā ādāya nagarā nikkhamitvā thokaṃ aḡamāsi. Atha naṃ siṅgālo pucchi “kataratṭhānaṃ brāhmaṇā” ti. Asukaṃ nāmāti. Aññaṃ thokaṃ ṭhānaṃ gacchāti. Evaṃ punappunaṃ vadanto mahāsusānaṃ patvā “idha maṃ

otārehi”ti āha. Tattha nam otāresi. Atha siṅgālo “tena hi brāhmaṇa uttarisāṭakam pattharā”ti āha. So dhanalobhena “sādhū”ti patthari. Atha nam “imam rukkhamūlam khaṇāhi”ti pathavikhaṇane yojetvā brāhmaṇassa uttarisāṭakam abhiruyha catūsu kaṇṇesu ca majjhe cāti pañcasu ṭhānesu sarīranissandaṃ pātetvā makkhetvā ceva temetvā ca susānavanaṃ pāvīsi. Bodhisatto rukkhaveṭṭape ṭhatvā imam gāthamāha—

113. “Saddahāsi siṅgālassa, surāpītassa brāhmaṇa.

Sippikānam sataṃ natthi, kuto kaṃsasatā duve”ti.

Tattha **saddahāsī**ti saddahasi, ayameva vā pāṭho, pattiyāyasīti attho. **Sippikānam sataṃ natthī**ti etassa hi sippikāsatampi natthi. **Kuto kaṃsasatā duveti** dve kahāpaṇasatāni panassa kuto evāti.

Bodhisatto imam gātham vatvā “gaccha brāhmaṇa, tava sāṭakam dhovivā nhāyivā attano kammaṃ karohi”ti vatvā antaradhāyi. Brāhmaṇo tathā katvā “vañcito vatamhi”ti domanassappatto pakkāmi.

Satthā imam dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā siṅgālo Devadatto ahosi, rukkhavevatā pana ahameva ahosin”ti.

Siṅgāljātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Mitacintījātakavaṇṇanā (114)

Bahucintī appacintīti idam Satthā Jetavane viharanto dve mahallakathere ārabha kathesi. Te kira janapade ekasmiṃ araṇṇāvāse vassam vasitvā “Satthu dassanattāya gacchissāmā”ti pātheyyam sajjetvā “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti māsam atikkāmetvā puna pātheyyam sajjetvā tatheva māsam, puna māsanti evam attano kusītabhāvena ceva nivāsaṭṭhāne ca apekkhāya tayo māse

atikkāmetvā tato nikkhamma Jetavanam gantvā sabhāgaṭṭhāne pattacīvaram paṭisāmetvā Sathhāram passimsu. Atha ne bhikkhū pucchimsu “ciram vo āvuso Buddhupaṭṭhānam akarontānam, kasmā evam cirāyitthā”ti. Te tamattham ārocesum. Atha nesam so ālasiyakusītabhāvo bhikkhusamghe pākaṭo jāto. Dhammasabhāyampi tesam bhikkhūnameva ālasiyabhāvam nissāya katham samuṭṭhāpesum. Sathhā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte te pakkosāpetvā “saccam kira tumhe bhikkhave alasā kusītā”ti pucchitvā “saccam bhante”ti vutte “na bhikkhave idānevetē alasā, pubbepi alasā ceva nivāsaṭṭhāne ca sālāyā sāpekkhā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente Bārāṇasinadiyam tayo macchā ahesum, Bahucintī appacintī mitacintīti tesam nāmāni. Te araṇṇiāto manussapatham āgamimsu. Tattha Mitacintī itare dve evamāha “ayam manussapatho nāma sāsanko sappatibhayo, kevaṭṭā nānappakārāni jālakuminādīni khipitvā macche gaṇhanti, mayam araṇṇameva gacchāmā”ti. Itare dve janā alasatāya ceva āmisagiddhatāya ca “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti tayo māse atikkāmesum. Atha kevaṭṭā nadiyam jālam khipimsu. Bahucintī ca Appacintī ca gocaram gaṇhantā purato gacchanti. Te attano andhabālatāya jālagandham asallakkhetvā jālakucchimeva pavisimsu. Mitacintī pacchato āgacchanto jālagandham sallakkhetvā tesaṇca jālakucchim pavīṭṭhabhāvam ṇatvā “imesam kusītānam andhabālānam jīvitadānam dassāmī”ti cintetvā bahipassena jālakucchiṭṭhānam gantvā jālakucchim phāletvā nikkhantasadiso hutvā udakam āluḥento jālassa purato patitvā puna jālakucchim pavisitvā pacchimabhāgena phāletvā nikkhantasadiso udakam āluḥento pacchimabhāge¹ pati. Kevaṭṭā “macchā jālam phāletvā gatā”ti maṇṇamānā jālakoṭiyam gahetvā ukkhipimsu, te dvepi macchā jālato mucchitvā udake patimsu. Iti tehi Mitacintim nissāya jīvitam laddham.

---

1. Pacchimabhāgena (Sī)

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

114. “Bahucintī Appacintī, ubho jāle abajjhare.

Mitacintī pamocesi, ubho tattha samāgatā”ti.

Tattha **bahucintī**ti bahucintanatāya vitakkabahulatāya evamladdhanāmo. Itaresupi dvīsu ayameva nayo. **Ubho tattha samāgatā**ti Mitacintim nissāya laddhajīvitā tattha uduke puna ubhopi janā Mitacintinā saddhim samāgatāti attho.

Evam Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne mahallakā bhikkhū sotāpatti-phale patiṭṭhahimsu. Tadā Bahucintī ca Appacintī ca ime dve ahesum, Mitacintī pana ahameva ahosinti.

Mitacintījātakavaṇṇanā catutthā.

5. Anusāsikajātakavaṇṇanā (115)

Yā’yaññe manusāsatiti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ anusāsikaṃ bhikkhuniṃ ārabha kathesi. Sā kira Sāvattvivāsini ekā kuladhītā pabbajitvā upasampannakālato paṭṭhāya samaṇadhamme ananuyuttā āmisagiddhā hutvā yattha aññā bhikkhuniyo na gacchanti, tādise nagarassa ekadese piṇḍāya carati. Athassā manussā paṇītapīṇḍapātāṃ denti. Sā rasataṇhāya bajjhivā “sace imasmim padese aññāpi bhikkhuniyo piṇḍāya carissanti, mayhaṃ lābho parihāyissati. Yathā etaṃ padesaṃ aññā nāgacchanti, evaṃ mayā kātuṃ vaṭṭati”ti cintevā bhikkhunūpassayaṃ gantvā “ayye asukaṭṭhāne caṇḍo hatthī, caṇḍo asso, caṇḍo meṇḍo, caṇḍo kukkuro carati, sapaṇṇasayaṭṭhānaṃ, mā tattha piṇḍāya caritthā”ti bhikkhuniyo anusāsati. Tassā vacanaṃ sutvā ekā bhikkhunīpi taṃ padesaṃ gīvaṃ parivattetvā na olokesi. Tassā ekasmim divase tasmim padese piṇḍāya carantiyā

vegenekam geham pavisantiyā caṇḍo meṇḍako paharivā ūruṭṭhikam bhindi. Manussā vegena upadhāvitvā dvidhā bhinnam ūruṭṭhikam ekato bandhitvā tam bhikkhunim mañcenādāya bhikkhunūpassayam nayimsu. Bhikkhuniyo “ayam aññā bhikkhuniyo anusāsivā sayam tasmim padese carantī ūruṭṭhikam bhindāpetvā āgatā”ti parihāsam akaṃsu. Tampi tāya katakāraṇam na cirasseva bhikkhusaṃghe pākaṭam ahosi.

Athekadivasam dhammasabhāyam bhikkhū “āvuso asukā anusāsikā bhikkhunī aññam anusāsivā sayam tasmim padese caramānā caṇḍena meṇḍakena ūrum bhindāpesī”ti tassā aguṇakatham kathesum. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesā aññe anusāsatiyeva, sayam pana na vattati, niccakālam dukkhameva anubhotī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto araññe sakuṇayoniyam nibbattitvā vayappatto sakuṇajeṭṭhako hutvā anekasakuṇasahassaparivāro Himavantam pāvīsi. Tassa tattha vasanakāle ekā caṇḍasakuṇikā mahāvattanimaggaṃ gantvā gocaram gaṇhāti. Sā tattha sakaṭehi patitāni vīhimuggabījādīni labhitvā “yathā idāni imam padesam aññe sakuṇā nāgacchanti, tathā karissāmī”ti cintetvā sakuṇasaṃghassa ovādam deti “vattanimahāmaggo nāma sappatībhayo, hatthi-assādayo ceva caṇḍagonayuttayānādīni ca sañcaranti, sahasā uppatitumpi na sakkā hoti, na tattha gantabban”ti. Sakuṇasaṃgho tassā “anusāsikā”teva nāmam akāsi.

Sā ekadivasam vattanimahāmagge carantī atimahāvegena āgacchantassa yānassa saddam sutvā nivattitvā oloketvā “dūre tāvā”ti caratiyeva. Atha nam yānam vātavegena sīghameva sampāpuṇi, sā uṭṭhātuṃ nāsakkhi, cakkena dvidhā chinditvā gatā. Sakuṇajeṭṭhako sakuṇe samānento tam adisvā “anusāsikā na dissati, upadhāretha nan”ti āha. Sakuṇā upadhārentā tam mahāmagge dvidhā chinnam disvā sakuṇajeṭṭhakassa ārocesum. Sakuṇajeṭṭhako “sā aññā sakuṇikā vāretvā sayam tattha caramānā dvidhā chinnā”ti vatvā imam gāthamāha—

115. “Yā’yaññe manusāsati¹, sayam loluppacārini.

Sāyam vipakkhikā seti, hatā cakkena sāsikā”ti².

Tattha yā’yaññe manusāsati¹ti yakāro padasandhikaro, yā aññe anusāsati¹ti attho. **Sayam loluppacārini**ti attanā loluppacārini samānā. **Sāyam vipakkhikā seti**ti sā esā vihatapakkhā hutvā mahāmagge sayati. **Hatā cakkena sāsikā**ti yānacakkena hatā sāsikā sakuṇikāti.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā anusāsikā sakuṇikā ayam anusāsikā bhikkhunī ahosi, sakuṇajēṭṭhako pana ahameva ahosin”ti.

Anusāsikajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Dubbacajātakavaṇṇanā (116)

Atikara’makarā’cariyāti idam Satthā Jetavane viharanto ekam dubbacabhikkhum ārabha katesi. Tassa vatthu Navakanipāte **Gijjhajātake**³ āvi bhavissati. Satthā pana tam bhikkhum āmantetvā “bhikkhu na tvam idāneva dubbaco, pubbepi dubbacoyeva. Dubbacabhāveneva paṇḍitānam ovādam akaronto sattippahārena jīvitakkhayaṃ pattosi”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto laṅghanaṭakayoniyam paṭisandhim gahetvā vayappatto pañṇavā upāyakusalo ahosi. So ekassa laṅghanakassa⁴ santike sattilaṅghanasippam sikkhitvā ācariyena saddhim sippam dassento vicarati. Ācariyo panassa catunnamyeva sattīnam laṅghanasippam jānāti, na pañcannam. So ekadivasam ekasmim gāmake sippam dassento surāmadamatto “pañca sattiyo laṅghissāmī”ti paṭipāṭiyā ṭhapesi. Atha nam bodhisatto āha “ācariya tvam pañcasattilaṅghanasippam na jānāsi, ekam sattim hara. Sace laṅghissasi,

1. Yāyaññamanusāsati (Sī, Syā, I)

3. Khu 5. 187 piṭṭhe.

2. Sālikāti (Sī, Syā, I)

4. Naṭakassa (Sī)

pañcamāya sattiyā viddho marissasī”ti. So suṭṭhu mattatāya “tvam hi mayham pamāṇam na jānāsī”ti tassa vacanam anādiyitvā catasso laṅghitvā pañcamāya sattiyā daṇḍake madhukapupham viya āvuto paridevamāno nipajji. Atha nam bodhisatto “paṇḍitānam vacanam akatvā imam byasanam pattosī”ti imam gāthamāha—

116. “Atikara’makarā’cariya, mayhampe’tam na ruccati.

Catutthe laṅghayitvāna, pañcamāya’si āvuto”ti.

Tattha **atikara’makarā’cariyā**ti ācariya ajja tvam atikaram akari, attano karaṇato atirekam karaṇam akarīti attho. **Mayhampe’tam na ruccati**ti mayham antevāsikassapi samānassa etam tava karaṇam na ruccati, tena te aham paṭhamameva kathesinti dīpeti. **Catutthe laṅghayitvānā**ti catutthe sattithale apatitvā attānam laṅghayitvā. **Pañcamāya’si āvutoti** paṇḍitānam vacanam aggaṇhanto idāni pañcamāya sattiyā āvutosīti. Idam vatvā ācariyam sattito apanetvā kattabbayuttakam akāsi.

Satthā imam atītam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā ācariyo ayam dubbaco ahosi, antevāsiko pana ahameva ahosin”ti.

Dubbacajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Tittirajātakavaṇṇanā (117)

Accuggatā’ti balatāti idam Satthā Jetavane viharanto Kokālikam ārabha kathesi. Tassa vatthu Terasakanipāte **Takkāriyajātake**¹ āvi bhavissati. Satthā pana “na bhikkhave Kokāliko idāneva attano vācam nissāya naṭṭho, pubbepi naṭṭhoyevā”ti vatvā atītam āhari.

1. Khu 5. 268 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā pañcābhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattesi. Himavantaṭṭadesse sabbo isigaṇo sannipatitvā taṃ ovādācariyaṃ katvā parivāresi. So pañcannaṃ isisatānaṃ ovādācariyo hutvā jhānakīlaṃ kīlanto Himavante vasati. Tadā eko cettha paṇḍurogī tāpaso kuṭhāriṃ gahetvā kaṭṭhaṃ phāleti. Atheko mukharatāpaso tassa santike nisīditvā “idha pahāraṃ dehi, idha pahāraṃ dehi”ti taṃ tāpasaṃ rosesi. So kujjhitvā “na dāni me tvaṃ dārūphālanasippaṃ sikkhāpanakācariyo”ti tiṇhaṃ kuṭhāriṃ ukkhipitvā naṃ ekappahāreṇeva jīvitakkhayaṃ pāpesi. Bodhisatto tassa sarīrakiccaṃ kāresi. Tadā assamato¹ avidūre ekasmiṃ vammikapāde eko tittiro vasati, so sāyaṃ pātaṃ tasmīṃ vammikamatthake ṭhatvā mahāvassitaṃ vassati. Taṃ sutvā eko luddako “tittirena bhavitabban”ti cintetvā saddasaññāya tatha gantvā taṃ vadhitvā ādāya gato.

Bodhisatto tassa saddaṃ asuṇanto “asukatṭhāne tittiro vasati, kiṃ nu kho tassa saddo na sūyatī”ti tāpase pucchi. Te tassa tamatthaṃ ārocesuṃ. So ubhopi tāni kāraṇāni saṃsandetvā isigaṇamajjhe imaṃ gāthamāha—

117. “Accuggatā’tibalatā, ativelam pabhāsītā.

Vācā hanati dummedhaṃ, tittiraṃ vā’tivassitaṃ”ti.

Tattha **accuggatā**ti ati-uggatā. **Atibalatā**ti² punappunaṃ bhāsanena atibalasabhāvā³. **Ativelam pabhāsītā**ti atikkantavelā pamāṇātikkaṃmena bhāsītā. **Tittiraṃ vā’ti vassitaṃ**ti yathā tittiraṃ ativassitaṃ hanati, tathā evarūpā vācā dummedhaṃ bālapuggalaṃ hanatīti.

Evam bodhisatto isigaṇassa ovādaṃ datvā cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

1. Assamapadato (Syā, Ka)

2. Atilapatāti (Ka)

3. Atilapasabhāvā (Ka)

Satthā “na bhikkhave Kokāliko idāneva attano vacanaṃ nissāya naṭṭho, pubbepe naṭṭhoyevā”ti vatvā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaḥ samodhānesi “tadā mukharatāpaso Kokāliko ahosi, isigaṇo Buddhaparisa, gaṇasatthā pana ahameva ahosi”ti.

Tittirajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Vaṭṭajātakavaṇṇanā (118)

Nācintayanto purisoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Uttaraseṭṭhiputtaṃ ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kira Uttaraseṭṭhi nāma ahosi mahāvibhavo. Tassa bhariyāya kucchiyaṃ eko puñṇavā satto brahmalokā cavitvā paṭisandhim gahetvā vayappatto abhirūpo pāsādiko ahosi brahmavaṇṇī. Atha ekadivasā Sāvattiyaṃ kattikachaṇe nakkhatte ghuṭṭhe sabbo loko nakkhattanissito ahosi. Tassa sahāyakā añṇe seṭṭhiputtā sapajāpatikā ahesuṃ. Uttaraseṭṭhiputtassa pana dīgharattaṃ brahmaloke vasitattā kilesesu cittaṃ na allīyati. Athassa sahāyakā “Uttaraseṭṭhiputtassapi ekaṃ itthim ānetvā nakkhattaṃ kīlissāmā”ti sammantayitvā taṃ upasaṅkamitvā “samma imasmiṃ nagare kattikachaṇo ghuṭṭho, tuyhampi ekaṃ itthim ānetvā nakkhattaṃ kīlissāmā”ti āhaṃsu. “Na me attho itthiyā”ti ca vuttepi punappunaṃ nibandhitvā sampaṭicchāpetvā ekaṃ vaṇṇadāsīṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ katvā tassa gharaṃ netvā “tvam seṭṭhiputtassa santikaṃ gacchā”ti sayanigharaṃ pesetvā nikkhamiṃsu. Taṃ sayanigharaṃ pavitṭhampi seṭṭhiputto neva oloketi, nālapati. Sā cintesi “ayaṃ evaṃ rūpasobhaggappattaṃ uttamavilāsasampannaṃ maṃ neva oloketi, nālapati, idāni naṃ attano itthikuttalīlāya olokāpessāmī”ti itthilīlaṃ dassentī pahaṭṭhākārena aggadante vivaritvā hasitaṃ akāsi, seṭṭhiputto oloketvā dantaṭṭhike nimittaṃ gaṇhi. Athassa aṭṭhikasaññā uppajji, sakalampi taṃ sarīraṃ aṭṭhikasaṅkhalikā viya paññāyi. So tassā paribbayaṃ datvā “gacchā”ti uyyojesi.

Taṃ tassa gharā otiṇṇaṃ eko issaro antaravīthiyaṃ disvā paribbayaṃ datvā attano gharaṃ nesi, sattāhe vītivatte nakkhattaṃ ositaṃ,

vaṇṇadāsiyā mātā dhītu āgamanam adisvā seṭṭhiputtānam santikam gantvā “kham sā”ti pucchi. Te Uttaraseṭṭhiputtassa gharam gantvā “kham sā”ti pucchimsu. Taṅkhaṇaṅṅeva tassā paribbayaṃ datvā uyyojesinti. Athassā mātā rodanti “dhītaram me na passāmi, dhītaram me samānethā”ti Uttaraseṭṭhiputtam ādāya raṅṅo santikam agamāsi. Rājā aḍḍam vinicchinto “ime te seṭṭhiputtā vaṇṇadāsim ānetvā tuyham adamsū”ti pucchi. Āma devāti. Idāni sā kahanti. Na jānāmi, taṅkhaṇaṅṅeva nam uyyojesinti. Idāni tam samānetum sakkosīti. Na sakkomi devāti. Rājā “sace samānetum na sakkoti, rājāṇamassa karoṭhā”ti āha. Atha nam pacchābāham bandhitvā “rājāṇam karissāmā”ti gahetvā pakkamimsu. “Seṭṭhiputtam kira vaṇṇadāsim samānetum asakkontam rājā rājāṇam kāretī”ti sakalanagaram ekakolāhalam ahosi. Mahājano ure hatthe ṭhapetvā “kim nāmetam sāmi, attano te ananucchavikam laddhan”ti paridevati. Seṭṭhipi puttassa pacchato pacchato paridevanto gacchati.

Seṭṭhiputto cintesi “idam mayham evarūpam dukkham agāre vasanabhāvena uppannam. Sace ito muccissāmi, Mahāgotamasammāsambuddhassa santike pabbajissāmī”ti. Sāpi kho vaṇṇadāsī tam kolāhalasaddam sutvā “kimsaddo nāmeso”ti pucchitvā tam pavattim sutvā vegena otarivā “ussaratha ussaratha sāmi, mam rājapurisānam daṭṭhum dethā”ti attānam dassesi. Rājapurisā tam disvā mātaram paṭicchāpetvā seṭṭhiputtam muñcitvā pakkamimsu. So sahāyakaparivutovanadim gantvā sasīsam nhāyitvā geham gantvā bhuttapātarāso mātāpitaro vanditvā pabbajjam anujānāpetvā cīvarasātake ādāya mahantena parivārena Satthu santikam gantvā vanditvā pabbajjam yācitvā pabbajjaṅca upasampadaṅca labhitvā avissaṭṭhakammaṭṭhāno vipassanam vadḍhetvā na cirasseva arahatte patiṭṭhāsi.

Athekadivasam dhammasabhāyam sannipatitā bhikkhū “āvuso Uttaraseṭṭhiputto attano bhaye uppane sāsanassa guṇam jānitvā ‘imamhā dukkhā muccamāno pabbajissāmī’ti cintetvā tena sucintitena maraṇamutto ceva, pabbajito ca aggaphale patiṭṭhito”ti tassa guṇakatham kathesum. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya

sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Uttarasetṭhiputtova attano bhaye uppanne ‘iminā upāyena imamhā dukkhā muccissāmī’ti cintetvā maraṇabhayā mutto, atīte paṇḍitāpi attano bhaye uppanne ‘iminā upāyena imamhā dukkhā muccissāmā’ti cintetvā maraṇabhayato muccimsuyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto cutipaṭisandhivasena parivattanto vaṭṭakayoniyam nibbatti. Tādā eko vaṭṭakaluddako araññā bahū vaṭṭake āharitvā gehe ṭhapetvā gocaraṃ datvā mūlaṃ gahetvā āgatāgatānaṃ hatthe vaṭṭake vikkiṇanto jīvikam kappeti. So ekadivasaṃ bahūhi vaṭṭakehi saddhim bodhisattampi gahetvā ānesi. Bodhisatto cintesi “sacāhaṃ iminā dinnam gocaraṇca pānīyaṇca paribhuñjissāmi, ayaṃ maṃ gahetvā āgatānaṃ manussānaṃ dassati. Sace pana na paribhuñjissāmi, ahaṃ milāyissāmi, atha maṃ milāyantaṃ disvā manussā na gaṇhissanti. Evaṃ me sotthi bhavissati, imaṃ upāyam karissāmī”ti. So tathā karonto milāyitvā aṭṭhicammamatto ahosi. Manussā taṃ disvā na gaṇhimsu. Luddako bodhisattaṃ ṭhapetvā sesesu vaṭṭakesu parikkhīnesu pacchim nīharitvā dvāre ṭhapetvā bodhisattaṃ hatthatale katvā “kiṃ nu kho¹ ayaṃ vaṭṭako”ti cintetvā oloketuṃ āraddho. Athassa pamattabhāvaṃ ñatvā bodhisatto pakkhe pasāretvā uppatitvā araññameva gato. Aññe vaṭṭakā taṃ disvā “kiṃ nu kho na paññāyasi, kahaṃ gatosī”ti pucchitvā “luddakena gahitomhī”ti vutte “kinti katvā muttosī”ti pucchimsu. Bodhisatto “ahaṃ tena dinnam gocaraṃ aggahetvā pānīyam apivitvā upāyacintāya mutto”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

118. “Nācintayanto puriso, visesa’ madhigacchati.

Cintitassa phalaṃ passa, muttosmi vadhabandhanā”ti.

Tatthāyaṃ piṇḍattho—**puriso** dukkhaṃ patvā “iminā nāma upāyena imamhā dukkhā muccissāmī”ti **acintayanto** attano dukkhā mokkhasaṅkhātāṃ visesaṃ **nādhigacchati**. Idāni pana mayā **cintitakammassa phalaṃ passa**. Teneva

---

1. Kiṃ kato nu kho (Sī)

upāyena **muttosmi vadhabandhanā**, maraṇato ca bandhanato ca muttosmi ahanti. Evaṃ bodhisatto attanā katakāraṇaṃ ācikkhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā maraṇamutto vaṭṭako ahameva ahosin”ti.

Vaṭṭajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Akālarāvijātakavaṇṇanā (119)

Amātāpitarasaṃvaddhoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ akālarāvīṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. So kira Sāvattvivāsī kulaputto sāsane pabbajitvā vattaṃ vā sikkhaṃ vā na uggaṇhi. So “imasmim kāle mayā vattaṃ kātappaṃ, imasmim kāle upaṭṭhātabbaṃ, imasmim kāle uggahetabbaṃ, imasmim kāle sajjhāyitabbaṃ”ti na jānāti, paṭhamayāmepe majjhimayāmepe pacchimayāmepe pabuddhapabuddhakkhaṇe ye va mahāsaddaṃ karoti, bhikkhū niddaṃ na labhanti. Dhammasabhāyaṃ bhikkhū “āvuso asuko nāma bhikkhu evarūpe ratanasāsane pabbajitvā vattaṃ vā sikkhaṃ vā kālaṃ vā akālaṃ vā na jānāti”ti tassa aguṇakathaṃ kathesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idānevesa akālarāvī, pubbepi akālarāvīye va, kālakālaṃ ajānaṇabhāvena ca gīvāya vaṭṭitāya¹ jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto sabbasippesu pāraṃ gantvā Bārāṇasiyaṃ disāpāmoḁkho ācariyo hutvā pañcasate māṇave sippaṃ vāceti. Tesāṃ māṇavānaṃ eko kālarāvī kukkuṭo atthi, te tassa vassitasaddena utṭhāya sippaṃ sikkhanti. So kālamakāsi, te aññaṃ kukkuṭaṃ pariyesantā caranti. Atheko māṇavako susānavane dārūni uddharanto ekaṃ kukkuṭaṃ disvā ānetvā pañjare ṭhapetvā paṭijaggati. So susāne vaḁḁhitattā “asukavelāya nāma vassitabbaṃ”ti ajānanto kadāci atirattim vassati, kadāci aruṇuggamaṇe.

1. Valitāya (Sī, Syā, I)

Māṇavā tassa atirattim vassitakāle sippam sikkhantā yāva aruṇuggamanā sikkhitum na sakkonti, niddāyamānā gahitaṭṭhānampi na passanti. Atipabhāte vassitakāle sajjhāyassa okāsameva na labhanti. Māṇavā “ayaṃ atirattim vā vassati atipabhāte vā, imaṃ nissāya amhākaṃ sippam na niṭṭhāyissati”ti taṃ gahetvā gīvaṃ vaṭṭetvā¹ jīvitakkhayaṃ pāpetvā “akālarāvī kukkuṭo amhehi ghātito”ti ācariyassa kathesuṃ. Ācariyo “ovādam aggahetvā saṃvaḍḍhitabhāvena maraṇam patto”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

119. “Amātāpitarasaṃvaddho², anācerakule³ vasaṃ.

Nāyam kālam akālam vā, abhijānāti kukkuṭo”ti.

Tattha **amātāpitarasaṃvaddhoti** mātāpitaro nissāya tesaṃ ovādam aggahetvā saṃvaḍḍho. **Anācerakule vasanti** ācariyakulepi avasamāno, ācārasikkhāpakam kañci nissāya avasitattāti attho. **Nāyam kālam akālam vāti** “imasmim kāle vassitabbaṃ, imasmim na vassitabban”ti evaṃ vassitabbayuttakam kālam vā akālam vā esa kukkuṭo na jānāti, ajānanabhāveneva jīvitakkhayaṃ pattoti. Idam kāraṇam dassetvā bodhisatto yavatāyukam ṭhatvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā akālarāvī kukkuṭo ayaṃ bhikkhu ahosi, antevāsikā Buddhaparisā, ācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Akālarāvījātakavaṇṇanā navamā.

10. Bandhanamokkhajātakavaṇṇanā (120)

Abaddhā tattha bajjhantīti idam Satthā Jetavane viharanto Ciñcamāṇavikam ārabha kathesi. Tassā vatthu Dvādasakanipāte **Mahāpadumajātake**⁴ āvi bhavissati. Tadā pana Satthā “na bhikkhave Ciñcamāṇavikā idāneva maṃ abhūtena abbhācikkhati, pubbepi abbhācikkhiyevā”ti vatvā atītam āhari.

1. Valetvā (Sī, I)

2. Amātāpitarī saṃvaddho (Sī, I), amātāpitusamvaddho (Syā)

3. Anācariyakule (Sī, Syā, I)

4. Khu 5. 253 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto purohitassa gehe nibbattitvā vayappatto pitu accayena tasseva purohito ahosi. Tena aggamaheṣiyā varo dinno hoti “bhadde yaṃ icchasi, taṃ vadeyyāsi”ti. Sā evamāha “na mayhaṃ añño varo nāma dullabho, ito pana te paṭṭhāya aññā itthī kilesavasena na oloketabbā”ti. So paṭikkhipitvā punappunaṃ nippīliyamāno tassā vacanaṃ atikkamituṃ asakkonto sampatīcchitvā tato paṭṭhāya soḷasasu nātakitthisahassesu kilesavasena ekitthimpi na olokesi.

Athassa paccanto kuppi, paccante ṭhitā yodhā corehi saddhiṃ dve tayo saṅgāme katvā “ito uttari mayaṃ na sakkomā”ti rañño paṇṇaṃ pesesuṃ. Rājā tattha gantukāmo balakāyaṃ saṃharitvā taṃ pakkosāpetvā “bhadde ahaṃ paccantaṃ gacchāmi, tattha nānappakārāni yuddhāni honti, jayaparājayopi anibaddho, tādisesu ṭhānesu mātugāmo dupparihāro, tvaṃ idheva nivattāhi”ti āha. Sā “na sakkā deva mayā nivattitun”ti punappunaṃ raññā paṭikkhittā āha “tena hi ekekaṃ yojanaṃ gantvā mayhaṃ sukhadukkhajānanatthaṃ ekekaṃ manussaṃ peseyyāthā”ti. Rājā “sādhū”ti sampatīcchitvā bodhisattaṃ nagare ṭhapetvā mahantena balakāyena nikkhamitvā gacchanto yojane yojane ekekaṃ purisaṃ “amhākaṃ ārogyaṃ ārocetvā deviyā sukhadukkhaṃ jānitvā āgacchā”ti pesesi. Sā āgatāgataṃ purisaṃ “rājā kimatthaṃ taṃ peseti”ti pucchitvā “tumhākaṃ sukhadukkhajānanatthāyā”ti vutte “tena hi ehi”ti tena saddhiṃ asaddhammaṃ paṭisevati. Rājā dvattimsayojanamaggaṃ gacchanto dvattimsa jane pesesi, sā sabbehipi tehi saddhiṃ tatheva akāsi.

Rājā paccantaṃ vūpasametvā janapadaṃ samassāsetvā puna āgacchantopi tatheva dvattimsa jane pesesi, sā tehipi saddhiṃ tatheva vippaṭipajjiyeva. Rājā āgantvā jayakkhandhāvāraṭṭhāne ṭhatvā “nagaraṃ paṭijaggāpetū”ti bodhisattassa paṇṇaṃ pesesi, bodhisatto sakalanagaraṃ paṭijaggāpetvā rājanivesanaṃ paṭijaggāpento deviyā vasanaṭṭhānaṃ agamāsi. Sā bodhisattassa rūpasobhaggappattaṃ kāyaṃ disvā saṅṭhātum¹ asakkontī “ehi

brāhmaṇa, sayanaṃ abhiruhā”ti āha. Bodhisatto “mā evaṃ avaca, rājāpi garu, akusalampi bhāyāmi, na sakkā mayā evaṃ kātun”ti āha. Catusaṭṭhiyā pādāmūlikānaṃ neva rājā garu, na akusalaṃ bhāyanti. Taveva rājā garu, tvaṃyeva ca akusalaṃ bhāyasīti. Āma devi, sace tesampi evaṃ bhaveyya, na evarūpaṃ kareyyuṃ. Ahaṃ pana jānamāno evarūpaṃ sāhasiyakammaṃ na karissāmīti. Kiṃ bahuṃ vippalapasi, sace me vacanaṃ na karosi, sīsaṃ te chindāpessāmīti. Tiṭṭhatu tāva ekasmiṃ attabhāve sīsaṃ, attabhāvasahassepī sīse chijjante¹ na sakkā mayā evarūpaṃ kātunti. Sā “hotu, jānissāmī”ti bodhisattaṃ tajjetvā attano gabbhaṃ pavisitvā sarīre nakhavaḷaṅgaṃ dassetvā telena gattāni abbaṅgītvā kiliṭṭhavatthaṃ nivāsetvā gilānālayaṃ katvā dāsiyo āṇāpesi ‘rañña kahaṃ devī’ti vutte ‘gilānā’ti katheyāthā”ti.

Bodhisattopi rañño paṭipathaṃ agamāsi. Rājā nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā pāsādaṃ āruya devīṃ apassanto “kahaṃ devī”ti pucchi. Gilānā devāti. Sopi sirigabbhaṃ pavisitvā tassā piṭṭhiṃ parimajjanto “kiṃ te bhadde aphāsukaṃ”ti pucchi, sā tuṅhī ahoṣi. Tatiyavāre rājānaṃ oloketvā “tvampi mahārāja jīvasi nāma, mādisāpi itthiyo sassāmikāyeva nāma”ti āha. Kiṃ etaṃ bhaddeti. Tumhehi nagaraṃ rakkhanatthāya ṭhapito purohito “tumhākaṃ nivesanaṃ paṭijaggāmī”ti idhāgantvā attano vacanaṃ akarontim maṃ paharītvā attano manaṃ pūretvā gatoti. Rājā aggimhi pakkhittaloṇasakkharā viya kodhena taṭataṭāyanto sirigabbhā nikkhamitvā dovārikapādāmūlikādayo pakkosāpetvā “gacchatha bhāṇe, purohitaṃ pacchābāhaṃ bandhitvā vajjhabhāvappattaṃ katvā nagarā nīharitvā āghātaṃ netvā sīsamassa chindathā”ti āha. Te vegena gantvā taṃ pacchābāhaṃ bandhitvā vajjhabherim carāpesuṃ².

Bodhisatto cintesi “addhā tāya duṭṭhadeviyā rājā puretameva paribhinno, ajja dānāhaṃ attano baleneva attānaṃ mocessāmī”ti. So te purise āha “bho tumhe maṃ mārentā rañño dassetvāva mārethā”ti. Kiṃ kāraṇāti. Ahaṃ rājakammiko, bahu me kammaṃ kataṃ, bahūni mahānidhiṭṭhānāni³ jānāmi, rājakuṭumbaṃ mayā vicāritaṃ. Sace maṃ

---

1. Chindantena (Syā), chindante (Ka) 2. Vādāpesuṃ (Sī) 3. Mahānidhānāni (Sī)

rañño na dassessatha, bahudhanam nassissati, mayā rañño sāpateyye ācikkhite pacchā kātabbam karothā”ti. Te tam rañño dassayimsu. Rājā tam disvāva “kasmā bho brāhmaṇa mayi lajjam na akāsi, kasmā te evarūpaṃ pāpakammaṃ katan”ti āha. Mahārāja aham sotthiyakule jāto, mayā kunthakipillikamattopi pāṇātipāto na katapubbo, tiṇasalākamattampi adinnaṃ nādinnaṃ pubbam, lobhavasena paresaṃ itthi akkhini ummiletvāpi na olokitapubbā, hassavasenāpi¹ musā na bhāsitaṃ pubbā, kusaggenāpi majjam na pītapubbam, aham tumhesu niraparādho. Sā pana bālā lobhavasena maṃ hatthe gahetvā mayā paṭikkhittā maṃ tajjetvā attanā kataṃ pāpaṃ uttānaṃ katvā mama ācikkhittvā antogabbhaṃ pavittā. Aham niraparādho, paṇṇam gahetvā pana āgatā catusaṭṭhi janā sāparādhā, te pakkosāpetvā “tāya vo vacanaṃ kataṃ, na katan”ti puccha devāti. Rājā te catusaṭṭhi jane bandhāpetvā devim pakkosāpetvā “tayā etehi saddhim pāpaṃ kataṃ, na katan”ti pucchi. “Kataṃ devā”ti vutte te pacchābāhaṃ bandhāpetvā “imesaṃ catusaṭṭhijanānaṃ sīsāni chindathā”ti āṇāpesi.

Atha naṃ bodhisatto āha “natthi mahārāja etesaṃ doso, devī attano rucim kārapesi. Niraparādhā ete, tasmā nesaṃ khamatha. Tassāpi doso natthi, itthiyo nāma methunadhammena atittā. Jātisabhāvo hi esa. Etāsaṃ khamitabbayuttameva hoti. Tasmā etissāpi khamathā”ti nānappakārena rājānaṃ saññāpetvā te catusaṭṭhipi jane tañca bālaṃ mocāpetvā sabbesaṃ yathāsakāni ṭhānāni dāpesi. Evaṃ te sabbe mocetvā sakatṭhāne patiṭṭhāpetvā bodhisatto rājānaṃ upasaṅkamitvā “mahārāja andhabālānaṃ nāma avatthukena vacanena abandhitabbayuttakāpi paṇḍitā pacchābāhaṃ baddhā, paṇḍitānaṃ kāraṇayuttena vacanena pacchābāhaṃ baddhāpi muttā. Evaṃ bālā nāma abandhitabbayuttakepi bandhāpentī, paṇḍitā baddhepi mocentī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

120. “Abaddhā tattha bajjhanti, yattha bālā pabhāsare.

Baddhāpi tattha muccanti, yattha dhīrā pabhāsare”ti.

---

1. Hāsavasenāpi (Ka), hāsanavasenāpi (Syā)

Tattha **abaddhā**ti abandhitabbayuttā. **Pabhāsareti** pabhāsanti vadanti kathenti.

Evam mahāsatto imāya gāthāya rañño dhammaṃ desetvā “mayā imaṃ dukkhaṃ agāre vasanabhāvena laddhaṃ, idāni me agārena kiccaṃ natthi, pabbajjaṃ me anujāna devā”ti pabbajjaṃ anujānāpetvā assumukhaṃ ñātijanaṃ mahantañca vibhavaṃ pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā Himavante vasanto abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā duṭṭhadevī Ciñcamāṇavikā ahoṣi, rājā Ānando, purohito pana ahameva ahoṣin”ti.

Bandhanamokkhajātakavaṇṇanā dasamā.

Haṃcivaggo dvādasamo.

Tassuddānaṃ

Gadrabhapañhā amarā, siṅgālaṃ Mitacinti ca.
Anusāsikadubbacaṃ, tittiraṃ vaṭṭakaṃ puna.
Akālarāvi bandhananti.

13. Kusanāḷivagga

1. Kusanāḷijātakavaṇṇanā (121)

Kare sarikkhoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikassa mittam¹ ārabha kathesi. Anāthapiṇḍikassa hi mittasuhajjañātibandhavā ekato hutvā “mahāseṭṭhi ayam tayā jātigottadhanadhaññādīhi neva sadiso, na uttaritaro, kasmā etena saddhiṃ santhavaṃ karosi, mā karohī”ti punappunaṃ nivāresuṃ. Anāthapiṇḍiko pana “mittasanthavo nāma hīnehipi samehipi atirekehipi kattabboyevā”ti

---

1. Nicchayamittam (Sī, Syā, I)

tesaṃ vacanaṃ aggahetvā bhogaḡāmaṃ gacchanto taṃ kuṭumbarakkhakaṃ katvā agamāsīti sabbam Kāḷakaṇṇivatthusmiṃ vuttanayeneva veditabbaṃ. Idha pana Anāthapiṇḍikena attano ghare pavattiyā ārocitāya Satthā “gahapati mitto nāma khuddako natthi, mittadhammaṃ rakkhituṃ samatthabhāvovettha pamāṇaṃ, mitto nāma attanā samopi hīnopi seṭṭhopi gahetabbo. Sabbepi hete attano pattabhāraṃ nittharantiyeva, idāni tāva tvaṃ attano nīcamittaṃ¹ nissāya kuṭumbassa sāmiko jāto, porāṇā pana nīcamittaṃ nissāya vimānasāmikā jātā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḡatte rajjaṃ kārente bodhisatto raṅṅo uyyāne kusanāḷigacche devatā hutvā nibbatti. Tasmimīyeva ca uyyāne maṅgalasilaṃ nissāya ujugatakkhandho parimaṅḡalasākhāviṭapasampanno raṅṅo santikā laddhasammāno rucamaṅgalarukkho² atthi, “mukhako”tipi³ vuccati. Tasmimī eko mahesakkho devarājā nibbatti. Bodhisattassa tena saddhiṃ mittasanthavo ahoṣi. Tadā rājā ekasmiṃ ekatthambhake pāsāde vasati, tassa so thambho cali. Athassa calitabhāvaṃ raṅṅo ārocesuṃ. Rājā vaḡḡhakī pakkosāpetvā “tātā mama ekatthambhakassa maṅgalapāsādassa thambho calito, ekaṃ sārattambhaṃ āharitvā taṃ nicalaṃ karoṭhā”ti āha. Te “sādhu devā”ti raṅṅo vacanaṃ sampaṭicchitvā tadanucchavikaṃ rukkhaṃ pariyesamānā aññattha adisvā uyyānaṃ pavisitvā taṃ mukhakarukkhaṃ disvā raṅṅo santikaṃ gantvā “kiṃ tātā diṭṭho vo tadanucchaviko rukkho”ti vutte “diṭṭho deva, apica taṃ chindituṃ na visahāmā”ti āhaṃsu. Kimkāraṇāti. Mayaṅhi aññattha rukkhaṃ apassantā uyyānaṃ pavisimha, tatrapī ṭhapetvā maṅgalarukkhaṃ aññaṃ na passāma. Iti naṃ maṅgalarukkhatāya chindituṃ na visahāmāti. Gacchatha, taṃ chinditvā pāsādaṃ thiraṃ karoṭha, mayaṃ aññaṃ maṅgalarukkhaṃ karissāmāti. Te “sādhu”ti balikammaṃ gahetvā uyyānaṃ gantvā “sve chindissāmā”ti rukkhaṣsa balikammaṃ katvā nikkhamiṃsu.

Rukkhadevatā taṃ kāraṇaṃ ṅatvā “sve mayhaṃ vimānaṃ nāsessanti, dārake gahetvā kuhiṃ gamissāmī”ti gantabbaṭṭhānaṃ apassantī puttake

1. Nicchayamittaṃ (Sī, Syā, I)

2. Rucarukkho (Sī)

3. Mukkhakotipi (Sī), samukkhakotipi (Syā)

gīvāya gahetvā parodi. Tassā sandiṭṭhasambhattā rukkhadevatā¹ āgantvā “kiṃ etan”ti pucchitvā taṃ kāraṇaṃ sutvā sayampi vaḍḍhakīnaṃ paṭikkamanūpāyaṃ² apassantiyo taṃ parissajitvā rodituṃ ārabhiṃsu. Tasmīṃ samaye bodhisatto “rukkhadevataṃ passissāmī”ti tattha gantvā taṃ kāraṇaṃ sutvā “hotu, mā cintayittha, ahaṃ rukkhaṃ chindituṃ na dassāmi, sve vaḍḍhakīnaṃ āgatakāle mama kāraṇaṃ passathā”ti tā devatā samassāsetvā punadivase vaḍḍhakīnaṃ āgatavelāya kakaṇṭakavesaṃ gahetvā vaḍḍhakīnaṃ purato gantvā maṅgalarukkhassa mūlantaraṃ pavisitvā taṃ rukkhaṃ susiraṃ viya katvā rukkhamajjhena abhiruhitvā khandhamatthakena nikkhamitvā sīsaṃ kampayamāno nipajji. Mahāvaḍḍhakī taṃ kakaṇṭakaṃ disvā rukkhaṃ hatthena paharitvā “susirarukkho eso nissāro, hiyyo anupadhāretvāva balikammaṃ karimhā”ti ekaghanāṃ mahārukkhāṃ garahitvā pakkāmi. Rukkhadevatā bodhisattaṃ nissāya vimānassa sāmīnī jātā.

Tassā paṭisanthāratthāya sandiṭṭhasambhattā bahū devatā sannipatiṃsu. Rukkhadevatā “vimānaṃ me laddhan”ti tuṭṭhacittā tāsāṃ devatānaṃ majjhe bodhisattassa guṇaṃ kathayamānā “bho devatā mayāṃ mahesakkhā hutvāpi dandhapaññatāya imaṃ upāyaṃ na jānimha, kusanāḷidevatā pana attano ñāṇasampattiyā amhe vimānasāmike akāsi, mitto nāma sadisopi adhikopi hīnopi kattabbova. Sabbepi hi attano thāmena sahāyakānaṃ uppannaṃ dukkhaṃ nittharitvā sukhe patiṭṭhāpentiyevā”ti mittadhammaṃ vaṇṇetvā imaṃ gāthamāha—

121. “Kare sarikkho atha vāpi seṭṭho,
Nihīnako vāpi kareyya eko.
Kareyyumete byasane uttamatthaṃ,
Yathā ahaṃ kusanāḷi rucāyan”ti.

Tattha **kare sarikkhoti** jāti-ādīhi sadisopi mittadhammaṃ kareyya. **Atha vāpi seṭṭhoti** jāti-ādīhi adhikopi kareyya. **Nihīnako vāpi kareyya ekoti** eko jāti-ādīhi hīnopi mittadhammaṃ kareyya. Tasmā sabbepi ete mittā kātābbāyevāti dīpeti. Kiṃ kāraṇā?

1. Rukkhadevatā vanadevatā (Sī, I, Ka)

2. Paṭikkhipanūpāyaṃ (Sī, Syā, I)

Kareyyumete byasane uttamatthanti sabbepete sahāyassa byasane uppanne attano attano pattabhāraṃ vahamānā uttamatthaṃ kareyyum,
 kāyikacetasikadukkhato taṃ sahāyakaṃ moceyyumevāti attho. Tasmā hīnopi mitto kātabboyeva, pageva itare. Tatridaṃ opammaṃ—**yathā ahaṃ kusanāḷi rucāyanti**, yathā ahaṃ rucāyaṃ nibbattadevatā ayañca kusanāḷidevatā, appesakkhāpi mittasanthavaṃ karimha, tatra pāhaṃ mahesakkhāpi samānā attano uppannadukkhāṃ bālatāya anupāyakusalatāya harituṃ nāsakkhiṃ, imaṃ pana appesakkhampi samānaṃ paṇḍitadevataṃ nissāya dukkhato muttomhi. Tasmā aññehipi dukkhā muccitukāmehi samavisiṭṭhabhāvaṃ anoloketvā hīnopi paṇḍito mitto kātabboti.

Rucādevatā imāya gāthāya devasaṃghassa dhammaṃ desetvā yāvātāyukaṃ ṭhatvā saddhiṃ kusanāḷidevatāya yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā rucādevatā Ānando ahosi, kusanāḷidevatā pana ahameva ahosin”ti.

Kusanāḷijātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Dummedhajātakavaṇṇanā (122)

Yasaṃ laddhāna dummedhoti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabha katesi. Dhammasabhāyañhi bhikkhū “āvuso Devadatto Tathāgatassa puṇṇacandasassirikamukhaṃ asītānubyañjanadvattiṃsamahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍitaṃ byāmapabhāparikkhitaṃ āveḷāveḷābhūtā¹ yamakayamakabhūtā ghanabuddharasmiyo vissajjentaṃ paramasobhaggappattaṃ attabhāvañca oloketvā cittaṃ pasādetuṃ na sakkoti, usūyameva karoti. ‘Buddhā nāma evarūpena sīlena samādhinā paññāya vimuttiyā vimuttiñāṇadassanena samannāgatā’ti vuccamāne vaṇṇaṃ sahitaṃ na sakkoti, usūyameva karoti”ti Devadattassa aguṇakathaṃ kathayimṃsu. Satthā

1. Āveḷāveḷā (Sī), āveḷāveḷāya (Syā, I)

āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā
 “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva Devadatto mama vaṇṇe
 bhaññamāne usūyaṃ karoti, pubbepi akāsiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Magadharatthe Rājagahanagare ekasmiṃ Magadharāje rajjaṃ
 kārente bodhisatto hatthiyoniyaṃ nibbattitvā sabbaseto ahoṣi heṭṭhā
 vaṇṇitasadisāya rūpasampattiyā samannāgato. Atha naṃ
 “lakkhaṇasampanno ayan”ti so rājā maṅgalahatthiṃ akāsi. Athekasmiṃ
 chaṇḍivase sakalanagaraṃ devanagaraṃ viya alaṅkārapetvā
 sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ maṅgalahatthiṃ abhiruhitvā mahantena
 rājānubhāvena nagaraṃ padakkhiṇaṃ akāsi. Mahājano tattha tattha ṭhatvā
 maṅgalahatthino rūpasobhaggappattaṃ sarīraṃ disvā “aho rūpaṃ, aho gati,
 aho liḷā, aho lakkhaṇasampatti, evarūpo nāma sabbasetavaravāraṇo
 cakkavattirañño anucchaviko”ti maṅgalahatthimeva vaṇṇesi.

Rājā maṅgalahatthissa vaṇṇaṃ sutvā sahituṃ asakkonto usūyaṃ
 uppādetvā “ajjeva taṃ pabbatapāde¹ pātetvā jīvitakkhayaṃ pāpessāmī”ti
 hatthācariyaṃ pakkosāpetvā “kinti katvā tayā ayaṃ nāgo sikkhāpito”ti āha.
 Susikkhāpito devāti. Na susikkhito, dusikkhitoti. Susikkhito devāti. Yadi
 susikkhito, sakkhissasi naṃ Vepullapabbatamatthakaṃ āropetunti. Āma
 devāti. “Tena hi ehi”ti sayāṃ otarivā hatthācariyaṃ āropetvā pabbatapādaṃ
 gantvā hatthācariyena hatthipiṭṭhiyaṃ nisīditvāva hatthimhi
 Vepullapabbatamatthakaṃ āropite sayampi amaccagaṇaparivuto
 pabbatamatthakaṃ abhiruhitvā hatthiṃ papātābhimukhaṃ kāretvā “tvaṃ
 ‘mayā esa susikkhāpito’ti vadesi, tīhiyeva tāva naṃ pādehi ṭhapehī”ti āha.
 Hatthācariyo piṭṭhiyaṃ nisīditvāva “bho tīhi pādehi tiṭṭhā”ti hatthissa
 paṇhikāya saññaṃ adāsi, mahāsatto tathā akāsi. Puna rājā “dvīhi
 purimapādehiyeva ṭhapehī”ti āha, mahāsatto dve pacchimapāde ukkhipitvā
 purimapādehi aṭṭhāsi. “Pacchimapādehiyevā”ti vuttepi dve purimapāde
 ukkhipitvā pacchimapādehi aṭṭhāsi, “ekenā”ti vuttepi tayo pāde ukkhipitvā

---

1. Pabbatapapātā (Sī, I), pabbatā (Syā)

ekeneva aṭṭhāsi. Athassa apatanabhāvaṃ ṇatvā “sace pahosi, ākāse naṃ ṭhapehī”ti āha.

Ācariyo cintesi “sakalajambudīpe iminā sadiso susikkhito hatthī nāma natthi, nissaṃsayam panetaṃ esa papāte pātetvā māretukāmo bhavissatī”ti. So tassa kaṇṇamūle mantesi “tāta ayam rājā taṃ papāte pātetvā māretukāmo, na tvaṃ etassa anucchaviko. Sace te ākāseṇa gantum balaṃ atthi, maṃ yathānisinnaṃyeva ādāya vehāsaṃ abbhuggantvā Bārāṇasim gacchā”ti. Puññiddhiyā samannāgato mahāsatto taṅkhaṇaṇṇeva ākāse aṭṭhāsi. Hatthācariyo “mahārāja ayam hatthī puññiddhiyā samannāgato, na tādisassa mandapuñṇassa dubbuddhino anucchaviko, paṇḍitassa puñṇasampannassa rañño anucchaviko, tādisā nāma mandapuñṇā evarūpaṃ vāhanam labhitvā tassa guṇam ajānantā tañceva vāhanam avasesaṅca yasampattim nāsentiyeva”ti vatvā hatthikkhandhe nisinnova imam gāthamāha—

122. “Yasaṃ laddhāna dummedho, anattaṃ carati attano.

Attano ca paresaṅca, himsāya paṭipajjati”ti.

Tatrāyam saṅkhepattho—mahārāja tādiso dummedho nippaṇṇo puggalo parivārasampattim labhitvā attano anattaṃ carati. Kim kāraṇā? So hi yasamadamatto kattabbākattabbam ajānanto attano ca paresaṅca himsāya paṭipajjati. Himsā vuccati kilamanam dukkhuppādanam, tadatthāya eva paṭipajjati.

Evam imāya gāthāya rañño dhammam desetvā “tiṭṭha dāni tvaṃ”ti vatvā ākāse uppativā Bārāṇasinagaraṃ gantvā rājaṅgaṇe ākāse aṭṭhāsi. Sakalanagaraṃ saṅkhubhitvā “amhākaṃ rañño ākāseṇa setavaravāraṇo āgantvā rājaṅgaṇe ṭhito”ti ekakolāhalaṃ ahoṣi. Vegena rañṇopi ārocesum. Rājā nikkhamitvā “sace mayham upabhogattāya āgatosi, bhūmiyam patiṭṭhāhī”ti āha. Bodhisatto bhūmiyam patiṭṭhāsi, ācariyo otarivā rājānam vanditvā “kuto āgatosi tāta”ti vutte “Rājagahato”ti vatvā sabbam pavattim ārocesi. Rājā “manāpam te tāta kataṃ idhāgacchantena”ti

tuṭṭhahaṭṭho nagaraṃ sajjāpetvā vāraṇaṃ maṅgalaḥatthiṭṭhāne ṭhapetvā sakalarajjaṃ tayo koṭṭhāse katvā ekaṃ bodhisattassa adāsi, ekaṃ ācariyassa, ekaṃ attanā aggahesi. Bodhisattassa āgatakālato paṭṭhāyeva pana rañño sakalajambudīpe rajjaṃ hatthagatameva jātaṃ. So Jambudīpe aggarājā hutvā dānādini puññāni katvā yathākammaṃ agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Magadharājā Devadatto ahosi, Bārāṇasirājā Sāriputto, hatthācariyo Ānando, hatthī pana ahameva ahosin”ti.

Dummedhajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Naṅgalīsajātakavaṇṇanā (123)

Asabbatthagāmiṃ vācanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Lāḷudāyittheraṃ ārabba kathesi. So kira dhammaṃ kathento “imasmiṃ ṭhāne idaṃ kathetabbaṃ, imasmiṃ ṭhāne idaṃ na kathetabban”ti yuttāyuttaṃ na jānāti, maṅgale avamaṅgalaṃ vadanto “tirokuṭṭesu tiṭṭhanti, sandhisīṅghāṭakesu cā”ti idaṃ avamaṅgalaṃ maṅgalaṃ katvā anumodanaṃ katheti. Avamaṅgalesu anumodanaṃ karonto “bahū devā manussā ca, maṅgalāni acintayun”ti vatvā “evarūpānaṃ maṅgalānaṃ satampi saḥassampi kātum samatthā hothā”ti vadati. Athekadivasam dhammasabhāyaṃ bhikkhū “āvuso Lāḷudāyī yuttāyuttaṃ na jānāti, sabbattha abhāsittabbavācaṃ bhāsati”ti kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave lāḷudāyī idāneva dandhāparisakkano yuttāyuttaṃ na jānāti, pubbepi evarūpo ahosi, niccaṃ lāḷakoyeva¹ eso”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇamahāsālakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā Bārāṇasiyaṃ disāpāmokkho ācariyo hutvā

---

1. Niccalolukoyeva (Syā)

pañca māṇavakasatāni sippaṃ vācesī. Tadā tesu māṇavesu eko dandhāparisakkano lāḷako māṇavo dhammantevāsiko hutvā sippaṃ uggaṇhāti, dandhabhāvena pana uggaṇhituṃ na sakkoti. Bodhisattassa pana upakāro hoti, dāso viya sabbakiccāni karoti. Athekadivasam bodhisatto sāyamāsam bhuñjitvā sayane nipanno taṃ māṇavaṃ hatthapādapiṭṭhiparikammāni katvā gacchantam āha “tāta mañcapāde upatthambhetvā yāhi”ti. Māṇavo ekaṃ pādaṃ upatthambhetvā ekassa upatthambhakaṃ alabhanto attano ūrumhi ṭhapetvā rattim khepesi.

Bodhisatto paccūsasamaye utthāya taṃ disvā “kiṃ tāta nisinnosī”ti pucchi. Ācariya ekassa mañcapādassa upatthambhakaṃ alabhanto ūrumhi ṭhapetvā nisinnomhīti. Bodhisatto samviggamānaso hutvā “ayaṃ ati viya mayhaṃ upakāro, ettakānaṃ pana māṇavakānaṃ antare ayameva dandho sippaṃ sikkhituṃ na sakkoti, kathaṃ nu kho ahaṃ imaṃ paṇḍitaṃ kareyyan”ti cintesi. Athassa etadahosi “attheko upāyo, ahaṃ imaṃ māṇavaṃ dāru-atthāya paṇṇatthāya ca vanam gantvā āgataṃ ‘ajja te kiṃ diṭṭham, kiṃ katan’ti pucchissāmi. Atha me ‘idaṃ nāma ajja mayā diṭṭham, idaṃ katan’ti ācikkhissati. Atha naṃ ‘tayā diṭṭhañca katañca kīdisan’ti pucchissāmi, so ‘evarūpaṃ nāmā’ti upamāya ca kāraṇena ca kathessati. Iti naṃ navam navam upamañca kāraṇaṃ kathāpetvā iminā upāyena paṇḍitaṃ karissāmi”ti. So taṃ pakkosāpetvā “tāta māṇava ito paṭṭhāya dāru-atthāya vā paṇṇatthāya vā gataṭṭhāne yaṃ te tattha diṭṭham vā sutam vā bhuttaṃ vā pītam vā khāditaṃ vā hoti, taṃ āgantvā mayhaṃ āroceyyāsī”ti āha.

So “sādhū”ti paṭissuṇitvā ekadivasam māṇavehi saddhim dāru-atthāya araṇṇam gato tattha sappam disvā āgantvā “ācariya sappo me diṭṭho”ti ārocesi. Sappo nāma tāta kīdiso hotīti. Seyyathāpi naṅgalīsāti. Sādhū tāta manāpā te upamā āhaṭā, sappā nāma naṅgalīsadisāva hontīti. Atha bodhisatto “māṇavakena manāpā upamā āhaṭā, sakkhissāmi naṃ paṇḍitaṃ kātun”ti cintesi. Māṇavo puna ekadivasam araṇṇe hatthim disvā “hatthī me ācariya diṭṭho”ti āha. Hatthī nāma tāta kīdisoti. Seyyathāpi naṅgalīsāti. Bodhisatto

“hatthissa soṇḍā naṅgalīśasadisā honti, dantādayo evarūpā ca evarūpā ca. Ayam̄ pana bālatāya vibhajitvā kathetum̄ asakkonto soṇḍam̄ sandhāya kathesi maññe”ti tuṅhī ahoṣi. Athekadivasam̄ nimantane ucchum̄ labhitvā “ācariya ajja mayam̄ ucchum̄ khādimhā”ti āha. “Ucchu nāma kīdiso”ti vutte “seyyathāpi naṅgalīśā”ti āha. Ācariyo “thokam̄ patirūpam̄ kāraṇam̄ kathesi”ti tuṅhī jāto.

Punekadivasam̄ nimantane ekacce māṇavā guḷam̄ dadhinā bhuñjimsu, ekacce khīrena. So āgantvā “ācariya ajja mayam̄ dadhinā khīrena ca bhuñjimhā”ti vatvā “dadhikhīram̄ nāma kīdisam̄ hoti”ti vutte “seyyathāpi naṅgalīśā”ti āha. Ācariyo “ayam̄ māṇavo ‘sappo naṅgalīśasadiso’ti kathento tāva sukathitam̄ kathesi, ‘hatthī naṅgalīśasadiso’ti kathentenāpi soṇḍam̄ sandhāya lesena kathitam̄. ‘Ucchu naṅgalīśasadisam̄’ti kathanepi lesa atthi, ‘dadhikhīrāni pana niccam̄ paṇḍarāni pakkhittabhājanasaṅṭhānāni’ti idha sabbena sabbam̄ upamam̄ na kathesi¹, na sakkā imam̄ lāḷakam̄ sikkhāpetun”ti vatvā imam̄ gāthamāha—

123. “Asabbatthagāmiṃ vācam̄, bālo sabbattha bhāsati.

Nāyam̄ dadhim̄ vedi na naṅgalīśam̄,

Dadhippayam̄² maññati naṅgalīśam̄”ti.

Tatrāyam̄ saṅkhepattho—yā vācā opammavasena sabbattha na gacchati, tam̄ **asabbatthagāmiṃ vācam̄ bālo** dandhapuggalo **sabbattha bhāsati**, “dadhi nāma kīdisam̄”ti puṭṭhopi “seyyathāpi naṅgalīśā”ti vadateva. Evam̄ vadanto **nāyam̄ dadhim̄ vedi na naṅgalīśam̄**. Kim̄ kāraṇā? **Dadhippayam̄ maññati naṅgalīśam̄**, yasmā ayam̄ dadhimpī naṅgalīśameva maññati. Atha vā **dadhīti** dadhimeva, **payanti** khīram̄, dadhi ca payaṅca dadhippayam̄. Yasmā dadhikhīrānipi ayam̄ naṅgalīśameva maññati, ediso cāyam̄ bālo, kim̄ imināti antevāsikānam̄ dhammakatham̄ kathetvā paribbayam̄ datvā tam̄ uyyojesi.

Satthā imam̄ dhammadesanam̄ āharitvā jātakam̄ samodhānesi “tadā lāḷakamāṇavo Lāḷudāyī ahoṣi, disāpāmokkho ācariyo pana ahameva ahoṣin”ti.

Naṅgalīśajātakavaṇṇanā tatiyā.

1. Na sameti (Ka)

2. Dadhippayam̄ (Sī, Syā, I)

4. Ambajātakavaṇṇanā (124)

Vāyametheva purisoti idam Satthā Jetavane viharanto ekaṃ vattasampannaṃ bhikkhum ārabba katesi. So kira Sāvattivāsī kulaputto sāsane uraṃ datvā pabbajito vattasampanno ahosi, ācariyupajjhāyavattāni pāṇīyaparibhojanīya-uposathāgārajantāgharādivattāni ca sādhukaṃ karoti, cuddasasu mahāvattesu asītikhandhakavattesu ca paripūrakārīyeva hoti, vihāraṃ sammajjati, pariveṇaṃ vitakkamaḷakaṃ vihāramaggaṃ sammajjati, manussānaṃ pāṇīyaṃ deti. Manussā tassa vattasampattiyā pasīditvā pañcasatamattāni dhuvabhattāni¹ adamsu, mahālābhasakkāro uppajji. Tam nissāya bahūnaṃ phāsuvihāro jāto. Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko nāma bhikkhu attano vattasampattiyā mahantaṃ lābhasakkāraṃ nibbattesi, etaṃ ekaṃ nissāya bahūnaṃ phāsuvihāro jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepāyaṃ bhikkhu vattasampanno, pubbepetaṃ ekaṃ nissāya pañca isisatāni phalāphalattāya araṇṇaṃ agantvā eteneva ānītaphalāphalehi yāpesuṃ”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto isipabbajjaṃ pabbajitvā pañcasata-isiparivāro pabbatapāde vihāsi. Tadā Himavante caṇḍo nidāgho ahosi, tattha tattha pāṇīyāni chijjimsu, tiracchānā pāṇīyaṃ alabhamānā kilamanti. Atha tesu tāpasesu eko tāpaso tesāṃ pipāsadukkhāṃ disvā ekaṃ rukkhāṃ chinditvā doṇiṃ katvā pāṇīyaṃ ussiñcitvā doṇiṃ pūretvā tesāṃ pāṇīyaṃ adāsi. Bahūsu sannipatitvā pāṇīyaṃ pivantesu tāpasassa phalāphalattāya gamanokāso nāhosi. So nirāhāropi pāṇīyaṃ detiyeva. Migagaṇā cintesuṃ “ayaṃ amhākaṃ pāṇīyaṃ dento phalāphalattāya gantuṃ okāsaṃ na labhati, nirāhāratāya ativiya kilamati, handa mayaṃ katikaṃ karomā”ti. Te katikaṃ akamsu “ito paṭṭhāya pāṇīyaṃ pivanatthāya āgacchantena attano balānurūpena phalāphalaṃ gahetvāva āgantabban”ti. Te tato paṭṭhāya ekeko

---

1. Dhurabhattāni (Sī)

tiracchāno attano attano balānurūpena madhuramadhurāni
ambajambupanasādīni gahetvāva āgacchati. Ekassa atthāya ābhataṃ
phalāphalaṃ aḍḍhateyyasakaṭabhārappamāṇaṃ ahoṣi. Pañcasatatāpasā
tadeva paribhuñjanti, atirekaṃ chaḍḍiyittha.

Bodhisatto taṃ disvā “ekaṃ nāma vattasampannaṃ nissāya ettakānaṃ
tāpasānaṃ phalāphalatthāya agantvā yāpanaṃ uppannaṃ, vīriyaṃ nāma
kātabbamevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

124. “Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.

Vāyāmassa phalaṃ passa, bhuttā ambā anītihaṃ”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho—paṇḍito attano vattapūraṇādike kammaṣmim
vāyametheva, na ukkaṇṭheyya. Kim kāraṇā? Vāyāmassa nipphalatāya
abhāvato. Iti mahāsatto “vāyāmo nāmesa saphalova hoti”ti isigaṇaṃ
ālapanto “**vāyāmassa phalaṃ passa**”ti āha. Kīdisaṃ? **Bhuttā ambā anītihaṃ.**
Tattha **ambā**ti desanāmattaṃ, tehi pana nānappakārāni phalāphalāni
ābhatāni. Tesu sampannatarānaṃ ussannatarānaṃ vā vasena “ambā”ti
vuttaṃ. Ye imehi pañcahi isisatehi sayam araṇṇaṃ agantvā ekassa atthāya
ānītā ambā bhuttā, idaṃ vāyāmassa phalaṃ. Tañca kho pana anītihaṃ, “iti
āha iti āhā”ti¹ evaṃ itihītihaṃ gahetabbaṃ na hoti, paccakkhameva taṃ
phalaṃ passaṃti. Evaṃ mahāsatto isigaṇassa ovādaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā
vattasampanno tāpaso ayaṃ bhikkhu ahoṣi, gaṇasatthā pana ahameva
ahosin”ti.

Ambajātakavaṇṇanā catutthā.

1. Itiha āsa itiha āsāti (Sī, I), itiha iti āhāti (Syā)

5. Kaṭāhakajātakavaṇṇanā (125)

Bahumpi so vikattheyyāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ vikatthakabhikkhum ārabba kathesi. Tassa vatthu heṭṭhā kathitasadisameva.

Atīte pana Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mahāvibhavo seṭṭhi ahoṣi. Tassa bhariyā puttaṃ vijāyi, dāsīpissa taṃ divasaññeva puttaṃ vijāyi. Te ekatova vaḍḍhiṃsu. Seṭṭhiputte lekhaṃ sikkhante dāsopissa phalakaṃ vahaṃāno gantvā teneva saddhiṃ lekhaṃ sikkhi, gaṇanaṃ sikkhi, dve tayo¹ vohāre akāsi. So anukkamena vacanakusalo vohārakusalo yuvā abhirūpo ahoṣi, nāmena kaṭāhako nāma. So seṭṭhighare bhaṇḍāgārikakammaṃ karonto cintesi “na maṃ ime sabbakālaṃ bhaṇḍāgārikakammaṃ kāressanti, kiñcīdeva dosaṃ disvā tāletvā bandhitvā lakkhaṇena anketvā dāsaparibhogenaṃ paribhuñjissanti. Paccante kho pana seṭṭhissa sahāyako seṭṭhi atthi, yannūnāhaṃ seṭṭhissa vacanena lekhaṃ ādāya tattha gantvā ‘ahaṃ seṭṭhiputto’ti vatvā taṃ seṭṭhiṃ vañcetvā tassa dhītaraṃ gahetvā sukhaṃ vaseyyan”ti. So sayameva paṇṇaṃ gahetvā “ahaṃ asukaṃ nāma mama puttaṃ tava santikaṃ paṇiṃ, āvāhavivāhasambandho nāma mayhañca tayā, tuyhañca mayā saddhiṃ patirūpo, tasmā tvaṃ imassa dāraḥ attano dhītaraṃ datvā etaṃ tattheva vasāpehi, ahampi okāsaṃ labhitvā āgamissāmi”ti likhitvā seṭṭhisseva muddikāya lañjetvā yathārucitaṃ paribbayañceva gandhavatthādīni ca gahetvā paccantaṃ gantvā seṭṭhiṃ disvā vanditvā aṭṭhāsi.

Atha naṃ seṭṭhi “kuto āgatosi tātā”ti pucchi. Bārāṇasitoti. Kassa puttosīti. Bārāṇasisetṭhissāti. Kenatthenāgatosīti. Tasmim̐ khaṇe kaṭāhako “idaṃ disvā jānissathā”ti paṇṇaṃ adāsi. Seṭṭhi paṇṇaṃ vācetvā “idānāhaṃ jīvāmi nāma”ti tuṭṭhacitto dhītaraṃ datvā patitṭhāpesi. Tassa parivāro mahanto ahoṣi. So yāgukhajjakādīsu vā vatthagandhādīsu vā upanītesu “evampi nāma

---

1. Dve tayoti (Sī, Ka)

yāguṃ pacanti, evaṃ khajjakam, evaṃ bhattam, aho paccantavāsikā nāmā”ti yāgu-ādīni garahati. “Ime paccantavāsibhāvene va ahatasātake¹ vaḷaṅjitum na jānanti, gandhe pisitum², pupphāni ganthitum na jānantī”ti vatthakammantikādayo garahati.

Bodhisattopi dāsam apassanto “kaṭāhako na dissati, kham gato, pariyesatha nan”ti samantā manusse payojesi. Tesu eko tattha gantvā tam disvā sañjānitvā attānam ajānāpetvā āgantvā bodhisattassa ārocesi. Bodhisatto tam pavattim sutvā “ayuttam tena katam, gantvā nam gahetvā āgacchissāmī”ti rājānam āpucchitvā mahantena parivārena nikkhami. “Seṭṭhi kira paccantam gacchatī”ti sabbattha pākato jāto. Kaṭāhako “seṭṭhi kira āgacchatī”ti sutvā cintesi “na so aññena kāraṇena āgacchissati, mam nissāyevassa āgamanena bhavitabbam. Sace panāham palāyissāmi, puna āgantum na sakkā bhavissati. Atthi panesa upāyo. Mama sāmikassa paṭipatham gantvā dāsakammam katvā tameva ārādhessāmī”ti. So tato paṭṭhāya parisamajjhe evam bhāsati “aññe bālamanussā attano bālabhāvena mātāpitūnam guṇam ajānantā tesam bhojanavelāya apacitikammam akatvā tehi saddhimyeva bhujjanti, mayam pana mātāpitūnam bhojanakāle paṭiggaham upanema, khelamallakam upanema, bhājanāni³ upanema, pāṇiyampi bijanimpī gahetvā upatitthāmā”ti yāva sarīravaḷaṅjanakāle udakakalasaṃ ādāya paṭicchannaṭṭhānagamanā sabbam dāsehi sāmikānam kattabbakiccam pakāsesi.

So evam parisam uggaṇhāpetvā bodhisattassa paccantasamīpam āgatakāle sasuram avoca “tāta mama kira pitā tumhākam dassanattāya āgacchati, tumhe khādanīyabhojanīyam paṭiyādāpetha, aham paṇṇākāram gahetvā paṭipatham gamissāmī”ti. So “sādhu tātā”ti sampacchi. Kaṭāhako bahum paṇṇākāramādāya mahantena parivārena gantvā bodhisattam vanditvā paṇṇākāram adāsi. Bodhisattopi paṇṇākāram gahetvā tena saddhim paṭisanthāram katvā pātarāsakāle khandhāvāram nivāsetvā sarīravaḷaṅjanattāya paṭicchannaṭṭhānam pāvīsi, kaṭāhako attano

1. Sātake (Ka)

2. Vāsitum (Ka)

3. Bhojanāni (Ka)

parivāraṃ nivattetvā kalasaṃ ādāya bodhisattassa santikaṃ gantvā udakakiccapariyosāne pādesu patitvā “sāmi ahaṃ tumhākaṃ yattakaṃ icchatha, tattakaṃ dhanāṃ dassāmi, mā me yasaṃ antaradhāpayitthā”ti āha. Bodhisatto tassa vattasampadāya pasīditvā “mā bhāyi, natthi te mama santikā antarāyo”ti samassāsetvā paccantanagaraṃ pāvīsi. Mahanto sakkāro ahoṣi, kaṭāhakopissa nirantaraṃ dāsena kattabbakiccaṃ karoti. Atha naṃ ekāya velāya sukhanisinnāṃ paccantaseṭṭhi āha “mahāseṭṭhi mayā tumhākaṃ paṇṇaṃ disvāva tumhākaṃ puttassa dārikā dinnā”ti. Bodhisatto kaṭāhakaṃ puttameva katvā tadanucchavikaṃ piyavacanaṃ vatvā seṭṭhim tosesi. Tato paṭṭhāya kaṭāhakassa mukhaṃ ulloketuṃ samattho nāma nāhoṣi.

Athekadivasāṃ mahāsatto seṭṭhidhītaraṃ pakkosivā “ehi amma, sīse me ūkā vicināhī”ti vatvā taṃ āgantvā ūkā gahetvā ṭhitaṃ piyavacanaṃ vatvā “kathehi amma, kacci te mama putto sukhadukkhesu appamatto, ubho janā sammodamānā samaggavāsāṃ vasathā”ti pucchi. Tāta mahāseṭṭhi tumhākaṃ puttassa añño doso natthi, kevalaṃ āhāraṃ garahatīti. “Amma niccakālamesa dukkhasīlova, apica te ahaṃ tassa mukhabandhanamantaṃ dassāmi, taṃ tvaṃ sādhuakaṃ uggaṇhitvā mama puttassa bhojanakāle garahantassa uggahitaniyāmeneva purato ṭhatvā vadeyyāsi”ti gāthaṃ uggaṇhāpetvā katipāhaṃ vasitvā Bārāṇasimeva agamāsi. Kaṭāhakopi bahūṃ khādanīyabhojanīyaṃ ādāya anumaggaṃ gantvā bahudhanaṃ datvā vanditvā nivatti. So bodhisattassa gatakālato paṭṭhāya atirekamānī ahoṣi. So ekadivasāṃ seṭṭhidhītāya nānaggarasabhojanaṃ upanetvā kaṭacchuraṃ ādāya parivisantiyā bhattaṃ garahitum ārabhi. Seṭṭhidhītā bodhisattassa santike uggahitaniyāmeneva imaṃ gāthamāha—

125. “Bahumpi so vikattheyya, aññaṃ janapadaṃ gato.

Anvāgantvāna dūseyya, bhuñja bhoge kaṭāhaka”ti.

Tattha **bahumpi so vikattheyya, aññaṃ janapadaṃ gatoti** yo attano jātibhūmito aññaṃ janapadaṃ gato hoti, yatthassa jātim na jānanti,

so bahumpi vikattheyya, vambhanavacanaṃ vañcanavacanaṃ vadeyya. **Anvāgantvāna dūseyyā**ti imaṃ tāva vāraṃ sāmikassa paṭipathaṃ gantvā dāsakiccassa katattā kasāhi paharivā piṭṭhicammuppātanato ca lakkhaṇāhananato ca muttosi. Sace anācāraṃ karosi, puna aññasmim āgamanavāre tava sāmiko anvāgantvāna dūseyya, imaṃ gehaṃ anu-āgantvā kasābhighātehi ceva lakkhaṇāhananena ca jātipakāsanena ca taṃ dūseyya upahaneyya. Tasmā imaṃ anācāraṃ pahāya **bhuñja bhoge kaṭāhaka**, mā pacchā attano dāsabhāvaṃ pākaṭaṃ kāretvā vippaṭisārī ahoṣīti ayamettha seṭṭhino adhippāyo.

Seṭṭhidhītā pana etamatthaṃ ajānantī uggahitaniyāmena byañjanaṃeva payirudāhāsi. Kaṭāhako “addhā seṭṭhinā mama kulaṃ¹ ācikkhitvā etissā sabbaṃ kathitaṃ bhavissati”ti tato paṭṭhāya puna bhattaṃ garahituṃ na visahi, nihataṃyāno yathāladdhaṃ bhuñjivā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharivā jātaṃ samodhānesi “tadā kaṭāhako vikatthakabhikkhu ahoṣi, Bārāṇasiseṭṭhi pana ahameva ahoṣi”ti.

Kaṭāhakaajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Asilakkhaṇajātakavaṇṇanā (126)

Tathevekassa kalyāṇanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño asilakkhaṇapāṭhakaṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi. So kira kammārehi rañño asīnaṃ āhaṭakāle asim upasiṅghitvā asilakkhaṇaṃ udāharati. So yesaṃ hatthato lābhaṃ labhati, tesaṃ asim “lakkhaṇasampanno maṅgalasaṃyutto”ti vadati. Yesaṃ hatthato lābhaṃ na labhati, tesaṃ asim “avalakkhaṇo”ti garahati. Atheko kammāro asim katvā kosiyaṃ sukhumaṃ maricacuṇṇaṃ pakkhipitvā rañño asim āhari. Rājā brāhmaṇaṃ pakkosāpetvā “asim vīmaṃsā”ti āha. Brāhmaṇassa asim ākadḍhitvā upasiṅghantassa maricacuṇṇāni nāsaṃ

---

1. Nāmaṃ (Sī, I)

pavisitvā khipitukāmataṃ uppādesuṃ. Tassa khipantassa nāsikā asidhārāya paṭihatā dvidhā chijji. Tassevaṃ nāsikāya chinnabhāvo bhikkhusaṃghe pākaṭo jāto. Athekadivasāṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathāṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso rañño kira asilakkhaṇapāṭhako asim upasiṅghanto nāsikaṃ chindāpesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva so brāhmaṇo asim upasiṅghanto nāsikāchedaṃ patto, pubbepi pattoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente tassa asilakkhaṇapāṭhako brāhmaṇo ahoṣīti sabbāṃ paccuppannavatthusadisameva. Rājā pana tassa vejje datvā nāsikākoṭim phāsukaṃ kārapetvā lākhāya paṭināsikaṃ kāretvā puna taṃ upaṭṭhākameva akāsi. Bārāṇasirañño pana putto natthi, ekā dhītā ceva bhāgineyyo ca ahesuṃ. So ubhopi te attano santikeyeva vaḍḍhāpesi. Te ekato vaḍḍhantā aññaṃaññaṃ paṭibaddhacittā ahesuṃ. Rājāpi amacce pakkosāpetvā “mayhaṃ bhāgineyyopi imassa rajjassa sāmikova, dhītaraṃ etasseva datvā abhisekamassa karomī”ti vatvā puna cintesi “mayhaṃ bhāgineyyo sabbathāpi nātakoyeva, etassa aññaṃ rājadhītaraṃ ānetvā abhisekaṃ katvā dhītaraṃ aññaṃ rañño dassāmi, evaṃ no nātakā bahū bhavissanti, dvinnampi rajjānaṃ mayameva sāmikā bhavissāmā”ti. So amaccehi saddhim sammantetvā “ubhopete visuṃ kātuṃ vaṭṭati”ti bhāgineyyaṃ aññasmiṃ nivesane, dhītaraṃ aññasmiṃ vāsesi.

Te soḷasavassuddesikabhāvaṃ pattā ativiya paṭibaddhacittā ahesuṃ. Rājakumāro “kena nu kho upāyena mātuladhītaraṃ rājagehā niharāpetuṃ sakkā bhaveyyā”ti cinto “attheko upāyo”ti mahā-ikkhaṇikaṃ pakkosāpetvā tassā saḥassabhaṇḍikaṃ datvā “kiṃ mayā kattabban”ti vutte “amma tayi karontiyā anipphatti nāma natthi, kiñcideva kāraṇaṃ vatvā yathā mama mātulo rājā dhītaraṃ antogehā niharāpeti, tathā karohi”ti āha. Sādhu sāmi, ahaṃ rājānaṃ upasaṅkamtivā evaṃ vakkhāmi “deva rājadhītāya upari kālakaṇṇī atthi, ettakaṃ kālaṃ nivattitvā olokontopi natthi, ahaṃ rājadhītaraṃ

asukadivase nāma ratham āropetvā bahu-āvudhahatthe purise ādāya mahantena parivārena susānaṃ gantvā maṇḍalapīṭhikāya heṭṭhāmañce matamanussam nipajjāpetvā uparimañce rājadhītaram ṭhapetvā gandhodakaghaṭānaṃ aṭṭhuttarasatena nhāpetvā kāḷakaṇṇim pavāhessāmi”ti evaṃ vatvā rājadhītaram susānaṃ nessāmi, tvaṃ amhākaṃ tattha gamanadivase amhehi puretameva thokaṃ maricacuṇṇam ādāya āvudhahatthehi attano manussehi parivuto ratham abhiruyha susānaṃ gantvā ratham susānadvāre ekapadesa ṭhapetvā āvudhahatthe manusse susānavanaṃ pesetvā sayam susāne maṇḍalapīṭhikam pasāretvā¹ matako viya paṭikujjo hutvā nipajja, ahaṃ tattha āgantvā tava upari mañcakaṃ attharitvā rājadhītaram ukkhipitvā mañce sayāpessāmi, tvaṃ tasmiṃ khaṇe maricacuṇṇam nāsikāya pakkhipitvā dve tayo vāre khipeyyāsi, tayā khipitakāle mayaṃ rājadhītaram pahāya palāyissāma, atha tvaṃ rājadhītaram sīsam nhāpetvā sayampi sīsam nhāyitvā taṃ ādāya attano nivesanaṃ gaccheyyāsīti. So “sādhu sundaro upāyo”ti sampaṭicchi.

Sāpi gantvā rañño tamattham ārocesi, rājāpi sampaṭicchi. Rājadhītāyapi taṃ antaraṃ ācikkhi, sāpi sampaṭicchi. Sā nikkhamanadivase kumārassa saññaṃ datvā mahantena parivārena susānaṃ gacchantī ārakkhamanussānaṃ bhayajananattham āha “mayā rājadhītāya mañce ṭhapitakāle heṭṭhāmañce matapuriso khipissati, khipitvā ca heṭṭhāmañcā nikkhamitvā yaṃ paṭhamam passissati, tameva gahessati, appamattā bhaveyyāthā”ti. Rājakumāro puretaram gantvā vuttanayeneva tattha nipajji. Mahā-ikkhaṇikā rājadhītaram ukkhipitvā maṇḍalapīṭhikāṭhānaṃ gacchantī “mā bhāyī”ti saññāpetvā mañce ṭhapesi. Tasmiṃ khaṇe kumāro maricacuṇṇam nāsāya pakkhipitvā khipi. Tena khipitamatteyeva mahā-ikkhaṇikā rājadhītaram pahāya mahāravam ravamānā sabbapaṭhamam palāyi, tassā palātakālato paṭṭhāya ekopi ṭhātuṃ samattho nāma nāhosi, gahitagahitāni āvudhāni chaḍḍetvā sabbe palāyimsu. Kumāro yathāsammantitam sabbam katvā rājadhītaram ādāya attano nivesanaṃ agamāsi.

---

1. Gantvā (Sī, I)

Ikkhaṇikā gantvā taṃ kāraṇaṃ rañño ārocesi. Rājā “pakatiyāpi sā mayā tassevatthāya puṭṭhā, pāyāse chaḍḍitasappi viya jātan”ti sampaṭicchitvā aparabhāge bhāgineyyassa rajjaṃ datvā dhītaraṃ mahādeviṃ kāresi. So tāya saddhiṃ samaggavāsaṃ vasamāno dhammena rajjaṃ kāresi. Sopi asilakkhaṇapāṭhako tasseva upaṭṭhāko ahosi. Tassekadivasāṃ rājūpaṭṭhānaṃ āgantvā paṭisūriyaṃ thatvā upaṭṭhahantassa lākhā viliyi, paṭināsikā bhūmiyaṃ pati. So lajjāya adhomukho aṭṭhāsi. Atha naṃ rājā parihasanto “ācariya mā cintayittha, khipitaṃ nāma ekassa kalyāṇaṃ hoti, ekassa pāpakaṃ. Tumhehi khipitena nāsikā chijjīyittha, mayaṃ pana khipantā mātuladhītaraṃ labhitvā rajjaṃ pāpuṇimhā”ti vatvā imaraṃ gāthamāha—

126. “Tathevekassa kalyāṇaṃ, tathevekassa pāpakaṃ.

Tasmā sabbaṃ na kalyāṇaṃ, sabbaṃ vāpi na pāpakaṃ”ti.

Tattha **tathevekassā**ti tadevekassa. Ayameva vā pāṭho. Dutiyaṇṇapadepi eseva nayo.

Iti so imāya gāthāya taṃ kāraṇaṃ āharitvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imāya desanāya lokasammatānaṃ kalyāṇapāpakānaṃ anekamsikabhāvaṃ pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā asilakkhaṇapāṭhakova etarahi asilakkhaṇapāṭhako, bhāgineyyarājā pana ahameva ahosin”ti.

Asilakkhaṇajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Kalaṇḍukajātakavaṇṇanā (127)

Te desā tāni vatthūnīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ vikatthakabhikkhuṃ ārabba kathesi. Tattha dvepi vatthūni kaṭāhakaṃ jātakasadisāneva.

Idha panesa Bārāṇasiseṭṭhino dāso Kalaṇḍuko nāma ahosi. Tassa palāyitvā paccantavāsiseṭṭhino dhītaraṃ gahetvā mahantena parivārena vasanakāle Bārāṇasiseṭṭhi pariyesāpetvāpi tassa gataṭṭhānaṃ¹ ajānanto “gaccha, Kalaṇḍukaṃ pariyesā”ti attanā puṭṭhaṃ sukapotakaṃ pesesi. Sukapotako ito cito ca vicaranto taṃ nagaraṃ pāpuṇi. Tasmañca kāle Kalaṇḍuko nadikīlaṃ kīlitukāmo bahuṃ mālagandhavilepanaṅceva khādanīyabhojanīyāni ca gāhāpetvā nadim gantvā seṭṭhidhītāya saddhim nāvaṃ āruyha udake kīlati. Tasmañca padese nadikīlaṃ kīlantā issarajātikā tikhīṇabhesajjaparibhāvitā khīraṃ pivanti, tena tesāṃ divasabhāgampi udake kīlantānaṃ sītaṃ na bādhati. Ayaṃ pana Kalaṇḍuko khīragaṇḍūsaṃ gahetvā mukhaṃ vikkhāletvā taṃ khīraṃ nuṭṭhubhati. Nuṭṭhubhantopi udake anuṭṭhubhitvā seṭṭhidhītāya sīse nuṭṭhubhati. Sukapotakopi nadītīraṃ gantvā ekissā udumbarasākhāya nisīditvā oloketvā Kalaṇḍukaṃ sañjānitvā seṭṭhidhītāya sīse nuṭṭhubhantaṃ disvā “are kalaṇḍuka dāsa attano jātiṅca vasanaṭṭhānaṅca anussara, khīragaṇḍūsaṃ gahetvā mukhaṃ vikkhāletvā jātisampannāya sukhasaṃvaḍḍhāya seṭṭhidhītāya sīse mā nuṭṭhubhi, attano pamāṇaṃ na jānāsī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

127. “Te desā tāni vatthūni, ahañca vanagocarō.

Anuvicca kho taṃ gaṇheyyuṃ, piva khīraṃ Kalaṇḍukā”ti.

Tattha **te desā tāni vatthūnī**ti mātukucchim sandhāya vadati. Ayametthādhippāyo—yattha te vasitaṃ, na te khattiyadhītādīnaṃ kucchidesā. Yattha vāsi patiṭṭhito, na tāni khattiyadhītādīnaṃ kucchivatthūni. Atha kho dāsikucchiyaṃ tvaṃ vasi ceva patiṭṭhito cāti. **Ahañca vanagocaroti** tiracchānabhūtopi etamatthaṃ jānāmīti dīpeti. **Anuvicca kho taṃ gaṇheyyunti** evaṃ anācāraṃ caramānaṃ mayā gantvā ārocite anuvicca jānitvā tava sāmikā tāletvā ceva lakkhaṇāhataṅca katvā taṃ gaṇheyyuṃ, gahetvā gamissanti, tasmā attano pamāṇaṃ ñatvā seṭṭhidhītāya sīse anuṭṭhubhitvā piva khīraṃ. **Kalaṇḍukā**ti taṃ nāmenālapati.

---

1. Vasanaṭṭhānaṃ (Ka)

Kalaṇḍukopi suvapotaṅgaṃ sañjānitvā “maṃ pākaṅgaṃ kareyyā”ti bhayena “ehi sāmi, kadā āgatosī”ti āha. Suko “na esa maṃ hitakāmatāya pakkosati, gīvaṃ pana me vaṭṭetvā māretukāmo”ti ñatvāva “na me tayā attho”ti tato uppatitvā Bārāṇasīṃ gantvā yathādiṭṭhaṃ seṭṭhino vitthārena kathesi. Seṭṭhi “ayuttam tena katan”ti vatvā gantvā tassa āṇaṃ kāretvā Bārāṇasīmeva naṃ ānetvā dāsaparibhogena paribhuñji.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṅgaṃ samodhānesi “tadā Kalaṇḍuko ayaṃ bhikkhu ahosi, Bārāṇasīseṭṭhi pana ahameva ahosin”ti.

Kalaṇḍukajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Biḷāravatajātakavaṇṇanā (128)

Yo ve dhammaṃ dhajjaṃ katvāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kuhakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Tadā hi satthā tassa kuhakabhāve ārocite “na bhikkhave idāneva, pubbepesa kuhakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto mūsikayoniyaṃ paṭisandhim gahetvā vuḍḍhimanvāya mahāsariro sūkaracchāpakasadiṣṭo hutvā anekasatamūsikāhi parivuto araṇṇe viharati. Atheko siṅgālo ito cito ca vicaranto taṃ mūsikayūthaṃ diṣvā “imā mūsikā vañcetvā khādissāmī”ti cintetvā mūsikānaṃ āsayassa avidūre sūriyābhimukho vātaṃ pivanto ekena pādena aṭṭhāsi. Bodhisatto gocarāya caramāno taṃ diṣvā “sīlavā eso bhavissatī”ti tassa santikaṃ gantvā “bhante tvaṃ ko nāmo”ti pucchi. Dhammiko nāmāti. Cattāro pāde bhūmiyaṃ aṭṭhapetvā kasmā ekeneva ṭhitosīti. Mayi cattāro pāde pathaviyaṃ ṭhapente pathavī vahitum na sakkoti, tasmā ekeneva tiṭṭhāmīti. Mukhaṃ vivaritvā kasmā ṭhitosīti. Mayaṃ aññaṃ na bhakkhayāma, vātameva bhakkhayāmāti. Atha kasmā

sūriyābhimukho tiṭṭhasīti. Sūriyaṃ namassāmīti. Bodhisatto tassa vacanaṃ sutvā “sīlavā eso bhavissatī”ti tato paṭṭhāya mūsikagaṇena saddhiṃ sāyaṃ pātāṃ tassa upaṭṭhānaṃ gacchati.

Athassa upaṭṭhānaṃ katvā gamanakāle siṅgālo sabbapacchimaṃ mūsikaṃ gahetvā maṃsaṃ khāditvā ajjhoharivā mukhaṃ puñchitvā tiṭṭhati. Anupubbena mūsikagaṇo tanuko jāto. Mūsikā “pubbe amhākaṃ ayaṃ āsayo nappahoti, nirantarā tiṭṭhāma. Idāni sithilā, evampi āsayo na pūrateva, kiṃ nu kho etan”ti bodhisattassa taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Bodhisatto “kena nu kho kāraṇena mūsikā tanuttaṃ gatā”ti cintento siṅgāle āsaṅkaṃ ṭhapetvā “vīmaṃsissāmi nan”ti upaṭṭhānakāle sesamūsikā purato katvā sayāṃ pacchato ahosi. Siṅgālo tassa upari pakkhandī, bodhisatto attano gahaṇatthāya taṃ pakkhandantaṃ disvā nivattitvā “bho siṅgāla idaṃ te vatasamādānaṃ na dhammasudhammatāya, paresaṃ pana vihiṃsanatthāya dhammaṃ dhajaṃ katvā carasī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

128. “Yo ve dhammaṃ dhajaṃ katvā, nigūḷho pāpamācare.

Vissāsayitvā bhūtāni, biḷāraṃ nāma taṃ vatan”ti.

Tattha **yo veti** khattiyādīsu yo kocideva. **Dhammaṃ dhajaṃ katvā**ti dasakusalakammaphadhammaṃ dhajaṃ karitvā, kūṭaṃ karonto viya¹ ussāpetvā dassentoti attho. **Vissāsayitvā**ti “sīlavā ayan”ti saññāya sañjātavissāsāni katvā. **Biḷāraṃ nāma taṃ vatanti** taṃ evaṃ dhammaṃ dhajaṃ katvā raho pāpāni karontassa vataṃ kerāṭikavataṃ nāma hotīti attho.

Mūsikarājā kathentova uppatitvā tassa gīvāyaṃ patitvā hanukassa heṭṭhā antogalanāliyaṃ ḍaṃsitvā galanāliṃ phāletvā jīvitakkhayaṃ pāpesi. Mūsikagaṇo nivattitvā siṅgālaṃ “muru murū”ti khāditvā agamāsī. Paṭhamāgatāva kirassa maṃsaṃ labhiṃsu, pacchā āgatā na labhiṃsu. Tato paṭṭhāya mūsikagaṇo nibbhayo jāto.

---

1. Taṃ karonto (Sī, I)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā siṅgālo kuhakabhikkhu ahosi, mūsikarājā pana ahameva ahosin”ti.

Biḷārajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Aggikabhāradvājajātakavaṇṇanā (129)

Nāyaṃ sikhā puññahetūti idaṃ Satthā Jetavane viharanto kuhakaññeva bhikkhum ārabha kathesi. ( )¹

Atītasmiñhi Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto mūsikarājā hutvā araññe vasati. Atheko siṅgālo davaḍāhe uṭṭhite palāyitum asakkonto ekasmiṃ rukkhe sīsaṃ āhacca aṭṭhāsi. Tassa sakalasarīre lomāni jhāyimsu, rukkhaṃ āhacca ṭhitaṭṭhāne pana matthake cūḷā viya thokāni lomāni aṭṭhamsu. So ekadivasaṃ soṇḍiyaṃ pānīyaṃ pivanto chāyaṃ olokento cūḷaṃ disvā “uppannaṃ dāni me bhaṇḍamūlan”ti araññe vicaranto taṃ mūsikādarim² disvā “imā mūsikā vañcetvā khādissāmi”ti heṭṭhā vuttanayeneva avidūre aṭṭhāsi. Atha naṃ bodhisatto gocarāya caranto disvā “sīlavā ayan”ti saññāya upasaṅkamitvā “tvaṃ kinnāmosī”ti pucchi. Ahaṃ Aggikabhāradvājo nāmāti. Atha kasmā āgatosīti. Tumhākaṃ rakkhanatthāyāti. Kinti katvā amhe rakkhissasīti. Ahaṃ aṅguṭṭhagaṇaṇaṃ nāma jānāmi, tumhākaṃ pātova nikkhamitvā gocarāya gamanakāle “ettakā”ti gaṇetvā paccāgamanakālepi gaṇessāmi, evaṃ sāyaṃ pātāṃ gaṇento rakkhissāmi. Tena hi rakkha mātulāti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā nikkhamanakāle “eko dve tayo”ti gaṇetvā paccāgamanakālepi tatheva gaṇetvā sabbapacchimaṃ gahetvā khādati. Sesaṃ purimasadisameva.

Idha pana mūsikarājā nivattitvā ṭhito “bho Aggikabhāradvāja nāyaṃ tava dhammasudhammatāya matthake cūḷā ṭhapitā, kucchikāraṇā pana ṭhapitā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

1. (Paccuppannavatthu heṭṭhā vuttasadisam) (Syā)

2. Mūsikāgāraṃ (Ka)

129. “Nāyaṃ sikhā puññahetu, ghāsaḥetu ayaṃ sikhā.

Nā’guṭṭhigaṇaṇaṃ¹ yāti, alaṃ te hotu aggikā”ti.

Tattha **nā’guṭṭhigaṇaṇaṃ yātīti** “aṅguṭṭhigaṇaṇā”ti² aṅguṭṭhigaṇaṇā vuccati, ayaṃ mūsikagaṇo aṅguṭṭhigaṇaṇaṃ na gacchati na upeti na pūreti, parikkhayaṃ gacchatīti attho. **Alaṃ te hotu aggikā**ti siṅgālaṃ nāmena ālapanto āha. Ettāvataṃ te alaṃ hotu, na ito paraṃ mūsike khādissasi. Amhehi vā tayā saddhim samvāso alaṃ hotu, na mayaṃ idāni tayā saddhim vasissāmātipi attho. Sesam purimasadisameva.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā siṅgālo ayaṃ bhikkhu ahosi, mūsikarājā pana ahameva ahosin”ti.

Aggikabhāradvājajātakavaṇṇanā navamā.

10. Kosiyajātakavaṇṇanā (130)

Yathā vācā ca bhuñjassūti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ Sāvatthiyaṃ mātuḡāmaṃ ārabba kathesi. Sā kirekassa saddhāsampannassa upāsakabrāhmaṇassa brāhmaṇī dussilā pāpadhammā rattiṃ aticaritvā divā kiñci kammaṃ akatvā gilānālayaṃ dassetvā nitthunamānā nipajjati. Atha naṃ brāhmaṇo “kiṃ te bhadda aphāsukan”ti pucchi. Vātā me vijjhantīti. Atha kiṃ laddhum vaṭṭatīti. Siniddhamadhurāni paṇitapaṇitāni yāgubhattatelādīnīti. Brāhmaṇo yaṃ yaṃ sā icchati, taṃ taṃ āharitvā deti, dāso viya sabbakiccāni karoti. Sā pana brāhmaṇassa gehaṃ pavīṭṭhakāle nipajjati, bahi nikkhantakāle jārehi saddhim vītināmeti.

Atha brāhmaṇo “imissā sarīre vijjhanavātānaṃ pariyanto na paññāyati”ti ekadivasam gandhamālādīni ādāya Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā “kiṃ brāhmaṇa na paññāyasi”ti vutte “bhante brāhmaṇiyā kira me sarīre vātā vijjhanti, svāham

1. Naguṭṭhigaṇaṇaṃ (Sī, Syā), nā’nguṭṭhigaṇaṇaṃ (Ka) 2. Naṅguṭṭhigaṇaṇāti (Sī)

tassā sappitelādīni ceva paṇītapañītabhojanāni ca pariyesāmi, sarīramassā ghanam vippasannacchavivaṇṇam jātam, vātarogassa pana pariyanto na paññāyati. Aham tam paṭijaggantova idhāgamanassa okāsam na labhāmi”ti āha. Satthā brāhmaṇiyā pāpabhāvam ñatvā “brāhmaṇa ‘evam nipannassa mātugāmassa roge avūpasamante idañcidañca bhesajjam kātuṃ vaṭṭatī”ti pubbepi te paṇḍitehi kathitam, bhavaśaṅkhepagatattā pana na sallakkhesī”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto brāhmaṇamahāsālakule nibbattivā vayappatto Takkasilāyam sabbasippāni uggaṇhitvā Bārāṇasiyam disāpāmokkho ācariyo ahoṣi. Ekasatarājadhānīsu khattiyakumārā ca brāhmaṇakumārā ca yebhuyyena tasseva santike sippam uggaṇhanti. Atheko janapadavāsī brāhmaṇamaṇavo bodhisattassa santike tayo vede atthārassa ca vijjāṭṭhānāni uggaṇhitvā Bārāṇasiyamveva kuṭumbam saṅṭhapetvā divase divase dvattikkhattum bodhisattassa santikam āgacchati. Tassa brāhmaṇī dussilā ahoṣi pāpadhammāti sabbam paccuppannavatthusadisameva.

Bodhisatto pana “iminā kāraṇena ovādagamaṇāya¹ okāsam na labhāmi”ti vutte “sā māṇavikā imam vañcivā nipajjati”ti ñatvā “tassā rogānucchavikam bhesajjam ācikkhissāmi”ti cintevā āha “tāta tvam ito paṭṭhāya tassā sappikhīrarasādīni mā adāsi, gomutte pana pañcapanṇāni phalādīni² ca pakkhipivā koṭṭevā navatambalohabhājane pakkhipivā lohagandham gāhāpetvā rajjum vā yottam vā rukkham vā latam³ vā gahetvā ‘idam te rogassa anucchavikabhesajjam, idam vā piva, uṭṭhāya vā tayā bhuttabhattassa anucchavikam kammam karohi”ti vatvā imam gātham vadeyyāsi. Sace bhesajjam na pivati, atha nam rajjuyā vā yottena vā rukkkena vā latāya vā katicī pahāre paharivā kesesu gahetvā ākaḍḍhitvā kapparena potheyyāsi, sā taṅkhaṇaṇṇeva uṭṭhāya kammam karissati”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā vuttaniyāmeneva bhesajjam katvā “bhadde imam bhesajjam pivā”ti āha. Kena te idam

1. Ovādagamaṇāya (Syā, I)

2. Pañcapanṇāni tiphalādīni (Sī), pañcapanṇāni phalādīni (I)

3. Rukkhalatam (Sī, Syā, I)

ācikkhitanti. Ācariyena bhaddeti. Apanehi taṃ, na pivissāmīti. Māṇavo “na tvaṃ attano ruciyā pivissasī”ti rajjuṃ gahetvā “attano rogassa anucchavikaṃ bhesajjaṃ vā piva, yāgubhattānucchavikaṃ kammaṃ vā karohī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

130. “Yathāvācā ca bhuñjassu, yathābhuttañca byāhara.

Ubhayaṃ te na sameti, vācā bhuttañca Kosiyeti”ti.

Tattha **yathāvācā ca bhuñjassūti** yathā te vācā, tathā bhuñjassu, “vātā me vijjhantī”ti vācāya anucchavikameva katvā bhuñjassūti attho. “Yathāvācaṃ vā”tipi paṭho yujjati, “yathāvācāyā”tipi paṭhanti, sabbattha ayameva attho. **Yathābhuttañca byāharāti** yaṃ yathā te bhuttaṃ, tassa anucchavikameva byāhara, “arogamhī”ti vatvā gehe kattabbaṃ karosīti attho. “Yathābhūtañcā”tipi paṭho, atha vā arogamhīti yathābhūtameva vatvā kammaṃ karohīti attho. **Ubhayaṃ te na sameti, vācā bhuttañca Kosiyeti** yā ca te ayaṃ vācā “vātā maṃ vijjhantī”ti yañca te idaṃ paṇītabhojanaṃ bhuttaṃ, idaṃ ubhayampi tuyhaṃ na sameti, tasmā uṭṭhāya kammaṃ karohi. “Kosiyeti”ti taṃ gottenālapati.

Evam vutte Kosiyabrāhmaṇadhītā¹ “ācariyena ussukkaṃ āpannakālato paṭṭhāya na sakkā mayā esa vañcetum, uṭṭhāya kammaṃ karissāmī”ti uṭṭhāya kammaṃ akāsi. “Ācariyena me dussīlabhāvo ñāto, idāni na sakkā ito paṭṭhāya puna evarūpaṃ kātun”ti ācariye gāravena pāpakammatopi viramitvā silavatī ahoṣi. Sāpi brāhmaṇī “Sammāsambuddhena kiramhi ñātā”ti Sattharipi gāravena na puna anācāraṃ akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā jayampatikā idāni jayampatikāva, ācariyo pana ahameva ahoṣin”ti.

Kosiyajātakavaṇṇanā dasamā.

Kusanāḷivaggo terasamo.

---

1. Kosiyabrāhmaṇī bhītā (Sī)

Tassuddānaṃ

Kusanāḷi ca dummedhaṃ, naṅgalīsambakaṭāhaṃ.
Asilakkhaṇakalaṇḍukaṃ, biḷāraggikakosiyanti.

14. Asampadānavagga**1. Asampadānajātakavaṇṇanā (131)**

Asampadāneni'tarītarassāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabba kathesi. Tasmīṃhi kāle bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathāṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatto akataññū Tathāgatassa guṇaṃ na jānāti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāma”ti vutte “na bhikkhave idāneva Devadatto akataññū, pubbepi akataññūyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Magadharatṭhe Rājagahe ekasmiṃ Magadharaññe rajjaṃ kārente bodhisatto tasseva seṭṭhi ahosi asītikotiṃvibhavo Saṅkhasetṭhīti nāmena. Bārāṇasiyaṃ Pīliyasetṭhi¹ nāma asītikotiṃvibhavova ahosi. Te aññamaññaṃ sahāyakā ahesuṃ. Tesu Bārāṇasiyaṃ Pīliyasetṭhissa kenacideva kāraṇena mahantaṃ bhayaṃ uppajji, sabbaṃ sāpateyyaṃ parihāyi. So daliddo appaṭisaraṇo hutvā bhariyaṃ ādāya Saṅkhasetṭhiṃ paccayaṃ katvā Bārāṇasito nikkhamitvā padasāva Rājagahaṃ patvā Saṅkhasetṭhissa nivesanaṃ agamāsi. So taṃ disvāva “sahāyo me āgato”ti parissajitvā sakkārasammānaṃ katvā katipāhaṃ vītināmetvā ekadivasaṃ “samma kenaṭṭhena āgatosī”ti pucchi. Bhayaṃ me samma uppannaṃ, sabbaṃ dhanāṃ parikkhīṇaṃ, upatthambho me hohīti. “Sādhu samma, mā bhāyī”ti bhaṇḍāgāraṃ vivarāpetvā cattālīsa hiraññaṅkoṭiyo dāpetvā sesampi paricchadaparivāraṃ sabbaṃ attano santakaṃ saviññāṇakaṃ aviññāṇakaṃ majjhe bhinditvā upadḍhameva adāsi. So taṃ vibhavaṃ ādāya puna Bārāṇasiṃ gantvā nivāsaṃ kappesi.

---

1. Piliyasetṭhi (Sī, Syā, I)

Aparabhāge Saṅkhasettḥissapi tādisameva bhayaṃ uppajji. So attano paṭisaraṇaṃ upadhārento “sahāyassa me mahā-upakāro kato, upaḍḍhavibhavo dinno. Na so maṃ disvā pariccajissati, tassa santikaṃ gamissāmī”ti cintetvā bhariyaṃ ādāya padasāva Bārāṇasiṃ gantvā bhariyaṃ āha “bhadde tava mayā saddhiṃ antaravīthiyā gamaṇaṃ nāma na yuttaṃ, mayā pesitayānamārūyha mahantena parivārena pacchā āgamissasi. Yāva yānaṃ pesemi, tāva idheva hohī”ti vatvā taṃ sālāya ṭhapetvā sayāṃ nagaraṃ pavisitvā settḥissa gharaṃ gantvā “Rājagahanagaraṭo tumhākaṃ sahāyo Saṅkhasettḥi nāma āgato”ti ārocāpesi. So “āgacchatū”ti pakkosāpetvā taṃ disvā neva āsanā vuṭṭhāsi, na paṭisanthāraṃ akāsi, kevalaṃ “kimatthaṃ āgatosī”ti pucchi. Tumhākaṃ dassanatthaṃ āgatomhīti. Nivāso te kahaṃ gahitoti. Na tāva nivāsaṭṭhānaṃ atthi, settḥigharaṇimpi sālāya ṭhapetvā āgatomhīti. “Tumhākaṃ idha nivāsaṭṭhānaṃ natthi, nivāpaṃ gahetvā ekasmiṃ ṭhāne pacāpetvā bhuñjitvā gacchatha, puna amhākaṃ gharaṃ mā pavisathā”ti vatvā “mayhaṃ sahāyassa dussante bandhitvā ekaṃ bahalapaḷāpatumbaṃ dehī”ti dāsaṃ āṇāpesi. Taṃ divasaṃ kira so rattasālīnaṃ sakaṭasahassamattaṃ ophunāpetvā koṭṭhāgāraṃ pūrāpesi, cattālīsakoṭṭidhanaṃ gahetvā āgato akataññū mahācoro sahāyakassa tumbamate palāpe dāpesi. Dāso pacchiyaṃ ekaṃ palāpatumbaṃ pakkhipitvā bodhisattassa santikaṃ āgamāsi.

Bodhisatto cintesi “ayaṃ asappuriso mama santikā cattālīsakoṭṭidhanaṃ labhitvā idāni palāpatumbaṃ dāpesi, gaṇhāmi nu kho, na gaṇhāmi”ti. Athassa etadahosi “ayaṃ tāva akataññū mittadubbhī katavināsakabhāvena mayā saddhiṃ mittabhāvaṃ bhindī. Sacāhaṃ etena dinnāṃ palāpatumbaṃ lāmakattā na gaṇhissāmi, ahampi mittabhāvaṃ bhindissāmi. Andhabālā parittakaṃ laddhaṃ aggaṇhantā mittabhāvaṃ vināseṃti, ahaṃ pana etena dinnāṃ palāpatumbaṃ gahetvā mama vasena mittabhāvaṃ patiṭṭhāpessāmī”ti. So palāpatumbaṃ dussante bandhitvā pāsādā orūyha sālāṃ āgamāsi. Atha naṃ bhariyā “kiṃ te ayya laddhan”ti pucchi. Bhadde amhākaṃ sahāyo Pīliyasetṭhi palāpatumbaṃ datvā amhe

ajjeva vissajjesīti. Sā “ayya kimattham aggahesi, kim etam cattālīsakoṭidhanassa anucchavikan”ti roditum ārabhi. Bodhisattopi “bhadde mā rodi, aham tena saddhim mittabhāvabhedanabhayena mama vasena mittabhāvam patiṭṭhāpetum gaṇhim, tvam kim kāraṇā rodasī”ti vatvā imam gāthamāha—

131. “Asampadāneni’tarītarassa,
Bālassa mittāni kalībhavanti.
Tasmā harāmi bhusam aḍḍhamānam,
Mā me mitti jīyittha sassatā’yan”ti.

Tattha **asampadānenā**ti asampādānena. Akāralope¹ sandhi, aggahaṇenāti attho. **Itarītarassā**ti yassa kassaci lāmakālāmakassa. **Bālassa mittāni kalībhavanti**ti dandhassa apaññassa mittāni kalīni² kāḷakaṇṇisadisāni honti, bhijjantīti attho. **Tasmā harāmi bhusam aḍḍhamānanti** tena kāraṇena aham sahāyena dinnam ekapalāpatumbam harāmi gaṇhāmīti dasseti. “Mānan”ti hi aṭṭhannam nālīnam nāman, catunnam aḍḍhamānam, catasso ca nālīyo tumbo nāma. Tena vuttam “palāpatumban”ti. **Mā me mitti jīyittha sassatā’yanti** mama sahāyena saddhim mittimā bhijjittha, sassatāva ayam hotūti attho.

Evam vuttepi seṭṭhibhariyā rodateva. Tasmim khaṇe Saṅkhasetṭhinā Piṭṭiyasetṭhissa dinno kammantadāso sālādvārena āgacchanto seṭṭhibhariyāya rodanasaddam sutvā sālām pavisitvā attano sāmike disvā pādesu nipatitvā roditvā kanditvā “kimattham idhāgatattha sāmī”ti pucchi. Seṭṭhi sabbam ārocesi. Kammantadāso “hotu sāmī, mā cintayitthā”ti ubhopi assāsetvā attano geham netvā gandhodakena nhāpetvā bhojetvā “sāmikā vo āgatā”ti sesadāse sannipātetvā dassetvā katipāham vītināmetvā sabbe dāse gahetvā rājaṅgaṇam gantvā uparavam akāsi. Rājā pakkosāpetvā “kim etan”ti pucchi, te sabbam tam pavattim rañño ārocesum.

1. Saralopena (Sī, Syā, I)

2. Khalitāni (Sī), malināni (I)

Rājā tesam vacanam sutvā ubhopi seṭṭhī pakkosāpetvā Saṅkhasēṭṭhim pucchi “saccam kira tayā mahāseṭṭhi Pīḷiyaseṭṭhissa cattālīsakoṭṭidhanam dinnan”ti. Āma mahārāja, mama sahāyassa mam takketvā Rājagaham āgatassa na kevalam dhanam, sabbam vibhavajātam saviññāṇakam aviññāṇakam dve koṭṭhāse katvā samabhāge adāsinti. Rājā “saccametan”ti Pīḷiyaseṭṭhim pucchi. Āma devāti. Tayā panassa taññeva takketvā āgatassa atthi koci sakkāro vā sammāno vā katoti. So tuṅhī ahosi. Api pana te etassa palāpatumbamattam dussante pakkhipāpetvā dāpitam atthīti. Tampi sutvā tuṅhīyeva ahosi. Rājā “kim kātabban”ti amacchehi saddhim mantetvā tam paribhāsivā “gacchatha, Pīḷiyaseṭṭhissa ghare sabbam vibhavam Saṅkhasēṭṭhissa dethā”ti āha. Bodhisatto “mahārāja mayham parasantakena attho natthi, mayā dinnamattameva pana dāpethā”ti āha. Rājā bodhisattassa santakam dāpesi. Bodhisatto sabbam attanā dinnavibhavam paṭilabhivā dāsaparivuto Rājagahameva gantvā kuṭumbam saṅṭhapetvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Pīḷiyaseṭṭhi Devadatto ahosi, Saṅkhasēṭṭhi pana ahameva ahosin”ti.

Asampadānajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Bhīrukajātakavaṇṇanā (132)

Kusalūpadese dhitiyā dalhāya cāti idam Satthā Jetavane viharanto Ajapālanigrodhe māradhītānam palobhanasuttantaṃ ārabha kathesi. Bhagavatā hi ādito paṭṭhāya vuttaṃ—

“Daddallamānā āgañchum, taṅhā ca aratī ragā.

Tā tattha panudī satthā, tūlam bhaṭṭhamva māluto”ti¹.

evam yāva pariyosānā tassa suttantassa kathitakāle dhammasabhāyam sannipatitā bhikkhū katham samuṭṭhāpesum “āvuso Sammāsambuddho

1. Sam 1. 128 piṭṭhe Mārasamyutte.

māradhītarō anekasatānipi dibbarūpāni māpetvā palobhanatthāya upasaṅkamantiyo akkhīnipi ummīletvā na olokesi, aho Buddhabalaṃ nāma acchariyaṃ”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva mayhaṃ sabbāsava khepetvā sabbaññutaṃ sampattassa māradhītānaṃ anolokanaṃ nāma acchariyaṃ, ahañhi pubbe bodhiññaṃ pariyesamāno sakilesakālepi abhisaṅkhataṃ dibbarūpaṃ indriyāni bhinditvā kilesavasena anoloketvāva gantvā mahārajjaṃ pāpuṇin”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto bhātikasatassa kaniṭṭho ahoṣīti sabbaṃ heṭṭhā Takkasilājātake¹ vuttanayeneva vitthāretabbaṃ. Tadā pana Takkasilānagaravāsīhi bahinagare sālāyaṃ bodhisattaṃ upasaṅkamitvā yācitvā rajjaṃ paṭicchāpetvā abhiseke kate Takkasilānagaravāsīno nagaraṃ devanagaraṃ viya, rājabhavanañca indabhavanaṃ viya alaṅkarīmsu. Tadā bodhisatto nagaraṃ pavisitvā rājabhavane pāsāde mahātale samussitasetacchattaṃ ratanavarapallaṅkaṃ abhiruyha devarājājalīlāya nisīdi, amaccā ca brāhmaṇagahapatikādayo ca khattiyakumārā ca sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā parivāretvā aṭṭhaṃsu, devaccharāpaṭibhāgā soḷasasahassanāṭakitthiyo naccagītavāditakusalā uttamavilāsasampannā naccagītavāditāni payojesuṃ. Gītavāditasaddena rājabhavanaṃ meghatthanitapūritā mahāsamuddakucchi viya ekaninnādaṃ ahoṣi. Bodhisatto taṃ attano sirisobhaggaṃ olokayamānova cintesi “sacāhaṃ tāsāṃ yakkhinīnaṃ abhisaṅkhataṃ dibbarūpaṃ olokessaṃ, jīvitakkhayaṃ patto abhavissaṃ, imaṃ sirisobhaggaṃ na olokessaṃ. Paccekabuddhānaṃ pana ovāde ṭhitabhāvena idaṃ mayā sampattan”ti. Evañca pana cintetvā udānaṃ udānento imaṃ gāthamāha—

132. “Kusalūpadese dhitiyā dalhāya ca,
Anivattitattā bhayabhīrutāya ca².
Na rakkhasīnaṃ vasa’ māgamimhase,
Sa sotthibhāvo mahatā bhayena me”ti.

1. Jātaka-Ṭṭha 1. 441 piṭṭhe.

2. Avatthitattā bhayabhīrutāya ca (Sī, Syā, I)

Tattha **kusalūpadese**ti kusalānaṃ upadese, Paccekabuddhānaṃ ovādeti attho. **Dhitiyā dalhāya cāti** dalhāya dhitiyā ca, thirena abbochhinnanirantaravīriyena cāti attho. **Anivattitattā bhayabhīrutāya cāti** bhayabhīrutāya anivattitatāya¹ ca. Tattha **bhayanti** cittutrāsamattāṃ parittabhayaṃ. **Bhīrutāti** sarīrakampanappattāṃ mahābhayaṃ. Idaṃ ubhayampi mahāsattassa “yakkhiniyo nāmetā manussakhādikā”ti bheravārammaṇaṃ disvāpi nāhosi. Tenāha “anivattitattā bhayabhīrutāya cā”ti. Bhayabhīrutāya abhāveneva bheravārammaṇaṃ disvāpi anivattanabhāvenāti attho. **Na rakkhasīnaṃ vasa’ māgamimhaseti** yakkhakantāre tāsāṃ rakkhasīnaṃ vasaṃ na agamimha. Yasmā amhākaṃ kusalūpadese dhiti ca dalhā ahoṣi, bhayabhīrutābhāvena ca anivattanasabhāvā ahumhā, tasmā rakkhasīnaṃ vasaṃ na agamimhāti vuttaṃ hoti. **Sa sotthibhāvo mahatā bhayena meti** so mayhaṃ ayaṃ ajja mahatā bhayena rakkhasīnaṃ santikā pattabbena dukkhadomanassena sotthibhāvo khemabhāvo pītisomanassabhāvoyeva jātoti.

Evam mahāsatto imāya gāthāya dhammaṃ desevā dhammena rajjaṃ kāretvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “ahaṃ tena samayena Takkasilaṃ gantvā rajjappattakumāro ahoṣin”ti.

Bhīrukajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Ghatāsana-jātakavaṇṇanā (133)

Khemaṃ yahinti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhum ārabha kathesi. So hi bhikkhu Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā paccantaṃ gantvā ekaṃ gāmaṃ upanissāya araññasena vassaṃ upagañchi. Tassa paṭhamamāseyeva piṇḍāya pavitṭhassa paṇṇasālā jhāyittha. So vasanaṭṭhānābhāvena kilamanto upaṭṭhākānaṃ ācikkhi. Te “hotu bhante, paṇṇasālaṃ karissāma, kasāma tāva, vapāma tāvā”ti-ādīni

1. Avatthitatāya (Sī, Syā, I)

vadantā temāsaṃ vītināmesuṃ. So senāsanasappāyābhāvena kammaṭṭhānaṃ matthakaṃ pāpetuṃ nāsakkhi. So nimittamattampi anuppādetvā vutthavasso Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kiṃ nu kho te bhikkhu kammaṭṭhānaṃ sappāyaṃ jātan”ti pucchi. So ādito paṭṭhāya asappāyabhāvaṃ kathesi. Satthā “pubbe kho bhikkhu tiracchānāpi attano sappāyāsappāyaṃ ñatvā sappāyakāle vasitvā asappāyakāle vasanaṭṭhānaṃ pahāya aññattha agamaṃsu, tvaṃ kasmā attano sappāyāsappāyaṃ na aññāsī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakuṇayoniyaṃ nibbattitvā viññutaṃ patvā sobhaggappatto sakuṇarājā hutvā ekasmim araññāyatane jātassaratīre sākḥaviṭapasampannaṃ bahalapattapalāsaṃ mahārukkhaṃ upanissāya saparivāro vāsaṃ kappesi. Bahū sakuṇā tassa rukkhassa udakamatthake patthaṭasākḥāsu vasantā sarīravaḷaṅgaṃ udake pātentī. Tasmim ca jātassare caṇḍo nāgarājā vasatī. Tassa etadahosi “ime sakuṇā mayhaṃ nivāse jātassare sarīravaḷaṅgaṃ pātentī, yannūnāhaṃ udakato aggim uṭṭhāpetvā rukkhāṃ jhāpetvā ete palāpeyyan”ti. So kuddhamānaso rattibhāge sabbesaṃ sakuṇānaṃ sannipatitvā rukkhāsākḥāsu nipannaḥkāle paṭhamaṃ tāva uddhanāropitaṃ viya udakaṃ pakkudhāpetvā dutiyavāre dhūmaṃ uṭṭhāpetvā tatiyavāre tālakkhandhappamaṇaṃ jālaṃ uṭṭhāpesi. Bodhisatto udakato jālaṃ uṭṭhāmaṇaṃ disvā “bho sakuṇā agginā ādittaṃ nāma udakena nibbāpentī, idāni pana udakameva ādittaṃ. Na sakkā amhehi idha vasituṃ, aññattha gamissāma”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

133. “Khemāṃ yahim tattha arī udīrito,
Dakassa majjhe jalate ghatāsano.
Na ajja vāso mahiyā mahīruhe,
Disā bhajavho saraṇā’jja no bhayan”ti.

Tattha **khemāṃ yahim tattha arī udīritoti** yasmim udakapiṭṭhe khemabhāvo nibbhayabhāvo, tasmim attapaccatthiko sapatto uṭṭhito. **Dakassāti** udakassa. **Ghatāsanti** aggi. So hi ghataṃ asnāti, tasmā

“ghatāsano”ti vuccati. **Na ajja vāsoti** ajja no vāso natthi. **Mahiyā mahīruheti** mahīruho vuccati rukkho, tasmim̄ imissā mahiyā jāte rukkheti attho. **Disā bhajavhoti** disā bhajatha gacchatha. **Saraṇā’jja no bhayanti** ajja amhākaṃ saraṇato bhayaṃ jātaṃ, paṭisaraṇaṭṭhānato bhayaṃ uppananti attho.

Evam̄ vatvā bodhisatto attano vacanakare sakuṇe ādāya uppativā aññattha gato. Bodhisattassa vacanaṃ aggahetvā ṭhitasakuṇā jīvitakkhayaṃ pattā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu arahatte patiṭṭhāsi. Tadā bodhisattassa vacanakarā sakuṇā Buddhaparisā ahesuṃ, sakuṇarājā pana ahameva ahosinti.

Ghatāsana-jātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Jhānasodhanajātakavaṇṇanā (134)

Ye saññinoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Saṅkassanagaradvāre attanā saṃkhittena pucchitapañhassa Dhammasenāpatino vitthārabhyākaraṇaṃ ārabha kathesi. Tatridaṃ atītavatthu—atīte kira Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto araññāyatane kālaṃ karonto antevāsikehi pucchito “Nevasaññānāsaññī”ti āha -pa-. Tāpasā jeṭṭhantevāsikassa kathaṃ na gaṇhimsu. Bodhisatto Ābhassarato āgantvā ākāse ṭhatvā imaṃ gāthamāha—

134. “Ye saññino tepi duggatā,
Yepi asaññino tepi duggatā.
Etaṃ ubhayaṃ vivajjaya,
Taṃ samāpattisukhaṃ anaṅgaṇaṃ”ti.

Tattha **ye saññinoti** ṭhapetvā nevasaññānāsaññāyatana-lābhino avasese sacittakasatte dasseti. **Tepi duggatā**ti tassā samāpattiyā alābhato tepi duggatā nāma. **Yepi asaññinoti**

asaññabhavē nibbatte acittakasatte dasseti. **Tepi duggatā**ti tepi imissāyeva samāpattiyā alābhato duggatāyeva nāma. **Etam ubhayam vivajjayā**ti etam ubhayampi saññibhavañca asaññibhavañca vivajjaya pajahāti antevāsikam ovadati. **Tam samāpattisukham anaṅgaṇanti** tam nevasaññānāsaññāyatana samāpattilābhino santaṭṭhena “sukhan”ti saṅkham gataṃ jhānasukham anaṅgaṇam niddosam balavacittēkaggatāsabhāvenapi tam anaṅgaṇam nāma jātam.

Evam bodhisatto dhammam desetvā antevāsikassa guṇam kathetvā brahmalokameva agamāsi. Tadā sesatāpasā jeṭṭhantevāsikassa saddahimsu.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā jeṭṭhantevāsiko Sāriputto, mahābrahmā pana ahameva ahosin”ti.

Jhānasodhanajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Candābhajātakavaṇṇanā (135)

Candābhanti idam Satthā Jetavane viharanto Saṅkassanagaradvāre therasseva pañhabyākaraṇam ārabha kathesi. Atīte kira Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto araññāyatane kalam karonto antevāsikehi pucchito “candābham sūriyābhan”ti vatvā Ābhassare nibbatto. Tāpasā jeṭṭhantevāsikassa na saddahimsu. Bodhisatto Ābhassarato āgantvā ākāse ṭhito imam gāthamāha—

135. “Candābham sūriyābhañca, yo’ dha paññāya gādhati.

Avitakkena jhānena, hoti ābhassarūpago”ti.

Tattha **candābhanti** odātakasiṇam dasseti. **Sūriyābhanti** pītakasiṇam. **Yo’ dha paññāya gādhātī** yo puggalo idha sattaloke idam kasiṇadvayam paññāya gādhati, ārammaṇam katvā anupavisati, tattheva¹

1. Tattha vā (Syā)

patiṭṭhahati. Atha vā **candābham** **sūriyābhañca**, **yo'dha paññāya gādhatīti** yattakam ṭhānam candābhā ca sūriyābhā ca patthaṭā, tattake ṭhāne paṭibhāgakasiṇam vaḍḍhetvā tam ārammaṇam katvā jhānam nibbattento ubhayampetaṃ ābham paññāya gādhati nāma. Tasmā ayampettha atthoyeva. **Avitakkena jhānena, hoti ābhassarūpagoti** so puggalo tathā katvā paṭiladdhena dutiyena jhānena Ābhassarabrahmalokūpago hotīti.

Evam bodhisatto tāpase bodhetvā jeṭṭhantevāsikassa guṇam kathetvā brahmalokameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā jeṭṭhantevāsiko Sāriputto, mahābrahmā pana ahameva ahosin”ti.

Candābhajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Suvāṇṇahamsajātakavaṇṇanā (136)

Yaṃ laddham tena tuṭṭhabbanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Thullanandaṃ bhikkhunim ārabha kathesi. Sāvatthiyañhi aññataro upāsako bhikkhunisaṃgham lasuṇena pavāretvā khettapālam āṇāpesi “sace bhikkhuniyo āgacchanti, ekekāya bhikkhuniyā dve tayo bhaṇḍike dehī”ti. Tato paṭṭhāya bhikkhuniyo tassa gehampi khetampi lasuṇatthāya gacchanti. Athekasmiṃ ussavadvase tassa gehe lasuṇam parikkhayaṃ agamāsi. Thullanandā bhikkhunī saporivārā geham gantvā “lasuṇenāvuso attho”ti vatvā “natthayye, yathābhatam lasuṇam parikkhīṇam, khettam gacchathā”ti vuttā khettam gantvā na mattam jānitvā lasuṇam āharāpesi. Khettapālo ujjhāyi “kathañhi nāma bhikkhuniyo na mattam jānitvā lasuṇam harāpessanti”ti. Tassa katham sutvā yā tā bhikkhuniyo appicchā, tāpi, tāsam sutvā bhikkhūpi, ujjhāyimsu. Ujjhāyitvā ca pana Bhagavato etamattham ārocesum. Bhagavā Thullanandaṃ bhikkhunim garahitvā “bhikkhave mahiccho puggalo nāma vijātamātuyāpi appiyo hoti amanāpo, appasanne pasādetum, pasannānam vā bhiiyoso mattāya pasādam janetum, anuppannam vā lābham uppādetum, uppannam

vā pana lābham thiram kātuṃ na sakkoti. Appiccho pana puggalo appasanne pasādetuṃ, pasannānaṃ vā bhiiyoso mattāya pasādaṃ janetuṃ, anuppannaṃ vā lābham uppādetuṃ, uppannaṃ vā pana lābham thiram kātuṃ sakkoti”ti-ādinā nayena bhikkhūnaṃ tadanucchavikaṃ dhammaṃ kathetvā “na bhikkhave Thullanandā idāneva mahicchā, pubbepi mahicchāyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmim brāhmaṇakule nibbatti. Tassa vayappattassa samānajātikā kulā pajāpatiṃ āharimsu. Tassā Nsandā Nandāvatī Sundarīnandāti tisso dhītarō ahesuṃ. Tāsu patikulaṃ agatāsuyeva bodhisatto kālaṃ katvā suvaṇṇahaṃsayoniyaṃ nibbatti, jātissaraññañcassa uppajji. So vayappatto suvaṇṇapattasañchannaṃ sobhaggappattaṃ mahantaṃ attabhāvaṃ disvā “kuto nu kho cavitvā ahaṃ idhūpapanno”ti āvajjento “manussalokato”ti ñātvā puna “kathaṃ nu kho me brāhmaṇī ca dhītarō ca jīvanti”ti upadhārento “paresaṃ bhatim katvā kicchena jīvanti”ti ñātvā cintesi “mayhaṃ sarīre sovaṇṇamayāni pattāni koṭṭanaghaṭṭanakhamāni, ito tāsā ekekaṃ pattāṃ dassāmi, tena me pajāpati ca dhītarō ca sukhaṃ jīvissanti”ti. So tattha gantvā piṭṭhivaṃsakoṭiyaṃ nilīyi, brāhmaṇī ca dhītarō ca bodhisattaṃ disvā “kuto āgatosi sāmī”ti pucchimsu. Ahaṃ tumhākaṃ pitā kālaṃ katvā suvaṇṇahaṃsayoniyaṃ nibbatto tumhe daṭṭhum āgato, ito paṭṭhāya tumhākaṃ paresaṃ bhatim katvā dukkhajīvikāya jīvanakiccaṃ natthi, ahaṃ vo ekekaṃ pattāṃ dassāmi, taṃ vikkiṇitvā sukhena jīvathā”ti ekaṃ pattāṃ datvā agamāsi. So eteneva niyāmena antarantarā āgantvā ekekaṃ pattāṃ deti, brāhmaṇī ca dhītarō ca adḍhā sukhitā ahesuṃ.

Athekadivasāṃ sā brāhmaṇī dhītarō āmantesi “ammā tiracchānānaṃ nāma cittaṃ dujjānaṃ. Kadāci vo pitā idha nāgaccheyya, idānissa āgatakāle sabbāni pattānipi luñcitvā gaṇhāmā”ti. Tā “evaṃ no pitā kilamissati”ti na sampaṭicchimsu. Brāhmaṇī pana mahicchatāya puna ekadivasāṃ suvaṇṇahaṃsarājassa āgatakāle “ehi tāva sāmī”ti vatvā taṃ attano santikaṃ upagataṃ ubhopi hatthehi

gahetvā sabbapattāni luñci. Tāni pana bodhisattassa rucim̄ vinā balakkārena gahitattā sabbāni bakapattasadisāni ahesum̄. Bodhisatto pakkhe pasāretvā gantum̄ nāsakkhi. Atha nam̄ sā mahācāṭiyam̄ pakkhipitvā posesi. Tassa puna uṭṭhahantāni pattāni setāni sampajjimsu. So sañjātapatto uppatitvā attano vasaṇṭhānameva gantvā na puna āgamāsi.

Satthā imam̄ atītam̄ āharitvā “na bhikkhave Thullanandā idāneva mahicchā, pubbepi mahicchāyeva, mahicchatāya ca pana suvaṇṇamhā parihīnā. Idāni pana attano mahicchatāya eva lasuṇamhāpi parihāyissati, tasmā ito paṭṭhāya lasuṇam̄ khādītum̄ na labhissati. Yathā ca thullanandā, evam̄ tam̄ nissāya sesabhikkhuniyopi. Tasmā bhum̄ labhitvāpi pamāṇameva jānitabbam̄, appam̄ labhitvā pana yathāladdheneva santoso kātabbo, uttari na patthetabban”ti vatvā imam̄ gāthamāha—

136. “Yam̄ laddham̄ tena tuṭṭhabbam̄, atilobho hi pāpako.

Hamsarājam̄ gahetvāna, suvaṇṇā parihāyathā”ti.

Tattha **tuṭṭhabbanti** tussitabbam̄.

Idam̄ pana vatvā satthā anekapariyāyena garahitvā “yā pana bhikkhunī lasuṇam̄ khādeyya, pācittiyam̄”ti¹ sikkhāpadam̄ paññāpetvā jātakam̄ samodhānesi “tadā brāhmaṇī ayam̄ Thullanandā ahosi, tisso dhītarō idāni tissoyeva bhaginiyo, suvaṇṇahamsarājā pana ahameva ahosin”ti.

Suvaṇṇahamsajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Babbujātakavaṇṇanā (137)

Yatthe’ko labhate babbūti idam̄ Satthā Jetavane viharanto Kāṇamātusikkhāpadam̄² ārabha kathesi. Sāvattiyañhi Kāṇamātā

1. Vi 2. 340 piṭṭhe.

2. Vi 2. 106 piṭṭhe.

nāma dhītuvasena pākaṭanāmā upāsikā ahosi sotāpannā ariyasāvikā, sā dhītaram Kāṇam aññatarasmim gāmake samānajātikassa purisassa adāsi. Kāṇā kenacideva karaṇīyena mātu gharam agamāsi. Athassā sāmiko katipāhaccayena dūtam pāhesi “āgacchatu kāṇā, icchāmi kāṇāya āgamanam”ti. Kāṇā dūtassa vacanam sutvā “amma gamissāmī”ti mātaram āpucchi. Kāṇamātā “ettakam kalam vasitvā katham tucchahatthāva gamissasi”ti pūvam paci. Tasmimyeva khaṇe eko piṇḍacāriko bhikkhu tassā nivesanam agamāsi, upāsikā tam nisīdāpetvā pattapūram pūvam dāpesi. So bhikkhu nikkhamitvā aññassa ācikkhi, tassapi tatheva dāpesi. Sopi nikkhamitvā aññassa ācikkhi, tassapi tathēvāti evam catunnam janānam dāpesi. Yathāpaṭiyattam pūvam parikkhayam agamāsi, kāṇāya gamanam na sampajji. Athassā sāmiko dutiyampi, tatiyampi dūtam pāhesi. Tatiyam pāhento ca “sace kāṇā nāgacchissati, aham aññam pajāpatim ānessāmī”ti pāhesi. Tayopi vāre teneva upāyena gamanam na sampajji, kāṇāya sāmiko aññam pajāpatim ānesi. Kāṇā tam pavattim sutvā rodamānā atṭhāsi.

Satthā tam kāraṇam ñatvā pubbaṇhasamayam nivāsetvā pattacīvaramādāya Kāṇamātāya nivesanam gantvā paññattāsane nisīditvā Kāṇamātaram pucchi “kissāyam Kāṇā rodati”ti. “Iminā nāma kāraṇenā”ti ca sutvā Kāṇamātaram samassāsetvā dhammim katham kathetvā uṭṭhāyāsanā vihāram agamāsi. Atha tesam catunnam bhikkhūnam tayo vāre yathāpaṭiyattapūvam gahetvā kāṇāya gamanassa upacchinnabhāvo bhikkhusamghe pākaṭo jāto. Atheadivasam bhikkhū dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum “āvuso catūhi nāma bhikkhūhi tayo vāre Kāṇamātāya pakkapūvam khāditvā Kāṇāya gamanantarāyam katvā sāmikena pariccattam dhītaram nissāya mahā-upāsikāya domanassam uppāditan”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva te cattāro bhikkhū Kāṇamātāya santakam khāditvā tassā domanassam uppādesum, pubbepi uppādesumyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārānasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto pāsāṇakoṭṭakakule nibbattitvā vayappatto pariyoḍātasippo ahoṣi. Kāsiraṭṭhe ekasmiṃ nigame eko mahāvibhavo seṭṭhi ahoṣi, tassa nidhānagatāyeva cattālīsa hiraññaakoṭṭiyo ahesuṃ. Athassa bhariyā kālaṃ katvā dhanasinehena gantvā dhanapiṭṭhiyaṃ mūsikā hutvā nibbatti. Evaṃ anukkamena sabbampi taṃ kulaṃ abbatthamā agamāsi, vaṃso upacchijji. So gāmopi chaḍḍito apaṇṇattikabhāvaṃ agamāsi. Tadā bodhisatto tasmīṃ purāṇagāmaṭṭhāne pāsāṇe uppāṭetvā koṭṭeti. Atha sā mūsikā gocarāya caramānā bodhisattaṃ punappunam passantī uppannasinehā hutvā cintesi “mayhaṃ dhanam bahu nikkāraṇena nassissati, iminā saddhiṃ ekato hutvā idaṃ dhanam datvā maṃsam vikkiṇāpetvā khādissāmī”ti. Sā ekadivasam ekaṃ kahāpaṇam mukhena ḍamsitvā bodhisattassa santikaṃ agamāsi. So taṃ disvā piyavācāya samālapanto “kiṃ nu kho amma kahāpaṇam gahetvā āgatāsi”ti āha. Tāta imaṃ gahetvā attanāpi paribhuñja, mayhampi maṃsam āharāti. So “sādhū”ti sampatichhitvā kahāpaṇam ādāya gharaṃ gantvā ekena māsakena maṃsam kiṇitvā āharitvā tassā adāsi. Sā taṃ gahetvā attano nivāsaṭṭhānam gantvā yathāruciya khādi. Tato paṭṭhāya imināva niyāmena divase divase bodhisattassa kahāpaṇam deti, sopissā maṃsam āharati.

Athekadivasam taṃ mūsikaṃ biḷāro aggahesi. Atha naṃ sā evamāha “mā samma maṃ māresī”ti. Kiṃ kāraṇā na māressāmi. Ahañhi chāto maṃsam khādītukāmo, na sakkā mayā na māretunti. Kiṃ pana ekadivasameva maṃsam khādītukāmosi, udāhu niccakālanti. Labhamāno niccakālampi khādītukāmomhīti. Yadi evam ahaṃ te niccakālam maṃsam dassāmi, vissajjehi mantī. Atha naṃ biḷāro “tena hi appamattā hohī”ti vissajjesi. Tato paṭṭhāya sā attano ābhataṃ maṃsam dve koṭṭhāse katvā ekaṃ biḷārassa deti, ekaṃ sayam khādati. Atha naṃ ekadivasam aññopi biḷāro aggahesi, tampi tatheva saññāpetvā attānam vissajjāpesi. Tato paṭṭhāya tayo koṭṭhāse katvā khādanti. Puna añño aggahesi, tampi tatheva

saññāpetvā attānaṃ mocāpesi. Tato paṭṭhāya cattāro koṭṭhāse katvā khādanti. Puna añño aggaheṣi, tampi tatheva saññāpetvā attānaṃ mocāpesi. Tato paṭṭhāya pañca koṭṭhāse katvā khādanti. Sā pañcamaṃ koṭṭhāsaṃ khādamānā appāhāratāya kilantā kisā ahoṣi appamaṃsalohitā.

Bodhisatto taṃ disvā “amma kasmā milātāsi”ti vatvā “iminā nāma kāraṇena”ti vutte “tvaṃ ettakaṃ kālaṃ kasmā mayhaṃ nācikkhi, ahamettha kātabbaṃ jānissāmi”ti taṃ samassāsetvā suddhaphalikapāsāṇena guhaṃ katvā āharitvā “amma tvaṃ imaṃ guhaṃ pavisitvā nipajjitvā āgatāgatānaṃ pharusāhi vācāhi santajjeyyāsi”ti āha. Sā guhaṃ pavisitvā nipajji. Atheko biḷāro āgantvā “dehi aḷḷa me maṃsaṃ”ti āha. Atha naṃ mūsikā “are duṭṭhabiḷāra kiṃ te ahaṃ maṃsahārikā, attano puttānaṃ maṃsaṃ khādā”ti tajjesi. Biḷāro phalīkaguḥāya nipannabhāvaṃ ajānanto kodhavasena mūsikaṃ gaṇhissāmi”ti sahasāva pakkhanditvā hadayena phalīkaguḥāyaṃ pahari. Tāvadevassa hadayaṃ bhijji, akkhīni nikkhamaṇākārappattāni jātāni. So tattheva jīvitakkhayaṃ patvā ekamantaṃ paṭicchannaṭṭhāne pati. Etenūpāyena aparopi aparopīti cattāropi janā jīvitakkhayaṃ pāpuṇimsu. Tato paṭṭhāya mūsikā nibbhaya hutvā bodhisattassa devasikaṃ dve tayo kahāpaṇe deti. Evaṃ anukkamena sabbampi dhaṇaṃ bodhisattasseva adāsi. Te ubhopi yāvajīvaṃ mettīm abhinditvā yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā abhisambuddho hutvā imaṃ gāthamāha—

137. “Yatthe’ko labhate babbu, dutiyo tattha jāyati.

Tatiyo ca catuttho ca, idaṃ te babbukā bilan”ti.

Tattha **yatthā**ti yasmim̐ ṭhāne. **Babbū**ti biḷāro. **Dutiyo tattha jāyatī**ti yattha eko mūsikaṃ vā maṃsaṃ vā labhati, dutiyopi tattha biḷāro jāyati uppajjati, tathā tatiyo ca catuttho ca. Evaṃ te tadā cattāro biḷārā ahesuṃ. Hutvā ca pana divase divase maṃsaṃ khādantā te babbukā idaṃ phalīkamayaṃ bilaṃ urena paharitvā sabbepi jīvitakkhayaṃ pattāti.

Evam sathhā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi
 “tadā cattāro biḷārā cattāro bhikkhū ahesum, mūsikā Kāṇamātā,
 pāsāṇakoṭṭakamaṇikāro pana ahameva ahosin”ti.

Babbujātakavaṇṇanā sattamā.

8. Godhājātakavaṇṇanā (138)

Kim te jaṭāhi dummedhāti idam Sathhā Jetavane viharanto ekam
 kuhakabhikkhum ārabha kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā
 kathitasadisameva.

Atīte pana Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto
 godhāyoniyam paṭisandhim gaṇhi. Tadā eko pañcābhiñño uggatapo tāpaso
 ekam paccantagāmam nissāya araññāyatane paṇṇasālāyam vasati,
 gāmvāsino tāpasam sakkaccam upaṭṭhahanti. Bodhisatto tassa
 caṅkamanakoṭṭiyam ekasmiṃ vammike vasati, vasanto ca pana divase divase
 dve tayo vāre tāpasam upasaṅkamitvā dhammūpasamhitam
 atthūpasamhitaṅca vacanam sutvā tāpasam vanditvā vasanaṭṭhānameva
 gacchati. Aparabhāge tāpaso gāmvāsino āpucchitvā pakkāmi. Pakkamante
 ca pana tasmim sīlavatasampanne tāpase añño kūṭatāpaso āgantvā tasmim
 assamapade vāsam kappesi. Bodhisatto “ayampi sīlavā”ti sallakkhetvā
 purimanayeneva tassa santikam agamāsi.

Athekadivasam nidāghasamaye akārameghe vuṭṭhe vammikehi
 makkhikā nikkhamimsu, tāsam khādanattham godhā āhiṇḍimsu.
 Gāmvāsino nikkhamitvā makkhikākhādakā godhā gahetvā
 siniddhasambhārasamyuttam āmbilānambilaṃ godhāmaṃsam sampādetvā
 tāpasassa adamsu. Tāpaso godhāmaṃsam khāditvā rasataṇhāya baddho
 “idam maṃsam atimadhuraṃ, kissa maṃsam nāmetan”ti pucchitvā
 “godhāmaṃsan”ti sutvā “mama santikam mahāgodhā āgacchati, tam
 māretvā maṃsam khādissāmi”ti cintesi. Cintetvā ca pana bhājanaṅca
 sappiloṇādini ca āharāpetvā ekamante ṭhapetvā muggaramādāya kāsāvena
 paṭicchādetvā paṇṇasālādvāre bodhisattassa āgamanam olokayamāno
 upasantūpasanto viya hutvā

nisīdi. Bodhisatto sāyanhasamaye “tāpasassa santikaṃ gamissāmi”ti nikkhamitvā upasaṅkamantova tassa indriyavippakāraṃ disvā cintesi “nāyaṃ tāpaso aññesu divasesu nisīdanākārena nisinno, ajjesa maṃ oloketopi duṭṭhindriyo hutvā oloketi, pariggaṇhissāmi nan”ti. So tāpasassa heṭṭhāvāte ṭhatvā godhāmaṃsagandhaṃ ghāyitvā “iminā kūṭatāpasena ajja godhāmaṃsaṃ khāditaṃ bhavissati, tenesa rasataṇhāya baddho ajja maṃ attano santikaṃ upasaṅkamantaṃ muggarena paharivā maṃsaṃ pacitvā khāditukāmo bhavissati”ti tassa santikaṃ anupagantvāva paṭikkamitvā vicarati.

Tāpaso bodhisattassa anāgamanabhāvaṃ ñatvā “iminā ‘ayaṃ maṃ paharitukāmo’ti ñātaṃ bhavissati, tena kāraṇena nāgacchati, anāgacchantassāpissa kuto mutti”ti muggaraṃ nīharivā khiṇi. So tassa aggaṇaṅguṭṭhameva āsādesi. Bodhisatto vegena vammikaṃ pavisitvā aññena chiddena sīsaṃ ukkhipitvā “ambho kūṭajaṭila ahaṃ tava santikaṃ upasaṅkamanto ‘sīlavā’ti saññāya upasaṅkamim, idāni pana te mayā kūṭabhāvo ñāto, tādisassa mahācorassa kiṃ iminā pabbajjāliṅgena”ti vatvā taṃ garahanto imaṃ gāthamāha—

138. “Kiṃ te jaṭāhi dummedha, kiṃ te ajinasāṭiyā.

Abbhantaraṃ te gahanaṃ, bāhiraṃ parimajjasi”ti.

Tattha **kiṃ te jaṭāhi dummedhā**ti ambho dummedha nippaṇṇa etā pabbajitena dhāretabbā jaṭā, pabbajjāguṇarahitassa kiṃ te tāhi jaṭāhīti attho. **Kiṃ te ajinasāṭiyā**ti ajinasāṭiyā anucchavikassa saṃvarassa abhāvakālate paṭṭhāya kiṃ te ajinasāṭiyā. **Abbhantaraṃ te gahanaṃ**ti tava abbhantaraṃ hadayaṃ rāgadosamohagahanaṃ gahanaṃ paṭicchannaṃ. **Bāhiraṃ parimajjasi**ti so tvaṃ abbhantare gahane nhānādīhi¹ ceva liṅgagahanaṃ ca bāhiraṃ parimajjasi, taṃ parimajjanta kaṅkajikapūritalābu viya visapūritacāṭi viya āsīvisapūritavammiko viya gūthapūritacittaghaṭo viya ca bahimaṭṭhova hosi, kiṃ tayā corena idha vasantena, sīghaṃ ito palāyāhi,

1. Abbhantarena gahanaṃ taṇhādīhi (Ka)

no ce palāyasi, gāmvāsīnaṃ te ācikkhitvā niggahaṃ kārāpessāmīti.

Evam bodhisatto kūṭatāpasam tājjetvā vammikameva pāvīsi,
kūṭatāpasopi tato pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā
kūṭatāpaso ayaṃ kuhako ahosi, purimo sīlavantatāpaso Sāriputto,
godhāpaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Godhājātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Ubhatobhaṭṭhajātakavaṇṇanā (139)

Akkhī bhinnā paṭo naṭṭhoti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto
Devadattaṃ ārabha kathesi. Tadā kira dhammasabhāyaṃ bhikkhū katham
samuṭṭhāpesuṃ “āvuso seyyathāpi nāma chavālātaṃ ubhatopadittaṃ majjhe
gūthagataṃ nevāraṇṇe kaṭṭhattham pharati, na gāme kaṭṭhattham pharati,
evameva Devadatto evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ubhato bhaṭṭho
ubhato paribāhiro jāto, ghiparibhogā ca parihīno, sāmāñnatthaṅca na
paripūreti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya
sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Devadatto
idāneva ubhato bhaṭṭho hoti, atītepi ubhato bhaṭṭho ahosiyevā”ti vatvā
atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto rukkhadevatā
hutvā nibbatti. Tadā ekasmiṃ gāmake bāḷisikā vasanti. Atheko bāḷisiko
baḷisaṃ ādāya daharena puttana saddhiṃ yasmim sobbhe pakatiyāpi bāḷisikā
macche gaṇhanti, tattha gantvā baḷisaṃ khipi. Baḷiso udakapaṭicchanne
ekasmiṃ khāṇuke laggi. Bāḷisiko taṃ ākaḍḍhituṃ asakkonto cintesi “ayaṃ
baḷiso mahāmacche laggo bhavissati, puttakaṃ mātu santikaṃ pesetvā
paṭivissakehi saddhiṃ kalahaṃ kārāpemi, evaṃ ito na koci koṭṭhāsam
paccāsīsissati”ti. So puttaṃ āha “gaccha tāta, amhehi mahāmacchassa
laddhabhāvaṃ mātu ācikkhāhi,

‘paṭivissakehi kira saddhiṃ kalahaṃ karohī’ti vadehī”ti. So puttāṃ pesetvā baḷisaṃ ākaḍḍhituṃ asakkonto rajjucchedanabhayena uttarisāṭakaṃ thale ṭhapetvā udakaṃ otarivā macchalobhena macchaṃ upadhārento khāṇukehi paharivā dvepi akkhīni bhindi. Thale ṭhapitasāṭakampissa coro hari. So vedanāppatto hutvā hatthena akkhīni uppālayamāno gahetvā udakā uttarivā kampamāno sāṭakaṃ pariyesati.

Sāpissa bhariyā “kalahaṃ katvā kassaci apaccāsīsanabhāvaṃ karissāmī”ti ekasmiṃyeva kaṇṇe tālapaṇṇaṃ piḷandhitvā ekaṃ akkhīni ukkhalimasiyā añjetvā kukkuraṃ aṅkenādāya paṭivissakagharaṃ agamāsī. Atha naṃ ekā sahāyikā evamāha “ekasmiṃyeva te kaṇṇe tālapaṇṇaṃ piḷandhitāṃ, ekaṃ akkhi añjitaṃ, piyaputtaṃ viya kukkuraṃ aṅkenādāya gharato gharaṃ gacchasi, kiṃ ummattikāsi jātā”ti. “Nāhaṃ ummattikā, tvaṃ pana maṃ akāraṇena akkosasi paribhāsasi, idāni taṃ gāmaḥojakassa santikaṃ gantvā aṭṭha kahāpaṇe daṇḍāpessāmī”ti evaṃ kalahaṃ katvā ubhopi gāmaḥojakassa santikaṃ agamaṃsu. Kalahe visodhiyamāne tassāyeva matthake daṇḍo pati. Atha naṃ bandhitvā “daṇḍaṃ dehī”ti pothetuṃ ārabhiṃsu.

Rukkhadevatā gāme tassā imaṃ pavattim, araṇṇe cassā patino taṃ byasanaṃ disvā khandhantare ṭhitā “bho purisa tuyhaṃ udakepi kammanto paduṭṭho thalepi, ubhatobhaṭṭho jāto”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

139. “Akkhī bhinnā paṭo naṭṭho, sakhigehe ca bhaṇḍanaṃ.

Ubhato paduṭṭhā kammantā¹, udakamhi thalamhi cā”ti.

Tattha **sakhigehe ca bhaṇḍananti** sakhī nāma sahāyikā, tassā ca gehe tava bhariyāya bhaṇḍanaṃ kataṃ, bhaṇḍanaṃ katvā bandhitvā pothetvā daṇḍaṃ dāpiyati. **Ubhato paduṭṭhā kammantāti** evaṃ tava dvīsupi ṭhānesu kammantā paduṭṭhāyeva bhinnāyeva. Kataresu dvīsū? **Udakamhi thalamhi cāti**, akkhibhedena paṭanāsena ca udake kammantā paduṭṭhā, sakhigehe bhaṇḍanena thale kammantā paduṭṭhāti.

1. Paduṭṭhakammanto (Sī), paduṭṭho kammanto (I)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā bālisiko Devadatto ahoṣi, rukkhadevatā pana ahameva ahoṣin”ti.

Ubhatobhaṭṭhajātakavaṇṇanā navamā.

10. Kākajātakavaṇṇanā (140)

Niccaṃ ubbiggahadayāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ñātattacariyaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu Dvādasakanipāte **Bhaddasālajātake**¹ āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kākayoniyaṃ nibbatti. Atheadivasam rañño purohito bahinagare nadiyaṃ nhāyitvā gandhe vilimpitvā mālaṃ piḷandhitvā varavatthanivattho nagaraṃ pāvisi. Nagaradvārorāṇe dve kākā nisinnā honti. Tesu eko ekaṃ āha “samma ahaṃ imassa brāhmaṇassa matthake sarīravaḷaṅgaṃ pātesāmi”ti. Itaro “mā te etaṃ rucci, ayaṃ brāhmaṇo issaro, issarajanena ca saddhiṃ veraṃ nāma pāpakam. Ayañhi kuddho sabbepi kāke vināseyyā”ti. Na sakkā mayā na kātunti. “Tena hi paññāyissasi”ti vatvā itaro kāko palāyi. So toraṇassa heṭṭhābhāgaṃ sampatte brāhmaṇe olambakaṃ cāleno viya tassa matthake vaccaṃ pātesi. Brāhmaṇo kujjhivā kākesu veraṃ bandhi.

Tasmim kāle ekā bhatiyā vīhikoṭṭikadāsī vīhiṃ gehadvāre ātape pattharivā rakkhantī nisinnāva niddaṃ okkami. Tassā pamādaṃ ñatvā eko dīghalomako eḷako āgantvā vīhiṃ khādi, sā pabujjhivā taṃ disvā palāpesi. Eḷako dutiyampi, tatiyampi tassā tatheva niddāyanakāle āgantvā vīhiṃ khādi. Sāpi taṃ tikkhattuṃ palāpetvā cintesi “ayaṃ punappunaṃ khādanto upaḍḍhavīhiṃ khādissati, bahu me chedo bhavissati, idānissa puna anāgamanakāraṇaṃ karissāmi”ti. Sā alātaṃ gahetvā niddāyamānā viya nisīditvā vīhikhādanatthāya eḷake sampatte utthāya

1. Khu 5. 242 piṭṭhe.

alātena eḷakaṃ pahari, lomāni aggim̄ gaṇhimsu. So sarīre jhāyante “aggim̄ nibbāpessāmī”ti vegena gantvā hatthisālāya samīpe ekissā tiṇakuṭiyā sarīram̄ gham̄si, sā pajjali. Tato uṭṭhitā jālā hatthisālāṃ gaṇhi. Hatthisālāsu jhāyantīsu hatthipiṭṭhāni jhāyimsu, bahū hatthī vaṇitasarīrā ahesum̄. Vejjā hatthī aroge kātuṃ asakkontā rañño ārocesum̄. Rājā purohitam̄ āha “ācariya hatthivejjā hatthī tikicchitum̄ na sakkonti, api kiñci bhesajjam̄ jānāsī”ti. Jānāmi mahārājāti. Kim̄ laddhum̄ vaṭṭatīti. Kākavasā mahārājāti. Rājā “tena hi kāke māretvā vasam̄ āharathā”ti āha. Tato paṭṭhāya kāke māretvā vasam̄ alabhitvā tattha tattheva rāsīm̄ karonti, kākānam̄ mahābhayam̄ uppajji.

Tadā bodhisatto asītikākasahassaparivāro mahāsusāne vasati. Atheko kāko gantvā kākānam̄ uppannabhayam̄ bodhisattassa ārocesi. So cintesi “ṭhapetvā maṃ añño mayham̄ nītakānam̄ uppannabhayam̄ haritum̄ samattho nāma natthi, harissāmi nan”ti dasa pāramiyo āvajjetvā mettāpāramim̄ purecārikam̄ katvā ekavegena pakkhanditvā vivaṭamahāvātāpānena pavisitvā rañño āsanassa heṭṭhā pāvīsi. Atha naṃ eko manusso gahitukāmo ahosi. Rājā “saraṇam̄ pavitṭho, mā gaṇhī”ti vāresi. Mahāsatto thokam̄ vissamitvā mettāpāramim̄ āvajjetvā heṭṭhāsānā nikkhamitvā rājānam̄ āha “mahārāja raññā nāma chandādivasena agantvā rajjam̄ kāretum̄ vaṭṭati. Yam̄ yam̄ kammaṃ kattabbam̄ hoti, sabbam̄ nisamma upadhāretvā kātuṃ vaṭṭati. Yañca kayiramānam̄ nipphajjati, tadeva kātuṃ vaṭṭati, na itaram̄. Sace hi rājāno yam̄ kayiramānam̄ na nipphajjati, tam̄ karonti, mahājanassa maraṇabhayapariyosānam̄ mahābhayam̄ uppajjati. Purohito veravasiko hutvā musāvādam̄ abhāsi, kākānam̄ vasā nāma natthī”ti. Tam̄ sutvā rājā pasannacitto bodhisattassa kañcanabhaddapīṭham̄ dāpetvā tattha nisinnassa pakkhantarāni satapākasahassapākatelehi makkhāpetvā kañcanataṭṭake rājāraham̄ subhōjanam̄ bhojāpetvā pānīyam̄ pāyevā suhitam̄ vigatadaratham̄ mahāsattam̄ etadavoca “paṇḍita tvam̄ ‘kākānam̄ vasā nāma natthī’ti vadesi, kena kāraṇena nesam̄ vasā na hotī”ti. Bodhisatto

“iminā ca iminā ca kāraṇenā”ti sakalanivesanaṃ ekaravaṃ katvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha—

140. “Niccaṃ ubbiggahadayā, sabbalokavihesakā.

Tasmā nesaṃ vasā natthi, kākānamhāka ñātinaṃ”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho—mahārāja kākā nāma **niccaṃ** ubbiggamānasā bhayappattāva viharanti, **sabbalokassa** ca **vihesakā**, khattiyādayo manussepi itthipurisepe kumārakumārikādayopi viheṭṭhentā kilamentāva vicaranti, **tasmā** imehi dvīhi kāraṇehi **nesaṃ amhākaṃ ñātinaṃ kākānaṃ vasā** nāma **natthi**. Atītepi na bhūtapubbā, anāgatepi na bhavissatīti.

Evam mahāsatto imaṃ kāraṇaṃ uttānaṃ katvā “mahārāja raññā nāma anisamma anupadhāretvā kammaṃ na kattabban”ti rājānaṃ bodhesi. Rājā tussivā bodhisattaṃ rajjena pūjesi. Bodhisatto rajjaṃ raññoyeva paṭidatvā rājānaṃ pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpetvā sabbasattānaṃ abhayaṃ yāci. Rājā tassa dhammadesanaṃ sutvā sabbasattānaṃ abhayaṃ datvā kākānaṃ nibaddhadānaṃ paṭṭhapesi. Divase divase taṇḍulambaṇassa bhattaṃ pacitvā nānagarasehi omadditvā kākānaṃ dīyati, mahāsattassa pana rājabhojanaṃeva dīyittha.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Bārāṇasirājā Ānando ahoṣi, kākarājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Kākajātakavaṇṇanā dasamā.

Asampadānavaggo cuddasamo.

Tassuddānaṃ

Asampadānabhīrukaṃ, ghatāsanajhānasodham.

Candābhaṃ suvaṇṇahaṃsaṃ, babbugodhubhatobhaṭṭham.

Kākarājāti te dasāti.

15. Kakaṇṭakavagga

1. Godhājātakavaṇṇanā (141)

Na pāpajanasamsevīti idam Sathā Veḷuvane viharanto ekam vipakkhasevim bhikkhum ārabba kathesi. Paccuppannavatthu Mahiḷāmukhajātake kathitasadisameva.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto godhāyoniyam paṭisandhim gaṇhi. So vayappatto nadīre mahābile anekagodhāsataparivāro vāsam kappesi. Tassa putto godhāpillako ekena kakaṇṭakena saddhim santhavam katvā tena saddhim sammodamāno viharanto “kakaṇṭakam parissajissāmī”ti avattharati. Tassa tena saddhim vissāsam godhārājassa ārocesum. Godhārājā puttam pakkosāpetvā “tāta tvaṃ aṭṭhāne vissāsam karosi, kakaṇṭakā nāma nīcajātikā, tehi saddhim vissāso na kattabbo. Sace tvaṃ tena saddhim vissāsam karissasi, taṃ kakaṇṭakam nissāya sabbampetaṃ godhākulam vināsam pāpuṇissati, ito paṭṭhāya etena saddhim vissāsam mā akāsi”ti āha. So karotiyeva. Bodhisatto punappunam kathentopi tassa tena saddhim vissāsam vāretum asakkonto “avassam amhākam etaṃ kakaṇṭakam nissāya bhayam uppajjissati, tasmim uppanne palāyanamaggaṃ sampādetum vaṭṭati”ti ekena passena vātabilam kārāpesi.

Puttopissa anukkamena mahāsarīro ahosi, kakaṇṭako pana purimappamāṇoyeva. Itaro “kakaṇṭakam parissajissāmī”ti antarantarā avattharatiyeva, kakaṇṭakassa pabbatakūṭena avattharaṇakālo viya hoti. So kilamanto cintesi “sace ayam aññāni katipayāni divasāni maṃ evam parissajissati, jīvitam me natthi, ekena luddakena saddhim ekato hutvā imam godhākulam vināsessāmī”ti. Atheadivasam nidāghasamaye meghe vuṭṭhe vammikamakkhikā uṭṭhahimsu, tato tato godhā nikkhamitvā makkhikāyo khādanti. Eko godhāluddako godhābilaraṃ bhindanattāya kuddālarā gahetvā sunakhehi saddhim araṇṇam pāvīsi. Kakaṇṭako taṃ disvā “ajja attano manoratham pūressāmī”ti taṃ upasaṅkamitvā avidūre nipajjitvā “bho purisa kasmā araṇṇe vicarasi”ti pucchi, so

“godhānaṃ atthāyā”ti āha. “Ahaṃ anekasatānaṃ godhānaṃ āsayāṃ jānāmi, aggiñca palālañca ādāya ehi”ti taṃ tattha netvā “imasmim̐ thāne palālaṃ pakkhipitvā aggim̐ datvā dhūmaṃ katvā samantā sunakhe thapetvā sayāṃ mahāmuggaraṃ gahetvā nikkhantā nikkhantā godhā paharivā māretvā rāsim̐ katvā yāhi”ti¹ evañca pana vatvā “ajja paccāmittassa piṭṭhim̐ passissāmi”ti ekasmim̐ thāne sīsaṃ ukkhipitvā nipajji. Luddakopi palāladhūmaṃ akāsi, dhūmo bilaṃ pāvīsi, godhā dhūmandhā maraṇabhayaatajjitā nikkhamitvā palāyituṃ āraddhā. Luddako nikkhantaṃ nikkhantaṃ paharivā māresi, tassa hatthato muttā sunakhā gaṇhimsu. Godhānaṃ mahāvīnaṣo uppajji.

Bodhisatto “kakaṇṭakaṃ nissāya bhayaṃ uppannaṃ”ti nātvā “pāpapurisasāmsaggo nāma na kattaḃbo, pāpe nissāya hitasukhaṃ nāma natthi, ekassa pāpakakaṇṭakassa vasena ettakānaṃ godhānaṃ vīnaṣo jāto”ti vātabilena palāyanto imaṃ gāthamāha—

141. “Na pāpajanasamsevī, accantasukhamedhati.

Godhākulaṃ kakaṇṭāva, kalim̐ pāpeti attānaṃ”ti.

Tatrāyaṃ saṅkhepattho—**pāpajanasamsevī** puggalo **accantasukhaṃ** ekantasukhaṃ nirantarasukhaṃ nāma na edhati na vindati na paṭilabhati. Yathā kim̐? **Godhākulaṃ kakaṇṭāva**. Yathā kakaṇṭakato godhākulaṃ sukhaṃ na labhati, evaṃ pāpajanasamsevī puggalo sukhaṃ na labhati. Pāpajanaṃ pana sevanto ekanteneva **kalim̐ pāpeti attānaṃ**, kali vuccati vīnaṣo, ekanteneva pāpasevī attānañca aññe ca attanā saddhim̐ vasante vīnaṣaṃ pāpeti. Pāḷiyaṃ pana “phalaṃ pāpeyyā”ti² likhanti. Taṃ byañjanaṃ Aṭṭhakathāyaṃ natthi, atthopissa na yujjati. Tasmā yathāvuttameva gahetabbaṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā kakaṇṭako Devadatto ahoṣi, bodhisattassa putto anovādako godhāpillako vipakkhasevī bhikkhu, godhārājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Godhājātakavaṇṇanā paṭhamā.

1. Rāsim̐ karohīti (Si)

2. Phalaṃ pāpetīti (Si), kalim̐ pāpeyyāti (Syā)

2. Siṅgārajātakavaṇṇanā (142)

Etam hi te durājānanti idam Sathā Veļuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanaṃ ārabba kathesi. Dhammasabhāyaṃ hi bhikkhūnaṃ kathaṃ sutvā sathā “na bhikkhave Devadatto idāneva mayhaṃ vadhāya parisakkati, pubbepi parisakkiyeva, na ca maṃ māretuṃ asakkihi, sayameva pana kilanto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto siṅgālayoniyam nibbattitvā siṅgālarājā hutvā siṅgālaganaṇaparivuto susānavane vihāsi. Tena samayena Rājagahe ussavo ahosi, yebhuyyena manussā suraṃ pivanti, surāchaṇoyeva kireso. Athettha sambahulā dhuttā bahuṃ suraṅca maṃsaṅca āharāpetvā maṇḍitapasādhitā gāyitvā gāyitvā suraṅca pivanti, maṃsaṅca khādanti. Tesam paṭhamayāmāvasāne maṃsam khīyi, surā pana bahukāva. Atheko dhutto “maṃsakhaṇḍam dehī”ti āha. “Maṃsam khīṇam”ti ca vutte “mayi ṭhite maṃsakkhayo nāma natthī”ti vatvā “āmakasusāne matamanussamaṃsam khādanatthāya āgate siṅgāle māretvā maṃsam āharissāmī”ti muggaraṃ gahetvā niddhamanamaggena nagarā nikkhamitvā susānaṃ gantvā muggaraṃ gahetvā matako viya uttāno nipajji. Tasmim̄ khaṇe bodhisatto siṅgālaganaṇaparivuto tattha gato taṃ disvā “nāyaṃ matako”ti ñatvāpi “suṭṭhutamaṃ upaparikkhissāmī”ti tassa adhovātena gantvā sarīragandhaṃ ghāyitvā tathatovassa amatakabhāvaṃ ñatvā “lajjāpetvā naṃ uyyojessāmī”ti gantvā muggarakoṭiyam ḍamsitvā ākaḍḍhi, dhutto muggaraṃ na vissaji, upasaṅkamantampi na olovento naṃ¹ gāḷhataraṃ aggaheṣi. Bodhisatto paṭikkamitvā “bho purisa sace tvaṃ matako bhavyeyyāsi, na mayi muggaraṃ ākaḍḍhante gāḷhataraṃ gaṇheyyāsi, iminā kāraṇena tava matakabhāvo vā amatakabhāvo vā dujjāno”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

142. “Etam hi te durājānaṃ, yaṃ sesi matasāyikaṃ.

Yassa te kaḍḍhamānassa, hatthā daṇḍo na muccatī”ti.

---

1. Upasaṅkamantaṃ pana olovento (Ka)

Tattha **etaṃ hi te durājananti** etaṃ kāraṇaṃ tava duviññeyyaṃ. **Yaṃ sesi matasāyikanti** yena kāraṇena tvaṃ matasāyikaṃ sesi, mataka viya hutvā sayasi. **Yassa te kaḍḍhamānassāti** yassa tava daṇḍakoṭiyam gahetvā kaḍḍhiyamānassa hatthato daṇḍo na muccati, so tvaṃ tathato mataka nāma na hosīti.

Evam vutte so dhutto “ayaṃ mama amatakabhāvaṃ jānāti”ti uṭṭhāya daṇḍam khipi, daṇḍo virajjhi. Dhutto “gaccha, viraddho dānisi mayā”ti āha. Bodhisatto nivattitvā “bho purisa maṃ virajjhantopi tvaṃ aṭṭha mahāniraye soḷasa ca ussaniraye aviraddhoyevā”ti vatvā pakkāmi. Dhutto kiñci alabhivā susānā nikkhamitvā parikhāyaṃ nhāyitvā āgatamaggeneva nagaraṃ pāvisi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā dhutto Devadatto ahosi, siṅgālarājā pana ahameva ahosin”ti.

Siṅgālarājātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Virocājātakavaṇṇanā (143)

Lasī ca te nipphalitāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa gayāsīse sugatālayassa dassitabhāvaṃ ārabba kathesi. Devadatto hi parihīnājjhāno lābhasakkāraparihīno “attheko² upāyo”ti cintetvā Satthāraṃ pañca vatthūni yācitvā alabhamāno dvinnam aggasāvakaṇaṃ saddhivihārike adhunā pabbajite dhammavinayamhi akovide pañcasate bhikkhū gahetvā Gayāsīsaṃ gantvā saṅghaṃ bhinditvā ekasīmāyaṃ āveṇikaṃ saṅghakammaṃ³ akāsi. Satthā tesam bhikkhūnaṃ nāṇaparipākakālaṃ ṇatvā dve aggasāvake pesesi. Te disvā Devadatto tuṭṭhamānaso rattiṃ dhammam desayamāno “Buddhalīlaṃ karissāmī”ti sugatālayaṃ dassento “vigatathinamiddho kho āvuso Sāriputta bhikkhusaṅgho, paṭibhātu taṃ bhikkhūnaṃ dhammīkathā, piṭṭhi me āgilāyati, tamahaṃ āyamissāmī”ti vatvā niddam

1. Devadattena (Syā, Ka)

2. Atthesa (Sī, I)

3. Āveṇisaṅghakammāni (Sī, I)

upagato. Dve aggasāvaka tesam bhikkhūnam dhammam desetvā
maggaphalehi pabodhetvā sabbe ādāya Veļuvanameva paccāgamimsu.

Kokāliko vihāram tuccham disvā Devadattassa santikam gantvā “āvuso
Devadatta parisam te bhinditvā dve aggasāvaka vihāram tuccham katvā
gatā, tvam pana niddāyasiyevā”ti vatvā uttarāsaṅgamassa apantvā
bhittiyam piṭṭhikaṅṭakam phusanto viya paṇhiyā nam hadaye pahari.
Tāvadevassa mukhato lohitaṃ uggañchi. So tato paṭṭhāya gilāno ahoṣi.
Satthā theram pucchi “Sāriputta tumhākam gatakāle Devadatto kim akāsi”ti.
Bhante Devadatto amhe disvā “Buddhalīlam karissāmī”ti sugatālayam
dassetvā mahāvināsam pattoti. Satthā “na kho Sāriputta Devadatto idāneva
mama anukaronto vināsam patto, pubbepi pattoyevā”ti vatvā therena yācito
atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto kesarasīho
hutvā Himavantappadese kañcanaguhāyam vāsam kappesi. So ekadivasam
kañcanaguhāya nikkhamitvā vijambhitvā catuddisam oloketvā sīhanādam
naditvā gocarāya pakkanto mahāmahimsam vadhitvā varamamsam khāditvā
ekam saram otaritvā maṇivaṇṇassa udakassa kucchim pūretvā guham
sandhāya pāyāsi. Atheko siṅgālo gocarappasuto sahasāva sīham disvā
palāyitum asakkonto sīhassa purato pādesu patitvā nipajji. “Kim jambukā”ti
cautte “aham te sāmī pāde upaṭṭhātukāmo”ti āha. Sīho “sādhu ehi, mam
upaṭṭhaha, varamamsāni tam khādāpessāmī”ti vatvā siṅgālam ādāya
kañcanaguham agamāsi. Siṅgālo tato paṭṭhāya sīhavighāsam khādati. So
katipāhaccayeneva thūlasarīro ahoṣi.

Atha nam ekadivasam guhāya nipannakova sīho āha “gaccha jambuka,
pabbatasikhare ṭhatvā pabbatapāde sañcarantesu hatthi-assamahimsādīsu
yassa mamsam khāditukāmosi, tam oloketvā āgantvā ‘asukamamsam
khāditukāmomhi’ti vatvā mam vanditvā ‘viroca sāmī’ti vadāhi, aham tam
vadhitvā madhuramamsam khāditvā tuyhampi dassāmī”ti. Siṅgālo
pabbatasikharam abhiruhitvā nānappakāre mige oloketvā yasseva mamsam
khāditukāmo hoti, kañcanaguham pavisitvā tameva

sīhassa ārocetvā pādesu patitvā “viroca sāmī”ti vadati. Siho vegena pakkhanditvā sacepi mattavaravāraṇo hoti, tattheva naṃ jīvitakkhayaṃ pāpetvā sayampi vamaṃsaṃ khādati, siṅgālassapi deti. Siṅgālo kucchipūraṃ maṃsaṃ khāditvā guhaṃ pavisitvā niddāyati. So gacchante gacchante kāle mānaṃ vaḍḍhesi “ahampi catuppadova, kimkāraṇā divase divase parehi posiyamāno viharāmi, ito paṭṭhāya ahampi hatthi-ādayo hanitvā maṃsaṃ khādissāmi, sīhopi migarājā ‘viroca sāmī’ti vuttameva padaṃ nissāya varavāraṇe vadheti, ahampi sīhena ‘viroca jambukā’ti maṃ vadāpetvā ekaṃ varavāraṇaṃ vadhitvā maṃsaṃ khādissāmi”ti.

So sīhaṃ upasaṅkamitvā etadavoca “sāmi mayā dīgharattaṃ tumhehi vadhitavaravāraṇānaṃ maṃsaṃ khāditaṃ, ahampi ekaṃ varavāraṇaṃ māretvā maṃsaṃ khādītukāmo, tasmā tumhehi nipannaṭṭhāne kañcanaguhāyaṃ nipajjissāmi, tumhe pabbatapāde vicarantaṃ varavāraṇaṃ oloketvā mama santikaṃ āgantvā ‘viroca jambukā’ti vadetha, ettakamattasmim¹ maccheraṃ mā karitthā”ti. Atha naṃ siho āha “na tvam jambuka vāraṇe vadhituṃ samatthe sīhakule uppanno, vāraṇaṃ vadhitvā maṃsaṃ khādanasamattho siṅgālo nāma loke natthi, mā te etaṃ rucci, mayā vadhitavaravāraṇānaññeva maṃsaṃ khāditvā vasā”ti. So evaṃ vuttepi viramituṃ na icchi, punappunaṃ yāciyeva. Siho taṃ vāretuṃ asakkonto sampaticchitvā “tena hi mama vasanaṭṭhānaṃ pavisitvā nipajjā”ti jambukaṃ kañcanaguhāyaṃ nipajjāpetvā sayam pabbatapāde mattavaravāraṇaṃ oloketvā guhādvāraṃ gantvā “viroca jambukā”ti āha. Siṅgālo kañcanaguhāya nikkhamitvā vijambhitvā catuddisaṃ oloketvā tikkhattuṃ vassitvā “mattavaravāraṇassa kumbhe patissāmi”ti pakkhanditvā virajjhivā pādāmūle pati. Vāraṇo dakkhiṇapādaṃ ukkhipitvā tassa sīsaṃ akkami, sīsaṭṭhīni cuṇṇavicuṇṇāni ahesuṃ. Athassa sarīraṃ vāraṇo pādena saṅgharivitvā rāsiraṃ katvā upari laṇḍaṃ pātetvā koñcanādaṃ nadanto araṇṇaṃ pāvīsi.

Bodhisatto imaṃ pavattiraṃ disvā “idāni viroca jambukā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

---

1. Ettakamattampi (Sī, Syā, I)

143. “Lasī ca te nipphalitā, matthako ca padālito.

Sabbā te phāsukā bhaggā, ajja kho tvaṃ virocasi”ti.

Tattha **lasī**ti matthaluṅgaṃ. **Nipphalitā**ti nikkhantā. Evaṃ bodhisatto imaṃ gāthaṃ vatvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā siṅgālo Devadatto ahoṣi, siho pana ahameva ahoṣin”ti.

Virocajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Naṅguṭṭhajātakavaṇṇanā (144)

Bahumpe’taṃ asabbhi jātavedāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ājīvakaṇaṃ micchātapaṃ ārabba kathesi. Tadā kira ājīvakaṃ Jetavanapitṭhiyaṃ nānappakāraṃ micchātapaṃ caranti. Sambahulā bhikkhū tesam

ukkuṭikappadhānavaggulivatakaṇṭakāpassayapañcātapatapanādibhedam micchātapaṃ disvā Bhagavantaṃ pucchimsu “atthi nu kho bhante imaṃ micchātapaṃ nissāya kusalaṃ vā vuḍḍhi vā”ti. Satthā “na bhikkhave evarūpaṃ micchātapaṃ nissāya kusalaṃ vā vuḍḍhi vā atthi, pubbe paṇḍitā ‘evarūpaṃ tapaṃ nissāya kusalaṃ vā vuḍḍhi vā bhavissati’ti saññāya jātaggim gahetvā araññaṃ pavisitvā aggijuhanādivasena kiñci vuḍḍhim apassantā aggim udakena nibbāpetvā kasiṇaparikkammaṃ katvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇā ahesun”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbatti. Tassa jātadivase mātāpitaro jātaggim gahetvā ṭhapesum. Atha naṃ soḷasavassakāle etadavocum “mayam te putta jātadivase aggim gaṇhimha. Sacesi agāraṃ ajjhāvasitukāmo, tayo vede uggaṇha. Atha brahmalokaṃ gantukāmo, aggim gahetvā araññaṃ pavisitvā aggim paricaranto mahābrahmānaṃ ārādhetvā brahmalokaparāyaṇo hohi”ti. So “na mayham agārena attho”ti aggim gahetvā araññaṃ pavisitvā assamapadam māpetvā aggim paricaranto araññe vihāsi. So ekadivasaṃ paccantagāmake godakkhiṇaṃ labhitvā tam

goṇaṃ assamapadaṃ netvā cintesi “aggibhagavantaṃ gomaṃsaṃ khādāpessāmi”ti. Athassa etadahosi “idha loṇaṃ natthi, aggibhagavā aloṇaṃ khādituṃ na sakkhissati, gāmato loṇaṃ āharitvā aggibhagavantaṃ saloṇakaṃ khādāpessāmi”ti. So taṃ tattheva bandhitvā loṇatthāya gāmakam agamāsi. Tasmim gate sambahulā luddakā taṃ ṭhānaṃ āgatā goṇaṃ disvā vadhitvā maṃsaṃ pacitvā khādītva naṅguṭṭhañca jaṅghañca cammañca tattheva chaḍḍetvā avasesamaṃsaṃ ādāya agamaṃsu.

Brāhmaṇo āgantvā naṅguṭṭhādimmattameva disvā cintesi “ayaṃ aggibhagavā attano santakampi rakkhituṃ na sakkoti, maṃ pana kadā rakkhissati. Iminā aggiparicaraṇena niratthakena bhavitabbaṃ, natthi itonidānaṃ kusalaṃ vā vuḍḍhi vā”ti. So aggiparicariyāya vigatacchando “hambho aggibhagavā tvaṃ attanopi santakaṃ rakkhituṃ asakkonto maṃ kadā rakkhissasi, maṃsaṃ natthi, ettakenapi tussāhi”ti naṅguṭṭhādīni aggimhi pakkhipanto imaṃ gāthamāha—

144. “Bahumpe’taṃ asabbhi jātaveda,
Yaṃ taṃ vāladhinā’bhipūjayāma.
Maṃsārahassa nattha’jja maṃsaṃ,
Naṅguṭṭhampi bhavaṃ paṭiggahātū”ti.

Tattha **bahumpe’tanti** ettakampi bahuṃ. **Asabbhīti** asappurisa asādhujātika. **Jātavedāti** aggim ālapati. Aggi hi jātamattova vediyati paññāyati pākaṇo hoti, tasmā “jātavedo”ti vuccati. **Yaṃ taṃ vāladhinā’bhipūjayāmāti** yaṃ ajja mayaṃ attanopi santakaṃ rakkhituṃ asamatthaṃ Bhagavantaṃ vāladhinā abhipūjayāma, etampi tava bahumevāti dasseti. **Maṃsārahassāti** maṃsaṃ arahassa tuyhaṃ natthi ajja maṃsaṃ. **Naṅguṭṭhampi bhavaṃ paṭiggahātūti** attano santakaṃ rakkhituṃ asakkonto bhavaṃ imaṃ sajaṅghacammaṃ¹ naṅguṭṭhampi paṭiggaṇhātūti.

Evam vatvā mahāsatto aggim udakena nibbāpetvā isipabbajjam pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

---

1. Sakhurajaṅghacammaṃ (Sī)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi
“nibbutaggitāpaso ahameva tena samayenā”ti.

Naṅguṭṭhajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Rādhajātakavaṇṇanā (145)

Na tvaṃ rādha vijānāsīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto
purāṇadutiyikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu
indriyajātake āvi bhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ āmantetvā “bhikkhu
mātugāmo nāma arakkhiyo, ārakkhaṃ ṭhapetvā rakkhantāpi rakkhituṃ na
sakkonti. Tvampi pubbe etaṃ ārakkhaṃ ṭhapetvā rakkhantopi rakkhituṃ
nāsakkhi, idāni kathaṃ rakkhissasī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sukayoniyaṃ
nibbatti. Kāsiraṭṭhe eko brāhmaṇo bodhisattañca kaniṭṭhabhātarañcassa
puttaṭṭhāne ṭhapetvā posesi. Tesu bodhisattassa “Poṭṭhapādo”ti nāmaṃ
ahosi, itarassa “Rādho”ti. Tassa pana brāhmaṇassa bhariyā anācārā hoti
dussīlā. So vohāratthāya gacchanto ubhopi bhātaro āha “tātā sace vo mātā
brāhmaṇī anācāraṃ ācarati, vāreyyātha nan”ti. Bodhisatto āha “sādhu tāta,
vāretuṃ sakkontā vāreyyāma, asakkontā tuṇhī bhavissāmā”ti. Evaṃ
brāhmaṇo brāhmaṇiṃ sukānaṃ niyyādetvā vohāratthāya gato.

Tassa pana gatadivasato paṭṭhāya brāhmaṇī aticarituṃ āraddhā,
pavisantānañca nikkhamantānañca anto natthi, tassā kiriyaṃ disvā rādho
bodhisattaṃ āha “bhātika amhākaṃ pitā ‘sace vo mātā anācāraṃ ācarati,
vāreyyāthā’ti vatvā gato, idāni cesā anācāraṃ ācarati, vārema nan”ti.
Bodhisatto “tāta tvaṃ attano abyattatāya bālabbhāvena evaṃ vadesi,
mātugāmaṃ nāma ukkhipitvā carantāpi rakkhituṃ na sakkonti. Yaṃ
kammaṃ kātuṃ na sakkā, na taṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

145. “Na tvaṃ rādha vijānāsi, aḍḍharatte anāgate.

Abyayataṃ¹ vilapasi, virattā kosiyāyane”ti.

Tattha **na tvaṃ rādha vijānāsi, aḍḍharatte anāgate**ti tāta rādha tvaṃ na jānāsi, aḍḍharatte anāgate paṭhamayāmeveva ettakā janā āgatā, idāni ko jānāti, kittakāpi āgamissanti. **Abyayataṃ vilapasīti** tvaṃ abyattavilāpaṃ vilapasi. **Virattā kosiyāyaneti** mātā no kosiyāyanī brāhmaṇī virattā amhākaṃ pitari nippemā jātā. Sacassā tasmim sineho vā pemaṃ vā bhaveyya, na evarūpaṃ anācāraṃ kareyyāti imamatthaṃ etehi byañjanehi pakāsesi.

Evaṃ pakāsetvā ca pana brāhmaṇiyā saddhiṃ Rādhassa vattuṃ na adāsi. Sāpi yāva brāhmaṇassa anāgamanā yathāruciya vicari. Brāhmaṇo āgantvā Poṭṭhapādaṃ pucchi “tāta kīdisī vo mātā”ti. Bodhisatto brāhmaṇassa sabbam yathābhūtaṃ kathetvā “kiṃ te tāta evarūpāya dussīlāyā”ti vatvā “tāta amhehi mātuyā dosassa kathitakālato paṭṭhāya na sakkā idha vasitun”ti brāhmaṇassa pāde vanditvā saddhiṃ rādhena uppativā araṇṇaṃ agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Tadā brāhmaṇo ca brāhmaṇī ca eteveya dve janā ahesuṃ, Rādho Ānando, Poṭṭhapādo pana ahameva ahosin”ti.

Rādhajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Samuddakākajātakavaṇṇanā (146)

Api nu hanukā santāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto sambahule mahallake bhikkhū ārabha kathesi. Te kira gihikāle Sāvatthiyaṃ kuṭumbikā aḍḍhā mahaddhanā aññaamaññasahāyakā ekato hutvā puñṇāni karontā Satthu dhammadesanaṃ sutvā “mayam mahallakā, kiṃ no gharāvāsena, Satthu santike ramaṇīye Buddhasāsane pabbajitvā dukkhassantaṃ

1. Abyāyataṃ (Sī, Syā, I)

karissāmā”ti sabbam sāpateyyam puttadhītādīnam datvā assumukham
 ñātisaṅgham pahāya Satthāram pabbajjam yācitvā pabbajimsu. Pabbajitvā
 pana pabbajjānurūpam samaṇadhammam na karimsu, mahallakabhāvena
 dhammampi na pariyāpuṇimsu, gihikāle viya pabbajitakālepi
 vihārapariyante paṇṇasālam kāretvā ekatova vasimsu. Piṇḍāya carantāpi
 aññattha agantvā yebhuyyena attano puttadārasseva geham gantvā
 bhuñjimsu. Tesu ekassa purāṇadutiyikā sabbesampi mahallakattherānam
 upakārā ahoṣi, tasmā sesāpi attanā laddham āhāram gahetvā tassāyeva gehe
 nisīditvā bhuñjanti. Sāpi tesam yathāsannihitam sūpabyañjanam deti. Sā
 aññatarena rogena phuṭṭhā kālamakāsi. Atha te mahallakattherā vihāram
 gantvā aññamaññam gīvāsu gahetvā “madhuraṭṭharasā upāsikā kālakatā”ti
 vihārapaccante rodantā vicarimsu. Tesam saddam sutvā ito cito ca bhikkhū
 sannipatitvā “āvuso kasmā rodathā”ti pucchimsu. Te “amhākam saḥāyassa
 purāṇadutiyikā madhuraṭṭharasā kālakatā amhākam ativiya upakārā, ‘idāni
 kuto tathārūpim labhissāmā’ti iminā kāraṇena rodimhā”ti āhaṃsu.

Tesam tam vippakāram disvā bhikkhū dhammasabhāyam katham
 samuṭṭhāpesum “āvuso iminā nāma kāraṇena mahallakattherā aññamaññam
 gīvāsu gahetvā vihārapaccante rodantā vicarantī”ti. Satthā āgantvā “kāya
 nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti
 vutte “na bhikkhave idānevetē tassā kālakiriyāya rodantā vicaranti,
 pubbepete imam kākayoniyam nibbattitvā samudde matam nissāya
 ‘samudda-udakam ussiñcitvā etam nīharissāmā’ti vāyamantā paṇḍite nissāya
 jīvitam labhimsū”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasīyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto
 samuddadevatā hutvā nibbatti. Atheko kāko attano bhariyam kākim ādāya
 gocaram pariyesamāno samuddatīram agamāsi. Tasmim kāle manussā
 samuddatīre khīrapāyāsamacchamamsasurādīhi nāgabalikammaṃ katvā
 pakkamimsu. Atha so kāko balikammaṭṭhānam gantvā khīrādīni disvā
 saddhim kākiyā khīrapāyāsamacchamamsādīni bhuñjitvā bahum suram pivi.
 Te ubhopi surāmadamattā “samuddakīlam kilissāmā”ti velante nisīditvā
 nhāyitum

ārabhiṃsu. Athekā ūmi āgantvā kākiṃ gahetvā samuddaṃ pavesesi. Tameko maccho maṃsaṃ khādītva ajjhohari. Kāko “bhariyā me matā”ti rodi paridevi. Athassa paridevanasaddaṃ sutvā bahū kākā sannipatitvā “kiṃ kāraṇā rodasī”ti pucchīṃsu. Sahāyikā vo velante nhāyamānā ūmiyā haṭṭhāti. Te sabbepi ekaravaṃ ravantā rodīṃsu. Atha nesāṃ etadahosi “idaṃ samudda-udakaṃ nāma amhākaṃ kiṃ pahosi, udakaṃ ussiñcītva samuddaṃ tucchaṃ katvā sahāyikaṃ nīharissāmā”ti. Te mukhaṃ pūretvā pūretvā udakaṃ bali chaḍḍenti, loṇūdakena ca gale sussamāne uṭṭhāyuṭṭhāya thalaṃ gantvā vissamanti.

Te hanūsu kilantesu mukhesu sukkhantesu akkhīsu rattesu dīnā kilantā hutvā aññaṃaññaṃ āmantetvā “ambho mayaṃ samudda-udakaṃ gahetvā bahi pātema, gahitagahitaṭṭhānaṃ puna udakena pūrati, samuddaṃ tucchaṃ kātuṃ na sakkhissāmā”ti vatvā imaṃ gāthamāhaṃsu—

146. “Api nu hanukā santā, mukhañca parisussati.
Oramāma na pārema, pūrateva mahodadhī”ti.

Tattha **api nu hanukā santā**ti api no hanukā santā, api amhākaṃ hanukā kilantā. **Oramāma na pāremā**ti mayaṃ attano balena mahāsamudda-udakaṃ ākaḍḍhāma osārema, tucchaṃ pana naṃ kātuṃ na sakkoma. Ayañhi **pūrateva mahodadhī**ti.

Evañca pana vatvā sabbepi te kākā “tassā kākiyā evarūpaṃ nāma tuṇḍaṃ ahosi, evarūpāni vaṭṭakkhīni, evarūpaṃ chavisañṭhānaṃ, evarūpo madhurasaddo. Sā no imaṃ corasamuddaṃ nissāya naṭṭhā”ti bahuṃ vippalapīṃsu. Te evaṃ vippalapamāne samuddadevatā bheravarūpaṃ dassetvā palāpesi, evaṃ tesāṃ sotthi ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā kākī ayaṃ purāṇadutiyaikā ahosi, kāko mahallakatthero, sesakākā sesamahallakattherā, samuddadevatā pana ahameva ahosi”ti.

Samuddakākajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Puppharattajātakavaṇṇanā (147)

Nayidaṃ dukkhaṃ aduṃ dukkhanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekam ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba katesi. So hi Bhagavatā “saccam kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti vutte “saccan”ti vatvā “kena ukkaṇṭhāpitosi”ti ca puṭṭho “purāṇadutiyikāyā”ti vatvā “madhuraḥattharasā bhante sā itthī, na sakkomi taṃ vinā vasitun”ti āha. Atha naṃ Satthā “esā te bhikkhu anattakārikā, pubbepi tvaṃ etaṃ nissāya sūle uttāsito etaññeva patthayamāno¹ kālaṃ katvā niraye nibbato, idāni naṃ kasmā puna patthesi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ākāsaṭṭhadevatā ahoṣi. Atha Bārāṇasiyaṃ kattikarattivāraḥaṇo sampatto hoti, nagaraṃ devanagaraṃ viya alaṅkarimsu. Sabbo jano chaṇakīlānissito ahoṣi. Ekassa pana duggatamanussassa ekameva ghanasāṭakayugaṃ ahoṣi. So taṃ sudhotam dhovāpetvā obhañjāpetvā satavalikaṃ saḥassavalikaṃ kāretvā ṭhapesi. Atha naṃ bhariyā evamāha “icchāmahaṃ sāmi ekam kusumbharattaṃ nivāsetvā ekam pārūpitvā tava kaṇṭhe laggā kattikarattivāraṃ caritun”ti. Bhadde kuto amhākaṃ daliddānaṃ kusumbhaṃ, suddhavatthaṃ nivāsetvā kīlāhīti. Kusumbharattaṃ alabhamānā chaṇakīlāṃ na kīlissāmi, tvaṃ aññaṃ itthiṃ gahetvā kīlassūti. Bhadde kiṃ maṃ piḷesi, kuto amhākaṃ kusumbhanti. Sāmi purisassa icchāya sati kiṃ nāma natthi, nanu rañño kusumbhavatthusmiṃ bahu kusumbhanti. Bhadde taṃ ṭhānaṃ rakkhasapariggahitapokkharāṇisadisam, balavārakkhā, na sakkā upasaṅkamitum, mā te etaṃ rucci, yathāladdheneva tussassūti. Sāmi rattibhāge andhakāre sati purisassa agamanīyaṭṭhānaṃ nāma natthīti. Iti so tāya punappunam kathentiyaṃ kilesavasena tassā vacanaṃ gahetvā “hotu bhadde, mā cintayitthā”ti taṃ samassāsetvā rattibhāge jīvitaṃ pariccajivā nagarā nikkhamitvā rañño kusumbhavatthum gantvā vatiṃ madditvā antovatthum pāvīsi. Ārakkhamanussā vatisaddam sutvā “coro coro”ti parivāretvā gahetvā paribhāsivā koṭṭetvā bandhitvā pabhātāya rattiyā rañño dassesum.

---

1. Paridevamāno (Sī, Syā, I)

Rājā “gacchatha, naṃ sūle uttāsethā”ti āha. Atha naṃ pacchābāhaṃ bandhitvā vajjhabheriyā vajjamānāya nagarā nikkhamāpetvā sūle uttāsesuṃ. Balavavedanā pavattanti, kākā sīse niliyivā kaṇayaggasadisehi tuṇḍehi akkhīni vijjhanti.

So tathārūpampi dukkhaṃ amanasikarivā tameva itthiṃ anussarivā “tāya nāmamhi ghanapuppharattavatthanivatthāya kaṇṭhe āsattabāhuyugaḷāya saddhiṃ kattikarattivārato parihīno”ti cintevā imaññ gāthamāha—

147. “Nayidaṃ dukkhaṃ aduṃ dukkhaṃ, yaṃ maṃ tudati vāyaso.
Yaṃ sāmā puppharattena, kattikaṃ nānubhossatī”ti.

Tattha **nayidaṃ dukkhaṃ aduṃ dukkhaṃ, yaṃ maṃ tudati vāyasoti** yañca idaṃ sūle lagganapaccayaṃ kāyikacetasikadukkhaṃ, yañca lohamayehi viya tuṇḍehi vāyaso tudati, idaṃ sabbampi mayhaṃ na dukkhaṃ, aduṃ dukkhaṃ etaṃyeva pana me dukkhanti attho. Kataraṃ? **Yaṃ sāmā puppharattena, kattikaṃ nānubhossatī**ti, yaṃ sā piyaṅgusāmā mama bhariyā ekaṃ kusumbharattaṃ nivāsetvā ekaṃ pārūpitvā evañ ghanapuppharattena vatthayugena acchannā mama kaṇṭhe gahetvā kattikarattivāraṃ nānubhavissati, idaṃ mayhaṃ dukkhaṃ, etadeva hi maṃ bādhatīti. So evañ mātugāmaṃ ārabha vippalapantoyeva kālaṃ katvā niraye nibbatti.

Satthā imaññ dhammadesanaṃ āharivā jātakam samodhānesi “tadā jayampatikāva idāni jayampatikā, taṃ kāraṇaṃ paccakkhaṃ katvā ʘhitā ākāsaʘthadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Puppharattajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Siṅgāljātakavaṇṇanā (148)

Nāhaṃ punaṃ na ca punanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto kilesaniggahaṃ ārabha kathesi. Sāvatthiyaṃ kira pañcasatamattā sahāyakā mahāvibhavā seʘhiputtā Satthu dhammadesanaṃ sutvā sāsane urañ datvā pabbajivā Jetavane antokoʘisanthāre viharimsu. Atheadivasam tesam aḍḍharattasamaye kilesanissito saṅkappo uppajji. Te

ukkaṇṭhitvā attanā jahitakilese puna gaṇhitum cittaṃ uppādayimsu. Atha Satthā aḍḍharattasamanantare sabbaññutaññāṇadaṇḍadīpakam ukkhipitvā “katarāya nu kho ratiyā Jetavane bhikkhū viharanti”¹ti bhikkhūnam ajjhāsayaṃ olokeno tesam bhikkhūnam abbhantare kāmarāgasanikkappaṃ uppannabhāvaṃ aññāsi. Satthā ca nāma ekaputtikā itthi attano puttaṃ viya, ekacakkhuko puriso cakkhum viya attano sāvake rakkhati. Pubbaṇhādīsu yasmim yasmim samaye tesam kilesā uppajjanti, te tesam kilese tato paraṃ vaḍḍhitum adatvā tasmim tasmimyeva samaye niggaṇhāti. Tenassa etadahosi “ayaṃ cakkavattirañño antonagareyeva corānam uppannakālo viya vattati, idāneva tesam dhammadesanaṃ katvā te kilese niggaṇhitvā arahattaṃ dassāmi”²ti. So surabhiḅgandhakuṭito nikkhamitvā madhurassarena “Ānandā”³ti āyasmantaṃ Dhammaḅhaṇḍāgārikaṃ Ānandattheraṃ āmantesi. Thero “kiṃ bhante”⁴ti āgantvā vanditvā aṭṭhāsi. Ānanda yattakā bhikkhū antokoṭisaṅthāre viharanti, sabbeva gandhakuṭipariveṇe sannipātehi. Evaṃ kirassa ahosi “sacāhaṃ teyeva pañcasate bhikkhū pakkosāpessāmi. ‘Satthārā no abbhantare kilesānaṃ uppannabhāvo ñāto’⁵ti saṃviggamaṇasā dhammadesanaṃ sampaṭicchitum na sakkhissanti”⁶ti. Tasmā “sabbe sannipātehi”⁷ti āha. Thero “sādhu bhante”⁸ti avāpuraṇaṃ ādāya pariveṇena pariveṇaṃ āhiṇḍitvā sabbe bhikkhū gandhakuṭipariveṇe sannipātetvā Buddhāsaṇaṃ pañṇāpesi.

Satthā pallaṅkaṃ ābhujitvā ujum kāyaṃ paṇidhāya silāpathaviyaṃ patiṭṭhahamaṇo sineru viya pañṇatte Buddhāsaṇe nisīdi āveḷāveḷā yamakayamakā chabbannaḅghanabuddharasmiyo vissajjento. Tāpi rasmiyo pātimattā chattamattā kūṭāgārakucchimattā chijjitvā chijjitvā gaganatale vijjulatā viya saṅcarimsu, aṇṇavakucchim khobhetvā bālasūriyuggamaṇakālo viya ahosi. Bhikkhusaṅghopi Satthāraṃ vanditvā garucittaṃ paccupaṭṭhapetvā rattakambalaṇṇiyā¹ parikkhipanto viya parivāretvā nisīdi. Satthā brahmassaṇaṃ nicchārento bhikkhū āmantetvā “na bhikkhave bhikkhunā nāma kāmavitakkaṃ byāpādavitakkaṃ vihiṃsāvitakkanti

---

1. Rattakambalaṇṇim (Sī, Syā, I)

ime tayo akusalavitakke vitakketum vaṭṭati. Anto uppannakilesa hi ‘parittako’ti avamaññitum na vaṭṭati, kilesa nāma paccāmittasadiso. Paccāmitto ca khuddako nāma natthi, okāsam labhitvā vināsameva pāpeti, evameva appamattakopi kilesa uppajjitvā vaḍḍhitum labhanto mahāvināsam pāpeti. Kilesa nāmesa halāhalavisūpamo uppāṭitacchavigaṇḍasadiso¹ āsīvisapaṭibhāgo asani-aggisadiso allīyitum na yutto āsaṅkitabbo. Uppannuppannakkhaṇeyeva paṭisaṅkhānabalena bhāvanābalena yathā muhuttampi hadaye aṭṭhatvā paduminipattā udakabindu viya vivaṭṭati², evaṃ pajahitabbo. Porāṇakapaṇḍitāpi appamattakampi kilesam garahitvā yathā puna abbhantare nuppajjati, evaṃ niggaṇhimsū”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto siṅgālayoniyam paṭisandhim gahetvā araṇṇe nadītīre nivāsam kappesi. Atheke jarahatthī Gaṅgātīre kālamakāsi. Siṅgālo gocarappasuto tam matahatthisarīram disvā “mahā me gocaro uppanno”ti gantvā tam soṇḍe ḍamsi, naṅgalīsāya daṭṭhakālo viya ahoṣi. So “natthettha khāditabbayuttakan”ti dantesu ḍamsi, thambhe³ daṭṭhakālo viya ahoṣi. Kaṇṇe ḍamsi, suppakotiyam daṭṭhakālo viya ahoṣi. Udare ḍamsi, kusūle daṭṭhakālo viya ahoṣi. Pāde ḍamsi, udukkhale daṭṭhakālo viya ahoṣi. Naṅguṭṭhe ḍamsi, musale daṭṭhakālo viya ahoṣi. So “etthāpi natthi khāditabbayuttakan”ti sabbattha assādam alabhanto vaccamagge ḍamsi, mudupūve daṭṭhakālo viya ahoṣi. So “laddham dāni me imasmim sarīre mudu khāditabbayuttakaṭṭhānan”ti tato paṭṭhāya khādanto antokucchim pavisitvā vakkahadayādīni khāditvā pipāsitaḥkāle lohitam pivitvā nipajjitukāmakāle udaram pattharivā nipajjati.

Athassa etadahosi “idaṃ hatthisarīram mayham nivāsasukhatāya gehasadisaṃ, khāditukāmatāya sati pahūtamaṃsam⁴, kim dāni me aññattha

1. Uppāditachavikaṇḍusadiso (Syā)

2. Nivattati (Ka)

3. Aṭṭhimhi (Ka)

4. Bahukam maṃsam (Ka)

kamman”ti. So aññattha agantvā hatthikucchiyaṃyeva maṃsaṃ khāditvā vasati. Gacchante gacchante kāle nidāghe vātasamphassena ceva sūriyarasmisantāpena ca taṃ kuṇapaṃ sussitvā valiyo gaṇhi, siṅgālassa pavitṭhadvāraṃ pihitaṃ, antokucchiyaṃ andhakāro ahosi. Siṅgālassa lokantarikanivāso viya jāto. Kuṇape sussante maṃsampi sussi, lohitampi pacchijji. So nikkhamanadvāraṃ alabhanto bhayappatto hutvā sandhāvanto ito cito ca paharitvā nikkhamanadvāraṃ pariyesamāno vicarati. Evam tasmim ukkhaliyaṃ piṭṭhapiṇḍi viya antokucchiyaṃ paccamāne¹ katipāhaccayena mahāmegho pāvassi. Atha naṃ kuṇapaṃ temetvā uṭṭhāya pakatisaṅṭhānena aṭṭhāsi, vaccamaggo vivaḷo hutvā tārakā viya paññāyi. Siṅgālo taṃ chiddaṃ disvā “idāni me jīvitaṃ laddhan”ti yāva hatthisīsā paṭikkamitvā vegena pakkhanditvā vaccamaggaṃ sīsena paharitvā nikkhami, tassa sañchannasarīrattā² sabbalomāni vaccamagge alliyimsu. So tālakhandhasadisena³ nillomena sarīrena ubbiggacitto muhuttaṃ dhāvitvā nivattitvā nisinno sarīraṃ oloketvā “idaṃ dukkhaṃ mayhaṃ na aññena kataṃ, lobhahetu pana lobhakāraṇā lobhaṃ nissāya mayā etaṃ kataṃ, ito dāni paṭṭhāya na lobhavasiko bhavissāmi, puna hatthisarīraṃ nāma na pavisissāmī”ti saṃviggahadayo hutvā imaṃ gāthamāha—

148. “Nāhaṃ punaṃ na ca punaṃ, na cāpi apunappunaṃ.

Hatthibondiṃ pavekkhāmi, tathā hi bhayatajjito”ti.

Tattha **na cāpi apunappunanti** a-kāro nipātamatto. Ayaṃ panetissā sakalāyapi gāthāya attho—ahañhi ito puna, tato ca punāti vuttavārato puna tatopi ca punappunaṃ vāraṇasarīrasaṅkhātaṃ **hatthibondiṃ na pavekkhāmi**. Kim kāraṇā? **Tathā hi bhayatajjito**, tathā hi ahaṃ imasmiññeva pavesane bhayatajjito maraṇabhayena santāsaṃ saṃvegaṃ āpāditoti.

1. Sijjamāne (Sī, I), nipajjamāne (Syā)

2. Saṃsinnasarīrattā (Sī), sussinnasarīrattā (Syā), saṃbhinnasarīrattā (I)

3. Tālakandasadisena (Ka)

Evañca pana vatvā tatova palāyitvā puna taṃ vā aññaṃ vā hatthisarīraṃ nivattitvāpi na olokesi. Tato paṭṭhāya na lobhavasiko ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “bhikkhave anto uppannakilesassa nāma vadḍhituṃ adatvā tattha tattheva naṃ niggaṇhituṃ vaṭṭatī”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi. Saccapariyosāne pañcasatāpi te bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsu, avasesesu keci sotāpannā, keci sakadāgāmino, keci anāgāmino ahesuṃ. Tadā siṅgālo ahameva ahosinti.

Siṅgāljātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Ekapaṇṇajātakavaṇṇanā (149)

Ekapaṇṇo ayaṃ rukkhoti idaṃ Satthā vesāliṃ upanissāya mahāvane kūṭāgārasālāyaṃ viharanto Vesālikaṃ duṭṭhalicchavikumāraṃ ārabha kathesi. Tasmiñhi kāle Vesālinagaraṃ gāvutagāvutantare tīhi pākārehi parikkhittaṃ tīsu ṭhānesu gopuraṭṭālakayuttaṃ paramasobhaggappattaṃ. Tattha niccakālaṃ rajjaṃ kāretvā vasantānaññeva rājūnaṃ satta sahasāni satta satāni satta ca rājāno honti, tattakāyeva uparājāno, tattakā senāpatino, tattakā bhaṇḍāgārikā. Tesāṃ rājakumārānaṃ antare eko Duṭṭhalicchavikumāro nāma ahosi kodhano caṇḍo pharuso sāhasiko, daṇḍena ghaṭṭita-āsīviso viya niccaṃ pajjalito kodhena. Tassa purato dve tīhi vacanāni kathetuṃ samattho nāma natthi. Taṃ neva mātāpitaro, na ñātayo, na mittasuhajjā sikkhāpetuṃ sakkhimsu. Athassa mātāpitūnaṃ etadahosi “ayaṃ kumāro atipharuso sāhasiko, ṭhapetvā Sammāsambuddham añño imaṃ vinetuṃ samattho nāma natthi, Buddhaveneyyena bhavitabban”ti. Te taṃ ādāya Satthu santikaṃ gantvā vanditvā āhaṃsu “bhante ayaṃ kumāro caṇḍo pharuso kodhena pajjalati, imassa ovādaṃ dethā”ti.

Satthā taṃ kumāraṃ ovadi “kumāra imesu nāma sattesu caṇḍena pharusena sāhasikena viheṭṭhakajātikena na bhavitabbaṃ, pharusavāco ca nāma vijātamātuyāpi pitunopi puttadārassapi bhātibhaginīnampi pajāpatiyāpi mittabandhavānampi appiyo hoti amanāpo, ḍamsituṃ āgacchanto sappo viya, aṭaviyaṃ uṭṭhitacoro viya, khādituṃ āgacchanto yakkho viya ca ubbejanīyo hutvā dutiyacittavāre nirayādīsu nibbattati. Diṭṭheveva ca dhamme kodhano puggalo maṇḍitapasādhito dubbaṇṇova hoti, puṇṇacandasassirikampissa mukhaṃ jālābhihatapadumaṃ viya malaggahitakañcanādāsamaṇḍalaṃ viya ca virūpaṃ hoti duddasikaṃ. Kodhaṃ nissāya hi sattā satthaṃ ādāya attanāva attānaṃ paharanti, visaṃ khādanti, rajjuyā ubbandhanti, papātā papatanti. Evaṃ kodhavasena kālaṃ katvā nirayādīsu uppajjanti, viheṭṭhakajātikāpi diṭṭheva dhamme garaḥaṃ patvā kāyassa bhedaṃ nirayādīsu uppajjanti, puna manussattaṃ labhitvā vijātakālato paṭṭhāya rogabahulāva honti. Cakkhurogo sotarogoti-ādīsu ca rogesu ekato uṭṭhāya ekasmiṃ patanti, rogena aparimuttāva hutvā niccaṃ dukkhitāva honti, tasmā sabbesu sattesu mettacittena hitacittena muducittena bhavitabbaṃ. Evarūpo hi puggalo nirayādibhayehi na parimuccati”ti. So kumāro Satthu ovādaṃ sutvā ekovādeneva nihataṃ danto nibbisevano mettacitto muducitto ahosi. Aññaṃ akkosantampi paharantampi nivattitvā na olokesi, uddhaṭadāṭho viya sappo, aḷacchinno viya kakkatako, chinnavisāṇo viya ca usabho ahosi.

Tassa taṃ pavattiṃ ṇatvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso duṭṭhalicchavikumāraṃ sucirampi ovaditvā neva mātāpitaro, na ṇātimitādayo dametuṃ sakkhimsu, Sammāsambuddho pana taṃ ekovādeneva dametvā nibbisevanaṃ katvā mattavaravāraṇaṃ viya samuggahitāneñjakāraṇaṃ akāsi. Yāva subhāsitaṃ cidaṃ—‘hatthidamakena bhikkhave hatthidammo sārīto ekaṃyeva disaṃ dhāvati puratthimaṃ vā pacchimaṃ vā uttaraṃ vā dakkhiṇaṃ vā. Assadamakena -pa-. Godamakena -pa- dakkhiṇaṃ vā. Tathāgatena hi bhikkhave arahatā Sammāsambuddhena purisadammo sārīto aṭṭha disā vidhāvati, rūpī rūpāni passati. Ayamekā disā -pa-

so vuccati yoggācariyānam anuttaro purisadammasārathī¹. Na hi āvuso Sammāsambuddhena sadiso purisadammasārathī nāma atthī²ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idānevesa mayā ekovādeneva damito, pubbepāham imam ekovādeneva damesin”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyam tayo vede sabbasippāni ca uggahetvā kiñci kālam gharāvāsam vasitvā mātāpitūnam accayena isipabbajjam pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā Himavante vāsam kappesi. Tattha ciram vasitvā loṇambilasevanatthāya janapadam gantvā Bārāṇasim patvā rājuyyāne vasitvā punadivase sunivattho supāruto tāpasākappasampanno bhikkhāya nagaram pavisitvā rājanānam pāpuṇi. Rājā sīhapañjarena olokento tam disvā iriyāpathe pasīditvā “ayam tāpaso santindriyo santamānaso yugamattadaso, padavāre padavāre sahasatthavikam ṭhapento viya sīhavijambhitena āgacchati. Sace santadhammo nāmeko atthi, imassa tenabbhantare bhavitabban”ti cintetvā ekam amaccam olokesi. So “kim karomi devā”ti āha. Etam tāpasam ānehīti. So “sādhu devā”ti bodhisattam upasaṅkamitvā vanditvā hatthato bhikkhābhājanam gahetvā “kim mahāpuññā”ti vutte “bhante rājā tam pakkosati”ti āha. Bodhisatto “na mayam rājakulūpakā, hemavantikā² nāmamhā”ti āha. Amacco gantvā tamattham rañño ārocesi. Rājā “añño amhākam kulūpako natthi, ānehi nan”ti āha. Amacco gantvā bodhisattam vanditvā yācitvā rājanivesanam pavesesi.

Rājā bodhisattam vanditvā samussitasetacchatte kañcanapallaṅke nisīdāpetvā attano paṭiyattam nānaggarasabhojanam bhojetvā “kham bhante vasathā”ti pucchi. Hemavantikā mayam mahārājāti. Idāni kham gacchathāti. Vassārattānurūpam senāsanam upadhārema mahārājāti. “Tena hi bhante amhākaññeva uyyāne vasathā”ti paṭiññam gahetvā

1. Ma 3. 264 piṭṭhe.

2. Hemavatakā (Sī, I), Himavantakā (Syā)

sayampi bhuñjitvā bodhisattam ādāya uyyānam gantvā paññasālam māpetvā rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni kāretvā pabbajitaparikkhāre datvā uyyānapālam paṭicchāpetvā nagaram pāvisi. Tato paṭṭhāya bodhisatto uyyāne vasati. Rājāpissa divase divase dvattikkhattum upaṭṭhānam gacchati.

Tassa pana rañño duṭṭhakumāro nāma putto ahosi caṇḍo pharuso, neva nam rājā dametum asakkhi, na sesañātakā. Amaccāpi brāhmaṇagahapatikāpi ekato hutvā “sāmi mā evam kari, evam katum na labbhā”ti kujjhitvā kathentāpi katham gāhāpetum nāsakkhimsu. Rājā cintesi “ṭhapetvā mama ayyam Himavantatāpasam¹ añño imam kumāram dametum samattho nāma natthi, soyeva nam damessatī”ti. So kumāram ādāya bodhisattassa santikam gantvā “bhante ayaṃ kumāro caṇḍo pharuso, mayaṃ imam dametum na sakkoma, tumhe nam ekena upāyena sikkhāpethā”ti kumāram bodhisattassa niyyādetvā pakkāmi. Bodhisatto kumāram gahetvā uyyāne vicaranto ekato ekena, ekato ekenāti dvīhiyeva pattehi ekam nimbapotakam disvā kumāram āha “kumāra etassa tāva rukkhapotakassa pañnam khāditvā rasam jānāhī”ti. So tassa ekam pattam khāditvā rasam ñatvā “dhī”ti saha kheḷena bhūmiyam nuṭṭhubhi. “Kiṃ etaṃ kumārā”ti vutte “bhante idānevesa rukkho halāhalavisūpamo, vaḍḍhanto pana bahū manusse māressatī”ti tam nimbapotakam uppāṭetvā hatthehi parimadditvā imam gāthamāha—

149. “Ekapaṇṇo ayaṃ rukkho, na bhūmyā caturaṅgulo.

Phalena visakappena, mahā’yam kiṃ bhavissatī”ti.

Tattha **ekapaṇṇoti** ubhosu passesu ekekaṇṇo. **Na bhūmyā caturaṅguloti** bhūmito caturaṅgulamattampi na vaḍḍhito. **Phalenāti** phalarasena². **Visakappenāti** halāhalavisasadisena. Evam khuddakopi samāno evarūpena tittakena pañṇena samannāgatoti attho. **Mahā’yam kiṃ bhavissatīti** yadā pañāyam vuddhippatto mahā bhavissati, tadā kiṃ nāma bhavissati, addhā manussamārako bhavissatīti etaṃ uppāṭetvā madditvā chaḍḍesinti āha.

1. Sīlavantatāpasam (Sī, Syā, I)

2. Palāsena (Sī, I)

Atha naṃ bodhisatto etadavoca “kumāra tvaṃ imaṃ nimbapotakaṃ ‘idāneva evaṃtittako, mahallakakāle kiṃ bhavissati, kuto imaṃ nissāya vuḍḍhī’ti uppāṭetvā madditvā chaḍḍesi. Yathā tvaṃ etasmiṃ paṭipajji, evameva tava raṭṭhavāsinopi ‘ayaṃ kumāro daharakāleyeva evaṃ caṇḍo pharuso, mahallakakāle rajjaṃ patvā kiṃ nāma karissati, kuto ambhākaṃ etaṃ nissāya vuḍḍhī’ti tava kulasantakaṃ rajjaṃ adatvā nimbapotakaṃ viya taṃ uppāṭetvā raṭṭhā pabbājanīyakammaṃ karissanti, tasmā nimbarukkhapaṭibhāgataṃ hitvā ito paṭṭhāya khantimettānuddayasampanno hohī”ti. So tato paṭṭhāya nihataṃāno nibbisevano khantimettānuddayasampanno hutvā bodhisattassa ovāde ṭhatvā pitu accayena rajjaṃ patvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idānevesa Duṭṭhalicchavikumāro mayā damito, pubbepāhaṃ etaṃ damesimīyevā”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Duṭṭhakumāro ayaṃ Licchavikumāro ahoṣi, rājā Ānando, ovādadāyakatāpasō pana ahameva ahoṣin”ti.

Ekapaṇṇajātakavaṇṇanā navamā.

10. Sañjīvajātakavaṇṇanā (150)

Asantaṃ yo paggaṇhātīti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Ajātasattussa rañño asantapaggahaṃ ārabba kathesi. So hi Buddhānaṃ paṭikaṇṭakabhūte dussīle pāpadhamme Devadatte pasīditvā taṃ asantaṃ asappurisaṃ paggayha “tassa sakkāraṃ karissāmī”ti bahuṃ dhanāṃ pariccajivā Gayāsīse vihāraṃ kāretvā tasseva vacanaṃ gahetvā pitaraṃ dhammarājānaṃ sotāpannaṃ ariyasāvakaṃ ghātetvā attano sotāpattimagassa upanissayaṃ bhinditvā mahāvināsaṃ patto. So hi “Devadatto pathaviyaṃ pavīṭṭho”ti sutvā “kacci nu kho mampi pathavī gileyyā”ti bhītatasito rajjasukhaṃ na labhati, sayane assādasukhaṃ na vindati, tibbakāraṇābhitunno hatthipoto¹ viya kampaṃāno vicarati. So pathaviṃ

1. Peto (Syā, Ka)

phalamānaṃ viya, Avīcijālaṃ nikkhamantiṃ viya, pathaviyā attānaṃ giliyamānaṃ viya, ādittāya lohaphaviyā uttānakaṃ nipajjāpetvā ayasūlehi koṭiyamānaṃ viya ca samanupassi. Tenassa pahaṭakukkuṭasseva muhuttampi kampamānassa avatthānaṃ nāma nāhosi. So Sammāsambuddhaṃ passitukāmo khamāpetukāmo pañhaṃ pucchitukāmo ahosi, attano pana aparādhmahantatāya upasaṅkमितुṃ na sakkoti.

Athassa Rājagahanagare kattikarattivāre sampatte devanagaraṃ viya nagare alaṅkate mahātale amaccagaṇaparivutassa kañcanāsane nisinnassa Jīvakaṃ Komārabhaccaṃ avidūre nisinnaṃ disvā etadahosi “jīvakaṃ gahetvā Sammāsambuddhassa santikaṃ gamissāmi, na kho pana sakkā mayā ujukameva vattum¹ ‘ahaṃ samma Jīvaka sayāṃ gantum na sakkomi, ehi maṃ Satthu santikaṃ nehī’ti, pariyāyena pana rattisampadaṃ vaṇṇetvā ‘kaṃ nu khvajja mayāṃ samaṇaṃ vā brāhmaṇaṃ vā payirupāseyyāma, yaṃ no payirupāsataṃ cittaṃ pasīdeyyā’ti vakkhāmi, taṃ sutvā amaccā attano attano satthārānaṃ vaṇṇaṃ kathessanti, Jīvakoṃ Sammāsambuddhassa vaṇṇaṃ kathessati. Atha naṃ gahetvā Satthu santikaṃ gamissāmi”ti. So pañcahi padehi rattiṃ vaṇṇesi “lakkhaññā vata bho dosinā ratti, abhirūpā vata bho dosinā ratti, dassaṇīyā vata bho dosinā ratti, pāsādikā vata bho dosinā ratti, ramaṇīyā vata bho dosinā ratti, kaṃ nu khvajja mayāṃ samaṇaṃ vā brāhmaṇaṃ vā payirupāseyyāma, yaṃ no payirupāsataṃ cittaṃ pasīdeyyā”ti².

Atheko amacco Pūraṇakassapassa vaṇṇaṃ kathesi, eko Makkhaligosālassa, eko Ajitakesakambalassa, eko Pakudhakaccāyanassa, eko Sañcayassa Belaṭṭhaputtassa, eko Nāṭaputtanigaṇṭhassati. Rājā tesāṃ kathaṃ sutvā tuṅhī ahosi. So hi Jīvakasēva mahā-amaccassa kathaṃ paccāsīsati. Jīvakoṃ “raññā maṃ ārabba kathiteyeva jānissāmi”ti avidūre tuṅhī nisīdi. Atha naṃ rājā āha “tvaṃ pana samma Jīvaka kiṃ tuṅhī”ti. Tasmim̃ khaṇe Jīvako utthāyāsanaṃ yena Bhagavā tenañjaliṃ paṇāmetvā “eso deva

1. Gantum (Syā)

2. Dī 1. 44 piṭṭhe.

Bhagavā Arahaṃ Sammāsambuddho amhākaṃ ambavane viharati saddhim
 aḍḍhateḷasehi bhikkhusatehi, taṃ kho pana Bhagavantam evaṃ kalyāṇo
 kittisaddo abbhugato”ti nava arahādiguṇe vatvā jātito paṭṭhāya
 pubbanimittādibhedam Bhagavato ānubhāvam pakāsetvā “taṃ Bhagavantam
 devo payirupāsatu, dhammam suṇātu, pañham pucchatū”ti āha.

Rājā sampuṇṇamanoratho hutvā “tena hi samma Jīvaka hatthiyānāni
 kappāpehi”ti yānāni kappāpetvā mahantena rājānubhāvena Jīvakambavanam
 gantvā tattha maṇḍalamāḷe bhikkhusamghaparivutam Tathāgataṃ disvā
 santavīcimajjhe mahānāvam viya niccalaṃ bhikkhusamgham ito cito ca
 anuviloketvā “evarūpā nāma me parisā na diṭṭhapubbā”ti iriyāpattheyeva
 paśiditvā samghassa añjalim paggaṇhitvā thutim katvā Bhagavantam
 vanditvā ekamantam nisinnō sāmāññaphalapañham pucchi. Athassa Bhagavā
 dvīhi bhāṇavārehi paṭimaṇḍitam **Sāmaññaphalasuttam**¹ kathesi. So
 suttapariyosāne attamano Bhagavantam khamāpetvā uṭṭhāyāsanaṃ
 padakkhiṇam katvā pakkāmi. Satthā acirapakkantassa rañño bhikkhū
 āmantetvā “khatāyam bhikkhave rājā, upahatāyam bhikkhave rājā. Sacāyam
 bhikkhave rājā issariyassa kāraṇā pitaram dhammikaṃ dhammarājānam
 jīvitā na voropessatha, imasmimyeva āsane virajam vītamalam
 dhammacakkhum uppajjissatha. Devadattam nissāya asantapaggaham katvā
 sotāpattiphalā parihīno”ti āha.

Punadivase bhikkhū dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum “āvuso
 ajātasattu kira asantapaggaham katvā dussīlam pāpadhammam Devadattam
 nissāya pitughātakakammassa katattā sotāpattiphalā parihīno, Devadattena
 nāsito rājā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya
 sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Ajātasattu
 idāneva asantapaggaham katvā mahāvināsam patto, pubbepesa
 asantapaggaheneva attānam nāsesī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto mahāvibhave
 brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilam gantvā

---

1. Dī 1. 44 piṭṭhe.

sabbasippāni uggaṇhitvā Bārāṇasiyaṃ disāpāṃmokkho ācariyo hutvā pañca māṇavakasatāni sippaṃ vācesi. Tesu māṇavesu eko Sañjīvo nāma māṇavo atthi, bodhisatto tassa matakutṭhāpanakamantaṃ adāsi. So utṭhāpanakamantameva gahetvā paṭibāhanamantaṃ pana aggahetvāva ekadivasaṃ māṇavehi saddhiṃ dāru-atthāya araṇṇaṃ gantvā ekaṃ matabyagghaṃ disvā māṇave āha “bho imaṃ matabyagghaṃ utṭhāpessāmi”ti. Māṇavā “na sakkhissāsi”ti āhaṃsu. Passantānaññeva vo taṃ utṭhāpessāmi. Sace māṇava sakkosi, utṭhāpehīti. Evañca pana vatvā te māṇavā rukkhaṃ abhiruhīṃsu. Sañjīvo mantaṃ parivattetvā matabyagghaṃ sakkharāhi pahari, byaggho utṭhāya vegenāgantvā Sañjīvaṃ galanāḷiyaṃ daṃsitvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā tattheva pati, Sañjīvopi tattheva pati. Ubhopi ekaṭṭhāneyeva matā nipajjīṃsu.

Māṇavā dārūni ādāya āgantvā taṃ pavattiṃ ācariyassa ārocesuṃ. Ācariyo māṇave āmantetvā “tātā asantapaggahakārā nāma ayuttatṭhāne sakkārasammānaṃ karontā evarūpaṃ dukkhaṃ paṭilabhantiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

150. “Asantaṃ yo paggaṇhāti, asantaṃ cūpasevati.

Tameva ghāsaṃ kurute, byaggho Sañjīviko yathā”ti.

Tattha **asantanti** tīhi duccharitehi samannāgataṃ dussīlaṃ pāpadhammaṃ. **Yo paggaṇhāti**ti khattiyādīsu yo koci evarūpaṃ dussīlaṃ pabbajitaṃ vā cīvarādisampadānena, gahaṭṭhaṃ vā uparajjasenāpatiṭṭhānādisampadānena paggaṇhāti, sakkārasammānaṃ karotīti attho. **Asantaṃ cūpasevatīti** yo ca evarūpaṃ asantaṃ dussīlaṃ upasevati bhajati payirupāsati. **Tameva ghāsaṃ kuruteti** tameva asantapaggaṇhakaṃ so dussīlo pāpapuggalo ghasati saṃkhādāti vināsaṃ pāpeti. Kathaṃ? **Byaggho sañjīviko yathāti**, yathā Sañjīvena māṇavena mantaṃ parivattetvā matabyaggho sañjīviko jīvitasampadānena sampaggahito attano jīvitadāyakaṃ Sañjīvameva jīvitā voropetvā tattheva pātesi, evaṃ aññopi yo asantapaggahaṃ karoti, so dussīlo taṃ attano sampaggāhakameva vināseti. Evaṃ asantasampaggāhakā vināsaṃ pāpuṇantīti.

Bodhisatto imāya gāthāya māṇavānaṃ dhammaṃ desetvā dānādīni puññāni katvā yathākammaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā matabyagghuṭṭhāpanako māṇavo Ajātasattu ahosi, disāpāmokkho ācariyo pana ahameva ahosin”ti.

Sañjīvajātakavaṇṇanā dasamā.

Kakaṇṭakavaggo pannarasamo.

Tassuddānaṃ

Godhasiṅgālavirocaṃ, naṅguṭṭharādhakākāñca.

Puppharattañca siṅgālaṃ, ekapaṇṇaṃca Sañjīvaṃ.

Atha vagguddānaṃ

Apaṇṇako Sīlavaggo, Kuruṅgo ca Kulāvako.

Atthakāmo ca Āsīso, Itthīvaruṇapāyimhā.

Litto Parosataṃ Hamci, Kusanāḷā sampadāno.

Kakaṇṭako pannarasa, satapaṇṇāsa jātakāti.

Ekakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

(Paṭhamo bhāgo niṭṭhito.)

Jātakatṭhakathāya paṭhamabhāge

Saṁvaṇṇitapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
A	529	Aṭṭhaguṇasamupetaṃ	9
Akatañṇussa	340	Aṭṭha'jjhagamā	438
Akatañṇū	316	Aṭṭhā	204
Akālaṃ	462	Aḍḍhamānaṃ	493
Akilāsu	125	Aḍḍharattāpapāyinaṃ	179
Akilāsuno	125	Aḍḍharatte	522
Akutūhalaṃ	410	Aṇuṃ	139
Akkhaṃ	403	Aṇḍabhūtābhatā	311
Agatapubbaṃ	425	Ataramānaṃ	153
Agāyima	384	Atikara'makarā'cariya	456
Aggika	488	Atidhantaṃ	301
Aggimāsīno	414	Atidhantena	301
Aṅgaṇe	125	Atipaṇḍito	429
Acintayanto	460	Atibalatā	457
Accantasukhaṃ	514	Atibhoti	179
Accāsanassa	200	Ativattati	298, 434
Accuggatā	457	Ativelaṃ	457
Ajinasāṭṭiyā	507	Attasamopi	387
Ajja	498	Attānaṃ	139, 514
Ajjhagū	273	Atthaṃ	431
Aññaṃ	479	Atthakāmassa	258
Aññaṃaṇṇehi	200	Atthacariyā	268
Añña'yama	287	Atthassa	389
Aññāya	121	Atthe jāte	410
Aññepi	152	Attho	161, 276
Aṭṭhakkhuraṃ	176, 179	Akricchaṃ	438

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Adiṭṭhapubbake	327	Api rukkhā	347
Aduṃ	526	Apunappunam	529
Anaṅgaṇam	499	Appakenapi	139
Anaccimha	384	Appossukko	213
Anatthakusalena	268	Abaddhā	466
Anapekkhavā	158	Abbhantaram	507
Anariyam	250	Abhidā	265
Anavasesakam	424	Abyayataṃ	522
Anāgate	522	Abhiññābalaṃ	9
Anācerakule	462	Abhitthanaya	350
Aniccā	416	Abhipūjayāma	520
Anivattitattā	496	Abhirādhayi	446
Anītihaṃ	476	Abhirādhaye	340
Anutappesi	129	Amātāpitarasaṃvaddho	462
Anuttaram	393	Amittahatthathagatova	261
Anuttiṇṇam	187	Ambā	476
Anubrūhayam	307	Araññajā	347
Anurakkhe	424	Araññe	353
Anuvicca	484	Arī	497
Anekamāyam	179	Alaṃ	488
Annapanamhi	410	Alīnatā	389
Anvacārī	204	Avajīyati	332
Anvāgantvāna	480	Avañcanā	230
Apacāyanti	236	Avādesi	311
Apaññā	431	Avitakkena	500
Apaṇṇakam	119, 121	Avinduṃ	125
Apatanā	230	Avissatthe	412
Aparājitā	182	Asaṅkiyo	353
Apāyimha	384	Asajjittho	399
Api	153	Asaññino	498

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[I - Ī]	
Asantaṃ	537	Icehaṃ	324
Asabbatthagāmiṃ	474	Icehati	318
Asabbhi	520	Icehā	324
Asampadānena	493	Icehāhatassa	438
Asā	306	Itarītarassa	493
Asātaṃ	434	Idha	129, 344, 365
Assu	212	Ime	155
Ahaṃ	469	Īsāmukhena	219
Ahañca	484		
Aḷārakkhī	324	[U]	
		Ukkaṭṭhe	410
[Ā]		Ucchaṅge	326
Ākāraṇena	289	Ujumaḅgaṃ	353
Āgamimhase	496	Uṇhaṃ	227
Ājañño	197	Uttamaṅgaṃ	265
Āturannāni	213	Uttamaṅgaruhā	155
Ābhassarūpaḅo	500	Uttamatthaṃ	469
Āmajāto	242	Uda	125
Āyatim dosam	390	Udakamhi	509
Ārakā	289	Udakā	285
Ārādheti	240	Udañcanī	441
Ārāmiko	268	Udaddhari	209
Arogyamicche	388	Udīrito	497
Āvāsehi va	174	Upakūḷito	429
Āvuto	456	Upaccagā	276
Āsi	324	Upayācīto	278
Āsīsetheva	284	Upasaṃvase	169
Āhaṃsu	344	Upasevati	537
Āhare'tam	448	Upāgataṃ	10, 11
Āhu	120	Upāgamiṃ	12

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U]		[O]	
Upeto	265	Otaritaṃ padaṃ	187
Uppajjitvā	416	Oramāma	524
Uppātā	396	Ovajjamāno	258
Uppādavayadhammino	416	Ovaditum	176
Ubbhataṃ	285	[Ka]	
Ubhato	509	Kaṃsasatā	451
Ubhayaṃ	490, 499	Kakaṇṭāva	514
Ubho	374, 453	Kakkaṭakāmiya	240
Ussahe	176	Kaṭukaṃ	403
[E]		Kaṭṭhaṃ	344
Ekacciyā	344	Kaḍḍhamānassa	516
Ekacciyo	344	Kaṇḍinaṃ	171
Ekaṭṭhaṃ	347	Katakalyāṇo	401
Ekapaṇṇo	533	Katattho	401
Ekarattaṃ	437	Kattāraṃ	401
Ekā icchā	324	Kattikaṃ	526
Eke	120	Katvā	486
Ekena sotena	179	Kathā	287
Eko	414, 468	Kandāmi	436
Ekova	431	Kandeyyumaṃ	431
Etam	121, 190, 516	Kapi	268
Ete	297, 469	Kapotakassa	261
Ettha	182	Kabaḷaṃ	206
Evam	125, 153, 184, 320	Kammantā	509
Esanāpasuto	414	Karuṇāya	353
Ehinti	225	Kare	468
Eḷamūgo	265	Kareyyumaṃ	469
		Karoti	436
		Kalaṇḍuka	484

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Ka]	
Kalāhi	179	Kodhanā	316
Kaliṃ	514	Koseyyakā	192
Kalībhavanti	493	Kovidā	236
Kalyāṇaṃ	393	Kosiyāyane	522
Kalyāṇiyā	398		
Kākaṃ	350	[Kha]	
Kākānaṃ	512	Khañjappahārena	444
Kāmaṃ	328	Khañjā	374
Kāme	390	Khaṇantā	125
Kāmesu	158	Kharassaraṃ	376
Kālaṃ	462	Kharādiye	176
Kālātikkaṇṭhaṃ	176	Khemaṃ	497
Kāḷe	182		
Kiṃ	507	[Ga]	
Kiṃpakkamiva	390	Gajuttamo	204
Kicce	401	Gajjati	242
Kiṇca	152	Gaṇhe	121
Kira	174, 393	Gaṇheyyaṃ	484
Kirevaṃ	344	Gataṃ	318
Kukkurā	192	Gato	479
Kujjhanti	320	Gambhīravattanī	212
Kuṇī	374	Gahanaṃ	507
Kuṇḍapūvaṃ	448	Gahananissitaṃ	175
Kuto	451	Gādhati	499
Kuruṅgassa	190	Gāmaṇi	153
Kurute	197, 537	Gāmato	289
Kulalūpadese	496	Gāvo	376
Kulāvaka	219	Gāḷhavedhinaṃ	171
Kusanāli	469	Gilaṃ	403
Kuse	206	Gila re	403

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ga - Gha]		[Ja - Jha]	
Godhākulaṃ	514	Janā	446
Ghaṃsiturū	206	Janādhipa	152
Ghatāsano	497	Jammim	266
Ghāsaṃ	537	Jaheyyaṃ	387
[Ca - Cha]		Jātaṃ	232
Ca	350	Jātaveda	230, 520
Cakkaṃ	438	Jātā	155
Cakkamāsado	438	Jātisambhavo	184
Cakkena	455	Jātu	312
Catutthe	456	Jātumeti	397
Catubbhi	438	Jānāmi	289
Caturaṅgulo	533	Jāneyyuraṃ	184
Caturo ca mahantā	220	Jāyati	505
Candābhaṃ	499	Jāyappavādena	442
Cāgo	297	Jālasmi	227
Cittañcāpi	327	Jiyittha	493
Ciraṃ	129	Jīvantaṃ	441
Ce	266	Jīvitaṃ	169
Cetā	273	Jīvitā varam	329
Corī	442	Juṇhe	182
Chamā'ssasanto	179	Jhānena	500
Chahi kalāhi	179	[Ña]	
Chaḷete	389	Ñātaṃ	190
[Ja]		Ñāti	387
Jagatiruhaṃ	232	Ñātī	347
Jaṭāhi	507	Ñātīnaṃ	512
Janapadaṃ	479	[Ṭha - Ḍa]	
Janapadakalyāṇī	418	Ṭhānaṃ	119
		Ḍiṇḍimaṃ	376

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ta]		[Ta]	
Taṃ	121, 484, 499	Tepi	498
Taṃ kho jitaṃ	332	Te'me	192
Taṃ visam	329	Telaṃ	442
Takkikā	120	Telapattam	424
Taṅca desaṃ	326	Tesaṃ	416
Tatuttariṃ	387	Tyāham	152
Tattha	125, 197, 437, 453, 497, 505	[Tha]	
Tathannā	448	Thalaṃ	285
Tatheva	287	Thalamhi	509
Tathevekassa	483	Thīnaṃ bhāvo	318
Tadā	225	Thullāni	242
Tappati	398	[Da]	
Tameva	537	Dakassa	497
Tasmā	493, 512	Dakkhiyaṃ	300
Tasmimpi	328	Dajjā	340
Tā	307	Daḍḍhāni	376
Tāṇaṃ	436	Dadhiṃ	474
Tāto	302	Dadhippayam	474
Tāyitā	436	Daḷhāya	496
Tārakā	276	Diṭṭham	298
Tāsaṃ	306	Diṭṭheva dhamme	236
Tāsu	312	Dirattam	437
Tiṇamatte	399	Disaṃ	425
Tittiraṃ	457	Disā	498
Tipallattham	179	Disā bhajatha	232
Tuṭṭhabbam	502	Disvā	187
Tudati	526	Disvāna	187
Te	225, 380, 484, 507, 516	Dīghāyulakkhaṇaṃ	213
		Dukkham	437, 526

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da]		[Dha]	
Dukkhaphuṭṭhāya	436	Dhammaṃ dhajam	486
Dukkho	184	Dhammassa	236
Duggatā	498-9	Dhammānuvattī	389
Dutiyam	120	Dhammo	297
Dutiyo	505	Dhāvantiyā	326
Dubbalaghātikā'yam	193	Dhikkita	171
Dubghi vane	436	Dhiti	297
Dumo	289	Dhitiyā	496
Dummedha	507	Dhiratthu	171, 329
Dummedhānam	278	Dhīrā	185
Dummedho	268	Dhuram	211
Durājānam	516	[Na]	
Durājāno	318	Nam	176, 390
Durāruho	289	Nakkhattam	276
Duve	451	Naggo	414
Dūbhakam	385	Naṅgalīsam	474
Dūseyya	480	Naṅguṭṭhampi	520
Duvadūtā	155	Naccena	223
Devadhammā	149	Na tam jitam	332
Devā	149	Natthi	451, 512
Devo	152	Natveva	344
Desā	484	Nayidam	526
Dvādasakena	387	Naro	344
Dvādasaguṇam	11	Navadosam	10
Dvārā	389	Naḷena	187
[Dha]		Nā'ṅguṭṭhigaṇanam	488
Dhantena	301	Nāccantam	240
Dhamam	302	Nāññāya	390
Dhame dhame	302		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]		[Pa]	
Nātidhame	301	Pakkhā	230
Nādhigacchati	460	Pagabbhā	306
Nānubhossati	526	Paggaṇhāti	537
Nāyaṃ	192, 462, 474	Pacamānā	441
Nāyaṃ rukkho	289	Pacchā	380
Nālaṃ	206	Pajjunna	350
Nāvajiyati	332	Pañcadosavivajjitāṃ	9
Nā'saṃ	320	Pañcamāya'si	456
Nāsaya	350	Paññā	300
Nāsitaṃ	301	Paññāya	499
Nikatippañño	240	Paṭikkama	230
Nikatyā	240	Paṭiggahātu	520
Nikkhantā	230	Paṭisanthāravuttinaṃ	161
Nikkhasataṃ	399	Paṭisevati	390
Nigrodham	169	Paṇḍitaṃ	410
Nigrodhasmiṃ	169	Paṇḍitā	320
Niccaṃ	512	Paṇḍito	284, 437
Nidhiṃ	350	Paṇḍito nāma	429
Nipphalitā	519	Paṇṇasālā	8
Niplavitaṃ	344	Pati	326
Nibbindeyya	284	Patimānentaṃ	276
Niyāmataṃ	129	Patthayāno	425
Nirujjhanti	416	Pathaviṃ	340
Nivāsesiṃ	11	Pathe	326
Nivisati	327, 437	Padātave	206
Nisamma	204	Paduṭṭhā	509
Nihato	263	Pantho	319
Nihīnako	468	Papaṃ	125
Nesaṃ	512	Papā	320
No	498	Pabbajjāsamayo	156

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Pabbajissāmi	307	Pāpiyo	174
Pabhāsare	466	Pāpeti	514
Pabhāsītā	457	Pābhatena	139
Pamattaṃ	434	Pāyāsassapi	201
Pamukhā	389	Pāyehi	200
Pamocaya	350	Pārema	524
Payam	474	Pāsamsā	236
Paramaṅca lābham	388	Pāsāṇamāsīno	385
Paramapāsāvinī	418	Piṇḍam	206
Paramena tejasā	403	Pitā	436
Pariṇāyikā	171	Piyaṅca	410
Parimajjasi	507	Pisuṇā	316
Parihareyya	424	Pissāma	187
Parosahassampi	431	Pihayi	213
Pavikatthitam	380	Piḷakā	374
Pavekkhāmi	529	Putto	152, 376
Pasīdati	327	Puppharattena	526
Passa	393, 444	Pubbe	401
Passena	195	Purāṇacorānaṃ	204
Pahaṭṭhamanaso	295	Puriso	431
Pahaṭṭhena	295	Pure	380
Pāṇaghātī	184	Pūrateva	524
Pāṇinaṃ	184	Pekhuṇāni	223
Pāṇo	184	Pecca mucce	185
Pātubhūtā	155	Pothayam	204
Pādā	230	Posa	152
Pānāgāraṃ	320	Posassa	340, 438
Pāpaka	301	Pose	327
Pāpajanasamsevī	514	Poseti	152
Pāpikam	397-8		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pha - Ba]		[Bha]	
Phalāsāva	153	Bhayatajjito	529
Bako	240	Bhayabhīrutāya	496
Bajjhati	185	Bhayamanveti	412
Bandhanaṃ	185	Bhayena	496
Babbu	505	Bhariyā	311
Bahucintī	453	Bhavaṃ	520
Bahumpi	479	Bhavissati	533
Bahumpe'taṃ	520	Bhaveyya	436
Bādhanam	227	Bhāgineyyo	180
Bālassa	185, 493	Bhāsati	474
Bālo	474	Bhāsitassa	431
Bāhiyā	446	Bhīmsanake vane	414
Bāhiraṃ	507	Bhikkhu	316
Biḷāraṃ	486	Bhīmasena	380
Bujjhati	403	Bhīrutā	496
Byaggho	537	Bhuñjassu	490
Byasanaṃ	273	Bhuttā	476
Byasane	469	Bhusaṃ	493
Byāmamattāni	223	Bhūmyā	533
Byāhara	490	Bhojjho	195
Brahantampi	347	Bhoti	180
Brahmacariyaṃ	316		
Brāhmaṇo	311		
		[Ma]	
		Mam	227, 441, 526
		Mamsārahassa	520
		Maṅgaladosavīvatto	397
		Maṅgalā	396
		Macchassevo'dake	318
		Mañca	350
		Maññe	242
[Bha]			
Bhakkhitaṃ	390		
Bhajavho	498		
Bhaṇḍanaṃ	509		
Bhamati	438		
Bhayaṃ	147, 232, 496		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]		[Ma]	
Maññeva	195	Mittāni	493
Mataṃ	169, 329	Mitti	493
Matiyā	265	Mitto	387
Matthake	438	Muccanti	185
Manamhi	429	Muccamāno	185
Manutappati	337	Muñceyya	397
Manusāsati	455	Mutti	185
Mano	327	Muttosmi	461
Mantīsu	410	Mutvā	398
Mama	156	Munī	125
Maya'masma	192	Me	225, 278, 326, 329, 436, 493
Mayhaṃ	8	Mettāya	353
Mayhampe'taṃ	456	Medhāvī	121, 139, 266
Mahatā	496	Mokkhasi	385
Mahā'yam	533	Mokkho	397
Mahārāja	152		
Mahiyā	498	[Ya]	
Mahiḷāmukho	204	Yaṃ	266
Mahīruhe	498	Yaṃ	311
Mahodadhi	524	Yaṃ jitaṃ	332
Mātāpitā	230	Ya	455
Māme	219	Yañca aññe	158
Māluto	182	Yañca maṃ	227
Māsaddhamāsena	387	Yañño	278
Mā su nandi	318	Yato	326, 376
Migaṃ	176, 179	Yato yato	211
Migamātukā	412	Yattha	197, 242
Mi'cchati	318	Yattha yattha	197
Mittako	258	Yathanno	448
Mittabhedikā	316	Yathā nadī	319

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ya]		[Ra]	
Yathābhuttaṅca	490	Rucāyaṁ	469
Yathāvācā	490	Rucirā	223
Yadā	197, 225	Ruccati	456
Yadā yadā	197	Ruccate	190
Yasmā	385	Rudaṁ manuññaṁ	223
Yasmiṁ	327	Rudimha	384
Yassa	297, 396	[La]	
Yahim	497	Lakkhaṇā	396
Yācati	442	Laṅghayitvāna	456
Yāti	488	Lajjā	147
Yā'yaññe	455	Lasī	519
Yugayogādhiḡato	397	Littaṁ	403
Yuñja	195	Loki'tthiyo	306, 320
Yuñjanti	212	Loke	148
Ye	498	Loṇaṅca	442
Ye vuḍḍham	236	Loluppacāriṇī	455
Yo	401, 486, 537	[Va]	
Yo ca aññe	158	Vakkaṅgā	232
Yo'dha	499	Vaṅkātivaṅkinaṁ	176
[Ra]		Vacanaṁ	261
Rakkhati	158	Vajjhā	192
Rakkhanti	158	Vaṇṇabalūpapannā	192
Rakkhasīnaṁ	496	Vaṇṇupathe	125
Randhehi	350	Vataṁ	486
Ramaṇakaṁ	385	Vatthūni	484
Rasehi	174	Vaddhā	192
Rāja	158	Vadhabandhanā	461
Rājānaṁ	446	Vadhissasi	187
Rādha	522	Vanagocarō	484

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Vanappatim	347	Vidhamī	302
Vayoharā	155	Vinde	125
Vasaṃ	225, 496	Vipakkabrahmacariyo	153
Vasati	417	Vipakkhikā	455
Vasā	512	Vipariyāso	365
Vassasatam	431	Vipākante	390
Vahati	347	Virattā	522
Vaḷavā	195	Virādhesi	129
Vākacīram	11	Vilapasi	522
Vācam	474	Viluttā	376
Vācā bhuttañca	490	Vivajjaya	499
Vācāva	399	Vivadissanti	225
Vāṇijo	129	Vivaradassino	340
Vātajāni	182	Vivekam	307
Vā'tivassitam	457	Visakappena	533
Vāto	347	Visaññīkaraṇim	384
Vāyati	182	Visamacakkhukā	374
Vāyametheva	285	Vissatthepi	412
Vāyaso	526	Vissase	312, 412
Vārim	187	Vissāsayitvā	486
Vāruṇim	270	Vissāsā	412
Vāladhinā	520	Vihaṅgamā	232
Vāso	498	Vihaññam	380
Vāḷavā	197	Vihaññati	273
Vikattheyya	479	Vihāhisi	316
Vicakkhaṇo	139	Vihesakā	512
Vijānāti	431	Vīṇam	311
Vijānāsi	522	Vīriyabalūpapanno	125
Vijāyatha	324	Vuccare	149
Vijjati	306	Vuddhānumatam	389

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
	[Va]		[Sa]
Vūpasamo	416	Santā	524
Ve	268	Santiṁ	125
Vegaṁ	197	Santi	230, 446
Vedabbaṁ	273	Santo	148
Vedi	474	Santhavehi	174
Verisu	437	Sandhamāṁ	139
Verī	437	Sa pacchā	337
Velā	306	Sapañño	431
Veḷuriyavaṇṇūpanibhā	223	Sappurisā	148
Vo	284	Sabbaṁ	340
	[Sa]	Sabbaguṇesu	204
Sa	158, 496	Sabbaghaso yathā	306
Sakaṁ pajāṁ	152	Sabbattha	474
Sakhigehe	509	Sabbalokassa	512
Sakhilabhāṇino	399	Sabhā	320
Saghaccā	192	Samatittikaṁ	424
Saṅkhārā	416	Samāgatā	453
Sacittaṁ	424	Samāgatānaṁ	431
Sace mucce	185	Samāpattisukhaṁ	499
Saccaṁ	297, 344	Samijjhati	153
Sacchandino	446	Samukhaveṭṭhito	311
Sañjīviko	537	Samuṭṭhāpeti	139
Saññino	498	Samuppanne	401
Saṇhā	399	Samūhata	396
Sataṁ laddhaṁ	301	Sameti	490
Sattapadena	387	Samparāye	236
Sattahi	176	Sambahulā	347
Sadāmattaṅca	385	Sayaṁ	455
Saddahāsi	451	Saraṇa'jja	498
Saddhammassa	129	Saraṇato	232

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sarikkho	468	Sukkadhammasamāhitā	148
Sallam	171	Sukham	158, 316, 441
Sallalīkato	195	Sukhamedhati	240
Sallebhi	195	Sukhāvahā	268
Sassatā'yam	493	Sukho	416
Sahasam	436	Suggati	236
Sahāyo	387	Sutañca	389
Sākham	169	Supinā	396
Sākhasmim	169	Susaññatānam	204
Sātarūpena	434	Suhannena	446
Sāduphalo	289	Sūramicchanti	410
Sādhu	398, 429	Sūriyam	300
Sādhu jitam	332	Sūriyābham	499
Sādhu	347	Seṭṭho	468
Sāmā	526	Seti	158, 261, 455
Sāyam	455	Sepaṇṇi	190
Sārattā	306	Semāno	195
Sārathi	195	Seyyasi	190
Sāsanam	258	Seyyo	169, 265, 344, 431
Sāsikā	455	Seyyova	195
Sikhī	306	Seriva	129
Sippikānam satam	451	Seveyya	169
Simbalismim	219	So	298, 316, 396
Sitam	227	Sokā	350
Sītāni	182	Socati	258, 266
Sīlam	393	Soci	318
Sīlañca	389	Sotatto	414
Silavatam	161	Sotthibhāvo	496
Sīhamva	412	Sodariya'mānaye	326
Su	318		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Ha]	
Sovaṇṇamālā	242	Hanukā	524
Sovaṇṇayo	242	Handa	250
Svāsi	385	Haraṁ	399
		Harāmi	493
[Ha]		Have	387
Haññati	393	Hāpeti	268
Haññe	184	Hāyanti	197
Hatā	376, 455	Hitānukampino	258
Hatthibondim	529	Hitvā	307
Hadayassa	125	Hiri-ottappasampanā	145
Hananti	390	Hevaṁ	185

Jātakatthakathāya paṭhamabhāge

Lakkhitabbapadānam anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akataññū	340-1	Atthakāmānaṃ vacanaṃ	
Agatapubbaṃ disaṃ	425	akarontassa dukkhaṃ	
Agāriyamuni	125	āpannaṃ	258
Aggasāvakaḥ yugānaṃ		Atthadassibhagavato	
parinibbānāni	415	āyuppamaṇaṃ vassa-	
Aggasāvakaḥ sabbe ādāya		satasahassaṃ	47
Gayāsīsato Veḷuvana-		Atthadassibhagavato	
meva paccāgamiṃsu	516-7	jātiṭṭhānaṃ	47
Agghāpaniko bāla,-		Atthadassibhagavato	
paṇḍitānaṃ	140-2	mātāpitādayo	47
Aṅgulim ekameva ukkhipi		Atthadassibhagavato sarīraṃ	
Koṇḍañño sabbadahaṃ	66	asītihatthubbedhaṃ	47
Aṅguliyo dve ukkhipiṃsu		Atthadassibhagavato	
satta brāhmaṇā	66	sarīrappabhā sabbakālaṃ	
Ajapālanigrodhassa		yojanamattaṃ pharivā	
upasaṅkamaṇaṃ pañcame		aṭṭhāsi	47
sattāhe	90	Attha, dhammagambhīre	
Aññatitthiyasaraṇassa		uppanne paṇḍitaṃ icchanti	410
bhindaṇaṃ	111	Adhammikakapaṇaṇarājūnaṃ	
Aṭṭhīnaṃ kalyāṇatā	418	vataṃ	357
Aḍḍhamānaṃ catasso nāḷiyo	493	Anagāriyamuni	125
Ativisālatā	9	Anāthapiṇḍikassa	
Atisambādhatā	9	mittasanthavatā	466
Attanāva attānaṃ ovadi	77	Anāthapiṇḍikassa	
Attānaṃ rakkhamānā		vihāra karaṇavidhi	108
pararakkhakā honti	351-2	Anāthapiṇḍikassa	
		vihāramaho	108-9

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Anāthapiṇḍikassa saddhābalavatā	246	Apaṇṇakapaṭipadāya aṅgāni tīṇi	119-120
Animisacetiya	90	Apaṇṇakapaṭipadāya ānisaṃsā	121
Aniyyānikasāsanassa kālo	58	Apaṇṇakapaṭipadāya pabhedā	119
Anupiya-ambavanato Rājagahaṃ tiṃsayojanaṃ	77	Aparājitapallaṅko cuddasahattho	83
Anomadassibhagavato āyuppamaṇaṃ vassasata- sahassaṃ	43	Apāyā cattāro	184
Anomadassibhagavato jātiṭṭhānaṃ	43	Appabhakkhakantāraṃ	115
Anomadassibhagavato mātāpitādayo	43	Appicchapuggalo	501
Anomadassibhagavato sarīraṃ aṭṭhapaṇṇāsa- hatthubbedhaṃ	43	Abhinīhārassa samijjhanāni aṭṭha	17-8
Anomā nadī aṭṭhūsabhavitthārā	75	Amatamahānibbānaṃ sadisaṃ pariyesanaṃ	4, 71
Antorukkhatā	9	Amatamahānibbānassa mahātaḷakā	5
Andhakārā andhakārameva gamissati	292	Amanussakantāraṃ	115
Andhabālānaṃ kammaṃ parihāniyaṃ	337	Ayujjhapurāni dve	220
Apaccavekkhitaparibhogānaṃ visaparibhogasadi- satā	402, 411	Ayoniso manasi- karontassa ādīnavā	258
Apaccavekkhitaparibhogānaṃ yakkhapeda-attabhāvātā	411	Arahaddhaja	81
Apaṇṇakapaṭipadā arahatta- maggaphaladāyikā	121	Ariyasāvako acalasaddho	248
		Ariyā nāma majjhattāva	99
		Asamadhura	210
		Asātamanta	304
		Asātā honti itthiyo natthi pāṭiyekko	305
		asātamanto	305
		Asilakkhaṇapāṭhaka	480-1

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Asurabhavanaṃ nāma	
Sinerussa heṭṭhimatale	218
Asurā, Tāvatisadevānaṃ	
yujjhanatā	218-9
Asekkhamuni	125
Asnāthādisaddā	3
Assasaddo	3
Assāmikabhaṇḍaṃ nāma	
rājasantakaṃ	422
Aho Buddhānaṃ balaṃ nāma	
mahantaṃ	136
[Ā]	
Āgatānāgatacātuddisa-	
saṃghika	109
Āghātabandhanaṃ paṭhamaṃ	
Devadattassa bodhisatte	128
Āmisapaṭisaṅhāro	161
Ārogyassa paramalābhatā	388-9
Āsayānusayaññaṃ	
Buddhānaṃyeva	198
[I]	
Itthiyā hi sāmiko	
acchādanaṃ nāma	325
Itthiyo attano sāmikaṃ	
vañcenti	312
Itthiyo nāma	
methunadhammena atittā	465

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[I]	
Itthīnaṃ abbhantare saṃvaro	
nāma natthi	306
Itthīnaṃ āciṇṇānāciṇṇatā	318
Itthīnaṃ ādīnavā	226-7,
	303-5-6-7, 312-3-6-9
Itthīnaṃ jālasikhūpamā	306
Itthīnaṃ nadīpapādi-	
sadisatā	319-320
Itthīnaṃ macchagamanūpamā	318
Itthīnaṃ māyādīni	306
Itthīnaṃ lolā pañca	358
Itthī nāma ekapurisikā natthi	311
Itthīsu kopamā akatvā	
majjhatteneva bhavituṃ	
vaṭṭati	318-9
[U - E]	
Udakassa pātanaṃ	
suvaṇṇabhīṅkārena	109
Upamā nānāvīdhā	5-7
Uppātā pañca	396
Uyyānadānassa nissando	220
Ussadanirayā soḷasa	516
Ekamā māretvā ekassa	
sotthikammaṃ karaṇam	
nāma natthi	364
Ekarājajātake mettāya	
paramatthapāramitā	55, 56
Ehi bhikkhu	37, 99

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[O]	
Ottappassa bahiddhā samuṭṭhānassa kāraṇāni	146
[Ka]	
Kakusandhabhagavato āyuppamāṇaṃ cattālīsa- vassasahassaṃ	51
Kakusandhabhagavato jātiṭṭhānaṃ	51
Kakusandhabhagavato mātāpitādayo	51
Kakusandhabhagavato sarīraṃ cattālīsahatthubbedhaṃ	51
Kaṭāhaka	478-9
Kaṇṇikadānassa nissando	220
Katapāpapuggalānaṃ ādīnavā	184, 240
Kantāraṃ pañcavidhaṃ	115
Kapallapūvapabbhāraṃ nāma Jetavanadvāraḷakassa avidūre	370
Kappakolāhalaṃ	56-7
Kappaṭṭhiyapāṭihāriya- ṭṭhāna	229, 331
Kappaṭṭhiyapāṭihāriyāni cattāri	188
Kammaṭṭhānadānaṃ nāma āsayā- nusayaññaṃeva padhānaṃ	198-9
Kalaṇḍuka	484
Kalahassa vināsamūlatā	224, 226

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]	
Kalyāṇāni pañca	418
Kassapabhagavato āyuppa- māṇaṃ vīsativassasahassaṃ	52
Kassapabhagavato jātiṭṭhānaṃ	52
Kassapabhagavato mātāpitādayo	52
Kassapabhagavato sarīraṃ vīsatihatthubbedhaṃ	52
Kākānaṃ vasā nāma natthi	511-2
Kākā paridevanasaddaṃ sutvā sannipatanti	524
Kāmaguṇā nāma kimpakkaphala- paribhogasadisā	390
Kāmacchandanīvaraṇaṃ andhakaraṇaṃ	323
Kāmesu anapekkhanaṃ sukhaṃ	158
Kāyassa kuṇapūpamā	6
Kāyassa corasadisatā	6
Kāyassa jegucchatā	162-3
Kāyassa nāvūpamā	6
Kālākālaṃ ajānantassa ādīnavā	461-2
Kāḷakaṇṇipuggalassa duggatātā	256
Kāḷadevilatā- pasassa rodanaṃ	64-5
Kilesānaṃ ādīnavā	320-321
Kilesā nāma paccāmitta- sadisā	528
Kucchi garukā vajirapūritā viya	151

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]	
Kumbhīlānaṃ mukhe vivaṭe	
akkhīni nimmīlanti	297
Kulaparivaṭṭā sattamā	3
Kūṭatāpasassa upamāyo	507
Kesadhātuyo adāsi	
bhagavā	93
Kesamassu ohāraṇakiccaṃ	
nāma puna nāhosi	76
Kesā dvaṅgulamattā yāvajīvaṃ	76
Kesānaṃ chindanaṃ	75-6
Koṇāgamanabhagavato	
āyuppamaṇaṃ	
tiṃsavassasahassaṃ	51
Koṇāgamanabhagavato	
jātiṭṭhānaṃ	51
Koṇāgamanabhagavato	
mātāpitādayo	51
Koṇāgamanabhagavato	
sarīraṃ tiṃsahatthubbedhaṃ	51
Koṇḍañṇabuddhassa āyuppa-	
māṇaṃ vassasatasahassaṃ	37
Koṇḍañṇabuddhassa	
jātiṭṭhānaṃ	37
Koṇḍañṇabuddhassa	
mātāpitādayo	37
Koṇḍañṇabuddhassa sarīraṃ	
asītihatthubbedhaṃ	37
Kotuhalamaṅgalaṃ nāma	
Buddhādīhi avaṇṇitaṃ	396
Kodhassa ādīnavā	531

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]	
Ko me gharāvāsena	
attho?	41
Kolāhalāni tīṇi	56
Kosalamahārājassa	
antarāyo tisso	354
[Kha]	
Khattiyā cha	156
Khantivādi jātake khantiyā	
paramatthapāramitā	55
Khuracakka	385
[Ga]	
Gabbhavāso nāma	
Lohakumbhiyaṃ	
nivāsasadiso	433
Gabbhavi jāyanaparitta	432
Garusaṃvāsarahitānaṃ	
vināsamūlatā	384
Gavapānassa vidhi	41
Gahanacchannatā	9
Gāmanto nāma sāsāṅko	170
Goṇānaṃ thāmasampannatā	207
[Ca]	
Cakkavattikolāhalaṃ	56-7
Caṅkamadosā pañca	9
Cittapaṇītaḍānaṃ lūkhaṃ	
nāma natthi	245
Cuṇṇikamaṃsa	261

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ca]	
Cūlasutasomajātake nekkhammassa paramattha- pāramitā	54-5
Cūḷāmaṇi laddho therassānubhāvena	407
Corakantāraṃ	115
[Cha - Ja]	
Chavīnaṃ kalyāṇatā	418
Janapadakalyāṇiyā obhāso	418
Jambudīpeyeva Buddhā nibbattanti	58
Jambudīpo dasayojana- sahassaparimāṇo	58
Jayapūjā	87
Jātissarañāṇaṃ	501
Jitānaṃ visesatā	331-2
Jūtagīta	308
[Ña]	
Ñātakānaṃ saṅgaho	100-1
Ñātattacariyā	190, 510
Ñātibandhuvirahitaṭṭhāne gabbhavuṭṭhānaṃ nāma dukkhameva	130
[Ta]	
Tathāgatassa mahāparinibbānaṃ	415
Tathāgatassa mātāpitādayo	327
Tathāgatā hatthesu na paṭiggaṇhanti	93

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ta]	
Tāpasānaṃ parikkhārā	13
Tāpasānaṃ surāpānatā	308
Tālasadda	3
Tittirādīnaṃ sahāyakānaṃ sagāravatā	234-3
Tiracchānāpi attano sappāyāsappāyaṃ jānanti	497
Tissabhagavato āyuppa- māṇaṃ vassasatasahassaṃ	49
Tissabhagavato jātiṭṭhānaṃ	48
Tissabhagavato mātā- pitādayo	48-9
Tissabhagavato sarīraṃ saṭṭhihatthubbedhaṃ	49
Tīṇi piṭakāni paṭisambhidāhiyeva āgatāni	134, 135
Tumbo catasso nāḷiyo	493
[Tha]	
Thaddhavisamatā	9
Thūṇūpanīta	354
[Da]	
Dakarakkhassa vaṇṇo	187
Dakkhiṇodakassa pātanavidhi	109
Dasabalassa uttarimanussadhammā	413
Dasabalassa vaḷaṇṇajanavaccakuṭi	177
Dānaṃ nissāya bodhisattānaṃ titti nāma natthi	40
Dāna-upapāramī nāma aṅgapariccāgo	31

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da]	
Dānaparamatthapāramī nāma jīvitapariccāgo	31
Dānapāramī nāma bāhirakabhaṇḍapariccāgo	31
Dānassa dinnabhāve mahā- pathaviyā sakkhibhāvo	86
Diṭṭhiṭṭhānādīni	396
Dibbapāna	218
Dibbojapakkhipanānaṃ visesatā	80
Disā dasa	63
Dīghāyulakkhaṇaṃ	213
Dīpaṅkarabhagavato byākaraṇāni	19
Dīpappasādakamahindattherassa caṅkamo	9
Dīpesu tīsu Buddhā na nibbattanti	58
Dubbacavacana	262, 270
Devadattassa akataññutā	491
Devadattassa mukhato lohitaṃ uggañchi	517
Devadatto viharati Gayāsīse	159
Devapūjāya ānisaṃso	448
Devā tividhā	149
Devorohaṇa	209
Dvevācikā upāsakā	93
[Dha]	
Dhanasinehassa ādīnavā	342, 504

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Dha]	
Dhammacakkapavattanasuttantaṃ desesi Bhagavā uttarā- sālhanakkhattayoge	94-5
Dhammadassibhagavato āyuppanānaṃ vassasata- sahassaṃ	48
Dhammadassibhagavato jātiṭṭhānaṃ	47
Dhammadassibhagavato mātāpitādayo	47
Dhammadassibhagavato sarīraṃ asītihatthubbedhaṃ	48
Dhammadhaja	486
Dhammapaṭisaṅhāro	161
[Na]	
Nakkhattassa anattatā	275-6
Nandakumārassa abhiseka- maṅgalādīni	106
Nandanavanaṃ atthiyeva sabbadevalokesu	59
Narasīhagāthāyo dasa	104-5
Nāmaṃ nāma paṇṇattimattaṃ	386, 426
Nāradabhagavato āyuppanānaṃ navutivassa- sahassaṃ	45
Nāradabhagavato jātiṭṭhānaṃ	44
Nāradabhagavato mātāpitādayo	44
Nāradabhagavato sarīraṃ aṭṭhāsītihatthubbedhaṃ	45

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]	
Nidānāni tīṇi	2, 56, 89
Nidhikumbhiyo catasso	64
Niyyānikapaṭipadā	119
Nirudakakantāraṃ	115
Nihatamānassa upamā tisso	531, 534
Nīlavāhanadī	127
Nerañjarāya Bodhimaṇḍā- bhimukho alaṅkatamaggo aṭṭhūsabhavitthāro	82
Nhārūnaṃ kalyāṇatā	418
[Pa]	
Paccāmitte adhibhavanadhammā cattāro	297
Paccāmitto khuddako nāma natthi	528
Paccekabuddhamuni	125
Pacchimabhavika	162
Pacchimabhavikasattaṃ na sakkā nāsetuṃ	252
Pacchimabhavikasattassa arahattūpanissayatā	252
Pañcavaggiyattherānaṃ arahattapattatā	95
Pañcavaggiyānaṃ vaṃso	66-7
Paṭisanthāresu ṭhito vuḍḍhi nāma	161
Paṭisanthāro duvidho	161
Paṭisandhiggahaṇaṃ dukkhaṃ punabbhave	4

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]	
Paṭisambhidāhiyevassa tīṇi piṭakāni āgamaṃsu	134, 135
Paṇḍitasatthavāhassa pacchato gamane ānisaṃsadassanaṃ	115
Paṇḍitassa seṭṭhatā	266
Paṇḍitā itthiṃ nāsakkhiṃsu rakkhituṃ	307
Paṇṇasālāya dosā aṭṭha	12
Padumabhagavato āyuppamāṇaṃ vassasatasahassaṃ	44
Padumabhagavato jātiṭṭhānaṃ	44
Padumabhagavato mātāpitādayo	44
Padumabhagavato sarīraṃ aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ	44
Padumuttarabuddhassa āyuppa- māṇaṃ vassasatasahassaṃ	45
Padumuttarabuddhassa kāle titthiyā nāma nāhesuṃ	45
Padumuttarabuddhassa jātiṭṭhānaṃ	45
Padumuttarabuddhassa mātāpitādayo	45
Padumuttarabuddhassa sarīraṃ aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ	45
Padumuttarabuddhassa sarīrappabhā samantato dvādasa yojanāni	45
Panthaka (Cūḷamahā)	130-1
Pabbajitānaṃ pilotikā	395

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]	
Pabbajjā	156
Param rakkhanto attānampi rakkhati	351
Parinibbāyeyyaṃ Dīpaṅkara- dasabalo viya	17
Parihāsakeḷikammaṣṣa nissando	132
Palitaṃ disvāva maccurājānaṃ āgantvā samīpe ṭhitaṃ viya	154-5
Pāgabbhiyāni tīṇi	306
Pāṭihāriyaṃ yamakapāṭi- hāriyasadisam	90
Pāṇātipātādīni dussīlakammāni	277
Pāṇiyaṃ aparissāvetvā pivanassa ādīnavā	214
Pāpe nissāya hitasukhaṃ nāma natthi	514
Pāyāsassa paṭiggahaṇaṃ	19
Pāyāsassa paribhuñjanaṃ	19
Pāramiyo dasa	24, 31
Pāramiyo samatimsa	31
Pāramiyo hadaya- maṃsabbhantare patiṭṭhitā	31
Pāramīnaṃ pūraṇānukkamo	25
Pāsādā tayo	68
Piṇḍaṃ ekūnapaññāsa ekaṭṭhitālapakkappamaṇaṃ	81

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]	
Piyadassibhagavato āyuppa- māṇaṃ navutivassasahasam	47
Piyadassibhagavato jātiṭṭhānaṃ	47
Piyadassibhagavato mātāpitādayo	47
Piyadassibhagavato sarīraṃ asītihatthubbedhaṃ	47
Piyapuggalaṃ patthenti madhura-annapāne paccupaṭṭhite	410
Piyavacanāni cattāri	209
Puññiddhiyānaṃ samiddhitā	471
Puttadārādayo disā	425
Putto catubbidho	152
Puthujjanacittaṃ nāma lahukaṃ dunniggahaṃ	330
Puthujjanabhāvassa mahādosatā	330
Pubbanimittāni cattāri	69-70
Pubbanimittāni bāttimsa	60-1
Purisassa agamanīyaṭṭhānaṃ nāma natthi rattibhāge andhakāre sati	525
Purisānaṃ icchāya sati kiṃ nāma natthi	525
Pūtikāya	192
Pūraṇakassapādayo cha	535
Pokkharāṇiyā nissando	220
Pokkharavassa	103
Porāṇaka-adhiṭṭhānaṃ	186-7

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pha]	
Pharusavācā nāma	
tiracchānagatānampi	
amanāpā	207, 209
Pharusavāco nāma vijātamā-	
tuyāpi appiyo	531
Phussabhagavato āyuppamāṇaṃ	
navutivassasahassaṃ	49
Phussabhagavato jātiṭṭhānaṃ	49
Phussabhagavato	
mātāpitādayo	49
Phussabhagavato sarīraṃ	
aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedhaṃ	49
[Ba]	
Bakassa vañcanaṃ	238-9
Balikammaṃ na karonti dhīrā	185
Bahuparikkhārā	143
Bahubhaṇḍikassa ādīnavā	222-3
Bālasatthavāhassa purato	
gamane ānisaṃsadassanaṃ	115
Bāhirakānaṃ micchātapo	413-4
Buddhakāraḱā dhammā	24
Buddhakolāhalaṃ	56-7
Buddhagāraḱa	136
Buddhamātā na lola,-	
surādhuttā	59
Buddhamātuyā pūritapāramiyo	59
Buddhassa aggasāvaka	19
Buddhassa aggasāvika	19
Buddhassa upaṭṭhāko	19

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ba]	
Buddhassa jātiṭṭhānaṃ	19
Buddhassa bodhi	10
Buddhassa mātāpitāro	19
Buddhā khattiya,	
brāhmaṇakulesu	
yeva nibbattanti	58
Buddhānaṃ dhammadesanā	
tilakkhaṇamuttā nāma natthi	57
Buddhā nāma amoghavacanā	24
Buddhānussati-	
kammaṭṭhānādīnaṃ	
sotāpattimaggādippadānaṃ	113
Buddhuppānānaṃ kālā,-	
kālo	57-8
Bodhisattaṃ gaṇhiṃsu manussā-	
dukūlacumbaṭakena	62
Bodhisattaṃ gaṇhiṃsu mahā-	
rājāno ajinappaveṇiyā	62
Bodhisattaṃ sampāṭicchīṃsu	
mahābrahmāno	
suvaṇṇajālena	62
Bodhisattamātā sattāha-	
jāte bodhisatte	
kālaṃ karoti	61
Bodhisattassa tenatta-	
bhāvena vanditabbayuttako	
aṅṅo natthi	64
Bodhisattassa thāmalāni	73-4
Bodhisattassa nāmaggaḱaṇaṃ	65-6
Bodhisattassa	
laddhabyākaraṇatā	53

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ba]		[Ma]	
Bodhisattā āruppe na nibbattanti	430	Maṃsānaṃ kalyāṇatā	418
Bodhisattena sahaajātā satta	63-4	Maghamāṇavānaṃ kammāni	215-7
Bodhisattena vasitakucchi nāma cetiyagabbhasadisā	61	Maṅgalabhagavati parinibbute ekappahārenea andhakārāni ahesuṃ	41
Bodhisatto uttarāsāḷha- nakkhattena paṭisandhiṃ gaṇhi	60	Maṅgalabhagavato āyuppaṃāṇaṃ navutivassasahassaṃ	37, 41
Bodhisatto nikkhami āsāḷhi- puṇṇamāya uttarāsāḷha- nakkhatte vattamāne	74	Maṅgalabhagavato kāle rattindivaparicchedo na paññāyittha	37
Bodhisatto nicchāresi vācaṃ tividdhattabhāve	63	Maṅgalabhagavato jātiṭṭhānaṃ	41
Bodhisattopi devatāhi abhitthuto	21, 33	Maṅgalabhagavato mātāpitādayo	41
Brahmacariya	316	Maṅgalabhagavato pubbakammaṃ nissando obhāso	38-9
Brāhmaṇānaṃ aggijuho	303	Maṅgalabhagavato sarīraṃ aṭṭhāsītihatthubbedhaṃ	37, 41
Brāhmaṇā nāma dhanalolā	450	Maṅgalabhagavato sarīrappabhā niccakālaṃ dasasahassilokadhātum pharitvā aṭṭhāsi	37-8-9
[Bha]		Maccharājassa saccakiriyaṃ	349
Bhagavato chinnabhaddatā	97	Macchānaṃ sabhāvo	227
Bhayaṃ nāma sadhanasseva hoti	352	Macchariyassa ādīnavā	252-6
Bhayabhīrutānaṃ visesatā	496	Majjhimadesassa paricchedā	58
Bhariyā	311-2	Majjhimadesa Buddha, paccheka- Buddhādayo uppajjanti	58
Bhavā tayo ādittagehasadisā	72	Maṇḍapo sattaratanamayo	40
Bhikkhūnaṃ gavesitabbadhammā	335		
Bhūmiyaṃ lekhā soḷasa	90-1		
Bherisadda	3		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Matakuṭṭhāpanakamanta	537
Matamūsikassa	
mūlakaraṇaṃ	136-9
Madhupāyāso sattasattāhaṃ	
āhāro	81, 92
Manosilātaḷaṃ	
saṭṭhiyojanikaṃ	59
Manthamadhupiṇḍike	
upanāmesuṃ Tapussabhallikā	93
Maraṇadhammaṃ niyataṃ	
ekasmim attabhāve	183, 291
Marukantārassa sabhāvo	123
Mahājanakajātake	
vīriyassa paramatthapāramitā	55
Mahānirayā aṭṭha	516
Mahāpathaviṃ kampetvā	
gahitasenāsanāni	98
Mahāpadhānapadahanassa	
chabbassāni	78
Mahāpanthakassa arahatta-	
pattatā	132
Mahāmāyāya supinaṃ	59
Mahāmoggallānattherassa	
ānubhāvo	368
Mahāvilocanāni pañca	57
Mahāsattassa saccakaraṇaṃ	230-1
Mahāsatto rājānaṃ	
sabbasattānaṃ abhayaṃ	
yācati	168
Mahāsālarukkho	
sattayojaniko	59

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mahāsutasomajātake	
saccassa paramatthapāramitā	55
Mahāsupinānaṃ mātikā	355
Mahāsupināni soḷasa	354-363
Mahicchapuggalo vijāta-	
mātuyāpi appiyo	500-2
Mātugāmassa bhāvo	
dujjāno	317
Mātugāmassa vasaṃ	
gamanassa garahavatthūni	
tīṇi	171
Mātugāmo nāma	
arakkhiyo	311, 313, 521
Mātugāmo nāma pāpo	144
Mānaṃ aṭṭha nāliyo	493
Māradhītarānaṃ	
palobhanaṃ	91, 494
Māradhītaro tisso	91
Mārassa senā	83-5
Mārena dānaṃ vāritaṃ	249
Migassa aṅgāni	166
Migānaṃ māyā cha	179, 180
Micchātapo	519
Mittadubbhino vipāko	340, 345
Mittā nittharanti pattabhāraṃ	467
Mugapakkhajātake adhiṭṭhānassa	
paramatthapāramitā	55
Mucalindamūlassa gamaṇaṃ	
chaṭṭhe sattāhe	92
Mudiṅgasadda	3
Muni anekavidho	125

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]		[Ra]	
Munimuni	125	Rathasadda	3
Mūsikakhādanassa avamaṅgalatā	394	Rasataṇhāya pāpataraṃ nāma natthi loke	174
Meghasaddo suyiyati ekadviyojanamatte	118	Rājagahato Kapilavatthu saṭṭhiyojanam	101
Meghasīsaraṃ paññāyati tiyojanamatte	118	Rājagahā Jetavanaṃ pañca- cattālīsayojanikaṃ	164
Mettābhāvanāya ānisaṃso	216	Rājadhama	192
[Ya]		Rājā	152
Yakkhassa lakkhaṇāni	117	Rājāyatanassa upasaṅkamaṇam sattame sattāhe	92
Yakko paresaṃ maṃsa- lohitakhādako	149	Rājūhi niggaṇhitabbā corā	193
pubbapāpakamma	354	Rāhulakumāra	71
Yaññāvāṭa	234	Rāhulakumāro anubandhi Bhagavantaṃ	107
Yathāvuḍḍhaṃ sāsane aggāsanādīnaṃ laddhabbatā	234	Rāhulamātuyā vandaṇam	106
Yathāvuḍḍhaṃ sāsane abhivādanādīnaṃ karaṇam	234	Rukkhamūlamupagatassa guṇā dasa	12, 13
Yogā cattāro	397	Revatabhagavato āyuppamaṇam saṭṭhivassa- sahassaṃ	42
[Ra]		Revatabhagavato jātiṭṭhānaṃ	42
Raññā nāma tulāsadisena bhavitaṃ vaṭṭati	192	Revatabhagavato mātāpitādayo	42
Ratanagharaṃ bodhito pacchimuttaradisābhāge sattaratanamaṇam	90	Revatabhagavato sarīraṃ asītihatthubbedhaṃ	42
Ratanacaṅkamo pallaṅkassa ca ṭṭitaṭṭhānaṃ ca antaraṃ puratthimapacchimoto āyataṃ	90	Rogānaṃ ādīnavā	388
		Lakkhaṇapariggāhakabrāhmaṇo aṭṭha	66

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[La]		[Va]	
Laṭṭhivanuyyānaṃ Rājagahato		Vatthusmiṃ visade putto	
tigāvutamattam	97	labbhamāno visado	
Laddhabhojanassa bhuñjanam		puññavā	445
dīghāyukam	213	Vayassa kalyāṇatā	418
Lābhantarāyakaraṇassa		Vākacīrassa ānisaṃsā dvādasa	11
mahādosatā	259	Vātavassā nava	84-5
Lābhasakkāraṃ nissāya		Vāyāmassa saphalatā	279, 476
parivāro	201	Vāḷakantāraṃ	115
Lumbinīvanam Kapilavatthussa		Vikatthanassa ānisaṃsā	377-8
ca Devadahassa ca antarā	62	Vijjāṭṭhānāni aṭṭhārasa	489
Lumbinīvanam		Vijjulātā paññāyati	
Cittalatāvanasadisam	62	catuppañcayojanamatte	118
Lokatthacariyā	276-8	Vipassibhagavato	
Lokasammatānam		āyuppaṃaṇam asīti-	
anekaṃsikatā	483	vassasahassam	50
Lokassa viparivattana-		Vipassibhagavato jātiṭṭhānam	49
kālo	365	Vipassibhagavato	
Lokuttaradāyajjam		mātāpitādayo	49
sattavidha-ariyadhanam	107	Vipassibhagavato sarīram	
Lobhadhammānam		asītihatthubbedham	50
duppajahatā	333	Vipassibhagavato sarīrappabhā	
Lobhānam vināsamūlatā	272	saddā sattayojanāni	
Lomahaṃsajātake		pharitvā aṭṭhāsi	50
upekkhāya paramattha-		Vipādakānam ādīnavā	225
pāramitā	56	Vivekā tayo	307
Lolānam jīvitakkha-		Vihārānumodanagāthā	109
yatā	259, 262	Vīṇāsadda	3
[Va]		Vīriyaṅgāni cattāri	83, 125
Vañcanassa dosā	237-8	Vuṭṭhivāto vāyati	
Vattasampannassa ānisaṃsā	475	yojanamattam	118

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]	
Vejayantapāsādassa pamāṇaṃ	219
Vejayantarathassa pamāṇaṃ	218
Vedabbaṃ nāma mantāṃ	270-3
Vedā tayo	489
Vessabhubhagavato āyuppamāṇaṃ saṭṭhivassa- sahassaṃ	51
Vessabhubhagavato jātiṭṭhānaṃ	50
Vessabhubhagavato mātāpitādayo	50-1
Vessabhubhagavato sarīraṃ saṭṭhihatthubbedhaṃ	51
Vessavalāhakadevarājassa meghavassāpanākāro	348
Veḷuvanuyyānaṃ Rājagahassa nātidūranaccāsanne	98
[Sa]	
Samghārāmānaṃ paricchedā	110
Samśaggo nāma malaṃ pabbajitānaṃ	398
Samśāre vicarantānaṃ na puttadhītā nāma natthi	131
Sakkassa vatapadāni satta	217
Sakkena pañcasu ṭhānesu ārakkhā ṭhapitā	220
Saṅkhapālaajātake sīlassa paramatthapāramitā	54
Saṅkhasadda	3
Saṅkhāro tilaphalamattopi nicco nāma natthi	416

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Saṅkho vīsahatthasatiko	84
Saṅgahavatthūni cattāri brahmacariyaṃ nāma	153
Saccakiriyaṃ	230
Saccānaṃ guṇāni	229
Sattapadavītiḥāra	63
Sattubhastajātake paññāya paramatthapāramitā	55
Satthā ca nāma ekaputtikā attano sāvake rakkhati	527
Satthā Buddhakiccaṃ katvā parinibbāyi	34
Saddā dasa	3
Saddhivihāriko ācariyassa paṭipakkho upakāro ca	241
Sapaṇṇakapaṭipadāya ānisaṃsā	121
Sapadānacārikānaṃ caraṇāni	103
Sabbacatukkayaṇña	354-5
Sabbaññuṃ ṭhapetvā añño supināni jānituṃ samattho nāma natthi	355
Sabbaññutaññāṇassa paṭivijjhaṇaṃ aruṇuggamanavelāya	88
Sabbabuddhānaṃ avijahita-udānaṃ	88-9
Sabbabuddhānaṃ avijahitaṭṭhānaṃ	83
Sabbabuddhā bhikkhācāreneva jīvikaṃ kappesuṃ	105
Sabbabodhisattānaṃ dhammatā	155
Sabbe dhammā aniccā	416

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Samaggakaraṇam sukham	216, 224
Samaggasammodamānassa ānisaṃsā	346
Samaṇaparikkhārā aṭṭha	76
Samaṇasukhāni aṭṭha	9
Sambahulā nāma cattāro upādāya tatuttari satasahassampi	347
Sammasadda	3
Sarīradosarahitā cha	418
Sasapaṇḍitajātake dānassa paramatthapāramitā	54
Sahasseyyasikkhāpada	177
Sahāyakānaṃ viśāsika- bhāvo	205
Sākiyānāma mānajātikā	102
Sāṭakassa dosā nava	10-11
Sāmaggiyā sati paccāmittā na okāsaṃ labhanti	346
Sāmike asati sāṭakam nivatthā itthī naggāyeva nāma	325
Sāriputtattherassa adhiṭṭhānaṃ	328-9
Sāriputtamoggallānānaṃ arahattapattatā	99
Sālitkasippa	442
Sikhibhagavato āyuppamāṇam sattativassasahassaṃ	50
Sikhibhagavato jātiṭṭhānaṃ	50

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sikhibhagavato mātāpitā- dayo	50
Sikhibhagavato sarīraṃ sattatihatthubbedham	50
Sikhibhagavato sarīrappabhā yojanamattaṃ pharivā aṭṭhāsi	50
Siddhattha	66
Siddhatthabhadhagavato āyuppamāṇam vassasata- sahassaṃ	48
Siddhatthabhadhagavato jātiṭṭhānaṃ	48
Siddhatthabhadhagavato mātā- pitādayo	48
Siddhatthabhadhagavato sarīraṃ saṭṭhihatthubbedham	48
Siniddhāhāro nāma māna, purisamade vaḍḍheti	13
Sippaṃ nāma paṇḍitehi uggahitabbam	444
Sippāni dvādasa	69
Sītāni vātajātāni	181-2
Sīlameva uttamaṃ	393
Sīlarakkhaṇassa ānisaṃsā	257
Sīlassa guṇāni	229
Sīlassa rakkhaṇam	294
Sīlānaṃ pabhedā	293
Sīvalikumārassa mātā	432
Sukha	499

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sujātabhagavato āyuppa- māṇaṃ navutivassasahassaṃ	46
Sujātabhagavato jātiṭṭhānaṃ	46
Sujātabhagavato mātā- pitādayo	46
Sujātabhagavato sarīraṃ paṇṇāsahatthubbedhaṃ	46
Sujātāya madhupāyāsassa vidhi	79, 81
Sujāya sīlānisamsā	221
Sudhammādayo catasso itthiyo	217
Suddhodanamahārājassa tatiyavandanā	102
Suddhodanamahārājassa dutiyaṇḍavanā	68, 102
Suddhodanamahārājassa paṭhamavandanā	64, 102
Suddhodanamahārājassa phalānaṃ pattatā	105-6, 108
Sunakhānaṃ vamanabhesajjaṃ	193
Suppatiṭṭhitatitthaṃ nāma nhānaṭṭhānaṃ	81
Suppavāsa-upāsikāya gabbhapariharaṇaṃ	430
Sumanabhagavato āyuppa- māṇaṃ navutiyeva vassasahassaṃ	42
Sumanabhagavato jātiṭṭhānaṃ	42

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sumanabhagavato mātā- pitādayo	42
Sumanabhagavato sarīraṃ navutihatthubbedhaṃ	42
Sumedhatāpaso nipajji kalalapiṭṭhe maṇiphalaka- setu viya	15-7
Sumedhapaṇḍitassa adhiṭṭhāna- pāramī	29
Sumedhapaṇḍitassa upekkhā- pāramī	30
Sumedhapaṇḍitassa khantiṭṭhānaṃ	27-8
Sumedhapaṇḍitassa dānapāramī	24-5
Sumedhapaṇḍitassa nekkhamma- pāramī	26
Sumedhapaṇḍitassa paññā- pāramī	26-7
Sumedhapaṇḍitassa mettā- pāramī	29-30
Sumedhapaṇḍitassa vīriyapāramī	27
Sumedhapaṇḍitassa saccapāramī	28-9
Sumedhapaṇḍitassa sīlapāramī	25-6
Sumedhabhagavato āyuppa- māṇaṃ navutivassasahassaṃ	46
Sumedhabhagavato jātiṭṭhānaṃ	46
Sumedhabhagavato mātā- pitādayo	46
Sumedhabhagavato sarīraṃ aṭṭhāsītihatthubbedhaṃ	46

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Ha]	
Surāpānassa ādīnavā	382-3	Hatthisadda	3
Sekkhamuni	125	Himsā	471
Sotāpannā na pivanti suram	286	Hiriyā ajjhattasamuṭṭhānāya	
Sotāpanno acalasaddho	248	kāraṇāni cattāri	145-6
Sobhitabhagavato āyuppa- māṇam navutivassasahassam	43	Hrottappānam attā,- lokādhi-	
Sobhitabhagavato jātiṭṭhānam	43	pateyyatā	146-7
Sobhitabhagavato mātāpitādayo	43	Hrottappānam gavesanam	
Sobhitabhagavato sarīram		dvādasasamvaccharam	143
aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedham	43	Hīnavīriyabhāvassa nissando	335-6

Jātakatṭhakathāya paṭhamabhāge

Nāmānaṃ anukkamaṇikā

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko	Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akitti (brāhmaṇa)	54	Anomatthera	43
Aggālavacetiya	177	Anomadassī (Buddha)	43-4, 52
Aggidatta (brāhmaṇa)	51	Anomā (devī)	44
Aṅga (raṭṭha)	101	Anomā (nadī)	75
Accuta (seṭṭhi)	110	Apaṇṇaka (raṭṭha)	1
Ajātasattu (rājā)	201-2, 534, 538	Abhayatthera (upaṭṭhāka)	47
Ajitakesakambala	535	Abhibhūtthera	50
Ajita (brāhmaṇa)	43	Amaravatī (nagara)	2-4
Aññāsikoṇḍaññatthera	95	Amitātherī	45
Atideva (brāhmaṇa)	42	Ambatitthaka (nāga)	381-2
Atula (nāgarājā)	42, 49	Ayogharapaṇḍita	54
Atthadassī (Buddha)	46-7, 52	Arakapaṇḍita	55
Anāthapiṇḍika	89, 108-12, 114, 121, 165, 233, 243, 248, 266, 269, 286, 385-6, 400-1, 437, 466-7	Arati (māradhītā)	91, 494
Animisacetiya	90	Ariṭṭha (pura)	127
Anupiya (ambavana)	77	Arindama (rājā)	50
Anupiya (nagara)	156	Aruṇa (rājā)	50
Anuruddhatthera (upaṭṭhāka)	37	Aruṇavatī (nagara)	50
Anuruddhatthera	156	Alīnasattukumāra	54
Anuḷātherī	52	Avamaṅgala (māṇava)	426
Anotattadaha	59, 93	Asamatthera	43
Anoma (nagara)	47, 50	Asama (rājā)	44
		Asamātherī	45
		Asamādevī	44
		Asilakkhaṇapāṭhaka (brāhmaṇa)	481, 483
		Asurinda	77

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko	Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[U]	
Asokatthera	49	Uttaratthera	51
Asokātherī	41	Uttaramāṇava	45
Assajitthera	95, 98	Uttarā (devī)	41
Aḷārakkhī	323-4	Uttarā (brāhmaṇī)	51
[Ā]		Uttarātherī	45, 51
Ānandakumāra	37	Uttarāpatha	141
Ānandatthera	19, 20, 63, 140, 150, 156, 169, 177, 193, 196-7, 201, 204, 207, 209, 214, 222, 307, 317, 324, 333, 345, 348, 351, 366, 375, 387, 394, 398, 404-5, 407, 410, 415, 444, 466, 469, 472, 512, 527, 534	Udaka	78, 94
Ānandamaccha	223	Udayatthera	49
Ānanda (rājā)	45	Udāyitthera	101
Āḷavi (nagara)	177	Udenatthera	42
Āḷāra	78, 94	Upaka (ājīvaka)	94
[I - U]		Upacālā (therī)	49
Illisa (seṭṭhi)	371-5	Upatissatthera	19, 20
Isipatana	79	Upatissātherī	37
Ukkalā (janapada)	93	Upasantatthera	47, 51
Ugga (seṭṭhi)	110	Upasālatthera	44
Uggata (rājā)	46	Upasoṇātherī	42
Uttara (nagara)	41	Upālītthera	165
Uttara (rājā)	41	Uppalavaṇṇā (therī)	19, 20, 176, 181, 324, 398
Uttara (seṭṭhi)	458, 460	Uruvelakassapa	95-6
		Uruvelā	66, 78-9, 95, 100
		Uruveḷātherī	52
		Usīraddhaja (pabbata)	58
		[Ka]	
		Kakusandha (Buddha)	51-2, 110
		Kaṅcana (guha)	517
		Kaṭāhaka	477-80
		Kaṭṭhavāhana (rājā)	152

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]	
Kaṇḍaka (assa)	63, 72-4, 76-7
Kaṇhājinakumārī	89
Kapilavatthu (nagara)	19, 58-9, 61, 64, 101, 103, 107, 224
Kappāsikavana	95
Kalaṇḍuka (dāsa)	484-5
Kassapa (Buddha)	51-3, 76, 105, 110, 132, 254, 257, 438
Kassapa (māṇava)	46
Kālakaṅjika (asura)	413
Kālāma	78
Kāsi (nagara)	49
Kāsi (raṭṭha)	62, 76, 114 (ādipiṭṭhesu)
Kāla (nāgarājā)	82, 84
Kālakañṇī	385-7, 394-5
Kālatthera	181
Kāḷadevīla (tāpasa)	64, 79, 102
Kāḷudāyī (amacca)	63, 100
Kāḷudāyitthera	100, 102
Kimilatthera	156
Kisāgotamī	71-2
Kuṭumbikaputtatissatthera	334-5
Kuṇḍadhāna (vana)	431
Kuṇḍiya (nagara)	431
Kuddālapaṇḍita	55, 331-3
Kumārakassapatthera	162, 165-6, 169

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]	
Kusinārā	415
Kokālika	456, 458, 517
Koṇāgamana (Buddha)	51-2, 110
Koṇḍañña (Buddha)	36-7, 42, 52, 105
Koṇḍañña (brāhmaṇa)	66-7, 78, 270
Komārabhacca	132, 134
Korakkhattiya	413
Kolitatthera	19, 20
Koliya (rājā)	431-2
Kosambī	177, 381-2
Kosala (gāma)	267
Kosala (raṭṭha)	186, 251-2, 267, 280, 324, 335, 348-9
Kosala (rājā)	150, 152, 165, 280-1, 324, 353, 375, 391, 404, 433, 480
Kosalajanapada	181, 214, 280
Kosiya (brāhmaṇa)	490
[Kha]	
Khaṇḍatthera	49
Kharadāṭhika (yakkha)	38
Khema (nagara)	42, 48, 51
Khema (rājā)	51
Khemaṅkaratthera	50
Khemā (therī)	19, 20, 48

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ga - Gha]	
Gaṅgā (nadī)	528
Gajaṅgala (nigama)	58
Gandhāra (raṭṭha)	207, 303, 336, 397, 420
Gayāsīsa	95, 159, 201-2, 450, 516, 534
Gahapatibrāhmaṇa	96
Girimekhalā (hatthī)	83, 85, 87
Gotama (Buddha)	19, 20, 32, 41, 78, 94, 164, 172, 244, 246, 395, 413, 450, 459
Ghaṭṭikāramahābrahmā	76, 81
Ghositārāma	381
[Ca]	
Candakumāra	54, 143-4, 150
Candamittātherī	49
Candavatī (nagara)	43
Candātherī	49
Candādevī	47
Campakātherī	51
Campakānagara	44
Campānagara	415
Campeyya (nāgarājā)	54
Cālātherī	49
Ciñcamāṇavikā	298, 462, 466
Cittapāṭali	
(kappaṭṭhiyarukkha)	218
Cittalatāvana (uyyāna)	62, 220
Cittahatthasāriputta	330
Cittā (itthī)	217, 220

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ca]	
Cūḷadhanuggahapaṇḍita	377, 380-1
Cūḷapanthakatthera	130-5, 139
Cūḷapiṇḍapātikatissatthera	172-3, 175
Cūḷalohita	212-4
Cūḷasubhaddā	108
Cūḷasetṭhi	136, 138-9
Cūḷāmaṇicetiya	76
Cetaraṭṭha	271, 273
Cetiyaḥabbata	9
[Cha - Ja]	
Chattapāṇi (upāsaka)	404
Chaddanta (nāgarājā)	54
Channa (amacca)	63, 73-6
Chabbaggiya (bhikkhū)	382
Jaṭila (mahāraṭṭhiya)	45
Janaka (rājā)	285
Janapadakalyāṇī	106, 417-9
Janasandha (rājā)	48
Jambudīpa	58, 98, 182, 194, 207, 245, 281, 290, 378, 380, 472
Jayaddisa (rājaputta)	54
Jayasena (rājā)	48-9
Jālīkumāra	89
Jitamittatthera	44
Jīvaka	130, 132-5, 426-7, 535-6

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
-------------	-----------

[Ja]

Juṇhatthera	181
Jetavana	89, 108-9, 111-2 (ādiṭṭhesu)
Jetavanapokkharāṇī	348-9
Jotipālamāṇava	52

[Ta]

Takkapaṇḍita	315-7
Takkasilā	207, 276, 290 (ādiṭṭhesu)
Taṇhaṅkara (Buddha)	52
Taṇhā (māradhītā)	91, 494
Tapussa	93
Tambapaṇṇidīpa	98
Tāvatisa	64, 76, 218
Tissa (Buddha)	48-9, 52
Tissakumāra	172
Tissatthera	36, 49, 52
Tissātherī	37
Tusita (Devaloka)	56-7, 59, 61, 89
Tebhātikajaṭila	95

[Tha - Da]

Thullakumārī	212, 214, 440, 442
Thullanandā	500-2
Thūṇabrāhmaṇagāma	58
Dabbatthera	139
Dāmātherī	51
Disāpāmokkha	256, 259,

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
-------------	-----------

[Da]

	290, 303, 317, 319, 336, 377, 426, 461, 472, 474, 489, 537-8
Dīpaṅkara (Buddha)	2, 13-7, 19-21, 24, 32-7, 52-3, 56, 105
Dīpappasādakamahindatthera	9
Duṭṭhakumāra	341
Duṭṭhakumārī	313
Duṭṭhalicchavīkumāra	530-1, 534
Dussalakkhaṇabrāhmaṇa	396
Devadatta	121, 129, 156 (ādiṭṭhesu)
Devadaha (nagara)	61
Devalatthera	45

[Dha - Na]

Dhaja (brāhmaṇa)	66
Dhaññavātī (nagara)	42, 44
Dhanañcaya (rājā)	54
Dhanapālaka	77
Dhanapālī	427
Dhanavātī (brāhmaṇī)	52
Dhammadassī (Buddha)	46-8, 52
Dhammadinnātherī	47
Dhammasenatthera	41, 49
Dhammātherī	47
Dhammika (pabbata)	7, 8
Dhenu (miga)	169
Nakulātherī	43
Nanda (dāsa)	241-3

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]	
Nanda (rājakumāra)	106-7
Nandana (vana)	59
Nandā (itthī)	217, 220, 501
Nandā (pokkharāṇī)	220
Nandātherī	36
Nandāvatī	501
Nandivisāla	207-9
Naḷakapāna (gāma)	186
Naḷakapāna (pokkharāṇī)	186
Nāgamuṇḍā (dāsī)	150
Nāgasamālātherī	46
Nāgātherī	46
Nāmasiddhika (bhikkhu)	426
Nārada (Buddha)	43-5, 52
Nāradatthera	46
Nāḷaka (gāma)	415
Nāḷaka (dāraka)	65
Nigaṇṭhanāṭaputta	535
Nigrodha (migarājā)	166-9
Nigrodha (sakka)	102
Nigrodhārāma	102, 224
Nimi (rājā)	54, 156
Nisabhatthera	43
Nerañjarā (nadī)	19, 81
[Pa]	
Pakudhakaccāyana	535
Pañcavaggiyatthera	67, 79, 94-5
Pañcāvudha (kumāra)	290
Paṇḍava (pabbata)	77

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]	
Paduma (Buddha)	43-5
Padumatthera	47
Padumātherī	50
Padumādevī	48
Padumuttara (Buddha)	45-6, 52, 165, 433
Panthaka	427
Pabuddhā (devī)	60
Pabbata (rājā)	51
Pabhāvatī (devī)	46, 50
Pāpaka (māṇava)	426
Pāricchattaka (rukkha)	218
Pālitatthera	41, 47
Piyadassī (Buddha)	46-7, 52
Pīliya (setṭhi)	491, 493-4
Puṇṇā (dāsī)	80
Poṭṭhapāda	521
[Pha - Ba]	
Phaggunītherī	45
Phussa (Buddha)	48-9
Phussadevatthera	47
Phussātherī	49
Badarikārāma	177
Bandhuma (rājā)	49
Bandhumatī (devī)	49
Bandhumatī (nagara)	49
Bārāṇasī (nagara)	52, 94, 100 (ādipiṭṭhesu)
Bimbisāra (rājā)	95

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko	Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ba]		[Ma]	
Buddhadevatthera	2	Magadha (raṭṭha)	96, 101, 160, 170, 179, 215, 228- 9, 264, 395, 470, 472, 491
Buddhamittatthera	2	Magha (kumāra)	215-6
Buddhijatthera	51	Maghadeva (rājā)	154-6
Bodhiparibbājaka	55	Maṅgala (tāpasa)	48
Brahmadatta (brāhmaṇa)	52	Maṅgala (Buddha)	37-8, 41-2, 52
Brahmadatta (rājā)	114, 123, (ādipiṭṭhesu)	Macala (gāma)	215
Brahmadevatthera	42, 49	Macchariyakosiya (setṭhi)	366, 368
[Bha - Ma]		Maddīdevī	89
Bhagutthera	156	Mantī (brāhmaṇa)	66
Bhaddakāpilānī	307	Mallikādevī	354
Bhaddatthera	37	Mahākassapa	307
Bhaddavaggiyakumārā	95	Mahākāḷa (nāgarājā)	84
Bhaddasālatthera	44	Mahāgovinda	54
Bhaddātherī	42	Mahāgovindapaṇḍita	55
Bhaddiya (rājā)	156	Mahānāma (sakka)	150
Bhaddiyatthera	95, 156-8	Mahānāmatthera	95
Bhallika	93	Mahāpanthakatthera	131-2, 134, 136
Bhāradvājatthera	52	Mahābrahmā	63, 84
Bhāvitattatthera	42	Mahāmāyā	59, 61, 152, 327
Bhiyyasatthera	51	Mahāmoggallānatthera	98-9, 177, 236, 345, 368, 370, 375, 415, 432
Bhīmasena	378-9	Mahālohita	212, 214
Bhūridatta (nāgarājā)	54	Mahāvana	89, 445, 530
Bhoga (gāma)	386, 437	Mahāvihāra	2
Bhoja (brāhmaṇa)	66		
Bhojājānīyasindhava	194-6		
Makkhaligōsāla	535		

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mahāsāla	58
Mahāsīlava	279, 281-2, 285
Mahāsudassana	54, 417
Mahāsubhaddā	108
Mahiṃsaka (raṭṭha)	378
Mahisāsakumāra	143, 150
Mahiḷāmukha (hatthī)	202, 204
Mahosadhapaṇḍita	55, 63
Mātali	218-9, 222
Māyādevī	19, 20
Māra	57, 74, 83-8, 90-1, 250, 494-5
Migadāya	94
Mittavindaka	257-9, 385, 439
Mithilā	154, 156
Mucalindanāgarājā	92
Mudulakkhaṇā (aggamaheṣī)	322-4
Munika (sūkara)	212-4
Medhaṅkara (Buddha)	52
[Ya - Ra]	
Yaññadatta (Brāhmaṇa)	51
Yasa (kumāra)	95
Yasavatī (devī)	50
Yasavā (rājā)	43
Yasodharā (devī)	43
Ragā (māradhītā)	91, 494
Raṭṭhapālatthera	172
Ratanagharacetiya	90
Ratanacaṅkamacetiya	90

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ra - La]	
Rājagaha	77, 95, 97, 101, 108, 111, 130-1, 159-60, 162, 164, 170, 172-3, 179, 201, 215, 233, 366, 368, 394-5, 415, 470-1, 491-2, 494, 515, 535
Rādha	521-2
Rāma (brāhmaṇa)	66
Rāmaputta	78
Ramma (nagara)	14, 32-4
Rammavatī (nagara)	36-7
Rāmātherī	44, 46
Rāsivaḍḍhaka (amaccha)	3
Rāhula	63, 68, 71, 73, 103, 106-7, 156, 177-8, 181, 417
Revatathera	48
Revata (Buddha)	37, 42-3, 52
Rohiṇī (dāsī)	266
Rohiṇī (nadī)	346
Lakkhaṇa (brāhmaṇa)	66
Lāludāyitthera	139-40
Lāḷaka (māṇava)	473-4
Lāludāyitthera	472, 474
Licchavī	445
Lumbinīvana	62-3
Losakatissatthera	251, 253-4, 259

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[La - Va]	
Lohitakumbhī	432-3
Vaṅka (pabbata)	38
Vappatthera	95
Varuṇatthera	42-4
Vasavattī	250
Vāseṭṭhatthera	44
Vijitāvī (cakkavattirājā)	36, 49?
Viṭaṭūbha	150
Videha (raṭṭha)	154
Vidhuratthera	51
Vidhurapaṇḍita	55
Vipassī (Buddha)	49, 50, 52, 110, 434
Vipula (rājā)	42
Vipulā (devī)	42
Visayha (seṭṭhi)	54
Visākhā (upāsikā)	109, 165
Visākhā (brāhmaṇī)	51
Vejayantapāsāda	219
Vejayantaratha	218-9
Vedabbabrāhmaṇa	270-71, 273-4
Vepacitti (asurinda)	221
Vebhāra (nagara)	48
Vebhāra (pabbata)	45
Vesālī	89, 233, 413, 445, 530
Vessantara (rājā)	2, 38, 53-4, 56, 63, 86-7
Vessabhū (Buddha)	50-2, 110
Vessavaṇa (devarājā)	144, 145

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]	
Veḷukapitā (tāpasa)	262-4
Veḷuvana	98-9, 108, 159, 172, 189, 201, 298, 337, 341, 394-5, 450, 469, 491, 508, 513, 515-7, 534
[Sa]	
Sakka (devarājā)	8, 39, 40, 47, 57, 63, 80, 84, 92-3, 97-8, 218-22, 246, 333, 346, 372, 374-5
Sakkāra (nigama)	366, 368
Sakhilātherī	50
Saṅkassa (nagara)	209, 498-9
Saṅkha (brāhmaṇa)	54
Saṅkha (seṭṭhi)	491-4
Saṅcayabelatṭhaputta	535
Saṅjaya (uyyānapālaka)	173
Saṅjīvatthera	51
Saṅjīvamāṇava	537
Santatthera	47
Sabbakāmatthera	46
Sabbadassitthera	47
Sabbanāmātherī	48
Sabbamittatthera	52
Sabhiyatthera	49
Samaṅgatthera	49
Samālātherī	51
Samuddātherī	51

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sambalatthera	48
Sambhavatthera	42, 50
Saraṇa (nagara)	47
Saraṇa (rājā)	47
Saraṇaṅkara (Buddha)	52
Saraṇatthera	42, 46
Sallavatī (nadī)	58
Sahampatibrahmā	93
Sāketa (nagara)	326
Sākha (miga)	166-9
Sāgatatthera	36, 381-2
Sāgara (rājā)	47
Sāgaratthera	46
Sāmātherī	51
Sārambhabalibadda	397
Sāriputtatthera	8, 10, 11, 98-9, 107, 150, 159, 161-2, 178, 198-9, 233-4, 241, 328, 329, 341, 345, 366, 413, 415, 430, 432, 472, 500, 508, 516-7
Sālatthera	44
Sāvatti	89, 108, 111 (ādipiṭṭhesu)
Sikhī (Buddha)	50, 52, 110
Siddhattha (Buddha)	48-9, 52
Siddhatthakumāra	66, 67, 70, 72, 83-9, 102-3
Sineru (pabbata)	218

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sirimā (devī)	42, 49
Sirivaḍḍha (setṭhi)	110
Silesaloma (yakkha)	290
Sivi (rājā)	54
Sīlavakumāra	279
Sīlava (nāgarājā)	338
Sīlava (rājā)	54
Sīvali (kumāra)	432, 434
Sīvalitthera	433
Sīvalītherī	41, 48
Sujā (itthī)	217, 220-21
Sujāta (Buddha)	45-7, 52
Sujāta (rājā)	48
Sujātatthera	45
Sujātā (dārikā)	79, 81
Sujātā (devī)	37, 45
Sujātātherī	43, 47
Sudatta (brāhmaṇa)	66
Sudatta (rājā)	42, 46
Sudattātherī	49
Sudattādevī	46
Sudassana (nagara)	46
Sudassana (cakkavattirājā)	50, 415
Sudassanatthera	46
Sudassanamahāvihāra	14-5
Sudassanādevī	47
Sudinna (rājā)	47
Sudeva	36, 44
Sudevatthera	41, 46

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko	Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa - Ha]	
Suddhodana (rājā)	19, 20, 59, 61, 64-6, 71, 78, 84, 99, 101, 152	Sumittatthera	48
Sudhamma (nagara)	43	Sumedha (tāpasa)	13-5, 19, 20, 24, 30, 32
Sudhammapāsāda	415	Sumedha (Buddha)	45-6, 52
Sudhammarājā	43	Sumedha (brāhmaṇa)	4, 7
Sudhammā itthī	217, 220	Suyāma	63
Sudhammātherī	47	Suyāma (brāhmaṇa)	66
Sudhammādevasabhā	220	Surakkhitatthera	49
Sudhammādevī	43	Surāmātherī	44, 46-8
Sunakkhatta	413	Suruci (brāhmaṇa)	39
Sunandarājā	37	Susīmatāpasa	47
Sunandātherī	36	Sūriyakumāra	144, 150
Sunandādevī	47	Setakaṇṇika (nigama)	58
Sunettatthera	43, 47	Sedaka (nigama)	417
Sundarītherī	43	Senā (nigama)	79
Sundarīnandā	501	Seriva (raṭṭha)	127
Suppatīta (rājā)	50	Soṇatthera	51
Suppavāsā (upāsikā)	431-2, 434	Soṇātherī	42
Suphassādevī	48	Sotthijatthera	51
Subhaddatthera	37	Sotthijasetṭhi	110
Subhaddātherī	42	Sotthiya	82
Subhaddādevī	416-7	Sobhavatī (nagara)	51
Sumaṅgalatthera	36	Sobhita (nagara)	47
Sumaṅgalanagara	46	Sobhita (Buddha)	37, 43, 52
Sumaṅgalasetṭhi	110	Sobhitatthera	47
Sumana (Buddha)	37, 42-3, 52	Somanassakumāra	54
Sumanatthera	45	Haṃsavatī (nagara)	45
Sumanātherī	43	Hatthipālakumāra	54
		Himavanta	7, 8, 10, 33 (ādiṭṭhesu)

Jātakatṭhakathāya paṭhamabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakaṃ, Syā = Syāmapotthakaṃ, Kaṃ = Kambojapotthakaṃ, I = Iṅgalisapotthakaṃ, Ka = Kesuci marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu dissamānapāṭho.

Jātakatṭhakathāya

Nānāpāṭhā

Piṭṭhankā

[A]

Akataññū mittadubbhī puggalo = Akataññum mittadubbhipuggalaṃ (Syā)	340
Akāralope = Saralopena (Sī, Syā, I)	493
Akulīnānaṃyeva dassanti = Akulīneva vaḍḍhessanti (Sī) Kulīne chaḍḍessanti, akulīnānaṃyeva dassanti (Ka)	358
Agamaṃsu = Adaṃsu (Sī, I, Ka) Akaṃsu (Ṭī)	257
Aggim̄ Bhagavantam̄ = Aggabhagavantam̄ (Sī)	303
Agghāpaniko = Agghakārako (Sī, I)	140
Aṅgārakāsutaṭe = Aṅgārakāsuyā taṭe (Syā) Aṅgārakāsuyā āvāṭatīre (Ka)	250
“Aṅguṭṭhigaṇanā”ti = Naṅguṭṭhagaṇanāti (Sī)	488
Aṅguliyaṃ pariyante katvā = Aṅguliyaṃ yantetvā (Sī, I) Parivattetvā (Syā)	442
Ajagarasappaṃ = Agārasappaṃ (Sī, I) Gharasappaṃ (Syā)	394
Ajinacammajaṭamaṅḍalavākacīrāni = Ajinajaṭāvākacīrāni (Sī, I)	16
Añjanavane = Ajjunavane (Ka)	326
Aṭṭhasate = Aṭṭhasatam̄ (Sī)	290
Aḍḍharattāpapāyī = Aḍḍharatte avapivatīti aḍḍharattāvapāyī (Sī, I)	179
Aḍḍharatte apāyinti = Aḍḍharatteva āpaṃ apāyintipi (Ka)	179
Ati-accherakam̄ = Ati-acchariyam̄ (Ka)	297
Atikāruñṅaravo = Atikaruṇo ravo (Sī, I)	218

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[A]

Atibalatāti = Atilapatāti (Ka)	457
Atibalavatāya = Atithaddhatāya (Sī, Syā)	347
Atibalasabhāvā = Atilapasabhāvā (Ka)	457
Attanova kamme = Attano balikammaṃ (Ka)	
Attano vapakammaṃ (Syā)	359
Attā = Attho (Ka)	285
Attapaccatthikānaṃ = Aṭṭapaccatthikānaṃ (Syā)	357
Attheko = Atthesa (Sī, I)	516
Adaṃsu = Agamaṃsu (Sī, I)	324
Adassetvā osakkissatīti aṭṭhānametaṃ = Apassivā na osakkissati, addhā etaṃ (Ka)	406
Adāsi. Satta rājāno satta rajjāni = Adāsi. Satta rajjāni (Sī) adāsi. Sakkattarajjāni (I)	333
Adukkhaṃ sukhaṃ = Adukkhamasukhaṃ (Sī, I)	4
Anatthagateyeva = Dharamāneyeva (Sī, Syā)	88
Anācerakule = Anācariyakule (Sī, Syā, I)	462
Anāthapiṇḍikassa mittāṃ = Nicchayamittāṃ (Sī, Syā, I)	466
Anārogye = Roge (Syā, Ka)	389
Anivattitatāya = Avatthitatāya (Sī, Syā, I)	496
Anivattitattā bhayabhīrutāya ca = Avatthitattā bhayabhīrutāya ca (Sī, Syā, I)	495
Anuggantvāva = Anugantvāva (Syā, Ka)	356
Anucārī = Anvacārī (Sī, Syā, I)	204
Anutappesīti = Anutappessasīti (Sī, I)	129
Anupakuṭṭho = Anupakuṭṭho (Sī, I)	3
Anurañjitaṃ = Anubyañjitaṃ (Sī, I)	15
Anūdakā = Anodikā (Sī, I)	325
Anekasakaṭapūramattā rattasāliyo = Anekasakaṭapūramatte rattasāliyo (Sī) Anekasatavāhapūraṇamattaṃ rattasālim (Ka)	343

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[A]

Anto = Dhātuyo anto (Sī, Syā, I)	93
Antoghate = Antokute (Sī, Syā)	162
Antoḍāho = Antosarīre sedo (Ka)	155
Andhāya = Andhagatāya (Ka)	304
Apaṭijagganatā = Appajagganatā (Sī, I)	13
Apaṇṇake ceva sapaṇṇake cāti = Apaṇṇakañceva sapaṇṇakañcāti (Ka)	121
Apapiddhanānākuṇapabharitaṃ = Vipaviddhanānākuṇapabharitaṃ (Sī, I)	72
Apphoṭenti = Apphoṭhenti (Sī, I) Appoṭhenti (Syā)	21
Abbhantare gahane nhānādīhi = Abbhantarena gahanena taṇhādīhi (Ka)	507
Abyayataṃ = Abyāyataṃ (Sī, Syā, I)	522
Abhiññāsu pāramiṃ gato = Abhiññāpāramiṃ gato (Ka)	21
Abhiravanti = Padissanti (Ka)	22
Amātāpitarasaṃvaddho = Amātāpitari saṃvaddho (Sī, I) Amātāpitusāṃvaḍḍho (Syā)	462
Ayamevettha = Ayamettha (Sī, Syā)	417
Ayyāti = Ayanti (Sī, Syā, I)	246
Araññaṃ = Dāruvanaṃ (Sī, Syā)	336
Ariṭṭhapuraṃ = Andhapūraṃ (Sī, I)	127
Alābhī = Appalābhī (Ka)	252
Alābhesi = Alabbhesi (Sī)	209
Allasiṅgīveraloṇajīrakādayo = Addasiṅgīveraṃ loṇajīrakāya (Sī, I)	261
Avattharivā = Antarivā (Sī, I) Uttarivā (Syā)	235
Aviraddhaṃ = Aviruddhaṃ (Sī, Syā)	119
Asaddahitvā = Saddahitvā (Syā, Ka)	309
Asamo = Padumo (Ka)	44
Asā = Asātā (Sī, Syā, I, Ka)	306
Asātā = Asā (Sī) Āsā (I)	303, 305

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[A]

Asīti bhikkhusahassāni = Asīti bhikkhusatasahassāni (Sī, Syā)	50
Asīlañca = Asīliyañca (Sī, I)	250
Assamato = Assamapadato (Syā, Ka)	457
Ahaṃ = Esa (Sī, Syā)	240
Ahatasāṭake = Sāṭake (Ka)	478
Aho Buddhānaṃ balaṃ nāma acchariyaṃ”ti = Aho Buddhā nāma acchariyamanussāti (Sī, Syā)	294

[Ā]

Ākaḍḍhāpemi”ti = Ākaḍḍhāpemiṭi āha (Syā, I, Ka)	329
Ākāraṇena = Ākārakena (Sī, Syā, I)	287
Ākāsanabhagatā = Ākāsenā gatā (Syā, Ka)	16
Āgacchantānañca = Āgacchantānaṃ (Sī)	244
Āpucchithā”ti = Āpucchathāti (Syā)	335
Āmalakapupphappamāṇaṃ = Sāmalatā pupphapamāṇaṃ (Sī, Syā, I)	71
Ārādhanāṃ = Āvajjanaṃ (Sī) Paṇidhānaṃ (Syā) Āvapanāṃ (I)	339
Ārocesi = Rocesi (Sī)	223
Ālokapajjotakaro = Ālokamujjotakaro (Sī, Syā)	199
Āvijjhitvā = Āviñchetvā (Sī)	331
Āveṇikaṃ saṃghakammaṃ = Āveṇisaṃghakammāni (Sī, I)	516
Āveḷāveḷābhūtā = Āveḷāveḷā (Sī) Āveḷāveḷāya (Syā, I)	469
Āsanaṃ pattharāpetvā = Āsandiṃ santharāpetvā (Sī, I)	123
Āharāpetvā = Āṇāpetvā (Sī, Syā)	445

[I]

Iti āha iti āhā”ti = Itiha āsa itiha āsāti (Sī, I) Itiha iti āhāti (Syā)	476
Ito = Bhaddakappato (Ka)	2

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[E]

Ekadivaseyeva = Ekadivaseneva (Sī, Syā, I)	80
Ekasmiṃ passe = Ekasmiṃ padese (Ka)	361
Ekasmiṃyeva = Imasmiṃyeva (Sī, I)	109
Ekenūna-aṭṭhasatanaṅgalāni = Ekena ūnaṃ aṭṭhasataṃ naṅgalāni (Sī)	
Ekenūna-aṭṭhasatena naṅgalena (Ka)	67
Ettakamattasmiṃ = Ettakamattampi (Sī, Syā, I)	518
Eso = Esoti (Sī, I, Ka)	118

[O]

Okāse = Ākāse (Sī, I, Ka)	299
Odātavatthena = Vasanena (Sī, I)	81
Obhāsayaṃāno = Saṅkhobhayamāno (Syā)	
Khobhayamāno (Ka)	136
Orabhāge = Aparabhāge (Ka)	53
Olambakaṃ cārento = Olambakaṃ otārento (Sī)	
Olambaṇaṃ dhārento (Ka)	190
Ovaditvā = Vāretvā (Sī, I)	169
Ovādagahaṇāya = Ovādagamanāya (Syā, I)	489

[Ka]

Kaṭṭhattharikaṃ = Taṭṭhikaṃ (Sī, Syā, I)	157
Katāpātarāso = Katabhattakicco (Ka)	107
Kathento = Kathetuṃ ārabhi (Syā)	355
Kathehi tātāti = Kassa kathehi tātāti (Sī, I)	309
Kadalimakūlamattā = Kandaḷamakulamattā (Sī) Kandamakuḷamattā (I)	290
Karonto = Kārento (Sī)	286
Kalīni = Khalitāni (Sī) Malināni (I)	493
Kasmā maṃ = Kasmā mā maṃ (Sī)	69
Kassapo nāma gottena = So Jino (Sī, Syā, I) Nāmena (Ka)	52

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kāyabalūpapannāpi = Kāyūpapannāpi (Sī, I, Ka)	192
Kāyavivekāya = Kāyavivekassa ca ānisaṃsaṃ (Sī)	
Kāyavivekaṃ gantvā (Syā)	338
Kāraṇagavesakena = Kāraṇākāraṇagavesakena (Syā)	192
Kāḷadevīlo = Kāḷadevalo (Sī, Syā)	64
Kāḷapakkho vā juṇhapakkho = Kāḷapakkhe vā	
juṇhapakkhe (Sī, I, Ka)	182
Kāḷamahāmacchaṃ = Kāṇamahāmacchaṃ (Sī, I)	238
Kim̐ imaṃ akāraṇena nāsemi = Iminā kāraṇena nāsemi (Syā)	
Iminā kāraṇena na demi (Ka)	448
Kim̐ nu kho = Kim̐ kato nu kho (Sī)	460
Kiñci avatvā gantum̐ ayuttaṃ, evaṃ = Kiñci avatvā eva (Sī, I)	343
Kittakampi samānaṃ = Ettakampi pamānaṃ (Ka)	40
Kinnarilīlāya = Kinnaralīlāya (Sī, I)	309
Kiliṭṭho hi = Kiliṭṭhe ca (Sī) Kiliṭṭho ca (Syā)	10
Kilesavasena = Kilesaparidevanaṃ (Sī)	
Kilesaparidevitaṃ (Syā, I)	227
Kīḷamaṇḍale = Keḷimaṇḍale (Sī, I)	151
Kīḷitukāmatā cittaṃ = Kīḷitukāmatā (Sī, Syā, I)	62
Kuṇḍapūvaṃ = Kaṇaṃ pūvaṃ (Sī, I)	448
Kumudapattasaṅṭhānathalena = Kumudapattasaṅṭhānaphalena (Syā)	171
Kulaṃ = Nāmaṃ (Sī, I)	480
Kulaputtaṃ = Puttaṃ (Sī, I)	388
Kulasampadāya = Kusalasampadāya (Ka)	149
Kūṭaṃ karonto viya = Taṃ karonto (Sī, I)	486
Keḷimaṇḍalaṃ = Kīḷimaṇḍalaṃ (Ka)	403
Ko cāyaṃ eḷālukoti = Ko cāyaṃ lālakoti (Sī, I)	
Koci ayaṃ nu eḷālukoti (Syā)	221
Koṭṭhakapūraṃ = Tucchakoṭṭhake pūraṇena (Sī)	247

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Ka]

Kodhavasenāpi pana = Kodhavaseneva (Ka)	413
Kosiyabrāhmaṇadhītā = Kosiyabrāhmaṇī bhītā (Sī)	490

[Kha - Ga - Gha]

Khalitavaḍḍhakī = Palitavaḍḍhakī (Sī) Phalitavaḍḍhakī (I)	265
Khumṣento = Vañcento (Sī, Syā, I)	377
Gaganamajjhe = Gaganatale (Ka)	165
Gaccha = Añcha (Sī, Syā)	208
Gaṇato parihīno = Ñātisaṅghaparihīno (Ka)	160
Gataṭṭhānaṃ = Vasanaṭṭhānaṃ (Ka)	484
Gatāya = Gatena (Sī, I)	309
Gantvā = Gahetvā (Ka)	373
Gandhapañcaṅgulikaṃ katvā = Gandhena pañcaṅgulim datvā (Sī, I)	208
Gahananissitaṃ = Gehanissitaṃ (Sī)	174
Gāthāya sambandhadīpakehi = Gāthābandhadīpakehi (Sī, I)	3
Gāthāsambandhena = Gāthābandhanena (Sī, I)	3
Gāmakaraṃ = Gāmantaraṃ (Ka)	437
Gāmaṇḍalā upāgantvā = Gomaṇḍalā upagantvā (Sī, I)	56
Gilitakāle = Galitakāle (Sī)	260
Guṇaṃ kathayamānā = Guṇakathāya (Sī, I)	430
Geṇḍumayāni = Bheṇḍumayāni (Sī, I)	409
Gocaralābhā pana = Gocaragāmagamana (Ka)	161
Gosālaṃ = Gopallikaṃ (Sī, Syā, I)	411
Gosālāya = Gopallikāya (Sī, Syā, I)	411
Ghurughurupassāsā = Gharugharu-assāsapassāsā (Ka)	177

[Ca]

Caṅkamantoyeva aṭṭhāsi = Caṅkamaṃyeva adhiṭṭhāsi (Sī, I)	351
Cattāri = Pañca (Sī, I)	366
Candanīharaṇūpamāya = Candanīharaṇūpamā ca (Syā, Ka)	170

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ca]

Campakā = Rambhā (Ka)	51
Cammakuṭe = Cammaṇḍe (Sī, I)	268
Carāpesuṃ = Vādāpesuṃ (Sī)	464
Cāṭīkahāpaṇādivasena = Māsakakahāpaṇādivasena (Ka)	216
Cāpi mantī = Jotimanti (Ka)	66
Cittameva = Cittampi (Sī)	372
Citrapekhuaṃ = Citrapakkhakaṃ (Ka)	223
Cirasanthutaṃ = Cirasanthavaṃ (Ka) Cirasanthunaṃ (I)	387
Cumbaṭakakalahāṃ = Cumbuṭakasāṭakakalahāṃ (Ka)	224
Cūḷasīlam = Cullasīlam (Sī)	293
Cetarattṭhaṃ = Cetiyarattṭhaṃ (Sī, I)	271

[Cha]

Chaṭṭhe vasse = Chabbasse (Ka)	79
Chaḍḍanakāle = Chandādivasena gahaṇakāle (Ka)	365
Chaḍḍāpeti = Chindāpeti (Ka)	378
Chaḍḍessāmi = Siñcissāmi (Ka)	256
Chahi kalāhitibhoti = Kalāhatibhoti (Sī, Syā, I)	179
Chijjante = Chindantena (Syā) Chindante (Ka)	464
Chetvā = Bhetvā (Sī, I)	1

[Ja - Jha - Ḍa]

Jaraṃ = Vināsabhāvaṃ (Ka)	76
Jātito = Nābhito (Sī, Syā, I)	256
Jānāma = Jāniṃ (Sī, I)	141
Jigucchiya = Jigucchiyaṃ (Ka)	6
Jiṇṇāya = Jiṇṇāsāya (Sī)	315
Jinitvā = Jānitvā (Sī)	311
Jhānasukhaphalasukheneva = Jhānasukhena maggasukhena phalasukheneva (Sī, Syā)	92
Ḍiṇḍimaṃ = Deṇḍimaṃ (Sī, Syā)	376

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[Ta - Tha]

Takkaṃ vikkiṇitvā jīvatīti = Takkabhatiyā jīvitattā (Ka)	314
Takketvā = Adhiṭṭhitāṃ nāma dassetvā unnaditvā (Sī, I)	
Abhītasīhanādaṃ nāma dassento unnaditvā (Syā)	291
Tattheva = Tattha vā (Syā)	499
Tathā sītena = Vātasītena (Syā)	414
Tadā = Dānassa (Ka)	86
Tantavītaṭṭhānaṃ = Tantavinanaṭṭhānaṃ (Sī) Tantavitataṭṭhānaṃ (Syā)	378
Tapussabhallikā = Tapassubhallikā (Sī, I)	93
Tappati = Tapatī (Sī, Syā, I, Ka)	397
Tamantarahitaṃ = Samantarahitaṃ (Sī, Syā, I, Ka)	36
Tasitā tāsappattā = Bhītatāsītā utrāsappattā (Syā)	
Bhītā bhayappattā (Ka)	362
Tā devatā = Tāvadeva (Ka)	59
Tālakkhandaṃ = Tālakandaṃ (Ka)	529
Tāva nibbatti = Tāva uppatti pabbajjā ca (Ka)	130
Tikhiṇasakkharaṃ = Tiyāṃsaṃ sakkharaṃ (Sī, I)	442
Tiṇapalālādīneva = Tiṇapalāsādīneva (Syā)	
Tiṇapaṇṇādīneva (Ka)	213
Tiṇasseva = Bahutiṇasseva (Sī, Syā, I, Ka)	313
Tibbarāgajātikā = Tibbarāgā dujjātikā (Syā, Ka)	362
Tiracchānahatthagataṃ bhaṇḍaṃ = Tiracchānahatthūpagatabhaṇḍakaṃ (Sī)	407
Tumhākaṃ = Amhākaṃ (Syā, Ka)	224
Tumhākaṃ senāsanasmā = Tumheke senāsanassa (Sī, I)	178
Tettiṃseva = Timseva (Sī, I)	215
Temitukāmoḃa temeti = Ye temitukāmā, te temeti (Ka)	103
Telayante = Telayantaṃ (Syā, Ka)	31
Tosento = Posento (Ka)	170
Thambhe = Atṭhimhi (Ka)	528

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[Da]

Dadamāno agamāsi = Dadamāno parikkhayaṃ nāgamāsi (Ka)	370
Dadhippayam = Dadhimpayam (Sī, Syā, I)	474
Dasakoṭisahassapurisānaṃ = Dasapurisakoṭisahassānaṃ (Sī, I)	74
Dasantena vā veḷhetvā = Dussante vā bandhitvā (Ka)	6
Dasa vassasahassāni = Dvādasa vassasahassāni (Ka)	193
Daharittihyā = Bhariyāya (Ka)	309
Dāmā ca Samālā = Rāmā ca Surāmā (Ka)	51
Dāsakammakarā ca = Dasakammakarādayo ca (Syā)	372
Diṭṭhadiṭṭheyeva = Diṭṭhe diṭṭheyeva (I)	202
Diṭṭhadiṭṭhoyeva = Diṭṭhadiṭṭheyeva (Syā, Ka)	326
Dibbagandhagandhitam = Dibbagandhādīnaṃ (Ka)	112
Disvā = Vanditvā (Ka)	335
Devadattassa = Devadattena (Syā, Ka)	516
Desessanti = Dassanti ceva dātukāmā ca hontīti desessanti (Sī, I, Ka)	
Dassanti ceva dāpessanti ca (Syā)	360
Dvādasanipāte = Soḷasanipāte (Sī, I, Ka)	159
Dve tayo = Dve tayoti (Sī, Ka)	477
Dve bhāgā = Vaggā (Sī, I)	252

[Dha]

Dhajānaṃ paṭākānaṃ raṃsiyo = Dhajānaṃ paṭākā (Ka)	88
“Dhan”ti sadde = “Ṭan”ti sadde (Sī, I) Thaddhasadde (Syā)	305
Dhamanto = Dhamamāno (?)	84
Dhammagaṇḍikaṭṭhāne = Dhammabhaṇḍikaṭṭhāne (Ka)	167
Dhammasudhammatāya = Dhamme sudhammatāya (Ka)	343
Dhammaseno ca = Dhammadevo ca (Ka)	41
Dhāruṇhopi = Taruṇopi (Ka)	192
Dhīrapurisehi = Vīrasappurisehi (Ka)	11
Dhutaṅgadhārassa = Dhutavādissa (Sī, I) Dhutavādassa (Syā)	146
Dhuravāto = Purato vāto (Ka)	116

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[Dha]

Dhuvabhattāni = Dhurabhattāni (Sī)	475
Dhūmaṃ = Dhūpaṃ (Sī)	423
Dhūmehi = Dhūpehi (Sī, Syā)	75

[Na]

Na otarīti = Na otiṇṇoti (Syā, Ka)	299
Na kathesi = Na sameti (Ka)	474
Na karissanti = Na rakkhissanti (Syā)	357
Na tumhākaṃ, amhākanti = Na tumhākamamhākanti (Sī)	363
Na te puttana migamāyā uggahitāti = Na te putto migamāyaṃ uggahīti (Ka)	176
Na paṭipattisādhako = Paṭipattisārako (Sī, I)	442
Namassanādino = Namassanādito (Sī, I)	1
Na labhissathāti = Na labhathāti (Sī, Syā)	169
Navabhājane upanītamatte = Navabhājanesu upanītamattesu (Syā, Ka)	80
Navutikoṭimabodhayi = Satahassam abodhayi (Sī, Syā, I)	35
Na hontīti = Na honti (Sī)	75
Naḷavanam = Tāḷavanam (Sī, I)	218
Nā'guṭṭhigaṇanam = Naguṭṭhagaṇanam (Sī, Syā) Nā'ṅguṭṭhagaṇanam (Ka)	488
Nānappakārena = Nānappakārehi (Sī) Nānappakāram (Syā)	359
Nāma = Nāmetaṃ (Sī, I) Nāmekaṃ (Ka)	306
Nāma sadutiyakavāsoti = Nāmesa dutiyakavāso (Ka)	12
Nikkhipitum = Pakkhipitum (Sī, I)	168
Niggaṇhitvā = Gahetvā (Sī, I) Niggahetvā (Syā)	287
Niccaṃ lālakoyeva = Niccalolukoyeva (Syā)	472
Nittharati = Niṭṭhāpeti (Ka)	378
Nitthunanto = Tintinanto (Sī, I)	260
Niddāyitum = Pacalāyitum (Sī, I)	407
Niddāyitvā = Niḍḍāyitvā (Sī, Syā, I)	231

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Na]

Nipannakavasenāti = Gonisinnakavasenāti (Sī)	
Gonipannākārenāti (Syā)	179
Niplavitam̐ = Viplavitam̐ (Sī, I)	344
Nimittānam̐ = Purisānam̐ (Sī) Parisānam̐ (Syā)	67
Niyyādeyyāmāti = Niyyādessāmāti (Sī) Niyyādemāti (Ka)	166
Nirumbhitvā = Sannirujjhivā (Ka)	73
Nivatthavatthāni = Vatthābharaṇāni (Ka)	87
Nivattā = Anativattā (Sī) Ativattā (I)	68
Nisīditvā = Nisīdiṃsu (Ka)	383
Nīcamittam̐ = Nicchayamittam̐ (Sī, Syā, I)	467
Nīlavāham̐ = Nīlavāhinim̐ (Sī) Telavāham̐ (I)	127
Nerañjarāya tīram̐ = Nerañjarābhimukham̐ (Ka)	81
Nhātavilitto = Nhātānulitto (Sī) Nhātānuvilitto (Syā)	422

[Pa]

Pa-ādātave = Pādātave (Sī, Syā)	206
Paccamāne = Sijjamāne (Sī, I) Nipajjamāne (Syā)	529
Paccāharissāmi = Paccāvamissāmi (Sī, Syā)	329
Paccāharissāmīti = Paccāvamissāmīti (Sī, Syā)	329
Paccekabuddhamuni = Paccekamuni (Sī, Syā)	125
Pacchimabhāge = Pacchimabhāgena (Sī)	452
Pacchiyam̐ = Makkhikam̐ (Sī, I)	444
Pañca paṇṇāni phalādīni = Pañca phalāni tiphalādīni (Sī)	
Pañcavaṇṇāni phalādīni (I)	489
Pañca silāni na rakkhāpessāmīti = Silāni rakkhāpessāmīti (Sī, I)	
Idāni pana no pañcasilāni	
rakkhāpessatīti (Syā)	216
Pañcasugandhikasupariabhāvitam̐ = Pañcasugandhikaparivāsam̐ (Sī)	
Pañcasugandhikaparivāram̐ (Syā, I)	283
Pañcāvudhakamme = Pañcāvudhakammena (Ka)	290

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Pa]

Paññāpadaṭṭhānāya = Paññāpanapaṭṭhapanāya (Sī, Syā, I)	300
Paññāya mānāni pañca pasādāni = Paññāyamāna pañcapasādāni (Sī, Syā, I)	338
Paṭahabherim̐ = Pahaṭabherim̐ (Syā, Ka)	376
Paṭikkamanūpāyaṃ = Paṭikkhipanūpāyaṃ (Sī, Syā, I)	468
Paṭikkhipi = Pakkhipiṃsu (Ka)	78
Paṭisaraṇoti = Paṭisaraṇanti (Syā, I, Ka)	373
Paṭikāmañcakeyeva = Mattikāmañcakeyeva (Ka)	106
Paṭṭhayamāno = Paridevamāno (Sī, Syā, I)	525
Pathavi-undriyanasaddo = Pathavi-udriyanasaddo (Sī, I)	83
Paduṭṭhā kammantā = Paduṭṭhakammanto (Sī) Paduṭṭho kammanto (I)	509
Pabodhetuṃ = Pabodhetvā (Sī)	386
Pabodhetvā = Sambodhetvā (Sī, I)	159
Pabbatapāde = Pabbatapapātā (Sī, I) Pabbatā (Syā)	470
Parato = Purato (Syā, Ka)	257, 438
Paramakasimānappattakāyassa = Paramakisappattakāyassa (Ka)	78
Paramatthapāramī = Paramatthapāramitā (Sī)	54
Paramadhitindriyā = Parivāritindriyā (Sī) Paramajitindriyā (Syā)	383
Pararakkhakā = Paraṃ rakkhakā (Sī, I) Paraṃ rakkhitā (Ka)	351
Pariccajanti = Pariccajantā (Sī, I)	178
Parīṇatathaddhatīṇe = Purāṇe thaddhatīṇe (Ka)	115
Paripakke ñāṇe = Paripakkañāṇena (Ka)	106
Paripīlito = Paṭipīlito (Sī, I, Ka)	6
Pariyāyā = Pariyāyena (Ka)	90
Pariharitabbo = Hāretabbo (Sī)	417
Parodi = Rodituṃ upaṭṭhito (Sī, Syā, I)	65
Palālaṃ = Palāsaṃ (Syā, Ka)	429
Pasāriyittha = Pasārayittha (Ka)	152
Pasāretvā = Gantā (Sī, I)	482
Pasīdantena = Pasīdanto (Syā, I)	413

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Passantasseva = Passantassa passantassa (Sī, I)	128
Pahūtamaṁsaṁ = Bahukaṁ maṁsaṁ (Ka)	528
Pāṭiyekkasannivesane = Paṭipāṭiyā ekasannivese (Ka)	108
Pādamolamba = Pādamolubbha (Sī, Syā, I, Ka)	258
Pādena paṁsum gahetvā = Pādesu gahetvā (Sī, I)	
Paṁsum gahetvā (Syā)	180
Pānabhojanaṁ = Pāṇabhojanaṁ (Sī)	220
Pāraṅgate aṭṭhasatabrāhmaṇe = Pārage aṭṭhuttarasataṁ	
brāhmaṇe (Sī)	65
Pārāvataṣṣa = Pārāpatassa (Sī, I)	261
Pāvussakameggho = Kappapāvussakameggho (Ka)	111
Pāsāṇasakalikā = Pāsāṇapapaṭikā (Ka)	184
Pāsādamaho = Vihāramaho (Ka)	109
Pivantiyo = Pivantā (Sī, I)	356
Pisituṁ = Vāsituṁ (Ka)	478
Pisuṇā mittabhedikā = Pisuṇā ca vibhedikā (Sī, Syā, I)	316
Pīḷiyasetṭhi = Piliyasetṭhi (Sī, Syā, I)	491
Puthujjanapucchāpaṅcakaṁ = Puthujjanapucchakaṁ paṅhaṁ (Sī, I)	
Puthujjanapaṅcakapaṁ (Syā)	430
Punapi tehi = Puna jitehi (Sī, I)	332
Pupphitakusumānaṁ = Pupphanakusumānaṁ (Sī)	38
Pubbuḷā = Bubbulā (Sī, I)	80
Purato = Parato (Sī, I)	118
Purato = Parato (Sī, I)	273
Purāṇapaṇṇe viya anapekkhā = Purāṇapaṇṇaṁ viya pariccajivā	
anapekkhā (Ka)	81
Purimadivase = Purimataradivase (Sī, I)	366
Purisantaraṁ agataṁ = Purisantara-anāgataṁ (Ka)	308
Pesento = Pājento (Sī, Syā)	197

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Ma - Ya]

Matthakena = Matthakamatthakena (Sī, I)	218
Manam̐ = Mam̐ (Sī, I)	15
Mayhamevesa = Mayhamevettha (Sī, I)	298
Mahallakakāle = Mahallakā (Sī, I)	327
Mahāgeṇḍukappamāṇo = Mahābheṇḍukappamāṇo (Sī, I)	229
Mahājanakāyassa = Mahāsamayaṃ (Sī, I) Mahāsamajjam̐ (Pāliyaṃ)	417
Mahāḍāho = Mahādāvo (Sī, Syā, I)	228
Mahānidhiṭṭhānāni = Mahānidhānāni (Sī)	464
Mahāmuni = Tadā Muni (Sī, Ka)	35
Mahāvilopaṃ = Mahāvināsaṃ (Ka)	352
Mahisāsakumāroti = Mahimsāsakumāroti (Sī, I)	
Mahissāsakumāroti (Syā)	143
Mahiḷāmukho = Mahilāmukho (Sī, I)	204
Mākāsi = Mā abhāsi (Sī)	28
Mā cintayittha = Mā cintayi (Sī)	354
Mā me = Māyime (Sī, I, Ka)	219
Mā yajīti = Mā yajāti (Sī, I) Nāma jahāti (Ka)	365
Mittassa = Mittarase (Sī, I) Mittasseva (Syā)	387
Mukkhakotipi = Mukkhakotipi (Sī) Samukkhakotipi (Syā)	467
Muttamatteyyeva = Muñcante muñcanteyyeva (Sī) Muñcanteyyeva (Ka)	196
Mūsikādarim̐ = Mūsikāgāram̐ (Ka)	487
Meghapādā pacchijjissanti = Meghapādā ca chijjissanti (Sī, Syā, I)	355
Mettacittena = Mettacittaṃ (Sī, I)	94
Mocesiṃ = Mocayiṃ (Sī, I)	55
Yakkhabhakkhā = Yakkhabhattaṃ (Sī, I)	114
Yajjissāmāti = Yajāmāti (Sī)	354
Yathā = Yathā vā (Sī) Athavā yathā (Syā)	204
Yamhi kāle = Yadā vasī (Sī, Syā, I)	35
Yavasam̐ = Yavasīsam̐ (Ka)	357
Yassa etc = Yassete ca (Syā, Ka)	300

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ya]

Yāgubhattaṃ nibandhiṃsu = Yāgubhattādīni nibaddhaṃ paṭṭhapesuṃ (Syā)	217
“Yā’yaññe manusāsati = Yāyaññamanusāsati (Sī, Syā, I)	455
Yugantavātabbhāhatā = Yugandharavātappahatā (Syā, Ka)	31
Yeneva = Yena pana tena (Sī, I) Ye tena (Ka)	53
Yojanasatiko = Vīsatiyojanasatiko (Syā) Timsayojanasatiko (Ka)	420
Yojaniyaratanaçaṅkoṭakena = Yojaniyaratanaçaṅgoṭakena (Sī, I)	76

[Ra - La]

Raṃsijālavitato = Raṃsijālavikasito (Ka)	104
Rakkhāpeti = Rakkhāpemīti (Sī, I)	216
Ratanacaṅkoṭake = Rajataçaṅkoṭake (Sī, Syā)	172
Ratananāsabhayena = Ratanavilopabhayena (Ka)	6
Ratanamatta-anucaṅkamaṃ = Ratanamattaṃ anucaṅkamaṃ (Sī, Ka)	9
Rattakambalasāṇiyā = Rattakambalasāṇim (Sī, Syā, I)	527
Rattaṅkurarukkho = Rattakuravakarukkho (Sī)	48
Rattapavāḷapallavehi = Rattapavāḷadaleti (Sī, Syā)	88
Rathaṃ pesento = Rathaṃ yojetvā pājento (Sī)	196
Rasakabhikkhaṅca = Sarakabhikkhaṅca (Sī, I)	173
Rājayuttāpi = Rājāmaccāpi (Ka)	360
Rājavesaṃ = Bhaṭavesaṃ (Sī, I)	279
Rāsiṃ katvā yāhīti = Rāsiṃ karohīti (Sī)	514
Rāsivaddhako = Sirivaddhako (Ka)	3
Rukkhaṃ vā lataṃ = Rukkhalataṃ (Sī, Syā, I)	489
Rukkhadavatā = Rukkhadavatā vanadavatā (Sī, I, Ka)	468
Rucamaṅgalarukkho = Rucarukkho (Sī)	467
Rūpasobhaggappatto = Rūpaggappatto (Sī)	338
Laṅghanakassa = Naṭakassa (Sī)	455
Labhamāne = Labhamānā (Sī) Labbhamāne (Syā)	308

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[Va]

Vaṅkagatī = Vaṅkagatā (Sī, Syā) Vaṅkanadī (Ka)	308
Vaṅṅitāya = Valitāya (Sī, Syā, I)	461
Vaṅṅetvā = Valetvā (Sī, I)	362
Vattati = Vaḍḍhati (Sī, I)	212
Vattum̐ = Gantum̐ (Syā)	535
Vadeyya = Vadeyyum̐ (Sī, I)	417
Vanappatim̐ = Vanappatinti (Sī, Syā, Ka)	347
Varapallaṅko ca = Dhirapallaṅko (Ka)	89
Varuṅakatṭhabhaṅjova = Varaṅakatṭhabhaṅjova (Sī, Syā, I)	337
Varuṅarukkham̐ = Varaṅarukkham̐ (Sī, Syā, I)	336
Valāhakaṁ = Nīlasāṭakaṁ (Ka)	348
Valāhakaṁ = Valāhakaṁ (Ka)	251
Vasati = Vasitvā (Sī)	413
Vasanaṅṅhānaṁ yeva = Devaṅṅhānameva (Sī, Syā, I)	385
Vāgurāni ādāya	
muggarādinānāvudhahatthā = Nāgare ādāya muggarādinānāvudhahatthā	
(Sī, I) Vākuraṁmuggarādīni ādāya	
āvudhahatthā (Ka)	167
Vāsabhakhattiyaṁ = Vāsabhakhattiyāya vatthum̐ (Sī, I)	150
Vāḷā ca lapasakkharā = Vāḷā ca palasakkharā (Sī, Syā, I)	
Vāḷā capalasakkharā (Ka)	313
Vikatthitaṁ = Vikatthikaṁ (Sī, I)	377
Vikulāvā = Vikkulavā (Ka)	219
Vikkiṅante = Vikkiṅantaṁ (Ka)	360
Vicāretvā = Vidhāretvā (Sī, I)	359
Vijahanteyeva = Vijahante vijahanteyeva (Sī)	340
Vijātirājāno = Adhammikaṁrājāno (Syā, Ka)	358
Vinetvā = Cintetvā (Sī, I)	248
Viraddhaggāhena = Viruddhaggāhena (Sī, Syā)	114
Vilapamāno = Vippalapamāno (Sī, Syā, I)	382

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[Va]

Vilumpitvā bandhitvā = Vilumpitvā vadhitvā (Syā)	
Vilumpitvā (Sī, I)	376
Vivaṭena = Vaṭṭakatena (Sī, I)	240
Vivaṭṭati = Nivattati (Ka)	528
(Visapattāni visapupphāni visaphalāni visamadhūni hontiyeva) = ( ) Natthi I-potthake.	288
Visamacakkhukā = Visamacakkhulā (Sī)	374
Vissakammadevaputtaṃ = Vissukammadevaputtaṃ (Syā)	
Visukammadevaputtaṃ (Ka)	8
Vissaṭṭhamālāguḷo = Vissaṭṭhamālāguḷaṃ (Sī, Syā, I)	61
Vissamitvā = Samassasitvā (Sī)	191
Vedabbaṃ = Vedabbhaṃ (Sī, I)	270
Veḷuvane = Sītavane (Sī, Syā, I)	108
Vossaggatthe = Vavassaggatthe (Sī, I)	250

[Sa]

Sakalarukkhaṃ = Sakalarukkhamūlaṃ (Ka)	80
Sakkāraṃ = Sakkharaṃ (Sī) Sakkaraṃ (Syā, I)	366
Saṅkaḍḍhitvā = Saṅkaḍḍhitvā pupphapacchiyā gahetvā gacchantī sodhanakāle (Sī, I)	310
Saṅkhipitvā = Pakkhipitvā (Sī)	294
Saccakiriyamanuttaraṃ = Saccakiriyamanuttamaṃ (Sī, Syā, I)	230
Saccapāramīti = Paramatthasaccapāramīti (Sī)	55
Sacco = Sabbo (Syā)	230
Sajaṅghacammaṃ = Sakhuragaṅghacammaṃ (Sī)	520
Sañchannasarīrattā = Saṃbhinnasarīrattā (Sī) Sussinnasarīrattā (Syā) Saṃbhinnasarīrattā (I)	529
Saṭṭhivassattherā = Vassasatikattherā (Sī, Syā, I)	99
Saṅṭhahimsu = Santharimsu (Ka)	83
Saṅṭhātum = Sandhāretum (Ka)	463

Nānāpāṭhā

Piṭṭhānkā

[Sa]

Surattadupaṭṭam̐ = Rattadupaṭṭam̐ (Sī, Syā)	349
Suvaṇṇakaṭṭisaṅhārena = Suvaṇṇitṭhikaṅhārena (Sī, I)	
Suvaṇṇakaṭṭisaṅhārena (Ka)	110
Suvaṇṇakārapubbakam̐ = Suvaṇṇakāraputtam̐ (Sī)	
Suvaṇṇakāraputtakam̐ (Ka)	198
Suvaṇṇatārahacitacelavitānam̐ = Suvaṇṇatārahavicittam̐	
celavitānam̐ (Ka)	194
Suvaṇṇapādukaṅca = Suvaṇṇapaṭṭakaṅca (Sī)	51
Susinno = Susīto (Sī, Syā, I) Susindo (Ka)	414
Sūciḡhaṭṭikāni = Sūciḡhaṭṭikam̐ (Ka)	367
Sūtamāḡadhādīsu = Sūtamāḡhatantakādīsu (Syā, I)	
Sutamaḡgalikādīsu (Ka)	71
Sedakam̐ = Setakam̐ (Sī, Syā)	417
Sepaṇṇi = Sepaṇṇim̐ (Sī, Syā)	190
Serivanāmakena = Serivā nāma (Sī, I)	127
So = Sa (Sī, I, Ka)	396
Sokassatthāya macchassa assāsatthāya	
devam̐ vassāpehi = Sokassatthāya pāpaya (Sī) Sokassatthāya	
macchassa assāsatthāya (Syā)	350
Sotthijo = Sotthiyo (Sī, Syā, I)	110
Sotthiyo nāma = Suddhiyo nāma (Ka)	82
Sodhetvā = Sādhetvā (Sī)	247
Sosinno = Sosīto (Sī, Syā, I) Sosindo (Ka)	414

[Ha]

Haṁci tuvaṁ evamaññasīti = Haṁsi tvaṁ maññasīti (Sī, I)	449
Haṭṭhatuṭṭhena = Haṭṭho haṭṭhena (Sī)	21
Hataputtaṭṭhāne tiṭṭhatīti = Puttaṭṭhāne na tiṭṭhatīti (Syā, Ka)	376
Hatassa = Āhatassa (Ka)	438
Hatthapatham̐ upagañchi = Hattham̐ upagatā (Ka)	62

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ha]

Hatthipoto = Peto (Syā, Ka)	534
Hannaṃ suhannaṃ nāma = Hadanaṃ suhadaṃ nāma (Ka)	446
Hassavasenāpi = Hāsavasenapi (Ka) Hāsanavasenapi (Syā)	465
Hitūpacārassa = Hitūpakārassa (Ka)	188
Himavantatāpasam = Sīlavantatāpasam (Sī, Syā, I)	533
Himavantappadese = Himavantapasse (Sī, I)	234
Hetusampannassāpi = Hetusampannepi (Sī) Hetusampannenapi (I)	18
Hemavantikā = Hemavatakā (Sī, I) Himavantakā (Syā)	532

Jātakatṭhakathāya paṭhamabhāge

Gāthāsūci

Paṭhamapādā	Piṭṭhankā	Paṭhamapādā	Piṭṭhankā
[A]		[A]	
Akataññussa posassa	340	Advejjhavacanā Buddhā	24
Akilāsuno vaṇṇupathe		Anantādīnavo kāyo	163
khaṇantā	125	Anavaṭṭhitacittassa	424
Akusalehi dhammehi	126	Anavassutacittassa	424
Akkamitvāna maṃ Buddhō	17	Anāsavā vītarāgā	20
Akkhī bhinnā paṭo naṭṭho	509	Aniccā vata saṅkhārā	416
Agārino annadapānavatthadā	425	Aniṭṭhagandho pakkamati	23
Āngārino dāni dumā bhadante	100	Aniṭṭhite mamokāse	16
Acetanāṃva koṭṭente	55	Anupāyena yo atthaṃ	273
Acetanāyaṃ pathavī	56	Anekajāṭisaṃsārāṃ	89
Accuggatā'tibalatā	457	Anomadassissa aparena	44
Ajapālarukkhamūle	19	Anovaṭṭhena udakaṃ	23
Ajjhāyako mantadharo	4	Antapūro udarapūro	163
Añjanasamavaṇṇasunīlakeso	105	Antarā dvinnāṃ	
Aññamaññehi titthehi	200	ayujjhapurānaṃ	219
Aṭṭhakkhuraṃ kharādiye	176	Apaṇṇakaṃ ṭhānameke	119
Aṭṭhadosasamākiṇṇaṃ	8	Apaṇṇakaṃ vaṇṇupatham	159
Aṭṭhinahārusaṃyutto	163	Apāyimha anaccimha	384
Atikaramakarā'cariya	456	Api ataramānānaṃ	153
Atikkamma ramaṇakaṃ	385	Api nu hanukā santā	524
Atīradassī jalamajjhe	55	Api passena semāno	195
Atthi loke sīlaguṇo	230	Appakenapi medhāvī	138
Atthi hehiti so maggo	4	Abaddhā tattha bajjhanti	465
Athassa navahi sotehi	163	Abhitthanaya pajjunna	350
Athassa susiraṃ sīsaṃ	163	Amātāpitarasaṃvaddho	462
Adāṃsu te mamokāsaṃ	16	Allacammaṭṭacchanno	163
		Avīcimhi nuppajjanti	53

Paṭhamapādā   Piṭṭhaṅkā

[A]

Asaṃsaṭṭhavihārena	2
Asaṅkiyomhi gāmaṃhi	352
Asantaṃ yo paggaṇhāti	537
Asabbatthagāmiṃ vācaṃ	474
Asampadāneni'taritarassa	493
Asātamantaṇḍabhūtaṃ	334
Asātaṃ sātārūpena	434
Asā loki'tthiyo nāma	306
Asītihatthamubbedho	36
Assamo sukato mayhaṃ	8
Ahaṃ tena samayena	14
Ahaṃ tena samayena	35
Ahu Kapilavhayā rammā	19
Ākāsaṭṭhā ca bhūmaṭṭhā	22
Āyatayuttasusaṇṭhita- soto	104
Āyatimdosāṃ nāññāya	390
Ārogyamicche paramaṇca lābhaṃ	388
Āvajjetvā dhammabalaṃ	230
Āsīsetheva puriso	284

[I]

Idaṃ sutvāna vacanaṃ	21
Idha ce naṃ virādhesi	129
Imaṃ tvaṃ aṭṭhamaṃ tāva	29
Imaṃ tvaṃ catutthaṃ tāva	27
Imaṃ tvaṃ chaṭṭhamaṃ tāva	28
Imaṃ tvaṃ tatiyaṃ tāva	26
Imaṃ tvaṃ dasamaṃ tāva	30
Imaṃ tvaṃ dutiyaṃ tāva	25

Paṭhamapādā   Piṭṭhaṅkā

[I]

Imaṃ tvaṃ navamaṃ tāva	30
Imaṃ tvaṃ pañcamaṃ tāva	27
Imaṃ tvaṃ paṭhamaṃ tāva	25
Imaṃ tvaṃ sattamaṃ tāva	29
Imassa janikā mātā	20
Iminā me adhikārena	17
Ime dhamme sammasato	31

[U]

Ukkaṭṭhe sūramicchanti	410
Ukkuṭṭhisaddā vattanti	21
Ucchaṅge deva me putto	326
Ucchindasinehamattano	199
Uttamaṅgaruhā mayhaṃ	155
Uttiṭṭhe nappamajjeyya	105
Uppajjante ca jāyante	14
Ubbiggā tasitā bhītā	32
Ubho khañjā ubho kuṇī	374
Usabhā rukkhā gāviyo gavā ca	355, 365

[E]

Ekapaṇṇo ayaṃ rukkho	533
Ekā icchā pure āsi	323
Etaṃ kho saraṇaṃ khemaṃ	113
Etaṃ hi te durājānaṃ	515
Ete ahesuṃ Sambuddhā	53
Ete tadā aṭṭha ahesuṃ brāhmaṇā	66
Ettakāyeva te loka	31

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[E]

Evam kilesapariruddho	6
Evam kilesabyādhihi	6
Evam kilesamaladhove	6
Evam ce sattā jāneyyūm	184
Evam me siddhipattassa	14
Evam sabbaṅgasampannā	53
Evameva ayaṃ kāyo	7
Evameva mayaṃ sabbe	21
Evamevāhaṃ imaṃ kāyaṃ	7
Evāhaṃ cintayitvāna	8

[Ka]

Kakusandhassa aparena	52
Kappe ca satasahassee	3
Kare sarikkho atha vāpi setṭho	468
Kalyāṇimeva muñceyya	397
Kassaci deti sāmāññaṃ	35
Kassaci varasamāpattiyo	35
Kāmaṃ taco ca nhāru ca	83, 125
Kāmaṃ patāmi nirayaṃ	250
Kāle vā yadi vā juṅhe	181
Kim te jaṭhi dummedha	507
Kim bhavissati lokassa	32
Kim me aññāta vesena	17
Kim me ekena tiṅṅena	17
Kimagghati taṇḍulaṇālikā'yaṃ	142
Kimeva disvā Uruvelavāsi	96
Kuṭṭā kavāṭā selā ca	23
Kuruṅgaṃ kukkurañceva	214

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kulāvakañca naccañca	251
Kulāvakā mātalisisimbalismim	219
Kusalūpadese dhitiyā dalhāya ca	495
Kese muñcivāhaṃ tattha	17
Koṇāgamanassa aparena	52
Koṇḍaññaṃ aparena	42
Kodhanā akataññū ca	316

[Kha - Ga - Gha]

Khattiyasambhava-aggakulindo	104
Khemaṃ yaṃ tattha arī udīrito	497
Khemā Uppalavaṇṇā ca	20
Gacchantonilapathe viya cando	105
Garahissanti taṃ viññū	146
Ghaṭānekaśassāni	32

[Ca]

Cakkavarāṅkītarattasupādo	104
Caṅkamaṃ tattha māpesim	8
Catubbhi aṭṭha'jjhagamā	438
Cattāri satasahasāni	36
Candābhaṃ sūriyābhañca	499
Campakaṃ salalaṃ nīpaṃ	17
Calatī ravatī pathavī	31
Cutī ca upapatti ca	23
Coriyo kathinā hetā	313
Corīnaṃ bahubuddhīnaṃ	313

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Cha - Ja]	
Chetvāna moḷim varagandha- vāsitaṃ	76
Jayo hi Buddhassa sirīmato ayaṃ	87
Jātikotiśahashehi	1
Jātidhammo jarādhammo	4
Jiṇṇaṅca disvā dukhitaṅca byādhitam	155
Jīvakaṅca mataṃ disvā	427
Jotayitvāna saddhammaṃ	36
Ñātametaṃ kuruṅgassa	190
[Ta]	
Tam tam kāraṇamāgama	1
Taṇhaṅkaro Medhaṅkaro	52
Tato padakkhiṇaṃ katvā	20
Tato vātātapo ghoro	109
Tattha ṭhatvā vicintesiṃ	16
Tatthappadhānaṃ padahiṃ	8, 13
Tattheva maṇḍakappamhi	46-9, 51
Tattheva catūsu bhūmīsu	26
Tattheva tvaṃ sabbakālaṃ	27
Tattheva tvaṃ sabbabhava	26-7
Tattheva tvampi sukhadukkhe	30
Tattheva tvampi adhiṭṭhāne	29
Tattheva tvampi ahitahite	30
Tattheva tvampi saccesu	29
Tattheva tvampi sabbesaṃ	28
Tattheva puṇṇā pātiyo	287
Tattheva yācake disvā	25

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ta - Tha]	
Tathevimaṃ pūtikāyaṃ	7
Tatthevassa kalyāṇaṃ	483
Tadā te bhojayitvāna	34
Tassa pāde namissitvā	1
Tassa sammasato dhammaṃ	32
Tāni sabbāni ekajjhaṃ	1
Tārāgaṇā virocanti	23
Ticīvaraṅca patto ca	76
Tiṇṇo tiṇṇehi saha purāṇajaṭilehi	97
Tisso Phusso ca Sambuddho	52
Tuṭṭhahaṭṭho pamudito	15
Te desā tāni vatthūni	484
Tena yogena janakāyaṃ	35
Te me puṭṭhā viyākaṃsu	16
Tesaṃ tadā saññāpesi	32
Tehi thutappasattho so	34
Thalajā dakajā pupphā	22
[Da]	
Dadeyya ujubhūtesu	109
Daddallamānā āgaṅchum	494
Danto dantehi saha purāṇajaṭilehi	97
Dasavāso Dasabalo	98
Dasavīsasahassānaṃ	35
Dasasahassī lokadhātū	22
Dassanaṃ me atikkante	21
Daḷhaṃ paggaṇha vīriyaṃ	24
Dāsakammakarā heṭṭhā	425

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Da]

Dibbaṃ mandāvaram pupphaṃ	16
Dibbaṃ mānusakam pupphaṃ	33
Disā catasso	
vidisā catasso	425
Disvā padamanuttiṇṇam	187
Dīpaṅkarassa aparena	37
Dīpaṅkaro Lokavidū	19, 21
Dukkhaṃ dukkhasamuppādaṃ	113
Duggandho asuci kāyo	163
Dunniggahassa lahuno	330, 424
Dummedhānaṃ sahasena	278
Dūramimaṃ ekacaram	424
Devajātaṃ janam disvā	14
Devā dibbehi turiyehi	16
Devā manusse passanti	16
Doso rajo na ca pana	
reṇu vuccati	134

[Dha]

Dhame dhame nātidhame	301-2
Dhammaṃ care sucaritā	105
Dhammadassissa aparena	48
Dhammo have rakkhati dhamma-	
cāriṃ	39
Dhiratthu kaṇḍinaṃ sallaṃ	171
Dhiratthu taṃ visaṃ vantaṃ	329

[Na]

Na kiratthi anomadassisu	245
Na kiratthi rasehi pāpiyo	174
Nakkhattaṃ patimānentaṃ	276

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Na]

Nagaraṃ Rammatī nāma	36
Nagaraṃ sabbaṅgasampannaṃ	4
Nagare Amaravatiyā	4
Naggā nadī anūdakā	325
Na taṃ jitaṃ sādhu jitaṃ	331
Na tvaṃ rādha vijānāsi	522
Natthi citte pasannaṃhi	245
Nandā ceva Sunandā ca	36
Na pāpajanasamsevī	514
Na bhavanti pariyaṇṇā	53
Na maṃ koci uttasati	56
Na maṃ sītaṃ na maṃ uṇhaṃ	227
Namassanādino assa	1
Nayidaṃ dukkhaṃ aduṃ	
dukkhaṃ	526
Na vissase avissatthe	412
Nave anattakusalena	268, 270
Na hete ettakāyeva	25, 30
Na hoti arati sattānaṃ	23
Na honti khuddakā paṇā	53
Nācintayanto puriso	460
Nāccantaṃ nikatippaṇṇo	240
Nātisītaṃ nāti-uṇhaṃ	101
Nāyaṃ rukkho durāruho	289
Nāyaṃ sikhā puññaḥetu	488
Nāradassa aparena	45
Nālaṃ kabaḷaṃ padātave	206
Nāhaṃ punaṃ na ca punaṃ	529
Nigrodhaṃ lakkhaṇaṃ kaṇḍi	188
Nigrodhameva seveyya	169
Nicca dubbiggahadayā	512

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Na]	
Nibbūtā nūna sā mātā	71
Nirayepi dasasahassee	22
Netam kho saraṇam khemaṃ	113
Nerañjarāya tīramhi	19
[Pa]	
Paccantadesavisaye	14
Paccuggamanā vattanti	16
Paññāya vicinantohaṃ	55
Paṭhamābhisamaye Buddho	35
Pathaviyaṃ nipannassa	17
Padumaṃ yathā kokanadaṃ sugandhaṃ	132
Padumassa aparena	45
Padumuttarassa aparena	46
Parosatañcepi samāgatānaṃ	435
Parosahassampi samāgatānaṃ	431
Pallaṅkā bhujanemayhaṃ	22
Pallaṅkena nisīditvā	21
Passatha imaṃ tāpasam	19
Pāpopi passatī bhadrāṃ	248
Puṇṇacandanibho mukhavaṇṇo	104
Puṇṇamāye yathā cando	34
Putto tyāhaṃ mahārāja	152
Puna nāradakūṭamhi	35
Purāṇacorāna vaconisamma	204
[Pha]	
Phandanam capalam cittam	424
Phussassa ca aparena	50

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ba]	
Bahum ve saraṇam yanti	113
Bahucintī appacintī	453
Bahumpi so vikattheyya	479
Bahumpe'tam asabbhi jātaveda	520
Bahumpe'tam vane kaṭṭham	440
Bilāsaya darīsaya	23
Buddhavaṃsassa etassa	1
Buddhassa vacanam sutvā	24, 33
Buddhoti mama sutvāna	16
Bodhaneyyam janam disvā	35
[Bha - Ma]	
Bhadropi passatī pāpam	248
Bhayaṃ tadā na bhavati	23
Bhikkhāya upagataṃ disvā	54
Maṅgalassa aparena	42
Maṅgalo ca Sumano ca	52
Maccheravineye yuttam	218
Maññe sovaṇṇayo rāsi	242
Manuññameva bhāseyya	209
Manussattaṃ liṅgasampatti	17, 53
Mahāpurisacariyānam	2
Mahārajjam hatthagataṃ	54
Mahāvātā na vāyanti	22
Mahāvihāravāsīnam	2
Mahāsamuddo ābhujati	22
Mahāsīlavajanaka	302
Mahāhanusabhakkhandhā	35
Mahimsāsakavaṃsamhi	2
Mātā pitā disā pubbā	425

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ma]		[Ya]	
Mātā pitā na me dessā	55	Yathā andughare puriso	26
Mātāpettibharaṃ jantūṃ	217	Yathā āpannasattānaṃ	24
Mānusakā ca dibbā ca	22	Yathā uccāraṭṭhānamhi	7
Mā Munikassa pihayi	213	Yathā khittāṃ nabhe leḍḍu	24
Māyā cetā marīcī ca	306	Yathā gūthagato puriso	5
Mā su nandi icchati maṃ	318	Yathā nadī ca pantho ca	319
Migaṃ		Yathā nikkhantasayanassa	24
tipallatthamanekamāyaṃ	179	Yathāpi uṇhe vijjante	5
Micchādiṭṭhiṃ na sevanti	54	Yathāpi udakaṃ nāma	30
Mitto have sattapadena		Yathāpi osadhī nāma	29
hoti	385	Yathāpi kumbho sampuṇṇo	25
Mutto muttehi saha		Yathāpi camarī vālaṃ	25
purāṇajaṭilehi	97	Yathāpi jajjaraṃ nāvaṃ	7
Musā tāsāṃ yathā saccaṃ	313	Yathāpi dukkhe vijjante	5
Moho rajo na ca pana		Yathāpi pathavī nāma	28, 30
reṇu vuccati	134	Yathāpi pabbato selo	29
[Ya]		Yathāpi pāpe vijjante	5
Yaṃ te pavikatthitaṃ pure	380	Yathāpi puriso corehi	7
Yaṃ nissitā jagatiruhaṃ		Yathāpi byādhito puriso	6
vihaṅgamā	232	Yathāpi bhamaro pupphaṃ	370
Yaṃ brāhmaṇo avādesi	311	Yathāpi bhikkhu bhikkhanto	27
Yaṃ laddhaṃ tena tuṭṭhabbaṃ	502	Yathāpi sabbasattānaṃ	24
Yaṅca aññe na rakkhanti	158	Yathāpi samaye patte	33
Yato yato garu dhuraṃ	211	Yathāpi siho migarājā	27
Yato viluttā ca		Yathā manussā nadiṃ tarantā	21
hatā ca gāvo	376	Yathā yā kāci nadiyo	34
Yattha verī nivisati	437	Yathā ye keci Sambuddhā	34
Yatthe'ko labhate babbu	505	Yathā rattikkhaye patte	24
Yathanno puriso hoti	448	Yathā vācā ca bhuñjassu	490
Yathā arihi pariruddho	6	Yadā ca devabhavanamhi	35

Paṭhamapādā	Piṭṭhāṅkā
[Ya]	
Yadā yadā yattha yadā	197
Yadimassa Lokanāthassa	21
Yadi Buddhassa sodhetha	16
Yannūnimaṃ pūtikāyaṃ	4
Yamaṃ ajja byākāsim	32
Yamhi kāle mahāvīro	35
Yasaṃ laddhāna dummedho	371
Yasmiṃ mano nivisati	327
Yassa ete tayo dhammā	300
Yassa jālinī visattikā	92
Yassa jitaṃ nāvajiyati	92
Yassa maṅgalā samūhatā	496
Yassete caturo dhammā	297
Yāni yesu ciram Satthā	1
Yā pubbe bodhisattānaṃ	22
Yā'yaññe manusāsati	455
Yāvatā candimasūriyā	148
Yāvatā nirayā nāma	23
Yāvatā parisā āsi	32
Ye kukkurā rājakulamhi vaddhā	192
Ye keci tena samayena	36
Ye keci Buddhaṃ saraṇaṃ gatāse	112-3
Ye tatthāsum Jinaputtā	21
Ye vuḍḍhamapacāyanti	236
Ye saññino tepi duggatā	498
Yo atthakāmassa hitānu- kampino	258, 261, 263
Yo alīnena cittena	292
Yo ca Buddhañca dhammañca	113

Paṭhamapādā	Piṭṭhāṅkā
[Ya]	
Yo dukkhaphuṭṭhāya bhaveyya tāṇaṃ	436
Yo dhīro sabbadhi danto	98
Yo pahaṭṭhena cittena	295
Yo pubbe katakalyāṇo	401
Yo pubbe karaṇiyāni	337
Yo ve dhammaṃ dhajam katvā	486
Yo sahasaṃ sahasena	332
[Ra]	
Rajo nuddhaṃsati uddhaṃ	23
Raho gato nisīditvā	4
Rāgo tadā tanu hoti	23
Rāgo rajo na ca pana reṇu vuccati	134
Rāmo dhajo lakkhaṇo- cāpi mantī	66
Rāhumutto yathā sūriyo	34
Rudaṃ manuññaṃ rucirā ca piṭṭhi	223
Rūpe ca sadde ca atho rase ca	96
Revatassa aparena	43
Rogā tadūpasammanti	23
[La]	
Latā vā yadi vā rukkhā	22
Lasī ca te nipphalitā	519
Lābūni sīdanti silā plavanti	355, 365
Littaṃ paramena tejasā	403
Littatejaṃ mahāsāraṃ	434

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[La - Va]

Losakatissakapota	279
Vaṭṭasuvaṭṭasusaṅghitagīvo	105
Varuṇaṃ sīlavanāgaṃ	381
Vācāva kira te āsi	399
Vāpitaṃ ropitaṃ dhaññaṃ	8, 13
Vāyametheva puriso	285, 476
Vicittapupphā gaganā	22
Vicinanto tadādakkhiṃ	25, 30
Vitthārikaṃ bāhujaññaṃ	35
Vipassissa aparena	50
Vimalo hoti sūriyo	22
Vihāradānaṃ saṅghassa	109
Vihāre kāraye ramme	109
Vedajātaṃ janāṃ disvā	14
Vedayanti ca te sotthiṃ	33
Vessabhussa aparena	51

[Sa]

Samsārasotaṃ chinditvā	17
Sakyakumāro varado sukhumālo	104
Sace imassa kāyassa	163
Sace mucce pecca mucce	185
Saccaṃ kirevamāhaṃsu	344
Saccavācaṃ anurakkhanto	55
Satasahassavassāni	36
Saddahāsi siṅgālassa	451
Santi pakkhā apataṇā	230
Sannipātā tayo āsum	35
Sabbā nadī vaṅkagatī	308

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sabbītiyo vivajjantu	33
Sabbe devā paḍissanti	23
Samatittikaṃ anavasesakaṃ	424
Samādiyitvā Buddhaguṇaṃ	33
Sammodamānā gacchanti	225
Saraṇāgamane kañci	34
Saha sacce kate mayhaṃ	231
Sahassakkhattumattānaṃ	135
Sahassiyamhi lokamhi	21
Sā ca iddhi so ca yaso	36
Sāṭakaṃ pajahiṃ tattha	8
Sādhuṃ kho sippakaṃ nāma	444
Sādhu kho paṇḍito nāma	429
Sādhū sambahulā ñātī	347
Sikkheyya sikkhitabbāni	446
Siṅghāṇikā ca nāsato	163
Siṅghāṇikāya kheḷassa	163
Siddhatthassa aparena	49
Siniddhanīlamudukuñcitakeso	104
Siniddhasugambhīramañjusa- ghoso	104
Sītaṃ uṇhaṃ paṭihanti	109
Sītaṃ byapagataṃ hoti	22
Sīlaṃ kireva kalyāṇaṃ	393
Sukhaṃ vata maṃ jīvantaṃ	441
Sukhena sukhto homi	21
Sujātassa aparena	47
Sududdasaṃ sunipuṇaṃ	424
Suddhāvāsesu devesu	54
Supupphitaṃ pāvacaṇaṃ	36

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]		[Sa]	
Sumaṅgalo ca Tisso ca	36	Sotavekallatā natthi	53
Sumanassa aparena	43	Sobhitassa aparena	43
Sumedho ca Sujāto ca	52	So vutthavāso paripuṇṇa-	
Surāpānaṃ mittavindaṃ	402	mānaso	199
Susāne seyyaṃ kappemi	56	[Ha]	
Sūlehi vijjhiyantopi	54	Hatthisaddaṃ assasaddaṃ	4
Seyyo amitto matiyā		Handa Buddhakare dhamme	25
upeto	265	Himavantassāvidūre	8
Seyyo amitto medhāvī	266	Hiri-ottappasampannā	145
Sotatto sosinno-		Hoti silavataṃ attho	161
ceva	414		